DE ALGEMEENE
EN BYZONDERE
NATUURLYKE HISTORIE.

TWAALFDE DEEL.

DE ALGEMEENE
EN BYZONDERE
NATUURLYKE HISTORIE,
MET DE
BESCHRYVING VAN
DES KONINGS KABINET.

DOOR

DE Heeren DE BUFFON EN DAUBENTON.

TWAALFDE DEEL.

TE AMSTERDAM,

By J. H. SCHNEIDER.

M DCC LXXXI.

Met Privilegie van de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

I N H O U D.

VAN DIT DEEL.

Door den Hr. DE BUFFON.
Vertaald
Door den Hr. C. VAN ENGELEN.

Door den Hr. DAUBENTON.
Vertaald
Door den Hr. J. VOEGEN VAN ENGELEN,
Adjunkt Stads-Doctor te Leyden.

DE

DE ALGEMEENE EN BYZONDERE NATUURLYKE HISTORIE.

DE NATUUR.

TWEEDE BESCHOUWING.

EEN *Individu*, een afzonderlyk Wezen, van welke ſoort het zyn moge, is een louter niets in het Heelal; honderd *Individu's* zyn nog een louter niets, duizend zyn nog niets; de ſoorten zyn de eenige wezens der Natuur. Dit zyn aanhoudende wezens, zo oud, zo duurzaam, als de Natuur zelve, welken wy, om alles beter te beoordeelen, niet meer beſchouwen als eene verzameling, of eene agtervolging, van gelyke *Individu's*, maar als een Geheel, onafhankelyk van het getal, onafhankelyk van den tyd; een Geheel altyd leevende, altyd het zelfde; een Geheel, dat in de werken der Schepping voor EEN geteld is, en dat, bygevolg, niet meer dan eene EENHEID in de Natuur maakt. Van alle deze eenheden is het menſchelyk geſlacht het eerſte; de andere van den olyfant tot aan de myt, van den ceder tot aan de hyſoop, zyn in de tweede en derde linie; en, ſchoon verſchillende in gedaante, in zelfſtandigheid, en zelfs in leven, houdt elke ſoort echter haare byzondere plaats, beſtaat door zig zelve, verdedigt zig tegen de andere, en al-

te maaken en vertoonen zy de leevende Natuur, die zig ſtaande houdt, en zig zal blyven ſtaande houden, gelyk zy zig tot hier toe ſtaande gehouden heeft. Een dag, een eeuw, een tydperk: alle de verdeelingen van den tyd, maaken geene wezendlyke deelen daar van, noch zyn brokken van haare duurzaamheid. De tyd zelf is niet betreklyk dan tot *Individu's*, tot wezens, die ſlegts eene vlugtige beſtaanlykheid hebben, maar gelyk die der ſoorten ſtandvastig is, zo maakt haare aanhoudende duurzaamheid en haar verſchil het getal. Laat ons dan de ſoorten tellen, laat ons dezelve een gelyk regt toeſtaan op de gunſten der Natuur; Zy zyn haar alle even waard, naardien zy aan elk derzelver de middelen heeft geſchonken om te beſtaan, en om zo lang te beſtaan als zy zelve.

Laat ons meer doen! laat ons thans de ſoort in de plaats van het *Individu* ſtellen. Men heeft gezien, hoedanig het ſchouwtoneel der Natuur voor den menſch is; dat men zig thans verbeelde, hoedanig het gezigt daar van zyn zoude voor een wezen, dat het geheele menſchelyk geſlacht vertoont. Als wy in een ſchoone lentedag de groente zien herboren worden, de bloemen ontluiken, alle zaaden uitbotten; als wy de byën zien herleeven, den oyevaar zien aankomen, de nagtegaal zyne liefde hooren zingen; als wy den ram zien ſpringen, den ſtier hooren loeyen, alle leevende wezens malkanderen zien opzoeken, en zig te ſamen voegen om andere van hunne ſoort te teelen, dan hebben wy geen ander denkbeeld, dan van eene nieuwe hervoortbrenging, en een nieuw leven. Als wy in het grauwe jaargetyde der koude en vorst de Natuuren onverſchillig zien worden, de dieren malkanderen zien ontwyken in plaats van malkanderen op te zoeken, de lugtbewooners ons klimaat verlaten, die des waters, onder een gewelf van ys hunne vryheid verliezen, alle inſekten omkomen of verdwynen, de meeſte dieren zig wykplaatſen zien graven, en in een ſtaat van verdooving ſtorten; als wy het aardryk hard zien worden, de planten verdorren, de boomen, van blad en vrugt beroofd, zien krommen en nederzakken onder het gewigt van ſneeuw of yzel, vertoont alles het denkbeeld van kwyning en vernietiging; maar deze denkbeelden van vernieuwing en verdelging, of liever deze afbeeldingen van dood en leven, hoe groot, hoe algemeen, dezelve ook ſchynen mogen, zyn niet dan *Individueel*, en betreffen ſlegts een gedeelte der ſoorten. De menſch als afzonderlyk, als op zig zelven beſtaande, beoordeelt dus de Natuur; maar het wezen, het welk wy in de plaats van de geheele ſoort geſteld hebben, beoordeelt haar meer in 't groot, meer in het algemeen. Het ziet in die verdelging, in die vernieuwing, in alle die opvolgingen, niet dan aanhoudende duurzaamheid. Het ſaiſoen van een jaar is voor hem het zelfde als van een vorig jaar, het zelfde als van alle eeuwen, het duizendſte dier in de orde der geſlagten is voor hem het zelfde als het eerſte dier. En inderdaad, zo wy altyd leefden, zo wy altyd beſtonden, zo alle wezens, die ons omringen, zodanig als zy zyn, insgelyks altyd beſtonden, en alles geduurig was, gelyk het heden is, zou het denkbeeld van den tyd verdwynen, en het Individu zoude de ſoort worden.

En waarom zouden wy de Natuur, voor eenige oogenblikken, niet onder

dit nieuwe gezigtpunt beſchouwen? Inderwaarheid een menſch, in de wereld treedende, komt uit de duiſternis; zyne ziel is zo bloot als zyn lighaam; hy wordt geboren zonder kennis, gelyk zonder verdediging; hy brengt niet dan lydende hoedanigheden mede; hy kan alleenlyk de indrukzels der voorwerpen ontvangen, en zyne werktuigen door dezelve laten treffen: Het licht ſchittert langen tyd voor zyne oogen eer het hem kan verlichten; eerst ontvangt hy alles van de Natuur, en geeft Haar niets weder; maar zodra zyne zintuigen vaster zyn geworden, zodra hy zyne gewaarwordingen kan vergelyken, keert hy die gewaarwordingen, keert hy zig zelven, naar het Heelal te rug. Hy vormt denkbeelden, hy ſtrekt die uit, voegt haar ſamen; De menſch, en vooral de geoeffende menſch, is niet meer een enkel *Individu*, beſtaat niet meer in zig zelven alleen, hy vertoont ten grooten deele de geheele ſoort, het geheele menſchelyk geſlagt. Hy heeft begonnen met die kundigheden van zyne ouderen te krygen, welke hen door hunne voorouderen waren medegedeeld; deze, die Goddelyke kunst om de gedagten op parkament of papier te trekken, en dezelve tot de nakomelingſchap te doen overgaan, hebbende uitgevonden, hebben zig met hunne naneeven, als 't ware, *geïdentifieerd*; De onze *identifieeren* zig eveneens met ons, en wy worden, om zo te ſpreken, dezelfde perſoonen met hen, en met hunne en onze voorouderen. Die vereeniging van gedagten en ondervindingen van verſcheiden eeuwen in een enkel menſch zet de grenzen van zyn wezen oneindig wyder uit; Hy is niet meer een enkel Individu, gelyk de andere, tot de gewaarwordingen van het tegenwoordig oogenblik, tot de ondervinding van den dag van heden, bepaald; hy is ten naaſten by het wezen, het welk wy in de plaats van de geheele ſoort geſteld hebben; Hy leest in het voorledene, ziet het tegenwoordige, oordeelt over het toekomende, en in den ſtroom der tyden, die alle de *Individu's* van 't Heelal aanvoert, voortſleept, en verzwelgt, vindt hy ſtandvastige ſoorten, en eene onveranderlyke Natuur. Gelyk de betrekking der dingen altyd de zelfde is, ſchynt de orde der tyden niets voor hem; de wetten der vernieuwing zyn, in zyne oogen, ſlegts eene vergoeding voor die van geſtadige duurzaamheid; eene geregelde en ſtandvaſtige opvolging van wezens, alle gelyk aan malkanderen, is inderdaad niet minder dan het aanhoudend beſtaan van een enkeld dezer wezens.

Waartoe dient dan die pragtige toeſtel van voortteelingen en geſlagten? Die oneindige verſpilling van zaaden, waarvan duizend en duizend omkomen tegen dat één gelukt? Wat is die voortplanting, die vermenigvuldiging, van wezens, die, malkanderen onophoudelyk verdelgende en vernieuwende, altyd egter dezelfde toneelen vertoonen, en de Natuur niet meer of minder vervullen? Van waar komen die beurtelingſche veranderingen van dood en leven, die wetten van groeijen en afnemen, alle die wiſſelingen der afzonderlyke wezens van ydere ſoort, alle die vernieuwde vertooningen van eene en dezelfde zaak? Zy houden vast aan het wezen zelve der Natuur, en hangen af van de eerſte ſtelling van het werktuig der wereld. Gelyk dezelve vast is in haar geheel en beweeglyk in alle haare deelen, zo hebben de algemeene bewegingen der hemelſche lighaamen byzondere bewegingen van den

Aardbol voortgebragt. De doordringende kragten, daar die groote lighaamen mede bezield zyn, waardoor zy van verre en wederkeerig op malkanderen werken, bezielen ook ydere *atomus*, yder ondeelbaar deeltje der ſtoffe; en deze wederkeerige neiging van alle de deelen op malkander is de eerſte band der wezens, het beginzel van den ſamenhang der dingen, en het ſteunzel van de harmonie, de volmaakt overeenkomſtige werking en wederwerking van 't Heelal. De groote ſamenvoegingen hebben alle de kleine betrekkingen en overeenkomſten voorgebragt; zodra de beweging der Aarde om haaren as de perken der duurzaamheid in dagen en nagten verdeelde, hadden alle levende wezens, die de aarde bewoonen, hunnen tyd van licht en hunnen tyd van duiſternis, hunnen tyd van waaken en hunnen tyd van ſlaapen. Een groot gedeelte van de dierlyke huishouding, die van de werking der zintuigen, en van de beweging der ledemaaten, is betreklyk tot deze eerſte ſamenvoeging. Zouden 'er zintuigen zyn, geopend voor het licht, in eene wereld, waarin eene eeuwigduurende nagt heerſchte?

De helling van den as der aarde brengt in haare jaarlykſche beweging rondom de zon duurzaame beurtwiſſelingen van hitte en koude voort, welke wy ſaiſoenen of jaargetyden noemen; alle groeijende wezens hebben ook in 't geheel of gedeeltelyk hun ſaiſoen van leven en hun ſaiſoen des doods. Het afvallen der bladen en der vrugt en het verdorren van de groente, de dood der inſekten hangen geheel van deze tweede ſamenvoeging af; In de klimaaten, waarin dezelve geen plaats heeft, wordt het leven der gewaſſen nooit opgeſchort of afgebroken; yder inſekt leeft zynen tyd uit, en wy zien onder de linie, alwaar de vier ſaiſoenen ſlegts één ſaiſoen maaken, het aardryk ſteeds met het zelfde bloemtapyt verſierd, de boomen altyd groen, en de Natuur altyd in haare lente.

De byzondere geſteldheid der dieren en der planten is betreklyk tot de algemeene maatiging van den aardbol, dat is te zeggen tot den afſtand waar op zy zig van de zon bevindt. Op een grooteren afſtand zouden onze dieren, onze planten, niet kunnen leeven noch groeijen; het water, het vruchtmaakend ſap, het bloed, alle andere vogten, zouden hunne vloeibaarheid verliezen. Op een minderen afſtand van de zon zouden zy in dampen wegvliegen, en ophouden water, vrugtmaakend ſap, en andere vogten te zyn; het ys en het vuur zyn de elementen des doods, de gematigde warmte is het eerſte beginzel des levens.

De levendige klompjes in alle de bewerktuigde lighaamen verſpreid, zyn, en ten opzigte van de werking, en ten opzigte van het getal, gelyk met de klompjes van het licht, die alle ſtoffen treffen, en dezelve met hunne warmte doordringen. Overal waar de zonneſtraalen de aarde verwarmen kunnen, verlevendigt zig haare oppervlakte, bedekt zig met groente, en bevolkt zig met dieren; het ys zelf, zodra het water ſmelt, ſchynt bevrugt te worden. Dit element is vrugtbaarer dan het aardryk; het ontvangt met de warmte de beweging en het leven; de zee brengt in yder jaargetyde meer dieren voort dan de aarde voedt; zy brengt minder planten voort, en alle die dieren, die op de oppervlakte der wateren zwemmen, of die derzelver

diepten bewoonen, zyn, dewyl zy, gelyk als de landdieren, geen verzekerden grond van bestaan in de groeijende zelfstandigheid hebben, verpligt van malkanderen te leeven, en het is hier mede, dat hunne oneindige vermeerdering, of liever hunne tallooze uitbotting, verbonden is.

Nadat ydere soort van de water, zo wel als landdieren geschapen was, hebben de eerste *Individu's* tot een modél voor alle hunne afstammelingen gediend. Het lighaam van yder dier, of van ydere plant, is een vorm, waarin de organische werktuiglyke klompjes van alle dieren of gewassen, door den dood verdelgd, of door den tyd verteerd, zig gelyk maaken. *De brute*, de niet werktuigelyke, deelen, die met dezelve vermengd waren, keeren tot de gewoone massa van de niet werktuigelyk *brute* stoffe weder; De werktuigelyke deelen, steeds bestaande, worden door de bewerktuigde lighaamen opgenomen. Eerst door de gewassen opgepompt, vervolgens verzwolgen door de dieren, die zig met gewassen voeden, dienen zy ter ontzwagteling, tot onderhoud, en tot groey van de eene en andere; zy maaken derzelver leven uit, en, geduurig van lighaamen tot lighaamen voortvloeijende, bezielen zy alle bewerktuigde wezens. De grond der levende zelfstandigheden is dan steeds dezelfde; zy verschillen niet dan in de gedaante, dat is te zeggen door het onderscheid der vertooningen. In de eeuwen van overvloed, in de tyden der grootste volkrykheid, schynt het getal der menschen, der huisdieren, en der nuttige planten de oppervlakte der aarde te beslaan en geheel te overdekken. Dat der woeste dieren, der schadelyke insekten, der schuimer- of op schuimloopende- planten, der nuttelooze gewassen, vermeerdert op zyn beurt, en neemt de overhand, in tyden van hongersnood of ontvolking. Die verscheidenheden, zo gevoelig voor den mensch, zyn onverschillig voor de Natuur; de zyde worm, voor hem zo dierbaar, is voor haar niets dan de rups van den moerbezieboom; dat die rups der weelde verdwyne, dat andere rupsen de gewassen ter mesting van onze runderen geschikt vernielen, dat andere eindelyk de zelfstandigheid onzer korenairen vóór den oogst uitholen, dat in het algemeen de mensch en de grootere soort van dieren tot den uitersten hongersnood gebragt worden door de oneindige mindersoorten; de Natuur is daarom niet minder vol, niet minder levendig, zy beschermt de eene niet ten koste van de anderen, zy houdt hen allen staande, maar zy erkent geen getal in de *Individu's*, en beschouwt dezelve niet dan als opvolgende beelden van een en hetzelfde afdrukzel, als vlugtende schaduwen, welker soort het lighaam is.

Daar bestaat dan op de aarde, en in de lugt, en in het water eene bepaalde hoeveelheid werktuigelyke stof, die nergens door verdelgd kan worden; daar bestaat, ter zelfder tyd, een bepaald getal vormen, bekwaam om zig de stof eigen en gelyk te maaken, vormen, die yder oogenblik verdelgd worden en zig vernieuwen; en dat getal van vormen of van *Individu's*, schoon verschillende in ydere soort, is over het geheel altyd het zelfde, altyd evenredig met die hoeveelheid leevende stoffe. Zo zy al te menigvuldig ware, zo zy op alle tyden niet gelykelyk besteed, en door de reeds bestaande vormen geheel verzwolgen, wierdt, zouden 'er zig andere vormen uit formeeren, en

men zou nieuwe ſoorten zien te voorſchyn komen, omdat deze levende ſtoffe altoos werkzaam is, en omdat het genoeg is, dat zy zig met de brute deelen vereenige om bewerktuigde lighaamen te maaken. Het is aan deze groote ſamenvoeging, of liever aan die onveranderlyke evenredigheid, dat de gedaante zelve der Natuur vasthoudt.

En gelyk haare ſchikking vast is ten opzigte van het getal, van de onderhouding, en het evenwigt, der ſoorten, zoude zy zig altyd onder dezelfde gedaante vertoonen, en zoude zy op alle tyden, en in alle klimaaten, volſtrekt en betreklyk dezelfde zyn, zo haare uitvoering niet, zo veel mogelyk ware, verſchilde in alle de gedaanten der *Individu's* of afzonderlyk beſtaande wezens in ydere ſoort. Het afdrukzel van ydere ſoort is een oorſpronkelyk voorbeeld, welks voornaame trekken in onuitwiſchbaare, en altyd blyvende, karakters gegraveerd zyn; maar alle de bykomende fyne trekken verſchillen: Niet één *Individu* gelykt volmaakt naar een ander, niet ééne ſoort beſtaat zonder zeer veele verſcheidenheden; in de menſchelyke ſoort, daar het Goddelyk zegel ſterkst op gezet is, laat het afdrukzel egter niet na van wit tot zwart, van klein tot groot, enz. te verſchillen. De Laplander, de Patagonier, de Hottentot, de Europëer, de Amerikaan, de Neger, ſchoon allen uit denzelfden ſtamvader geſproten, zyn wel verre af van malkanderen als broeders te gelyken.

Alle ſoorten zyn dan onderworpen aan verſcheidenheden, die enkel de *Individu's* betreffen, maar de ſtandvaſtige verſcheidenheden, en die zig door de voortteelingen voortplanten, behooren niet even eens aan allen; hoe verhevener de ſoort is, hoe beſtendiger het oorſpronkelyk voorbeeld, en hoe minder van deze veranderingen het zelve toelaat. Dewyl de orde in de vermenigvuldiging der dieren is in eene omgekeerde reden van de orde der grootte, en de mogelykheid der verſcheidenheden in eene regte reden van het getal in het produkt hunner voortteeling, zo was het noodzaaklyk, dat 'er meer verſcheidenheden in de kleine dieren dan in de groote waren. Daar zyn ook, en om dezelfde reden, meer nabuurige- of by-ſoorten, dewyl de eenheid van de ſoort meer beſloten is in de groote dieren, zo is de afſtand, die deze ſoort van de andere ſoorten ſcheidt, ook uitgeſtrekter. Hoe veele verſcheidenheden en nabuurige ſoorten gaan vóór, vergezellen, of volgen, den eekhoorn, de rot, en de andere kleine dieren, terwyl de olyfant alleen, en zonder gelyken, aan 't hoofd van allen gaat.

De brute onwerktuigelyke ſtof, die de maſſa der aarde uitmaakt, is geen maagdeſlib, geene *terra virgo*, geene ongerepte zelfſtandigheid, die geene verandering ondergaan heeft. Alles is geroerd door de kragt der groote en kleine werkoorzaaken, alles heeft de handen der Natuur meer dan eens ondergaan; De aardbol is doordrongen geweest van het vuur, en vervolgens door de wateren overdekt en bewerkt; het zand, dat derzelver binnenſte vervult is eene tot glas gebrande ſtof; de dikke laagen kleiaarde, die de velden uitwendig overdekken, zyn niet dan dat zelfde zand, door het verblyf der wateren ontbonden. De quarts, de graniet, de zandſteen, alle de keiſteenen, alle de metaalen, zyn weder niet dan die zelfde, tot glas gebrande,

ſtof, welker deeltjes zig vereenigd, gedrukt, of geſcheiden, hebben, volgens de wetten hunner nabyheid of verwantſchap. Alle deze ſtoffen zyn volmaakt brute, zy beſtaan, en zullen blyven beſtaan, onafhankelyk van de dieren en de gewaſſen, maar andere zelfſtandigheden in zeer grooten getale, en die even onwerktuigelyk ſchynen, hebben hunnen oorſprong van de vryving en den afval van bewerktuigde lighaamen. De marmers, de kalkſteenen, de grindzanden, de kryten, de margels, beſtaan uit de afſchaafzelen van ſchelpen, of geſloopte overblyfzelen, van die kleine dieren, die het water der zee in ſteen veranderen, het koraal en alle de madreporen voortbrengen, welker verſcheidenheid ontelbaar, en welker hoeveelheid bykans oneindig, is. De ſteenkoolen, de turfaarde, en de andere ſtoffen, die insgelyks in de buitenſte laagen der aarde gevonden worden, zyn niet dan het overblyfzel der planten meer of min geſloopt, verrot en verteerd. Eindelyk andere ſtoffen in minderen getale, gelyk de puimſteenen, de zwavels, de machéfers, de amianten, de lava's, zyn door de brandende bergen uitgeworpen, en door eene tweede werking van het vuur op de eerſte ſtoffe voortgebragt. Men kan alle de betrekkingen der brute lighaamen, en alle de zelfſtandigheden van het Mineraal-ryk, tot deze drie groote ſamenvoegingen brengen.

De wetten der verwantſchap, waardoor de ſamenſtellende deelen dezer verſchillende zelfſtandigheden zig van de andere afſcheiden om zig onder malkanderen te vereenigen, en gelykſlagtige ſtoffen te maaken, zyn dezelfde als de algemeene wet, waardoor alle de hemelſche lighaamen op malkanderen werken; zy werken eveneens, en in dezelfde betrekking van inhouden, of maſſa's, en afſtanden; een bolletje water, een zandkorrel, een deeltje metaal, werkt op een ander deeltje, gelyk de aardbol werkt op de maan; en, zo men die wetten van verwantſchap of aantrekking tot dus verre als verſchillende van die der zwaarte heeft beſchouwd, is het by gebrek van dezelve wél begrepen, en wél aangevat te hebben; is het by gebrek van dit onderwerp in zyne geheele uitgeſtrektheid te omhelzen. De figuur, die in de hemelſche lighaamen niets, of byna niets, doet tot de wet der wederkeerige werking op malkanderen, omdat de afſtand zeer groot is, doet integendeel byna alles, wanneer de afſtand klein, of niet met al, is. Indien de maan en de aarde, in plaats van eene ſpheriſche figuur, beide die hadden van een korte cylinder en van een diameter gelyk aan die haarer ſpheere, zoude de wet van haare wederkeerige werking op malkander door dat verſchil der figuur niet merkelyk veranderd worden, omdat de afſtand van alle de deelen der maan, en van die der aarde insgelyks, maar zeer weinig zou veranderd zyn, maar zo die zelfde bollen zeer lange cylinders wierden, die naby malkanderen kwamen, zou de wet der wederzydſche werking dier twee lighaamen zeer verſchillende ſchynen, omdat de afſtand van elk hunner deelen van malkanderen, en betreklyk tot de deelen van het ander, verbaazend zou veranderd zyn; zodra derhalven de figuur als een eerſte beginzel mede in aanmerking komt, en als een hoofdzaak beſchouwd moet worden, ſchynt de wet te veranderen, ſchoon zy inderdaad ſteeds dezelfde blyft.

Door dit beginzel geleid, kan de menschelyke geest nog een stap verder gaan om nog dieper intedringen in den boezem der Natuur. Wy weeten niet, welke de figuur zy der deelen, die de lighaamen samenstellen? Het water, de lugt, de aarde, de metaalen, alle andere gelykslagtige stoffen, zyn zekerlyk te samengesteld uit elementaire, uit eerste beginzel-deelen, die aan malkanderen gelyk zyn, maar welker gedaante ons onbekend is; onze nakomelingen zullen, met behulp der wis- en rekenkunde, zig dit nieuw veld van kennis kunnen openen, en ten naasten by weten, van welke figuur de elementen der lighaamen zyn? Zy zullen aanvangen met het beginzel, dat wy straks hebben opgegeven; zy zullen ten grondslage leggen: „ Alle stof trekt „ malkander aan in eene omgekeerde reden van het vierkant des afstands, „ en deze algemeene wet schynt in de byzondere aantrekkingen niet te verschillen dan door het uitwerkzel van de figuur der samenstellende deelen „ van ydere zelfstandigheid, omdat deze figuur als element, als eerste beginzel, in den afstand betrokken is." Nadat zy dan, door herhaalde proefnemingen, de kennis van de wet der aantrekking van eene byzondere zelfstandigheid gekregen zullen hebben, zullen zy door de rekening van de figuur deszelfs samenstellende deelen kunnen berekenen. Om dit beter te doen begrypen zo laat ons onderstellen, by voorbeeld, dat wy kwikzilver op een volmaakte effen vlak stortende, door proefnemingen bemerken, dat dit vloeibaar metaal zig onderling steeds aantrekt in de omgekeerde reden van de teerling des afstands, dan zal men, door de regelen der valsche positie zoeken, welke de figuur zy, die deze facit geeft? en deze figuur zal dan ook die der samenstellende deelen van kwikzilver zyn. Zo men door deze proefnemingen vondt, dat dit metaal zig in de omgekeerde reden van het vierkant des afstands aantrok, zou het bewezen zyn, dat deszelfs samenstellende deelen spherisch zyn, naardien de spheer de eenige figuur is, die deze wet geeft, en omdat, op welken afstand men bollen plaatst, de wet haarer aantrekking altyd dezelfde is.

Newton heeft wel vermoed, dat de scheikundige verwantschappen, die niets anders zyn dan de byzondere aantrekkingen, daar wy van spreken, door vrygelyke wetten met die der zwaarte worden uitgewerkt, maar hy schynt niet gezien te hebben, dat alle die byzondere wetten slegts enkele wyzingen van de algemeene wet zyn, en dat zy niet verschillende schynen dan omdat de figuur der ondeelbaare deeltjes, die malkanderen aantrekken, even veel en meer dan de massa doet om die wet te vertoonen, dewyl die figuur veel deel heeft in het beginzel van den afstand.

Het is egter met deze theorie dat de kennis van de inwendige samenstelling der brute of niet werktuigelyke stoffe verbonden is. De grond, het wezen, van alle stof is dezelfde; de massa of inhoud, en het volumen of de omtrek, dat is te zeggen de vorm, de gedaante, zoude ook dezelfde zyn, zo de figuur der samenstellende deelen gelyk was. Eene gelykslagtige zelfstandigheid kan van eene andere gelykslagtige zelfstandigheid niet verschillen dan voor zo verre de figuur haarer eerste deelen verschillende is. Die zelfstandigheid, waarvan alle de klompjes klootrond zyn, moet, in een gelyk volumen, de

de helft ligter zyn dan eene andere, welker klompjes eene teerlingſche gedaante hebben, omdat de eerſte, malkanderen niet dan in punten kunnende aanraaken, gelyke tusſchenruimten overlaten met de ruimten, welke zy vervullen, terwyl de onderſtelde teerlingſche deelen zig alle kunnen vereenigen, zonder de minſte tusſchenruimten over te laten, en bygevolg eene ſtoffe maaken, die eens zo zwaar is als de eerſte. En, ſchoon de figuuren hier, in het oneindige, verſchillen kunnen, blykt het egter, dat 'er zo veele verſchillende figuuren van deeltjes niet zyn, als de geest zou kunnen bevatten; want daar zyn grenzen van zwaarte en ligtheid; het goud en de lugt zyn de twee uiterſten van alle digtheden; alle figuuren derhalven, die de Natuur toegelaaten of gebezigd heeft, zyn tusſchen deze twee termen bevat, en alle die, welke zwaarer of ligter zelfſtandigheden zouden hebben kunnen voortbrengen, zyn verworpen.

Voor het overige, als ik ſpreek van figuuren door de Natuur gebruikt, verſtaa ik daardoor niet, dat dezelve noodzaaklyk gelyk moeten zyn, noch zelfs nauwkeurig gelyk zyn aan de landmeetkundige figuuren, die in ons verſtand beſtaan; het is door onderſtelling, dat wy dezelve regelmaatig, en door aftrekking, dat wy haar enkelvoudig maaken. Daar zyn misſchien geene volmaakte teerlingen noch volmaakte klooten in het Heelal; maar gelyk niets zonder gedaante beſtaat, en naar de verſcheidenheid der zelfſtandigheden de figuuren van derzelver elementen verſchillen, zo zyn 'er noodwendig die naby de ſpheer, of de teerling, of van alle andere regelmaatige figuuren, welke wy uitgedagt hebben, komen moeten. Het nauwkeurige, het volſtrekte, het afgetrokkene, dat zig zo dikwils aan onzen geest vertoont, kan in het wezendlyk beſtaande niet gevonden worden; omdat alles daar betreklyk is, alles door ſchaduwingen en langzaame overgangen geſchiedt, en alles zig door ongevoelige nadering vereenigt. Op dezelfde wyze, wanneer ik van eene zelfſtandigheid ſpreek, die geheel vol zoude zyn, omdat zy uit teerlingſche deelen zou beſtaan, en van eene andere zelfſtandigheid, die ſlegts half vol zoude zyn, omdat alle derzelver deelen eene klootronde figuur zouden hebben, zo zeg ik dit alleenlyk by vergelyking, en ik beweer niet, dat die zelfſtandigheden inderdaad beſtaan; want men ziet by ondervinding doorſchynende lighaamen, gelyk glas, 't welk niet nalaat, digt en zwaar te zyn, en waarin egter de hoeveelheid der ſtoffe zeer klein is, in vergelyking van de grootte der tusſchenruimte, en men kan bewyzen, dat het goud, het welk de digtſte ſtoffe is, veel meer ydel dan vol bevat.

De beſchouwing van de kragten der Natuur, is het voorwerp der redelyke of verſtandelyke werktuigkunde; die der gevoelige werktuigkunde is niet dan de vereeniging onzer byzondere kragten, en bepaalt zig tot de kunst van werktuigen te maaken; Die kunst is in alle tyden beoefend geworden uit hoofde van noodzaaklykheid en met inzigt van gemak; De ouden hebben, even als wy, daarin uitgemunt, maar de verſtandelyke werktuigkunde is eene wetenſchap, in onze dagen, om zo te ſpreken, geboren. Alle de Philoſophen, van ARISTOTELES tot DESCARTES, hebben over de Natuur der beweging gelyk als het volk geredeneerd; zy hebben eenſtemming het uitwerk-

zel voor de oorzaak genomen, zy kenden geene andere kragt dan die der voortſtuwing of aandryving, en nog kenden zy die gebrekkig: Zy ſchreeven de uitwerkzels der andere kragten daar aan toe, zy wilden daar alle verſchynzels der wereld toebrengen: Om dit ontwerp aannemelyk, om het ſtuk mogelyk, te maaken, zou deze aandryving, welke zy als de eenige oorzaak beſchouwden, ten minſten een algemeen en ſtandvastig uitwerkzel hebben moeten zyn, 't welk aan alle ſtof behoorde, 't welk geduurig in alle plaatſen, en op alle tyden, werkte; Het tegendeel was hun bewezen; Zagen zy niet, dat deze kragt in alle lighaamen, die in rust zyn, niet beſtaat, dat in de voortgeworpen lighaamen haare uitwerkzels niet beſtaan dan geduurende een kleinen tyd; dat zy welhaast vernietigd worden door de wederſtanden; dat 'er, om haar te vernieuwen, eene nieuwe aandryving of voortſtuwing noodig is, en dat zy bygevolg, wel verre van eene algemeene oorzaak te zyn, integendeel niet dan een byzonder uitwerkzel is, dat van andere algemeene uitwerkzelen afhangt?

Nu, een algemeen uitwerkzel is het geen men eene oorzaak moet noemen; want de wezendlyke oorzaak van dit algemeen uitwerkzel zal ons nooit bekend zyn, omdat wy niets dan by vergelyking kennen: Maar zodra wy het uitwerkzel onderſtellen algemeen te zyn, en zig gelykelyk tot alles uit te ſtrekken, kunnen wy het zelve nergens mede vergelyken, en bygevolg hetzelve niet anders kennen dan omdat wy zien dat het daar is; Dus moet de aantrekking, of, zo men wil, de zwaarte, een algemeen uitwerkzel zynde, dat zig, tot alle ſtoffe uitſtrekt, en waarvan het aanwezen ontegenzeggelyk blykt, als eene oorzaak beſchouwd worden, en het is tot deze dat wy alle andere byzondere oorzaaken, en zelfs de aandryving, brengen moeten; om dat dezelve minder algemeen en minder ſtandvastig is. De zwaarigheid is alleen, dat wy zien, waarin de voortſtuwing of aandryving inderdaad van de aantrekking kan afhangen? Zo men let op de mededeeling der beweging door den ſchok, zal men wel begrypen, dat zy van het eene lighaam in het ander niet kan overbrengen dan door middel der veerkragt, en men zal vinden, dat alle onderſtellingen, welke men gemaakt heeft over de overbrenging der beweging in de harde lighaamen, niet dan ſpelen zyn van onzen geest, die in de Natuur niet uitgevoerd zouden kunnen worden; een volmaakt hard lighaam is inderdaad een harſenſchimmig wezen, gelyk een volmaakt veerkragtig lighaam een even ingebeeld wezen is; de eene of andere beſtaan niet in de Natuur, omdat de Natuur niets volſtrekts, niet het uiterſte, voorbrengt, en omdat het woord en het denkbeeld van volmaakt nooit iets dan het volſtrekte, het uiterſte, eener zaake uitdrukt.

Indien 'er geene veerkragt in de ſtoffe ware, zou 'er ook geene kragt van voortſtuwing zyn; als men een ſteen voortwerpt, zo is de beweging, welke hy heeft, hem medegedeeld door de veer van den arm, die hem geworpen heeft; als een lighaam in beweging een ander lighaam, dat in rust is, ontmoet, hoe kan men dan begrypen, dat het zyne beweging daar aan mededeelt, zo het niet is door de drukking der veerkragtige deelen, welken het bevat, en die, onmiddelyk na die drukking, te rug ſpringende, aan de geheele masſa die zelfde kragt geven, welke zy oogenbliklyk ontvangen; men

begrypt niet, hoe een volmaakt hard lighaam die kragt zoude kunnen toelaten, of beweging ontvangen; ook is het zeer nutteloos dit te begrypen, dewyl 'er zulk een lighaam niet bestaat. Alle de lighaamen daarentegen zyn begaafd met veerkragt; de proefnemingen over de electriciteit bewyzen, dat haare veerkragt algemeen tot alle stoffe behoort; by aldien dan zelfs in het binnenst der lighaamen, geene andere veer ware, dan die dezer electrische stoffe, zoude het genoeg zyn om de beweging mede te deelen, en het is bygevolg aan die groote springveer, als algemeen uitwerkzel, dat men de byzondere oorzaak der aandryving moet toeschryven.

Zo wy thans het werktuiglyke van de veerkragt nader gadeslaan, zullen wy bevinden, dat haar vermogen zelf van dat der aantrekking afhangt; om dat klaar te zien, moeten wy ons de eenvoudigste veer, een lighaamelyken hoep van yzer of van eenige harde stoffe, verbeelden. Wat gebeurt 'er als wy denzelven drukken? Wy dwingen de nabuurige deelen van den punt des hoeks te buigen, dat is te zeggen, zig een weinig van malkander te verwyderen, en op het oogenblik, dat de drukking ophoudt, naderen zy weder tot malkanderen, en herstellen zig in den staat, waarin zy te voren lagen. Hunne aankleeving, waaruit, gelyk men weet, de samenhang der lighaamen geboren wordt, is een uitwerkzel van hunne wederzydsche aantrekking; Door de veer te drukken vernietigt men die aankleeving niet, omdat men, schoon men de deelen van malkanderen doet afwyken, dezelven egter niet genoeg verwydert om hen buiten de spheer hunner wederzydsche aantrekking te brengen; zy blyven derhalven door die wederzydsche aantrekking aan malkanderen als kleeven, en derhalven, zodra men ophoudt te drukken, oeffent deze kragt, die men dan weder als in vryheid stelt, haar vermogen als te voren; de gescheiden deelen naderen malkander, en de veerkragt herstelt zig; zo men hen daarentegen door eene al te sterke drukking zo verre verwydert, dat men hen buiten hunne spheer van aantrekking brengt, breekt de veer, omdat de kragt van drukking grooter is geweest dan die des samenhangs, dat is te zeggen grooter dan die der onderlinge aantrekking, waardoor de deelen vereenigd worden. De veerkragt kan dan niet werken, dan voor zo verre de deelen der stoffe samenhang hebben, dat is, voor zo verre de zelve vereenigd zyn door de kragt hunner onderlinge aantrekking, en bygevolg de veerkragt in het algemeen, die alleen de voortstuwing kan uitwerken, en de voortstuwing zelve, moeten tot de aantrekkingskragt gebragt worden, en hangen van dezelve als byzondere uitwerkzels van een algemeener uitwerkzel af.

Hoe juist my deze denkbeelden voorkomen, hoe gegrond deze bespiegeling moge zyn, verwagt ik egter niet dezelve te zien aannemen. Het Gemeen zal nooit dan volgens zyne gewaarwordingen, en het Gemeen der Natuurkundigen nooit dan volgens zyne vooroordeelen, redeneeren; Nu moet men de eerste verwyderen, en de andere afleggen, om het geen wy voorstellen te beoordeelen. Weinige lieden kunnen of willen dit beoordeelen, en dit is het gewoon lot der waarheid; maar zeer weinigen zyn haar ook genoeg; zy raakt onder de menigte verloren, en, schoon altyd heerlyk en

luiſterryk, wordt zy dikwils verdonkerd door ydele harſenſchimmen, of geheel verdoofd door ſchitterende dwaalingen. Hoe het zy, het is op deze wyze, dat ik de Natuur beſchouw; (en misſchien is zy nog eenvoudiger dan myne beſchouwing;) Eene enkele kragt is de oorzaak van alle de verſchynzelen der onwerktuigelyke brute ſtoffe, en deze kragt, met die der warmte vereenigd, brengt levende klompjes voort, waar van alle de uitwerkzels der bewerktuigde zelfſtandigheden afhangen.

DE ZEBRA. (*)

Onder alle viervoetige dieren is de Zebra misschien dat, 't welk best gemaakt, en fraaist gedoscht is. Hy heeft de gestalte, en bevalligheden van het paard, de vaardigheid van 't hert, en zyne vagt is gestreept met zwarte en witte banden, beurtelings met zo veel regelmaatigheid en overeenkomst geschikt, dat de Natuur een lineaal en passer schynt gebruikt te hebben om hem te schilderen; die beurtelingsche streepen van zwart en wit zyn des te zonderlinger, omdat zy smal zyn, evenwydig loopen, en, even als in eene gestreepte stoffe, zeer nauwkeurig onderscheiden worden; dat zy daarenboven zig niet slegts over 't lighaan, maar ook over het hoofd, over de dyen en beenen, en zelfs tot op de ooren en den staart uitstrekken; zodat dit dier zig van verre vertoont als ware het allerwegen omwonden met zwagtels, welken men het vermaak hadt willen neemen met veel konst geregeld om alle de deelen des lighaams te leggen. Die zwagtels volgen nauwkeurig de omtrekken des lighaams, en tekenen derzelver gedaante zo voordeelig (*a*) dat zy 'er de spieren van schilderen, door zig meer of minder te verbreeden op de deelen, die meer of minder vleezig en meer of minder gegrond zyn. By het wyfje zyn die banden beurtelings zwart en wit, by het mannetje zyn zy zwart en geel, maar altyd met een levendige en schitterende schaduwing op een kort, fyn, en gevuld hair, welks luister de fraeiheid der kleuren nog vermeerdert. De zebra is in 't algemeen kleiner dan het paard en grooter dan de ezel, en schoon men hem dikwils met die beide dieren vergeleeken, schoon men hem zelfs wild paard (*b*) en gestreepten ezel (*c*) genoemd, heeft, is hy egter geenzins de Copy van het een of ander dezer dieren; integendeel zou hy eer derzelver modél zyn, indien in de Natuur alles niet even oorspronkelyk ware, en indien ydere soort niet een gelyk regt tot de schepping hadt.

De zebra is dan noch een paard noch een ezel; hy is van zyn eigen soort, want wy hebben niet vernomen, dat hy zig met den eenen of anderen vermenge en voortteele, schoon wy dikwils gepoogd hebben hen tot malkande-

(*) *Zebra*, *Zevera*, *Sebra*, naam van dit dier in Congo, en welken wy behouden hebben. *Esyre* in Angola, volgens PYRARD.

Zebra, ALDORV. *de quadr. solip. pag.* 416. *fig. pag.* 417.

Zebra, RAY *Syn. quad. pag.* 64.

Equus auriculis brevibus erectis, juba brevi, lineis transversis versi-color..... Zebra, ou l'ane rayé BRISS. *regn anim. pag* 101.

(*a*) Zie hier agter de beschryving van den Zebra.

(*b*) *Equus ferus genere suo. Zebra.* KLEIN *de quadr. pag.* 5.

(*c*) *Infortunatum aminal, quod tam pulcris coloribus præditum, Asini nomen in Europa ferre cogatur.* vide LUDOLPHI *comment. pag.* 150. *ibique* Zebræ figuram. „Ongelukkig dier, „ dat, met zo schoone kleuren versierd, den naam van Ezel in Europa draagen moet."

ren te doen naderen. Men heeft togtige ezelinnen aangeboden aan een mannetjes zebra, die in 't jaar 1761. in de dierengaarde van Verfailles was; hy heeft zig met haar niet bemoeid, en is 'er geheel niet van bewogen geweest, ten minften heeft zig het uiterlyke teken van de beweeging niet vertoond; Onderwyl fpeelde hy met haar, maar zonder opregting van de penis of gehinnik, en men kan die koelheid niet wel aan eenige andere oorzaak dan aan de onovereenkomftigheid van de Natuur toefchryven, want deze zebra, vier jaaren oud, was in alle andere werkzaamheid zeer levendig, gezwind, en vaardig.

De zebra is het dier niet, 't welk de Ouden ons onder den naam van onagra hebben aangeweezen. Daar beftaat in de Levant, in 't Ooften van Afia, en in het Noordelyk gedeelte van Afrika, een zeer fchoon ras van ezels, dat, even als dat der fchoonfte paarden, oorfpronkelyk is uit Arabie. (*d*) Dit ras verfchilt van het gemeene in de grootte des lighaams, de vaardigheid der beenen, en den glans van 't hair, zy zyn van eene eenpaarige kleur, gemeenlyk een fchoon muisvaal; met een zwart kruis op den rug en op de fchouders; zomtyds hebben zy een helder vaal met een blond kruis. (*e*) Deze ezels van Afrika en van Afie (*f*) fchoon fraaijer dan de Europifche, komen even eens van de onagri, of wilde ezels, welken men nog in vry grote menigte in ooftelyk en zuidelyk Tartarye (*g*) in Perfie, Syrie, op de eilanden van den

(*d*) Daar zyn twee foorten van Ezels in Perfie; de ezels van 't land, die log en zwaar zyn, gelyk onze ezels, en waarvan men geen gebruik maakt dan om laften te draagen; en een ras van Arabifche ezels, dat zeer bevallige dieren, en de eerfte ezels van de wereld, zyn; zy hebben glad hair, een hoogen kop, ligte voeten, welken zy gaande vaardig opneemen; men gebruikt hen niet dan voor rydtuigen.... men past hen op als de paarden ... men leert hen Tel gaan, en hunne gang is zeer zagt, en zo vaardig, dat men moet galoppeeren om hen by te houden. *Voyage* de CHARDIN *tom.* II. *p.* 27. — *Voyages de* TAVERNIER *tom.* II. *p.* 20.

(*e*) Ik zag te Baffora een wilden Ezel; deszelfs gedaante was niet verfchillende van de gemeene en tamme, maar hy hadt eene helderer kleur, en van den kop tot den ftaart hadt hy een ftreep van blond hair.... en zo wel in 't loopen als in andere werkzaamheden, fcheen hy de gewoone ezels te overtreffen. PIETRO DELLA VALLE *Voyages Tom.* VIII. *pag.* 49.

(*f*) De Mooren, die op kaap verd komen handelen, hadden hunne reisbehoeften en koopwaaren op ezels aangevoerd. Ik had moeite om dat dier te herkennen, zo fchoon en wel gevagt was het in vergelyking van die van Europa, welken ik egter geloof, dat 'er eveneens zouden uitzien, zo de arbeid en de wyze, waarop men hen belaadt, niet veel toebragten om hen te mismaaken: hun hair was muisvaal, zeer fchoon en glanzig, waarop de zwarte ftreep, die zig langs den rug uitftrekt, en op de fchouders kruist, eene aartige vertooning maakte. Deze ezels zyn wat grooter dan de onze, maar zy hebben ook iets aan den kop, dat hen van 't paard onderfcheidt, inzonderheid van het barbaryfch paard, dat als natuurlyk aan 't land behoort; dog zy zyn altyd hooger van geftalte. *Voyage au Senegal par* MR. ADANSON *pag.* 118. — Daar zyn eene menigte wilde ezels in de woeftynen van Numidie en Lybie, en in de romdom liggende landen, zy zyn zo fnel, dat geene dan de barbaryfche paarden hen in den loop agterhaalen kunnen; zodra zy een menfch zien, blyven zy ftaan, na een fchreeuw gegeeven en gebalkt te hebben, en als hy digt by is beginnen zy te loopen. Men vangt hen in ftrikken, en door andere middelen. Zy gaan met troepen weiden en drinken. Hun vleefch is zeer goed, maar men moet het, nadat het gekookt is, twee dagen laaten ftaan bekoelen, omdat het anders ftinkt, en al te fterk naar wild riekt. Wy hebben eene menigte dezer dieren in Sardinie gezien, maar kleiner. *L'Afrique de* MARMOL *tom.* I. *pag.* 53.

(*g*) Het dier, 't welk de Mongols-Tartaaren *Czigithain* noemen, en 't welk Mefferfchmid, onder de woorden van *mulus foecundus Dauricus* heeft aangeduid, is het zelfde als de onagre of wilde ezel.

archipel, en in geheel Mauritanie vindt. (*h*) De onagres verfchillen niet van de huiffelyke of tamme ezels dan in de eigenfchappen van onafhankelykheid en vryheid; zy zyn fterker en vaardiger, zy hebben meer moed en levendigheid; maar zy zyn dezelfde ten opzigte van de geftalte des lighaams; zy hebben alleenlyk langer hair, en dat verfchil is nog met hunnen ftaat verbonden, want onze ezels zouden ook lang hair hebben, zo men niet verkoos hen te fcheeren op den ouderdom van vier of vyf maanden. De ezels hebben dan in den eerften leeftyd lang hair, ten naaften by gelyk de jonge beeren. Ook is het vel der wilde ezels veel harder dan dat der tamme. Men verzeekert, dat het overal bezet is met kleine knobbeltjes, en dat het van dit vel der wilde ezels is, dat men in de Levant het vafte en gekorrelde leder maakt, dat den naam van *Chagrin* draagt, en 't welk wy tot verfcheiden gebruiken bezigen. Maar noch deze wilde ezels, noch de fchoone ezels van Arabie kunnen als de ftam van de foort van den zebra befchouwd worden, fchoon zy daar in de geftalte des lighaams en in de vaardigheid nabykomen. Nooit heeft men op de eene of andere die regelmaatige verfcheidenheid der kleuren van den zebra gezien. Die fchoone foort is zonderling en beftaat op zig zelve; Ook is zy van een verfchillend klimaat van dat der onagres, en wordt niet gevonden dan in de ooftelykfte en zuidelykfte deelen van Afrika, van Ethiopie tot aan kaap de Goede hoop, (*i*) en van daar tot Congo; (*k*) zy beftaat niet in Europa, noch Afia, noch Amerika, noch

(*h*) Men vindt veel wilde ezels op de eilanden Peine en Levatha, of Lebinthos ...... men ziet hen ook op 't eiland Cithere, thans Cerigo geheeten. *Defcription des iles de l'Archipel par* DAPPER *pag.* 185. en 378.

(*i*) Daar zyn eene menigte wilde paarden aan de kaap de Goede hoop, die de fchoonfte van de wereld zyn: Zy zyn geftreept met witte en zwarte banden, (ik heb het vel van eenen medegebragt) men kan hen niet dan met groote moeite temmen. *Relation du Chevalier de* CHAUMONT *Paris.* 1686. *pag.* 12. — De wilde ezel van de kaap is een der fchoonfte dieren welken ik ooit gezien heb. Hy heeft de grootte van een gemeen paard; zyne pooten zyn dun en wel geëvenredigd, en zyn hair is zagt en effen: Van zyne maanen tot aan den ftaart ziet men op 't midden van den rug eene zwarte ftreep, waarvan aan weerskanten eene menigte andere ftreepen van verfcheiden kleuren voortkoomen, die malkanderen onder den buik ontmoetende, en in malkanderen loopende, zo veele cirkels om het lighaam maaken; zommigen dezer cirkels zyn wit, andere geel, en andere kaftanjebruin, en deze kleuren verliezen zig en fmelten in malkander, zodat zy een bekoorlyk gezigt maaken. De kop en ooren zyn ook verfierd met kleine ftreepen van dezelfde kleuren; die, welke op den hals en den ftaart fchitteren, zyn meest wit, kaftanjebruin, of bruin; daar zyn minder geele. Het dier is zo vaardig, dat 'er geen paard in de wereld is, 't welk ten dezen opzigte met het zelve kan vergeleeken worden; ook is 'er veel moeite aan vast om 'er een te vangen, en zo men dat geluk heeft, kan men het zeer duur verkopen...... Ik heb zeer dikwils deze dieren met groote troepen zien gaan; de vaders TELLEZ, THEVENOT, en andere fchryvers, zeggen, dat zy tamme gezien hebben, maar ik heb nooit gehoord, dat men hen aan de kaap heeft kunnen tam maaken; Verfcheiden Europeaanen hebben hier aan alle hunne bekwaamheid en al hun geduld befteed; zy hebben het op allerhande wyzen aangevangen, zy hebben het met jonge en oude beproefd, maar hunne poogingen zyn altyd vrugtloos geweest, enz. *Defcription du Cap de bonne-efperance, par* KOLBE *tom.* III. *pag.* 25.

(*k*) Men heeft te Pamba, in 't Koningryk Congo, een dier gevonden, 't welk die volkeren Zebra noemen, dat geheel gelyk is aan een muilezel, behalven dat het voortteelt. Voor 't overige is de fchikking van deszelfs hair verwonderlyk, want van de ruggraat tot aan den buik zyn 'er ftreepen van drie kleuren, te weeten wit, zwart, en geel, alles in eene juifte evenre-

zelfs in de geheele noordelyke ſtreek van Afrika. Die, welken zommige reisbeſchryvers zeggen in Braſil gezien te hebben (*l*), waren daar uit Afrika gebragt; die, welken anderen verhaalen gezien te hebben in Perſie (*m*) in Turkye (*n*) waren daar uit Ethiopie gebragt; en die eindelyk, welken wy in Europa gezien hebben, zyn bykans alle van de kaap de Goede hoop gekomen. Die punt van Afrika is hun regt klimaat, hun geboorteland, waar zy in groote menigte zyn, en daar de Hollanders alle moeite gedaan hebben om hen tam te maaken, zonder dat zy tot hier toe daarin volkomen geſlaagd zyn. Die, welken wy gezien hebben, en die ten onderwerpe voor onze beſchryving gediend heeft, was zeer wild, toen hy in des konings dieren- gaar-

digheid geſchikt, hebbende elken band de Breedte van drie vingeren. Deze dieren vermeerderen ſterk in deze landen, omdat zy alle jaar jongen voortbrengen; zy zyn zeer wild en vaardig, en zouden, wel getemd zynde, in de plaats van paarden kunnen dienen, *Voyage de* F. DRACK, *Paris* 1641. *pag.* 106. 107. — Daar is op den weg naar Loanda, in 't Koningryk Congo, een dier, dat de grootte en ſterkte heeft van een muilezel, maar deszelfs hair is geteekend met witte, geele, en zwarte banden of ſtreepen, die het lighaam van de ruggraat af tot onder den buik omvangen, het geen zeer ſchoon te zien is en naar kunstwerk gelykt, enz. *Voyage de la Compagn. des jndes de Hollande tom.* IV. *pag.* 320.

(*l*) Toen ik in Braſilie kwam, zag ik daar twee zeer zeldzaame dieren; zy hadden de geſtalte, de hoogte, en evenredigheid van een kleine muilezel, en egter is het geen muilezel, maar een afzonderlyk dier, dat voortteelt, en zyns gelyken ter wereld brengt. Het vel was verwonderlyk ſchoon, glad, en glanzig als fluweel, en het hair kort. Het geen nog vreemder moet voorkoomen, is, dat het zelve beſtaat uit kleine zeer witte en zeer zwarte ſtreepen, zo wel en evenredig geſchikt, dat 'er, tot zelfs op de ooren, het einde van den ſtaart, en andere uiterſten, niet alleen niets tegen de regelmaatigheid te zeggen was, maar dat de kunst het niet zou hebben kunnen evenaaren. Voor het overige is het een zeer fier beest, 't welk nooit geheel tam wordt; men noemde het met den naam des lands, van waar zy zyn, *Esvres*. Zy worden in Angola, in Afrika, geboren, van waar men hen naar Braſilie gebragt hadt, om hen vervolgens aan den Koning van Spanje aan te bieden; ondertusſchen was 'er maar een man, die hen dorst oppaſſen of naderen; en zelfs weinig tyds voordat ik aankwam, raakte by toeval een los, die een ſtalknegt ombragt...... Ook heeft hy, die hen oppast, my getoond, hoe zy hem op verſcheiden plaatſen gebeten hebben, ſchoon zy zeer kort gebonden zyn. Zy hebben zekerlyk het ſchoonſte vel, dat men zien kan. *Voyage de* PYRARD *tom.* II. *pag.* 376.

(*m*) De afgezanten van Ethiopie naar den Mogol moeſten een geſchenk brengen van een kleinen muilezel, waarvan ik het vel gezien heb, dat iets zeer zeldzaams was; daar is geen tyger zo wel getekend, en geene geſtreepte zyde ſtoffe zo net geſtreept, noch vertoont zo veel verſcheidenheid, orde, en evenredigheid als dit vel deedt zien. *Hiſtoire de la Revolution du mogol par* FR. BERNIER *Amſt.* 1710. *tom.* I. *pag.* 181.

(*n*) Daar kwam te Cairo een afgezant uit Ethiopie, die verſcheiden geſchenken voor den grooten Heer hadt; onder anderen een ezel, die een zeer ſchoon vel hadt, mits dat het natuurlyk ware; want daar zoud ik niet voor durven inſtaan, dewyl ik het niet onderzogt heb. Deze ezel hadt den ſtreep op den rug zwart, en al het overige des lighaams was beurtelings geſtreept met witte en taanige banden, die elk een vinger breed waren, en rondom het geheel lighaam liepen. De kop was ten uiterſten lang, en hadt dezelfde verſcheidenheid en ſchikking van kleuren als het lighaam; de ooren waren zwart, geel, en wit; de beenen eveneens geſtreept als 't lyf, niet in 't lang van boven naar beneden, maar rondom tot onderen toe als met kouſebanden, en dat alles met eene orde en maat zo juist, dat 'er zulk een ſchoon tyger- of luipaards-vel niet te zien is. Daar ſtierven dezen afgezant twee gelyke ezels onder weg af, en hy bragt 'er de vellen van mede, om dezelve tevens met het dier, dat nog in 't leven gebleeven was, aan den grooten Heer aan te bieden. *Relation d'un Voyage, par* THEVENOT *tom.* I. *pag.* 473. 474.

gaarde kwam, en heeft zig nooit geheel laaten temmen. Men heeft het egter zo ver gebragt, dat men hem besteegen heeft; maar daar waaren voorzorgen toe noodig; twee mannen hielden den teugel terwyl een derde daarop zat. Hy hadt den bek zeer hard, de ooren zo gevoelig, dat hy grinnikte zodra men dezelve wilde aanraaken. Hy was steeg gelyk een kwaad paard, en koppig als een muilezel; maar misschien zyn het wilde paard en de wilde ezel even onhandelbaar, en 't is ten hoogsten waarschynlyk, dat de zebra, zo men hem van zyne vroege jeugd tot de gehoorzaamheid en den staat van onderwerping gewende, zo zagt zou worden als het paard en de ezel, en de plaats van beiden zou kunnen vervullen.

BYVOEGZEL TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN ZEBRA.

De tamme of de wilde ezel is byna in alle de heete en gematigde klimaaten van de oude wereld gevonden, en bestondt niet in de nieuwe toen men deze ontdekte. Maar thans tiert de soort daar zeer wel, en is sedert meer dan de twee eeuwen, dat dezelve uit Europa derwaards is overgebragt, zodanig vermenigvuldigd, dat zy thans in alle de werelddeelen bykans evenveel verspreid is. Daarentegen schynt de zebra, die ons van de kaap de Goede-hoop is toegekomen, eene soort te zyn, die bepaaldelyk in de zuidelyke landen van Afrika, en byzonderlyk in die van de punt van dit groot schiereiland t'huis hoort, schoon LOPEZ zegt, dat men de zebra meer in Barbarye dan in Congo vindt, en DAPPER berigt, dat men in de bosschen van Angola daar geheele benden van ontmoet.

Dit schoon dier, dat zo wel door de verscheidenheid zyner kleuren, als door de bevalligheid zyner gestalte, den ezel zo verre overtreft, schynt egter, ten opzigt van de soort, daar vry na by te komen, dewyl de meeste Reisbeschryvers hem den naam van gestreepten ezel gegeven hebben, omdat zy getroffen waren door de gelykheid van zyne gestalte, die in den eersten opslag meer overeenkomst met die van den ezel dan van het paard schynt te hebben; want het is niet met de kleine gemeene ezels, maar met de grootste en schoonste van de soort, dat zy de vergelyking van den zebra gemaakt hebben; want hy is van zulk een fraai maakzel, dat, schoon hy in 't algemeen kleiner is dan het paard, hy in verscheiden opzigten daar egter nabykomt, en 't geen myn gevoelen schynt te bevestigen, is, dat men in de landen van de kaap de Goede-hoop, die de eigenlyke oort en het vaderland van den zebra schynt te zyn, met eenige verwondering heeft opgemerkt, dat 'er paarden gevonden worden op den rug en onder den buik met geel, zwart, rood, en azuur (*a*) gevlakt; en deze byzondere reden wordt nog gesterkt door een algemeen factum, namelyk, dat in alle de klimaaten de paarden in de kleur van 't vel meer verschillen dan de ezels. Wy zullen egter niet beslissen, of

(*a*) *Voyage du* Capitaine ROBERT. *Tom* I. *pag.* 94.

de zebra nader by de ſoort van het paard of by die van den ezel kome; wy hoopen alleenlyk, dat wy het welhaast weten zullen. Dewyl de Hollanders in deze laatſte jaaren een vry groot getal dezer fraeije dieren hebben laten overkomen, en daar zelfs ſpannen (*b*) voor den Prins Erfſtadhouder van gemaakt hebben, zullen wy denkelyk eerlang berigt krygen wegens alles wat hunne Natuur betreft. Men zal ongetwyffeld niet in gebreke zyn gebleven hen niet ſlegts met malkanderen, maar ook met paarden en ezels te laten koppelen om daar raſſen of baſterd-raſſen van te bekomen. Daar zyn in Holland verſcheiden bekwaame mannen, die de Natuurlyke Hiſtorie met goeden uitſlag beoeffenen; zy zullen miſſchien beter ſlaagen, dan wy om jongen van deze dieren te krygen, waaromtrent men by ons niet dan eene proef heeft genomen in de dierengaarden van Verſailles in 1761. De mannetjes zebra van vier jaaren oud, die daar toen was, alle de togtige ezelinnen verworpen hebbende, (*c*) is aan geene merries aangeboden geworden. Hy was misſchien ook nog te jong om te koppelen; daarenboven was hy niet gemeenzaam met de wyfjes, die men hem aanboodt, het welk des te noodzaakelyker is, om de verſchillende ſoorten met goeden uitſlag te vereenigen, dewyl de Natuur zelve, dit in de vereeniging der individus van dezelfde ſoort ſchynt te vorderen.

De vrugtbaare muilezel van Tartarije, welke men czigithai noemt, en waarvan wy geſproken hebben, zou wel een dier van dezelfde ſoort, of ten minſten van de naast aangrenzende ſoort van die van den zebra kunnen zyn, want hy verſchilt 'er blykbaar niet van dan door de kleuren van het hair. Nu weet men, dat de verſchillen in de kleur des hair of der vederen van alle de verſchillen de ligtſte is, en die meesr van den indruk des klimaats afhangt. De czigithai wordt gevonden in zuidelyk Siberie, in Thibet, in Daurie, en in Tartarije. Gerbillon zegt, dat men deze dieren in 't land der Mongoux en der Kakas vindt, dat zy van de tamme muilezels verſchillen, en dat men hen niet kan gewennen laſten te dragen. (*d*) Muller en Gmelin verzekeren, dat zy in grooter getale gevonden worden by de Tunguſen, die daar, even als op ander wild, jagt op maaken; dat men hen in Siberie, omſtreeks Borsja, by drooge jaaren, in grooter getale aantreft; zy voegen 'er by, dat zy ten opzigte van de geſtalte, dikte, en kleur by een kaſtanjebruin-en-wit paard vergeleken kunnen worden, behalven den ſtaart, welke als die van een runddier is, en de ooren die zeer lang zyn. (*e*) Indien deze Reisbeſchryvers, die den czigithai hebben waargenomen, denzelven tevens by den zebra hadden kunnen vergelyken, zouden zy daar miſſchien meer overeenkomſten tuſſchen gevonden hebben, dan wy onderſtellen. Daar zyn in 't kabinet van Petersburg opgezette vellen van den czigithai en den zebra:

(*b*) Men heeft wel van de kaap de Goede-hoop zebra's en kwagga's, overgebragt voor den dierengaarden van Z.D. Hoogheid den Heere Prinſe van Orange; maar nooit heeft men een ſpann dezer dieren in Holland gezien.

(*c*) Zie hier voor pag. 14.

(*d*) *Hiſtoire Générale des Voyages*, *tom.* VI. *pag.* 601.

(*e*) *Voyage de* Mrs. Muller & Gmelin, *tom.* II. *pag.* 105. en 107.

Hoe verſchillende die twee vellen in de kleuren ſchynen mogen zouden zy egter wel tot dieren van dezelfde ſoort, of ten minſten van zeer aangrenzende ſoorten, behooren kunnen. De tyd alleen kan onze twyffelingen hier omtrent wegnemen of beveſtigen. Maar 't geen het vermoeden verſterkt dat de czigithai en de zebra wel van dezelfde ſoort zouden kunnen zyn, is, dat alle andere dieren van Afrika even eens in Aſia gevonden worden, en dat het de zebra alleen zou zyn, die eene uitzondering op dien algemeenen regel zoude maaken.

Voor het overige, zo de czigithai niet dezelfde is als de zebra, zoude hy wel dezelfde kunnen zyn als de onagre, of de wilde ezel van Aſia. (*f*) Ik heb gezegd, dat men den onagre niet met de zebra moest verwarren, maar ik weet niet of die aanmerking ten opzigte van den onagre en den czigithai te pas komen; want indien men de verhaalen der Reisbeſchryveren vergelykt, blykt het dat 'er verſcheiden ſoorten van wilde ezels zyn, waar van de onagre de opmerklykſte is, en het zou ook wel kunnen zyn dat het paard, de ezel, de zebra en de czigithai vier ſoorten maakten; en in geval zy niet meer dan drie maaken is het nog onzeker, of de czigithai meer een onagre dan een zebra zy; en te meer omdat zommige Reisbeſchryvers van de ligtvaardigheid dezer onagres ſpreken, en zeggen, dat zy ſnel genoeg lopen om aan de vervolgingen der jagers te paard te ontkomen, hetwelk zy eveneens van den czigithai verzekerd hebben. Hoe het zy, het paard, de ezel, de zebra, en de czigithai zyn alle van hetzelfde geſlagt, en maaken drie of vier takken van dezelfde familie, waarvan de twee eerſten van onheugelyke tyden af, tot den ſtaat van huislyk gebragt zyn, het welk moet doen hoopen, dat men de twee laatſten insgelyks tam maaken, en 'er alsdan mogelyk veel nut van trekken zal.

(*f*) Zie hierna het XVde Deel van dit Werk.

BESCHRYVING VAN DEN ZEBRA.

De zebra (*Pl.* I. *alwaar dat dier van ter zyde vertoont wordt*, *fig.* 1. *Pl.* II. *die hetzelve van voren vertoont; en fig.* 2, *waaraan men het bovenst van den hals, van den rug en van het kruis ziet*) is een enkelhoevig dier van de grootte van een halven muilezel, welken men *Mullon* heet, dat is te zeggen van de kloekte van een paard van eene middelmaatige hoogte; men kent flegts drie foorten van enkelhoevige dieren, namelyk den ezel, het paard, den zebra, en de muilezels die door het paard en de ezelin, of door den ezel en de merrie worden voortgebragt, de zebra gelykt meer naar de muilezel en naar den ezel dan naar het paard, hy heeft het eind van den fmoel even dik als de ezel en de muilezel, de ooren even lang, de oogen even laag geplaatst, en den kop even dik; hy heeft nog meer overeenkomften met deze twee dieren dan met het paard in de gedaante van zynen hals, het maakzel van zynen rug, en de ftelling van zyne pooten: dezelve zyn zo fraai als die van de muilezels die dezelven het best gemaakt hebben; de ftaart van den zebra heeft flegts een bosje lange haaren aan zyn eind, gelyk de ftaart van den ezel; maar het kruis is ronder dan dat van den ezel of van den muilezel, en gelykt meer naar dat van het paard.

De kleuren van het hair van den zebra waren wit, zwart, bruin en vaal; maar het zwart en het wit hadden de overhand, en maakten beurtelingfche ftreepen, waar van de meeften aan de beide zyden des lighaams zeer overeenkomftig waren; deze ftreepen hielden verfchillende regtingen op verfchillende deelen des lighaams, zy waren meer of min breed, en gaven aan het vel van het dier het voorkoomen van eene geftreepte ftoffe, even behaaglyk voor het oog door het konftrats als door de fchikking der kleuren. Het eind van den fmoel was zwart; daar liepen over al het overige van den kop witte, zwarte, of vaale ftreepen, dezelve omringden de oogen, ftrekten zig van het bovenst van den kop naar de oogen, en langs het voorhoofd en het neusbeen uit, en verdweenen by de neusgaten in een plek van eene vaale kleur, die zig een weinig tusfchen de witte ftreepen uitftrekte, op het neusbeen en op deszelfs zyden, tot onder den kin; deze ftreepen vereenigden zig op het voorhoofd en waren zeer fmal, zommigen hadden flegts eene lyn-breedte; anderen die omtrent een duim breedte hadden, zaten dwarfch op de zyden en op het onderst van den kop geplaatst, en over de zyden van het neusbeen gekromd. Het binnenst van het oor en de punt waren wit, daar zat op den buitenkant eene groote zwarte vlak onder het wit van de punt, het overige van die kant was wit met kleine zwarte ftreepen die in verfchillende ftrekkingen gerigt waren; de ftreepen van den hals liepen dwarfch en omringden denzelven als zo veele halsbanden; de witte hadden een weinig minder breedte dan die van de zyden van den kop, maar de zwarten waren de breedften;

De Seve, del. C. F. Fritzsch, sc.

LE ZEBRE, MÂLE.

De Seve, del. C.F. Fritzsch, sc.

de Seve. de Bakker sc.

LE ZEBRE FEMELLE

want zy hadden twee en een halven, of drie duimen breedte op het midden der zyden van den hals; de witte ſtreepen liepen tot in de maanen uit en verlengden zig niet door dezelve heen dan ter plaatſe van den hals; want op den ſchoft waren de maanen geheel zwart en zeer kort, zynde dezelve aldaar ſlegts anderhalven duim lang, terwyl die van den hals vyf duimen lang waren; eene zwarte ſtreep ſtrekte zig van den ſchoft of langs den rug en het kruis, en over het bovenſte gedeelte van den ſtaart uit; deze ſtreep was een halven duim breed op den ſchoft, en byna twee duimen op de lendenen; vervolgens nam zy langzaamerhand in breedte af, tot op den ſtaart, alwaar zy ſlegts twee lynen breed was; daar was eene andere zwarte ſtreep die zig van het borstſtuk of midden over de borst en den buik, tot aan den koker uitſtrekte; deze ſtreep was tot drie duimen breed op het midden van den buik; verſcheiden witte ſtreepen ſtrekten zig over de zyden van het lighaam uit, van de zwarte ſtreep van den rug af, en liepen in die van den buik en van de borst uit; deze dwarſche witte ſtreepen van de zyden des lighaams hadden verſchillende breedtens, waarvan de middelmaat omtrent een duim bedroeg, dezelve zaten tuſſchen zwarte ſtreepen ingeplaatst die nog eens zo breed waren, maar die niet ſterk uitkwamen op de borst, en die op den buik byna geheel wegſmolten, na zig in twee takken verdeeld te hebben; eenige van die witte ſtreepen op de zyden des lighaams waren ook geſpleeten aan hun bovenſte eind; anderen hadden weinig lengte, en zaten by de zwarte ſtreep van den rug geplaatst, daar zat aan elke zyde van die zelfde ſtreep langs het bovenst van het kruis eene driehoekige plek, met witte en ſmalle ſtreepen doorſneeden, die dezelfde dwarſche rigting hielden als de ſtreepen van de zyden des lighaams; en byna alle de ſtreepen van den driehoek, ſcheenen met hun bovenſte eind, door witte ſtreepen die in de lengte liepen, en die de twee driehoeken ſlooten, vast te zitten; derzelver toppen, met witte en zwarte lynen doorſneeden, verlengden zig langs de agterſte zyde van den ſtaart, aan wederszyden van de ſmalle in de lengte loopende ſtreep waarvan wy melding gemaakt hebben. De voorſte zyde van den ſtaart was zwart en naakt, de zyden en de agterkant hadden ſlegts korte hairen gelyk die van het overige des lighaams; het eind van den ſtaart was bezet met hairen die negen duimen lang waren, maar dezelve waren voor een gedeelte afgeſneeden geweest; de eerſten waren wit, die welke daarop volgden hadden eene vaale kleur, en die van het eind van den ſtaart waren zwart. Het onderst van den buitenkant van den voorarm, en al het overige van de voorſte pooten tot aan de kroon toe, het onderst van het kruis, de buitenkant van den dye, de billen en het eigenlyk gezegde been, behalven het bovenſte gedeelte van den binnenkant, en al het overige van den agterſten poot, ook tot de kroon toe, hadden zwarte en witte ſtreepen die dwarſch liepen, de breedſten liepen op het kruis en op den dye; de zwarte ſtreepen hadden tot vier, en de witte tot drie duimen breedte; daar vertoonden zig ſlegts eenige voetſpooren van zwarte ſtreepen op het bovenst gedeelte van den binnenkant des eigenlyk gezegden beens en van den voorarm; de teeldeelen, de liezen en de bilnaad hadden eene bruine kleur, de kroonen waren zwart.

Daar liepen twee ſmalle witte ſtreepen in de lengte agter de pypen en de kogels der vier pooten; men wierdt eene tint vaal op den kogel gewaar, gelyk ook op den koot en rondom de zwarte ſtreepen van den dye en van de zyden des lighaams. Men vondt geen voetſpoor van eelten op het bovenst gedeelte van den binnenkant der pypen van de agterſte pooten; men zag onder aan den binnenkant van den voorarm in plaats van de eelten der paarden en ezels, ſlegts een glad en zwart vel, op eene plek diè drie duimen en een halven lang, en byna twee duimen breed was; maar daar zaten eelten agter de vier kogels van den zebra, gelyk agtèr die der ezels en der paarden, en een halm van hair op het neusbeen, een weinig laager dan de oogen. Deze zebra was een mannetje, en niet veel meer dan vier jaaren oud.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengten van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten van het eind van den ſmoel tot aan den aars	6.	11.	0.
Hoogte ter plaats van de voorſte pooten	3.	11.	0.
Hoogte ter plaats van de agterſte pooten	4.	0.	6.
Omtrek van het eind van den ſmoel tuſſchen de neusgaten en het eind der lippen gemeeten	1.	0.	6.
Omtrek van de opening van den bek	1.	0.	0.
Breedte van het onderst kaakbeen ter plaats van deszelfs kromten	0.	4.	6.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek van het oog en het eind der lippen	1.	1.	0.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek van het oog en het oor.	0.	5.	9.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen	0.	1.	8.
Opening van het oog	0.	0.	9.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen in eene regte lyn gemeeten	0.	5.	9.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen	0.	7.	2.
Omtrek van den kop voor de ooren	2.	8.	6.
Lengte der ooren	0.	9.	6.
Breedte van de baſis over de buitenſte kromte	0.	7.	0.
Afſtand tuſſchen de ooren omlaag gemeeten	0.	4.	3.
Lengte van den hals	1.	3.	0.
Omtrek van den hals by den kop	2.	4.	0.
Omtrek by de ſchouders	2.	11.	0.
Omtrek van het lyf agter de voorpooten	4.	5.	0.
Omtrek van het lighaam op de dikſte plaats	5.	1.	0.
Omtrek voor de agterpooten	4.	6.	0.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart	1.	3.	0.
Omtrek aan zyn begin	0.	6.	4.
Lengte van den voorſten poot van den elleboog tot aan den knie.	1.	3.	4.
Omtrek by den elleboog	1.	5.	4.
Omtrek by den knie	0.	9.	4.
Lengte van den knie	0.	3.	6.
Omtrek van den knie	0.	10.	0.
Lengte van de pyp	0	7.	9.
Omtrek van de pyp	0.	5.	9.
Omtrek van den kogel	0.	8.	5.
Lengte van den koot	0.	3.	0.

	voeten,	duimen,	lynen.
Omtrek	0.	5.	7.
Omtrek van de kroon	0.	10.	6.
Hoogte van het onderst van den voet tot aan het midden van den knie	1.	2.	9.
Afſtand van den elleboog tot aan den ſchoft	1.	10.	0.
Afſtand van den elleboog tot aan het onderst van den voet.	2.	4.	9.
Lengte van den dye, van den knieſchyf tot aan de waade	1.	5.	6.
Omtrek van denzelven by den buik	1.	11.	0.
Lengte van voren naar agteren by de waade	0.	4.	6.
Omtrek by de waade	0.	11.	0.
Lengte van den pyp	1.	0.	0.
Omtrek	0.	6.	5.
Omtrek van den kogel	0.	8.	9.
Lengte van den koot	0.	3.	0.
Omtrek	0.	5.	11.
Omtrek van de kroon	0.	10.	10.
Hoogte van het onderst van den voet tot aan de waade	1.	5.	6.
Lengte van den hoef, van den voorhoef tot aan den hiel	0.	4.	6.
Breedte van het een kwartier tot het ander	0.	2.	10.
Hoogte van voren	0.	3.	0.
Omtrek by de kroon	0.	10.	10.
Omtrek van onderen	1.	0.	6.

De darmen van den zebra hadden dezelfde rigting en gedaante als die van het paard, voornamelyk de blinde darm en de zakken van den kronkeldarm, die zig by de opening van den onderbuik vertoonden; die gelykenis was zo groot, dat Plaat II, van deel IV dezes werks, op welke de darmen van het paard in hunne natuurlyke ligging vertoond worden, ook voor de darmen van den zebra dienen kan.

De maagſcheen alleen daarin van die van het paard te verſchillen, dat de groote blindezak een weinig dieper was; daar zat, gelyk op die maag, een indrukzel in de groote kromte op agt duimen afſtands van den grooten blindenzak; dit indrukzel ſtrekte zig over de beide zyden van de maag uit, en klom naar den ſlokdarm op. De binnenſte wanden geleeken naar die van de maag van het paard en van den ezel, de randen van het glad en witagtig vlies dat het bovenst gedeelte van de maag bekleedt, waren ſlegts weinig getand.

Het grootſte verſchil dat ik tuſſchen de lever van den zebra en die van het paard gevonden heb, is dat de linker kwab aan zynen onderkant uitgerand was; deze kwab was tien duimen lang.

De milt was driehoekig gelyk die van het paard; maar de driehoek welken zy maakte, was zeer langwerpig, dezelve hadt tennaaſtenby de gedaante van een ſeiſſen, omdat de bovenſte zyde hol, en de onderſte bol rond was, beide over haare lengte.

Schoon de nieren toegevallen en mismaakt waren door bederving, zag men ligtelyk dat zy, ten minſten in hun maakzel, naar die van het paard en van den ezel geleeken hadden.

Het middelrif en het hart geleeken naar den long en naar het hart van het paard.

De longen verschilden slegts daarin van die van het paard dat de linker long slegts eene uitranding hadt.

De tong scheen my toe meer naar die van het paard dan naar die van den ezel te gelyken, want daar zaten slegts twee kelkklieren op derzelver agterste gedeelte; het voorste was door eene groef die in de lengte liep in twee gelyke deelen verdeeld; het strotklapje geleek naar dat van het paard en van den ezel.

De groeven van het verhemelte waren in het midden afgebrooken door eene andere groef die in de lengte liep, elk van derzelver gedeelten was bolrond van voren; het linker gedeelte der voorste groeven zat meer naar voren dan de regter.

De mammen waren twee in getal, zy zaten op de voorhuid geplaatst, gelyk die van het paard en van den ezel; zaten op eenen duim twee lynen afstands van den rand van den voorhuid, en daar was tusschen dezelve een afstand van twee duimen; zy waren grooter dan die van het paard, en tennaastenby zo groot als die van den ezel.

De teeldeelen geleeken volmaakt naar die van het paard en van den ezel; de roede bestont slegts uit een sponsagtig lighaam; het roedehoofdje hadt eene byna rolronde gedaante; hetzelve was dikker aan zyn eind dan over het overige zyner uitgestrektheid; de pisbuis stak ter lengte van vyf lynen buiten het roedehoofdje uit; de zaadballen hadden de gedaante van een plat eyrond, maar dat zeer langwerpig was. De bederving hadt de zaadblaatjes gedeeltelyk vernield; maar ik heb derzelver overblyffels en mondjes in de pisbuis gezien; ik heb ook de twee klieren (*g*) gezien, die, gelyk by het paard, by de vanéénsplyting der holagtige lighaamen zat.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den dunne darmen van den portier tot aan den blinden darm - - - - - -	36.	6.	0.
Omtrek van den twaalfvingerigen darm op de dikste plaatsen:	0.	8.	0.
Omtrek op de dunste plaatsen - - -	0.	7.	3.
Omtrek van den nugteren darm op de dikste plaatsen -	0.	7.	3.
Omtrek op de dunste plaatsen - - - -	0.	6.	6.
Omtrek van den omgeboogen darm op de dikste plaatsen -	0.	7.	3.
Omtrek op de dunste plaatsen - - - -	0.	5.	4.
Lengte van den blinden darm - - - -	2.	5.	0.
Omtrek op de dikste plaats - - - -	2.	6.	0.
Omtrek op de dunste plaats - - - -	2.	1.	0.
Omtrek van den kronkeldarm op de dikste plaatsen -	1.	7.	0.
Omtrek van den kronkeldarm op de dunste plaatsen -	0.	6.	6.
Omtrek van den regten darm by den kronkeldarm -	0.	6.	6.

Om-

(*g*) Daar zat aan het eind van het roedehoofdje onder het eind van den pisbuis eene spleet, die gemeenschap hadt met eene vry diepe holligheid.

	voeten,	duimen,	lynen.
Omtrek van den regten darm by den aars	1.	2.	0.
Lengte van den regten- en kronkel-darm te zamen genomen.	19.	6.	0.
Lengte van de geheele darmbuis zonder den blindendarm	56.	0.	0.
Groote omtrek van de maag	3.	3.	0.
Kleine omtrek	2.	3.	0.
Lengte van de kleine kromte van den flokdarm af tot aan den hoek welken het regter deel maakt	0.	1.	6.
Lengte, van den flokdarm af tot op den bodem van den grooten blindenzak	0.	7.	6.
Omtrek van den flokdarm	0.	6.	0.
Omtrek van den portier	0.	6.	4.
Lengte van de lever	1.	6.	0.
Breedte	0.	10.	6.
Derzelver grootste dikte	0.	1.	10.
Lengte van de milt	1.	5.	0.
Breedte van derzelver basis	0.	6.	6.
Breedte in het midden	0.	0.	9.
Lengte van het peesagtig middelpunt van de holle ader tot aan de punt	0.	6.	6.
Breedte	1.	1.	6.
Breedte van het vleeschig gedeelte tusschen het peesagtig middelpunt en het borstbeen	0.	2.	8.
Breedte van elke zyde van het peesagtig middelpunt	0.	5.	0.
Omtrek van den bodem van het hart	1.	6.	0.
Hoogte van de punt af tot aan het begin van de longenslagader.	0.	8.	6.
Hoogte van de punt af tot aan het longenzakje	0.	6.	9.
Middellyn van de groote slagader van buiten naar buiten gemeeten.	0.	1.	2.
Lengte van de tong	1.	1.	6.
Lengte van derzelver voorste gedeelte van het toompje tot aan het eind	0.	4.	4.
Breedte van de tong	0.	1.	11.
Breedte der groeven van het verhemelte	0.	0.	6.
Hoogte van derzelver randen	0.	0.	1½.
Lengte der randen van den ingang des strotenhoofds	0.	1.	1.
Breedte van die zelfde randen	0.	0.	3½.
Afstand tusschen derzelver onderst eind	0.	0.	6.
Afstand tusschen den aars en de opening der voorhuid	1.	7.	0.
Lengte van het roedehoofdje	0.	5.	0.
Omtrek	0.	3.	6.
Lengte der roede, van de vanéénsplyting van het holagtig lighaam af tot aan de inplanting der voorhuid	0.	11.	0.
Omtrek	0.	3.	9.
Lengte der zaadballen	0.	2.	4.
Breedte	0.	1.	8.
Dikte	0.	0.	10.
Breedte van den opperbal	0.	0.	3½.
Dikte	0.	0.	1½.
Lengte der afvoerende vaten	1.	10.	0.
Middellyn over het grootste gedeelte van derzelver uitgestrektheid	0.	0.	1½.

	voeten,	duimen,	lynen.
Middellyn by de blaas - - - -	0-	0-	3-
Groote omtrek van de blaas - - -	2-	4-	0-
Kleine omtrek - - - - -	1-	7-	0-
Lengte van de pisbuis - - - -	0-	4-	6-
Omtrek van dezelve - - - -	0-	3-	9-

Daar heeft even zo veele overeenkomst plaats tusschen de beenderen van den zebra, en die van het paard en van den ezel, als tusschen de ingewanden van die drie dieren.

HET TWEEDE BYVOEGZEL TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN ZEBRA (*).

Het is eene vaste grondregel van den Hr. DE BUFFON, niets neder te schryven dan dat op goede gronden gevestigt is: het is derhalven dat hy in de voorgaande Artikel niet heeft gelieven te bepaalen, of de zebra naader aan het geslacht der paarden dan aan dat der ezels behoort. Maar zie hier een factum, 't welk schynt te bewyzen dat men hem in dat der ezels behoort te plaatsen.

Mylord CLIVE heeft een wyfjes zebra van de Kaap mede in Engeland gebragt; men verhaalt, na dat hy dit dier eenigen tyd in een perk hadt gelaaten, plaatste hy 'er eenen ezel by, om te zien of deeze dieren zich ook met elkanderen zouden vermengen en saamen voortbrengen. De zebra weigerde standvastig zich van den ezel te laaten naderen. Men werdt te raade deezen laatstgenoemden zoo te schilderen, als de mannetjes zebra's zyn; het wyfje hier door bedrogen, onderging de liefkoozingen des Ezels, en daar is een volen uit voortgekoomen, dat geheel gelykt aan zyne moeder. Dit geval is my verhaalt door den General CARNAC, en door den zoon van de Lord CLIVE zelfs.

Dit stuk, welk zeer merkwaardig is, schynt, gelyk ik gezegd heb, te bepaalen, tot welk geslacht de zebra behoort. Nogthans zou ik dit niet stellig durven verzekeren, om dat ik niet weet, of een paard, even als deeze ezel geschilderd, niet eveneens van de zebra wel zoude ontvangen geweest zyn. Voor 't overige, zien wy dan niet, dat de koppeling van de ezelen met merrie's, en van de paarden met ezelinnen, vrugtbaar zyn?

Ik zal hier in 't voorby gaan aanmerken, dat die, welke den Hr. DE BUFFON, bericht hebben, dat men in Holland een spann van de zebra's voor den Heere Prinse van Oranje gedresseert had, zeer kwalyk onderricht zyn: Tot heeden toe heeft men maar twee zebra's en een kwagga, in de Dierengaarde van den Prinse gezien, waarvan de laaste nog alleen levendig is, het is my zelfs onbekent of men zig ooit de moeite gegeeven heeft om die dieren tam te maaken.

(*) Door den Hoogleeraar ALLAMAND te Leiden.

D E K W A G G A. (*)

Men kent, zegt de Hr. DAUBENTON, maar drie ſoorten van eenhoevige dieren (*a*), te weten het paard, de ezel, en de zebra. Het dier, waarvan ik hier de afbeelding geef op de III* Plaat, is miſſchien de vierde ſoort. Tot hier toe kende men daarvan niet dan den naam, en dat zelfs nog zeer onvolmaakt, zonder te weten, welk een viervoetig dier onder dien naam wierdt aangewezen. In het dagverhaal van eene reis, op last van de regering van de kaap de Goede-hoop, naar 't binnenst van Afrika ondernomen, leest men, dat de Reizigers, onder andere dieren, wilde paarden, ezels, en *quachas* (*b*) zagen. De betekenis van dat laatſte woord was my volſtrekt onbekend, toen de Hr. GORDON my berigtte, dat de naam van *Quachas*, die was, van *Kwagga*, welken Hottentotten geven aan het dier, waarvan wy hier ſpreeken; en welken naam ook geoordeeld heb te moeten behouden, omdat het dier nooit beſchreven, noch zelfs bekend geweest zynde, in Europa niet kan aangeduid worden dan met den naam, dien het voert in 't land, alwaar het oorſpronkelyk t' huis hoort. De ſtreepen, waarmede zyn vel verſierd is, doen het in den eerſten opſlag als eene verſcheidenheid in de ſoort der zebra's beſchouwen, waar van het egter in verſcheiden opzigten verſchilt. Zyne kleur is donkerbruin, en even als de zebra zeer regelmaatig met zwart geſtreept van het einde van den bil tot boven de ſchouders; en de kleur van deze ſtreepen laat zig op eene aartige wyze bemerken op de maanen, die zig tot dezelfde plaats uitſtrekken. Van daar beginnen de ſtreepen in langte te verminderen, en ſteeds korter wordende, verdwynen zy voordat zy de dyen bereikt hebben. De ruimte tuſſchen deze ſtreepen is helderer bruin, en byna wit aan de ooren. Het onderſte van 't lighaam, de dyen en de beenen, zyn wit; de ſtaart, die wat plat is, is ook bezet met grof hair, of met hair, van dezelfde kleur. Het hoorn van de voeten is zwart: deszelfs gedaante gelykt veel meer naar een paardenhoef dan naar die van eene zebra, men zal dit gereedelyk toeſtaan, zo men de afbeelding, welke ik van den kwagga geef, met die van den zebra vergelykt. (*c*) Voeg daarby, dat het karakter dezer dieren ook zeer verſchillende, en dat der kwagga's veel leerzaamer en onderwerpelyker is. Het is tot nog toe onmogelyk bevonden de zebra's tam genoeg te maaken om hen tot huiſelyke diens-

(*) Door den Hoogleeraar ALLAMAND, te Leiden.
(*a*) Zie hiervooren pagina 20.
(*b*) Zie de nieuwſte en beknopte Beſchryving van de kaap de Goede-hoop, in het Dagverhaal van een landtogt na het binnenſte van Afrika, pagina 44. by den Uitgeever dezes gedrukt.
(*c*) Zie hiervooren de Iſte, IIde en II* Plaat van dit Deel.

ten te kunnen gebruiken; maar de boeren van de Kolonie van de kaap ſpannen hunne kwagga's voor hunne karren, en deze dieren trekken heel wél; zy zyn ſterk en kunnen den arbeid verduuren, en het is evenwel waar, dat zy kwaadaartig zyn, dat zy byten, en agteruitſlaan. Wanneer een hond hen al te digt nadert ſtooten of ſlaan zy hem met geweldige ſchoppen te rug, en vatten hem zomtyds tuſſchen hunne tanden, en de hyæna's zelve, welken men aan de kaap wolven noemt, durven hen niet aantaſten. Zy trekken met benden, dikwils ten getale van meer dan honderd; maar nooit ziet men een zebra onder hen, ſchoon zy zig in dezelfde ſtreeken te ſamen onthouden.

Dit alles ſchynt te bewyzen, dat deze dieren van verſchillende ſoorten zyn; zy verſchillen egter niet meer van malkanderen, dan de muilezels van de paarden of de ezels verſchillen. Zouden de kwagga's niet eene baſterdſoort van zebra's zyn? Daar zyn in Afrika witte wilde paarden; Leo Africanus en Marmol verzekeren ſtellig, en 't geen nog egter is, is het getuigenis van die Reizigers, waarvan ik het dagverhaal heb aangetrokken; zy hebben van die witte paarden gezien; zy hebben ook wilde ezels gezien. Zouden deze dieren niet met de zebra's koppelen, en een ras voortbrengen, dat iets van de beide ſoorten zou hebben? Ik heb vroeger (*d*) eene byzonderheid bygebragt, dewelke toont, dat een wyfjes zebra, door een ezel gedekt, een volen heeft geworpen. Men kan niet zeer twyffelen, of de koppeling van een paard met een zebra zoude ook vrugtbaar zyn; zo die der paarden met ezelinnen gemeenlyk niet dan onvrugtbaare muilezels voortbrengen, is dit egter niet ſtandvaſtig; men heeft muilezels volens zien krygen, en het is zeer natuurlyk te onderſtellen, dat de paarden meer overeenkomst met de zebra's hebben, dan met de ezels, en dat 'er dus uit de vermenging der beide ſexen dezer dieren, andere vrugtbaare dieren, bekwaam om een ſtam te maaken, kunnen voortkomen; en dit is op de ezels eveneens toepaſſelyk, dewyl de zebra's een middelſoort zyn tuſſchen de paarden en de ezels; Dus ben ik zeer geneigd te denken, dat de kwagga's niet dan eene baſterd ſoort van zebra's zyn, die ten opzigt van de figuur en het karakter iets hebben van de beide ſoorten, waarvan zy hunnen oorſprong hebben.

Hoe het zy, men heeft veel verpligting aan den Hr. Gordon, van ons dezelve te hebben leeren kennen; want het is die Heer, die 'er my de tekening en de beſchryving van gezonden heeft. Hy zag op zekeren dag twee benden van deze dieren; de eene beſtont uit een tiental volwaſſen kwagga's, en de andere ſlegts uit eenige volens, die hunne moeders naliepen. Hy dreef zyn paard tuſſchen deze twee benden in, en een der volens, de kwagga, die vóór hem was, uit het gezigt verloren hebbende, volgde wel dra het paard van zelf, even als of het zyne moeder geweest ware. De jonge zebra's, doen hetzelfde in een gelyk geval. De Hr. Gordon was toen in het land der Bosjemans, en van alle woonplaatſen zeer verre verwyderd; Dus was hy genoodzaakt dit volen, by gebrek van melk om het te voeden, te

(*d*) Zie hiervooren pagina 26.

C. F. Fritzsch. sc.

LE KWAGGA.

verlaten, en hy liet het lopen, waar het wilde. Hy heeft tegenwoordig een ander, 't welk hy bewaart voor de dierengaarde van den Heere Prinſe van Oranje. Geen gelegenheid gehad hebbende, om eene volwaſſen kwagga te krygen, heeft hy my niet dan de tekening van een jong kunnen zenden, maar hy meldt my, dat 'er geen verſchil is tuſſchen een jong of het volen van een kwagga, en een kwagga die zyn volkomen wasdom heeft, behalven in de grootte, die vry wel die van een zebra evenaart, en in den kop, die, naar evenredigheid wat grooter is in een volwaſſen kwagga. Het verſchil tuſſchen de wyfjes en de mannetjes is ook zeer gering.

Sints den tyd, dat de kaap de Goede-hoop bewoond wordt, hebben deze dieren derzelver omtrek verlaten, en men vindt hen niet dan zeer diep binnen in 't land. Hunne ſtem, of hun geſchreeuw, is een ſoort van ſchielyk geblaf, waarin men zeer dikwils de herhaaling van de ſyllabe *kwab*, *kwab*, onderſcheid. De Hottentotten vinden hun vleeſch zeer goed, maar het ſmaakt den Hollandſche boeren niet wegens deszelfs lafheid, en eene platte zoetigheid, daar zy niet van houden.

Het volen, dat hier vertoond wordt, evenaarde in zyne langte, van het einde van den bek tot aan den ſtaart, drie voeten, zeven duimen en drie linies. Het voorſtel was twee voeten en tien duimen hoog, en het agterſtel was een duim laager, zyn ſtaart was veertien duimen lang.

HET RIVIERPAARD (*).

Schoon het Rivierpaard in de geheele Oudheid beroemd is geweest, schoon de heilige boeken daar, onder den naam van Behemoth, gewag van maaken, schoon men deszelfs gedaante op de naalden van Egypte, en op de Romeinsche penningen, gegraveerd ziet, was het by de Ouden egter niet dan onvolmaakt bekend: ARISTOTELES duidt het, om zo te spreeken, alleenlyk aan (*a*), en in het weinige, dat hy 'er van zegt, zyn meer dwaalingen dan waare stukken: PLINIUS (*b*), ARISTOTELES naschryvende, wel verre van deszelfs dwaa-

* Het Rivierpaard heet in 't Hebreeuwsch *Behemoth; hoc animal esse, quod, nomine* BEHEMOTH, *in libro Job describitur Cap. XL.* a SAM. BOCHART, *in Hierozoïco solide demonstratur.* RAY. *synops. quadrup. pag.* 125. In 't Grieksch heet het 'Ιπποπόταμος, in 't Latyn *Hippopotamus*; in 't Fransch *Hippopotame*; in 't Italiaansch *Hippopotamo*; in Egypte *Foras l'bar*, volgens ZERENGHI, hetwelk *Zeepaard* betekent. *Hippopotamus.* BELON *de Aquatilibus. Parisiis* 1533. *Le Cheval marin, Hippopotamo, Cheval de riviere.* BELON *de la nature des Poissons. Paris* 1555. *pag.* 17. enz. *Hippopotame, Observations de* BELON *fol.* 103. verso.

Hippopotamo; la vera descrittione dell Hippopotamo, Autore FEDERICO ZERENGHI *de Narni, Medico Chirurgico* in Napoli, per CONSTANTINO VITALE 1603. 4to. fig. pag. 67. Nota. Die beschryving van het Rivierpaard maakt een gedeelte uit van een kort beprip van Heelkonst, door denzelfden Schryver opgesteld, en dezelve begint niet dan op bladz. 55. op welke bladzyde de byzondere tytel, die wy straks aanhaalden, gevonden wordt; dit klein Werkje over het rivierpaard, dat zeer oorspronkelyk en zeer goed is, is tevens zo zeldzaam, dat geen Natuurbeschouwer daar gewag van gemaakt heeft, de figuur is naar een wyfjes rivierpaard gemaakt.

Hippopotamus antiquorum. FAB. COLUMNA *Aquat. pag.* 28. *fig. pag.* 30.

Hippopotamus. PROSP. ALP. *Ægypt. Hist. Nat. lib. IV. pag.* 246. *tab.* 23.

Hippopotamus. ALDROVANDUS *de Quadrup. digit. vivipar. pag.* 181. *seqq.*

(*a*) *Equo fluviatili, quem gignit Ægyptus, juba equi, ungula qualis bubulus, rostrum resinum. Talus etiam inest Bisulcorum modo; dentes exserti sed leviter; cauda apri, vox equi, magnitudo asini, tergoris crassitudo tanta, ut ex eo venabula faciant, interiora omnia equi & asini similia.* ARISTOTELES *Historiæ Animal. lib. II. Cap. VII. Natura etiam equi fluviatilis ita constat, ut vivere nisi in humore non possit.* IDEM *Lib. VIII. cap. XXIV.* Nota; het Rivierpaard heeft geene maanen gelyk het paard; het hoorn aan de voeten in vieren en niet in tweën verdeeld; het heeft geene uitspringende tanden buiten den muil, het heeft een zeer verschillenden staart van dien van het wild zwyn; het is ten minsten zesmaal grooter dan de ezel; het kan op 't land, gelyk als alle andere viervoetige dieren, leeven; want dat, waar van BELON de beschryving heeft gegeeven, hadt twee of drie jaaren geleefd zonder in 't water te komen; dus heeft ARISTOTELES slegts gebrekkige memories over dit dier gehad.

(*b*) PLINIUS meldt nog, boven 't geen ARISTOTELES berigt heeft, dat het Rivierpaard zig zo wel in de wateren der zee, als in die der rivieren onthoudt, en dat het, even als het zeekalf, met hair bedekt is: die laatste byzonderheid wordt zonder eenigen grond voorgedraagen; zo dit dier zig aan de oevers der zee onthoudt zo is het aan den mond der rivieren.

[Het verwondert ons dat de Hr. DE BUFFON eene vry aanmerkelyke plaats van DIODORUS SICULUS tot het Rivierpaard betreklyk, niet heeft aangehaald, te meer om die byzonderheid, welke deze Schryver heeft opgemerkt, dat de stem van dit dier naar het hinniken van een paard gelykt, waarvan het misschien zyn naam van Hippopotamus of Rivierpaard gekreegen heeft; de Hr. DE BUFFON grondt zig, in het vervolg van deze beschryving, ten opzigte van deze byzonderheid, zo wel op het getuigenis der oude Schryvers als op dat der hedendaagsche Reizigers, en DIODORUS SICULUS, zoude onder de Ouden den eersten rang moeten hebben, dewyl hy niet alleen zelf in Egypten geweest is, maar met regt voor een der beste Schryvers gehouden wordt, die ons zyn overgebleeven. Hoe dit

lingen te verbeteren, schynt die integendeel te bevestigen, en daar nieuwe by te voegen: het is niet dan tegen het midden der zestiende eeuw geweest, dat men eenige nauwkeurige aanduidingen wegens dat dier heeft beginnen te krygen. BELON, toen te Konstantinopel zynde, zag 'er een leevend, waar van hy egter niet dan eene zeer onvolmaakte kennis gegeeven heeft, want de twee plaaten, welke hy by zyne beschryving heeft gevoegd, vertoonen het rivierpaard niet, 't welk hy gezien heeft, maar zyn slegts nateekeningen der omgekeerde zyde des Pennings van Keizer Adrianus, en van het Kolossus beeld van den Nyl te Rome; dus moet men het tydperk van onze nauwkeurige kundigheden wegens dit dier nog al laater stellen, en tot 1603, bepaalen, toen FEDERICO ZERENGHI, Chirurgyn van Narni in Italie, de historie heeft gegeeven van twee rivierpaarden, welken hy in Egypte leevende gevangen, en zelf gedood hadt, in eene groote graft, die hy by Damiette, niet verre van den Nyl, hadt laaten graaven: dit werkje in 't Italiaansch geschreeven, schynt van gelyktydige Natuurbeschouweren verwaarloosd te zyn, en is zedert geheel onbekend geworden; het is evenwel het eenigst, 't welk men als oorspronkelyk over dit onderwerp kan beschouwen; de beschryving, welke de Auteur wegens het rivierpaard geeft, is ook de eenigste, die men goed mag noemen, en zy is my zo egt en waar voorgekomen, dat ik de overzetting en het uittrekzel van dezelve hier meen te moeten plaatsen.

,, Bedoelende een rivierpaard magtig te worden, (zegt ZERENGHI,) stelde
,, ik lieden aan den Nyl, die twee dezer dieren uit de Rivier hebbende zien
,, komen, eene groote graft groeven ter plaatse daar zy doorgetrokken waren,
,, en dezelve met ligt hout, aarde, en groente bedekten: des avonds vielen zy
,, beiden, naar de rivier te rug keerende, in dezen strik; myne lieden kwamen
,, my van deze vangst verwittigen; ik liep 'er met myn Janitsaar naar toe; wy
,, doodden die beide dieren door hen elk drie schooten met een roer, groo-
,, ter dan de gewoone snaphaanen, in den kop te geeven; zy stierven byna

zy, ik zal hier de plaats byvoegen, dus luidt dezelve: ,, De Nyl voedt veelerhande dieren, vooral
,, twee die opmerking verdienen, te weeten de Krokodil en het paard, of het zogenaamde Rivier-
,, paard. — Het zogenaamde paard, of het Rivierpaard, heeft de lengte van vyf coudes, of ze-
,, ven en een halven voet; het heeft gekloofde hoeven gelyk de runderen, en van weerskanten drie
,, uitsteekende tanden, grooter dan die van een wild varken. De geheele klomp van het lighaam
,, is niet ongelyk aan die van een olyfant; zyn vel is ten uitersten vast en stevig, byna meer dan van
,, eenig ander dier: gelyk het tevens een Water- en een Landdier is, zo houdt het zig over dag
,, op den grond der rivier, alwaar het zig, even als te lande, beweegt en werkzaam is; terwyl
,, het des nagts opkomt om het gras en koren van de landerijen af te weiden. Byaldien het
,, dier door eene meerdere vrugtbaarheid, jaarlyks jongen voortbragt, zoude het de grootste
,, nadeelen aan den Landbouw der Egyptenaaren toebrengen. Ook dit dier wordt door veeler
,, handen gevangen, die hetzelve met yzeren kloeten doorsteeken; want, wanneer het zig ver-
,, toont, vallen zy het met saamgevoegde vaartuigen aan, en de omstanders brengen het met
,, yzere haaken, waarvan zommigen angels of weêrhaaken hebben, veele wonden toe; aan een
,, dier geangelde haaken binden zy een touw vast, en laaten het daar mede tobben, tot dat het
,, zyne kragten met zyn bloed verliest. Het vleesch is zeer hard en zwaar om te verteeren; van
,, het binnenst gedeelte, 't zy ingewanden of gedarmte, is niets goeds te eeten". DIODORUS
SICULUS *Biblioth. Lib. I. pag. 42. Edit.* WESSELINGH. Dit is misschien de beste beschryving,
die wy by de Ouden vinden; DIODORUS vergist zig alleenlyk in 't getal der vingeren. *Nota
van den Vertaaler*]

„ terstond, en gaven een schreeuw van smart, 't welk wat meer naar 't bulken „ van een buffel dan naar het hinniken van een paard geleek; deze optogt „ geschiedde op den 20. july des jaars 1600; den volgenden dag liet ik hen „ uit de graft haalen, en zorgvuldig villen; het een was het mannetje, het „ ander het wyfje; ik liet de huiden zouten, men vulde dezelve met blaaden „ van suiker riet om haar naar Kaïro over te voeren, alwaar men haar ander- „ maal met meer oplettendheid en gemak zoutede: ik had vierhonderd ponden „ zout voor yder vel van nooden; op myne terug komst uit Egypte in 1601. „ bragt ik deze vellen te Venetie, en van daar naar Rome; ik liet dezelve „ aan verscheiden kundige Geneesheeren zien; de Doctor JERONIMO AB „ AQUAPENDENTE en de beroemde ALDROVANDUS waren de eenigen, die het „ rivierpaard in dit vel herkenden, en gelyk het werk van ALDROVANDUS „ toen gedrukt wierdt, liet hy de figuur, welke hy in hetzelve gegeeven heeft, „ met myne toestemming, naar het vel van het wyfje tekenen.

„ Het rivierpaard heeft eene zeer dikke en zeer harde huid, die geheel „ ondoordringbaar is, ten zy men dezelve lang in 't water weeken laat; het „ heeft den muil niet, gelyk de Ouden zeggen, van eene middelmaatige groot- „ te, dezelve is integendeel buitensporig groot; ook zyn de voeten van dit „ dier niet in twee, gelyk de Ouden weder verkeerdelyk berigten, maar in „ vier, nagels verdeeld; men moet de grootte van dit dier niet vergelyken „ by die van een ezel, het is veel grooter dan het grootste paard, of de groot- „ ste buffel; het heeft den staart niet gelyk die van het varken, maar eerder „ zo als de schildpad, uitgezonderd dat hy onvergelykelyk dikker is; hy heeft „ den snuit of den neus niet naar boven verheven, hy heeft dien integen- „ deel zo als de buffel, maar veel grooter; hy heeft geene maanen gelyk het „ paard, maar slegts eenig kort en zeer yl vlas hair; hy hinnikt niet gelyk het „ paard, maar zyne stem is tusschen het bulken van den buffel en het hinni- „ ken van het paard; hy heeft geene uitspringende tanden buiten den muil; want „ wanneer de mond gesloten is, zyn de tanden, schoon ten uitersten groot, „ alien onder de lippen verborgen...... De inwooners van dit gedeelte van „ Egypte noemen hem *foras l'bar*, hetwelk *zeepaard* betekent..... BELON „ heeft zig in de beschryving van dit dier grootelyks vergist, hy geeft het- „ zelve paarden-tanden, het geen zou doen gelooven, dat hy het niet gezien „ heeft, zo als hy zegt; want de tanden van het rivierpaard zyn zeer groot „ en zeer zonderling...; om alle twyffelingen weg te neemen, en alle onze- „ kerheden te bepaalen, vervolgt ZERENGHI, geef ik hier de figuur van het „ wyfjes rivierpaard; alle de evenredigheden zyn nauwkeurig naar de natuur „ genomen, zo wel als de afmeetingen van het lighaam en de ledemaaten.

„ De lengte van het lighaam van dit rivierpaard, van het einde der bo- „ venlip tot aan het begin van den staart, is vyf-en-dertig maal zo lang als „ de hier onderstaande lyn met (*a a*) aangeweezen, (hetwelk zeer naby elf „ Parysche voeten en twee duimen uitmaakt.)

„ De dikte des lighaams in den omtrek is twee-en-dertig maalen zo lang als

(*a*) —————————————————————— (*a*)

„ als de maat hier onder door de lyn (*b b*) aangeweezen, (het geen omtrent
„ tien Paryſche voeten bedraagt.)

„ De hoogte van de plant des voets tot het bovenſt van den rug is zeſtien-
„ maal de lengte van de lyn (*c c*) (het geen op vier voet vyf duim Paryſche
„ maat uitkomt.)

„ De omtrek van de pooten by de ſchouders bevat tienmaal de lengte (*d d*)
„ (of twee voet negen duim Paryſche maat.)

„ De omtrek der pooten, laager genomen, is zevenmaal de lengte (*e e*) (of
„ een voet 9½ duim P. m.)

„ De hoogte der pooten, van de plant des voets tot aan de borſt, is zeven-
„ maal deze maat (*f f*) (dat is een voet tien en een half duim P. m.)

„ De lengte der voeten van het uiterſte der nagels is ten naaſten by twee-
„ maal deze maat (*g g*) (of omtrent 4½ duim P. m.) *Nota*; ik heb hier de
„ middel-maat genomen tuſſchen de twee maaten die ZERENGHI voor de leng-
„ te der voeten geeft.

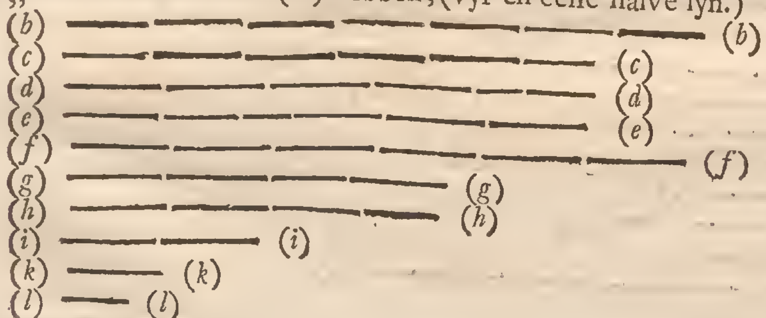
„ De nagels zyn zo lang als breed, en hebben ten naaſten by eens deze maat
„ (*h h*) (dat is 2 duim en 2 lynen.)

„ Yder vinger heeft een nagel, en daar zyn vier vingers aan yderen voet.

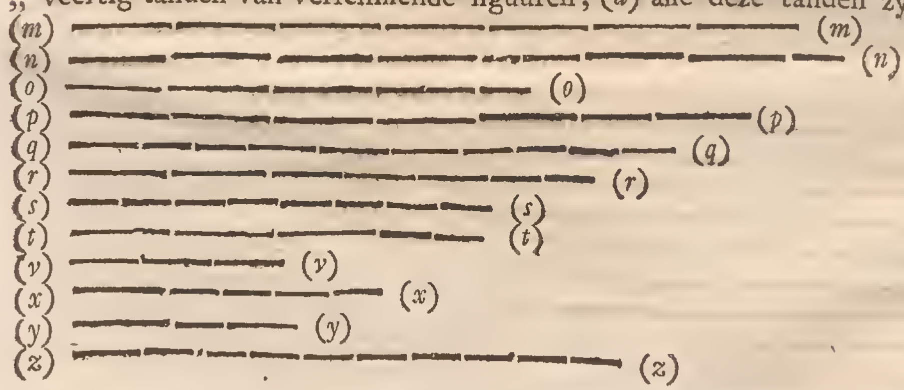
„ Het vel op den rug heeft eens de dikte van deze maat (*i i*) (ten naaſten
„ by een duim.)

„ Het vel aan den buik heeft eens de dikte van deze maat (*k k*) (omtrent
„ zeven lynen.)

„ Dat vel is zo hard, wanneer het droog is, dat men het met den ſchoot
„ van een vuur roer niet doorſchieten kan: de Lieden van het land maaken
„ daar groote ſchilden van, zy ſnyden 'er ook ſtrooken of riemen van, waar
„ van zy het zelfde gebruik maaken als wy van de bullepees; daar zyn, op
„ de oppervlakte van het vel, eenige, zeer yle, vlaſch-hairen, welken men in
„ den eerſten opſlag niet gewaar wordt; daar zyn 'er aan den hals, die dikker
„ zyn dan de andere; zy zyn allen enkeld, op meer of minder afſtand van mal-
„ kanderen geplaatſt; maar op de lippen maaken zy eene ſoort van knevel;
„ want aldaar komen 'er, op verſcheiden plaatſen, tien of twaal uit één punt;
„ die hairtjes of hairen zyn van dezelfde kleur als de andere, alleenlyk zyn zy
„ wat harder, dikker, en langer dan de andere, ſchoon de grootſten niet
„ meer dan de maat (*l l*) hebben, (vyf en eene halve lyn.)

„ De lengte van den ſtaart, is van driemaal deze maat (*m m*) (het geen elf
„ duim en vier lynen bedraagt.)
„ De omtrek van den ſtaart, aan den oorſprong genomen, maakt driemaal
„ deze maat (*n n*) (of wat meer dan een voet.)
„ De omtrek van den ſtaart, aan het einde gemeeten, is eens deze maat (*o o*)
„ (twee duimen tien lynen.)
„ Die ſtaart is niet rond maar van 't midden tot aan 't einde platagtig, ten
„ naaſten by gelyk die van een aal: daar zyn op 't vel van den ſtaart, en op
„ dat der dijen, eenige kleine ronde ſchubben, van eene witagtige kleur, zo
„ breed als groote linzen; men ziet ook van die kleine ſchubben op de borſt,
„ aan den hals, en op eenige andere plaatſen van den kop.
„ De kop, van het uiterſt der lippen tot aan het begin van den hals, heeft
„ zevenmaal deze maat (*p p*) (twee voet vier duim.)
„ De omtrek van den kop heeft twintigmaal deze maat (*q q*) (dat is vyf
„ voet agt duim.)
„ De ooren zyn zo lang als eens deze maat (*r r*) (dat is twee duim negen
„ lynen.)
„ De ooren zyn zo breed als eens deze maat (*s s*) (twee duim drie lynen.)
„ De ooren zyn wat ſpits, en van binnen met dik, kort, en fyn hair bezet,
„ van dezelfde kleur als het andere.
„ De oogen hebben, van den eenen hoek tot den anderen, eens deze maat
„ (*t t*) (twee duimen drie lynen.)
„ De oogen hebben van het een ooglid tot het ander eens deze maat (*v v*)
„ dertien lynen.)
„ De neusgaten zyn zo lang als eens deze maat (*x x*) (twee duimen vier
„ lynen.)
„ De neusgaten zyn zo breed als eens deze maat (*y y*) (vyftien lynen.)
„ De opgeſparde bek heeft de breedte van vyfmaal deze maat (*z z*) (het-
„ welk een voet, zes duim, en vier lynen, bedraagt.)
„ Deze bek is van eene vierkante gedaante en is voorzien van vier-en-
„ veertig tanden van verſchillende figuuren, (*a*) alle deze tanden zyn van

(*a*) Ik moet hier *Voor-eerſt* aanmerken, dat in de drie koppen van rivierpaarden, welken wy in des Konings Kabinet hebben, niet meer dan zes-en-dertig tanden zyn; gelyk deze koppen veel

„ zulk eene harde zelfſtandigheid, dat zy, met yzer geſlaagen, vuur uitgee-
„ ven; het zyn vooral de hondstanden, (*zanne*) welker verglaaſſel deze hard-
„ heid heeft; de inwendige zelfſtandigheid van alle deze tanden is zo hard
„ niet.....; wanneer het rivierpaard den muil geſloten houdt, vertoont zig
„ uitwendig geen tand, zy worden allen bedekt en verborgen door de lippen,
„ die zeer groot zyn.

„ Ten opzigte van de gedaante des diers, zoude men kunnen zeggen, dat
„ dezelve tuſſchen die van den buffel en van het varken in is, omdat zy van
„ beiden wat heeft, met uitzondering van de ſnytanden, die naar geene van
„ eenig dier gelyken; de bak-of maal-tanden gelyken in 't groot een weinig
„ naar die van den buffel of het paard, ſchoon zy veel grooter zyn: de kleur
„ van 't lighaam is donker en zwartagtig......Men verzekert dat het rivier-
„ paard maar één jong ter wereld brengt; dat het leeft van viſch, van kro-
„ kodillen, en zelfs van lyken en vleeſch; het eet evenwel ook ryſt, graanen,
„ enz, ſchoon het, zo men zyne tanden beſchouwt, niet gemaakt ſchynt om
„ te weiden, maar om andere dieren te verſlinden". ZERENGHI beſluit zyne beſchryving met te verzekeren, dat alle deze maaten genomen zyn naar een wyfjes rivierpaard, daar het mannetje volmaakt naar gelykt, behalven dat het in alle zyne afmeetingen een derde grooter is: het was te wenſchen, dat de figuur, door ZERENGHI gegeeven, zo goed ware als zyne beſchryving; maar dit dier was niet leevend geteekend; hy zegt zelf dat hy zyne beide rivierpaarden liet villen op de plaats, daar hy dezelve gevangen hadt, dat hy niet dan de huid medenam, en dat het naar die van het wyfje is, dat ALDROVANDUS zyne plaat gegeeven heeft; het ſchynt ook, dat het naar dat zelfde vel van het wyfje is geweeſt, dat FABIUS COLUMNA de gedaante van dit dier heeft laaten afteekenen; maar de beſchryving van FABIUS COLUMNA, ſchoon geleerd, is zo goed niet als die van ZERENGHI, en men mag hem zelfs met reden verwyten, dat hy alleenlyk den naam, en geheel niet het werk, van dezen Schryver, driemaalen vóór het zyne gedrukt, heeft aangehaald, en zig in verſcheiden wezendlyke punten van zyne beſchryving verwyderd, zonder daar eenige reden van te geeven; by voorbeeld COLUMNA zegt, dat FEDERICO ZERENGHI, in zynen tyd, in 't jaar 1603. een geheel rivierpaard, in zout bewaard, uit Egypte heeft overgebragt, daar ZERENGHI zelf zegt, dat hy alleen de huiden heeft medegebragt; vervolgens geeft ZERENGHI aan het lighaam van zyn rivierpaard dertien voeten lengte, (*b*) veertien voeten in den

kleiner zyn dan die van ZERENGHI, zo is het te vermoeden, dat alle de baktanden in deze jonge rivierpaarden nog niet uitgekomen waren, en dat de volwaſſenen nog agt meer krygen. *Ten anderen*, gaan wy de omſtandige afmeetingen van alle deze tanden voorby, dewelke ZERENGHI insgelyk door bygevoegde maaten aanwyſt, omdat men de figuuren en de evenredigheden der tanden, en der andere beenderen van den kop, van het rivierpaard zal vinden in de beſchryving en in de plaaten die de Hr. DAUBENTON hier van geeft.

(*b*) *Hippopotami a nobis conſpecti ac dimenſi corpus, a capite ad caudam, pedes erat tredecim; corporis latitudo ſive diameter, pedes quatuor cum dimido, ejusdem altitudo pedes tres cum dimidio, ut planum potius quam carinoſum ventrem habeat; orbis corporis quantum longitudo erat: crura e terra ad ventrem pedes tres cum dimidio; ambitus crurum pe-*

omtrek, en aan de pooten drie en een half voet lengte; terwyl, volgens de maaten van ZERENGHI, het lighaam ſlegts elf voet en twee duim lengte, tien voet omtrek, en de pooten een voet tien en een halven duim, hebben, enz. Wy moeten hier niet op de beſchryving van FABIUS COLUMNA, maar op die van ZERENGHI afgaan, en men kan dien Schryver niet verontſchuldigen, noch onderſtellen, dat zyne beſchryving naar een ander onderwerp gemaakt zy; want het blykt uit zyn eigen berigt, dat hy dezelve heeft gemaakt naar het kleinſte der twee rivierpaarden door ZERENGHI medegebragt, dewyl hy zelf erkent, dat ZERENGHI, eenige maanden later, een tweede rivierpaard liet zien, dat veel grooter was dan het eerſte; het geen my hier zo byzonder op doet aandringen is, dat niemand ZERENGHI regt gedaan heeft, die hier egter de eenigſte is, die lof verdient, terwyl integendeel alle de Natuurbeſchouwers ſedert honderd zeſtig jaaren aan FABIUS COLUMNA hebben toegeſchreeven het geen zy aan ZERENGHI verſchuldigd waren, en, in plaats van het werk van den laatſten op te zoeken, zig vergenoegd hebben dat van den eerſten te pryzen en uit te ſchryven, terwyl die Schryver, ſchoon hy in andere opzigten veel achting verdiene, in dit artykel noch oorſpronkelyk, noch nauwkeurig, noch zelfs opregt, is.

De beſchryving en de afbeeldingen van het rivierpaard, welke PROSPER ALPINUS, meer dan honderd jaaren daarna, heeft uitgegeeven, zyn nog minder goed dan die van COLUMNA, als zynde alleenlyk naar ſlegt bewaarde huiden gemaakt, en de Hr. DE JUSSIEU, (*c*) die in 1724 over het rivierpaard heeft geſchreeven, heeft geene andere beſchryving dan van het geraamte des hoofds en der voeten gegeeven.

Wanneer men deze beſchryvingen, en vooral die van ZERENGHI, vergelykt met de aanduidingen, welke wy uit de Reisbeſchryvers (*d*) gehaald hebben,

des tres; pes latus pedem; ungulæ ſingulæ uncias tres; caput vero latum pedes duo cùm dimidio, longum pedes tres; craſſum ambitu pedes ſeptem cum dimidio; oris rictus pedem unum, &c. Het kan zyn, dat de voet, waarvan COLUMNA zig voor maat bediend heeft, korter was dan de Paryſche; maar dat regtvaardigt hem niet, want in dat geval zoude, terwyl het lighaam van zyn rivierpaard, dertien voet lang was, deszelfs omtrek ſlegts van elf voet zeven of agt duim hebben moeten zyn, en niet van dertien voet: dat zelfde gebrek van evenredigheid vindt men ook in de andere afmeetingen; zyne evenredigheden komen niet overeen met die, welke ZERENGHI geeft.

(*c*) *Mémoires de l'Académie des Sciences, Année* 1724. pag. 209.

(*d*) Zie hier eene plaats uit THEVENOT; ,,Daar zyn, zegt hy, rivierpaarden in den Nyl, en
,, daar wierdt 'er in 't jaar 1658, een te Girgo gevangen, 't welk men kort daar op naar Caïro
,, bragt, alwaar ik het, in de maand february deszelfden jaars, gezien heb; maar het was dood:
,, dit dier was byna taankleurig; deszelfs agterſte gedeelte geleek naar dat van een buffel; alle
,, zyne pooten waren korter en dikker; zyne grootte was gelyk aan die van een kameel, zyn
,, muil aan die van een os of ſtier; zyn lighaam was tweemaal zo dik als dat van een os: de kop
,, was gelyk aan die van een paard, maar dikker, zyne oogen klein, zyn hals en borſt zeer dik,
,, zyne ooren klein, de neusgaten zeer groot en open, de voeten zeer dik, vry groot, byna
,, rond, en met vier vingers aan yderen voet, gelyk die der krokodillen; een kleine ſtaart gelyk
,, de olyfant, en weinig of geen hair op de huid, zo als insgelyks de olyfant; hy hadt in het
,, onderſt kaakbeen vier dikke tanden, een half voet lang, waarvan twee gehaakt, en, zo dik
,, waren als runder-hoornen: verſcheiden lieden zeiden in 't eerſt, dat het een zeebuffel was,
,, maar ik bemerkte, met eenige anderen, ras, dat het een zee-of rivierpaard was, als hebbende
,, de berigten van hen, die daar over geſchreeven hebben, geleezen: het dier wierdt dood te
,, *Caïro* gebragt door de Janitſaaren, die het te lande, alwaar het was komen weiden, met

blykt het, dat het rivierpaard een dier is, wiens lighaam langer en zo dik is als dat van den rhinoceros, dat zyn pooten veel korter zyn (*e*), dat zyn kop minder lang en dikker is naar evenredigheid des lighaams; dat hy noch hoornen heeft op den neus, gelyk de rhinoceros, noch op den kop, gelyk de herkauwende dieren; dat, dewyl zyn ſchreeuw van ſmart even gelykt naar het hinniken van het paard als het bulken van den buffel, het wel zoude kunnen zyn, gelyk de oude Schryvers hebben gezegd, en de hedendaagſche Reizigers beveſtigd (*f*), dat zyn gewoone ſtem gelyk was aan het hinniken van een paard, waarvan hy egter in alle andere opzigten verſchilt; en indien dat zo is, kan men vermoeden, dat deze enkelde overeenkomſt, van gelykheid in de ſtem, genoeg is geweeſt om hem den naam van hippopotamus of rivierpaard te doen geeven, gelyk het gehuil van den linx, dat eenigſins naar dat van den wolf gelykt, hem herten-wolf heeft doen noemen (*g*). De ſnytanden van het rivierpaard, en vooral de beide hondstanden in het onderſt kaakebeen, zyn zeer lang, zeer ſterk, en van zulk eene harde zelfſtandigheid, dat men 'er met yzer vuur uit ſlaat (*h*); dit heeft waarſchynlyk aanleiding gegee-

„ ſnaphaanſchooten doodden: zy ſchooten verſcheidenmaalen op hetzelve, zonder het te doen „ vallen, want nauwelyks waren de kogels door de geheele huid heen gegaan, gelyk ik heb „ opgemerkt; maar zy troffen hem met een kogel in het kaakenbeen, daar hy van nederſtorte- „ de: het was lang geleeden, dat men deze dieren te Caïro niet vernomen hadt". *Rélation d'un Voyage du Levant, par* M. THEVENOT, *Paris* 1664. *Tom. I.* pag. 491. 492.

(*e*) „ De voeten van den Hippopotamus zyn zo laag en zo kort, dat zy niet meer dan vier „ vingers boven den grond komen". *Les pieds de l'hippopotame ſont ſi-bas & ſi courts, qu'ils ne paſſent point quatre doigts hors de terre*, BELON *des Poiſſons pag.* 17. —— *Crura e terra ad ventrem pedes tres cum dimidio.* „ De beenen zyn van de aarde tot den buik vierdehalf „ voet". FABIUS COLUMNA *pag.* 31. Die getuigeniſſen van BELON en COLUMNA, over de lengte der beenen van het rivierpaard verſchillen al te veel om de eene of andere dier maaten te kunnen aanneemen; en men moet opmerken, dat het rivierpaard, 't welk BELON leevendig gezien heeft, zeer jong en zeer vet was, dat het bygevolg een dikken en hangenden buik moeſt hebben; dat integendeel het vel van dat, 't welk COLUMNA beſchryft, en dat het zelfde was als dat van ZERENGHI, in het zout gedroogd was, en by gevolg kon COLUMNA niet verzekeren, gelyk hy gedaan heeft, dat de buik van dit dier niet rond maar plat was: dus is de maat van BELON al te kort voor een volwaſſen rivierpaard, en die van COLUMNA al te lang voor een leevend rivierpaatd, en het geen men uit alle beiden moet beſluiten, is, dat de buik van dit dier doorgaands niet veel meer dan anderhalf voet van den grond is, en dat zyne pooten geene twee voeten lang zyn, gelyk ZERENGHI zegt.

(*f*) *Vocem equinam edit illius gentis relatione.* PROSPER ALPIN. *Ægypt. Hiſt. Natur. Lib. IV.* pag. 248. — MEROLLA zegt, „ dat 'er in de rivier Zaire zig een rivierpaard ont- „ houdt, 't welk hinnikte als een paard. *Hiſtoire genérale des Voyages par* Mr. L'ABBE PRE- „ VOST; *Tom. V.* pag. 95. — Dit dier heeft den naam, welken men het geeft, niet dan van „ zyn hinniken gekreegen" zegt SCHOUTEN. Zie *Recueil des Voyages de la Compagn. des Indes de Holl. Tom. IV. pag.* 440. „ Het rivier-paard hinnikt op eene wyze weinig verſchil- „ lende van die eens paards, maar zo ſterk, dat men het op den afſtand van meer dan een kwar- „ tier uur onderſcheidenlyk hoort". *Voyage au Senegal par* M. ADANSON pag. 73.

(*g*) Zie in het IX Deel van dit Werk het artykel van den Linx.

(*h*) „ *Tutti i denti ſono di ſoſtantza coſi dura, che percoſſovi, ſopra con uri cortello, ò „ accialino, buttano, faville di foco in gran quantita, ma piu le zanne che gli altri; ma „ dentro non ſono di tanto dura materia*". ZERENGHI pag. 72..... „ *Dentes habebat in „ inferiore maxilla ſex, quorum bini exteriores e regione longi, ſemiclives, non adunci, „ non exerti, ſed admodum conſpicui aperto ore; intermedii vero parum a gingiva exerti „ trigona acie, digitali longitudine, medium locum occupantes, veluti jacentes, craſſi, „ orbiculati, elephantini, ſemipedem ſuperant longitudine, atque aciem in extremis par-*

ven tot de fabel der Ouden, die verteld hebben, dat het rivierpaard vuur braakte: die ftof der hondstanden van dit dier is zo wit, zo zuiver, en zo hard, dat zy verre verkiezelyk is boven het yvoor om 'er konft-tanden van te maaken (*i*). De fnytanden van het rivierpaard, vooral die van het onderft kaakebeen, zyn zeer lang, rolrond, en gegroefd; de hondstanden, die ook zeer lang zyn, zyn gekromd, kantzuilig, en fnydende, gelyk de flagtanden van het wild zwyn: de baktanden zyn vierkant of vierkantig rond, vry gelyk aan de kiezen van den menfch, en zo dik, dat één meer dan drie pond weegt (*k*); de grootfte fny- en hondstanden zyn twaalf duimen lang, (*l*) ja hebben zelfs tot zeftien duimen langte (*m*), en weegen zomtyds twaal of dertien ponden elk (*n*).

Eindelyk, om een nauwkeurig denkbeeld van de grootte van het rivierpaard te geeven, zullen wy de maaten van Zerenghi gebruiken, en dezelve een derde vermeerderen, omdat zyne maaten, gelyk hy zelf zegt, niet dan naar 't wyfje genomen zýn, 't welk in alle zyne afmeetingen een derde kleiner was

„ *tibus planam, parum detractam. Maxillares vero utrinque feptem craffos, latos, breves admodum; in fuperna vero mandibula, quam Crocodili more mobilem habet, qua mandit & terit, anteriores fex infunt dentes, fex imis refpondentes, acie contrario modo adaptata, levtffima ac fplendida, eboris politi modo, claufoque ore conjunguntur, aptanturque imis, veluti ex illis recifi, uti planum plano infideat; verum omnium acies pyramidalis veluti oblique recifi calami modo, fed medii fuperiores non aciem inferiorum, at medium illorum, in quo detractio confpicitur rotunditatis, petunt; ac non incidere, fed potius illis terere poffe, videtur: molares totidem, quot inferni, fed bini priores parvi, exigui, atque rotundo ambitu, & ab aliis diftant, ut medium palatum inter dentes anteriores occupare videantur. Inter maxillares dentes linguæ locus femipedalis remanebat: dentium vers color eburneus, parum pallens, fplendidus, diaphanus fere in acie videbatur; durities illorum filicea vel magis cutelli quidem cofta, non parvâ confpicientium admiratione, ignis excitabantur favillæ, parum velnihil tot percuffionibus figni remanente: quapropter verifimile foret noctis tempore dentes terendo ignem ex ore evomiffe*". Fab. Columna pag. 32.

(*i*) „Het is aan de kaap Mefurade in Afrika, dat men de fchoone rivierpaards-tanden, de „witte en zuiverfte van allen, vindt; de Tandmeefters verkiezen dezelve om 'er konftanden „van te maaken, omdat zy minder geel worden dan het yvoor, en veel witter en harder zyn". *Voyage de* Desmarchais *Tom. II.* pag. 148.

(*k*) Zie hier agter de befchryving van dat gedeelte des Kabinets, dat betrekking heeft tot het rivierpaard.

(*l*) „*Poft menfes aliquot alium* (*Hippopotamum*) *longe majorem, idem* Federicus Zerenghi *Romæ nobis oftendit, cujus dentes aprini pedali, longitudine fuerunt; proportione „craffiores, fic & reliqua omnia majora*". Men merke hier aan; dat deze plaats, die de befchryving van Fab. Columna befluit, toont, dat die befchryving naar het kleinfte vel der twee rivierpaarden van Zerenghi gemaakt is; dat dit kleinfte het wyfje, en dat het grootfte, 't welk Columna niet befchreeven heeft, het mannetje, was: die plaats toont ook, dat men op de maaten van Columna niet moet aangaan, gelyk alle Natuurbefchouwers gedaan hebben; het eenigft, dat in de befchryving van Columna nauwkeurig is, zyn de tanden, omdat deze deelen niet korter of langer kunnen worden, terwyl een huid, in 't zout gedroogd, in alle haare afmeetingen bederft.

(*m*) „Ik gaf acht, dat die tanden boogsgewyze gekromd, en omtrent zeftien duim lang „waren, dat zy daarenboven op de dikfte plaats zes duim in omtrek hadden". *Defcription de l'Hippopotame, par le Capitaine* Covent. *Voyage de* Dampier. *Tom. III. pag.* 360. enz.

(*n*) „Wat het rivierpaard betreft, ik heb het niet gezien, maar ik heb 'er tanden van gekogt, die wel dertien pond woogen". *Defcription des animaux & des plantes, tirée de la Cosmographie de* Cosmas *le folitaire, pag.* 19. *de la relation de* Thevenot, Paris 1696.

dan het mannetje: dat mannetjes rivierpaard hadt derhalven zeſtien voet negen duimen lengte, van het uiterſte van den ſnuit tot aan het begin van den ſtaart; vyftien voeten in omtrek, zes en een half voet in de hoogte; zyn pooten waren omtrent twee voet tien duim lang, zyn kop was drie en een half voet lang, en agt en een half voet dik in den omtrek: de muil hadt twee voet vier duim opening, en de groote tanden waren meer dan een voet lang.

Met zulke magtige wapenen, en zulk eene verbaazende lighaamsſterkte, zou het rivierpaard zig gedugt voor alle dieren kunnen maaken, maar het is uit den aart zagtzinnig, (*o*) en daarenboven zo log en traag in 't loopen, dat het geen der viervoetige dieren zou kunnen agterhaalen, het zwemt raſſer dan het loopt, het maakt jagt op viſch, en voedt 'er zig mede (*p*), het behaagt zig in 't water, en onthoudt zig daarin zo gaarne als op 't land; het heeft evenwel geene vliezen tuſſchen de vingers der voeten, gelyk de bever en de otter, en het ſchynt niet gemaklyk te zwemmen dan door de groote wydte van zyn buik, dewelke maakt, dat het, omtrek tegen omtrek, omtrent van dezelfde zwaarte is als het water; daarenboven houdt het zig lang op den grond van 't water, (*q*) en gaat daar gelyk in de open lugt, en, wanneer het daar uit trekt om te weiden, eet het ſuikerriet, rietgras, gierſt, ryſt, wortels, enz. Het verteert en verniet veel, en doet veel ſchaade in de beteelde landen; maar gelyk het vreesagtiger is op 't land dan in 't water, zo kan men het gemaklyk verwyderen; het heeft zulke korte pooten, dat het door de vlugt niet zou kunnen ontkomen, byaldien het zig verre van het water af begaf: zyne toevlugt, wanneer het zig in gevaar bevindt, is zig in 't water te ſtorten, naar de diepte te gaan, en een groot eind wegs af te leggen voor dat het weder boven kome; het vlugt gemeenlyk wanneer men het jaagt, maar, zo men het kwetſt, wordt het boos, en, zig met woede omkeerende, valt het op de ſchuiten aan, grypt dezelve met zyne tanden, ſcheurt 'er dik-

(*o*) „Zy bedriegen zig, die het rivierpaard voor een verſchriklyk en wreed dier houden; want „ wy hebben hetzelve zo mak en goedaartig gezien, dat het geenszins bang was voor de men„ ſchen, maar dezelve vriendelyk volgde, het is inderdaad zo zagtzinnig, dat het zig zonder „ eenige moeite laat tam maaken, en nooit poogt te beledigen.... Men laat het los uit de ſtal „ gaan, zonder te vreezen, dat het byte. Deszelfs beſtierder nam, wanneer hy de aanſchouwers „ vermaaken wilde, een geſloten kool, of een meloen, of een bosje groente, of een brood, en „ hieldt het in zyn hand, om hoog, het dier toe, waarop hetzelve den bek zo verbaazend wyd, „ al ſnorkende, opende, dat het den kop van een leeuw met gaapenden muil ligtelyk binnen „ zyne kaaken zou hebben kunnen bergen; daarop liet dan de man het geen hy in de hand hadt „ in die ſoort van kolk of zak nedervallen, 't welk het dier kauwde en opat". BELLONIUS *de Aquatilibus.*

(*p*) „Het rivierpaard gaat vry langzaam aan de oevers der rivieren, maar het gaat veel ſchie„ lyker in 't water, het leeft daar van kleine viſſchen, en van alles wat het kan bekomen". *Deſcription de l'Hippopotame par le Capitaine* COVENT. *Voyage de* DAMPIER. *Tome III. pag.* 360.

(*q*) „ Het rivierpaard gaat tot op drie vademen waters naar den grond; want ik heb dit zelf „ waargenomen, en ik heb het daar meer dan een half uur zien blyven voor dat het weder „ boven kwam". *Deſcription de l'Hippopotame par le Capitaine* COVENT. *Voyage de* DAMPIER. *l. c.*

wils geheele brokken uit, en doet haar zomtyds zinken (*r*). „ Ik heb, zegt
„ een Reisbeſchryver (*s*), het rivierpaard den muil zien openen, en één
„ tand op het boord van het vaartuig, en den anderen op de tweede plank
„ van de kiel af, dat is te zeggen op een afſtand van vier voeten van malkan-
„ deren, zien zetten, de plank doorbooren, en het vaartuig dus doen zin-
„ ken; ...... Ik heb een ander langs het ſtrand gezien, op wiens rug een
„ ſloep, daar wel veertien ton water in was, door de golven wierdt geſmee-
„ ten, dat, zo belaſt, vaartuig zat op zyn rug, tot dat het daar door eene an-
„ dere golf wierdt afgevoerd, zonder dat het dier daar eenig ongemak van
„ ſcheen gehad te hebben; wanneer de Negers met hunne kanoes gaan vis-
„ ſchen, en een rivierpaard ontmoeten, werpen zy hetzelve viſch toe, en dan
„ gaat het zyn weg, zonder hunne viſſchery te ſtooren: hy doet het meeſte
„ kwaad, wanneer hy op den grond kan ſteunen, maar terwyl hy op 't water
„ dryft kan hy niet dan byten; eens zag ik hem onze ſloep, terwyl dezelve
„ digt aan ſtrand was, met zyn rug boven 't water opligten en omwerpen,
„ met zes mannen, die daarin waren, maar by geluk deedt hy hen geen verder
„ kwaad". — „ Wy durven, zegt een ander Reiziger (*t*), de rivierpaar-
„ den in 't water niet tergen, na een geval, 't welk voor eenigen tyd byna
„ doodelyk aan drie onzer manſchap geweeſt was, zy waren met een kleine
„ kanoe uitgegaan om 'er een te dooden in eene kleine rivier, daar agt of
„ tien voet water in was; na hem op den grond, alwaar hy, volgens zyne ge-
„ woonte liep, ontdekt te hebben, kwetſten zy hem met eene lange lans, het-
„ welk hem zo woedend maakte, dat hy aanſtonds naar boven kwam, hen met
„ een verſchriklyk gelaat aanzag, den muil opende, een groot ſtuk van het
„ boord van de kanoe met een ſlag van zyne tanden afhaalde, en dezelve
„ byna om verre wierp, maar hy begaf zig terſtond weder naar de diepte".
Die twee voorbeelden zyn genoeg om een denkbeeld van de ſterkte dezer die-
ren te geeven; men zal eene menigte dergelyke voorbeelden in de algemeene
Hiſtorie der Reizen vinden, waarin de Hr. Abt Prevost, met die juiſtheid
van ſtyl, die hem eigen is, een nauwkeurig berigt heeft gegeeven van alles,
wat de Reisbeſchryvers van het rivierpaard gezegd hebben (*u*).

Voor het overige wordt dit dier niet dan op weinige plaatſen in grooten getale gevonden, en de ſoort ſchynt zelfs tot byzondere klimaaten bepaald te zyn, en nauwelyks elders dan in de rivieren van Afrika te beſtaan: de meeſte Natuurbeſchouwers hebben geſchreeven, dat het rivierpaard ook in de Indiën gevonden wierdt, maar zy hebben 'er geene waarborgen voor, dan getuigeniſſen, die my wat verdagt voorkomen; het ſtelligſt van allen zou zyn dat van Alex-

(*r*) „ Het rivierpaard belaagt de ſchuiten, die, met waaren belaaden, den Niger afgevoerd „ worden, welken het door verſcheiden draeijingen van zyn rug doet zinken". Leon. Afric. *Deſcript. Tom. II. pag.* 758.

(*s*) *Rélation du Capitaine* Covent. *Voyage de* Dampier. *Tom. III. pag.* 361.

(*t*) *Rélation du Capitaine* Rogers. *Voyage de* Dampier. *Tom. III. pag.* 363.

(*u*) *Hiſtoire générale des Voyages. Tom. V. pag.* 95. en 330.

ALEXANDER (*v*) in zyn brief aan ARISTOTELES, zo men uit dien zelfden brief met zekerheid konde opmaaken, dat de dieren, daar ALEXANDER van ſpreekt, inderdaad rivierpaarden geweeſt zyn; het geen my eenige twyfeling heromtrent geeft, is, dat ARISTOTELES, in zyne Hiſtorie der dieren, het rivierpaard beſchryvende, gezegd zou hebben, dat het zo wel in de Indiën als in Egypte gevonden wierdt, byaldien hy gedagt hadt, dat de dieren, waarvan ALEXANDER in zyn brief gewaagt, wezendlyke rivierpaarden geweeſt waren: ONESICRITUS (*x*), en eenige andere oude Schryvers, hebben berigt, dat het rivierpaard ook in de rivier Indus gevonden wierdt, maar de hedendaagſche Reizigers, ten minſten die, welke het meeſte vertrouwen verdienen, hebben deze byzonderheid niet beveſtigd; allen komen zy hierin overeen (*y*), dat dit dier in de Senegal of de Niger, de Gambia, de Zaire, en de andere groote rivieren, en zelfs in de meiren van Afrika (*z*) gevonden wordt, vooral in het Zuidelyk en Ooſtelyk gedeelte; geen van hen verzekert ſtellig, dat het in Aſia wordt gevonden; de Vader BOYM (*a*) is de eenige, die het ſchynt aanteduiden, maar deszelfs verhaal komt my verdagt voor, en bewyſt, naar myne gedagten, alleen, dat dit dier aan Moſambique en aan het geheel Ooſtelyk gedeelte van Afrika gemeen is: tegenwoordig is het rivierpaard, 't welk de Ouden het nylpaard noemden, zo zeldzaam in den beneden-Nyl, dat de Inwooners van Egypte daar geen denkbeeld van hebben, en 'er zelfs den naam niet van kennen (*b*): het is even onbekend in alle de Noordelyke dee-

(*v*) „ Dat de rivierpaarden veel ſmaak in menſchenvleeſch hebben, kan men opmaaken uit „ het geen men in het boek van ARISTOTELES, over de wonderen van Indië, aantreſt, waarin „ ALEXANDER, aan ARISTOTELES ſchryvende, zegt; ik heb tweehonderd Macedoonſche ſoldaaten belaſt de rivier over te zwemmen; zy waren tot op omtrent een vierde gekomen, toen „ zig een verſchriklyk toneel vertoonde; te weeten, dat zy in de diepe kolken van der rivierpaarden muilen ſtorteden, die t'onzer ſmarte die wakkere manſchap verſlonden; vertoornd over „ dit toeval heb ik honderd vyftig van hun, die ons in hetzelve gebragt hadden, in de rivier „ laaten werpen, dewelken de rivierpaarden, ter hunner wettige ſtraf, insgelyks verzwolgen „ hebben". ALDROVANDUS, *de Quadrup. digit. pag.* 188. 189.

(*x*) „ *In India quoque reperitur hippopotamus, ut* ONESICRITUS *eſt auctor, in amne Indo*". „ In Indie wordt het rivierpaard ook gevonden, in de rivier Indus, gelyk ONESICRITUS berigt". HERMOLAUS by GESNER *de piſcibus, pag.* 417.

(*y*) *Coſmographie du Levant par* ANDRE' THEVET *pag.* 139. — LEONIS AFRIC. *Africæ deſcript. Lugd. Batav.* 1632. *Tom. II. pag.* 758. — *L'Afrique de* MARMOL, *Tom. I. pag.* 51. & *Tom. II. pag.* 144. *Rélation de* THEVENOT, *Tom. I. pag.* 491. — *Rélation de l'Ethiopie par* PONCEL. *Lettres édif. IVe. Recueil, pag.* 363. — *Deſcription de l'Egypte par* MAILLET *Tome* II. 126. — *Deſcript. du Cap de Bonne Eſper. par* KOLBE, *Tom. III. pag.* 30. — *Voyage de* FLACCOURT, *pag.* 394. — *Hiſtoire de l'Abyſſinie, par* LUDOLF, *pag.* 43 & 44. — *Voyage au Senegal par* M. ADANSON, *pag.* 73. *env.* &*c.*

(*z*) *Rélation de l'Ethiopie par* CH. JACQ. PONCEL. *Suite des Lettr. Edifiantes IVe. Rec.* Paris 1704. *pag.* 363.

(*a*) *Flora Sinenſis a* P. MICH. BOYM *ſoc. Jeſ.* 1656. *pag.* 1. — *La Chine illuſtrée par* D'ALQUIE. *Amſt.* 1670. *pag.* 258.

(*b*) „ Wat andere dieren betreſt, het volk, dat thans Egypte bewoont, kent zelfs het rivierpaard niet". *Voyage de* SHAW, *Tom. II. pag.* 167. — „ Het rivierpaard wordt in Ethiopie „ geboren... het komt, door boven-Egypte, den Nyl af.... verwoeſt de landerijen, daar „ het zig op werpt, de graanen, byzonderlyk het Turkſch koorn, wegeetende,.... Het wordt „ zelden in neder-Egypte gezien". *Deſcription de l'Egypte, ſur les Mémoires de M. de* MAILLET, *par* M. L'ABBE MASCRIER, *à la Haye* 1740. *Tom. II. pag.* 126.

len van Afrika, van de Middelandsche zee af tot aan de rivier Bambot, die aan den voet van het Atlas gebergte stroomt; het klimaat, daar het rivierpaard zig thans onthoudt, strekt zig derhalven nauwelyks verder dan van Senegal tot Ethiopie, en van daar tot aan de Kaap de Goede-hoop, uit.

Dewyl de meeste Schryvers het rivierpaard, zeepaard of zeekoe genaamd hebben, zo heeft men het zomtyds verward met de waare zeekoe, dat een zeer verschillend dier is van het rivierpaard, en 't welk zig niet dan in de zeën van 't Noorden onthoudt; het schynt derhalven zeker, dat de rivierpaarden, welke de Auteur der beschryving van Moskovie zegt, dat op den oever der zee by Petzora gevonden worden, niet anders zyn dan zeekoeijen, en dat men ALDROVANDUS kwalyk mag neemen, dat hy dit gevoelen zonder grond aangenomen (c) en gezegd heeft, dat men het rivierpaard in de zeën van Noorwegen vondt; want niet slegts onthoudt hetzelve zig niet in de zeën van 't Noorden, maar het schynt zelfs, dat het in die van 't Zuiden niet dan zeldzaam gevonden wordt. De getuigenissen van EDUARD BARBOSA, en van EDWARD-VUOT, door ALDROVANDUS gemeld, en die schynen te bevestigen, dat de rivierpaarden zig in de zeën der Indiën onthouden, komen my even twyffelagtig voor als dat van den Auteur der beschryving van Moskovie, en ik ben zeer geneigd, om, met den Hr. ADANSON, (d) te denken, dat het rivierpaard, ten minsten tegenwoordig, niet dan in de groote rivieren gevonden wordt: KOLBE (e) die zegt verscheiden aan de Kaap de Goede-hoop ge-

(c) Maar het geen nog meer te verwonderen is, PLINIUS, die, over de water-dieren handelende, zegt, dat de krokodillen en rivierpaarden aan de rivieren, aan het land, en aan de „ zee, gemeen zyn, geeft dus te kennen, dat zy zig ook in zee onthouden". Derhalven moet het ons niet vreemd voorkomen, wanneer men in de beschryving van Moskovie leest, dat 'er in den Oceaan, de landen van Petzora bestroomende, zeepaarden vallen: insgelyks heeft EDUARD BARBOSA, een Portugees, in Cesala verscheiden zeepaarden waargenomen, die van de zee naar de weiden uittrokken, en naderhand naar de zee te rug keerden; dat zelfde herhaalt EDWARD VUOT van zulke dieren, die in de Indische zee zwerven; daarenboven leest men in het eerste Deel der Reizen, dat de zeelieden dikwils aan land gaan, om rivier-of zeepaarden, in de naby gelegen weiden graazende, te vangen, maar deze naar de zee vlugtende tastteden hunne booten aan, welke zy braken en deeden zinken, kunnende zy zelve, wegens de hardheid van hunne huid, met geene lansen gekwetst worden, ALDROVAND. *de Quadrup. digit. vivip. pag.* 181. enz.

(d) De Niger opvaarende kwamen wy in een streek, alwaar de rivierpaarden of zeepaarden zeer gemeen zyn: dit dier, het grootst der tweeslagtige, wordt niet dan in 't zoet water der rivieren van Afrika gevangen; en eene zaak die der opmerking waardig is, dat men hen nog nergens dan in dat gedeelte der wereld, daar het byzonder toe bepaald schynt, vernomen heeft; men geeft het gemeenlyk de gedaante van eene koe, dat is inderdaad het dier, daar het meest naar gelykt, maar deszelfs pooten zyn korter, en de kop is van eene buitenspoorige dikte: wat de grootte betreft, het zeepaard volgt op den olyfant en den rhinoceros; zyne kaakbeenen zyn met vier slagtanden gewapend, waarmede hy de wortels der boomen, die hen tot voedzel verstrekken, losmaakt; hy kan niet lang onder water blyven zonder te ademen, en dit verpligt hem om den kop van tyd tot tyd boven water te brengen, zo als de krokodil doet. „ *Voyage au Senegal, par* M. ADANSON Paris 1757. pag. 73.

(e) „ De zeekoe is een der verwonderenswaardigste schepsels van dit land, die zo wel in 't „ water als buiten hetzelve leeven kan, en deswegen met regt een Amphibium of dier mag „ worden genaamd, dat beide in 't water en op 't land kan leeven; want als dezelve in rust en „ buiten gevaar wil leeven, of zig wil verbergen, zo zoekt zy de diepte des waters, en blyft „ daar in zo lang verborgen, tot dat de maag haar doet voor den dag komen en aan land stap-

zien te hebben, verzekert dat zy zig in zee, eveneens als in de rivieren, naar
de diepte begeeven; eenige andere Schryvers verhaalen hetzelfde; ſchoon

„ pen, om gras, als een ander land dier, te vreeten: zy ſteekt het hoofd uit het water, en
„ verſpiedt door den reuk, die by haar zeer goed en ſcherp is, of de kans wel klaar zy? der-
„ halven draeit zy het hoofd rondom, voornaamlyk naar den hoek, daar de wind van daan
„ komt; zegt haar neus haar niets kwaads, zo klimt zy uit het water, en zoekt de naaſte wei-
„ de; vermoedt dezelve eenigen vyand, die door den reuk verraaden is, zo duikt zy voort
„ weder, nadat zy, als de walviſſchen, alvorens het ingeſlokte water door de neusgaten uitge-
„ blaazen heeft. ———

„ Vader TELLEZIUS ſchryſt, *Lib. I. cap.* 8. dat dit dier gevoeglyker een zeepaard dan eene
„ zeekoe genaamd kon worden, omdat de kop en de ooren nader bykomen by die van een
„ paard dan die van eene koe, offchoon het voor 't overige zeer korte voeten, en een nog
„ veel korter ſtaart heeft; edog zelfs deze beſchryving geeft my weinig voldoening, offchoon
„ hy in veele ſtukken niet heel kwalyk daarvan redeneert; myns bedunkens heeft de Hr. THE-
„ VENOT in zyne *Ooſtindiſche Reizen Part.* 1. *Lib. II. cap.* 72. *pag.* 343. *ſeqq.* beter daar van
„ geoordeeld, en deze zeekoe, of, zo als hy die noemt, zeepaard, duidelyker beſchreeven:
„ ik zal egter, om alle wydloopigheid te vermyden, deszelfs woorden hier niet plaatſen, maar
„ alleen het geen ik daar van bevonden, en door eigen ondervinding gezien heb, bybrengen,
„ het geen, van gemelden THEVENOT niet veel zal afwyken.

„ Diensvolgens is de zeekoe een verbaasd groot en zwaar dier, 't welk, als de rhinoceros,
„ donker bruin van kleur is, en denzelven noch in de zwaarte, noch in de lengte, van het lig-
„ haam iets toegeeft, edoch is het wegens de korte en dikke beenen zo hoog niet als de rhino-
„ ceros: de kop gelykt meer een paarden als oſſen of koeijenkop, want hy is eenigzins dik-
„ ker, maar niet zo lang als die van een paard, als men beiden naar hunne proportie vergely-
„ ken zal; gelyk dan ook, in even zodanige omſtandigheden, de oogen en ooren zeer klein
„ zyn, en geene gelykheid met de overige deelen van het lyf hebben; de muil komt met een
„ oſſenmuil overeen, omdat hy veel breeder is als een paardenmuil; de neusgaten zyn groot en
„ breed, waardoor zy het ingezwolgen water weder uitblaazen, zodat het als een fontein ſpringt,
„ en dit geſchiedt altyd als zy uit zee komen, en zig laaten zien, of na haare grasweiden gaan
„ willen: de voeten zyn, gelyk reeds is gezegd, kort, dik, en rond, zodat zy onder en bo-
„ ven even dik zyn, aan 't eind heeft zy, in plaats van geſpleeten klauwen, een byna ronde
„ en breede, en ook in vier byzondere ſpleeten ingedrukte, hoewel niet gedeelde hoef; de
„ ſtaart is ganſch kort, byna als die van de olyfanten; daarenboven heeft zy op de ganſche
„ huid nergens hairen, als of die voorbedagtelyk afgeſchooren waren, aan het einde van den
„ ſtaart ziet men nogtans eenige hairen, zo als insgelyks de olyfanten hebben, hoewel niet zo
„ lang; in de onderſte kaakbeenen heeft zy vier groote uitſteekende tanden, die wel tot het
„ kauwen van gras helpen, maar tuſſchen de hoektanden kleiner moet worden gemaalen: twee
„ van deze tanden zyn eenigzins krom, de andere zyn regt, en ſtaat aan elke zyde maar twee,
„ te weeten een kromme en een regte: voorts zyn deze tanden zo dik als een gemeene oſſen
„ hoorn, en omtrent anderhalf voet of een elleboog lang, waarvan ydere tand tien en ook wel
„ meer ponden zwaar is: wyders zyn de tanden ook veel koſtbaarer en duurer dan elpenbeen
„ van dezelſde zwaarte, vermits al het geen daarvan gemaakt wordt wit blyſt, en nooit geel
„ wordt, niettegenſtaande het nat, vet, of anders vuil gemaakt wordt, welke deugd het ge-
„ meene elpenbeen nooit heeft.

„ Tuſſchen de twee agterſte voeten hebben zy haare uijers, die tamelyk klein worden bevon-
„ den, waaraan ook twee heel kleine tepels zyn, welke de jongen, waarvan ik 'er twee heb
„ gezien, die nauwelyks de grootte van een hamel hadden, offchoon zy yder ruim honderd
„ pond woogen, in den muil moeſten neemen als zy zuigen wilden.

„ De huid is een ſterke mans duim dik, en kan derhalven een gemeene kogel daar niet
„ doordringen; om dit dier het leeven te beneemen moet men weeten waar het beſt te mik-
„ ken, die plaats is eenig en alleen aan den kop, en voornaamlyk by de ſlaapen, of even bo-
„ ven het oog op de harſenpan, alwaar de huid geſpannen is en geen ſpek of vleeſch zig be-
„ vindt; dit moet men zeer wel, zodra zy den kop boven 't water ſteekt, in 't oog houden,
„ omdat zy den wind daar van krygende, ten eerſten weder duikt, en in eenige dagen niet
„ weder te voorſchyn komt, aangezien zy zeer wel honger lyden en wagten kan, tot dat haar
„ vyand zyn geduld ten einde en vertrokken is.

Kolbe my in de beſchryving, welke hy van dit dier geeft, nauwkeuriger voorkomt, dan hy doorgaans is, mag men egter in twyffel trekken, of hy het zo dikwils gezien hebbe als hy zegt, dewyl de afbeelding, welke hy by zyne beſchryving gevoegd heeft, ſlegter is dan de afbeeldingen van Columna, van Aldrovandus, en van Prosper Alpinus, die egter ſlegts naar opgevulde huiden gemaakt zyn: het is ligt te bemerken, dat, in het algemeen, de beſchryvingen en de figuuren in 't werk van Kolbe noch op de plaats, noch naar 't leven geteekend, zyn; de beſchryvingen zyn uit het geheugen opgeſteld, en de figuuren zyn meeſt overgenomen of nagemaakt naar die van andere Natuurbeſchouweren, en byzonderlyk gelyk de figuur, welke hy van het rivierpaard geeft, veel naar de cheropotamus of het rivierzwyn van Prosper Alpinus (*f*).

Kolbe derhalven verzekerende, dat het rivierpaard zyn verblyf houdt in de wateren der zee, zou dat wel alleenlyk gezegd kunnen hebben in navolging van Plinius, en niet volgens zyne eigen waarneemingen; de meeſte der andere Schryvers verhaalen, dat dit dier alleenlyk in de meiren van zoet water en in de rivieren gevonden wordt, zomtyds aan derzelver monden maar gemeener op groote afſtanden van de zee; daar zyn zelfs Reisbeſchryvers, die zig verwonderen, gelyk Merolla (*g*), dat men het rivierpaard zeepaard ge-

,, Zodra de ſchoot gedaan is duikt zy weder; ondertuſſchen kan men ten eerſten weeten of zy een doodwonde bekomen hebbe, of niet, want byaldien die niet doodelyk is, blyft het water onklaar als het is, maar is zy op de regte plaats geraakt, zo ziet men weldra een ander teken, vermits het water met bloed vermengd en roodagtig wordt, waar aan men ook onfeilbaar kan weeten waar het ligt, en voelt men maar met een langen ſtok, waar aan onder een weêrhaak, boven egter, en ten einde van den ſtok, een lang touw vaſtgemaakt is, op die plaats, zo kan men dat dier daardoor aan land brengen; wil het nogtans niet gelukken, zo werpt men een touw, met een ſtrik daar in, en zoekt den kop of de beenen vaſt te krygen, en het gevelde dier aan land te trekken.

,, De huid afgehaald, welke men hier tot niets weet te gebruiken, offchoon zonder twyffel goed leer daar van zou kunnen worden bereid, maar ten prooy van wild roof-vee overlaat, ſnydt men het vleeſch met het ſpek, doorgaands een ſtaande hand dik, af, zout het beiden in en neemt het met zig op een wagen naar huis; want zo veel men op een wagen kan laaden, bekomt men zekerlyk vleeſch en ſpek van een zeekoe, doordien zy doorgaands vyf-en-twintig honderd of drie duizend pond weegen; de beenen egter, en het vleeſch, dat nog aan de groeve ſchinkels hangt, kookt men van tyd tot tyd, en eet daarvan omdat het goed blyſt; het vet, geſmolten en gezouten, verſtrekt tot het kooken van andere ſpys, als ryſt, maager herten vleeſch, enz.

,, Dit vleeſch en het ſpek wordt voor eene groote lekkerny en byzonder gezonde koſt gehouden, en is my zeer wel bewuſt, dat eenige boeren, die eene lading t'huis bragten aan haare vrienden het pond voor zeven of agt ſtuivers, en nog met groot verzoek, hebben verkogt; en die ymand een ſtuk van eenige ponden vereert, mag men wel denken, dat hy het uit byzondere oorzaaken gedaan heeſt: het is ook, als ik de waarheid zal zeggen, een voortreffelyk eeten, voornaamlyk niet te oud en niet te lang gezouten, 't zy gerookt of verſch gekookt, aangezien het ſpek niet zo tegenſtaat als het varkenſpek, veel min is het ongezond of koorſig, en het jaagt al wat de menſch onder de leden mogt hebben, weg; hetwelk ook de reden is, dat men het zo duur koopt, en daarna geſmolten, in plaats van boter, op brood eet". P. Kolbe *beſchryving van de Kaap de Goede-hoop*, *fol. vol. I* pag. 198. enz. Amſterd. 1727.

(*f*) Hier ſtaat aantemerken, dat de aftekeningen dezer Cheropotamis of rivierzwynen van Prosper Alpinus gemaakt ſchynen te zyn naar opgevulde huiden van rivierpaarden, die men mogelyk de tanden hadt uitgebrooken.

(*g*) *Hiſtoire générale des Voyages*, *Tom. V. pag.* 95. Nota *a*.

C. F. Fritzsch. sc.

L' HIPPOPOTAME MÂLE.

C. F. Fritzsch. sc.

L' HIPPOPOTAME FEMELLE.

noemd heeft, omdat dit dier, zegt hy, het zout water niet verdraagen kan; het houdt zig doorgaands over dag in 't water, en gaat daar niet dan des nagts uit om te weiden; het mannetje en het wyfje verlaaten malkanderen zelden: ZERENGHI vong het mannetje en het wyfje op denzelfden dag en in dezelfde graft: de Hollandsche Reisbeschryvers zeggen dat het vier jongen draagt, maar dat komt my zeer verdagt voor, en schynt tegengesprooken te worden door de getuigenissen, welken ZERENGHI bybrengt; daarenboven gelyk het rivierpaard byster groot valt, is het in 't geval van den olyfant, den rhinoceros, de walvisch, en van alle groote dieren die slegts één jong werpen, en ik durf op die overeenkomst beter afgaan dan op alle de getuigenissen.

BYVOEGZEL TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN HET RIVIERPAARD (*).

Het geen de Hr. DE BUFFON hiervoor in zyne Natuurlyke Historie van dit dier gezegd heeft, was alles wat men in dien tyd, toen hy dat artikel schreef, nauwkeurigst daar van zeggen konde. Het kwam my toen voor, dat 'er niets ontbrak dan eene Plaat, die dit dier beter vertoonde, dan het vertoond is in de figuuren, welken verscheiden Auteuren daar van gegeven hebben: Ik nam de vryheid van 'er eene te voegen by de beschryving van den Hr. DE BUFFON (*h*) gemaakt naar een opgezet vel, dat sedert eene eeuw in het kabinet van onze universiteit bewaard wordt.

Twee jaaren daarna gaf ik eene betere afbeelding; (*b*) Een vel, kortelings voor het kabinet van zyne Hoogheid, den Heere Prinse van Oranje overgezonden, diende my tot model. Het was zeer wél opgezet; onder de bestiering van den Hr. KLOCKNER, doctor in de medicynen te Amsterdam: Ik vergezélde het met eenige aanmerkingen van belang, die my door den Hr. Kapitein GORDON waren medegedeeld.

Ik meende, dat dit genoeg was om dit dier wél te doen kennen, toen de Hr. GORDON my, in 't begin van 't jaar 1780, twee tekeningen zondt, die een mannetjes en een wyfjes rivierpaard vertoonden, gemaakt naar de dieren zelve, op het oogenblik als zy gedood waren. Ik was getroffen toen ik dezelve vergeleek met de figuuren, welke ik daar van gegeven had, en ik zag duidelyk, dat de huid van zulk een groot dier, schoon met alle mogelyke zorg bereid en geschikt, verre af was van het oorspronkelyk dier zelf nauwkeurig te vertoonen; Dus nam ik niet in beraad om deze twee tekeningen te laten graveeren. Men zal dezelve in de Plaaten III[1]. en III[2]. vinden.

(*) Door de Hoogleeraar ALLAMAND te Leiden.

(*h*) Het is de derde Plaat in onze Franse Editie van het XIIde Deel, die men supprimeert heeft.

(*i*) Het is de III3. Plaat.

Nog heeft de Hr. GORDON de goedheid gehad van deze tekeningen te vergezellen met beſchryvingen en nieuwe, zeer opmerkelyke, waarnemingen, welke hy dikwils gelegenheid heeft gehad, te doen; zyn onvermoeide yver voor nieuwe ontdekkingen en voor de bevordering der Natuurlyke Hiſtorie heeft hem genoopt om nog veel dieper in 't binnenst van Afrika door te dringen dan hy te voren gedaan hadt; en, terwyl de rivierpaarden omſtreeks de kaap de Goede-hoop zeldzaam geworden zyn, heeft hy dezelve zeer talryk gevonden in de plaatſen daar hy geweest is: men zal dit klaar begrypen en gereedelyk erkennen, zodra men weet, dat hy voor zyn deel alleen negen gedood heeft, dat 'er in eene jagt, waarin hy den Hr. PLETTENBERG, Gouverneur van de kaap, vergezélde, in eenige uuren tyds, eenentwintig gedood zyn, en dat het zelfs niet dan op zyne tuſſchenſpraak was, dat men daar geene grootere ſlagting onder deedt. Deze jagt geſchiedde langs de rivier, welke hy Plettenberg heeft genoemd, ten naaſten by op zeven graaden lengte ten ooſten van de kaap, en op dertig graaden zuidelyke breedte. Het getal dezer dieren moet derhalven zeer groot zyn in het geheele binnenſte gedeelte van Afrika, alwaar zy door de bewooners weinig ontrust worden. Het is daar, dat men hen zien moet om hen wél te kennen, en nooit heeft iemand daar eene betere gelegenheid toe gehad dan de Hr. GORDON; Ook heeft hy zig van die gelegenheid bediend om deze dieren met de oogen van een waar Natuuronderzoeker te beſchouwen. Ik onderſtel, dat terwyl ik, het uittrekzel geve van 't geen hy my deswegen geſchreven heeft, de Lezer zig herinnere den inhoud der artikels van dit werk, waarin over deze dieren geſproken wordt.

Als de rivierpaarden uit het water te voorſchyn komen is de kleur van het bovenst hunnes lighaamen blauwagtig bruin, dat helderer wordt, naar maate het langs de ribben nederdaalt en uitloopt in eene ligte ſchaduwing van vleeſchkleur. Het onderst van den buik is witachtig, maar die verſchillende kleuren worden overal donkerer, naarmaate hun vel drooger wordt. Binnen in hunne ooren, en op derzelver randen, zyn vry zagte hairtjes, van eene rosagtige bruine kleur; daar zyn ook gelyke hairtjes van dezelfde kleur aan de oogleden, en hier en daar eenige op het lighaam, byzonderlyk aan den hals en de zyden; maar deze zyn korter en ruwer.

De mannetjes overtreffen de wyfjes altyd in grootte, maar geen derde, gelyk ZERENGHI zegt, zo men de ſnytanden en hondstanden uitzondert. De Hr. GORDON heeft een wyfje gedood, welker lighaam elf voeten lang was, en de grootſte mannetjes rivierpaarden, dien hy gedood heeft, was elf voeten, agt duimen, en negen lynen, lang. Deze afmetingen verſchillen veel van de maaten; welke ZERENGHI heeft gegeven, want volgens de maat van het wyfje, dat hy beſchreven heeft, moest het mannetje, een derde grooter, zestien voet en negen duim lang zyn. (*k*) Nog meer verſchillen zy, in grootte, van de rivierpaarden van het meir van Tzana, waarvan zommige, volgens den Hr. BRUCE, meer dan twintig voet langte hebben. (*l*) Dieren

(*k*) Zie hiervooren pag. 33 en 34.
(*l*) Zie *Tome* IV. des Supplements *de notre édition françoiſe*, pag. 136.

van deze laatste grootte zouden buitenspoorig zyn; maar men vergist zig ligtelyk in de grootte van een dier, wanneer men daar enkel van verre over oordeelt, en zonder het te kunnen meten.

Het getal der tanden verschilt in de rivierpaarden naar hunne jaaren, gelyk de Hr. DE BUFFON vermoed heeft. Allen hebben zy vier snytanden en twee hondstanden in yder kaakebeen, maar zy verschillen in het getal der baktanden. Dat, waarvan ik de afbeelding gegeven heb, hadt zesendertig tanden in het geheel; de Hr. GORDON heeft 'er een gezien, dat tweeentwintig tanden in het bovenste kaakebeen en twintig in het onderste hadt. Hy heeft my een kop gezonden, die agttien hadt in het onderste en negentien in het bovenste; maar die tanden boven het getal zyn gemeenlyk niet dan kleine punten, die de wezendlyke baktanden voorgaan, en die weinig vast zyn.

De breedte van het bovenste gedeelte des kaakebeens, dat den bek maakt, is van zestien en een vierde duim, en de omtrek, van den eenen hoek van den bek tot den anderen gemeten, is drie voet drie duim. De bovenlip steekt een duim voor de onderlip uit, en bedekt alle de tanden, Ter zyde van de voorste bovenste snytanden zyn twee vleeschige verhevenheden, die, wanneer de bek zig sluit, in twee holligheden van het onderste kaakebeen ontvangen worden.

Het rivierpaard heeft kleine oogen; derzelver langste middellyn is van elf lynen, en hunne breedte van negen en een half. De oog appel is donker blauw en daar is weinig wit.

De lengte van den staart verschilt in deze dieren; het onderwerp, dat hier vertoond wordt, hadt 'er een van een voet drie duim en zes lynen; de omtrek aan het begin was van een voet en zeven duimen. Daar heeft dezelve eene wat driehoekige gedaante, en eene der platte zyden is naar boven; Dus sluit hy, eene lootregte beweging hebbende, nauwkeurig de opening van den aars. Naar het midden worden zyne kanten platagtig, en dewyl zyne geleding daar eene horizontaale beweging toelaat, kan hy dienen om, terwyl het dier zwemt, deszelfs rigting te bevorderen. In den eersten opslag schynt die staart met schubben bedekt, maar die schynbaare schubben zyn niet dan rimpels van 't vel; zyn buitenste rand schynt een gerande naad.

De roede, buiten het bekleedzel of de schede gehaald, is twee voet, een duim en zes lynen lang, en gelykt vry wat naar die van den stier. Haar omtrek by het lighaam is van negen duimen, en een duim van het einde af is zy van drie duim en negen lynen. Als zy geheel ingetrokken is vertoont de punt zig bedekt met vleeschagtige en gerimpelde ringen, die het einde van de schede maaken, gelyk men in de figuur ziet. Het is op de basis van die schede, aan de zyde van den aars, dat de tepeltjes geplaatst zyn. In verscheidenen der rivierpaarden, door den Hr. GORDON onderzogt, heeft hy gevonden, dat de schede zelve, even als de penis, geheel naar binnen was geweken, en dat de buik gansch effen was; zo die schede zig in anderen vertoonde, was dit een uitwerkzel der bewegingen, welken de dieren ondergaan hadden toen men hen op 't land getrokken hadt.

De zaadballen zitten niet in een balzak van buiten; zy zyn van binnen in het lighaam, en vertoonen zig niet uitwendig; men kan dezelve door de dikte van het vel heen voelen. Dus is alles wat tot de teeldeelen behoort, binnen in 't lighaam verborgen, behalven in den bronſtyd; zo dezelve uitwendig uitſtaken zouden de dieren zig ligtelyk hebben kunnen kwetſen onder het zwemmen, of terwyl zy zig over den bodem der rivieren, die ongelyk en met rotſen bezet is, voortſleepten.

In het wyfje is beneden den ingang van de vagina, of lyfmoeder-ſchede, een blaasje of zakje dat omtrent twee duimen diepte heeft, maar waarin men van binnen geene opening zien kan; het gelykt vry veel naar dat van de hyena, behalven dat het onder het vrouwelyke deel is. Dit wyfje heeft geene hangende mammen, maar alleenlyk twee kleine tepels, wanneer men dezelve drukt komt 'er eene zoete melk uit, die zo goed is als koeije-melk.

De beenderen van het rivierpaard zyn ten uiterſten hard; In een been van de dye, dwars doorgezaagd, vondt men een kanaal van vyf duimen langte en tien lynen middellyns, vry veel gelykende naar de holte, die het merg bevat; Daar was egter geen merg in onmiddelyk na den dood van het dier, maar men zag 'er een zeer hard lighaam in, waarin men meende bloed te bemerken.

De breedte van den voorvoet is gelyk aan deszelfs lengte; de eene en andere is van tien duimen en negen lynen in deszelfs beide afmetingen. Die voeten zyn geſchikt om te zwemmen, want de vingers kunnen zig bewegen, malkanderen naderen en naar beneden plooijen: Derzelver nagels zyn wat hol gelyk de hoeven van andere dieren. Het onderst van den voet is eene zeer harde zool, door eene diepe kloove van de vingeren afgeſcheiden; zy ligt niet volmaakt vlak of horizontaal, maar met eenige helling, als of het dier onder 't gaan zyn voet aan de eene zyde wat meer gedrukt hadt dan aan de andere; ook ſtaan alle deszelfs voeten een weinig buitenwaards gekeerd. Dewyl het korte beenen en de gewrigten zeer buigzaam heeft, kan het zyne beenen tegen het lighaam aanleggen en drukken, het geen het zelve de bewegingen voor het zwemmen des te gemaklyker maakt: de Hr. Gordon, door eenige manſchap geholpen, heeft een groot rivierpaard, buiten 't water, op een vlakken grond, even als een ton voortgerold, zonder dat de voeten daar een merkelyk beletzel in maakten.

Schoon de rivierpaarden een gedeelte van hun leven in 't water doorbrengen, hebben zy egter het ey-wyze gat in den trommel geſloten. Als zy tot hunne volkomen grootte zyn gekomen, is de langſte middellyn van hun hart, van een voet.

Hunne maag ſchynt eenige overeenkomst te hebben met die der herkauwende dieren; zy kerkauwen egter niet: hunne hondſtanden zyn een beletzel voor de bewegingen, die tot deze bewerking vereiſcht worden; en daarenboven zouden zy in het water, daarin zy een gedeelte van hun leven moeten doorbrengen, niet kunnen herkauwen. Voeg hier by, dat hunne uitwerpzelen niets dan kwalyk vermaalen groente vertoonen.

De

Fringham Sc.

Pringham. Sc.

De Hr. Daubenton heeft, met zyne gewoone nauwkeurigheid, de maag van eene vrugt van een rivierpaard beſchreven (*e*). Derzelver maakzel is hem zo zonderling voorgekomen, dat hy niet heeft durven beſliſſen, of het eene enkele maag ware, met vernauwingen en verwydingen, gelyk die van de Pecari (*f*), dan of zy uit verſcheiden maagen beſtondt, gelyk die der herkauwende dieren. Om te weten, zegt hy, wat hier van zy, zoude men deze deelen in een rivierpaard van meer gevorderden leeftyd, dan de vrugt, die hem ten onderwerpe zyner beſchryving gediend heeft, moeten beſchouwen. De ontwikkeling en de groei dezer deelen brengen daarin miſſchien zo veee verandering voort, als in de maagen van volwaſſen runderen met die van een kalf vergeleken.

Ik kan in zekeren zin voldoen aan 't geen de Hr. Daubenton hier vordert. De Hr. Gordon, die de beſchryving van dezen Heer gelezen hadt, heeft eene aftekening laten maaken van de maag van een jong rivierpaaard tot de helft zyner grootte gekomen, zodanig als dezelve zig in het openen van den buik, toen het dier op den rug lag, vertoonde. Zie de III₃. Plaat. Het is ſpytig, dat de tekenaar daar niet eene verklaaring heeft bygevoegd, die beter begrip zoude geven van het geen hy heeft willen vertoonen. Zie hier, alles wat hy op de kanten zyner tekening daarvan zegt; (A) is de groote blinde zak of de pens, van binnen verdeeld door tien plooijen, als zo veele bladen, en met tepeltjes bezaaid (B), is eene verwyding tusſchen de penſſen, de pyloris, of de portier van de maag; zy is vol rimpels, van eene weeke zelfſtandigheid (C), eene andere verwyding, van binnen vol tepeltjes, die naar zeer korte ſnippertjes wol gelyken (D), eene derde verwyding, waar in men verſcheiden naaden meent te zien.

Het oog op die plaat ſlaande, bemerkt men terſtond, dat de Hr. Daubenton gelyk heeft gehad, in te vermoeden, dat de toenemende leeftyd, eenige verandering in deze deelen zou kunnen maaken. Indien men deze afbeelding vergelykt met die, welke hy van de maag van de vrugt gegeven heeft (*g*), zal men daar byna geene overeenkomst in beſpeuren. Maar, 't geen van 't meeſte belang is te weten, is, of het rivierpaard eene enkele maag of verſcheiden maagen heeft. Om dit ſtuk te bepaalen heeft de Hr. Gordon die van het jonge onderwerp, dat hy onderzogt, doen openen, en laten aftekenen, zo als men dezelve ziet in de III₄. Plaat, alwaar de deelen worden aangewezen met de eige letters, die dezelve in de voorgaande Plaat aanwyzen. Schoon men ligtelyk bemerkt dat de tekeningen niet gemaakt zyn door een ontleedkundigen van beroep, vertoonen zy egter wél het geen de tekenaar gezien heeft, en zyn voldoende om te bewyzen, dat het rivierpaard ſlegts ééne maag heeft. Men ziet klaarlyk in deze Plaat, dat haare verſcheide zakken alle hunne eenige opening in de pens hebben, en dat het niet dan verwydingen zyn, die haare ruimte vergrooten.

(*e*) Zie hier na de Beſchryving van de vrugt.
(*f*) Zie in het Xde Deel van dit Werk de VIIde Plaat fig. 1. en 2.
(*g*) Zie hier na de Vde Plaat fig. 1 en 2.

Ik heb vroeger gezegd (*h*), dat het my zeer twyffelagtig voorkwam of de rivierpaarden visch aten? Thans kan ik zeggen, dat het byna zeker is dat zy die niet eeten. In dertig stuks van deze dieren, waarvan de Hr. Gordon de maagen in zyne tegenwoordigheid heeft doen openen, heeft hy niets dan gras of groente, en nooit eenig overblyfzel van visch gevonden. Ik heb ook gezegd (*i*), dat het niet waarschynlyk was, dat zy in zee gingen; men kan in het aangehaalde artikel de redenen zien, welke ik had om zo te denken; en de Hr. de Buffon (*k*) schynt in het zelfde begrip geweest te zyn: De nieuwe ontdekkingen van den Hr. Gordon hebben my tot andere gedagten gebragt. Hy heeft een rivierpaard gedood aan den mond van de rivier Gambous, daar het water zoudt is; hy heeft 'er gezien in de baay van St. Helena, en hy heeft andere uit zee zien komen twee mylen van eene rivier af. Wel is waar, dat zy zig niet verre van land verwyderen; de noodzaaklykheid waarin zy zyn, van daar hun voedzel te komen zoeken, laat het hen niet toe; dus trekken zy alleenlyk langs de kust van de eene rivier tot de andere; maar dit is ondertusschen genoeg om te bewyzen dat zy in zout water leven kunnen, en om eenigzins de zulken te verschoonen, die hun den naam van zeepaarden gegeven hebben, gelyk ook om Kolbe te verontschuldigen die onderstelt dat zy onverschillig in de rivieren en in zee leven kunnen. De zulken, die zig in 't binnenst des lands onthouden, gaan waarschynlyk nooit in zee; en zo zy, die daar digt by zyn, daarin trekken, geschiedt dit niet om zig daar zeer verre in te begeven, om de reden, welke ik zo aanstonds gemeld heb: en die zelfde reden moet hen de rivieren doen verkiezen. Zy houden zig daar dikwils twee of drie uuren stil op den grond als of zy sliepen, en dan heeft de Hr. Gordon altyd gezien, dat hunne hals, hunne voeten, of eenig ander gedeelte van hun lighaam, op een stuk rots rustede, om door den stroom niet weggevoerd te worden; want de gemaklykheid, waarmede zy zwemmen, toont, dat zy ten naasten by dezelfde soortelyke zwaarte met het water hebben, en dat het gewigt van hun lighaam, hoe groot het zyn moge, niet veel meer weegt dan het volumen van water, waar van zy de plaats beslaan.

Van den grond van eene rivier naar boven komende, houden zy zig eenigen tyd tusschen water en wind; vervolgens begeven zy zig langzaam naar boven 't water; maar zy spuiten nooit water uit hunne neusgaten, gelyk Kolbe zegt; maar door eene sterke ademing brengen zy een dof geluid voort, en doen bellen opkomen op het water, het welk te dier plaatse dan tevens wat ryst: Nadat zy dus éé́ns boven geweest zyn om de lugt te ademen, is men verzekerd, dat men hen welhaast hier en daar met het zelfde geluid weder zal zien verschynen, het welk eene aangenaame jagt maakt, want men kan zyn snaphaan niet te schielyk weder laaden, zo men hen met den eersten schoot gemisd heeft; en men moet wel nauwkeurig mikken, om

(*h*) Zie hierna de waarneemingen.
(*i*) Zie hier voor de Historie van het rivierpaard.
(*k*) Zie hier vooren de Historie.

hen op eene goede plaats van den kop te treffen; zo men hen aan de neus treft lopen zy gemeenlyk te lande.

Deze dieren vertoonen ons hier eene opmerkelyke byzonderheid; hoe kan het wezen, dat zy zo langen tyd onder water kunnen blyven zonder ademen, ſchoon het ey-wyze-gat by hen geſloten is, en zy, nadat zy eens geademd hebben, verpligt zyn weder boven water te komen, om verſcheiden maalen te ademen? Doen zy dan een voorraad van lugt op in eene ſoort van Magazyn, om daar al den tyd, dien zy onder 't water doorbrengen gebruik van te maaken? Of hoe geſchiedt by hen de omloop des bloeds, zonder de opening van de afſchutting in 't hart, en zonder het behulp van de lugt? Dit komt my voor, eene dier verborgenheden in de dierlyke huishouding te zyn, waarin het den menſch nog niet gegeven is in te dringen. Wy moeten te dezer gelegenheid aanmerken, dat men niet kan zeggen, dat de rivierpaarden tweeſlagtige dieren zyn, zo men die woorden in alle de kragt hunner betekenis zal opvatten, dewyl zy volſtrekt noodig hebben te ademen om hun leven op te houden; waarſchynlyk zouden zy, even als de otters, verdrinken, zo zy, in eene ſtrik vaſt geraakt, genoodzaakt waren een dag of twee onderwater te blyven.

Wanneer zy malkanderen onder water ontmoeten, poogen zy den anderen te ontwyken; maar op 't land gebeurt het dikmaals, dat zy malkanderen vreeſſelyk bevegten, ook vindt men 'er weinige, die niet eenige tanden geheel of gedeeltelyk kwyt zyn, of die niet eenige lidtekenen op 't lighaam hebben, waar van men de afbeeldingen ziet in de figuuren van de Plaaten III^1. en III^2. ſtrydende zetten zy zig op hunne agterſte pooten, en het is in deze geſtalte, dat zy malkanderen byten.

In de plaatſen, daar zy weinig ontruſt worden, zyn zy niet zeer vreesagtig; als men op hen ſchiet komen zy kyken wat 'er gebeurt; maar zodra zy ééne reis de uitwerkzels der vuurwapenen hebben leeren kennen, vluchten zy voor de menſchen op een loggen draf, gelyk de varkens; zomtyds galoppeeren zy zelfs; maar altyd zwaar en log; een menſch moet evenwel ſchielyk gaan of lopen om hen by te houden; De Hr. GORDON heeft 'er eens een, een tyd lang gevolgd; dog, ſchoon hy ſterk liep, zou het rivierpaard, egter, zo de loop langer geduurd hadt, vooruit geraakt zyn.

De Hr. de BUFFON mogt met reden in twyffel trekken (*l*), het geen eenige Reisbeſchryvers van de wyfjes rivierpaarden zeggen; te weten, dat zy drie of vier jongen dragen. De analogie heeft hem deze verzekering als zeer verdagt doen beſchouwen, de waarneemingen daar omtrent hebben 'er de valsheid van bewezen. De Hr. GORDON heeft verſcheidene wyfjes zien openen, die draagende waren, en nooit heeft hy daar meer dan één enkeld jong in gevonden. Hy heeft 'er een uit het lighaam van de moeder gehaald, dat hy de goedheid heeft gehad my toe te zenden. Die vrugt, die byna geheel geformeerd was, hadt drie voet en twee duim lengte. De na-

(*l*) Zie hiervoor de Hiſtorie van den Hr. DE BUFFON.

velſtreng was bezaaid met kleine knopjes van een roode kleur: De nagels waren week en veerkragtig; men kon de tanden reeds voelen, en de oogen hadden, ten naaſten by, hunne gedaante en hunne volle grootte. Zodra een jong rivierpaard geboren is, leidt zyne natuurlyke ingeving hem, even als een end, om te water te gaan, en zomtyds gaat hy daar in op den rug zyner moeder.

Het vleeſch van het rievierpaard is, gelyk te voren gezegd is, zeer goed voor den ſmaak en zeer gezond. De voet, gebraden, is vooral een lekkere brok, gelyk ook de ſtaart. Als men deszelfs ſpek kookt, dryft 'er een vet op, daar de boeren veel van houden. Het is een geneesmiddel, daar men aan de Kaap zeer veel werks van maakt, en waarvan men de eigenſchappen ongetwyffeld vergroot.

Om onze denkbeelden wegens de grootte dezer dieren, en wegens de evenredigheid, die 'er is tuſſchen die van het mannetje en van het wyfje wél te veſtigen, zal ik hier derzelver afmetingen geven, zodanig als die door den Hr. GORDON genomen zyn op twee groote onderwerpen, welken hy gelegenheid heeft gehad te zien; ſchoon deze maaten verſchillen met die, welke men naar opgezette vellen kan nemen, zal men zig egter moeten verwonderen, dat zy zo wel overeenkomen met die, welke ZERENGHI gegeven heeft. Ik heb dezelve ook nagemeeten op het vel van een groot mannetjes rivierpaard, welke zyne Doorlugtige Hoogheid, de Heer Prins van Oranje, de goedheid heeft gehad my te geven; om in het kabinet, der natuurlyke zeldzaamheden, dat ik op onze univerſiteit geformeerd heb, geplaatst te worden. Dit vel, nieuwelings van de kaap de Goede-hoop gezonden, is geheel gaaf en wel bewaard, aangekomen. Ik ben gelukkig geſlaagd om het zelve te doen vullen en opzetten volgens de tekening, welke ik van den Hr. GORDON ontvangen heb, zodat het de geſtalte van het leevend dier zo nauwkeurig als mogelyk is vertoont.

Maaten van een Mannetjes Rivierpaard.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het lighaam, van het einde van den boven-lip tot aan het begin van den ſtaart	11.	4.	9.
Hoogte van het voorſtel in een regte lyn	5.	0.	0.
Hoogte van het zelve, naar de kromming gemeten	5.	11.	0.
Hoogte van het agterſtel in een regte lyn	4.	8.	0.
Hoogte daar van naar, de kromming	5.	7.	0.
Lengte van den kop	2.	8.	0.
Breedte der borst, van 't midden der beenen af	1.	11.	0.
Breedte van het agterſte, van 't midden der dyen af	2.	1.	6.
Afſtand van het laagſte gedeelte van den buik van den grond	1.	2.	0.
Afſtand van de borst van den grond	2.	0.	9.
Omtrek van 't lighaam agter de ſchouders gemeten	10.	5.	6.
Omtrek voor de agterſte beenen	9.	8.	0.
Omtrek van 't midden van den hals	6.	8.	6.
Omtrek der voorſte beenen by de borst	8.	4.	4.

	voeten,	duimen,	lynen.
Omtrek derzelver by het gewrigt - - - -	2-	0-	6-
Omtrek derzelver by de hiel - - - - -	1-	10-	6-
Omtrek der agterste beenen by het lighaam - -	4-	1-	9-
Omtrek derzelver boven de knie - - - -	3-	3-	0-
Lengte van den staart - - - -	1-	3-	6-
Deszelfs omtrek by den aars - - - -	1-	7-	0-
Lengte van de schede der mannelyke roede zo als die hangt wanneer de roede binnenwaards getrokken is -	0-	4-	0-
Lengte van de roede als dezelve buiten de schede is, van de punt tot aan het lighaam - - - -	2-	1-	6-
Lengte der hondstanden van het bovenste kaakebeen -	0-	2-	6-
Omtrek dier tanden by hunne basis - - -	0-	5-	0-
Lengte der snytanden van het zelfde kaakebeen - -	0-	2-	0-
Omtrek dier tanden by hunne basis - - -	0-	3-	6-
Lengte der hondstanden van het onderste kaakebeen naar hunne kromte gemeten - - - - -	0-	8-	9-
Lengte der snytanden - - - - -	0-	7-	6-
Omtrek der hondstanden by hunne basis - -	0-	7-	3-

Maaten van een wyfjes rivierpaard, gedood den 22ste January 1778. door den Hr. Kapitein Gordon, in zout water by den mond van de rivier Gambous. Nota. Om van de kaap aan den mond van deze rivier in de zee, ten oosten van de kaap te komen, heeft men tweehonderd uuren noodig, rydende op eene kar door runderen getrokken.

	voeten,	duimen	lynen.
Lengte des lighaams van het einde van den bovenlip tot aan het begin van den staart - - - - -	11-	0-	0-
Hoogte van het voorstel in een regte lyn - -	3-	10-	9-
Hoogte van het zelve volgens de kromming - -	4-	11-	6-
Hoogte van het agterstel in eene regte lyn - -	3-	8-	9-
Hoogte van hetzelve volgens de kromming - -	5-	1-	6-
Lengte van den kop - - - - -	2-	4-	0-
Afstand van het laagste gedeelte van den buik, boven den grond	1-	1-	0-
Omtrek van het lighaam agter de schouders - - -	9-	2-	0-
Omtrek voor de agterste beenen - - - -	9-	6-	0-
Omtrek van het midden des lighaams - - -	11-	5-	0-

WAARNEEMINGEN.

Gedaan by het opzetten van het Rivierpaard, thans in het Kabinet van zyne Doorlugtige Hoogheid den Heere Prinse van Oranje. enz. enz.

Door den Heer J. C. KLOCKNER, Medicine Doctor te Amsterdam.

De huid van het rivierpaard, met den kop daarin gerold, hebbe geheel uit 's Gravenhage ontvangen; dezelve was eerst gezouten geweest, en naderhand gedroogd; vervolgens was het vel van een jong rivierpaard, 't welk thans mede in 't Kabinet van zyne Doorl. Hoogheid staat, uit de pekel genomen, en terwyl het nog vogtig was, in deze huid gelegd; waarna alles in zeildoek gepakt, en van de kaap de Goede-hoop naar Holland gezonden is; die kleine huid, zo wel als de kop van dezen grooten, veroorzakten dus eene stinkende lugt van bedorven of galsterig vet, waar door de insekten wierden aangelokt, die dan ook de groote huid, als zynde de buitenste, en daar zy dus eerst by konden komen, vry wat beschadigd hadden.

Toen ik den kop geweekt had, zwol alles zeer dik op; de gaaping of opening van den opgesparden muil was ruim 16 duim, Amsterdamsche maat; de onder- en bovenlippen waren breed en groot genoeg, om alle de tanden van het dier te bedekken en te sluiten; welke bedekking en sluiting natuurlyk des te gemaklyker gaat, omdat de lange, of onderste kromme hondstanden, over de bovenste beitelsgewyze heen zyn geschooven, verder langs de kromte van de bovenste hondstanden opwaards loopen in een koker, die gemaakt wordt door de huid van de lip en het tandvleesch: tusschen de voorste of sny-tanden, en tusschen de kegel en maaltanden, als ook tusschen de tong en de snytanden, is eene gladde vaste huid; in het verhemelte zyn kerven. De tong was uitgesneeden, en die, welke ik, om deze opening te vullen verpligt geweest ben, daar in te zetten, is derhalven eene gemaakte tong; insgelyks hadt men het vleesch aan de zyden van den kop of de wangen, agter vry wat weggesneeden, zo als ook het vet; het geen 'er nog gevonden wierdt was meest bedorven; alles was egter nog met de allersterkste spieren doorvlogten; 't geen meer na voren was, in de onder- en bovenlip, was rood en wit sterk spieragtig vleesch, van kleur gelyk aan de tong van een os.

Digt agter de kromme tanden, of de onderste hondstanden, was in de onderlip, digt aan de wang, of liever daar dezelve begint, een dikte; deze vulde, by 't sluiten van den muil de opening, die agter de hondstanden gemaakt wordt; deze opening, hoewel gevuld, is ruim de helft ingedroogd, gelyk ook de lippen.

A: Andriessen del. 1775. B: de Bakker Sc.

L' HIPPOPOTAME.

Onder de ooren, of om den gehoorweg, die zonderling klein was, zat zeer veel vet, gelyk ook in de groote oogholten.

De ooren zyn op eene verhevenheid geplaatst, en wel zo, dat zig kringswyze plooijen rondom dezelve formeeren: de verhevenheid van 't regter oor van dit dier is door de droogte vry wat ingetrokken, maar by 't linker oor nog duidelyker te zien.

De ooren der rivierpaarden, weet men, zyn zeer klein; maar aan die van dit voorwerp is nog eene byzonderheid, welke ik moet doen opmerken; te weeten, dat de bovenste randen of cirkels van de beide ooren, en omtrent even veel, namelyk naar myne begrooting ter hoogte van een half of drie vierde duim, waren afgeknaagd; dit was zekerlyk het werk van water- of landinsekten; maar 't geen zy reeds by 't leeven van het dier gedaan moeten hebben, gelyk hier uit bleek, dat deze afgeknaagde randen reeds weder met de opperhuid begroeid waren; van binnen waren de ooren wel voorzien met een digt fyn hair, maar van buiten hadden zy daar weinig van.

De oogen moeten zeer klein geweest zyn, dewyl de opening der oogleden, naar evenredigheid van de grootte des diers, ongemeen klein waren; die kleinheid der oogen van 't rivierpaard, wordt ook door veeler berigten bevestigd: de oogen welken ik in myn onderwerp geplaatst heb, zyn misschien wat grooter, dan natuurlyk; maar toen ik 'er kleinere in had gezet, vertoonden zy zig, als of zy niet aan het dier behoorden, en ik ben te dier oorzaake, verpligt geweest dezelve iets grooter te neemen.

De neusgaten loopen van buiten met eene smalle opening schuinsch naar beneden, vervolgens met eene kromming, van binnen naar elkanderen, en dan wederom naar boven; in de drooge huid waren deze sleuven of buizen nauwelyks te zien, ik heb dezelve voor het indroogen een weinig verwyderd.

De tanden zyn zo hard, dat men daar met een staal zeer gemaklyk vuur uit slaat: ik heb dit zien doen met een vyl op een stuk van een tand van een ander rivierpaard.

Hier moet ik aanmerken, dat ik in het hoofd van dit rivierpaard niet meer dan twee-en-dertig tanden gevonden heb, hetwelk niet overeenkomt met de beschryving van Zerenghi, noch met die van den Hr. Daubenton: de eerste zegt, vier-en-veertig in zyne gedoodde rivierpaarden gevonden te hebben, en de laatste zes-en-dertig, in een hoofd dat in het Kabinet des Konings is: deze verscheidenheid heeft my oplettend gemaakt; en ik kan verzekeren, dat geen blyk van uitgevallene tanden in deze kaakbeenderen heb waargenomen, dan een der bovenste snytanden, die met geweld scheen afgebrooken te zyn; ik heb 'er vier hondstanden in bevonden, die perpendiculair staan; agt snytanden, vier in het bovenste kaakbeen die perpendiculair staan, en vier in het onderste kaakbeen die horizontaal staan, zo als het in de Plaat te zien is; vervolgens heb ik twee maaltanden in yder onderst kaakbeen gevonden, en drie tanden voor de maaltanden geplaatst, die de gedaante van een kegel hebben: in de bovenste kaakbeenderen, heb ik in yder drie maaltanden, en twee van die kegelwyze tanden gevonden;

daar is ééne tusſchenruimte tusſchen die kegelwyze tanden, van eenen halven duim.

Aan de onder-en bovenlip ſtaan, op eenen vry grooten afſtand van malkanderen kleine bosjes hair, die als penſeelen uit een koker of wortel voortkomen, waarvan ik 'er omtrent twintig geteld heb; ik heb, om dezelve nader te onderzoeken, een ſchyf van den wortel onder 't mikroskoop gebragt, en zeven wortels uit één koker zien voortkomen; die zeven wortels verdeelen zig vervolgens, of ſplyten, en maaken elk verſcheiden hairtjes, die zig dus als kwasjes vertoonen.

Aan de zyden van den bek, alwaar de gaaping is, naar onderen, zyn enkelde fyne hairen, die digter by elkander ſtaan.

Verder ziet men over 't lyf hier en daar een enkeld dun geplaatſt hair; aan de beenen en zyden, als ook onder den buik, vindt men dezelve byna niet.

De ſtaart was aan 't uiterſte, en wel aan de onderſte en bovenſte ſcherpe kanten bewaſſen met hair of kwasjes gelyk als aan zyn neus, maar wat langer.

Van welk geſlagt het dier geweeſt zy heb ik niet kunnen ontdekken, by den aars was een driehoek van vyf of zes duim uitgeſneeden, alwaar ik denk dat de teeldeelen geweeſt zyn, maar vermits niets van dezelve was overgelaaten, was het onmogelyk de ſexe te bepaalen.

De huid was in 't weeke en hangende van den buik, by den regter agterpoot of lies 1¾ duim dik, hier was door de kakkerlakken eene opening ingeknaagd, dus konde men hier beſt meeten: de zelfſtandigheid was kraakbeenig, wit, en taay; hier was het vel wél geſepareerd van 't vet of vleeſch; hooger naar den rug was veel van de huid uitgeſneeden; misſchien om dezelve des te ligter en gemaklyker ter vervoering te maaken; het was te dier oorzaake, dat ik de huid van boven en ter zyde van de ruggeſtreng met een priem doorſteekende, dezelve maar ruim een duim dik bevond.

De vingers waren gehoefd; de huid tusſchen de vingers was zeer ruim; en ik geloof, dat de beenen van dit dier, leevend zynde, meer plat dan rond zyn; en dewyl de hiel ook zeer genegen was om agter uit en naar boven te trekken, zo is dezelve bekwaam om mede te roeijen; de zool van den voet is dik en eeltagtig, egter buigzaam.

Hier laat ik de verſcheidene afmeetingen van dit rivierpaard volgen; waar omtrent ik alleenlyk berigten moet, dat dezelve genomen zyn, nadat het dier reeds opgezet en voor 't grootſt gedeelte gedroogd was; en dat ik Amſterdamſche voetmaat gebruikt hebbe.

	voeten,	duimen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten, van het midden van den neus tot aan den ſtaart, aan de regterzyde.	10.	10.
——— van het midden van den neus tot aan den ſtaart, in eene kromme lyn gemeeten, aan de linkerzyde . .	13.	7.

Leng-

	voeten,	duimen.
Lengte van het midden van den neus af over den kop gemeeten.	13.	½.

NB. De reden waarom deze maaten dus verfchillen, is, omdat het dier met zyn hals en kop naar de regterzyde zwenkt.

Lengte van den kop	2.	9½.
Omtrek van den kop, agter de ooren gemeeten . .	6.	4½.
——— ——— voor de ooren gemeeten . .	6.	6.
——— ——— tuffchen de oogen en ooren . .	6.	2½.
——— ——— over de verhevenheid der ooghollen .	6.	4.
——— ——— tuffchen de oogen en den neus . .	5.	4.

NB. Deze laatfte maat is genomen over de gaaping, die gelaaten was om de tanden te kunnen zien; de muil is zo wyd open, dat de twee hondstanden op een half duim na aan malkanderen komen.

Omtrek van de bovenlip, van den eenen rand na den anderen boven over gemeeten	2.	4.
Breedte van de bovenlip, regt door over het verhemelte . .	1.	4½.
Omtrek van de onderlip, van onderen om gemeeten . .	2.	2.
Breedte van de onderlip, van den eenen rand tot den anderen .	1.	3¾.
Afftand der neusgaten, aan de bovenfte opening . . .	0.	5½.
——— ——— aan de onderfte opening . .	0.	3¾.
Breedte der neusgaten in 't midden	0.	⅝.
Lengte der neusgaten	0.	2⅛.
Afftand der ooren, van de oogen	0.	6.
——— der ooren, het eene van het ander . . .	1.	2.
Lengte der ooren	0.	1¾.
Breedte van de ooren	0.	2.
Afftand tuffchen de twee oogleden, wanneer dezelven geopend zyn.	0.	1¼.
Lengte der oogen van den eenen hoek tot den anderen . .	0.	1¾.
Afftand tuffchen de oogholtens	1.	0.
Hoogte van het voorfte ftel, van de voetzool der voorpooten tot op den rug	5.	4.
——— agterfte ftel, van de voetzool der agterpooten tot op het kruis	5.	1½.
Omtrek van het lighaam, agter de voorpooten . . .	10.	0.
——— ——— in 't midden . . .	10.	6.
——— ——— voor de agterpooten . .	10.	9.
Hoogte, van den grond tot onder den buik, in 't midden .	0.	7.
——— ——— agter de voorpooten. .	0.	9.
——— ——— voor de agterpooten.	0.	9.
Omtrek van den hals, agter den kop . . .	6.	3.
——— ——— in 't midden . . .	7.	7.
——— ——— over de borft . . .	8.	5½.
Omtrek der voorpooten by de borft . . .	3.	10.
——— ——— in 't midden . . .	3.	2½.
——— ——— boven den voet . . .	2.	3½.
Omtrek van de agterpooten, naby het lyf	4.	7.
——— ——— over de knie . . .	2.	8½.
——— ——— boven den voet . . .	2.	3½.
Lengte van de voorbeenen van de voetzool tot den buik . .	1.	5½.
——— agterbeenen, van de voetzool tot aan den buik . .	1.	7½.

	voeten,	duimen.
Lengte der vingers aan de voorpooten tot het eind der hoeven.	0.	2.
Omtrek van de vingers agter de hoeven . . .	0.	$8\frac{3}{4}$.
——— ter zyden	0.	$7\frac{1}{4}$.
Lengte der vingers aan de buitenſte zyde . . .	0.	3.
—— van de voorſte vingers der agterpooten . .	0.	$1\frac{3}{4}$.
——— der buitenſte vingers der agterpooten . .	0.	$1\frac{3}{4}$.
——— hoeven der voor-en agterpooten . .	0.	2.
Omtrek der hoeven by 't begin	0.	$4\frac{4}{5}$.
Lengte van den ſtaart	1.	4.
Omtrek in 't begin, daar hy rond is . . .	1.	3.
Breedte van den ſtaart in 't midden, daar hy begint plat te worden.	0.	$3\frac{3}{5}$.
——— aan de uiterſte punt	0.	$2\frac{1}{5}$.
Dikte van den ſtaart in 't midden	0.	$1\frac{1}{2}$.
——— aan het einde	0.	$\frac{1}{2}$.
Lengte van de onderſte hondstanden, over de kromte gemeeten.	0.	$7\frac{3}{4}$.
——— in een regte lyn gemeeten.	0.	$6\frac{1}{2}$.
Omtrek van de hondstanden by den wortel . . .	0.	$5\frac{3}{4}$.
——— in 't midden . . .	0.	$5\frac{1}{4}$.
——— over de uitſlyting . . .	0.	$4\frac{1}{4}$.
Lengte der ſchuinſche uitſnyding	0.	$3\frac{1}{4}$.
Breedte van de hondstanden, onder aan den wortel . .	0.	$2\frac{1}{8}$.
——— in 't midden . . .	0.	2.
Lengte van de bovenſte hondstanden	0.	$2\frac{5}{8}$.
Omtrek	0.	$4\frac{3}{8}$.
Afſtand van de onderſte hondstanden, van elkander . .	0.	11.
Lengte der ſny- of vooruitſtaande twee langſte tanden . .	0.	$6\frac{1}{4}$.
Omtrek van dezelven	0.	$5\frac{1}{2}$.
Afſtand van malkander	0.	$\frac{7}{8}$.
Lengte der kleine ſnytanden, naaſt de groote	0.	$2\frac{1}{2}$.
Afſtand van de groote	0.	$\frac{1}{2}$.
——— van deze tot aan de hondstanden . . .	0.	$1\frac{1}{3}$.
Lengte van de drie maaltanden in 't bovenſte kaakbeen, den een na den anderen gemeeten	0.	$1\frac{1}{2}$.
Hoogte van dezelven	0.	1.
Breedte.	0.	$1\frac{1}{4}$.
Lengte, van nog twee buiten gewoone tanden, als kegels, van de maaltanden verwyderd	0.	$1\frac{3}{4}$.
——— van de twee maaltanden, in 't onderſte kaakbeen. .	0.	$1\frac{3}{4}$.
Hoogte	0.	1.
Breedte	0.	$1\frac{1}{2}$.
Lengte van drie buiten gewoone tanden, als kegels, van de maaltanden verwyderd	0.	$1\frac{1}{2}$.
Breedte	0.	$1\frac{1}{2}$.
Lengte van twee ſnytanden, als kegels, verwyderd van den hondstand, die het naaſt aan den korten hondstand zit; valt loodregt in 't kauwen tegen den kleinen horizontaalen, die aan den buitenkant, in het onderſte kaakbeen zit	0.	$1\frac{1}{2}$.
Lengte van den tweeden, die wat meer na voren zit, is wat langer en iets dikker; deze valt in 't kauwen regt neer ter zyden, ook aan den buitenkant van den horizontaalen grooten, alwaar men de uitſlyting nog duidelyk zien kan; gelyk ook de uitſlyting by den wortel van den grooten hondstand, door den korten veroorzaakt.	0.	$2\frac{1}{4}$.

	voeten ,	duimen.
Lengte van het hair, dat aan de onder-en boven-lip, van voren zat, met den wortel	0.	1½.
Lengte van het hair, aan de scherpe kanten van den staart, en aan deszelfs punt; zynde dit hair voor het overige gelyk aan dat der lippen.	0.	3.

NB. Onder het opzetten is dit hair van de bovenkant van den staart afgeraakt; de Plaat vertoont het zo als 't geweest is.

Wanneer men nu deze afmeetingen, met die van het wyfjes rivierpaard van Zerenghi vergelykt, en het verschil der maaten in het oog houdt, zal men bevinden dat het byna dezelfden zyn, of elkander zeer na by komen.

Men heeft my verhaalt, dat dit rivierpaard zeer verre landswaards in van de Kaap geschooten is, en wel by het zogenaamde Sneeuwgebergte door een boer Charles Marais genaamd, van fransche afkomst; deze boer heeft de vellen aan zyn H. ED. den Gouverneur van Plettenberg bezorgd, door wien dezelve aan zyne Doorl. Hoogheid gezonden zyn: dit alles is my berigt door een neef van Charles Marais, die zig hier in Amsterdam bevindt; volgens het verhaal van dezen man, die alles uit den mond van Charles Marais zelven, betuigt te hebben, zou het rivierpaard zeer snel in 't loopen zyn, zo wel in de modder of slyk als op 't vaste land, en het is zelfs zo gauw, dat de boeren, schoon al zeer goede schutters zynde, niet op hem durven lossen, zo hy buiten 't water is: maar zy neemen hem met zonnen ondergang waar; dan komen deze dieren met de kruin van den kop even buiten 't water, houden hunne kleine ooren onophoudelyk in beweeging, en luisteren of zy niet iets hooren; zodra zig dan iets op 't water laat bemerken, dat hun ten prooy kan dienen, schieten zy daar op toe als een pyl uit den boog, om 't zelve magtig te worden; in deze bezigheid nu, terwyl het rivierpaard zwemmende of dryvende op de rivier ligt te luisteren, poogt men het in den kop te schieten; die, welken ik opgezet heb, was tusschen 't regter oor en oog geschooten, en de kleine, die mede in 't Kabinet van zyne Hoogheid is, was in de borst gestooken, of ook geschooten, dit kon men niet duidelyk genoeg zien. Het getroffen rivierpaard duikt onder water, en loopt of zwemt zo lang, tot dat het door verlies van bloed afgemat, de beweeging met het leeven verliest: dan wordt het door twintig ossen, meer of min, aan den wal gesleept, en ontledigd. Men snydt uit een volwassen gemeenlyk duizend ponden spek, dit wordt ingezouten en aan de Kaap gebragt, alwaar het duur verkogt wordt; ook is het, volgens getuigenis, één aangenaam spek, hetwelk al ander vet in smaak overtreft; het veroorzaakt nooit eenige walging, en kan uitgedrukt zynde als room gebruikt worden; zelfs pryst men het in Afrika als een goed middel tegen borstkwaalen.

Door de opgegeeven hoeveelheid spek, die men doorgaands van een volwassen rivierpaard bekomt, wordt men nader bevestigd wegens iets, dat men reeds in de afmeetingen heeft moeten opmerken, te weeten, dat het een verbaazend groot en zwaar dier is.

Hoe zeer ik bedagt was om dit ſtuk zo ligt als doenlyk ware te maaken, heb ik my onder het werk verpligt gevonden, om alles by te brengen wat ſtevigheid kon geeven, en ik ſchat dat het met de plank, daar het op ſtaat, vierduizend ponden zwaar zal zyn.

Eer wy deeze aanmerkingen beſluiten, zullen wy nog eenige byzonderheden tot de Natuurlyke Hiſtorie van het rivierpaard betreklyk, en die in de voorgaande beſchryvingen niet gevonden worden, laaten volgen.

Men heeft voorheen geleezen, dat het rivierpaard zyn naam mogelyk zou gekreegen hebben, omdat zyne ſtem naar het hinniken van het paard gelyken zoude; wy hebben, egter geloofwaardige berigten, die verzekeren, dat zyn geluid gelykt naar dat der olyfanten, of naar dat rollend, ſtotterend geluid, 't welk doof geboren menſchen uitſlaan: hoe het zy, het rivierpaard maakt, ſlaapende, nog een ander, zeer ſterk, geluid van ſnorken, waardoor het zig op een vry grooten afſtand verraadt; in vergoeding voor het gevaar, dat zy hier door loopen zouden, leggen zy zig doorgaands op ſlykgronden in 't riet te ſlaapen, alwaar men hen bezwaarlyk genaaken kan.

De byzonderheid, welke ik van een bloedverwant van Charles Marais heb, wegens den ſnellen loop van dit dier, heb ik nergens aangetroffen; men verzekert integendeel ſtandvaſtig, dat men hem liever te lande dan te water aantaſt, hetwelk geen plaats konde hebben, zo hy zeer ſnel in 't loopen was; daarenboven ſluit men hem volgens andere verhaalen den weg, die naar de rivieren leidt, met boomen of greppen af, omdat men weet, dat hy doorgaands liever het water wil wederwinnen, dan te lande vegten of vlugten; zodra hy in 't water is, bevindt hy zig in beide opzigten op zyn voordeeligſt geplaatſt: hier is het, dat hy geen dier behoeft te vreezen; de groote haay, de krokodil, ontwyken het riverpaard, en durven den ſtryd met hetzelve niet waagen.

Het vel van het rivierpaard is ten uiterſten hard op den rug, op den ſtuit, en den buitenkant der dijen en billen; de ſnaphaankogels rollen daar over, en de pylen ſtuiten 'er op te rug, maar het is minder hard en minder dik onder den buik en aan de binnenzyde der dijen, en het is daar, dat men het tragt te ſchieten of te ſteeken: hy is zeer taay van leeven en geeft zig niet gemaklyk over; hierom poogt men hem liefſt de pooten door hoekige kogels te verbryzelen, en zo dat gelukt, dan is men, om zo te ſpreeken, meeſter van het dier: de Negers, die de krokodillen en haaijen met lange meſſen of ſpieſſen aantaſten, zyn bang voor het rivierpaard, en zouden den ſtryd met hetzelve miſſchien nooit beginnen, zo zy niet ſneller dan hetzelve loopen konden; ſchoon zy zig tevens wys maaken, dat hetzelve vinniger is tegen de blanken dan tegen de zwarten.

De wyfjes van het rivierpaard werpen haare jongen op 't land; zy zoogen hen daar, en voeden hen daar op, maar leeren hen tevens al zeer vroeg om zig, op het minſte gerugt, naar 't water te begeeven.

De Negers van Angola, van Congo, van Delmina, en in 't algemeen van de Weſt-Kuſt van Afrika, beſchouwen het rivierpaard als eene zekere ſoort

van kleine godheid, die zy *Fitiſe* noemen; zy maaken egter geene zwaarigheid het vleeſch te eeten, wanneer zy 'er een magtig kunnen worden.

Ik weet niet, of ik het berigt van den Vader LABAT mag bybrengen, dat namelyk dit dier, 't welk zeer bloedryk is, zig op eene zonderlinge wyze weet te aderlaaten; hier toe zoekt het, zegt hy, een ſcherpe of ſnydende punt van een rots, en vryft 'er zig zo lang tegen, tot dat het zig eene genoegzaame opening gemaakt heeft om zyn bloed te laaten uitvloeijen; het geeft zig ſterke beweegingen, om het des te meer te doen vloeijen, en wanneer het oordeelt eene genoegzaame hoeveelheid geloosd te hebben, wentelt het zig in het ſlyk om de wond te ſluiten; men vindt niets onmogelyks, niets onnatuurlyks, in dit verhaal; maar hoe is Vader LABAT ter kennis van die byzonderheid gekomen?

Buiten de gemelde gebruiken van het vel en de tanden, zegt men ook, dat de Indiaanſche Schilders zig van het bloed dezer dieren voor hunne kleuren bedienen.

BESCHRYVING VAN HET RIVIERPAARD.

Wy hebben geen volwaſſchen rivierpaard gezien; deze beſchryving is dierhalven ſlegts naar eene vrugt en eenige koppen van geraamtens van dit dier, die in het kabinet van den Koning bewaard worden, en naar de beenderen der voeten, die ons door den Hr. B. DE JUSSIEU medegedeeld zyn, opgemaakt.

De vrugt wordt hier vertoond (*Pl. IV.*) op eene tafel leggende, by eenige anatomiſche werktuigen, die dienen moeten om dezelve te ontleeden; men ziet door het vengſter heen in het verſchiet een groot rivierpaard, gevolgd naar de afbeelding welke Fabius Columna (*a*) daar van gegeeven heeft; dit rivierpaard wordt verbeeld op de oevers van de rivier van Senegal te zyn, 't welk door een Baobab (*b*) wordt aangeweezen.

De ſmoel is zeer dik in vergelyking van den kop en het lyf, en dezelve is veel dikker dan die van de vrugt van een paard of een ſtier, en heeft meer overeenkomſt met den muil van een leeuw; de ſmoel van het rivierpaard wordt van voren, door een plat vlak geëindigd, hetwelk door den mond ongelyk gedeeld wordt, want de onderſte lip maakt ſlegts een derde uit van dat vlak; de bovenſte lip ſteekt meer uit op de zyden van den mond dan de onderſte; daar bevind zig reeds aan dezen bovenlip of aan elke zyde eene uitranding ter plaats alwaar de hondstanden in het vervolg moeten doorkoomen; de neusgaten zitten op het bovenſt gedeelte van het einde van den ſmoel geplaatſt; dezelve zyn rond, en zyn zodanig gerigt dat derzelver agterſte einden verder van elkanderen afſtaan dan de voorſte; de oogputten zyn vooruit ſteekende, voornamelyk aan hun bovenſt gedeelte; de oogen

(*a*) *Aquat. et terreſtr. aliquot animalium.* Obſ. pag. 30. Schoon deze afbeelding gehouden wordt voor eene der beſte welke 'er van dat rivierpaard beſtaan, ſchynt dezelve my egter toe zeer gebrekkig te zyn; de kopy welke daarvan in deze Plaat IV gemaakt is, het voornaame voorwerp dezer plaat niet zynde, en niet dan in het verſchiet kunnende gezien worden ter oorzaak van de tegenwoordigheid der vrugt op den voorgrond, zyn deszelfs fouten minder blykbaar, en beletten dus niet dat zy met de afbeelding der vrugt nog iets zal kunnen toebrengen om eenig denkbeeld te geeven wegens het volwaſſchene rivierpaard.

(*b*) De Baobab groeit op de oevers van den Senegal, en is een van de grootſte boomen van de wereld. De Hr. ADANSON, Lid van de Koninglyke Akademie der Wetenſchappen, heeft in de Gedenkſchriften dier Akademie voor den jaare 1761, de beſchryving en de afbeelding van dien boom medegedeeld welke hy daar aan den Senegal van getekend hadt; het is deze afbeelding welke wy hier op Pl. IV. hebben laaten naatekenen. Schoon deze hier ſlegts op zekeren afſtand gezien wordt, onderſcheidt men daar egter de hoogte van den Baobab op, welks takken zeer hoog zyn in vergelyking van de hoogte van den ſtam; daar zyn 'er welke zig horizontaal uitſtrekken, en anderen die zig naar den grond toe buigen, gelyk de takken van een appelboom. De baobab in deze aftekening vertoond, hadt twee-en-zeventig voeten hoogte, waarvan de ſtam ſlegts eçn zesde gedeelte uitmaakte, want dezelve was ſlegts twaalf voeten hoog, maar was daarentegen twee-en-zeventig voeten dik, en de omtrek van den kruin des booms was van vierhonderd twee-en-dertig voeten.

De Seve del. C.F. Fritzsch sc.

L' HIPPOPOTAME.

zyn klein en ſtaan op het bovenſt der zyden van den kop geplaatſt; de ooren zyn zeer klein en rondagtig; de hals is byna even dik als de kop; het lyf is kort en gezet; de ſtaart is niet zeer breed, en dezelve is platagtig aan de zyden digt by zyn eind; de pooten zyn zeer kort, vooral het eigenlyk gezegd been, want de hiel ſtaat zeer digt by den bil, en daarentegen zeer verre van de vingeren af; het rivierpaard heeft dezelve zeer kort en zelfs zeer onvolmaakt; hy heeft 'er vier aan elken voet, de twee middelſten zyn ſlegts van malkanderen geſcheiden ter lengte van drie lynen voorby de hoeven. De uitwendige of buitenſte vinger van elke zyde, ſtaat op zeven lynen afſtands van den hoef van den binnenſten vinger af, maar hy is van dezen vinger ſlegts ter lengte van vyf lynen voorby zynen eigen hoef afgeſcheiden; de beide middelſte hoeven en vingers zyn een weinig grooter dan de twee buitenſte hoeven en vingers; daar wordt in de vrugt byna geen verſchil gevonden tuſſchen de vingers der voorſte en die der agterſte voeten, noch ook tuſſchen die van den regter en die van den linker voet.

Ik heb den voet van het rivierpaard gezien, die tuſſchen de elf en twaalf duimen omtreks hadt ter plaatſe van de geleeding, die met de geleeding der hand overeenkoomt, dit was de linker voet; de tweede vinger was een weinig langer dan de derde; deze twee vingers hadden vier duimen omtreks, en de twee anderen omtrent drie duimen; de middelſte vingers zaten ſlegts ter lengte van omtrent drie lynen voorby de hoeven van elkanderen af, gelyk by de vrugt, maar de buitenſte vingers zaten op een afſtand van anderhalven duim van de hoeven der binnenſte vingeren af, en zy waren van die vingeren ſlegts ter lengte van een duim geſcheiden; de hoeven der middelſte vingers hebben omtrent veertien lynen lengte in het midden en evenveel breedte aan de baſis; alle de hoeven waren dun, en hadden eene gemengde kleur uit bruin en geel te zamen geſteld; de opperhuid van dien voet en het onderſte gedeelte van den voorvoet was afgevallen; het vel hadt eene geelagtige kleur, was in verſchillende rigtingen gerimpeld, en had eene dikte van twee en eene halve lyn (*a*).

Het vel dezer vrugt heeft ſlegts omtrent twee lynen dikte op de dikſte plaatſen; hetzelve is olyfkleurig bruin, en ook in verſchillende rigtingen gerimpeld, voornamelyk in de dwarſchte, met betrekking tot de lengte van het lighaam; daar zitten eenige, nog korte, hairen rondom de neusgaten en den mond op het eind van den ſmoel, rondom de ooren, en rondom het eind van den ſtaart die plat is; deze hairen zyn blond, en die van den ſtaart hebben vier lynen lengte.

Aan deze vrugt zit nog de navelſtreng vaſt, die een voet lang, agt of negen lynen breed en twee of drie lynen dik is; dezelve is bezet met knobbeltjes van eene of twee lynen middellyns, en zelfs meer, die gedeeltelyk toegevallen en hard geworden zyn door de werking van den brandewyn.

(*a*) Deze voet is beſchreeven en afgebeeld in de *Mémoires de l'Académie royale des ſciences, année 1724, page 211, pl. XV, fig. II.*

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam der vrugt, in eene regte lyn gemeeten van het eind van den fmoel tot aan den aars -	1-	3-	7-
Lengte van den kop, van het eind van den fmoel af tot aan het agterhoofd - - - - - -	0-	5-	3-
Omtrek van het eind van den fmoel - - - -	0-	7-	10-
Omtrek van den fmoel onder de oogen gemeeten - -	0-	9-	8-
Omtrek van de opening van den bek - - - -	0-	4-	10-
Afftand tuffchen de beide neusgaten - - -	0-	0	10-
Afftand tuffchen het eind van den fmoel en den voorften hoek-	0-	2-	9-
Afftand tuffchen den agterften hoek en het oor - - -	0-	1-	4-
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen- -	0-	0-	6½-
Afftand tuffchen de voorfte hoeken der oogen, over de kromte van het neusbeen gemeeten - - - -	0-	2-	8-
Die zelfde afftand in eene regte lyn gemeeten - -	0-	2-	5-
Omtrek van den kop, tuffchen de oogen en ooren -	1-	0-	4-
Lengte der ooren - - - - -	0-	0-	7-
Breedte van derzelver bafis over de buitenfte kromte gemeeten.	0-	1-	0-
Afftand tuffchen de beide ooren, om laag gemeeten - -	0-	2-	6-
Lengte van den hals - - - -	0-	2-	2-
Omtrek van den hals - - - -	1-	1-	0-
Omtrek van het leif, agter de voorpooten gemeeten -	1-	6-	8-
Lengte van den ftomp van den ftaart - - -	0-	2-	0-
Omtrek van den ftaart, aan het begin van den ftomp -	0-	2-	0-
Lengte van den voorarm, van den elleboog tot aan de geleeding der hand - - - - - -	0-	2-	9-
Breedte van den voorarm, by den elleboog - -	0-	1-	8-
Dikte ter zelfder plaats - - - -	0-	1-	3-
Omtrek van de geleeding der hand - - -	0-	3-	3-
Omtrek van de hand - - - -	0-	3	3-
Lengte van een geleeding der hand af tot aan het eind der nagelen.	0-	2-	8-
Lengte van het been, van den knie af tot aan den hiel toe -	0-	3-	10-
Breedte van het bovenft des beens - - -	0-	2-	4-
Dikte - - - - - -	0-	1-	1-
Breedte ter plaats van de hiel - - -	0-	1-	9-
Omtrek van den navoet - - - -	0-	3-	5-
Lengte van den hiel tot aan het eind der nagelen -	0-	4-	4-
Breedte van den voorften voet - - -	0-	1-	11-
Breedte van den agterften voet - - -	0-	2-	0-
Lengte van de langfte hoeven - - - -	0-	0-	9-
Breedte derzelven aan de bafis - - - -	0.	0.	9.

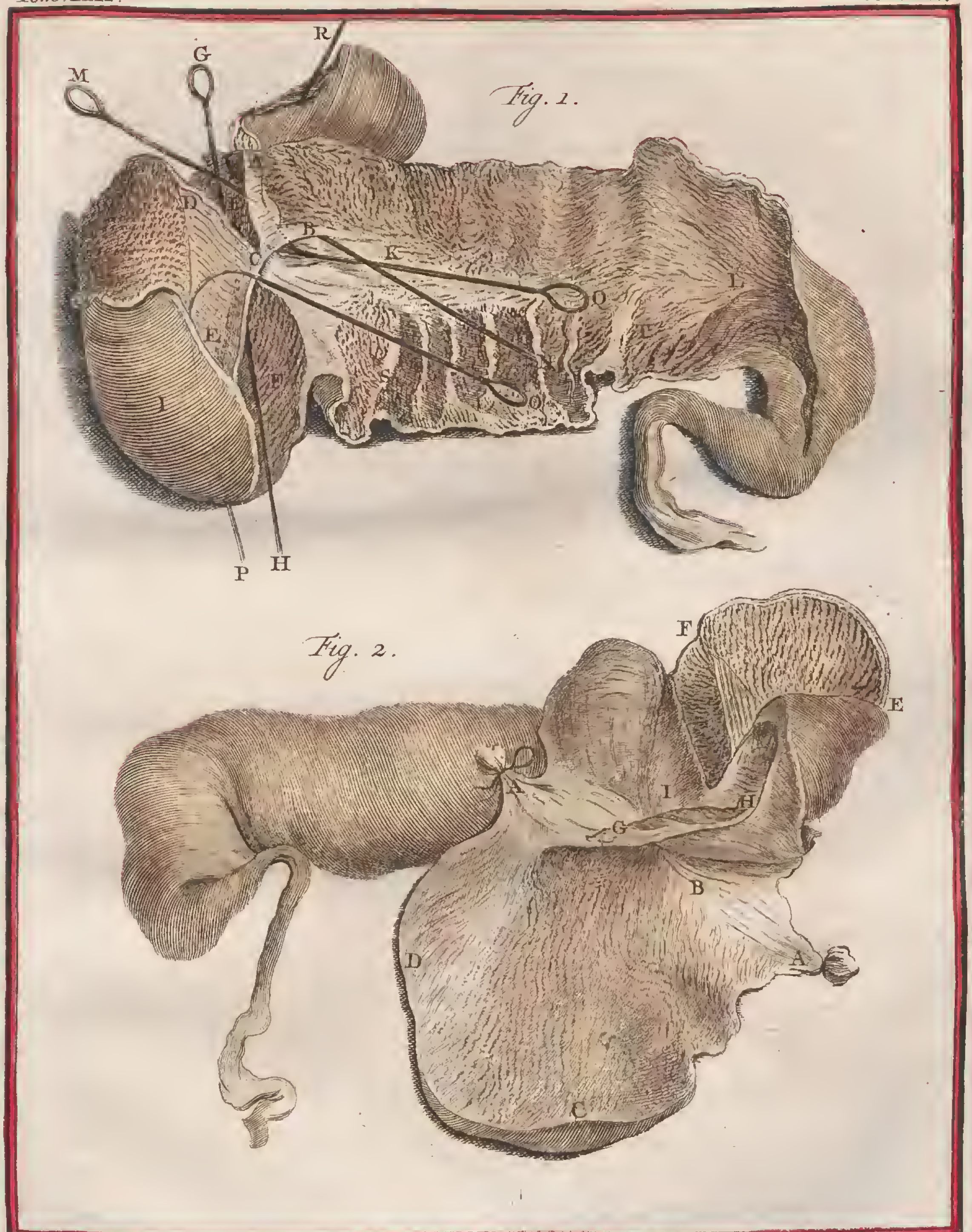
De lever lag geheel in de regter zyde, en de darmen befloegen het agterfte gedeelte der navelftreek, de linker zyde, de onderbuiks - en darm - ftreeken.

De twaalfvingerige darm ftrekte zig uit tot aan den nier; de kronkelingen van den nugteren en omgeboogen darm waren zeer kort en zeer talryk; zy zaten aan een darmvlies vaft dat ook zeer kort was; de kronkelingen van den nugteren darm lagen in het agterft gedeelte der navelftreek en in de linkerzyde; die van den omgeboogen darm in den onderbuiksftreek en in de regter

De Seve del.

C. F. F. sc.

De Seve del.

C.F.F. sc.

ter darmſtreek; vervolgens ging de darmbuis door de onderbuiksſtreek naar de linker darmſtreek over, alwaar dezelve grooter kronkelingen maakte, uit deze linker ging zy naar de regter toe, van daar wederom naar voren in de regter zyde een boog maakende agter de maag, zig uitſtrekkende, van de regter naar de linkerzyde, voor dat zy in den regten darm uitliep.

De darmbuis was dertien voeten en een halven lang van den portier af tot aan den aars toe; derzelver middellyn was ſlegts van twee of drie lynen ter lengte van twaalf voeten en een halven; het overige gedeelte hadt vier of vyf lynen middellyns, en zelfs byna zes lynen digt by den aars.

De gedaante der maag (*Pl. V fig.* 1, *alwaar de maag aan haar onderkant vertoond wordt; en fig.* 2, *alwaar dezelve van boven wordt afgebeeld*) was zeer buitengewoon en hadt eenige overeenkomst met die van den pecari; die van het rivierpaard ſcheen uitwendig uit drie deelen te zyn zamengeſteld; het voornaamſte (*A B C D*) ſtrekte zig uit van den bodem van den grooten blindenzak (*A*) af, tot aan den portier (*D*) toe, en was zeer langwerpig gelyk een ſtuk van een darm; hetzelve was agt duimen en een halven lang, en deszelfs omtrek bedroeg vyf duimen; de groote blinde zak hadt eenen duim en vier lynen diepte, en zes duimen en drie lynen omtrek aan den bodem (*E F*) gemeeten, naaſt aan den ſlokdarm (*E*). Behalven het deel (*B C D*) dat zig ter regter zyde van den ſlokdarm tot aan den portier uitſtrekte, waren 'er nog twee verlengingen (*G H I en F K*), die naar twee blinde darmen geleeken; derzelver omtrek was omtrent van drie duimen en een halven, maar de een (*G H I*) hadt vier duimen lengte, en de andere (F *K*) ſlegts eenen duim en vyf lynen; de langſte nam haar begin aan de regter zyde van den ſlokdarm, ſtrekte zig uit langs een eind van het voornaame deel der maag, en boog zig vervolgens naar agteren om; de kortſte verlenging nam haaren oorſprong uit het agterſt gedeelte (*F*) der baſis van den grooten blinden zak, en ſtrekte zig naar de regterzyde uit.

Deze maag wierdt van binnen op eene nog zonderlinger wyze gevormd gevonden dan uitwendig; het opmerkelykſt gedeelte van binnen in die maag is een half beſchot (*A B C D E*, *pl. VI fig.* 1) dat dwarſch loopt en vyftien lynen breed is, en dat aan de wanden van den grooten blinden zak vaſt zit (*ter plaatſen B L M*, *pl. V fig.* 1); de maag (*pl. V fig.* 1) in de rigting (*A B C N D*) doorgeſneeden zynde, wierdt het middelſchot van den grooten blinden zak ook doorgeſneeden in de rigting (*A C en D C pl. VI fig.* 1), zodat het deel (*D*) aan het deel (*A*) vaſt zat; de holte (*F*), welke de doorſneede van het middelſchot bloot maakte, is het onderſt gedeelte (*L*, *pl. V fig.* 2) van den grooten blinden zak, en de bodem (*A*); dat gedeelte (*F pl. VI fig.* 1) van den grootten blinden zak, die denzelven byna geheel bevat, heeft gemeenſchap onder het middelſchot (*A C pl. VI fig.* 1) door met de kleine verlenging (*F*, *K*, *pl. V fig.* 1 *en* 2 *en I*, *pl. VI fig.* 1), gelyk het ſtilet (*G H*) zulks aanwyſt, en tevens ook niet het voornaame gedeelte (*B C pl. V fig.* 1 *en* 2, *en K L pl. VI fig.* 1) gelyk zulks wordt aangeweezen door het ſtilet (*M N*); de holte (*K L*) van het voornaame deel der maag heeft gemeenſchap met de kleine verlenging (*O*, *pl. VI fig.* 1. *F K*, *pl. V fig.* 1 *en* 2) boven het middelſchot, (*A C*, *pl. VI fig.* 1), gelyk zulks aangeweezen wordt door

het ſtilet (*O P*), deze holte (*K L*, *pl. VI fig.* 1.) heeft ook gemeenſchap met de groote verlenging (*H I*, *pl. V. fig.* 1 *en* 2); deze gemeenſchap wordt aangeweezen door het ſtilet (*Q R*, *pl. VI*, *fig.* 1); de ſpyzen die in de maag koodoor den ſlokdarm (*E pl. V*, *fig.* 1 *en* 2, *en A A pl. VI. fig.* 2,) alwaar de maag open vertoond wordt door eene doorſneede welke doorgaat op de plaatſen gemerkt (*K F A E G O P*, *pl. V. fig.* 1), kunnen in de verlenging (*B C D*, *pl. VI*, *fig.* 2), door den weg (*A B*), of in de kleine verlenging (*F K*, *pl. V*, *fig.* 1 *en* 2, *en E F*, *pl. VI*, *fig.* 2), door een anderen weg (*A G*), onder het middelſchot (*C*, *pl. VI fig.* 1 *en H I fig.* 2), door; want daar ligt op den bodem van de maag, onder derzelver bovenſte opening, een half middelſchot, die miſſchien de eene en andere van die wegen ſluit en opent; de weg die naar de kleine verlenging geleidt, geleidt ook naar de holligheid van het voornaame deel der maag; dus heeft deze holligheid eene dubbelde gemeenſchap met de kleine verlenging, de eene onder het halve middelſchot en de andere daar boven, gelyk ik zulks reeds heb doen opmerken; de onderſte wanden (*S T*, *pl. VI*, *fig.* 1), van de groote holte tot aan de plaats (*T*), maaken eenige ſleuven die eenige overeenkomſt hebben met die van de pens en van den verlaatbak van den dromedaris en van den kameel; dezelve zyn ten getale van negen of tien; zy hebben omtrent anderhalven duim lengte op een halven duim breedte; de diepſte hebben vier of vyf lynen diepte in het midden; de inwendige wanden, zo wel van de grootſte holte als van de beide verlengingen der maag, zyn bekleed met een karreligen en gerimpelden wolligen rok, uitgezonderd het gedeelte dat by den portier zit; de inwendige wanden van dat gedeelte zyn glad; maar zodanig geplooid dat zy een groot getal kleine blaadjes maaken, die eenige gelykenis hebben naar die van de derde maag van den os en van de meeſte der herkaauwende dieren; om te weeten of het rivierpaard ſlegts eene maag hebbe, met vernaauwingen, uitzettingen en verlengingen, gelyk die van den pecari (*b*), dan wel, of dezelve verſcheiden afzonderlyke maagen hebbe gelyk de herkaauwende dieren, zoude men deze deelen in een ouder rivierpaard moeten nazien dan de vrugt was, die ten onderwerp voor deze beſchryving gediend heeft; de ontwikkeling en de aanwaſch van deze deelen, brengt daar miſſchien evenveel verandering in voort, als in de maagen van den os vergeleeken met die van een kalf (*c*); zo veel ik aangaande de maag van het rivierpaard, hebbe kunnen oordeelen door de beſchouwing van die eener vrugt, ſchynt dezelve my, vooral inwendig, meer zamengeſteld te zyn dan die van den pecari.

Het peesagtig middelſchot van het middelrift hadt eene groote uitgeſtrektheid; elke long beſtont maar uit eene kwab, die op het voortſte middelſte gedeelte van haare onderſte vlakte een kegelagtig aanhangſel maakte; welker lengte omtrent agt lynen, en de middellyn aan de baſis, vyf lynen bedroeg.

Het hart was kort en puntig; hetzelve hadt vier duimen agt lynen omtreks aan zynen bodem, eenen duim en agt lynen hoogte van de punt af

(*b*) Zie het X Deel van dit Werk pl. VII, pag. 20.
(*c*) Zie het vierde Deel van dit Werk, pl. XV, pag. 238.

tot aan de longenſlagader toe, en eenen duim drie lynen tot aan het longenzakje.

De tong was breed plat en rond aan het eind; daar liepen over het verhemelte een-en-twintig dwarſche vooren, welker randen in het midden door eene in de lengte loopende ſleuf doorſneeden wierden; elk gedeelte der randen van de dwarſche vooren, maakte eene bolrondheid naar voren toe, de vooren waren bezet met kleine tepeltjes.

Ik heb ſlegts twee tepeltjes gevonden, die op den buik zaten, een aan elke zyde, ſlegts op twee lynen afſtands van malkanderen, en op twee duimen afſtands van de klink af; deze tepeltjes waren zeer klein, en hadden ſlegts drie vierde van eene lyn middellyns.

De ingang der ſcheede zat op den rand van den aars, en het hoofdje van den kittelaar zat in het midden van een wyden voorhuid op een halven duims afſtand van den ingang der ſcheede af; de opening van den pisbuis zat een halven duim voorby dien ingang; tot op dien afſtand toe was de ſcheede breed en glad; daar zat eene vernaauwing op die plaats, en van daar af tot op den bodem der lyfmoeder wierdt 'er geene mond of opening gevonden; de binnenſte wanden van die holte hadden regte en in de lengte loopende rimpels die zeer klein waren, en dit deel, ter lengte van negen lynen bezetteden; op het overige der lengte van die holligheid die een duim bedroeg, te rekenen tot aan den bodem der lyfmoeder toe, zaten niet alleen in de lengte loopende rimpels, maar ook andere die dwarſch liepen, en die grooter waren; alle deze rimpels maakte met den omkring der holte, maar ſlegts de helft; eene andere rimpel ſtrekte zig over de andere helft uit, doch niet vlak tegen over die van de andere helft, en dus vervolgens.

De kop van het rivierpaard gelykt, nog minder naar die van het paard en van den ſtier wanneer hy van alle vleeſch ontbloot is (*pl. VII, fig.* 1), dan wanneer dezelve nog met zyne weeke deelen bekleed is; het eind der kaakbeenderen is by uitſtek breed, naar evenredigheid der breedte van het uiterſte gedeelte des hoofds; het bekkeneel (*A*) is niet zeer uitgeſtrekt; de dikte van den kop koomt van de tandkaſten der voorſte tanden, voornamelyk van de hondſtanden des onderſten kaakbeens, en van een groot uitſteekſel (*B*) dat ter plaatſe van de kromte der takken (*C*) van dat kaakbeen zit, het kroonswyze uitſteekſel (*D*) is zeer klein, en het knokkelswyze (*E*) zeer kort; de neusbeenderen (*F*) zyn zeer lang, dezelve ſtrekken zig uit tot tusſchen de oogputten in, zy zyn zeer ſmal over het grootſte gedeelte hunner lengte; derzelver agterſte gedeelte is breeder, en beſlaat een uitranding die aan het voorſte gedeelte des voorhoofdsbeens zit; daar zit een indrukſel in het midden van dat been, maar zyne boogen voor de oogputten (*G*) zyn zeer verheven; de oogputten ſteeken ook zeer verre uit aan hun bovenſte (*G*) en voorſte (*H*) gedeelte; het oogputuitſteekſel (*I*) van het jukbeen is zo lang dat hetzelve zig byna tot aan dat van het voorhoofd uitſtrekt; dus is de rand van den oogput ſlegts zeer weinig afgebrooken; daar zitten ook twee hooge ribbetjes (*K K*) op den kruin van den kop, een dat in de lengte en een dat in de breedte loopt.

De kop die ten onderwerp voor deze beſchryving gediend heeft, bevatte ſlegts zes-en-dertig tanden, namelyk vier voor aan in elk kaakbeen, eenen hondstand en ſlegts zes kiezen aan elke zyde in de beide kaakbeenderen; de baktanden der drie andere koppen van rivierpaarden welke ik gezien heb, waren ook ſlegts ten getale van zes aan elke zyde; verſcheiden ſchryvers (*d*) hebben 'er evenwel agt geteld in de koppen welke zy gezien hebben; in dat geval heeft het rivierpaard vier-en-veertig tanden. De honds-en bak-tanden hebben eenige gelykenis naar die van het zwyn en van de varkens; maar de lange voorſte tanden gelyken naar geen eenen tand der andere dieren; het voorſte gedeelte des bovenſten kaakbeens is in het midden uitgerand, en maakt aan elke zyde een grooten knobbel, die twee tanden (*LLMM*) bevat, waarvan de een (*LL*) naar voren, en de andere (*MM*) naar agteren een weinig naar buiten geplaatst is, op eenigen afſtand van den voorſten; maar daar heeft een veel grooter afſtand plaats tusſchen de beide voorſte ſnytanden (*LL*); deze vier tanden ſtaan naar beneden gerigt; de vier ſnytanden (*NNOO*) van het onderst kaakbeen ſtaan naast elkanderen geplaatst; de twee middelſten (*NN*) zyn veel grooter dan de twee anderen, zy ſtaan allen naar voren gerigt; wanneer de mond geſlooten is, ſtaan de twee grootſte ſnytanden (*NN*) van onderen tusſchen de twee voorſte ſnytanden (*LL*) van boven. De hondstanden (*PPQQ*), zyn, gelyk by het wilde zwyn en de varkens, geplaatst; de onderſte (*QQ*) is naar om hoog en een weinig naar buiten gerigt; de bovenſte (*PP*) wryft tegen den binnenkant van den onderſten hondstand aan; deze twee tanden ſlyten malkanderen weerszyds af door tegen elkanderen aan te wryven; zo dat de bovenſte zeer kort blyft; de eerſte baktanden (*R*) van boven, ſtaan zeer verre en op een byna gelyken afſtand van de agterſte ſnytanden (*MM*) en de hondstanden (*PP*) af; de eerſte baktanden (*S*) van onderen, ſtaan ook zeer verre van de hondstanden af; maar ſlegts op een kleinen afſtand van de ſnytanden.

De voorſte ſnytanden van den kop van een rivierpaard, die eenen voet en tien duimen lang was, waren een weinig naar om laag gekromd, en in de lengte met groefjes bezet, dezelve hadden vier duimen en negen lynen lengte over derzelver bolronde kromte gemeeten, en drie duimen drie lynen omtreks; zy ſtaken ſlegts negen lynen buiten den tandkas uit; zy hadden aan hunnen wortel eene kegelagtige holte, die veertien lynen diep was; de voorſte ſnytanden van eenen kop van een rivierpaard, die omtrent twee voeten lang was, hadden zeven duimen lengte en vier duimen drie lynen omtreks; zy ſtaken twee duimen en tien lynen buiten den tandkas uit; derzelver holte hadt drie duimen en twee lynen diepte.

De agterſte ſnytanden zyn krommer dan de voorſte; die van den kop van een voet tien duimen lengte, waren ſlegts vier duimen en vier lynen lang, en hadden drie duimen omtreks; dezelve ſtaken veertien lynen buiten den tandkas uit, derzelver holte was eenen duim en vier lynen diep; de agterſte ſny-

(*d*) Frederic Zerenghi en de Hr. A. de Jussieu, *Mémoires de l'Académie royale des Sciences, année* 1724, *pag.* 211.

De Seve del.

C.F.F. sc.

tanden van den kop, die omtrent twee voeten lang was, hadden zeven duimen lengte en drie duimen negen lynen omtreks; dezelve ſtaken omtrent twee duimen agt lynen buiten den tandkas uit; derzelver holligheid hadt twee duimen agt lynen diepte; alle de bovenſte ſnytanden der beide koppen waarvan wy hier ſpreeken, waaren gedeeltelyk bekleed met een verglaaſſel dat aan reepen liep welke zig van het eene eind van den tand tot aan het ander uitſtrekten.

De beide middelſte ſnytanden uit het onderst kaakbeen van den kop die eenen voet en tien duimen lang was, waren byna regt; dezelve hadden negen duimen en drie lynen lengte en vier en een halven duim omtrek; zy ſtaken omtrent vier duimen buiten den tandkas uit, derzelver holligheid hadt twee duimen tien lynen diepte; die zelfde tanden gemeeten, aan een kop die omtrent twee voeten lang was, hadden eenen voet en twee en een halven duim lengte, en vyf duimen tien lynen omtreks op de dikſte plaats; zy ſtaken ter lengte van omtrent agt duimen buiten den tandkas uit; en derzelver holligheid hadt zeven duimen drie lynen diepte.

De buitenſte ſnytanden van den kop die eenen voet tien duimen lang was, hadden tien duimen twee lynen lengte en vier duimen en een halven omtrek, en dezelve ſtaken ſlegts negen lynen buiten het been uit; derzelver holligheid hadt drie duimen diepte; dezelfde tanden gehaald uit een kop die omtrent twee voeten lang was, hadden ten naasten by vyf duimen agt lynen lengte en drie duimen zeven lynen omtrek, en derzelver holte bedroeg twee duimen twee lynen.

De hondstanden van het bovenst kaakbeen waren naar om laag gekromd, en van boven en van onderen platagtig; daar liep eene diepe groef in de lengte over derzelver onderſte vlakte, die van den kop van eenen voet tien duimen lengte, waren zeven duimen en een halven lang, en vier duimen en een halven dik; het gedeelte dat buiten den tandkas uitſtak was ſlegts anderhalven duim lang; de holte hadt, twee duimen en een halven diepte; de hondstanden uit het bovenst kaakbeen van den kop, die omtrent twee voeten lang was, hadden tien duimen lengte en vyf duimen twee lynen omtreks; dezelve ſtaken twee of drie duimen buiten den tandkas uit; derzelver holligheid hadt vier duimen diepte; deze hondstanden der beide kaakbeenderen, waarvan ik zo even geſprooken heb, waren met een verglaaſſel voorzien behalven aan hunnen binnenkant.

De hondstanden des onderſten kaakbeens, zyn zeer groot en zeer naar boven gekromd; die van den kop van een voet en tien duimen lengte, waren eenen voet en vyf duimen lang, gemeeten over hunnen bolronde kromte, en hadden vyf duimen agt lynen omtreks; dezelve ſtaken zeven duimen buiten den tandkas uit; deze tanden maakten elk ten naasten by een halven cirkel van elf duimen vier lynen middellyns; zy hadden drie vlakken die in de lengte liepen, twee van buiten en eene van binnen; deze laatſte was de breedſte; zy waren alle in de lengte gegroefd gelyk de andere honds- en ſny-tanden van het dier daar wy hier van ſpreeken; de groeven derzelven waren zelfs vry diep, en dezelve holte beliep wel vyf duimen; het bin-

nenſte en buitenſte, onderſte en voorſte vlak, waren met verglaaſſel bezet, hetwelk egter niet op de buitenſte bovenſte, en agterſte vlakte gevonden wierdt; deze hondstanden gemeeten aan een kop van omtrent twee voeten lang, bedroegen in lengte twee voeten en twee duimen; zy hadden byna zeven duimen omtreks, en ſtaken meer dan een voet buiten den tandkas uit, en derzelver holte hadt een halven voet diepte; men zag op het verglaasſel van die tanden eene ſoort van netwerk, gemaakt door kleine uitſteekende ribbetjes die naar meer of min duidelyke draaden geleeken.

De baktanden hebben een byzonder kenteken, namelyk dat 'er op de baſis derzelven eene ſoort van bloesſemwerk zit, die door de draaiën van het verglaaſſel gemaakt worden, en die veele gelykenis hebben naar klaverblaadjes; deze beeldteniſſen zyn duidelyker getekend en regelmaatiger, naarmaate de baſis van den tand gladder is; de klaverblaadjes zyn aan paaren geplaatst, en ſtaan met hunne ſteelen over elkanderen, zo dat de toppen der beide klaverblaadjes die malkanderen met den ſteel aanraaken, op de zyde van de baſis van den tand; daar zyn twee of drie zodanige paaren van gedaanten van klaverblaadjes (*e*), behalven op de eerſten die veel kleiner zyn dan de andere.

De zelfſtandigheid der ſny- en honds-tanden van het rivierpaard, wordt voor eene ſoort van yvoor aangezien, doch zy is zeldzaamer en van eene voortreffelyker hoedanigheid, want zy bezit meerder hardheid en neemt gevolgelyk een fraaier polystſel aan; ook is zy niet onderhevig aan geel te worden, waarom men dezelve den voorkeur geeft tot het maaken van valſche tanden.

Wanneer de lange ſnytanden uit het midden van het onderſchaalbeen dwarsch afgezaagd worden, en het vlak dezer doorſneede gepolyst is, ziet men, dat de zelfſtandigheid van het midden van den tand niet vatbaar is voor een even fraai polystſel als die welke nader by den omtrek ſtaat; deze heeft evenwel geene gelyke dikte in den geheelen omtrek van den tand; deszelfs binnenſte oppervlakte maakt verſcheiden verlengingen, die tot in de andere zelfſtandigheid doorgaan; zy is vatbaar voor een zeer fraai polystſel, en vertoont geenerlye vezels; in het middelpunt is een hart gelyk in het yvoor, en rondom dit hart wordt men zeer fyne digt by elkanderen zynde en één middelpuntige lynen gewaar; het koomt my voor dat deze lynen de verſchillende aangevoegde laagen vertoonen, waar uit de tand is te zamen geſteld.

Ik ben op het vlak der doorſneede van de buitenſte ſnytanden des bovenſten kaakbeens, niet alleen die beide zelfſtandigheden gewaar geworden waarvan ik zo even heb gewag gemaakt, maar daar is ook een ſchorſch die den tand omringt en die op zommige plaatſen byna eene lyn dikte heeft; ik ben dezen ſchorſch ook gewaar geworden op de lange ſnytanden van het midden, maar dezelve was daar veel dunner.

De bovenſte ſny- en honds-tanden hebben my toegeſcheenen overeen te

(*e*) Zie de *Mémoires de l'Académie royale des Sciences*, *année* 1762, eene Memorie over verſcheiden beenderen en tanden die opmerkelyk waren om hunne grootte.

koomen met de buitenste snytanden van onderen; maar de schorsch hadt de zelfstandigheid van verglaassel, dezelve had meer dikte en eene kleur van een fraaier wit op de plaatsen alwaar deze tanden wezendlyk met een glazen korst bedekt zyn, dan op die plaatsen alwaar deze korst niet gevonden wordt.

Een hondstand van het onderst kaakbeen dwarsch doorgezaagd, en het vlak dezer doorsneede gepolyst zynde, heb ik daar in plaats van het hart eene lyn aan gezien die zig van het eene end van dat vlak tot het ander uitstrekt, volgens deszelfs grootste lengte, en die in het midden gekromd is, zo dat dezelve ten naasten by op een gelyken afstand van de beide zyden afzit; daar zaten, aan wederszyden van die middenlyn andere lynen die veel dunner zyn, zig minder duidelyk vertoonen, zeer digt by een loopen, en gelyk zyn aan die welke op de dwarsche doorsneeden der andere honds-tanden en der sny-tanden van dit rivierpaard loopen, deze kleine lynen beslaan byna het geheele vlak der onderste hondstanden, daar zyn slegts eenige kleine tusschenruimtens op welke men dezelve niet gewaar wordt, maar het polystsel is byna even fraai op de geheele oppervlakte van dat dwarsche vlak. Het is ook zeer fraai op de schuinsche en in de lengte loopende vlakken van die hondstanden; in welk eene rigting men dezelve doorsnyde, men vindt altyd de groote kromme lyn van het midden, dewelke schynt aanteduiden dat de eenmiddelpuntige laagen welke deze tanden uitmaaken, niet geheel omloopen, gelyk die der bovenste hondstanden en der snytanden, en gelyk de slagtanden van den olyphant. Het schynt ook dat aan de hondstanden uit het onderste kaakbeen van een rivierpaard, elke laag uit twee stukken bestaat, waarvan het eene den binnenkant van den tand uitmaakt, en het andere de beide buitenste zyden; men ziet op de vlakken der doorsneeden van die tanden, den schorsch, die van verglaassel op derzelver binnenkant en onderste buitenkant, en die op derzelver bovensten buitenkant minder duidelyk en veel minder hard is.

Ik heb de beenderen uit den tweeden regel van de voorhand, van de nahand en de vingeren der voorste voeten (*pl. VII fig.* 2), en die van den agter voet en van de vingeren der agterste voeten (*fig.* 3) van een rivierpaard gezien, die ouder was, dan die welke den linker voorvoet hadt waarvan in het begin van deze beschryving melding gemaakt is. Daar zaten vier beenderen (*ABCD*, *fig.* 2.) in den tweeden regel van de voorhand, vier (*EFGH*) in de nahand, en vier in de navoet (*AB*, *fig.* 3); het vierde been (*D*, *fig.* 2.) van de voorhand was het grootste, en zat boven de twee laatste beenderen (*GH*) van de nahand geplaatst; het derde (*C*) van de voorhand zat boven het tweede (*F*) van de nahand, en het tweede (*B*) van de voorhand, boven het eerste (*E*) van de nahand; het eerste beentje (*A*) van de voorhand, zat aan den binnenkant van het tweede (*B*), en zoude boven den duim zitten, indien dit rivierpaard vyf vingers hadt; het derde en het vierde been van de voorhand steken meer naar agteren uit dan de beenderen van de nahand, die knobbelagtige uitsteeksels hebben op den agterkant van derzelver bovenste eind; daar zitten diergelyke knobbelagtigheden op de beenderen van den navoet, en zelfs maakten zy op de

middelste tanden lange uitsteeksels, die zig met malkanderen geleeden; de beenderen van de nahand, van den navoet en van de regels der voeten, hebben naar evenredigheid meer breedte dan dikte, gelyk men zulks zal kunnen zien door de afmeetingen die in de volgende tafel worden opgegeeven. De beenderen van den navoet (*AB*, *fig.* 3), waren korter dan die van de nahand.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den kop, van het eind des bovensten kaakbeens tot aan het eind van het agterhoofd . . .	2.	0.	10.
De grootste breedte van den kop . . .	1.	3.	7.
Lengte van het onderste kaakbeen, van deszelfs voorste eind af tot aan de agterste randen van het knokkelswyze uitsteeksel	1.	8.	1.
Breedte van het onderst kaakbeen ter plaats van de hondstanden	1.	1.	2.
Breedte ter plaats van den omtrek der takken . .	0.	7.	10.
Breedte der takken onder de groote uitranding . .	0.	5.	0.
Afstand tusschen de ronde der takken van buiten naar buiten .	1.	6.	9.
Afstand tusschen de knokkelswyze uitsteeksels . .	0.	6.	7.
Breedte van het bovenst kaakbeen ter plaats der voorste snytanden	0.	7.	5.
Breedte van het zelve ter plaats van de agterste snytanden .	0.	8.	0.
Breedte ter plaats van de hondstanden . . .	1.	0.	0.
Afstand tusschen de oogpuisten en de opening der neusgaten	1.	0.	11.
Lengte van die opening	0.	3.	11.
Breedte	0.	4.	0.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen	1.	2.	11.
Breedte ter breedste plaats	0.	2.	10.
Breedte der oogpuisten	0.	2.	5.
Hoogte	0.	3.	0.
Lengte der grootste baktanden buiten het kaakbeen . .	0.	1.	6.
Breedte . , ...	0.	2.	8.
Dikte	0.	1.	4.
Lengte van het tweede been van de nahand dat het langste is .	0.	5.	7.
Breedte van het bovenste eind	0.	1.	11½.
Dikte	0.	1.	9.
Breedte in het midden	0.	1.	6.
Dikte	0.	0.	11.
Lengte van het vierde been van de nahand dat het kortste is	0.	3.	11.
Breedte van het bovenste eind	0.	1.	4½.
Dikte	0.	1.	7.
Breedte in het midden	0.	1.	6.
Dikte	0.	0.	11.
Lengte van het tweede been van den navoet dat het langste is	0.	4.	9½.
Breedte van het bovenste eind . . .	0.	1.	10.
Dikte	0.	2.	2.
Breedte in het midden	0.	1.	5.
Dikte	0.	0.	9½.
Lengte van het vierde been van den navoet dat het kortste is	0.	3.	6.
Breedte van het bovenste eind	0.	0.	9½.
Dikte	0.	1.	1.
Breedte in het midden . . .	0.	1.	9½.

Dikte

	voeten,	duimen,	lynen.
Dikte	0.	0.	10½.
Lengte van den eerften regel des tweeden vingers	0.	2.	3.
Breedte van het bovenfte eind	0.	1.	7.
Dikte	0.	1.	4.
Lengte van den tweeden regel	0.	1.	2.
Breedte	0.	1.	5.
Lengte van den derden regel	0.	1.	1.
Breedte van het agterfte eind	0.	1.	3.
Dikte	0.	0.	9½.
Lengte van den eerften regel des vierden vingers	0.	2.	0.
Breedte van het bovenfte gedeelte	1.	1.	6.
Dikte	0.	1.	3.
Lengte van den tweeden regel	0.	0.	11½.
Breedte	0.	1.	2½.
Dikte	0.	1.	0.
Lengte van derden regel	0.	0.	10.
Breedte	0.	0.	11.
Dikte	0.	0.	7½.

BESCHRYVING
VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET
DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURKYKE HISTORIE
VAN DEN ZEBRA EN HET RIVIERPAARD.

No. MLXXXVII. *Een vel van een Zebra getrokken over een Pleisterbeeld van de natuurlyke grootte dezes diers.*

Dit is het vel van den zebra, die tot voorwerp der beſchryving van dit dier gediend heeft: nadat dit vel afgehaald en door een leerbereider behandeld was, wierd het, nog vogtig zynde, over het pleisterbeeld getrokken, dat de Hr. Potet, beeldhouwer, over een eiſer geraamte gemaakt hadt, volgens de proportien van den levendigen zebra, en in dezelfde houding gelyk hy (*Pl. I*) verbeeld is: men liet dit model droogen, bekleedde het daarna met het vel, waaraan men de kaakbeenderen en die der voeten gelaaten hadt, men plaatſte het vervolgens in een groote kaſt van glas gemaakt, waarvan de voegen met papier aan een geplakt wierden, om het voor de inſekten te bewaaren: maar men wierd toch gewaar dat dezelven daar door kroopen, zo wierd 'er zwavel en vermillioen in gebrand, omdat de rook daarvan, die diertjes zou doen ſterven.

No. MLXXXVIII. *Een vel van een zebra opgezet.*

Dit vel is van een dier van dezelfde grootte, als dat waarvan onder het voorgaande nommer geſprooken is, men heeft in dit vel gelyk het voorgemelde de kaakbeenderen en de beenderen der voeten gelaaten: maar het is niet met zo veel oplettendheid en naauwkeurigheid opgezet: de witte ſtreepen zyn op dezelfde wyze geſchikt, en gelyk die in voorgemelde, het wit is 'er ook niet zo ſchoon, en de tuſſchenruimten der ſtreepen, in plaats van zwart, zyn van eene bruine en rosagtige kleur, uitgenoomen beneeden op de voeten, daar zy zwart zyn: men zegt, dat die rosagtige ſtreepen aan de mannetjes in 't byzonder eigen zyn, maar het is zeker dat het vel, waarvan onder het voorgaande nommer gewag gemaakt is, en welks ſtreepen zwart waren, van een mannetje; zo dat het rosagtige vel eerder dat van een wyfje dan van een mannetje zoude zyn, indien het verſchil van zwart en rosagtig der tuſſchenruimten welke de ſtreepen van elkander afſcheiden, de kunne zoude aanduiden.

No. MLXXXIX. *Een geraamte van een zebra.*

Dit geraamte is van den zebra, die tot de beſchryving van dit dier gediend heeft: het is niet volkoomen, dewyl de uiterſtens der kaakbeenderen

en der voeten daar afzyn, die aan het vel gebleeven zyn, waarvan onder nommer MLXXXVII, gefprooken is.

No. MXC. *Het tongbeen van een zebra.*

Dit been is van denzelfden zebra, waarvan het voorgaande geraamte is; en gelykt naar het tongbeen van het paard en den ezel, als de andere beenderen dezer dieren gelyken naar die van den zebra.

No. MXCI. *De vrugt van een Rivierpaard.*

De befchryving dezer vrugt maakt een gedeelte uit van die van het rivierpaard; dezelve wordt afgebeeld op *Pl. IV.*

No. MXCII. *Eene maag van een rivierpaard.*

Deze maag koomt van de vrugt onder het vorig nommer bygebragt, en dezelve is benevens die vrugt befchreeven geworden; de *Pl. V en VI* vertoonen die maag van buiten en van binnen gezien; dezelve wordt in het Kabinet in moutwyn bewaard.

No. MXCIII. *Een dyebeen van een rivierpaard.*

Dit been is ook uit de vrugt genoomen die onder nommer *MXCI* is bygebragt; deszelfs einden zyn zeer dik, voornamelyk het onderfte eind; het middelfte gedeelte is rolrond en heeft flegts weinig middellyns.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van dat dyebeen	0.	2.	0.
Middellyn van deszelfs hoofd	0.	0.	7½.
Middellyn van het midden des beens . . .	0.	0.	4.
Breedte van het onderfte eind	0.	1.	1.
Dikte	0.	1.	2½.

No. MXCIV. *Een beenen-kop van een rivierpaard.*

De befchryving en de afmeetingen van dien kop maaken een gedeelte uit van de befchryving van het rivierpaard; de voorfte fnytand der linkerzyde van het bovenfte kaakbeen is dwarfch doorgezaagd, en op een der vlekken van die doorfneede gepolyft geworden; men ziet daar aan, dat het gedeelte van den fchorfch dat verglaasd is, meer dikte en eene helderer witte kleur heeft dan het overige van den fchorfch. Men heeft een gedeelte van het onderft kaakbeen weggenoomen, om de wortels van een der grootfte baktanden bloot te vertoonen.

No. MXCV. *Andere beenen-kop van een rivierpaard.*

Deze kop is kleiner dan de voorgaande, ook is dezelve van een jonger rivierpaard; dezelve heeft flegts anderhalven voet lengte van het voorfte eind des bovenften kaakbeens af tot aan den dwarfchen rib van het agterhoofd toe; de agterfte baktanden zyn nog niet uit hunne tandkaftem te voorfchyn gekoomen.

No. MXCVI. *Andere beenen-kop van een rivierpaard.*

De grootte van dezen kop is ten naaften by gelyk aan die van den kop onder No. MXCIV bygebragt; want dezelve is twee voeten lang: de beide fnytanden van de linkerzyde des bovenften kaakbeens zyn van het eene eind tot het ander in de lengte doorgezaagd geworden, en op een der vlakken van die doorfneede gepolyft geworden; om de ftreepen en het po-

lystfel van derzelver zelfstandigheid te vertoonen. De hondstand van de regterzyde deszelven kaakbeens is in den tandkas afgebrooken geworden, en hetgeen daarvan overgebleeven is heeft flegts vier duimen lengte; de plaats der breuk is met een eelt bezet ten naaften by van dezelfde kleur en hardheid als de tand; het fchynt dat de ftof van dat eelt uit de inwendige deelen van den tand is voortgekoomen; want de uitwendige deelen zyn nog bloot op verfcheiden plaatfen der breuk; de fnytanden der linkerzyde van het onderft kaakbeen zyn dwarfch doorgezaagd en gepolyft geworden op een van derzelver vlakken. Daar ontbreeken verfcheiden van deze tanden in dezen kop en in de beide voorgaande.

No. MXCVII. *Een hondstand van de linkerzyde uit het bovenft kaakbeen van een rivierpaard.*

No. MXCVIII. *Een der lange fnytanden uit het onderft kaakbeen van een rivierpaard.*

No. MXCIX. *Een gedeelte van een der lange fnytanden uit het onderft kaakbeen van een rivierpaard.*

No. MC. *Een hondstand uit de regterzyde van het onderft kaakbeen van een rivierpaard.*

Deze tanden die, welke onder de drie voorgaande nommers zy bygebragt, zyn in verfchillende rigtingen doorgezaagd, en de vlakken van derzelver doorfneeden zyn gepolyft om het inwendig maakfel van die tanden te vertoonen (*a*).

No. MCI. *Het beginfel van een agtertand van een rivierpaard.*

Dit beginfel koomt van den tand onder No. MXCV bygebragt; daar is eene holte ter plaats van het lighaam van den tand; op de bafis ftaan twee pyramiden die in de lengte gegroefd zyn, en elk door twee punten geëindigd worden; men heeft een van die pyramiden dwarfch doorgezaagd om die beide beeldteniffen der klaverblaadjes te vertoonen, die op het vlak dezer doorfneede ftaan.

No. MCII. *Een gedeelte van het kaakbeen van een rivierpaard.*

Dit gedeelte van een kaakbeen, koomt uit de regterzyde van een kaakbeen van een jong rivierpaard; de twee laatfte baktanden zitten daar nog in; het been is door zyn verblyf in den grond eenigzins aangedaan.

No. MCIII. *Een baktand van een rivierpaard.*

Deze tand heeft anderhalven duim lengte van voren naar agteren op eene breedte van vyftien lynen; het fchynt dat het de vierde baktand van boven is; op deszelfs bafis zitten flegts twee paaren klaverblaadjes en eene enkelde groef.

No. MCIV. *Een opgegraaven baktand van een rivierpaard.*

De wortels ontbreeken byna geheel aan dezen tand; voor het overige gelykt dezelve naar dien van het voorgaand nommer in grootte en in gedaante.

(*a*) Zie de befchryving van het rivierpaard hier boven pag. 68. en verv.

No. MCV. *Andere opgegraaven tand van een rivierpaard.*

Deze tand is ten naaſten by van dezelfde grootte als de beide voorgaande, en de punt van deszelfs wortelen is afgebrooken.

No. MCVI. *Andere opgegraaven tand van een rivierpaard.*

De lengte van dezen tand is van vier duimen twee lynen, de breedte van, drie duimen eene lyn, en de hoogte van vyf duimen drie lynen van de baſis af tot aan het eind der wortelen; derzelver eind is niet in zyn geheel, dezelve zyn kromgeboogen, zodat de tand, uit den tandkas uitbollende een vry groot ſtuk van het kaakbeen heeft medegenoomen, dat daar in is blyven vaſtzitten; daar zitten op de baſis van dien tand drie paaren of beeldingen van klaverbladen en twee groeven.

No. MCVII. *Andere opgegraaven baktand van een rivierpaard.*

Deze tand is ten naaſten by van dezelfde grootte als de voorgaande, en gelykt denzelven in allen opzigten.

No. MCVIII. *Andere opgegraaven baktand van een rivierpaard.*

Deze tand verſchilt ſlegts daarin van de beide voorgaanden, dat dezelve nog grooter is, dezelve heeft vier duimen vyf lynen lengte, drie duimen vyf lynen breedte, en vyf duimen vier lynen hoogte, ſchoon de wortels aan de punten zyn afgebrooken; dezelve weegt drie ponden en eene once; men zegt dat dezelve uit Kanada aangebragt, door den Heer DE LONGUEUIL met de beide tanden der voorgaande nommers (*b*), den ſlagtand van den olyphant No. DCDXCVIII Deel XI, en het dyebeen van den olyphant No. MXXXV.

No. MCIX. *Een verſteende tand, die veel overeenkomst heeft met dien van een rivierpaard.*

Deze tand gelykt naar die van het rivierpaard met zyne wortels, zyn verglaaſſel, de gedaanten van klaverblaadjes die op deszelfs baſis zitten, enz. maar dezelve verſchilt daar van door zyne evenredigheden; dezelve heeft ook minder breedte naar evenredigheid zyner lengte van voren naar agteren gemeeten; dit verſchil ſchynt my te groot te zyn om ſlegts van het verſchil der kunnen, voort te koomen; doch, voor het overige is daar zo veele overeenkomst tuſſchen, dat indien men dezen tand niet aan een wyfjes rivierpaard toeſchryft welke wy kennen, daar reden is, om te denken dat het de tand is van een rivierpaard van een verſchillend ras, of van eenig dier van eene ſoort die niet verre af is van die van het rivierpaard; de lengte van dien tand is van vier duimen twee lynen, en de breedte van twee duimen vier lynen; deszelfs wortels zyn niet geheel; op zyne baſis zitten ook drie paaren afbeeldingen van klaverblaadjes, en by gevolg twee grooten; dezelve is by de ſtad Simore in Neder-Languedoc gevonden.

No. MCX. *Andere verſteende tand, die veel overeenkomst heeft met die van het rivierpaard.*

Deze tand verſchilt ſlegts daarin van den voorgaanden, dat dezelve aan een

(*b*) Zie het *XI Deel* van dit Werk, *bladz.* 92 *en* 101. en de *Mémoires de l'Académie royale des ſciences année* 1762. *Mémoires ſur des Os & des Dents remarquables par leur grandeur.*

van zyne einden afgebrooken is, dat de wortels daar in het geheel aan ontbreeken, en dat deszelfs beenagtig gedeelte in eene zeer tedere aardagtige zelfstandigheid verkeerd is.

N°. MCXI. *Versteende tand die eenige overeenkomst heeft met die van het rivierpaard.*

Het verglaassel van dien tand is zeer gelykende naar dat van de waare tanden van het rivierpaard; maar de basis is in vier deelen verdeeld, door drie dwarsche groeven, en de tusschenruimtens tusschen de groeven zyn bezet met twee kegelagtige uitsteeksels gelyk aan die welke men op de agterste tanden van het rivierpaard ziet zitten, die door het kaauwen nog niet zyn afgesleeten; deze kegelagtige verhevenheden zyn aan paaren geschikt, en wanneer dezelve afgesleeten zyn vertoont derzelver doorsneede op de tanden van het rivierpaard afbeeldingen van klaverblaadjes, die met hunne basissen tegen over elkanderen staan. Schoon de tand waarvan wy hier spreeken aan de einden zy afgebrooken, is dezelve ten naasten by van dezelfde lengte en breedte als de tanden die onder de beide voorgaande nommers gemeld zyn; want dezelve heeft vier duimen agt lynen lengte van voren naar agteren gemeeten, op twee duimen en een vierde breedte op de breedste plaats; de wortels van dezen tand zyn afgebrooken, en het lighaam van den tand is in het midden gespleeten.

N°. MCXII. *Stuk van een versteenden tand gelyk aan den voorgaanden.*

Men ziet aan dit stuk, een gedeelte van de basis van den tand met kegelagtige verhevenheden, bekleed met verglaassel, aan paaren geschikt en gelyk aan die van den tand onder het voorgaande nommer bygebragt. Dit stuk is in de mynen te Turkooizen gevonden die by Simore in Neder-Languedoc gelegen zyn. De Hr. DE REAUMUR heeft daar melding van gemaakt en de afbeelding van gegeeven, in de *Mémoires de l'Académie royale des sciences, année* 1715, *pl. VII fig.* 1 *en* 2.

N°. MCXIII. *Stuk van een zeer grooten opgegraaven tand, die overeenkomst heeft met de voorgaanden.*

Dit fragment is in de lengte doorgebrooken geworden; een van deszelfs einden maakte een gedeelte van den basis van den tand uit; men ziet daar twee paar kegelagtige en met een glazen korst bekleedde verhevenheden aan, gelyk aan die der tanden van het rivierpaard; het ander eind is een wortel die zes duimen lengte heeft, schoon dezelve niet geheel zy.

De Hr. COLLINSON, Lid van de Koninglyke Maatschappy te Londen, heeft den Hr. DE BUFFON de afbeelding van een tand toegezonden, die veel overeenkomst met de drie voorgaanden schynt te hebben, en die zes duimen lengte heeft van voren naar agteren gemeeten, drie duimen en een halven breedte, en zes duimen hoogte, schoon het eind der wortelen afgebrooken is.

DE ELAND (*) EN HET RENDIER (**).

Schoon de Eland en het Rendier, beide dieren van verſchillende ſoorten zyn, hebben wy egter geoordeeld dezelve te moeten ſamenvoegen, omdat het niet wel moogelyk is de hiſtorie van het een te geeven zonder veel van het ander te ontleenen, dewyl de meeſte oude en zelfs hedendaagſche Schryvers hen verward, of aangeduid hebben door dubbelzinnige benaamingen welken men op beiden kan toepaſſen. De Grieken kenden noch den eland noch het rendier; ARISTOTELES (*a*) maakt 'er geen gewag van, en onder de Latynen is JULIUS CÆSAR de eerſte geweeſt, die den naam van *alce* gebruikt heeft. PAUSANIAS (*b*) die omtrent honderd jaaren na JULIUS CÆSAR ge-

(*) De *Eland*; in 't Celtiſch *Elch*; in 't Latyn en hedendaagſch Griekſch *Alce*. 'Αλκη; in 't Hoogduitſch *Hellend* of *Ellend*; in 't Poolſch *Loſſ*; in 't Zweedſch *Œlg*; in 't Engelſch *Elk*; in 't Moſcoviſch *Lozzi*; in 't Noordſch *Œlg*; in China *Han-ta-han*; in Kanada *Orignal*.
Alce, GESNER *Hiſt. quadr. pag.* 1 *fig. pag* 3.
Elan. Mémoir. pour ſervir à l' hiſt. des animaux Part. 1. *p.* 179. *Pl.* XXV. *fig*
Cervus palmatus. Alce vera et legitimia, magnum animal vulgo. KLEIN de *quadr.* pag. 24.
Cervus cornibus ab imo ad ſummum palmatis .... Alces. L'Elan. BRISSON *regn. anim. pag.* 93.
Alces. Cervus cornibus acaulibus, palmatis; caruncula gutturali. LINN. *Syſt. Nat. Ed.* X. *pag.* 66.

(**) Het rendier was den Grieken niet bekend. Het droeg in het oud Franſch den naam van *Raugier* of *Ranglier*; *Tarandus* in 't Latyn; in Noorwegen *Rehen*; in Lapland *Boetſoï*; volgens FREDRIK HOFFBERG; *Collection de differens morceaux*, &c. *par* M. de KERALIO Paris 1763. tom. I. pag. 240. In 't Hoogduitſch *Renthier*; in 't Zweedſch *Rhen*; in 't Engelſch *Ramdier*; in Kanada *Caribou*; in 't modern Latyn *Rangifer*. *In partibus magnæ Lapponiæ beſtia eſt de genere cervorum ..... Rangifer duplici ratione dicta; una quod in capite ferat alta cornua velut quos quercinarum arborum ramos: alia quod inſtrumenta cornibus pectorique, quibus Hiemalia plauſtra trahit impoſita Rancha et Locha, patrio ſermone vocantur.* OLAI MAGNI *hiſt. de gent. ſept*, Antwerpiæ 1558. pag. 135.
Rangier ou Ranglier. GASTON PHÆBUS. *Venerie de* DUFOUILLOUX feuillet. 97.
Tarandus. GESNER, *Icon. quadr. pag.* 57. *fig. p.* 58.
Tarandus ALDROV. *de quadr. biſul. fig. pag.* 859.
Cervus palmatus, ALDROV. *de quadr. biſul. fig. pag.* 857.
Cervus mirabilis. JONSTON *de quadr. fig. tab.* 36.
Cervus Rangifer, RAY *Syn. quadr. pag.* 88.
Renne, Hiſtoire de la Lapponie par SCHEFFER, *fig. pag.* 302.
Daim de Groenland. EDWARDS *Hiſt. des oiſeaux part. I. fig. pag.* 51.
Cervus Rangifer. KLEIN *de quadr. pag.* 23. *fig. tab.* 1.
Cervus cornuum ſummitatibus omnibus palmatis .... Rangifer. Le Renne, BRISSON *Regn. anim. p.* 92.
Tarandus. Cervus cornibus ramoſis teretibus ... ſummitatibus palmatis. LINN. *Syſt. Nat. Ed. X. pag.* 67.
Rheno. LINN. *Amœnit. Acad. pag.* 4.

(*a*) Nota. De Hippelaphus van ARISTOTELES is niet de eland, gelyk onze kundigſte Natuurbeſchouwers geloofd hebben; wy hebben onder het artikel van den *Axis* onderzogt, wat de Hippelaphus en de Tragelaphus zy?

(*b*) *Argumento ſunt Æthiopici tauri & alces feræ celticæ, ex quibus mares cornua in ſuperci-*

fchreeven heeft, is ook de eerfte Griekfche Schryver, waarin men dien naam van 'Αλκή vindt; en Plinius (*c*) die ten naaften by tydgenoot was van Pausanias, heeft den eland en het rendier vry duifter aangeduid onder de naamen van *alce*, *machlis*, en *tarandus*. Men kan derhalven niet zeggen, dat de naam alce, eigenlyk Griekfch of Latyn is, en fchynt getrokken te zyn uit de Celtifche taal, waar in de eland *elch* of *elk* heet. De latynfche naam van het rendier is nog onzekerer dan die van den eland; verfcheiden Natuurbefchouwers hebben gedagt, dat het de *machlis* van Plinius ware, omdat die fchryver, van de dieren van 't Noorden fpreekende, ter zelfder tyd de *alce* en de *machlis* aanhaalt, en omdat hy van den laatften zegt, dat hy byzonderlyk t'huis hoort in Scandinavie, en dat men, hem nooit te Rome, noch zelfs in de geheele uitgeftrektheid van het Roomfch gebied, gezien hadt. Men vindt evenwel in de Commentariën van Cæsar (*d*) nog eene plaats, welke men niet wel op eenig ander dan het

liis habent, fœmina caret. Pausan, *in Eliacis.* — *Alce nominata fera fpecie inter cervum & camelum eft; nafcitur apud Celtas; explorari inveftigarique ab hominibus animalium fola non poteft; fed obiter aliquando, dum alias venantur feras, haec etiam incidit. Sagaciffimam effe ajunt, et hominis odor, per longinquum intervallum, percepto, in foveas & profundiffimos fpecus fefe abdere. Venatores montem vel campum ad mille ftadia circundant, & contracto fubinde ambitu, nifi intra illum fera delitefcat, non alia ratione eam capere poffunt.* Idem *in Boeoticis.*

(*c*) *Septentrio fert & equorum greges ferorum, ficut afinorum Afia & Africa: præter ea Alcem, ni proceritas aurium & cervicis diftinguat, jumento fimilem: item notam in Scandinavia infula, nec unquam vifam in hoc orbe, multis tamen narratam, Machlin, haud diffimilem illi, fed nullo, fuffraginum flexii, ideoque non cubantem, fed acclivem arbori in fomno, eaque incifia ad infidias, capi; velocitatis memoratæ. Labrum ei fuperius prægrande: ob id retrograditur in pafcendo, ne in priora tendens involvatur.* Plin. *Hift. Nat. lib. VIII. cap. XV.* — *Mutat colores & Scbytarum tarandus..... Tarando magnitudo quæ bovi, caput majus cervino, nec abfimile; cornua ramofa; ungulæ bifidæ: villus magnitudine urforum fed cum libuit fui coloris effe, afini fimilis eft: tergoris tanta duritia thoraces ex eo faciant.... Metuens latet ideoque raro capitur.* Plin. *Hift. Nat. lib. VIII. cap. XXXIV.* *Nota.* Ik heb geoordeeld deze twee plaatfen van Plinius, waarin de naamen van *alce*, van *machlis*, en van *tarandus* voorkoomen, by malkander te moeten voegen; hy fchynt drie verfchillende dieren aan te duiden, maar men zal uit de redenen, die ik daar van zal geeven, zien, dat de naamen machlis en alce beide op 't zelfde dier moeten toegepaft worden, dat is te zeggen op den eland; en fchoon de meefte Natuurbefchouwers gedagt hebben, dat de tarandus van Plinius de eland ware, is het egter veel waarfchynlyker, dat hy het rendier onder dezen naam, heeft willen aanduiden: ik erken egter, dat deze aanduidingen van Plinius zo weinig nauwkeurig, en in zommige opzigten zelfs zo valfch zyn, dat het vry moeijelyk is zig nopens dit ftuk op goeden grond te bepaalen. De uitleggers van Plinius fchoon zeer geleerd zyn weinig kundig in de Natuurlyke Hiftorie, en 't is te dezer oorzaak, dat men in dezen fchryver zo veele duiftere en kwalyk verklaarde plaatfen vindt. Het is even eens met de overzetters en uitleggers van Aristoteles: wy zullen, naarmaate de gelegenheid zig zal aanbieden, den waaren zin van verfcheidene verdraaide woorden, en bedorven plaatfen in die beide fchryveren poogen te herftellen.

(*d*) *Eft bos in Hercinia filva, fervi figura, cujus a media fronte inter aures unum cornu exitet exceltius magisque directum hifquæ nobis nota funt cornibus: ab ejus fummo ficut palmæ ramique late diffunduntur. Eqdem eft fæmen narif que natura; eadem forma magnitudoque cornum.* Jul. Cæsar, *de bello Gallico. lib. VI.* *Nota.* Deze plaats is juift; het rendier heeft inderdaad takjes van voren, en die een tuffchenfoort van hoornen fchynen te maaken. Zyne hoornen

het rendier kan toepaſſen, en die ſchynt te bewyzen, dat het toen in de boſſchen van Duitſchland beſtond; en vyftien eeuwen na JULIUS CÆSAR ſchynt GASTON PHÆBUS van het rendier te ſpreeken onder den naam van *rangier*, als van een dier dat ten zynen tyde in onze boſſchen van Frankryk zou beſtaan hebben; hy geeft 'er zelfs eene vry goede beſchryving van (*e*) en hy wyſt de manier aan om hetzelve te vangen en te jaagen. Dewyl zyne beſchryving niet kan toegepaſt worden op den eland, en hy terzelfder tyd de manier van het hert, het damhert, den rhebok, den ſteenbok, den gems-

zyn verdeeld in verſcheiden takken, in breede ſcheidingen uitloopende, en het wyfje heeft ook hoornen, zo wel als het mannetje, terwyl de wyfjes van den eland, van het hert, van het damhert, en den rhebok geene hoornen hebben. Dus kan men niet zeer twyffelen, of het dier, 't welk CÆSAR hier aanduidt, is het rendier en niet den eland; en nog te meer, omdat hy op eene andere plaats zyner commentariën den eland door den naam van *alce* aanduidt, en daarvan in deze bewoordingen ſpreekt. *Sunt item in Hercinia ſilva quæ appellantur Alces; harum eſt conſimilis capris, (capreis) figura & varietas pellium, ſed magnitudine paulo antecedunt mutilæ, quæ ſunt cornibus & crura ſine nodis articulisque habent; neque quietis cauſa procumbunt ..... his ſunt arbores pro cubilibus; adeas ſe applicant: atque ita paulum modo reclinatæ quietem capiunt: quarum ex veſtigiis: cum eſt animadverſum a venatoribus quo ſe recipere conſueverint, omnes eo loco aut a radicibus ſubruunt aut abſcindunt arbores tantum ut ſumma ſpecies earum ſtantium relinquatur: huc cum ſe conſuetudine reclinaverint, infirmas arbores pondere affligunt atque una ipſæ concidunt. De bello Gallico, lib. VI.* Ik erken, dat die tweede plaats niets bepaalends heeft dan de naam alce, en dat men, om dezelve op den eland toe te paſſen, in plaats van *capris* moet leezen *capreis*, en tevens onderſtellen, dat CÆSAR niet dan wyfjes elanden gezien hadt, die inderdaad geen hoornen hebben. Het overige laat zig verſtaan, want de eland heeft zeer ſtyve beenen, dat is te zeggen zeer vaſte geledingen; en dewyl de Ouden zig verzekerd hielden, dat 'er dieren gevonden worden gelyk als de olyfant, die de beenen niet buigen, of nederliggen konden, zo is het niet te verwonderen, dat zy aan den eland dit gedeelte van de fabel van den olyfant hebben toegeſchreeven.

(*e*) *Over den rangier* of *ranglier*, en *van zyne natuur.* De rangier is een dier dat gelykt naar 't hert, en heeft een verſchillenden kop, die grooter en getakt is, hy heeft wel tagtig hoornen, en zomtyds minder, naar dat hy oud is. Dezelve zyn van boven wyd van een, gelyk by het hert, en de voorſte hoornen wyken ook van een: als men hem jaagt vlugt hy naar evenredigheid van den grooten laſt, dien hy op den kop heeft, ſnel, maar nadat hy veele bogten gemaakt, en de takken der boomen ten dien einde met zyne hoornen dikwils opgeligt of weggeſtooten heeft, legt hy zig neder, met zyn agterſte tegen een boom, op dat niets hem kan genaaken dan van voren: hy legt nagaans zyn kop op den grond, en in dezen ſtaat kan men hem niet genaaken, wegens de hoornen die hem het lighaam bedekken. Zo men hem van agteren opkoomt, in plaats dat de herten met hunne takken van onderen op kwetſen, ſlaat hy met zyn ſpooren van boven, maar maakt zulke groote wonden niet. De brakken en windhonden zyn bang voor deze dieren, als zy hunnen verſchillenden kop van die van 't herte zien. Hy is evenwel niet hooger dan een damhert, maar dikker en zwaarer. Als hy zyn kop agterwaards opheft, ſtrekken zyne hoornen zig verder dan zyn lighaam uit. Hy weidt gelyk het hert en damhert, en zyne uitwerpzels zyn rond en plat. Hy leeft lang: men vangt hem door boogen, ſtrikken, kuilen, en werktuigen. Hy is meer gevoed dan het hert in zyn jaargetyde; hy koomt in den bronstyd na de herten, gelyk de damherten, en draagt even als eene hinde, en men maakt 'er dezelfde jagt op.

De wyze van de rangier of *ranglier te vangen.* De jaager moet om den rangier magtig te worden, hem door zyn ſpoorhond in 't diepſt der boſſchen, alwaar hy denkt dat de wilde beeſten zig verhouden, laaten opſpooren, en in netten of heggen, naar de gelegenheid der plaats geſchikt, dryven. Dewyl de rangier een zwaar beeſt is, en een grooten en hoogen kop heeſt, vinden weinige jaagers goed hem met geweld van honden in 't open veld te jaagen, maar willen hem liever in de digte boſſchen en ſtruiken verwarren. *La Venerie de Jacques Dufouilloux, Paris* 1614. *feuillet* 97.

bok of geit der Alpen, enz. te jaagen beſchryft, zo kan men niet zeggen, dat hy onder het artikel van *rangier* van een dezer dieren heeft willen ſpreeken, noch dat hy zig in de toepaſſing van den naam bedrogen hebbe. Het zou derhalven uit deze ſtellige getuigeniſſen ſchynen te blyken, dat 'er voormaals in Frankryk rendieren beſtaan hebben, ten minſten in de hooge bergen gelyk de Pyreneën, daar Gaſton Phœbus, als heer en bewooner van het graafſchap Foix, niet verre af was; en men zou dan tevens moeten vastſtellen, dat zy na dien tyd verdelgd zyn, even als de herten, die voormaals gemeen waren in deze ſtreek, en die egter nu niet meer gevonden worden in Bigorre, in Conterans, noch in de aangrenzende provintiën. Het is zeker, dat het rendier thans niet dan in de noordelykſte landen gevonden wordt, maar men weet ook, dat het klimaat van Frankryk eertyds door de menigte van boſſchen en moeraſſen veel kouder was dan het tegenwoordig is. Men ziet uit een brief van keizer Juliaan, hoe ſtreng de koude in zynen tyd te Parys was; de beſchryving welke hy geeft van het ys in de Seine, gelykt volmaakt naar die, welke onze Kanadiaanen maaken van de rivier van Quebec. Galliën onder dezelfde breedte liggende als Kanada, was voor twee duizend jaaren het geen Kanada in onzen tyd is, dat is te zeggen een land koud genoeg om die dieren te voeden, welken men thans niet dan in de landen van 't Noorden vindt.

Wanneer ik derhalven de aangehaalde getuigeniſſen met malkanderen vergelyk en verbind, koomt het my voor, dat 'er voormaals in de boſchen der Gaulen en van Duitſchland elanden en rendieren beſtaan hebben, en dat de plaatſen van Cæſar niet dan op deze dieren kunnen toegepaſt worden. Naarmaate men de landen bebouwd, en het water afgeleid heeft, zal het klimaat zagter geworden zyn, en die zelfde dieren, die de koude beminnen, zullen eerſt het platte land verlaaten, en zig naar de ſneeuwgeweſten op de bergen begeeven hebben, alwaar zy nog ten tyde van Gaſton de Foix beſtonden; dat zy daar thans niet meer gevonden worden, koomt, omdat de warmte is toegenoomen naarmaate de boſſchen meer en meer en byna geheelenal verdelgd zyn, omdat de bergen allengs laager zyn geworden, en dat het water verminderd, het getal der menſchen vermeerderd, derzelver arbeid in allerhande ſoort verdubbeld, en de vertiering eveneens aangegroeid is; het koomt my derhalven voor, dat Plinius van Julius Cæſar ontleend hebbe, alles wat hy over deze twee dieren geſchreeven heeft, en dat hy de eerſte oorzaak van de verwarring der naamen zy; hy brengt ter zelfder tyd de alce en de machlis by, en men zou daar uit natuurlyk beſluiten, dat deze twee naamen verſchillende dieren aanduiden (*f*). Zo men egter in aanmerking neemt: 1°. Dat hy de alce blootelyk noemt zonder eenige verdere aanduiding of beſchryving; dat hy denzelven ſlegts eens noemt,

(*f*) Verſcheiden Natuurbeſchouwers, en zelfs eenige der kundigſten, gelyk Ray, hebben inderdaad gedagt, dat de machlis van Plinius zig in dien Schryver by de alce bevindende, geen ander, dan het rendier koude zyn. *Cervus rangifer, the ramdeer; Plinio machlis.* Ray *Syn. quadr. p.* 88. Omdat ik niet van dat gevoelen ben, heb ik geoordeeld de redenen van het myne te moeten bybrengen.

en 'er nergens een woord meer van zegt. 2°. Dat hy alleen den naam van *machlis* heeft geschreeven, dat geen ander latynsch of grieksch Schryver dit woord, dat zelfs een gemaakt woord schynt te zyn, gebruikt heeft (*g*), en dat het zelfs in verscheiden oude handschriften door dat van alce wordt verplaatst; zo men hier by, 3°. opmerkt, dat hy aan den *machlis* alles toeschryft wat JULIUS CÆSAR van den *alce* zegt; zo men dit alles bedenkt, zal men niet kunnen twyffelen of dat de plaats van Plinius bedorven zy, en of die twee naamen hetzelfde dier, dat is te zeggen den eland aanduiden. Deze vraag eens beslist zynde, zoude eene andere beslissen; zo de machlis de eland is zal de tarandus het rendier zyn, die naam van tarandus is weder een woord, dat niet in eenig Schryver voor Plinius gevonden wordt, en over welk beteekenis de Natuurbeschouwers zeer verschillende begrippen gehad hebben: ondertusschen hebben Agricola en Eliot geene twyffeling gemaakt om het op het rendier toe te passen, en ingevolge van de redenen zo aanstonds gemeld, onderschryven wy ook gereedelyk hun gevoelen: voor het overige moet men zig niet verwonderen over het stilzwygen der Grieken ten opzigte dezer twee dieren, noch over de onzekerheid, waarmede de Latynen daarvan gesprooken hebben, naardien de noordelyke klimaaten volstrekt onbekend waren aan de eersten, en aan de anderen niet dan by verhaal bekend.

De eland en het rendier nu, worden beiden niet dan in de landen van het Noorden gevonden; de eland aan deze en het rendier aan geene zyde van den poolkring in Europa en Asia; men vindt hen weder in Amerika op mindere breedten, omdat de koude daar grooter is dan in Europa; het rendier vreest daar zelf de grootste strengheid niet van; men vindt het in Spitzbergen (*h*), het is bekend in Groenland (*i*), en in noordelykst Lap-

(*g*) Men leest op den kant van deze plaats van PLINIUS achlin in stede van machlin. *Fortassis achlin quod non cubet*, zeggen de uitleggers: dus blykt het, dat dit een gemaakte naam is, geschikt naar de onderstelling, dat dit dier niet kan gaan liggen. Zo men aan de anderen kant de *l* in *alce* verplaatst, krygt men *acle*, 't welk niet veel van achlis verschilt. Dus kan men ook hier uit vermoeden, dat dit woord door de overschryvers is verbasterd, en wel des te meer, omdat men in zommige handschriften *alcem* vindt gespeld in plaats van *machlin*, maar door de gelykheid of liever de zelfheid dier twee naamen nog nader koomt.

(*h*) Men vindt overal rendieren in den omtrek van Spitsbergen, maar vooral in Rehenfeld, een streek, die men dus genoemd heeft naar de groote menigte rendieren, die 'er gevonden worden: men ziet 'er ook een menigte in Forenland by de Mosselhaven...... Wy waren in 't voorjaar nauwelyks in 't land gekoomen, of wy dooden eenige dezer rendieren, die zeer mager waren, waar uit men kan gissen, dat, hoe onvrugtbaar het land van Spitsbergen zy, en welk eene gestrenge koude daar heersche, deze dieren daar egter den winter kunnen overbrengen, en leeven van 't geen zy daar vinden. *Recueil des Voyages au Nord*, *tom.* II. *pag.* 113.

(*i*) *Nota.* De kapitein Craycott bragt in 1738 een mannetje en en een wyfje uit Groenland naar Londen. Zie de *Historie des Oiseaux van* EDWARDS, *pag.* 51. Alwaar men de beschryving en de figuur van dit dier vindt onder den naam van het damhert van Groenland. Dit damhert van Groenland van den Hr. EDWARDS, zo wel als de rhebok van Groenland, of *Caprea Groenlandica*, waarvan de Hr. GREW in de beschryving van het Kabinet der koniglyke maatschappy spreekt, zyn niets anders dan het rendier. Deze Auteurs de hoornen dezer dieren beschryvende, schynen beiden het vlashair, waarmede dezelve in het een en andere dezer dieren bezet zyn, als een byzonder kenmerk op te geeven; ondertusschen is dit gemeen aan het rendier, aan het hert, aan het damhert, en aan alle de dieren, die hoornen hebben. Geduu-

land (*k*), zo wel als in de noordelykste deelen van Asia. De eland koomt zo digt niet by de pool, hy onthoudt zig in Noorwegen (*l*), in Zweeden (*m*), in Polen (*n*), in Lithauwen (*o*), in Rusland (*p*), en in de Provintiën van Siberiën en die van Tartarye (*q*), tot in 't Noorden van China; Men vindt hem weder onder den naam van orignal, en het rendier onder dien van karibou, in Kanada, en in het geheele noordelyk gedeelte van Amerika. De Natuurbeschouwers, die getwyffeld hebben, of de orignal de eland (*r*)

rende al den tyd, welken die hoornen groeijen, zyn zy bezet met hair, en dewyl de zomer het jaargetyde van de groei der hoornen is, en tevens ook de eenigste tyd, in welken men in Groenland reizen kan, zo is het niet te verwonderen, dat de hoornen dezer dieren, in dit jaargetyde gevangen, met vlashair bezet zyn. Dus is dit kenmerk in de beschryving dezer Schryvers van geener waarde.

Men vindt op de kusten in de Straat van Fobisher, herten, die ten naasten by de kleur onzer ezelen hebben, en welker hoornen breeder en verhevener zyn dan die van de onze; hunne voet heeft zeven of agt duimen omtreks en gelykt naar dien van onze runderen. *Voyage de* LADE *tom. II. p.* 297. *Nota.* Dit schynt door ROBERT LADE uitgeschreeven uit een oud verhaal ten tytel voerende: *La Navigation du Capitaine Martin, Anglois ès region d'West & de Nordwest*, Paris 1578. alwaar pag. 17. gezegd word. „ Schoon 'er in de „ Landen aan de Rede van Warwick eene menigte herten zyn, welker vel naar dat van „ onze ezels gelykt, overtreffen hunne kop en hoornen egter, zo wel in hoogte als breedte, „ die der onzen; hunne voeten zyn zo dik als die van onze rundderen en hebben agt duimen „ breedte, gelyk ik u verzekeren kan omdat ik hen zelf gemeeten heb."

(*k*) Men vindt eene menigte rendieren in 't land der Samojeeden, door 't geheele Noorden. *Voyage d'* OLEARIUS *tom. I. pag.* 126. — Zie ook *l'Histoire de la Lapponie par* SCHEFFER. *Paris* 1678. *pag.* 209.

(*l*) De Ostiakken in Siberie, bedienen zig, gelyk ook de Samojeeden, van rendieren en honden, om hunne sleeden te trekkken. *Nouveau mémoire sur la grande Russie tom. II. pag.* 181. — Men ziet by de Tungusen eene grootte menigte rendieren, elanden, beeren, enz. *Voyage de* GMELIN *tom. II. pag.* 206. volgens eene overzetting ons door den Hr. *de l'Isle* medegedeeld.

(*m*) Zie de beschryving van een Elands-jagt in Noorwegen, door den Hr. DE LA MARTINIERE gedaan, in zyne reize der noordelyke landen, Parys 1671. pag. 10. enz.

(*n*) *Alces habitat in sylvis Sueciæ, rarius obvius hodie quam olim.* LINN. *Fauna suecica pag.* 13.

(*o*) *Tenent alces prægrandes albæ Russiæ sylvæ, fovent Palatinatus varii, Novogrodensis, Brestianensis, Kioviensis, Volbinensis circa Stepan, Sandomiriensis circa Nisko, Livoniensis in Capitaneatibus quatuor ad Poloniæ regnum pertinentibus, Varmia iis non destituitur.* RACZYNSKI *Auctuarium pag.* 305.

(*p*) De Loss der Litthauwers, de Lozzi der Muskoviten, de Oelg der Noorwegers, de Eland der Duitschers, en de Alce der Latynen, wyzen niet dan hetzelfde dier aan, zeer verschillende van de Rehen der Noorwegers, dat de Rhenne is .... Lapland voedt weinig Elanden, en haalt dezelve meest van elders, byzonderlyk van Lithauwen .... Daar worden 'er gevonden in zuidelyk Finland, in Karelia, in Rusland. *Histoire de la Lapponie, par* SCHEFFER, *pag.* 310.

(*q*) In de nabuurschap van de stad Irkutzk vindt men elanden, herten, enz. *Voyage de* GMELIN *Tom. II. pag.* 165. naar de overzetting medegedeeld door den Hr. de L'ISLE. — De elanden zyn zeer gemeen in 't land der Manhuis Tartaaren, en in dat der Solons. ID. *ibidem.*

(*r*) Het Tartaarsche dier, 't welk de Chineezen, Han-ta-han noemen, koomt ons voor hetzelfde te zyn als de eland. „ De Han-ta-han, zeggen de zendelingen, is een dier, dat naar „ den eland gelykt: men jaagt op dezelve in 't land der Solons; en de Keizer Kam-hi nam „ zomtyds het vermaak van deze jagt. Daar zyn Han-ta-hans van de grootte als onze run„ deren van de grootste soort, zy worden slegts in eenige streeken gevonden, in zonderheid „ naar de bergen van Sevelski, in de moerassige landen, daar zy veel van houden, en waar „ derzelver jagt gemaklyk is, omdat hunne zwaarte hunne vlugt vertraagt." *Histoire générale des Voyages, tom. XVI. pag.* 620.

Burée del. C.F. Fritzsch sc.

L' ÉLAN.

en de karibou (*s*), het rendier ware, hadden de Natuur niet genoeg vergeleeken met de getuigenissen der Reisbeschryveren: het zyn zekerlyk dezelfde dieren, die even als alle andere, in de nieuwe wereld alleenlyk kleiner vallen dan in de oude.

Men kan zig vry nauwkeurige denkbeelden vormen van den eland en het rendier, zo men hen beiden met het hert vergelykt; De eland (*Pl. VIII*) is grooter, dikker, verhevener op zyn pooten; hy heeft een korter hals, langer hair, een veel breeder en zwaarer gestel van hoornen, dan het hert; het rendier is laager, en meer ingedrongen (*t*) zyne beenen zyn korter en

(*s*) De elanden of orignals zyn menigvuldig in de Provintie van Kanada, en zeer zeldzaam in 't land der Hurons, byzonderlyk omdat deze dieren zig gemeenlyk onthouden in de koudste landen, en derwaards de wyk gaan neemen. — De Hurons noemen deze elanden *Sondareinta*, en de karibous *Ausquoy*, waarvan de wilden ons een voet gaven, die hol, zo ligt van hoorn en op zulk eene wyze gemaakt is, dat men gemaklyk gelooven kan, het geen van dit dier gezegd wordt, dat het over de sneeuw loopt zonder daarin te zinken. De eland is hooger dan, het paard .... hy heeft gemeenlyk een grysagtig hair, zomtyds vaal, een vinger breed lang: zyn kop is zeer lang, en draagt een dubbeld gestel van hoornen gelyk het hert, maar veel rykelyker getakt; zyn vleesch is zeer kort en lekker: hy graast in de weiden, en voedt zig ook met de tedere spruiten der boomen; en dit dier verschaft, na de visch, het overvloedigst voedzel aan de Kanadiaanen. *Voyage de* SAGARD THEODAT *pag.* 308. — Daar zyn elanden in Virginie. *Histoire de la Virginie*, *Orleans* 1707. *pag.* 213. — Men vindt in nieuw Engeland eene menigte orignals of elanden. *Description de l'Amerique septentrionale*, *par* DENYS *tome I. pag.* 163. — Het eiland van kaap Breton was in achting wegens de jagt van den orignal; zy waren daar voormaals in grooten getale, maar thans zyn zy 'er niet meer; De wilden hebben hen verdelgd. IDEM *tome I. pag.* 163. — De orignal van nieuw Frankryk is zo sterk als een muilezel; hy heeft den kop ten naasten by gelyk; zyn hals is langer, het geheel spitziger, de beenen zyn hooger en zeer dor; de voet en een klein eind van den staart is gesplitst; zommigen hebben wit-grauw, anderen ros en zwart hair, en als zy oud worden, is het hair hol, een vinger lang, en goed om 'er matrassen van te maaken, en zadels mede te vullen; het behoudt zyne veerkragt, en herstelt zig tegen de drukking aan. De eland heeft een groot stelsel van hoornen op den kop, dat plat, en als een hand gerigt is. Men vindt hoornen die omtrent een vadem lengte hebben, en tot honderd en vyftig ponden weegen; zy vallen af gelyk by 't hert. IDEM *tome II. pag.* 321. — De orignal is eene soort van eland, die een weinig verschilt van die, welken men in Muskoviën ziet; hy is zo groot als een muilezel van Auvergne, en van eene gelyke figuur, met uitzondering van den muil, van den staart en van zyn groot plat hoorn gestel, dat tot drie, en zelfs tot vier honderd ponden weegt, zo men eenige wilden mag gelooven, die verzekeren zommigen van die zwaarte gezien te hebben. Dit dier zoekt gemeenlyk de open landeryen. Het hair van den orignal is lang en bruin; zyn vel is sterk en hard, schoon niet dik; zyn vleesch is goed, maar dat van het wyfje is 't lekkerst. *Voyage de* LA HONTAN, *tom. I. pag.* 86.

(*t*) De karibou is een dier met een dikken muil en lange ooren .... dewyl hy een breeden voet heeft, ontkoomt hy ligtelyk op de hard geworden sneeuw, waarin hy van den orignal verschilt, die daar byna zo haast inzinkt als hy 'er op staat. *Voyage de la* HONTAN *tom. I. pag.* 90. — Het eiland Saint-jean ligt in de groote baay van St. Laurent; daar zyn by na geene orignals op dit eiland; daar zyn karibous, die eene andere soort van orignals zyn; zy hebben niet zulke sterke hoornen, hunne vagt is meer gevuld en langer, en byna geheel wit; zy zyn uitmuntend om te eeten: het vleesch is blanker dan dat van den orignal. *Description de l'Amérique septentrionale*, *par* DENYS *tom. I. pag.* 202. — De karibou is een soort van hert, dat een langen adem en veel geschiktheid voor 't loopen heeft. *Voyage de* DIERVILLE *pag.* 125. — De karibou is een dier wat minder hoog als de orignal die in de gestalte meer heeft van den ezel dan van den muilezel, en die ten minsten het hert in vaardigheid evenaart; het is eenige jaaren geleden, dat 'er zig een vertoonde op de Diamant kaap boven Quebek ...... Men maakt veel werk van de tong van dit dier, wiens waare land in den omtrek van Hudsons baey

dikker, en de voeten breeder; het hair is zeer gevuld, de hoornen veel langer, en in veele takken verdeeld (*u*), die zig van malkander fpreiden, terwyl die van den eland zig als afgekapt en uit de fnede uitfchietende vertoonen. Beiden hebben zy lang hair onder den hals, en beiden hebben zy een korten ftaart, en veel langer ooren dan het hert; zy loopen niet met fprongen of wippen, gelyk de rhebok en 't hert, hunne gang is eene foort van draf, maar zo ligt en vaardig, dat zy in denzelfden tyd byna zo veel weg afleggen als deze, zonder zig evenveel te vermoeijen; want zy kunnen dus zonder ophouden een dag of twee draaven (*v*). Het rendier onthoudt zig op de gebergten (*w*), de eland bewoont niet dan de laage landen en vogtige boffchen; beiden voegen zy zig met troepen te famen, gelyk het hert, en gaan in gezelfchap; beiden laaten zy zig tam maaken, maar het rendier veel gemaklyker dan de eland; deze heeft, even als het hert, nergens zyne vryheid verloren, terwyl integendeel het rendier een huiffelyk dier is geworden by het geringfte der volkeren; deLappen hebben geen ander vee. In deze bevrozen lugtftreek, die niet dan fchuinfche ftraalen van de zon ontvangt, alwaar de nagt zyn jaargetyde heeft gelyk de dag, alwaar de fneeuw de aarde bedekt van het begin van den herfst tot aan 't einde van de lente: alwaar de braamftruik, de geneverbes, en het mos, de eenige groenten van den zomer zyn, kon de menfch niet hoopen troepen vee te onderhouden; Het paard, de rundderen, de fchaapen, alle onze nuttige die-

fchynt te zyn. *Hiftoire de la nouvelle France*, *par le* P. CHARLEVOIX, *tom. III. pag.* 129. — De befte jagt van Noord-Amerika is die van den karibou, zy duurt het geheel jaar, en men ziet vooral in de lente en in den herfst troepen van drie en vier honderd, en zomtyds meer te gelyk; de karibous gelyken vry wel naar de damherten op hunne hoornen na: de matroozen waren 'er, toen zy hen de eerfte reize zagen, bang voor en vlugteden. *Lettr. Edif. X Rec. pag.* 322.

(*u*) De herten zyn hooger op de pooten, maar hun lighaam is kleiner dan dat van het rendier. *Hift. de la Lapponie par* J. SCHEFFER. *Paris* 1678. *pag.* 205.

(*v*) Daar zyn veel rendieren, die twee hoornen hebben, die agterwaards loopen, gelyk gemeenlyk by de herten plaats heeft; daar koomt uit die tweehoornen in 't midden een kleiner tak uit, maar die, gelyk de hoornen van een hert, in verfcheiden fcheutjes verdeeld, die voorwaards gerigt is, en die ter oorzaak dezer plaatfing en figuur voor een derden hoorn kan aangezien worden, fchoon het menigvuldiger gebeurt, dat elk der groote hoornen zulk een tak uitfchiet dat zy een anderen kleinen hoorn heeft naar het voorhoofd uitfpringende, en dat zig dus niet drie maar vier hoornen vertoonen, twee agterwaards gelyk aan 't hert, en twee voorwaards 't welk byzonderlyk aan 't rendier behoort .... men heeft ook zomtyds gevonden, dat de hoornen der rendieren dus gefchikt waren; twee krommen agterwaards, twee kleine regt opgaande, en twee nog minder voorwaards gekeerd, hebbende alle hunne fcheutjes, terwyl het geheel egter flegts eenen wortel heeft, want die, welke over het voorhoofd uitfpringen, zo wel als die, welke regt oploopen, zyn eigenlyk gefprooken, maar uitfchietingen der groote hoornen, welken het rendier agterwaards gekromd draagt gelyk het hert. Voor het overige is dit niet zeer gemeen, men ziet menigvuldiger rendieren, die drie hoornen hebben, en het getal van zulken, die 'er vier hebben, gelyk wy verklaard hebben, is nog grooter. Dit alles moet van de mannetjes verftaan worden, die dezelve groot, breed, en met veele takken hebben; want de wyfjes hebben kleine hoornen, en minder takken. SCHEFFER *lib. cit. pag.* 306.

(*w*) De orignal rent of fpringt niet, maar zyn draf is zo fnel als het rennen van het hert; De wilden verzekeren, dat hy drie dagen en drie nagten kan draaven zonder ruften. *Voyage de la Hontan tom. I. pag.* 85.

ren, zouden daar geen onderhoud hebben kunnen vinden, noch aan de geftrenge koude wederftaan; men heeft derhalven onder de bofchbewooners de minft wilde en de voordeeligfte foort moeten zoeken; De Lappen hebben gedaan het geen wy zelve zouden doen, zo wy al ons vee kwamen te verliezen; men zou dan, om dit gebrek, zo goed mogelyk, te vervullen, de herten, en de rhebokken onzer boffchen zoeken tam te maaken, en hen tot den ftaat van huiffelyke dieren te brengen, en ik ben verzekerd, dat men daar in flaagen, en 'er welhaast het zelfde voordeel van hebben zoude, als de Laplanders van hunne rendieren. Wy kunnen uit dit voorbeeld zien, hoe verre de mildaadigheid der Natuur, zig ten onzen opzigte uitftrekt; wy maaken op verre na, geen gebruik van alle de rykdommen, welke zy ons aanbied, en die voorraad is oneindig grooter dan wy ons verbeelden: zy heeft ons het paard, het runddier, het fchaap, alle onze andere huiffelyke dieren gegeeven om ons te dienen, te kleeden, te voeden, en zy houdt nog eenen anderen voorraad by der hand, welken zy ons, ingeval de eerfte mogt ontbreeken, gereed is aan te bieden, waartoe van onze zyde eeniglyk zou vereifcht worden, daar gebruik van te maaken, door ons deze dieren te onderwerpen, en hen tot onze behoeften te doen dienen. De menfch weet niet genoeg wat de Natuur vermag, noch wat hy op haar vermag; in plaats van haar te zoeken in 't geen hy niet kent, wil hy haar liever misbruiken in 't geen hy van haar kent.

De voordeelen vergelykende, welken de Laplanders van het tamme rendier trekken, met die, welken wy van onze huiffelyke dieren bekoomen, zal men zien, dat dit dier alleen twee of drie kan opwegen. Men bedient 'er zig van als van het paard, om fleeden en rydtuigen te trekken; hy gaat met yver en vaardigheid, legt ligtelyk dertig mylen daags af, en loopt met zo veel geruftheid over de bevrozen fneeuw als over eene vafte aarde. Het wyfje geeft zwaarer en voedzaamer melk dan die van onze koeijen is; het vleefch van dit dier is zeer goed voor fpyze; zyn vagt maakt eene uitmuntende en duurzaame peltery, en het vel, glad gemaakt en bereid, wordt een zeer buigzaam en fterk leder; Dus verfchaft het rendier alleen alles wat wy van het paard, van het runddier, en het fchaap bekoomen.

De wyze hoe de Laplanders deze dieren opvoeden en geleiden, verdient eene byzondere opmerking. Olaus (x), Scheffer (y) en Regnard (z), hebben ons hieromtrent nauwkeurige berigten gegeeven, welken wy oordeelen by wyze van uittrekfel te moeten famenvoegen, terwyl wy evenwel de ftukken, waarin zy zig bedrogen hebben, zullen verbeteren en de ongegronde verhaalen agter wege laaten. Het hoorngeftel van het rendier, veel

(x) *Rangifer habitat in alpilus Europae & Afiæ maxime feptentrionalibus, victitat Lichene Rangiferano . . . Alces habitat in borealibus Europæ Afiæque populetis.* Linn. *Syft. Nat. Edit. X pag.* 67.

(y) *Hift. de Gentibus feptentr., autore* Olao Magno. *Antwerp.* 1558. *pag.* 205. *feq.*

(z) *Hiftoire de la Lapponie traduite du Latin, de* Jean Scheffer, *Paris* 1678. *pag.* 705. *env.*

grooter uitgeſtrekter, en in veel meer takken dan dat van het hert verdeeld, zeggen deze Schryvers, is eene verwonderlyke en monſteragtige byzonderheid: het voedzel van dit dier, geduurende den winter, is een wit moſch, dat het onder de ſneeuw weet te vinden, door dezelve met zyne hoornen op te graaven en met zyne voeten weg te ſchoppen. In den zomer leeft hy van knoppen en bladen, van boomen, liever dan van groente of gras, het welk de vooruitſteekende takken zyner hoornen kan moeijelyk maaken te plukken. Hy loopt over de ſneeuw, en zakt daar weinig in wegens de breedte zyner voeten..... Deze dieren zyn zagt, men maakt 'er troepen van, die veel voordeel aan hunnen meeſter opbrengen: De melk, de huid, de zenuwen, de beenderen, de hoeven der voeten, de hoornen, het hair, het vleeſch, alles is goed en nuttig. De rykſte Laplanders hebben troepen van vier of vyf honderd rendieren, de armſten hebben 'er tien of twaalf. Men jaagt hen in de weiden, men brengt hen weder op ſtal, of men beſluit hen des nagts in parken, om hen voor de aanvallen der wolven te beveiligen. Zo men hen van lugtſtreek doet veranderen ſterven zy in korten tyd. Voormaals zondt Steno, prins van Zweeden, zes dezer dieren aan Frederik, hertog van Holſtein, en laater, namelyk in 1533, deedt Guſtavus, koning van Zweeden, vyf paaren naar Pruiſſen overgaan, welken men daar vry in de boſſchen zondt; allen kwamen zy om, zonder voortgeteeld te hebben, noch in den ſtaat der vryheid, noch in dien der huislykheid. „ Ik zou gaarne, zegt de Hr. Regnard (*a*), eenige levende „ rendieren naar Frankryk hebben willen brengen; verſcheiden lieden heb„ ben het vrugtloos beproefd, en men bragt 'er voorleden jaar, drie of vier „ naar Dantzik, alwaar zy ſtierven, zig niet hebbende kunnen gewennen „ aan het klimaat, dat al te heet voor hen is".

Daar zyn in Lapland wilde rendieren, en tamme rendieren; in den bronſtyd jaagt men de tamme wyfjes in de boſſchen, alwaar zy de wilde mannetjes opzoeken; en dewyl die wilde rendieren ſterker en forſcher zyn dan de tamme, zo verkieſt men de zulken, die van deze koppeling zyn voortgekomen, om hen voor de ſleeden te ſpannen; zy zyn ondertuſſchen ook minder zagtaartig dan de anderen, want niet ſlegts weigeren zy, zomtyds aan hunnen beſtierder te gehoorzaamen, maar keeren zig zelfs plotſelyk tegen hem om, en vallen hem aan, ſlaan en trappen hem met hunne voeten, zodat hy geene andere toevlugt heeft, dan zig onder zyne ſlede te bergen, tot dat de toorn van zyn dier bevredigd zy: voor het overige is dit voertuig zo ligt, dat men het niet alleen gemaklyk kan behandelen, maar ook ligtelyk omkeeren om 'er onder te gaan zitten; het is van onderen met vellen van jonge rendieren bedekt, het hair buitenwaards, dat is naar de ſneeuw, gekeerd, en zo geplaatst dat het agterwaards ligge, opdat de ſlede des te gemaklyker over de ſneeuw glyde, en het hair daarentegen in 't opklimmen van een berg, tegen het te rug gaan weerſtand biede, om het wyken agterwaards te helpen beletten. Het rendier voor die ſleede geſpannen heeft niets om den hals dan een ſtuk vel, daar het hair nog aanzit, waarvan een ſtreek naar de borſt nederdaalt, die het dier tuſſchen de voorſte beenen over den buik, en vervolgens tuſſchen de agterſte beenen door-

(*a*) *Oeuvres de* Regnard, *Tome I, pag* 172. *Paris* 1747.

doorloopt en vastgemaakt wordt aan een gat, dat voor in de slede is. De Laplander heeft geen anderen teugel, dan een enkel koord, aan den wortel der hoornen van het dier vastgemaakt, welk koord hy op verschillende wyzen op den rug van het zelve werpt, dan eens aan de regter dan aan de linker zyde, naar de rigting, welke hy het in zynen loop bedoelt te doen neemen. Op deze wyze kan hy vier of vyf mylen in een uur met zyn rendier afleggen. Maar naar maate deze manier van reizen vaardig is, zo is zy ook ongemaklyk; men moet daar aan gewend zyn en geduurig werken om zyne slede regt te houden, en het ombuitelen voor te koomen.

De rendieren hebben, wat het uiterlyke aangaat, veele zaaken gemeen met de herten, en het maakzel der inwendige deelen, is, om zo te spreeken, hetzelfde: uit deze overeenkomst van natuur, spruiten gelykfoortige gebruiken, en gelyke uitwerkzels. Het rendier laat alle jaar zyne hoornen vallen, gelyk het hert, en wordt even als het zelve op den bepaalden tyd van 't jaar zeer vet; hy wordt op den zelfden tyd togtig, dat is te zeggen tegen het einde van september: de wyfjes in de eene en andere soort draagen agt maanden, en brengen maar één jong voort; de mannetjes hebben insgelyks een zeer lelyken reuk geduurende den bronstyd, en onder de wyfjes vindt men 'er eenige, die niet voortteelen, gelyk dit weder by de hinden plaats heeft (*b*). De jonge rendieren hebben ook, gelyk de rhekalven, in de eerste jaaren, het hair van eene verscheidene kleur; het is eerst ros met een mengzel van geel, en wordt met den ouderdom byna zwart bruin (*c*). Yder jong volgt zyne moeder geduurende twee of drie jaaren, en 't is niet dan na het einde van vier jaar, dat deze dieren hunnen volkomen groei krygen, het is ook op dien ouderdom, dat men hen begint te oeffenen, en tot den arbeid te gewennen. Om hen onderwerpelyker te maaken berooft men hen vooraf van de zaadballen, en 't is met de tanden, dat de Lappen deze bewerking uitvoeren. De ongesneden mannetjes zyn fier en al te moeijelyk om te behandelen: men bedient zig derhalven niet dan van de gesnedenen, waar onder men de levendigste en vaardigste verkiest om voor de sleeden te loopen, en de zwaarste om den voorraad en de noodwendigheden met langzaamer tred te sleepen. Men houdt slegts één mannetje om vyf of zes wyfjes te dekken, en 't is op den ouderdom van een jaar, dat de ontmanning geschiedt; zy zyn, even als de herten, in het ongunstig jaargetyde aan wormen onderhevig; daar teelen 'er op 't einde van den winter, zulk eene menigte onder hun vel, dat het zelve dan als een zeef doorboord is; die wormgaten sluiten zig des zomers weer toe, en 't is ook niet dan in den herfst dat men de rendieren doodt, om 'er de vagt of de huid van te bekomen.

(*b*) *Vide Rangifer. Anatom. Barth. Act.* 1671. *No. CXXXV.*

(*c*) Van honderd wyfjes zyn 'er geen tien, die niet draagen, en die ter oorzaak haarer onvrugtbaarheid *Raones* geheeten worden. Deze hebben een zeer sappig en gevoed vleesch tegen den herfst, als of zy voordagtelyk gemest waren, SCHEFFER pag. 204.

De troepen van deze ſoort van dieren vorderen veel zorg; de rendieren zyn onderworpen om af te dwaalen, en herneemen gaarne hunne natuurlyke vryheid; men moet hen van naby volgen, en 'er geduurig op paſſen. Men kan hen niet laaten weiden dan in opene plaatſen, en zodra de troep wat talryk is, heeft men verſcheiden perſoonen noodig om haar te bewaaren, te rug te houden, te doen wederkoomen, en zulken na te loopen die zig te veel verwyderen. Zy zyn alle geteekend om hen te herkennen, want het gebeurt dikwils, of dat zy in de boſſchen afdwaalen, of dat zy tot eene andere troep overloopen; met één woord, de Laplanders zyn geſtadig met deze zorgen bezig, de rendieren maaken allen hunnen rykdom uit, en zy weeten 'er alle voordeelen, of liever noodwendigheden, des levens van te trekken. Zy kleeden zig van 't hoofd tot de voeten in deze vagten, die ondoordringbaar zyn voor de koude en het water, dit is hun algemeen wintergewaad. Des zomers gebruiken zy het vel, daar het hair uitgevallen is; zy weeten dit hair ook te ſpinnen, zy ſlaan of vlegten, het om de zenuwen, welken zy uit het lighaam van het dier bekoomen, en die hen voor touw en garen dienen. Zy eeten het vleeſch dezer dieren, drinken de melk, en maaken 'er zeer vette kaazen van. Deze melk, gezuiverd en geſlagen, geeft, in plaats van boter, eene ſoort van talk of ſmeer. Deze byzonderheid, zo wel als de grootte uitgeſtrektheid der hoornen van dit dier, en het overvloedig vet, daar het in den bronſtyd mede beladen is, zyn zo veele kenteekenen dat het overmaatig gevoed is en te veel ſappen heeft opgedaan; en 't geen nog nader bewyſt, dat deze overmaat van voedzel ten uiterſten groot is, of ten minſten grooter dan in eenige andere ſoort van dieren, is, dat het rendier het eenigſt is, waar van het wyfje zo wel hoornen heeft als het mannetje, en het eenigſte dier welks hoornen, in weerwil van de ontmanning, afvallen en zig vernieuwen (*d*), want onder de herten, de damherten, en de rhebokken, die deze bewerking ondergaan hebben, blyft de kop van het dier ſteeds in denzelfden ſtaat, waarin het op 't

(*d*) *Uterque ſexus cornutus eſt.... Caſtratus quotannis cornua deponit.* LINNÆUS *Syſt. nat.* Ed. X. pag. 67. Nota. Het is op dit gezag van Linnæus alleen, dat wy dit ter nederſtellen, waar aan wy niet willen twyffelen, omdat hy in Noorwegen gereisd hebbende, en in Zweden woonende, goede onderrigting heeft kunnen krygen, wegens alles, wat het rendier betreft. Ik erken evenwel, dat deze uitzondering vreemd moet ſchynen, omdat in alle andere dieren van deze ſoort het ſnyden, de afvalling en vernieuwing der hoornen belet, en omdat men daarenboven den Hr. Linnæus een tegenſtrydig en ſtellig getuigenis kan tegenſtellen. *Caſtratis rangiferis Lappones utuntur. Cornua caſtratorum non decidunt, & cum hirſuta ſunt ſemper pilis luxuriant.* HULDEN *Rangifer.* Jenæ 1697. Maar de Hr. Hulden hadt miſſchien geene andere reden, dan de overeenkomſt, om dit ſtuk te verzekeren; en het gezag van een bekwaam Natuurbeſchouwer, gelyk de Hr. Linnæus, geldt alleen meer dan het getuigenis van verſcheiden lieden, die de zaaken ſlegts gebrekkig zien. Het is zeer zeker, dat het wyfje zo wel hoornen heeſt als 't mannetje: deze uitzondering onderſteunt de eerſte; het gebruik, 't welk de Lappen hebben van de rendieren de zaadballen niet af te ſnyden, maar alleenlyk onbekwaam te maaken, door de vaten, die daar in loopen met de tanden te drukken, begunſtigt nochmaals de opgave van Linnæus, want de werking der zaadballen, die noodig ſchynt voor 't voortbrengen der hoornen, wordt hier niet geheel verdelgd, zy wordt alleenlyk verzwakt, en kan zig wel oeffenen in het verminkte of gedrukte mannetje, dewyl zy zelfs in de wyfjes haare uitwerking heeft.

oogenblik van het ſnyden was. Dus is het rendier van alle dieren, dat, waarin de overvloed der voedende ſtoffe zigtbaarſt is, en dit koomt misſchien minder van de natuur van het dier, dan van de hoedanigheid des voedzels (*e*), want die witte mos, die inzonderheid des winters zyn eenigſt voedzel maakt is een *lichen*, waar van de zelfſtandigheid gelyk aan die van de morille of van de geitenbaard, zeer voedzaam is, en veel meer beladen met werktuiglyke deeltjes dan het gras, de bladen of de knoppen der boomen (*f*), en het is te dezer oorzaak, dat het rendier grooter hoornen en meer vet en ſappen heeft dan het hert, en dat de wyfjes en de gelubde daar niet van ontbloot zyn. Het is ook hier van, dat de groote verſcheidenheid koomt, die in de grootte, in de figuur, en in het getal der ſcheuten en takken van de hoornen der rendieren gevonden wordt: de mannetjes, die niet gejaagd, niet gedwongen worden, en die zig ruim kunnen voeden met die kragtige ſpys, hebben een verbaazend hoorngeſtel, het ſtrekt zig agterwaards byna tot op hun kruis, en voorwaards verder dan de ſnuit uit; dat der gelubden is minder, ſchoon het evenwel dikwils nog grooter is dan dat onzer herten; eindelyk is dat, 't welk de wyfjes draagen, nog kleiner; dus verſchillen deze hoornen, niet ſlegts, zo als de andere, door den ouderdom, maar ook door de kunne en door 't verminken der mannetjes, die hoornen zyn derhalven zo verſchillende van malkanderen, dat het niet te verwonderen is, dat de Schryvers, die dezelve hebben willen beſchryven, met malkanderen zo weinig overeenſtemmen.

Eene andere byzonderheid, welke wy niet voorby moeten gaan, en die het rendier en de eland gemeen hebben, is, dat, als deze dieren loopen, of zelfs hunnen tred wat verhaaſten, de hoornen of hoeven hunner voeten (*g*), op yder oogenblik een geluid van zulk een ſterk gekraak maaken, dat alle de gewrigten der beenen zig ſchynen te onthuffen; de wolven door dit ge-

(*e*) Zie wat ik over dit onderwerp gezegd heb in het VIe deel dezer Natuurlyke Hiſtorie, onder het artikel van het hert.

(*f*) Dit is zonderling opmerkelyk, dat, ſchoon het rendier niet dan 's winters van dit moſch eet, en wel in groote hoeveelheid, hetzelve egter vetter en gladder van hair is, dan terwyl het zig met het beſte gras voedt in den zomer, als wanneer het afkeer verwekt als men 't ziet, de reden, waarom deze dieren beter vaaren en vetter zyn in den herfſt en in den winter, is, omdat zy geheel niet tegen de warmte kunnen, zo dat zy zomers niet dan vel en been vertoonen. SCHEFFER *Hiſt. de la Lapp. p.* 206.

(*g*) *Rangiferem pulices, Oeſtra, tobani, ad alpes cogunt, crepitantibus ungulis.* LINN. *Syſt. nat.* Ed. X. pag. 67. — Het rendier verſchilt hier in nog van 't hert, dat het korter en veel dikker voeten heeft, gelyk aan de voeten der buffels. 't Is hierom, dat hy de nagel of de hoef van den voet in tweën geſpleeten, en byna rond heeft, gelyk die der koeijen en ſtieren. Op welk eene wyze hy voorttrekt, 't zy dat hy langzaam gaa of loope, maaken de gewrigten zyner beenen een groot geraas, even als keyſteenen die op malkander vallen, of nooten die men kraakt, en dat geluid laat zig hooren, zodra men het dier kan bemerken. SCHEFFER pag. 202. — *Fragor ac ſtrepitus pedum, ungularumque tantus eſt, inceleri progreſſu ac ſi ſilices vel nuces collidantur; qualem ſtrepitum articulorum etiam in alce obſervavi.* HULDEN, *Rangifer*, Jenæ 1697. —— Het is opmerkelyk in het rendier, dat alle zyne beenderen, en byzonderlyk de gewrigten der voeten kraaken als of men nooten roerden, en zulk een ſterk geluid maaken, dat men dit dier byna op zulk een verren afſtaan kan hooren loopen, als het oog kan beryken het te zien. REGNARD, *tom.* 1er. *pag.* 108.

luid opgewekt, door de lugt van het dier gelokt, loopen hen tegen, vatten hen aan, en vermeesteren hen, zo zy in getale, by elkander zyn, want tegen eenen wolf weet een rendier zig te verdedigen; hy doet dit niet met zyne hoornen, die hem in allen opzigte meer nadeel doen, dan voordeel aanbrengen; het is met zyne voorste pooten, welken hy zeer sterk heeft, dat hy vegt; hy schopt of trapt daar den wolf zo geweldig mede, dat hy denzelven in bedwelming brengt of verdryft, en in een van deze gevallen vlugt hy ylings weg met zulk eene snelheid, dat hy niet ligt weder te agterhaalen is. Een gevaarlyker vyand voor hem, schoon minder gemeen en minder talryk is de rosomack of de veelvraat: dit dier nog gulziger maar logger dan de wolf, vervolgt het rendier niet, het kloutert en verbergt zig op een boom om het in den doortogt af te wagten; zodra hy hem onder zyn bereik ziet; valt hy 'er op neder, hegt zig op den rug vast, door daar zyne nagels (*h*) in te zetten, en het hoofd of den hals met zyne tanden aantastende laat hy niet los, tot dat hy hem heeft omgebragt; hy voert denzelfden oorlog en gebruikt dezelfde listen tegen den eland die nog geweerder en sterker is dan het rendier. Die rosomack, of veelvraat van 't Noorden, is het zelfde dier als de carcajou of quincajou van Noord-Amerika; zyne gevegten met den orignal zyn vermaard, en gelyk wy gezegd hebben, de orignal van Kanada is dezelfde als den eland van Europa. Het is zonderling, dat dit dier, 't welk niet grooter is dan een das, een eland kan overmeesteren, wiens gestalte die van een groot paard overtreft, en wiens kragt zo groot is, dat hy met één schop (*i*) een wolf kan dooden; dit stuk is ondertusschen door zo veele getuigen bevestigd (*k*) dat men 'er niet aan twyfelen kan.

(*h*) Daar is nog een grauw bruin dier van hoogte als een hond, 't welk de Zweeden *Jært* en de Latynen *Gulo* noemen, dat tegen de rendieren een bloedigen oorlog voert. Dit dier kloutert op de hoogste boomen om te zien en niet gezien te worden, en om zyn vyand te verrassen; wanneer hy een rendier, 't zy wild of tam, ontdekt, dat onder den boom daar hy op zit te loeren, voorbygaat, werpt hy zig op deszelfs rug, en zyne voorste pooten in den hals, en de agterste op den staart vast zettende, strekt hy zig uit, en woedt met zulk een geweld, dat hy het rendier den rug van een ryt, en zyn muil, die vry spits is, in het lighaam van het dier brengt, en daar al het bloed uitzuigt. Het vel van den jaert is zeer schoon en fyn, en men vergelykt het zelfs by de zabelvellen. *Oeuvres de* REGNARD *tom.* I. *pag.* 154.— De karibon loopt byna zo snel over de sneeuw als over 't land, omdat zyne voeten, zeer breed zynde, beletten dat hy daar niet inzinke; als hy zig in het diepst van de bosschen onthoudt, maakt hy zig daar wegen in den winter, gelyk de orignal, en wordt 'er eveneens door den carcajou aangetast. *Histoire de l'Académie des Sciences*, année 1713. pag. 14. *Nota.* De carcajou is het zelfde dier als de jært of veelvraat.

(*i*) *Lupi & ungulis & cornibus vel interimuntur vel effugantur ab alce, tanta enim vis est in ictu ungulæ, ut illico tractum lupum interimat aut fodiat, quod sæpius canibus robustissimis venatores experiuntur.* OLAI MAGNI *hist. de gent. septentr.* pag. 135.

(*k*) *Quiescentes humi & erecti stantes onagri maximi a minima quandoque mustela guttur insiliente mordentur, ut sanguine decurrente illico deficiant morituri. Adeo insatiabilis est hæc bestiola in cruore sugendo ut vix similem suæ quantitatis habeat in omnibus creaturis.* OLAI MAGNI *Hist. de gent. sept.* pag. 135.— *Nota.* 1°. Dat Olaus den eland dikwils door het woord *Onager* heeft aangeduid. 2°. Dat hy den veelvraat kwalyk aanduidt door hem by een kleine wezel te vergelyken; want dit dier is grooter dan een das.— De quincajou klautert op de boomen, legt zig in zyne geheele lengte op een tak, verwagt daar den eenen of anderen

De eland en het rendier behooren beiden onder de herkauwende dieren. Hunne wyze van zig te voeden, geeft het te kennen, en de beschouwing der inwendige deelen bewyst het (*l*): Dornæus Scheffer (*m*), Regnard (*n*), Hulden (*o*), en anderen hebben geschreeven, dat het rendier niet herkauwt. Ray (*p*), hadt reden om te zeggen dat dit hem ongelooflyk voorkwam; en inderdaad het rendier (*q*) herkauwt gelyk het hert, en gelyk alle andere dieren, die verscheiden maagen hebben.

De levensduuring van het tamme rendier is slegts van vyftien of zestien jaaren (*r*); doch het is te vermoeden, dat dezelve by het wilde dier langer aanhoudt, dewyl dit dier vier jaaren nodig hebbende, eer het zyn volkomen groei bekoome, in zyn natuurstaat agt-en-twintig of dertig jaaren leeven moet. De Laplanders jaagen de wilde rendieren op verscheidenerleije wyzen, naar de verschillende jaargetyden. Zy gebruiken de tamme wyfjes om de wilde mannetjes, in den bronstyd, te lokken (*s*). Zy dooden hen met de snaphaan,

orignal: koomt 'er een voorby zo werpt hy zig op deszelfs rug, hegt zig daar met zyne klauwen aan, omvat hem met zyn staart, en byt hem vervolgens in den hals, een weinig beneden de ooren, tot zo lang dat hy hem doe nedervallen, en of het dier al loope en zig tegen de boomen wryve, de quineajou houdt zyn prooy vast, en laat dezelve nimmer vaaren. *Description de l'Amérique septentrionale par* Denys, *pag.* 329. — De careajou valt den orignal en den caribou aan en brengt hen ter dood. De orignal verkiest in den winter een streek, alwaar de *anagyris fœtida*, of de stinkende klaverboom overvloedig groeit; en wanneer de aarde met vyf of zes voeten sneeuw bedekt is, maakt hy zig in deze streeken wegen, welken hy niet verlaat ten zy door de jaagers vervolgd. De carcajou den weg van den orignal hebbende waargenomen, klautert op een boom, daar hy moet langstrekken, stort zig van denzelven op hem neder, en byt hem in een oogenblik de strot af; vergeefsch gaat de orignal op den grond liggen, of wryft zig tegen de boomen, niets dwingt den careajou zyn prooy te laaten vaaren, en de jaagers hebben zomtyds stukken van zyn vel, zo groot als een hand, gevonden, die aan den boom waren blyven zitten, tegen welken hy zig gewreeven hadt. *Histoire de l'Académie des sciences, année* 1707, *pag.* 13.

(*l*) In den eland hadden de binnenste deelen iets dat naar 't binnenst van een runddier gelykt, byzonderlyk 't geen de vier maagen en de ingewanden betreft. *Memoires pour servir à l'histoire des animaux, part. I. p.* 184.

(*m*) Dit is nog opmerkelyk in het rendier, dat het niet herkauwt, schoon het de hoef van den voet gekliefd heeft. Scheffer, *pag.* 200.

(*n*) Men merkt ook op in de rendieren, dat zy, schoon gekliefde voeten hebbende, niet herkauwen. Regnard, *tom. I. pag.* 109.

(*o*) *Sunt bisulci & cornigeri, attamen non ruminant rangiferi.* Hulden, *Rangifer, &c.*

(*p*) *Profecto, (inquit Peyerus), mirum videtur animal illud tam insigniter cornutum ac præteria bisulcum, cervisque specie simillimum ruminatione destitutui, ut dignum censeam argumentum altiore indagine curiosorum, quibus Renones fors subministrat aut principum favor. Hactenus Peyerus; mihi certe non mirum tantum videtur, sed plane incredibile.* Ray, *Syn. quad. pag.* 89.

(*q*) *Rangifer ruminat æque ac aliæ species sui generis.* Linn. *Faun. suecic. p.* 14.

(*r*) *Ætas ad tredecim vel ultra quindecim annos non excedit in domesticis.* Hulden. — *Ætas sexdecim annorum.* Linn. *Syst. Nat. Ed. X. pag.* 67. — De rendieren, die alle de gevaaren ontkoomen, en alle de ziektens en ongemakken ontsnappen, leeven zelden meer dan dertien jaaren. Scheffer, *pag.* 209.

(*s*) De Laplanders maaken jagt op de rendieren met strikken, met hellebaarden, met pylen, en met snaphaanen: dit geschiedt in den herfst of in de lente. In den herfst omtrent St. Mattheus, terwyl de rendieren togtig zyn. De Lappen begeeven zig naar die plaatsen der bosschen, alwaar zy weeten, dat wilde mannetjes zyn; zy stellen daar tamme wyfjes rendie-

of schieten op hen met hunne boogen, en wel met zo veel kragt, dat 'er, niettegenstaande de dikte van het hair en de vastheid van 't leder, dikwils maar een pyl noodig is om het dier te vellen.

Wy hebben de byzonderheden der historie van het rendier met des te meer zorgvuldigheid verzameld, en wy hebben dezelve met des te meer behoedzaamheid voorgedraagen, omdat wy die alle zelve niet bewaarheden konden, dewyl het onmogelyk is om het dier hier levende te hebben. Ik betuigde myn spyt deswegen aan eenigen myner vrienden, en de Heer Collinson, lid van de Koninglyke maatschappy te Londen, een man zo achtenswaardig door zyne deugden, als door zyne weetenschap, met wien ik sedert, meer dan twintig jaaren, in vriendschap ben, hadt de goedheid my eene aftekening te zenden, (*Pl. XIV.*) van het geraamte van een rendier, en ik heb van Kanada een ongeborene vrugt van een karibou ontvangen; door middel dezer twee stukken, en van verscheiden hoornen van rendieren, welken wy van verscheiden oorden gekreegen hebben, zyn wy in staat gesteld van de algemeene overeenkomsten en verschillen van het hert met het rendier te bepaalen, gelyk men zien zal uit de beschryving van het vrugtje, van het geraamte, en van de hoornen van dit dier.

Wat den eland betreft, ik heb 'er, voor omtrent vyftien jaaren, een leevende gezien, welke ik wilde doen aftekenen, maar dewyl hy slegts weinige dagen te Parys bleef, konde men de tekening niet voltooijen, en ik had voor my zelven slegts tyds genoeg, om de beschryving, welke de Heeren van de Akademie der weetenschappen van dit dier gegeeven hebben, met hetzelve te vergelyken, en my te verzekeren, dat dezelve nauwkeurig en zeer overeenkomstig met de Natuur is.

„ De eland, zegt de Schryver van deze memories van de Akademie (*t*), „ is opmerkelyk door de langte van zyn hair, de grootte der ooren, de „ kleinheid van den staart, en de gedaante van 't oog, welks grootte doch „ zeer gespleeten is, gelyk ook de muil, die het meer is dan by andere „ dieren, die gespleeten voeten hebben....... De eland, welken wy ontleed hebben, hadt ten naastenby de grootte van een hert; de lengte zyns „ lighaams was van vyf en een half voet, van het einde van den bek tot aan „ het begin van den staart, die slegts twee duim lang was. Daar waren „ geene hoornen op den kop, omdat het een wyfje was, en de hals was „ kort, hebbende slegts negen duimen lengte en evenveel breedte; de

ren en maaken dezelve aan de boomen vast, dit wyfje roept het mannetje, en als deze op het punt is van haar te dekken, doodt de jaager hem met een kogel of een pyl..... In de lente, wanneer de sneeuw begint week te worden, en deze dieren daarin zakken en belemmerd raaken, agtervolgen de Lappen met hunne schaats-schoenen geschoeid, hen over die wykende sneeuw en agterhaalen hen.... Men dryft hen, in andere omstandigheden, met honden, die hen in strikken doen loopen. Men bedient zig ook van eene soort van parken; gemaakt van roeden in malkanderen gevlogten, in de gedaante van twee groote heggen die één lange allée, zomtyds van twee mylen maaken, op dat de rendieren voortgedreeven, en daar binnen geraakt zynde, genoodzaakt zyn al vlugtende in eene graft te storten, welke men aan de andere opening van 't werk gemaakt heeft. Scheffer, *pag.* 209.

(*t*) *Mémoires pour servir à l'histoire des animaux, Part. I. pag.* 178. *suiv.*

„ ooren waren negen duimen lang tegen eene breedte van vier . . . . . . de „ kleur van 't hair verschilde niet veel van ezelshair, waarvan het grauw „ zomtyds naar dat van den kameel nadert . . . . . maar dit hair was voor „ het overige zeer verschillende van dat des ezels, dat veel korter is, en „ van dat des kameels, die het veel dunner heeft; de lengte van dit hair „ was van drie duimen en zyne dikte als die van het grofste paardshair, die „ dikte nam geduurig af naar 't einde dat zeer spits was, en naar den wor- „ tel verminderde het ook, maar eensklaps als de greep van een lans maa- „ kende: die greep was van eene andere kleur dan het overige van 't hair, „ zynde wit en doorschynend als varkensborstels. . . . . Dit hair was lang „ als by den beer, maar regter, dikker, en meer liggende, en geheel van „ éene soort; de bovenste lip was groot, en los van het kinnebakken, maar „ niet zo groot als Solinus die heeft beschreeven, en als Plinius gedaan „ heeft van het dier, 't welk hy machlis noemt. Deze Schryvers zeggen, „ dat dit dier verpligt is agterwaards gaande te weiden, om te voorkomen, „ dat zyne lip zig niet tusschen zyne tanden belemmere. Wy hebben in de „ ontleeding waargenomen, dat de natuur op eene andere wyze in dit on- „ gemak voorzien heeft, door de grootte en de kragt der spieren, die by- „ zonderlyk geschikt zyn om de bovenste lip op te heffen; wy hebben ook „ de geledingen van het been zeer gesloten gevonden door banden, welker „ hardheid en dikte aanleiding kan gegeeven hebben tot het begrip, dat men „ gehad heeft, als of de alce, eens gevallen zynde, zig niet weder zoude kun- „ nen opheffen. . . . Zyne voeten waren gelyk aan die van 't hert, maar veel „ dikker, en hadden daarenboven niets buitengemeens; wy hebben waarge- „ nomen, dat de groote hoek van 't oog om laag gespleeten was, veel meer dan „ by de herten, de damherten en de rhebokken, plaats heeft, maar op eene by- „ zondere wyze, te weeten, dat die splyting niet loopt naar de rigting van de „ opening van 't oog, maar een hoek maakte met de lyn, die van den eenen „ der ooghoeken naar den anderen loopt: de onderste traanklier was anderhalf „ duim lang en zeven lynen breed. . . . . Wy hebben in de harsenen een deel „ gevonden, welks grootte ook betrekking hadt tot den reuk, die fyner is „ in den eland, dan in eenig ander dier, volgens het getuigenis van Pau- „ sanias; want de reukzenuwen gemeenlyk *apophysis mammillares* gehee- „ ten, waren onvergelykelyk grooter dan in eenig ander dier dat wy ont- „ leed hebben, en hadden meer dan vier lynen middellyns. . . . . . . Wat het „ stuk vleesch betreft, 't welk eenige Schryvers dit dier op den rug leggen, „ en anderen hem onder den kin geeven, men kan zeggen, dat, zo zy zig „ niet bedrogen hebben, of al te ligtgelovig zyn geweest, deze dingen by- „ zonder waren aan die elanden alleen, waar van zy gewaagen." Wy kun- nen hieromtrent ons eigen getuigenis by dat van de Heeren der Akademie voegen, wegens den eland, die wy levendig gezien hebben, en die een wyfje was: wy hebben niet waargenomen, dat 'er een kwab of knobbel on- der de kin of op de keel was. De Heer Linnæus ondertusschen, die de elanden beter moet kennen, dan wy, dewyl hy in hun land woont, maakt gewag van deze kwab op de keel, en geeft die zelfs als een onderscheidend kenmerk

van den eland op. *Alces, cervus cornibus a caulibus palmatis, carnucula gutturali. Syſt. nat. ed. X. pag. 66.* Daar is geen ander middel om deze verzekering van den Hr. LINNÆUS met onze ontkenning overeen te brengen, dan met te onderſtellen, dat deze kwab of keelknobbel tot den mannetjes eland behoort, welken wy niet gezien hebben; en zo dat waar is hadt deze Schryver daar niet een wezendlyk kenmerk voor de ſoort van moeten maaken, dewyl het wyfje daar van ontbloot is. Misſchien is deze kwab zelve eene ziekte, die onder de elanden gemeen is, eene ſoort van keelkwab, of uitwendig keelgezwel zo als men weet, dat in zommige ſtreeken de menſchen hebben; want van de twee figuuren, die GESNER (*u*), van dit dier geeft, heeft de eerſte, die geen hoornen draagt, een groote kwab onder den hals, en aan de tweede, die een mannetjes eland vertoont, met zyne hoornen is geen kwab.

In 't algemeen is de eland een veel grooter en ſterker dier dan het hert en het rendier (*v*), hy heeft het hair zo ruw, en het vel zo hard, dat een ſnaphaanskogel daar nauwelyks door kan dringen (*w*). Hy heeft zeer ſtevige pooten, met zo veel beweeging en ſterkte, inzonderheid in de voorſte voeten, dat hy met eenen ſchop een menſch of een wolf kan dooden, of zelfs een boom breeken. Men jaagt hem egter ten naaſten by zo als wy het hert jaagen, dat is te zeggen, met geweld van menſchen en honden; men verzekert, dat, als men op hem ſchiet of hem vervolgt, het dikwils gebeurt, dat hy zonder gekwetſt of getroffen te zyn eensklaps neervalt (*x*), waaruit

(*u*) GESNER, *Hiſt. quadrup. pag.* 1. *en* 3.

(*v*) De eland overtreft het rendier veel in grootte, zynde gelyk aan de grootſte paarden; de eland heeft daarenboven veel korter hoornen, die twee palmen van de hand breed zyn en die ter zyde en van voren weinig takken hebben; zyne voeten zyn niet rond, vooral de voorſte, maar lang, en hy ſlaat daar ruwelyk mede, hy doorſtoot daar mede zelfs de menſchen en de honden: hy gelykt niet beter naar het rendier in den kop, welken hy langer heeft met groote en dikke lippen, die hem neêrhangen. Zyne kleur is niet zo blank als die van het rendier, maar trekt gelykelyk over het geheele lighaam naar een zeer donker geel, met aſchgrauw gemengd: en als hy voorttrekt hoort men het geluid der gewrigten van zyne beenen niet, gelyk by alle rendieren. Met één woord, al die het een en ander dier wél heeft beſchouwd ('t geen ik verſcheidenmaal gedaan heb) heeft daar zo veele verſchillendheden in opgemerkt, dat men zig moet verwonderen, hoe 'er menſchen kunnen zyn, die hen voor een en het zelfde dier opgeeven. SCHEFFER, *pag.* 310.

(*w*) *Alces ungula ferit; quinquaginta milliaria, de die percurrit; corium globium plumbeum fere eludit.* LINN. *Syſt. nat. Ed. X. pag.* 67. „ De alce ſlaat met de hoef; loopt vyf„ tig mylen in een dag af, en deszelfs vel is byna beſtand tegen een looden kogel."

(*x*) Na dat de jagt daags te voren in gereedheid gebragt was, waren wy nauwelyks een piſtoolſchoot in 't boſch geraakt, of wy zagen een eland, die voor ons uitloopende, plotſelyk nederviel zonder geſchooten te zyn, of te hebben hooren ſchieten, 't welk my aan myn leidsman en tolk deedt vraagen, hoe het bykwame dat dit dier zo gevallen was. Hy antwoordde my, dat dit kwam van eene vallende ziekte, waaraan alle deze dieren onderhevig zyn, om welke reden zy *Elends* genaamd worden, als of men zeide, elendige dieren...... en ware het niet onder de begunſtiging dezer ziekte zoude men moeite hebben om hen te krygen, gelyk ik dan ook kort daarna zag, dat de Noorweegſche edelman dezen eland in den aanval zyner ziekte gedood hadt. Naderhand vervolgden wy een anderen meer dan twee uuren lang, zonder hem te kunnen agterhaalen, en wy zouden hem nooit gekreegen hebben, ware hy niet, even als de eerſte, van de vallende ziekte aangetaſt en nedergeſtort, na drie

waaruit men vermoed heeft, dat hy aan vallende ziekte onderhevig ware, en uit dit vermoeden, (dat niet wel gegrond is, dewyl de vrees alleen dit uitwerkzel kan voortbrengen), heeft men dit ongerymd gevolg getrokken, dat het hoorn of de hoef zyner voeten, de vallende ziekte moeſt geneezen, of zelfs voorkoomen, en dit ruw vooroordeel is zo algemeen verſpreid, dat men nog heden eene menigte menſchen van het volk ringen ziet draagen, waarvan de kas een klein ſtukje elands-hoorn bevat.

Dewyl 'er zeer weinig menſchen in de noordelyke deelen van Amerika zyn, vindt men daar alle dieren, en byzonderlyk de elanden in grootere menigte dan in 't noorden van Europa. De wilden zyn niet onbedreeven in de kunſt van herte jaagen en te vangen (*y*); zy volgen hen op 't ſpoor, zomtyds dagen agter een, en door ſtandvaſtigheid met behendigheid te paaren, maaken zy 'er zig meeſter van; de jagt in den winter is byzonderlyk opmerkelyk. ,, Men bedient zig, zegt Denys, van houten borden of eene ſoort ,, van paletten, daar men mede op de ſneeuw loopt zonder daar in te ,, zakken...... De orignal legt geen grooten weg af, omdat hy in de ,, ſneeuw inzakt, het geen hem veel belemmert in 't loopen: hy eet niet ,, dan de houtſcheuten van dat jaar: alwaar de Wilden het hout vonden af- ,, gegeeten, troffen zy welhaaſt de dieren aan, die daar niet verre af wa- ,, ren, en naderden hen gemaklyk omdat zy niet ſchielyk gaan konden. Zy ,, wierpen een ſchigt op hen, beſtaande uit een grooten ſtok, aan welks ,, einde een groot puntig been, dat als een degen ſteekt, was ingezet: ,, zo 'er verſcheide orignals by malkanderen waren dreeven zy hen op de vlucht; ,, dan zetteden de orignals zig allen met de ſtaarten tegen den anderen, en ,, formeerden een kring van anderhalf of twee mylen, en zomtyds meer, in ,, den omtrek, en trapten de ſneeuw, door geduurig te wenden en te kee- ,, ren, zo vaſt, dat zy daar niet meer in zonken. De voorſte moede wor- ,, dende begeeft zig agter aan; de Wilden, in eene hinderlaag liggende, ,, verwagteden hen in 't voorbytrekken, en wierpen dan hunne ſchigten op ,, hen: daar was 'er een, die hen ſteeds vervolgde, by ydere toer bleef ,, 'er een, maar eindelyk weeken zy in 't boſch." Dit verhaal vergelykende met die verhaalen welken wy reeds aangehaald hebben, ziet men dat de wilde menſch en de orignal van Amerika, zeer groote gelykheid hebben met den laplander en den eland van Europa, en dat zy malkanderen, om zo te ſpreeken, nabootſen.

drie van de ſterkſte honden van dezen edelman met de voorſte pooten gedood te hebben, het welk denzelven zeer ſpeet, en uit welken hoofde hy niet langer jaagen wilde....... Hy gaf my tot een bewys van vriendſchap de agterſte linkervoeten der elanden, welken hy gedood hadt, my doende begrypen, dat het een ſouverein middel was voor hen, die aan de vallende ziekte onderhevig waren; waar op ik lagchende antwoordde, dat ik my verwonderde, waarom die voet, zo veel kragt hebbende, het dier zelf, die dezen voet aan zyn lighaam droeg, niet geneezen konde. De edelman lachte mede, en zeide, dat ik gelyk hadt, en dat hy het middel ook gegeeven hadt aan verſcheiden menſchen, die deze kwaal hadden, zonder dat zy 'er door geneezen waren; hy begreep derhalven, voegde hy 'er by, zo wel als ik, dat die gewaande kragt van den elands voet eene volks-dwaaling was. *Voyage de la Martiniere*, Paris 1671. pag. 10. env.

(*y*) *Deſcription de l'Amérique, par* Denys. *tom. II. pag.* 425. env.

BESCHRYVING VAN HET RENDIER.

Het Rendier (*pl. XI*) is een herkaauwend dier, ten naasten by van dezelfde grootte als het hert; het heeft ook traanputten, draagt een gewei van denzelfden aart als dat van den rhebok, van het damhert, van het hert en van den eland, en dat door zyn maakzel veel naar dat van het damhert gelykt.

Ik heb, om de beschryving van het rendier op te maaken, slegts een gedroogden kop gehad, waarvan het onderst kaakbeen weg was; een opgezet vel van een anderen kop die uit Amerika overgezonden was onder den naam van karibou, een wambuis van het vel van een rendier, vyf geweien van dat dier, en de vrugt van een karibou.

Het gedroogde en hard geworden vel van den kop van het rendier, waar van ik zo even heb gewag gemaakt, afgenoomen zynde, heb ik bevonden dat deze kop slegts daarin van den ontblooten kop van het hert verschilde dat de oogputten meer uitsteeken, dat de opening der neusgaten langer is, dat de kop en de smoel minder breed zyn, behalven ter plaats van de oogpuisten, die naar evenredigheid breeder is by het rendier dan by het hert; het rendier heeft, gelyk het hert, twee haaktanden in het bovenst kaakbeen.

Het hair van den kop van den karibou is wit op het eind van den smoel, van eene gemengde kleur uit vaal en bruin te zamengesteld op den bovenkant, de zyden en den onderkant van den smoel; van eene bruine kleur boven het oog, rondom den wortel van 't gewasch, en op de ruimte tusschen het oog en het gewei; van eene vaale kleur die met wit of witagtig vermengd was op het voorhoofd, op het bovenst en op de zyden van den kop en op de ooren, en eindelyk van eene witagtige kleur onder den keel.

Het wambuis van het vel van een rendier gemaakt, waarvan ik ook melding gemaakt heb, is gedeeltelyk wit en gedeeltelyk grys; het wit heeft meer uitgestrektheid dan het grys, en eene lichte tent van eene geelagtige kleur, maar die tent zit slegts aan het eind van de hairen; want dezelve vertoont zig niet meer wanneer men dezelve van elkanderen afschuift; het grys is aan het eind van de hairen ook met grysagtig en witagtig vermengd, men ziet slegts eene grysagtige en aschgraauwe kleur op het overige van derzelver lengte; alle de hairen gelyken zeer veel naar die van het hert en van den rhebok, door hunne stevigte, zy hebben tusschen een en vier en een halve duim lengte.

Het linker gedeelte (*pl. XII*, *fig.* 2) van het gewei dat aan het vel van den kop van den karibou vast zat, was slegts negen en een halven duim lang, en hadt eenen scheut (*A*) die byna twee duimen lang was, die zig voorwaards en een weinig schuinsch binnenwaards uitstrekte. Ik weet niet of dat gewei overeenkoomt met de spiessen van het hert, van het damhert, en van

C. Buys. del. C.F. Fritzsch sc.

LE RENNE.

den rhebok, of met het gewei van hunnen tweeden dragt, dat zy in hun derde jaar krygen; de fpieffen van het hert hebben geene fcheuten, en ieder ftam van deszelfs gewei van den tweeden dragt heeft twee of drie fcheuten, zonder het eind van den ftam mede te rekenen, en by het damhert zitten 'er ook twee fcheuten aan elken ftam, en reeds verfcheiden anderen op de greep; de ftam op het gewei van den karibou, waarvan wy hier fpreeken, flegts eenen fcheut (*A*) en eene enkelde punt (*B*) aan het eind hebbende, zonder greep, fchynt van laater groei te zyn dan de fpieffen, en van vroeger dan de geweien van den tweeden dragt van het hert en van het damhert; maar men ziet noch paarltjes, noch groeven aan dezen ftam, men vindt flegts eenige knopjes (*C*) op den kraag; de ftam en deszelfs fcheut zyn plat op de zyden, en weinig gekromd in verfchillende rigtingen en van onregelmaatige gedaanten.

Wanneer het rendier volwaffchen is, fchieten de beiden ftammen (*AB*, *pl. XII*, *fig.* 2 *en* 3) van zyn gewei twee fcheuten (*CD*) naar voren uit, en eenen kleinen (*E*) naar agteren; het bovenft gedeelte (*B*) der ftammen, en alle de fcheuten (*CC*) van voren, of ten minften de meeften, maaken greepen die verfcheiden fcheuten hebben, gelyk die van het gewei van het damhert; de eerfte fcheut (*C*) van het gewei van het rendier ftaat op den kraag (*A*) geplaatft; de tweede (*D*) ftaat op een kleinen afftand boven den eerften; de derde (*E*) ftaat boven den tweeden (*D*) op een grooter afftaand dan die welke tuffchen den tweeden (*D*) en den eerften (*C*) bevat is; de ftammen en de fcheuten zyn plat op de zyden.

De eerfte fcheut (*C*) ftrekt zig fchuinfch naar voren en naar om hoog uit; de vlakken van zyne greep ftaan loodlynig, en de kleine fcheuten van het bovenft gedeelte moeten zeer digt by de oogen en by den fmoel nederkoomen; de tweede fcheut (*D*) ftrekt zig fchuinfch naar buiten en naar voren uit; en de derde (*E*) naar agteren en naar binnen; het gedeelte (*AF*) van den ftam die deze drie fcheuten heeft, heeft eene fchuinfche rigting naar agteren en naar buiten; boven den derden fcheut koomt de ftam voorwaards en verlengt zig in de rigting; aan de groote geweien heeft het gedeelte (*GB*) dat boven den derden fcheut zit, meer lengte dan dat (*AF*), het welke tuffchen dien fcheut en den kop van het dier bevat is; daar zitten eenige groeven aan die groote geweien, maar men ziet daar geene paarltjes aan, en de knopjes der kraagen (*A*) zyn in even kleinen getale als aan het jonge gewei; de langfte ftammen (*AB*, *fig.* 3) van de geweien van rendieren welke ik gezien heb, hadden vier voeten en twee duimen lengte.

De vrugt van den karibou waarvan ik reeds melding gemaakt heb, en wier afmeetingen in de volgende tafel worden opgegeeven, was een wyfje; zy hadt hair van eene zwartagtige bruine kleur op het bovenft en op de zyden van den neus, onder den kin, rondom de oogen en de traanputten, ter plaats van de hoornen waarvan men geen voetfpoor zag, en op de ruimte tuffchen die plaats en het oog; alle die tinten van zwartagtig bruin kwaamen overeen met de tinten vaal en bruin, welke men op dien grooten kop van een

karibou, dien ik beſchreeven heb, waarnam. Het overige van den kop van de vrugt hadt eene vaale kleur; de rug, het kruis, het voorſte der pypen, en van de voeten hadden eene zwartagtig bruine kleur; daar zaten ook eenige tinten van die kleur op de ooren, op het bovenſt van den hals, op den agterſten kant van den ſtaart, en op het voorſte van den voorarm; alle de andere gedeelten van die vrugt hadden eene meer of min donkere kleur, uitgenoomen de borſt, de buik, de binnen kant van den voorarm van den dye en van het been, en het agterſte der pypen en der voeten, die eene gryze kleur hadden; de tweede regels der vingeren waren voor een groot gedeelte van een geſcheiden, en daar zat een indrukzel op het voorſte van de voeten tuſſchen de eerſte regels, en onder aan dat indrukzel op de agterſte voeten eene kleine opening die in eene holligheid uitliep, welke tusſchen de eerſte regels geplaatſt zat, en met veel hair bekleed was.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten; van het eind van den ſmoel tot aan den aars - .	1.	6.	0.
Lengte van den kop, van het eind van den ſmoel tot aan het agterhoofd - - - -	0.	5.	5.
Omtrek van den ſmoel agter de neusgaten gemeeten -	0.	4.	9.
Omtrek van den bek - - - - -	0.	4.	0.
Afſtand tuſſchen de hoeken van het onderſt kaakbeen -	0.	1.	3.
Afſtand tuſſchen de neusgaten om laag gemeeten - -	0.	0.	6.
Lengte van het oog, van den eenen hoek tot den anderen -	0.	0.	7.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden, wanneer dezelve geopend zyn - - -	0.	0.	4.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en het eind der lippen -	0.	3.	1.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor - -	0.	1.	9.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen, in eene regte lyn gemeeten - - - -	0.	1.	8.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen -	0.	1.	9.
Omtrek op den kruin van den kop - - -	0.	9.	3.
Lengte van de ooren - - - -	0.	2.	0.
Breedte van derzelver baſis, over de buitenſte kromte gemeeten	0.	2.	2.
Afſtand tuſſchen de beide ooren, om laag gemeeten -	0.	1.	8.
Lengte van den hals - - - - -	0.	3.	2.
Omtrek by den kop - - - -	0.	5.	5.
Omtrek by de ſchouders - - - -	0.	7.	6.
Hoogte - - -	0.	1-	9.
Omtrek van het lighaam agter de voorpooten - -	0.	10.	5.
Omtrek op de dikſte plaats - - - -	0	11.	6.
Omtrek voor de agterpooten - - - -	0.	9.	2.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart - - -	0.	1.	4.
Omtrek aan zyn begin - - -	0.	1.	2.
Lengte van den arm, van den elleboog tot aan den knie -	0.	5.	3.
Omtrek op de dikſte plaats - - -	0.	3.	6.
Omtrek van den knie - - - -	0.	3.	2.
Lengte van den pyp - - - -	0.	4.	4.
Omtrek op de dunſte plaats - - -	0.	1	10.
Omtrek van den kogel - - - -	0.	0.	3.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den koot	0.	0.	9.
Omtrek van den koot	0.	3.	4.
Omtrek van de kroon	0.	3.	2.
Hoogte, van het onderſt van den voet af tot aan den knie	0.	6.	4.
Afſtand, van den elleboog tot aan den ſchoft	0.	7.	9.
Afſtand, van den elleboog tot aan het onderſt van den voet	0.	10.	10.
Lengte van den dye, van de knieſchyf tot aan de waade	0.	6.	2.
Omtrek by den buik	0.	6.	0.
Lengte van den pyp, van de waade tot aan den kogel	0.	6.	3.
Omtrek	0.	1.	8.
Lengte der ſpoorgezwellen	0.	0.	9.
Hoogte der hoeven	0.	0.	11.
Lengte, van den voorhoef tot aan den hiel, aan de voorſte voeten	0.	1.	6.
Lengte van de agterſte voeten	0.	1.	5.
Breedte der beide hoeven te zamen genoomen; aan de voorſte voeten	0.	1.	1.
Breedte aan de agterſte voeten	0.	0.	11.
Afſtand tuſſchen de beide hoeven	0.	0.	2½.
Omtrek van de beide hoeven te zamen genoomen; van de voorſte voeten	0.	3.	10.
Omtrek aan de agterſte voeten	0.	4.	0.

Deze vrugt hadt vier mammen op den buik zitten, op twee en een halven duim afſtand van de klink, en zeer digt by elkanderen, de twee voorſte zaten daar evenwel verder van af dan de agterſten.

Het netvlies ſtrekte zig tot aan de ſchaambeenderen uit; de lever lag niet geheel in de regter-, maar ook voor een gedeelte in de linker-zyde.

De milt en de lever zyn my voorgekoomen naar die zelfde deelen van den os, van het hert, enz. te gelyken; daar was geen galblaas voorhanden.

De twaalfvingerige darm maakte eenige boezemagtigheden in de regterzyde, en ſtrekte zig tot aan de darmſtreek uit, alwaar hy zig naar binnen boog en naar voren verlengde om zig met den nugteren darm te vereenigen, die zyne omwentelingen maakte in de linker onderrib-ſtreek, in de navelſtreek, en in de linker lendenen-ſtreek, de omwentelingen van den omgeboogen-darm lagen in de linker darm-ſtreek, in de onderbuik-ſtreek, en in de regter darm-ſtreek; vervolgens verlengde hy zig ſchuinſch naar voren in de darmſtreek, alwaar hy zig met den blindendarm vereenigde die langs de regterzyde naar agteren gerigt was; de eironde en eigenmiddelpuntige omwentelingen lagen ook in de regterzyde.

De dunne darmen hadden vyftien voeten lengte van den portier af tot aan den blindendarm; die darm was eenen duim en elf lynen lang; de kronkel- en blinden-darm waren te zamen genoomen vyf voeten lang, zo dat die geheele lengte van de darmbuis byeen genoomen, zonder den blindendarm, twintig voeten beliep.

De pens van deze vrugt was veel grooter dan de drie andere maagen, zynde het tegendeel van het geen ik in het kalf van de koe en van de hinde

heb waargenomen, by welke de lebbe grooter was dan de pens; de muts van de vrugt van den karibou hadt grooter omtrek dan de boeken-pens; de lebbe hadt flegts een kleinen middellyn; de pens geleek daar door meer naar dien van het hert dan naar dien van den os, dat dezelve ook eene derde bolrondheid hadt.

Daar zaten aan den long vier kwabben gelyk by de meeften der viervoetige dieren; de eerfte was door eene groote uitranding in twee deelen verdeeld, waarvan het voorfte het grootfte was, en voor den bodem van het hart geplaatft zat; de linker long hadt flegts twee kwabben en dezelve waren niet geheel gefcheiden; de voorfte kwab was ook door eene groote uitranding in twee deelen verdeeld.

Het hart was puntig en een weinig naar de linkerzyde gerigt; de groote flagader gaf in zyne bogt flegts eene flagader uit; het peesagtig middelpunt van het middelrif was zeer uitgeftrekt.

BESCHRYVING
VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET
DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURKYKE HISTORIE
VAN DEN ELAND EN HET RENDIER.

No. MCXIV. *Een geraamte van een Eland.*

Dit geraamte koomt van een wyfje, want het draagt geen gewei, schoon het van een volwassen individu is; de kop heeft zeer veele overeenkomst met dien van de hinde, maar dezelve verschilt daarin van dezen, dat de smoel van den kop van dat geraamte langer, en het eind des bovensten kaakbeens smaller is, en dat 'er geen indrukzel voor de oogputten zit, gelyk men zulks ter plaats van de traanputten van het hert en van de hinde, vindt; verscheiden deelen van het geraamte waarvan wy hier spreeken zyn afgebrooken of van ouderdom afgevallen.

De snytanden van het onderst kaakbeen gelyken naar die van het hert, in getal, gedaante en plaatsing; de baktanden zitten slegts ten getale van vyf aan elke zyde der kaakbeenderen; deze tanden verschillen van het hert, van den stier, van den ram, enz. door eene zeer opmerkelyke zonderlingheid; de laatste der baktanden van deze dieren, aan zynen buitenkant beschouwd, schynt uit drie loodlynige pypjes te bestaan, die in eene zelfde lyn geplaatst zyn; de laatste der onderste baktanden daarentegen van het geraamte waarvan wy hier spreeken, bestaat slegts uit twee pypjes, maar de derde in elke zyde van het kaakbeen bevat drie pypjes, terwyl de tanden van het hert, van den stier, van den ram, enz. 'er slegts uit twee zyn te zamen gesteld, behalven den laatsten; daar zitten geene- sny noch kaak-tanden in het bovenste kaakbeen.

Het doornagtig uitsteekzel des tweeden wervelbeens van den nek is minder naar agteren uitgestrekt dan by het hert, en de onderste tak van het zydelingsch uitsteekzel heeft minder breedte.

De rugge-wervelbeenderen en de ribben zyn ten getale van dertien, gelyk die van het hert, en zyn gelyk aan die van dat dier; maar de eland heeft eene valsche rib meer dan het hert, en een been minder in het borstbeen, by gevolg zyn 'er slegts zeven waare ribben.

Een gedeelte der lendenen-wervelbeenderen, het heiligbeen en de valsche wervelbeenderen van den staart ontbreeken in het geraamte dat ten onderwerpe voor deze beschryving dient; maar de wervelbeenderen der lendenen die overig zyn, gelyken naar die van het hert; de andere beenderen van het

bekken, het ſchouderblad, en de beenderen der pooten hebben ook veele gelykenis met die van het hert.

	voeten,	duimen.	lynen.
Lengte van den kop, van het eind des bovenſten kaakbeens tot aan het agterhoofd - - - - -	1.	3.	0.
Breedte van den kop ter plaatſe van de oogpuiſten - -	0.	5.	5.
Breedte der oogpuiſten - - - -	0.	1.	5.
Hoogte - - - -	0.	1.	9.
Hoogte van de agtſte rib die de langſte is - -	1.	1.	3.
Wydte van het bekken - - - -	0.	4.	10.
Hoogte - - - - - -	0.	3.	3.
Lengte van het ſchouderblad - - - -	0.	10.	0.
Lengte van het ſchouderbeen - - - -	0.	10.	6.
Omtrek op de dunſte plaats - - - -	0.	3.	3.
Lengte van de ellepyp - - - -	1.	2.	3.
Hoogte van den elleboogs-knokkel - - -	0.	2.	1.
Lengte van het ſtraalbeen - - - -	1.	0.	2.
Breedte van het midden des beens - - -	0.	1.	1.
Lengte van het dyebeen - - - -	0.	11.	0.
Omtrek van het midden des beens - - -	0.	3.	3.
Lengte van het ſcheenbeen - - - -	1.	0.	9.
Omtrek van het midden des beens - - -	0.	3.	2.

No. MCXV. *Stukken van de voeten van een eland.*

Het is my voorgekoomen dat verſcheiden van deze ſtukken van het geraamte onder het voorgaand nommer bygebragt, en waar aan geene voeten zitten, waren afgenoomen.

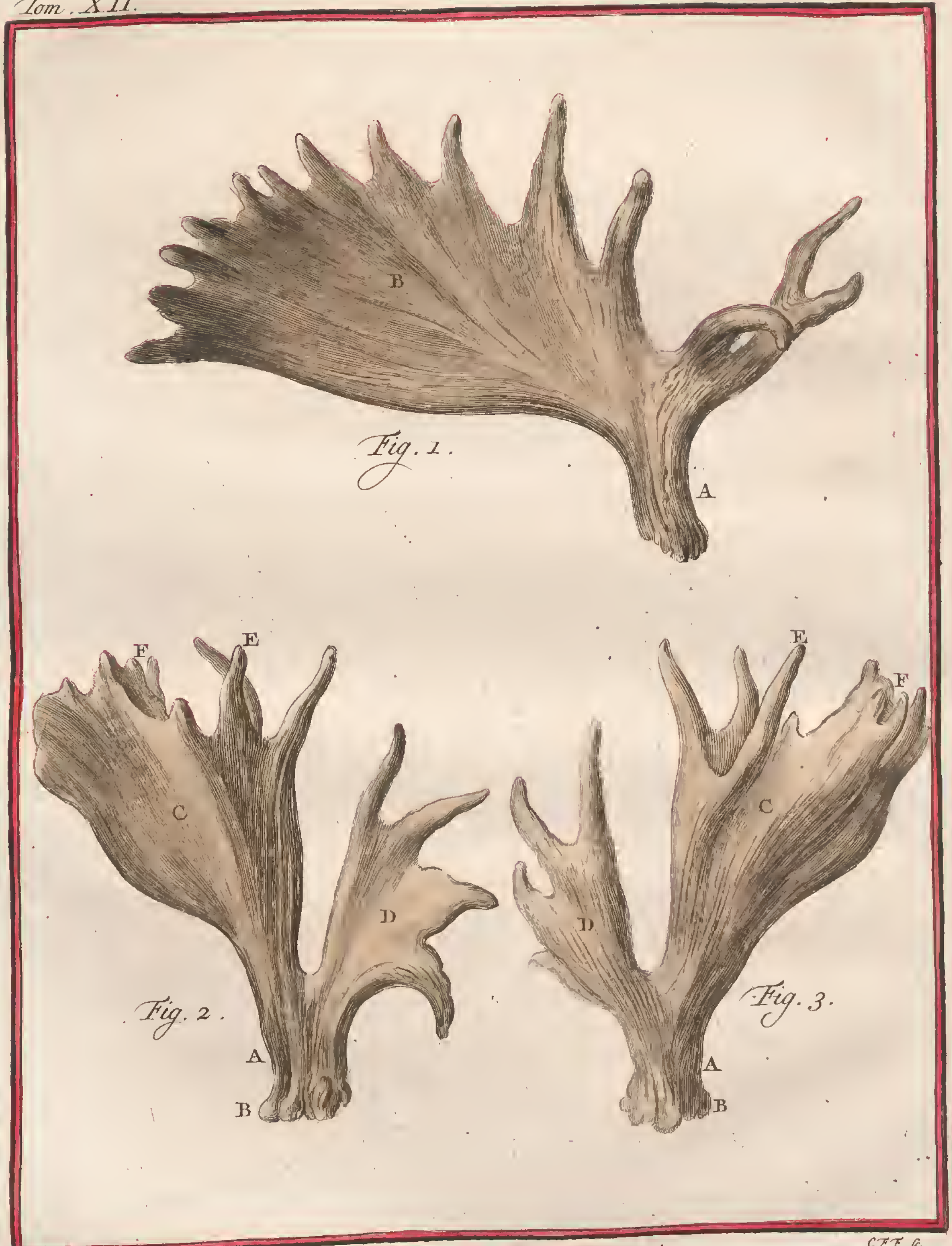
No. MCXVI. *Gewei van een eland.*

De twee ſtammen (*AB*, *fig.* 1. *pl. IX*) zitten aan een ſtuk van het voorhoofdsbeen (*C*) vaſt; daar zit een afſtand van zeven duimen tuſſchen derzelver vormen of kraagen (*DE*); de knopjes ſtaan naar evenredigheid yler en zyn minder groot dan aan de kraagen van het gewei van het hert; het onderſt-gedeelte der ſtammen ſtrekt zig ſchuinſch naar buiten en naar om hoog uit; hetzelve heeft by de zes duimen omtreks op de minſt dikke plaats (*AB*); elke ſtam wordt plat aan de zyden op twee duimen afſtands van den kraag, en maakt eene zeer groote greep (*FG*) over het geheel overig gedeelte zyner lengte; die greep kromt en verlengt zig bovenwaards, dezelve geeft verſcheiden ſcheuten uit die naar om hoog en naar voren gerigt ſtaan; daar zitten 'er zes aan den regter, en agt aan den linker ſtam; de twee eerſte ſcheuten van elken tak ſchynen eenen byzonderen ſtam te hebben die overeenkoomt met den eerſten ſcheut der ſtammen van het gewei des rendiers; dat van den eland heeft zeer duidelyke tekenen van paarltjes en groeven; de lengte der ſtammen is van twee voeten volgens derzelver kromte gemeeten; de greepen zyn tot zeven duimen en een halven breed, ter plaatſe van derzelver grootſte breedte, en zy hebben omtrent zeven lynen dikte; de grootſte wydte van dat gewei is van twee voeten en negen duimen, hetzelve is uit Kanada door den Heer Gautier, onder den naam van *gewei van den orignal*, overgezonden.

No. MCXVII.

De Seve, del. C. F. F. sc.

De Seve, del. C.F.F. sc.

Auvée, del. C.F.F. sc.

De Seve, del. C.F.F. sc.

No. MCXVII. *Ander gewei van een eland.*

Dit gewei is veel grooter dan het voorgaand, hetzelve is vier voeten breed; het onderst gedeelte der stammen heeft meer dan zeven duimen omtreks op de dunste plaats; zy zyn twee voeten en agt duimen lang volgens hunne kromte gemeeten; de grootste breedte der greepen is van een voet; het onderst gedeelte der stammen staat buitenwaards gekeerd, en hetzelve heeft vyf duimen lengte onder de greep, die zig naar om hoog, naar voren en naar agteren uitstrekt; elke stam geeft tien scheuten uit; de vier eerste koomen uit eene greep voort die met den scheut van het gewei van het rendier schynt overeen te koomen.

No. MCXVIII. *Ander gewei van een eland.*

De breedte van dit gewei (*pl. IX*, *fig.* 2), is grooter dan die van het voorgaande, dezelve bedraagt vier voeten en agt duimen; maar de stammen (*AB*) zyn niet langer, noch de greepen (*CD*) breeder; derzelver onderste gedeelte is niet dikker; de regter stam heeft tien scheuten, de linker is van het eind (*E*) afgebrooken; daar ontbreeken ten minsten twee scheuten aan denzelven, en daar zitten 'er tien aan die nog geheel zyn.

No. MCXIX. *De linker stam van het gewei van een eland.*

De stam (*pl. X*, *fig.* 1) is veel grooter dan die van de geweijen die onder de drie voorgaande nommers zyn bygebragt; dezelve is drie voeten twee duimen lang; de omtrek van de plaats (*A*) die de dunste was van het onderst gedeelte, bedraagt meer dan zeven duimen; de greep (*B*) heeft meer dan vyftien duimen breedte; de scheuten zyn veertien in getal; deze stam weegt twintig ponden; de knopjes, de groeven en de paarltjes van dezen stam en van de geweijen onder de twee voorgaande nommers bygebragt, gelyken naar die van het gewei van den eland onder No. MCXVI. beschreeven.

No. MCXX. *Andere linker stam van het gewei van een eland.*

Het blykt uit de form van dezen stam (*pl. X*, *fig.* 2, *alwaar dezelve van voren*, *en fig.* 3 *alwaar hy van agteren afgebeeld is*) dat dezelve van een mismaakt gewei koomt; als men denzelven met die vergelykt waarvan onder de voorgaande nommers melding gemaakt is, vindt men denzelven mismaakt; het schynt dat deszelfs wasdom onregelmaatig geweest is; het linker gedeelte (*A*) van dien stam is niet rond; de knopjes (*B*) van den kraag maaken groote knobbeltjes; de greep is in twee deelen (*CD*) verdeeld, waarvan deondersten (*D*) vier scheuten heeft; het bovenst gedeelte (*C*) dat het grootste is, heeft 'er zes of zeven die wel gevormd zyn, en knobbeltjes die andere scheuten aanduiden; die groote greep is in verschillende rigtingen geboogen, en schiet twee van zyne scheuten (*EF*) naar agteren uit; de lengte van den stam is van twee voeten agt duimen volgens zyne kromtens gemeeten, van den kraag af tot de verhevenste plaats toe.

No. MCXXI. *De vrugt van een rendier.*

De beschryving van deze vrugt is hier boven in de beschryving van het

rendier opgegeeven; dezelve is onder den naam van *karibou* uit Amerika aan het Kabinet toegezonden.

No. MCXXII. *De kop van een rendier.*

Zo veel men uit de grootte van dezen kop kan afneemen waarvan de beenderen zyn uitgenoomen, en waarvan slegts het vel overig is dat opgezet is, schynt dezelve van een volwasschen individu te koomen; deszelfs beschryving maakt een gedeelte uit van die des rendiers; dezelve is onder den naam van karibou door myn Heer den marquis DE LA GALISSONNIERE, uit Amerika medegebragt.

No. MCXXIII. *Een wambuis van het vel van een rendier.*

De beschryving van het vel van dit wambuis maakt een gedelte uit van de beschryving van het rendier; myn Heer de Abt CHAPPE D'AUTEROCHE, lid van de koninglyke Akademie der Weetenschappen, heeft dit kleed by de terugkomst van zyne reis naar het Noorden aan het Kabinet vereerd.

No. MCXXIV. *Het gewei van een rendier.*

De twee stammen (*AB*, *pl. XIII*, *fig.* 1) zitten aan een gedeelte (*C*) van het voorhoofdsbeen vast; dezelve zyn eenen voet negen duimen lang volgens hunne kromte gemeeten, en zy hebben twee duimen agt lynen omtreks op de rondste plaats (*D*) boven den tweeden scheut (*EF*); de eerste scheut (*G*) van den linker stam heeft tien duimen lengte; deze is ook de langste, en heeft geene greep; de tweede (*F*) van denzelfden stam heeft daar slegts eenige voetspooren van; maar de eerste scheut (*H*) van den regter stam heeft eene greep die drie welgevormde greepen heeft, en het begin van drie anderen; de tweede scheut (*E*) van den regter stam wordt door twee takken geëindigd; de greep (*II*) van het eind van elken stam is getekend door het uitbotten van een kleinen scheut; daar is twee duimen zeven lynen afstand tusschen de kraagen der beide stammen; die der groote geweijen staan niet verder van één; ik weet niet of dat waarvan wy hier spreeken, met het gewei van een hert van drie jaaren overeenkoomt, of dat het van het wyfje van een rendier is.

No. MCXXV. *De kop van een rendier met zyn gewei.*

Men vindt de beschryving van dezen kop in die van het rendier; ik zal deszelfs afmeetingen opgeeven na het gewei beschreeven te hebben. De stammen zyn ten naasten by van dezelfde lengte en van dezelfde dikte als die van het gewei onder het voorgaand nommer bygebragt; de eerste scheut van elken stam heeft geene greep; die van den linker stam is zeer kort; de tweede scheuten hebben eene greep waarop drie kleine scheuten zitten; de derde scheut is wel gevormd aan den regter stam, maar men ziet daar slegts het begin van aan den linker; die stam heeft eene greep aan zyn eind waar aan drie scheuten zitten; de regter stam is slegts in twee takken verdeeld.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den kop, van het eind des bovensten kaakbeens tot aan de tusschenwydte der verlengingen van het voorhoofdsbeen	1.	0.	6.

Buvée del. C.F.F. sc.

	voeten,	duimen,	lynen.
Breedte van den fmoel	0.	1.	4.
Breedte van den kop ter plaats van de oogpuiften	0.	6.	4.
Dikte van het voorfte gedeelte des bovenften kaakbeens	0.	0.	2.
Breedte van dat kaakbeen ter plaats van de ftangruimtens	0.	2.	5.
Afftand tuffehen de oogpuiften en de opening der neusgaten	0.	5.	0.
Lengte van die opening	0.	3.	7.
Breedte	0.	1.	10½.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen	0.	4.	9.
Breedte der breedfte plaats	0.	1	7.
Breedte der oogpuiften	0.	1.	11.
Hoogte	0.	1.	10½.
Lengte van het gewei	1.	9.	0.
Omtrek van den kraag	0.	3.	10.

No. MCXXVI. *Het gewei van een rendier.*

Elke ftam van dit gewei is omtrent drie voeten lang, over deszelfs kromte gemeeten; de agterfte fcheut is twee duimen lang; de eerfte van den linker ftam heeft geene greep, maar de tweede van dien ftam; de twee voorften van den regter ftam en de einden van de beide ftammen hebben breede greepen, waarop tot zes of zeven kleine fcheuten ftaan.

No. MCXXVII. *Ander gewei van een rendier.*

Dit gewei is niet langer dan dat het welk onder het voorgaand nommer is bygebragt, maar het is dikker en deszelfs greepen zyn grooter; de derde fcheut (*E*, *pl. XIII*, *fig.* 2) van elken ftam is omtrent vyf duimen lang; de eerfte van den regter ftam wordt flegts door twee takken geëindigd; de greepen van de andere fcheuten (*CD*) en van het eind (*B*) der ftammen hebben tot tien fcheuten van verfchillende grootten; daar zitten kleinen (*HI*) op den buitenkant van den kraag van de beide ftammen, en op de voorfte zyde van den regter ftam, tuffchen de twee groote fcheuten; het is my voorgekoomen dat deze kleine fcheuten niet dan voor mismaaktheden kunnen worden aangezien.

No. MCXXVIII. *Ander gewei van een rendier.*

De twee ftammen (*AB*, *pl. XII*, *fig.* 2) zitten aan een ftuk (*G*) van het voorhoofdsbeen vaft, en zitten in hunne natuurlyke plaatfing; dezelve zyn omtrent drie voeten drie duimen lang, fchoon zy langer zyn dan de geweijen onder de twee voorgaande nommers bygebragt, de greepen (*DE*) van derzelver einden zyn minder groot, en derzelver derde fcheut is zeer kort; maar de beide eerften hebben wel gevormde greepen, die tot negen kleine fcheuten draagen; daar zitten op de agterfte zyde van elken ftam boven den derden fcheut, de voetfpooren van een vierden fcheut, die afgebrooken fchynt te zyn. Dit gewei van een rendier is op bevel van den Koning in het Kabinet geplaatft.

No. MCXXIX. *Ander gewei van een rendier.*

De ftammen (*pl. XII*, *fig.* 3) van dat gewei zyn veel langer dan die van het voorgaande; want zy zyn omtrent vier voeten en twee duimen lang; maar de greepen der twee eerfte fcheuten (*CD*) en van het eind (*B*) van

den ſtam, zyn niet grooter ſchoon dezelve zeer lange ſcheuten hebben; daar zitten 'er aan de einden van de ſtammen die tot een voet lang zyn; de derde ſcheut (*E*) is twee duimen lang, en door kleine knobbelagtigheden geëindigd.

No. MCXXX. *Monſteragtig gewei dat aan een rendier wordt toegeſchreeven.*

Ik heb dit gewei in het Kabinet gevonden, met den naam van *Rangifer* daar op geſchreeven; hetzelve beſtaat ſlegts uit twee ſtammen, die aan een ſtuk van het voorhoofdsbeen vaſtzitten; dezelve hebben elk eenen voet en vyf duimen lengte, en tien duimen omtreks ter plaatſe van de gewaſſen; zy zyn bedekt met knobbeltjes die op zommige plaatſen ſtreepjes en op andere paarltjes ſchynen te zyn; maar de meeſten zyn veel grooter en hebben veele gelykenis naar been-uitwaſſen; daar zitten ook op deze ſtammen overblyfzels van bekleedzelen, gelyk aan die van een nieuwgroei; zy zyn een weinig geboogen in verſchillende rigtingen; maar op eene onregelmaatige manier: de kromten van een dier ſtammen zyn verſchillend van die der anderen; zy gelyken zeer veel naar het gewei waarvan GESNER de afbeelding heeft gegeeven, *pag.* 302. *de Quad. edit. II*; hy verhaalt dat men verzekerde dat dit gewei van eene zeeg van de rhebok kwam; maar de zeegen draagen geen gewei, en al droegen zy het gelyk de rhebokken, zoude het gewei waarvan wy hier ſpreeken, en het gedeelte van het voorhoofdsbeen waar aan hetzelve vaſt zit, niet van den rhebok, van den axis of van het damhert kunnen zyn, omdat zy te groot zyn, naar evenredigheid van de grootte dezer dieren; zy zyn te klein voor den eland; derzelver grootte zoude beter geëvenredigd zyn aan die van ons hert en van den karibou, maar de gedaante van het voorhoofdsbeen is verſchillend; dit been kan dus niet dan van een rendier gekoomen zyn; ik geloof dat het gebrekkig en mismaakt is, en dat hetzelve op eene zeer buitengewoone wyze gegroeid is, die de ontwikkeling der ſcheuten belet heeft, gelyk aan het gewei van hert onder nommer DLXXXVIII (*a*) bygebragt.

(*a*) Zie deel VI van dit werk, bladz. 56. plaat XIII, fig. 2.

DE STEENBOK (*), DE GEMS- OF KAMOESBOK (**).

EN DE ANDERE BOKKEN EN GEITEN.

Schoon het wel waarſchynlyk is, dat de Grieken den ſteenbok en den gems- of kamoesbok kenden, hebben zy dezelve egter door geene byzondere benaamingen aangeweezen noch zelfs door kenmerken aangeduid, nauwkeurig genoeg om 'er hen door te onderſcheiden; zy hebben alleenlyk den geſlagtnaam van wilde geiten (*a*) gebruikt, en waren waarſchynlyk in 't vermoeden, dat deze dieren van dezelfde ſoort waren als de tamme geiten (*b*), dewyl zy hen geene byzondere naamen gegeeven hebben, gelyk zy ten opzigte van alle de dieren van verſchillende ſoorten gedaan hebben; integendeel hebben alle onze hedendaagſche Natuurbeſchouwers den ſteenbok en den gemsbok beſchouwd als twee wezendlyk onderſcheidene ſoorten, beiden verſchillende van die onzer bokken en geiten. Daar zyn *facta* en redenen voor en tegen deze twee gevoelens, en wy zullen dezelve voordraa-

(*) De Steenbok, in 't Latyn *Ibex*, in 't Hoogduitſch en Zwitſerſch *Steinbock*; in 't Franſch *Bouquetin*, voormaals *Bouc eſtain*, dat is te zeggen *Rotsbok*, *Stein* betekent rots in de Duitſche taal.

Bouc eſtain. Obſerv. de BELON *feuillet* 14, *recto fig. feuill.* 14, *verſo. Ibex* GESNER, *Hiſt. quadr. pag.* 303.

Hircus cornibus ſupra nodoſis, infra rotundatis, indorſum reclinatis.... Ibex, le bouc eſtain, BRISSON *Regn. anim. pag.* 64.

Ibex. Capra cornibus nodoſis in dorſum reclinatis..... Cornibus vaſtis reclinatis, corpora fulvo, arunco nigro. LINN. *Syſ. nat. Ed. X. pag.* 68.

(**) De Gems- of Kamoesbok in 't Latyn *Rupicapra*; in 't Italiaanſch *Camuza*; in 't Hoogduitſch *Gemſſ*; in 't oud Franſch *Yſard*, *Yſarus*, *Sarris*; in 't hedendaagſch Franſch *Chamois*.

Chamois, Cemas, Yſard, Rupicapra. Obſerv. de BELON *feuill.* 53. *verſo* & 54. *recto fig. feuill.* 53. *verſo.* Nota. BELON wil, dat de franſche naam Chamois afkoomt van den Griekſchen Cemas; maar het is niet zeker, dat de Cemas of de Kemas van ÆLIANUS den gemsbok aanwyst. *Zie Mémoires pour ſervir á l'hiſtoire des animaux Part. I. pag.* 205.

Rupicapra GESNER *Hiſt. quadr. pag.* 290.

Chamois. Mémoires pour ſervir à l' hiſt. des anim. Part. I. pag. 203. *fig. pl. XXIX. pag.* 201.

Hircus cornibus teretibus, erectis rugoſis, ad apicem levibus & uncinatis ..... Rupicapra. Le Chamois ou l' Yſard. BRISS. *Regn. anim. pag.* 66.

Rupicapra. Capra cornibus erectis uncinatis..... Ruffo fuſca, ſed alba fronte, vertice, gula, auribus intus. LINN. *Syſt. nat. Ed. X. pag.* 68.

(*a*) *Rupicapras inter capras ſilveſtres adnumerare libet, quoniam hoc nomen apud ſolum Plinium legimus & apud græcos ſimpliciter feræ capræ dicuntur, ut conjicio: nam & magnitudine & figura tum cornuum tum figura corporis ad villaticas proxime accedunt.* GESNER *Hiſt. quadr. pag.* 292.

(*b*) *Capræ quas alimus a capris feris ſunt ortæ, a queis propter Italiam, Capraria inſula eſt nominata.* VARRO.

gen, terwyl de ondervinding ons nader zal moeten leeren of deze twee ſoorten te ſamen koppelen, en dieren voortbrengen kunnen, die op hunne beurt vrugtbaar zyn, en tot de oorſpronkelyke ſoort opklimmen; waardoor de duiſterheid alleen zal kunnen opgehelderd worden.

De mannetjes ſteenbok verſchilt van den gemsbok in de lengte, de dikte, en de gedaante der hoornen; hy is ook veel grooter van lighaam, ſterker en forſcher. De wyfjes ſteenbok heeft egter de hoornen verſchillende van die van het mannetje, zy zyn veel kleiner en gelyken vry veel naar die van den gemsbok (*c*). Daarenboven hebben beide deze dieren dezelfde gebruiken, dezelfde zeden, en het zelfde vaderland; alleenlyk beklautert de ſteenbok, als vaardiger en ſterker, den top der hoogſte bergen, terwyl de gemsbok zig niet dan in de tweede verdieping, om zo te ſpreeken, onthoudt (*d*); maar noch de een, noch de ander, wordt in de vlakten gevonden: Beiden baanen zy zig wegen in de ſneeuw; beiden weeten zy de ſteile afgronden beneden hen over te boomen, door van de eene rots op de andere te ſpringen; beide zyn zy met eene vaſte en ſtevige huid bedekt, en des winters bekleed met eene dubbele vagt, van een vry grof buitenhair, en van een fyner en meer gevuld hair (*e*) daar onder; beide hebben zy een zwarten ſtreep op den rug; ook is hunne ſtaart ten naaſten by van dezelfde grootte; het getal der uitwendige overeenkomſten is zo groot in vergelyking van 't geen daar zy in verſchillen, en het maakzel der inwendige deelen is zo volkomen gelyk, dat men, uit alle die betrekkingen van gelykvormigheid redeneerende geneigd wordt te beſluiten, dat deze twee dieren niet van eene wezendlyk verſchillende ſoort, maar alleenlyk ſtandvaſtige verſcheidenheden van eene en dezelfde ſoort zyn. Voor het overige laaten zig de ſteenbokken (*f*), zo wel als de gemſen, zo men hen jong

(*c*) *Fœmina in hoc genere mare ſuo minor eſt, minusque fuſca, major capra villatica, Rupicapræ non adeo diſſimilis: cornua ei parva, & ea quoque Rupicapræ aut vulgaris capræ cornibus ferè ſimilia.* STUMPFIUS *apud.* GESNER *pag.* 305.

(*d*) *Rupes montium colunt Rupicapræ, non ſummas tamen ut Ibex, neque tam alte & longe ſaliunt, deſcendunt aliquando a inferiora Alpium juga.* GESNER *hiſt. quadr. pag.* 292.

(*e*) De gemsbok heeft langer beenen dan de tamme geit, maar korter hair dan dat, waarmede de buik en de dyën bekleed waren, en dat het langſte was, konde egter niet meer dan vier en een half duim haalen; op den rug en in de zyden was het hair van twee ſoorten; want behalven het lange, dat men zag, was 'er nog een zeer kort en zeer ſyn hair onder, rondom de wortels van het lange, gelyk by den béver; het hoofd, de buik, en de beenen waren alleen met grof hair bezet. *Mémoire pour ſervir à l'hiſtorie des animaux. Part.* 1. *pag.* 203.

(*f*) Zo de bewooners van 't eiland Creta de jongen van de ſteenbokken, die daar menigvuldig in de gebergten zwerven, bekomen kunnen, voeden zy hen met tamme geiten op, en maaken hen ook tam, maar de wilde, die daar in menigte zyn, zyn voor hen, die hen vangen of dooden kunnen .... zy zyn met vaal hair gedekt .... in den ouderdom worden zy grys, en hebben eene regte ſtreep boven op den rug. Wy hebben hen ook in onze gebergten in Frankryk en voornaamelyk in plaatſen, die ſteil en moeijelyk te genaaken zyn.... De ſteenbok ſpringt van de eene rots op de andere op een afſtand van meer dan zes paſſen; het welk ongelooſlyk ſchynt als men 't niet gezien heeft. *Obſervation de* BELON *feuillet* 14 *recto & verſo.* — *Audio Rupicapras aliquando cicurari.* GESNER *de Quadrup. pag.* 292. — *Vaſleſi ibicem in prima ætate captam omnino cicurari & cum villaticis capris ad paſcua ire & redire aiunt, progreſſu tamen ætatis ferum ingenium non prorſus exuere.* STUMPFIUS *apud* GESNER. *Hiſt. quadr. pag.* 305.

vangt, en met tamme geiten opvoedt, ligtelyk temmen, zy gewennen ſpoedig aan den ſtaat van huiſſelykheid, neemen dezelfde zeden aan als de gemelde dieren; gaan, even als deze, by troepen; koomen eveneens naar hunne ſtal te rug, en koppelen waarſchynlyk te ſamen met het gevolg dat 'er vrugtbaare nakomelingen uit geboren worden. Ik erken egter, dat dit ſtuk, het gewigtigſt van allen, en dat alleen de vraag beſliſſen zoude, ons niet wel bekend is. Wy hebben niet kunnen te weeten koomen (*g*), noch door ons zelven, noch door anderen, of de ſteenbokken en de gemſen met onze geiten voortteelen; wy vermoeden het alleenlyk; en wy hebben ten dezen opzigt niet ſlegts het gevoelen der ouden op onze zyde; maar ons vermoeden ſteunt ook op overeenkomſten, welke de ondervinding zelden heeft tegengeſprooken.

Zie hier ondertuſſchen redenen tegen dit vermoeden: De ſoort der ſteenbokken en die der gemſen beſtaan beide in den ſtaat der Natuur, en zyn ſtandvaſtig onderſcheiden ſoorten; De gems koomt zig zomtyds van zelf onder de troepen tamme geiten vermengen (*h*), de ſteenbok doet dat nooit, ten zy men hem tam gemaakt hebbe. De ſteenbok en de bok hebben een zeer langen baard, en de gems heeft 'er geen. De hoornen van de mannetjes en wyfjes gems zyn zeer klein, die van den mannetjes ſteenbok zyn zo dik en zo lang (*i*), dat men zig nauwelyks verbeelden kan, hoe zy tot een dier van deze geſtalte behooren kunnen; en de gems ſchynt ook van den ſteenbok en den bok in de rigting zyner hoornen te verſchillen, als die in hun onderſte gedeelte wat voorwaards hebben, en aan de punt agter over gekromd zyn, op de wyze als een vishoek; maar, gelyk wy reeds gezegd hebben, toen wy van de runderen en ſchapen geſproken hebben, de hoornen verſchillen verbaazend in de tamme dieren; ook verſchillen zy zeer veel in de wilde, naar de verſchillende klimaaten. Het wyſje van onze geiten heeft de hoornen geheel niet gelyk aan die van het mannetje; de hoornen

(*g*) *Nota.* In de vergelyking, die de Hr. ARNAULT DE NOBLEVILLE en SALERNE over de historie der dieren gemaakt hebben, wordt gezegd (*Tom. IV pag.* 264) dat de bronſtyd der gemſen byna de geheele maand ſeptember duurt, dat de wyſjes negen maanden draagen, en dat zy gemeenlyk in Juny werpen; Zo deze byzonderheden wezendlyk zo waren, zouden zy duidelyk toonen, dat de gems niet van dezelfde ſoort is als de geit, die ſlegts omſtreeks vyf maanden draagt; maar ik houde dezelve voor verdagt, om niet te zeggen valſch. De harders, gelyk men zien kan uit de plaatſen, welke ik zal aanhaalen, verzekeren integendeel dat de gems en de ſteenbok niet togtig worden dan in de maand van November, en dat de wyſjes in de maand van may werpen; dus moet men den tyd van de dragt, in plaats van dien tot negen maanden uit te ſtrekken, tot ten naaſten by, even als by de tamme geiten, bepaalen; Voor het overige beroepen wy ons op de ondervinding, en wy gelooven niet, dat dezelve ons tegenſpreekt.

(*h*) *Rupicapræ aliquando accedunt usque ad greges caprarum cicurum, quos non refugiunt, quod non faciunt ibices.* GESNER *hiſt. quadr. pag.* 292.

(*i*) *Ibex, egregium ut & corpulentum animal, ſpecie fere cervina minus tamen, cruribus quidem, gracilibus & capite parvo cervum exprimit. Pulchros & ſplendidos oculos habet. Color pellis fuſcus eſt. Ungulæ biſulcæ & acutæ ut in rupicapris; cornua magni ponderis ei reclinantur ad dorſum, aſpera & nodoſa, eoque magis, quo grandior ætas proceſſerit; augentur enim quotannis; donec jam vetulis tandem nodi circiter viginti in creverint. Bina cornua ultimi incrementi ad pondus ſedecim aut octodecim librarum accedunt ..... Ibex ſaliendo rupicapram longe ſuperat; hoc tantum valet, ut niſi qui viderit vix credat.* STUMPFIUS *apud* GESNERUM *pag.* 305.

van den mannetjes ſteenbok zyn niet zeer verſchillende van die des boks, en dewyl het wyfje van den ſteenbok in de geſtalte, en zelfs in de kleinheid der hoornen tot onze geiten, en zelfs tot de gems, ſchynt te naderen, zou men daar miſſchien uit mogen beſluiten, dat deze drie dieren, de ſteenbok, de gems, en de tamme bok inderdaad van eene en dezelfde ſoort zyn; maar dat de wyfjes, van eene ſtandvaſtige ſoort, aan malkanderen gelyk blyven, terwyl de mannetjes verſcheidenheden ondergaan, die hen geheel verſchillende van malkanderen maaken. Uit dit oogpunt, 't welk miſſchien zo vreemd niet is van de Natuur als het moge ſchynen, zou de ſteenbok het mannetje zyn in de oorſpronkelyke ſoort der geiten, en de gemsgeit zou het wyfje zyn (*k*). Ik zeg, dat dit oogpunt niet ingebeeld is, dewyl men uit de ondervinding kan bewyzen, dat 'er ſoorten van dieren in de Natuur zyn, van welken het wyfje evenéens voor mannetjes van verſchillende ſoorten dienen, en met beiden voortteelen kan. Het ooy teelt zo wel met den bok als met den ram, en werpt egter altyd jongen van haare ſoort; De ram integendeel teelt niet met de geit; men kan derhalven het wyfjes ſchaap, of ooy, beſchouwen als een wyfje, dat aan twee verſchillende mannetjes gemeen is, en bygevolg een ſoort uitmaakt onafhankelyk van 't mannetje. Het zal met die van den ſteenbok evenéens zyn; het wyfje alleen vertoont daar de eerſte en oorſpronkelyke ſoort, omdat het van eene beſtendige Natuur is; de mannetjes daarentegen hebben verſcheidenheden ondergaan, en het is zeer waarſchynlyk, dat de tamme geit, die, om zo te ſpreeken, niet dan een en het zelfde wyfje uitmaakt met dat van den gems en van den ſteenbok, even eens voortteelen zoude met deze drie verſchillende mannetjes, die alleen verſcheidenheid in de ſoort maaken, en die bygevolg dezelfheid daarvan niet veranderen, ſchoon zy 'er de eenheid van ſchynen te veranderen.

Deze overeenkomſten en betrekkingen, gelyk alle andere mogelyke betrekkingen, moeten in de Natuur der zaaken gevonden worden; het ſchynt zelfs, dat de wyfjes in 't algemeen meer dan de mannetjes toebrengen om de ſoorten in ſtand te houden; want, ſchoon zy beiden tot de eerſte formatie van het dier ſamenloopen, zo wordt het zelve egter door het wyfje, 't welk meest toebrengt aan het geen tot deszelfs ontzwagteling en voeding noodig is, meest gewyzigd, en naar haare Natuur gelyk gemaakt; het welk niet kan miſſen op verſcheiden plaatſen de indrukzels van de Natuur van het mannetje uittewiſſchen. Dus zyn het, zo men gezond over eene ſoort zal oordeelen, de wyfjes, die men onderzoeken moet. Het mannetje geeft de helft van de levendige zelfſtandigheid; het wyfje geeft een gelyk gedeelte, maar

(*k*) *Nota.* Het gebrek van baard in de Gems is een wyfjes kenmerk, 't welk men by de andere kenmerken voegen moet; de mannetjes gems ſchynt, zo wel als zyn wyfje, in de wyfjes hoedanigheden van de geit te deelen; dus kan men vermoeden, dat de huiſſelyke bok met het wyfje van den gems zou voortteelen, en dat integendeel de mannetjes gems niet zou kunnen voortteelen met de huiſſelyke geit. De tyd zal deze giſſing beveſtigen of verdelgen.

maar verſchaft daar te boven alle de ſtof, die tot ontwikkeling van de geſtalte noodig is: Eene ſchoone vrouw brengt bykans altyd ſchoone kinderen voort; een ſchoon man teelt by eene lelyke vrouw gemeenlyk niet dan kinderen die nog lelyker zyn.

Dus kunnen 'er in dezelfde ſoort zomtyds twee raſſen zyn; het een mannelyk het ander vrouwelyk, die zig beiden met hunne onderſcheiden kenmerken ſtaande houdende en voortplantende, twee verſchillende ſoorten ſchynen te maaken, en dit is het geval, waarin het, om zo te ſpreeken, onmogelyk is, de term te bepaalen tuſſchen het geen de Natuurbeſchouwers ſoort en verſcheidenheid noemen. Laat ons, by voorbeeld, onderſtellen, dat men beſtendig niet dan bokken aan eenige oijen, en rammen aan andere oijen gave, dan is het zeker, dat 'er, na eenige voortteelingen, een ras onder de ſchaapen zou voortkoomen, 't welk veel van den bok zou hebben, en zig in vervolg van tyd door zig zelven zou kunnen ſtaande houden; want ſchoon het eerſte voortbrengzel van den bok met het ſchaap byna geheellyk tot de ſoort van de moeder overſlaat, en uit die koppeling een lam en niet een jonge geit geboren wordt, heeft dit lam egter reeds het hair en andere kenmerken van zyn vader; men geeve vervolgens het zelfde mannetje, dat is te zeggen den bok, aan die baſterd wyfjes, zo zal het jong in die tweede voortteeling nader by de ſoort van den vader koomen, en nog nader in de derde, enz. welhaaſt zullen de vreemde karakters de overhand krygen over de natuurlyke, en dit konſt-ras zal zig door zig zelven kunnen ſtaande houden en in de ſoort eene verſcheidenheid maaken, waarvan de oorſprong zeer moeijelyk te herkennen zal zyn. Maar nu, het geen van de eene ſoort tot de andere plaats kan hebben, kan nog gemaklyker in dezelfde ſoort voorvallen: Indien zeer ſterke wyfjes ſtandvaſtig niet dan zwakke mannetjes hebben, zal zig met ter tyd een wyfjes ras veſtigen; zo ter zelfder tyd zeer ſterke mannetjes niet dan wyfjes hebben, die verre beneden hen zyn in gezondheid en kragten, zal daar uit een mannetjes ras geboren worden, 't welk zo verſchillende van het eerſte zal ſchynen dat men hen geen gemeenen oorſprong zal willen toeſtaan, en dat men hen derhalven zal gaan beſchouwen als wezendlyk onderſcheidene en afgezonderde ſoorten.

Wy kunnen by deze algemeene aanmerkingen eenige byzondere waarneemingen voegen. De Hr. LINNÆUS (*l*) verzekert in Holland twee dieren

(*l*) *Capra cornibus depreſſis incurvis, minimis, cranio incumbentibus. magnitudo hædi birci: pili longi, penduli, cornua lunata, craſſa, vix digitum longa, adpreſſa ut fere cutem perforent: babitat in America. Nota.* Ik twyffel of de Hr. LINNÆUS wél onderrigt zy geweest wegens het geboorte-land van dit dier, en ik achte het uit Afrika herkomſtig te zyn. De redenen, waarop ik deze twyffeling en dit vermoeden gronde, zyn 1°. Dat niet een Auteur gezegd heeft, dat deze ſoort van geit, even min als de gewoone geit, in Amerika gevonden is, 2°. dat alle Reisbeſchryvers daarentegen overeenkoomen in te verzekeren, dat 'er in Afrika groote, middelbaare, en kleine, geiten, alle van malkanderen verſchillende, gevonden worden. 3°. Omdat wy een dier gezien hebben, 't welk onder den naam van Afrikaanſche bok tot ons gekomen is, en waarvan wy de afbeelding gegeeven hebben (*Pl. XX*), 't welk naar de *capra cornibus depreſſis* van den Hr. LINNÆUS zo gelyk, dat wy het als het zelfde dier be-

van het geflagt der geiten gezien te hebben, het eerfte met zeer korte, kleine, laage hoornen, die het bekkeneel byna raakten, en met lang hair; het ander met regte hoornen, van boven agterwaards gekromd, en met kort hair. Deze dieren, welker foort verder van malkanderen af fcheen te zyn, dan de gems en de gemeene geit, hebben egter te famen voortgeteeld, het geen bewyft, dat die verfcheidenheden in de gedaante der hoornen en in de lengte van 't hair geene foortelyke en wezendlyke kenmerken zyn, dewyl deze dieren in weerwil dier verfcheidenheden, niet nagelaaten hebben famen voort te teelen, en bygevolg als tot ééne foort behoorende moeten befchouwd worden; men kan derhalven uit dit voorbeeld by eene zeer waarfchynlyke gevolgtrekking opmaaken, dat de gems en onze geit, welker voornaamft verfchil insgelyks in de gedaante der hoornen en de lengte van 't hair beftaat, ook van dezelfde foort zyn.

Wy hebben in des Konings kabinet gezien het geraamte van een dier, 't welk in de dierengaarde geplaatst was onder den naam van *capricornus*; het gelykt volmaakt naar den tammen bok in 't maakzel des lighaams en de evenredigheid der beenderen, en byzonderlyk naar den fteenbok in het maakzel van het onderst kaakebeen; maar het verfchilt van den eenen en anderen in de hoornen; Die van den fteenbok hebben uitfteekende knobbeltjes, en randen over de langte, tusfchen welken eene welgeteekende voorfte zyde is; die van den bok hebben geen rand en geen knobbeltjes; de hoornen van den *capricornus* hebben maar eene rand, geene voorfte zyde, en zy hebben ter zelfder tyd kreuken of groeven zonder knobbeltjes, maar fterker dan die van den bok; zy wyzen derhalven eene tusfchenfoort aan tusfchen den fteenbok en den huisfelyken bok: daarenboven de hoornen van den *capricornus* zyn kort en gekromd aan de punt gelyk die van den gems, en zy zyn tevens ingedrongen en geringd; dus hebben zy tevens van den bok, van den fteenbok, en van den gems.

De Hr. BROWNE (*m*) verhaalt, in zyne hiftorie van Jamaika, dat men

fchouwen; dus meenen wy grond te hebben om te verzekeren, dat deze kleine foort van geit oorfpronkelyk is uit Afrika en niet uit Amerika.

Capra cornibus erectis, apice recurvis, magnitudo hædi birci unius anni. Pili breves, cervini, cornua, vix digitum longa antrorfum recurvata apice: bæc cum præcedenti coïbat, & pullum non diu fuperftitem in vivario Cliffortiano producebat. Facies utriusque adeo aliena, ut vix fpeciem eandem at diverfisfimam argueret. LINNÆUS *Syft. nat. Ed. X. pag.* 69.

(*m*) *Capra* 1*a cornibus carinatis, arcuatis.* LINN. *Syft. nat. nat. The Nanny-goat.*

Capra 2*a cornibus erectis, uncinatis pedibus longioribus.*

Capra cornibus erectis uncinatis. LINN. *Syft. nat ..... The Rupi-goat.*

These are not, either of them, natives of Jamaïca; but the latter is often imported thither from the main and Rubee-ifland; and the other from many parts of Europe. The milk of thefe animals is very pleafant in all thofe warm countries, for it lofes that rancid tafte which it naturally has in Europe. A kid is generally thought as good, if not better, than a lamb, and frequently ferved up at the tables of every rank of people.

Capra 3*a cornibus nodofis in dorfum reclinatis.* LINN. *Syft. nat. ... The baftard Ibex. This fpecies feems to be a baftard fort of the Ibex-goat; it is the moft common kind in Jamaïca, and efteemed the beft by moft people. It was firft introduced there by the Spaniards and feems now naturalized in thefe parts.*

Ovis 1°. *cornibus compresfis lunatis.* LINN. *Syft. nat. The fheep. Thefe animals have been*

werkelyk op dat eiland vindt: 1° de gemeene tamme of huisselyke geit van Europa, 2° den gems, 3° den steenbok; hy verzekert dat die drie dieren niet oorspronkelyk zyn uit Amerika, dat zy uit Europa derwaards zyn overgebragt; dat zy even als het schaap, in dat nieuwe land verbasterd; en daar kleiner geworden zyn; dat de wol der schaapen veranderd is in een ruw hair, gelyk dat van de geit, dat de steenbok van een basterdsoort schynt te zyn, enz. wy denken derhalven dat de kleine geit met regte hoornen, die aan den top gekromd zyn, welke LINNÆUS in Holland gezien heeft, en die hy zegt uit Amerika gekomen te zyn, de gems van Jamaika is, dat is te zeggen, de gems- of kamoesbok van Europa, in Amerika verbasterd en kleiner geworden; en dat de steenbok van Jamaika, welken de Hr. BROWNE den basterd-ibex noemt, onze *capricornus* is, die inderdaad niet anders schynt te zyn dan eene verbasterde steenbok, die kleiner is geworden, en wiens hoornen onder het klimaat van Amerika eene verscheidenheid ondergaan zullen hebben.

De Hr. DAUBENTON (*n*), na de betrekkingen van den gems- of kamoesbok met den bok en den ram nauwkeurig onderzogt te hebben, zegt, dat hy in 't algemeen meer naar den bok dan naar den ram gelykt: De voornaamste stukken, daar zy niet in overeenkoomen, zyn, na de hoornen, de gedaante en de grootte van het voorhoofd, dat minder verheven en korter is in den gems, dan in den bok, en de plaatsing van de neus, die minder agterwaards wykt dan die van den bok, zodat de gems in deze twee opzigten meer naar den ram dan naar den bok gelykt; maar onderstellende, gelyk 'er alle reden is om te vermoeden, dat de gems eene standvastige verscheidenheid van de soort van den bok is, gelyk de dog of de windhond standvastige verscheidenheden in de soort van den hond zyn, zo zal men zien, dat deze verschillen in de grootte van het voorhoofd en in de plaatsing van de neus op verre na zo groot niet zyn in den gems, ten opzigt van den bok, als in den dog ten opzigt van den windhond, dewelke egter te samen voortteelen en zekerlyk van dezelfde soort zyn. Daarenboven, gelyk de gems in veele karakters naar den bok, en in een minder getal kenmerken naar den ram gelykt, zo zal, byaldien men daar eene byzondere soort van wil maaken, die soort noodwendig tusschen den bok en den ram in zyn. Wy hebben nu gezien, dat de bok en het schaap te samen voortteelen, derhalven moet de gems, die tusschen beiden in is, en die tevens in verscheiden gelykenissen veel nader koomt by den bok dan by den ram, met de geit voortteelen, en moet bygevolg niet beschouwd worden dan als eene standvastige verscheidenheid in deze soort.

doubtless bred in Jamaïca ever since the time of the Spaniards; and thrive very well in every quarter of the Island, but they are generally very small. A sheep carried from a cold climate to any of those sultry regions, soon alters its appearance, for in an year or two instead of wool it puts out a coat of hair like a goat. The civil and natural history of Jamaïca, by PATRICK BROWNE M. D. *London* 1756. *Chapt. V sect. IV.*

(*n*) Zie hier agter in dit Deel de beschryving van den gemsbok.

Het is dus byna betoogd, dat de gems met onze geiten zoude voortbrengen, dewyl die zelfde gems, naar Amerika overgebragt, en daar kleiner geworden, met de kleine geit van Afrika voortteelt. De gems is derhalven niet dan eene ſtandvaſtige verſcheidenheid in de ſoort van de geit, gelyk de dog in die van den hond is, en aan den anderen kant kunnen wy niet zeer twyffelen of de ſteenbok de waare, de oorſpronkelyke bok in den wilden ſtaat zy, en ten opzigte van de tamme bokken en geiten op den zelfden voet beſchouwd moet worden als de *mouflon* ten opzigte van de ſchaapen. De ſteenbok, of wilde bok gelykt geheel en nauwkeurig naar den huiſſelyken bok in het maakzel; de geleeding, de geaartheid en de natuurlyke verrigtingen; hy verſchilt 'er niet van dan in twee zeer ligte verſcheidenheden; de eene uitwendig, de andere inwendig. De hoornen van den ſteenbok zyn grooter dan die van den bok; zy hebben twee randen overlangs, die van den bok hebben 'er maar een; zy hebben ook groote knoopen of knobbeltjes over dwarſch, die de jaaren van den groey aanwyzen, terwyl die der bokken, om zo te ſpreeken, niet dan door dwarſche groeven geteekend zyn. De geſtalte des lighaams is, voor het overige geheel gelyk in den ſteenbok en in den bok. Inwendig zyn zy ook gelyk, met uitzondering van de milt, waarvan de vorm eyrond is in den ſteenbok, en meer na de figuur van de milt in het paard of het hert gelykt, dan naar die van den bok of den ram; dit laatſte verſchil kan voortkoomen uit de groote beweeging en geweldige oeffening van het dier; de ſteenbok loopt zo ſnel als 't hert en ſpringt vaardiger dan de rhebok; hy moet derhalven de milt ook van het zelfde maakzel hebben als de beſte loopers, en dit verſchil koomt dus minder van de natuur, dan van de levenswyze, en het is te vermoeden, dat, zo onze tamme bokken wild wierden, en verpligt waren te loopen en te ſpringen gelyk als de ſteenbokken, de milt welhaaſt de gevoegelykſte gedaante voor deze oeffening zou aanneemen; en wat de hoornen betreft, die verſchillendheden, ſchoon zy ſterk in 't oog loopen, beletten niet, dat zy meer gelyken naar die van den bok, dan naar die van eenig ander dier; en dewyl dus de ſteenbok en de bok, zelfs in dat gedeelte, waarin zy meeſt van elkanderen verſchillen, malkanderen nader koomen dan eenig ander dier, zo moet men, al het overige het zelfde zynde, daar uit beſluiten, dat in weerwil dezer ligte verſcheidenheid, zy beiden van eene en dezelfde ſoort zyn.

Ik beſchouw dan den ſteenbok, den gems- of kamoesbok, en den tammen bok als eene en dezelfde ſoort, waarin de mannetjes grootere verſcheidenheden ondergaan hebben dan de wyfjes, en ik vindt tevens in de tamme bokken en geiten andere verſcheidenheden, die minder twyffelagtig zyn, en welke men ligter voor zodanige kan herkennen, omdat dezelve eveneens tot de mannetjes en tot de wyfjes behooren. Men heeft gezien dat de geit van Angora (*o*) ſchoon in hair en hoornen zeer verſchillende van de onze, egter van dezelfde ſoort is, men kan dit eveneens zeggen

(*o*) Zie het V Deel dezer hiſtorie, *pag.* 40 *Pl. X en XI.*

van den bok van Juda (*Pl. XXII*), daar de Hr. LINNÆUS regt heeft niet dan eene verſcheidenheid der huiſſelyke of tamme ſoort van te maaken (*p*). Deze geit, of bok, die gemeen is in Guinée (*q*), in Angola, en op de andere kuſten van Afrika, verſchilt, om zo te ſpreeken, niet van de onze, dan voor zo verre zy kleiner, ingedronger en vetter is; ook is het vleeſch beter om te eeten, men verkieſt het in dat land boven het ſchaapenvleeſch, gelyk wy hier het ſchaapenvleeſch boven het geitenvleeſch verkiezen. Het is eveneens met de Mambriniſche of Syriſche geit (*r*), of de Levantſche geit met lange hangende ooren; het is niet dan eene verſcheidenheid van de geit van Angora, die de ooren ook hangende heeft, maar minder lang dan de Syriſche. De ouden kenden deze twee geiten (*s*), en ſcheidden deze ſoorten niet af van de gemeene ſoort. Deze verſcheidenheid van de Mambriniſche geit heeft zig verder uitgeſtrekt dan die van de geit van Angora, want men vindt deze geiten met zeer lange ooren in Egypte (*t*), en in de Ooſt-Indiën (*u*), zo wel als in Syrie. Zy geeven veel melk (*v*), die van eene vry goede ſmaak is, en welke de Ooſterlingen verkiezen boven die van de koe en de buffel.

Wat aangaat de kleine geit, die de Hr. LINNÆUS leevende gezien heeft, en die met den kleinen gems van Amerika heeft voortgeteeld, men moet, gelyk wy gezegd hebben, denken, dat zy oorſpronkelyk uit Afrika is overgebragt; want zy gelykt zo ſterk naar onze bok van Afrika, dat men niet wel kan twyffelen of zy is van dezelfde ſoort, of heeft ten minſten haaren eerſten oorſprong uit die ſoort; die zelfde geit, reeds klein in Afrika, zal nog kleiner zyn geworden in Amerika, en men weet uit de getuigeniſſen der Reisbeſchryveren, dat men dikwils, en al ſedert langen tyd, uit

(*p*) LINN. *Syſt. nat. Ed. X. pag.* 68.

(*q*) Men vindt in 't land van Guinée eene groote menigte geiten gelyk aan die van Europa, behalven dat zy daar, even als de andere dieren, ongemeen klein vallen, maar zy zyn veel vetter en vleeſchiger dan de ſchaapen; hierom zyn 'er ook veel menſchen, die daar onvergelykelyk meer van houden, inzonderheid van de kleine bokken die men ſnydt. *Voyage de* BOSMAN, *pag.* 238.

(*r*) *Chevre Mambrine*, dus genaamd, omdat men dit dier in Syrie op den berg Mambre vindt. — *Capra Indica* GESNER, *hiſt. quadr. p.* 267. — *Hircus cornibus minimis, erectis parumper retrorſum incurvis, auriculis longiſſimis pendulis. ...... Capra Syriaca. La Chevre de Syrie.* BRISSON *Regn. animal. pag.* 72.

(*s*) *In Syria oves ſunt cauda lata ad cubiti menſuram: Capræ auriculis menſura palmari & dodrantali, ac nonnullæ demiſſis, ita ut ſpectent ad terram..... In Cilicia capræ tondentur ut alibi oves.* ARISTOT. *hiſt. animal. l. VIII. cap.* 28.

(*t*) *Ex capris complures ſunt (in Ægypto) quæ ita aures oblongas habent, ut extremitate terram usque contingant.* PROSPER ALPIN. *hiſt. Ægypt. lib. IV. pag.* 229.

(*u*) Daar zyn te Pondichery geitjes, die geheel verſchillen van de onze; zy hebben groote hangende ooren, eene zeer laage houding en domme uitzigt, hun vleeſch is ſlegt, ik heb 'er van gegeeten, doch 't is niet dan by gebrek van beter dat men het zomtyds eet te Pondichery, enz. *Nouv. Voyage par le* Sr. LUILLIER, Rotterdam 1726. pag. 30.

(*v*) De geiten zyn opmerkelyk wegens de lengte der ooren...... De geſtalte van het dier is wat grooter dan de onze; maar hunne ooren zyn zomtyds een voet lang, en breed naar evenredigheid. Zy worden voornaamlyk gehouden om de melk, die zy vry rykelyk geeven, en die zoet en aangenaam van ſmaak is. *Nat. hiſt. of Alepo by* ALEX. RUSSEL M. D. London 1756.

Afrika, even als uit Europa, fchaapen, varkens, en geiten naar Amerika heeft overgebragt, welker raffen zig in die nieuwe wereld hebben ftaande gehouden, en nog heden blyven ftand houden, zonder eenige verandering dan die in de grootte te ondergaan.

De lyft der bokken of geiten dan nagaande, en dezelve elk afzonderlyk, en met betrekking tot malkanderen befchouwende; koomt het my voor, dat van negen of tien foorten, waarvan de Naamlyftmaakers fpreeken, niet meer dan eene gemaakt moet worden. 1°. De fteenbok (*pl. XV*) is de oorfprong, en de voornaame ftam van die foort. 2°. De *capricornus*, waarvan wy hier het geraamte geeven (*pl. XVII*), is niet dan een bafterd fteenbok, of liever is door den invloed van het klimaat verbafterd. 3°. De huisfelyke bok heeft zyn oorfprong van den fteenbok, die zelf niet dan een wilde bok is. 4°. De gems- of kamoesbok (*pl. XVIII*) is niet dan eene verfcheidenheid in de foort van de geit, waarmede hy even als de fteenbok, zig moet vermengen en voortteelen. 5°. De kleine geit met regte en aan de punt gekromde hoornen waarvan LINNÆUS fpreekt, is niet dan de Europifche gems, die in Amerika kleiner is geworden. 6°. De andere kleine geit met afgeknotte hoornen, die met den kleinen gems van Amerika heeft voortgeteeld, is dezelfde als de bok van Afrika (*pl. XX*), en het voortbrengzel der twee dieren toont, dat onze gems en onze tamme geit insgelyks famen voortteelen moeten, en bygevolg van dezelfde foort zyn. 7°. De dwerggeit (*pl. XXI*), die waarfchynlyk het wyfje is van den bok van Afrika, is, zo wel als haar mannetje, niet dan eene verfcheidenheid van de gemeene foort. 8°. Het is eveneens met den bok en de geit van Juda, (*pl. XXII en XXIII*), die ook flegts verfcheidenheden van onze huiffelyke geit zyn. 9°. De geit van Angora is insgelyks van dezelfde foort, dewyl zy met onze geiten voortteelt (*w*). 10°. De Syrifche geit met groote hangende ooren is eene verfcheidenheid in het ras der geiten van Angora: dus maaken deze tien dieren flegts een uit, ten opzigte van de foort; het zyn alleenlyk tien verfchillenden raffen door den invloed van het klimaat voortgebragt; *Capræ in multas fimilitudines transfigurantur*, zegt PLINIUS (*x*). „De geiten „gaan tot veelerhande gelykheden over." En inderdaad, men ziet door deze optelling, dat de geiten, fchoon in den grond aan malkanderen gelyk, veel verfchillen in de uitwendige gedaante, en zo wy, even als PLINIUS. onder den geflagtnaam van geiten begreepen niet flegts die waarvan wy gefproken hebben, maar ook de rhebok, de gazelle, de antilope, enz. zou deze foort de uitgeftrekfte zyn in de natuur, en zou meer raffen en verfcheidenheden bevatten dan die van den hond; maar PLINIUS was niet kundig genoeg wegens het wezendlyk verfchil der foorten, toen hy die van den rhebok, van de gazelle, van den antilope, enz. by de foort van de geit

(*w*) Zie in het V Deel van dit Werk, het artykel van de geiten.

(*x*) *Capræ tamen in plurimas fimilitudines transfigurantur; funt capræ, funt rupicapræ, funt ibices.... funt & origes.... funt & Damæ & Pygargi & Strepficerotes, multaque alia haud diffimilia, lib. VIII. cap. 53.*

voegde: deze dieren, ſchoon in veele opzigten naar de geit gelykende, zyn egter alle verſchillende ſoorten, men zal in de volgende artykels zien, hoe veel de gazelle, 't zy in ſoorte, 't zy in ras, verſchilt, en hoe veele andere dieren, na de optelling van alle de geiten en van alle de gazellen nog overblyven, die van de eene en andere hebben. In de geheele hiſtorie der viervoetige dieren heb ik niets moeijelyker gevonden om voor te draagen, niets verwarder ten opzigte van de kennis, en niets onzekerer in de berigten, dan deze hiſtorie der geiten, der gazellen, en der andere ſoorten, die daar betrekking toe hebben. Ik heb myn beſt gedaan, en alle myne oplettendheid beſteed om daar in eenig licht te verſpreiden, en ik zal myn tyd of moeite niet beklaagen, zo het geen ik daar thans van ſchryf in het vervolg mag dienen om dwaalingen voor te koomen, de denkbeelden te veſtigen, en de waarheid te gemoet te gaan, door de uitzigten van hen, die de Natuur willen beoeffenen, te verwyden. — Maar laat ons tot ons onderwerp wederkeeren.

Alle de geiten zyn onderworpen aan duizelingen, en dat hebben zy gemeen met den ſteenbok, en den gemsbok (*y*), gelyk ook haare neiging om op de rotſen te klauteren en nog eene andere natuurlyke gewoonte, namelyk die van geduurig de ſteenen te likken (*z*), inzonderheid de zulken, daar ſalpeter of zout in is. Men ziet in de Alpen rotſen door de tong der gemſen uitgehold, het zyn gemeenlyk vry weeke en kalkaartige ſteenen, waarin, gelyk men weet, altyd eene zekere hoeveelheid ſalpeter is: deze overeenkomſten van inborſt, deze gelykaartige gebruiken, ſchynen my wederom vry zekere en veilige kenmerken voor de zelfheid der ſoort in deze dieren te zyn. De Grieken, gelyk wy gezegd hebben, onderſcheideden hen niet in drie ſoorten; onze jaagers, die waarſchynlyk de Grieken niet geraadpleegd hadden, hebben haar ook beſchouwd als tot dezelfde ſoort behoorende; Gaston Phæbus (*a*), van den ſteenbok ſpreekende, duidt hem alleenlyk aan onder der naam van *wilden bok*, en de gemsbok welken hy *yſarus*, en *ſarris* noemt, is volgens hem ook niet dan een andere wilde bok; ik erken, dat alle deze getuigeniſſen geen volkomen bewys uitmaaken, maar met de redenen en de *facta*, welken wy voorgedraagen hebben, verbonden, gee-

(*y*) Men vindt veel gemſen, of wilde geiten in de Zwitſerſche bergen..... Men zegt ons hier dat zy aan duizelingen onderhevig zyn, en dat zy van dit ongemak aangetaſt zynde, zig somtyds in de weiden onder de paarden en de koeijen koomen vermengen, en zig zeer gemaklyk laaten vangen. *Extrait du voyage de* J. J. Scheuchzer, Londres 1708. *Nouvelles de la Republ. des Lettres*, Amſterd. Janvier 1703. p. 182.

(*z*) *Conveniunt ſæpe circa petras quasdam arenoſas, & arenam inde lingunt..... Qui Alpes incolunt Helvetii hos locos ſua lingua Fultzen, tanquam ſalarios appellant.* Gesner *hiſt. quadr. pag.* 292. — Het geen zonderling ſchynt in den gemsbok, is, dat men in de Alpen verſcheiden rotſen vindt, welke deze dieren door gedurig likken hebben uitgehold; dit is niet, gelyk men meent, omdat 'er zout in deze ſteenen is; want dit wordt 'er zelden in gevonden, maar het zyn yle, poreuſe ſteenen, beſtaande uit zandkorrels, die daar ligtelyk van afgaan, en welke deze dieren als iets verfriſſchend doorſlikken. *Extrait de* Scheuchzer *ibid. pag.* 185.

(*a*) *Voyez la Vénerie de* Gaston Phæbus, *imprimée à la ſuite de celle de* Dufouilloux, *Paris* 1614. feuill. 68, 69.

ven zy ten minsten zo sterke vermoedens wegens de eenheid der soort van deze drie dieren, dat men daar niet aan twyffelen kan.

De steenbok en de gems, waarvan ik den eenen als de mannetjes stam en de anderen als de wyfjes stam van de soort der bokken en geiten beschouw, worden, even als de mouflon, die de stam der schaapen is, niet gevonden dan in de woestynen, en byzonderlyk op de steilste plaatsen der hoogste bergen. De Alpen, de Pyreneën, de bergen van Griekenland en die van den Archipel, zyn byna de eenigste plaatsen, waar men den steenbok en den gemsbok vindt: schoon zy beiden de hitte vreezen, en zig niet dan in de sneeuw- en ys-gewesten onthouden, vreezen zy ook de strengheid eener overmaatige koude; des zomers onthouden zy zig aan de noordzyde hunner bergen; des winters zoeken zy den kant, die hen de Zuiderzon verschaft, en daalen zelfs tot in de valeijen neder: noch de een noch de ander kunnen zig op glad ys op de been houden, maar zodra de sneeuw daar eenige oneffenheden op maakt, gaan zy met een vasten tred, werpen zig al springende over de hoogtens en laagtens heen. De jagt dezer dieren (*b*) byzonderlyk

(*b*) Wilde bokkenjagt. Daar zyn twee soorten van bokken; de eene heeten wilde bokken, en de andere worden *ysarus* of *sarris* genaamd. De wilde bokken zyn zo groot als een hert, maar zyn niet zo lang, of zo hoog op de beenen, zy hebben evenwel geen minder vleesch. Zy hebben zo veele jaaren als groote streepen dwars aan de hoornen...... Hunne hoornen maaken geen takken, en worden dikker naar hunnen ouderdom; zy vallen ook niet af gelyk die der herten, maar hoe meer streepen daar op koomen, en hoe langer en dikker zy worden, hoe meer jaaren men aan het dier mag toeschryven. Zy hebben een grooten baard en zyn bruin, hebben wolfshair en zyn wél gedekt; zy hebben een zwarte streep over den rug en langs de billen: de buik is vaal, de beenen zwart en agter vaal; de voeten zyn als van tamme bokken, of geiten; hun spoor is groot en zwaar en ronder dan van een hert; hunne beenderen zyn in de evenredigheid tusschen een tammen bok en een geit, maar dikker; zy worden in may geboren; de wilde hinde werpt, gelyk de geit, maar heeft een jong tevens, het welk zy even als de tamme geit, zoogt.

De bokken leeven van gras, van hooy, gelyk andere zagtaartige dieren .... hunne uitwerpzelen, (als die in haar natuurlyken staat en wel geformeerd zyn) gelyken naar die van den bok of de tamme geit; de bokken worden togtig omtrent Allerheiligen, en hunne bronstyd duurt een maand lang; en als die tyd over is begeeven zy zig gezamentlyk van de hooge bergen en rotsen, daar zy des zomers hun verblyf gehouden hebben, naar de laagte; zo wel uit hoofde van de sneeuw, als omdat zy daar boven niets meer te eeten kunnen vinden; zy koomen egter niet geheel in de vlakten, maar onthouden zig aan den voet der bergen; daar vinden zy de kost, en daar blyven zy tot omstreeks Paaschen, dan gaan zy weder hooger op, en zoeken de verhevenste bergen; elk neemt zyn kreupelbosch gelyk de herten doen. De wyfjes scheiden zig dan van de mannetjes af, en gaan haar verblyf by een beek neemen; aldaar werpen zy, en onthouden 'er zig den geheelen zomer; als de bokken de geiten aantreffen, mits dat het in den bronstyd zy, zo stooten zy op menschen en beesten, en vegten onder malkanderen, gelyk de herten doen; die gevegten zyn evenwel niet geheel en al gelyk, en hun geschreeuw is onaangenaamer. De bok kwetst met een stoot dien hy niet met het einde van den kop, maar met het midden geeft, zodanig, dat hy de armen en de dyën van hen welken hy bereiken kan breekt, zonder eene uitwendige wonde te maaken; ja zo hy een mensch tegen een boom of tegen den grond kan drukken, zal hy hem dooden. De bok is van zulk eene natuur dat zo een mensch, hoe sterk hy zyn moge, hem met eene yzeren roede op den rug slaat, hy daarom den rug niet verlaagen zal. Als hy togtig is, wordt zyn hals verwonderlyk dik, en hy is van zulk eene natuur, dat schoon hy van eene hoogte van vyftig of zestig voeten valt, hy daar geen hinder van hebben zal.

Van den bok gezegd *ysarus* of *sarris*. De bok gezegd ysarus is van eene gelyke gestalte als de

derlyk die van den ſteenbok, is zeer moeijelyk, de honden kunnen daar byna geen dienſt in doen; zy is ook zomtyds gevaarlyk; want als het dier zig in 't nauw vindt treft het den jaager met zulk een geweldigen ſtoot van den kop, dat hy hem niet zelden in de naaſte ſteilte nederſtort (*c*).

De gemſen of kamoesbokken zyn ook levendig, maar minder ſterk dan de ſteenbokken; zy zyn in grooteren getale, zy gaan gemeenlyk by troepen; daar zyn 'er egter nu veel minder dan voormaals, althans in onze Alpiſche en Pyreneïſche gebergtens. Dewyl de Hr. PERROUD, Entrepreneur der kryſtal-mynen in de Alpen, een levendige gems te Verſailles gebragt, en ons goede berigten wegens dit dier medegedeeld heeft, zo zullen wy dezelve hier met vermaak en erkentenis plaatzen. „ De gemsbok is een wild „ dier en egter zeer onderwerpelyk, het onthoudt zig niet dan op de ge- „ bergten en rotſen; het is van grootte als een tamme geit en gelykt daar „ ook naar in verſcheiden opzigten; het is zeer levendig en vaardig; zyn „ hair is kort, gelyk dat van eene hinde; in de lente is het aſchgrauw „ van kleur, in den zomer vaal, als dat van eene hinde, in den herfſt „ bruin vaal met zwart gemengd, en in den winter zwartagtig bruin. Men „ vindt de gemsbokken in menigte in de gebergten van opper-Dauphiné, „ van Piemont, van Savoye, van Zwitſerland en van Duitſchland. Zy „ leeven gezellig onder malkanderen; men vindt hen twee, drie, vier, „ vyf, zes te ſamen, en dikwils zelfs by troepen van agt of tien, vyftien, „ twintig, en meer; men ontmoet 'er tot zeſtig of tagtig by malkander, ja „ tot honderd, die in verſcheiden kleine troepen op de helling van een „ zelfden berg verſpreid zyn. De groote mannetjes houden zig alleen en van „ de anderen afgeſcheiden, behalven in den bronstyd als zy de wyfjes na- „ deren en 'er de jongen van verwyderen. Zy hebben dan eene ſterke „ lugt, gelyk de bokken, en zelf nog ſterker: zy blaeten zomtyds en loopen „ van den eenen berg na den anderen; de tyd hunner koppeling is in oc- „ tober en november; zy werpen in maart en april: een jong wyfje laat „ zig op de anderhalf jaar dekken; zy werpen één jong tevens, zomtyds „ twee, maar vry zeldzaam. Het jong volgt zyn moeder tot in de maand „ van octóber, zomtyds langer, zo de jaagers of de wolven hen niet ver- „ ſtrooijen. Men verzekert, dat zy tuſſchen de twintig en dertig jaaren „ leeven. Hun vleeſch is goed om te eeten; een vette gems zal tot tien „

de vorige, en is niet veel grooter dan een tamme bok, hy is van gelyke natuur als de wilde bok..... De twee ſoorten van bokken hebben hunne bronstyd gelyk het hert, en wel om Allerheiligen, en men moet 'er jagt op maaken tot aan den bronstyd toe. Des winters niets anders vindende eeten zy pynboomen en denneboomen-takjes, welk hout altyd groen blyſt, en hen tot eene verfriſſching verſtrekt. Hunne vagt is warm, als zy in bekwaame tyd bereid wordt, want de koude of regen kunnen daar niet doordringen als 't hair buiten is; hun vleeſch is niet zeer gezond, want het verwekt koortſen..... De bokkenjagt is niet zeer heerlyk, omdat men de honden niet kan verzellen, noch met hen te paard gaan; GASTON PHÆBUS, *Venerie de* DUFOUILLOUX, feuill. 68, 69.

(*c*) *Ibex venatorem expectat, & ſollicitè obſervat an inter ipſum & rupem minimum interſit ſpatium; nam ſi viſu dumtaxat intertueri (ut ita loquar,) poſſit, impetu facto ſe transfert, & venatorem impulſum præcipitat.* STUMPFIUS *apud* GESNER, *pag.* 305.

„ of twaalf ponden ſmeer hebben, 't welk in hardheid en deugd dat van
„ de geit overtreft. Hun bloed is zeer heet, men wil dat het zeer naby-
„ koomt by dat van den ſteenbok in hoedanigheid en deugden: dit bloed
„ kan tot dezelfde gebruiken dienen als dat van den ſteenbok; de uitwerk-
„ zels zyn dezelfde, als men 'er eene dubbelde doſis van neemt: het is
„ zeer goed tegen de pleuris; het heeft de eigenſchap van het bloed vloei-
„ baar te maaken, en de doorwaaſſeming te bevorderen. De jaagers ver-
„ mengen zomtyds het bloed van den ſteenbok met dat van den gems; op
„ andere tyden verkoopen zy het een voor het ander, waaruit men kan op-
„ maaken, dat 'er weinig verſchil tuſſchen is. Men kent de ſchreeuw van
„ den gemsbok niet, zo hy geluid maakt is het van weinig belang, want
„ hy heeft ſlegts een zeer laag, weinig merkbaar, geblaet, gelykende naar
„ de ſtem van een geit, die heeſch is; het is door dit geluid, dat zy mal-
„ kanderen roepen, inzonderheid de moeders en de jongen, maar als zy
„ bang zyn, of hunnen vyand bemerken, of iets gewaar worden, dat zy
„ niet wel onderſcheiden kunnen, geeven zy daar van berigt door een ge-
„ ſchuiffel, daar ik ſtraks van ſpreeken zal. Het gezigt der gemſen is zeer
„ doordringende, en daar is niets fyner dan zyne reuk; zyn gehoor is even
„ goed, want hy hoort het minſte geluid, als 'er wat wind is, en die wind
„ van een menſch naar hem toewaait, zal hy denzelven meer dan een halve
„ myl verre rieken: wanneer hy dan iets riekt of hoort, en het zelve met
„ zyne oogen niet ontdekken kan, begint hy met zulk een geweld te ſchuif-
„ felen, dat de rotſen of de boſſchen daar van weergalmen; zo zy met ver-
„ ſcheiden by malkander zyn, worden zy daar allen bang voor; dit ge-
„ ſchuiffel duurt zo lang als de adem het zonder herhaaling kan uithouden;
„ het is eerſt zeer ſcherp en wordt laager op het einde, het dier ruſt
„ een oogenblik, ziet van alle kanten om, en begint weder op nieuws, het
„ hervat dit nogmaals, het is in eene groote onruſtigheid, het klopt den
„ grond met een der voorſte voeten, en zomtyds met beide; het werpt zig
„ op de rotſen, het kykt, het loopt op de hoogten, en als het iets ontdekt
„ heeft, vlugt het weg; het ſchuiffelen van het mannetje is ſcherper dan
„ van het wyfje; het geſchiedt door de neusgaten, en is eigenlyk niet dan
„ een ſcherp geblaas, gelyk aan het geluid, dat een menſch zou maaken,
„ zo hy de tong tegen het verhemelte, de tanden byna geſlooten, de lip-
„ pen open, en wat uitgeſtooken houdende zyn adem ſterk, lang en ſchie-
„ lyk uitblies. De gemsbok eet het beſte gras, hy verkieſt de tederſte
„ deelen der planten, gelyk de bloemen en knoppen; hy houdt veel van
„ eenige ſterke kruiden, byzonderlyk van den everwortel en de genipa,
„ welke men voor de heetſte planten der Alpen houdt; het drinkt zeer wei-
„ nig als hy groene planten eet, hy houdt veel van bladeren de tedere ſpruit-
„ jes der boomen of ſtruwellen; hy herkauwt, gelyk als de geit, na dat hy
„ gegeeten heeft; het voedzel, dat hy gebruikt ſchynt de groote hitte van
„ zyn geſtel aan te kondigen. Men verwondert zig in dit dier over twee
„ groote ſchoone ronde oogen, die vol vuur zyn en de levendigheid van
„ zyn inborſt te kennen geeven; zyn kop pronkt met twee kleine hoornen

„ die van een half voet tot negen duim lang, ſchoon zwart, en op 't voor-
„ hoofd geplaatſt zyn, byna tuſſchen de oogen; in tegenſtelling van die
„ van andere dieren, die zig agterwaards werpen, koomen deze voorwaards
„ uit op de oogen, krommen zig aan de einden in de rondte, en eindigen
„ in een zeer ſcherpen punt: hy ſchikt zyne ooren zeer aartig aan de punt
„ zyner hoornen; hy heeft twee laagen zwart hair aan de zyde van 't ge-
„ laat, by de hoornen afdaalende; het overige van den kop is vaal wit, en
„ verandert niet van kleur; men maakt van de gems-hoornen gebruik om
„ dezelve op rottingen te draagen; de wyfjes hoornen zyn kleiner en min-
„ der krom; de paardeſmits gebruiken die wel om de paarden ader te laa-
„ ten. De vellen, die men als ſeemleder bereidt, zyn zeer ſterk, en buig-
„ zaam; men maakt 'er ook goede geele of zwarte broeken van om mede te
„ paard te ryden, ook goede handſchoenen en zelfs kamiſoolen; men weet,
„ dat deze kleeding zeer lang duurt, en hierom van dienſt is voor arbei-
„ ders. De gemſen onthouden zig niet dan in koude landen, zy houden
„ meeſt van ſteile rotſen; zy koomen wel in de boſſchen, maar alleen in
„ zulke die hoog op 't gebergte zyn; die boſſchen beſtaan uit dennen, lor-
„ kenboomen, en beuken. Deze dieren zyn zo bang voor de hitte, dat
„ men hen des zomers niet ziet dan in de rotſen, in de ſchaduwe, dikwils
„ onder opgeſtapelde ſneeuw- en yshoopen, of in de hooge boſſchen, die
„ op 't noorden liggen, en voor de zonneſtraalen beveiligd zyn. Zy gaan
„ des morgens en des avonds weiden en zelden over dag, zy doorloopen de
„ rotſen met gemak, en de honden kunnen hen in alle die ſteiltens niet
„ volgen; het is verwonderlyk te zien, hoe zy de rotſen kunnen op- en af-
„ koomen; zy klimmen of daalen niet loodregt op of neder, maar beſchry-
„ ven eene ſchuinſche lyn, zig dwars zettende, inzonderheid in 't afdaalen;
„ dus gleiën zy van eene rots, die ten naaſten by loodregt is, ter hoogte
„ van meer dan twintig of dertig voeten, zonder dat zy eenige ſtuiting of
„ vaſtigheid hebben; zy ſlaan de rots drie of viermaal met de voeten, zig
„ neerlaatende; en men zoude hen in de ſteiltens ziende, zeggen, dat zy meer
„ vleugels dan beenen hadden; zo groot is de kragt en vaardigheid hunner
„ beweegingen. Men heeft beweerd, dat zy zig door middel van hunne hoor-
„ nen wiſten op en neder te laaten, doch ik heb nooit gezien, dat zy dezelve
„ daar toe gebruikten, ſchoon ik 'er veelen heb zien klimmen en daalen, en
„ verſcheidenen heb geſchoten; ook heb ik nooit een jaager ontmoet, die
„ my gezegd heeft zulks gezien te hebben. Zo de gems de rotſen gemeen-
„ lyk op en af klautert, het is door de vaardigheid en ſterkte zyner bee-
„ nen, welken hy hoog en vry heeft, de agterſte ſchynen wat langer en
„ krommer, dat helpt hen in het ſpringen, en als zy zig van boven neder-
„ werpen ontvangen deze beenen een weinig gebogen, den ſchok, doen
„ de werking van twee veeren en breeken het geweld van den val. Men
„ wil, dat als 'er verſcheiden dezer dieren by malkander zyn, een hunner
„ de wagt houdt, en voor de veiligheid van de anderen moet waaken; ik
„ heb verſcheiden troepen gezien, maar ik heb deze onderſcheiding niet
„ kunnen bemerken; het is waar, dat, als 'er verſcheiden by malkander zyn,

„ altyd eenigen rond kyken, terwyl de anderen eeten, maar ik heb in dezen
„ niets byzonderer waargenomen dan in een troep ſchaapen, want de eer-
„ ſte, die iets bemerkt dat hun vreemd is; geeft daarvan berigt aan de an-
„ deren, en deelt hen in een oogenblik dezelfde vrees mede, waarvan hy
„ getroffen is. Geduurende de felle koude en zwaare ſneeuw onthouden on-
„ ze dieren zig in hooge boſſchen, en leeven van dennebladeren, van boom-
„ ſcheuten, van kreupelhout, en van eenig droog of groen gras, zo zy 't
„ vinden kunnen, waartoe zy met den voet graaven. De boſſchen, daar
„ zy zig liefſt onthouden zyn die, waarin de meeſte ſteiltens en rotſen zyn.

„ De gemſen jagt is zeer moeijelyk, die, welke meeſt gebruikt wordt,
„ is, dat men hen van agter eenige rotſen of hoogtens verraſt, zig zagtelyk,
„ zonder geraas laatende nederglyden, en wel bedagt zynde, of de wind
„ voor het oogmerk, van dien kant wel gunſtig is. Als men dan digt by
„ gekomen is, ſchikt men zig agter die hoogtens, en men gaat zo dit noo-
„ dig is nederliggen, om zig te beter te verbergen, of men neemt den hoed
„ af, en dus ſchiet men geheel onverwagt. De wapenen die men gebruikt
„ zyn karabynen, met een getrokken loop, om met een kogel, die ſtyf daar
„ in gedreeven is, verre te treffen: men gebruikt alle moogelyke voorzorg
„ om deze wapenen ſchoon te houden; ook verrigt men deze jagt, gelyk
„ als die op de herten en andere dieren, door eenige jaagers op de doortog-
„ ten te ſtellen, terwyl anderen het wild opjaagen; het is beter dit opjaagen
„ door menſchen dan door honden te laaten doen. De honden verſpreiden
„ de gemſen te ſchielyk en jaagen hen vier of vyf mylen van malkanderen
„ af (*d*)."

Het vel der gemſen plagt voormaals alleen of voornaamelyk gebruikt te worden, om zeemleer te bereiden; doch thans worden de vellen der geiten, der ſchaapen, der herten, der rhebokken en der damherten, daar eveneens toegebezigd.

Wat de byzondere eigenſchap betreft, die men aan het bloed van den ſteenbok en den gemsbok toeſchryft in zekere ziektens, en byzonderlyk tegen de pleuris; eene eigenſchap, welke men meende, dat aan deze dieren byzonder eigen was, en die bygevolg zoude aangeduid hebben, dat zy van eene byzondere natuur waren, men heeft waargenomen, dat het bloed van den tammen bok (*e*), dezelfde kragten heeft, zo men hem met dezelfde ſterke en welriekende kruiden voedt als de ſteenbok en de gemsbok gemeenlyk eeten; zo dat zelfs in deze eigenſchap deze drie dieren van een en dezelfde ſoort ſchynen te zyn.

(*d*) Zie ook over dit onderwerp de derde beſchryving van de reis door de Alpen van Scheuchzer, Londen 1708. pag. 11. enz.

(*e*) Zie *l'hiſtoire des animaux par Mrs.* Arnault de Nobleville *en* Salerne, *tom. IV. pag.* 243 *en* 244.

De Seve, del. C. F. Fritzsch, sc.

LE BOUQUETIN.

Burée. del. C. F. F. sc.

BESCHRYVING VAN DEN STEENBOK.

De steenbok (*Pl. XV*) gelykt naar den bok door het maakzels des lighaams; maar verschilt daarvan door de gedaante der hoornen, die grooter zyn; zy hebben op de voorste zyden een vlak tusschen twee in de lengte loopende graaten, waarvan de inwendige uitsteekt en niet met de eenige graat overeenkoomt welke men op de hoornen van den bok vindt; daar loopen op den voorsten kant der hoornen van den steenbok dwarsche scherpe graaten, die door knobbeltjes geëindigd zyn, en die, op de in de lengte loopende graat van den binnenkant dier vlakte geplaatst zitten. Deze knobbels zyn te talryker naar maate de hoornen langer zyn en het dier ouder is; die, welke ten onderwerp voor deze beschryving gediend heeft, was zeer jong, en hadt nog geenen baard; de lengte der hoornen en de omtrek van derzelver basis waren slegts van zes duimen en een halven, zy hadden verscheiden dwarsche graaten op hunne voorste vlakte, en slegts twee groote knobbeltjes, het een aan den basis van den hoorn, en het ander een duim hooger; de dwarsche graaten zitten ten getale van twintig op de groote hoornen (*Pl. XVI*) van een steenbok die in het Kabinet bewaard worden, en die twee voeten negen duimen lengte en negen duimen omtrek van de basis (*A*) hebben; de knobbeltjes zyn zeer klein op het onderst gedeelte van die hoornen, en veel grooter over het overig gedeelte van derzelver uitgestrektheid. De hoornen van den steenbok hebben eene zwartagtige kleur, dezelve staan schuinsch naar agteren en naar buiten gerigt, naar omlaag, en zomtyds ook een weinig naar binnen geboogen met hun eind; de onderste einden der beide hoornen, waarvan ik zo even melding gemaakt heb, staan slegts op vyf lynen afstands van elkanderen; maar derzelver uiteinden (*B B*) op eenen afstand van anderhalven voet.

Het grootste gedeelte des lighaams van den jongen steenbok, die het onderwerp van deze beschryving uitmaakt, en die in het midden van den zomer in de menagerie van Versailles stierf, was van eene aschgraauwe kleur met eene tint geelagtig, en daar zat op zommige plaatsen bleek, vaal en zwartagtig bruin; het eind van den smoel, de zyden van den kop en van den smoel, hadden eene heldere aschgraauwe kleur, met eene ligte tint geelagtig, die een weinig donkerer was op den buitenkant der ooren, op den rug en op de zyden des lighaams, en die nog nader kwam by het vaal op den agtersten kant en op de zyden van den hals, op het kruis, op de billen, op den buitenkant van den voorarm en van het been, en op den voorkant der pypen; het neusbeen, het voorhoofd, de kruin van den kop en het agterhoofd hadden eene bruine kleur met een mengzel wit, omdat de hairen bruin waren over het grootste gedeelte hunner lengte, en wit aan de punt;

daar liep eene bruine ſtreep die zig van het agterhoofd over den hals, den rug en de lendenen tot aan den ſtaart uitſtrekte; het onderſt kaakbeen, met uitzondering van den kin, de plaats der takken van dat zelfde kaakbeen, de de voorkant van den hals, de ſchouders, de buitenkant van den arm en van den elleboog, het grootſte gedeelte van de borſt, het onderſt van de zyden des lighaams, de ſtaart, de knie, de voorkant van den voorarm en van het been, de hiel en de vier voeten hadden eene bruine kleur meer of min met aſchgraauw of met zwartagtig aangezet, en op zommige plaatſen met vaal vermengd; de binnenkant van het oor was naakt, zwartagtig, en met witagtige gryze hairen geboord, het agterſt gedeelte van het midden der borſt, de buik, de agterſte zyde der voorſte pooten, van den elleboog af tot aan den kogel toe, de lieſen, de binnenkant van den dye en van het been, en een gedeelte der agterſte en buitenſte zyden van den pyp der agterſte pooten, hadden ook eene witagtige gryze kleur, gemengd met eene ligte tint geelagtig op zommige plaatſen; daar zat een air op het agterhoofd, de lengte der langſte hairen was ſlegts van vyftien of zestien lynen.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten van het eind van den neus tot aan den aars . .	3.	1.	0.
Hoogte van het voorſte ſtel	1.	10.	0.
Hoogte van het agterſte ſtel	1.	11.	0.
Lengte van den kop, van het eind van den ſmoel tot aan het begin der hoornen	0.	6.	3.
Omtrek van den ſmoel agter de neusgaten . . .	0.	6.	0.
Omtrek van den bek	0.	4.	6.
Afſtand tuſſchen de hoeken des onderſten kaakbeens .	0.	2.	0.
Afſtand tuſſchen de neusgaten om laag gemeeten . .	0.	0.	3.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen .	0.	1.	0.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden wanneer dezelve open zyn	0.	0.	7.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en het eind der lippen .	0.	4.	11.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor . .	0.	1.	10.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen in eene regte lyn gemeeten	0.	3.	4.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen gemeeten	0.	4.	0.
Omtrek van den kop voor de hoornen gemeeten . .	1.	2.	6.
Lengte der ooren	0.	4.	6.
Breedte van derzelver baſis over de buitenſte kromte gemeeten	0.	3.	6.
Afſtand tuſſchen de ooren en de hoornen . .	0.	1.	4.
Afſtand tuſſchen de beide ooren om laag gemeeten . .	0.	2.	2.
Lengte van den hals	0.	8.	0.
Omtrek by den kop	0.	9.	0.
Omtrek by de ſchouders	1.	1.	0.
Hoogte	0.	3.	6.
Omtrek van het lighaam agter de voorſte pooten . .	1.	10.	0.
Omtrek op de dikſte plaats . . .	2.	3.	0.
Omtrek voor de agterſte pooten . . .	1.	8.	0.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart . . .	0.	4.	0.

	voeten,	duimen,	lynen.
Omtrek aan zyn begin	0.	2.	0.
Lengte van den arm, van den elleboog tot aan den knie .	0.	7.	6.
Omtrek op de dikfte plaats	0.	6.	3.
Omtrek van den knie	0.	4.	4.
Lengte van den pyp	0.	4.	8.
Omtrek op de dunfte plaats	0.	2.	8.
Omtrek van den kogel	0.	4.	6.
Lengte van den koot	0.	1.	5.
Omtrek van den koot	0.	4.	0.
Omtrek van de kroon	0.	4.	6.
Hoogte, van het onderfte van den voet tot aan de knie .	0.	8.	0.
Afftand, van den elleboog tot aan den fchoft . .	0.	8.	3.
Afftand, van den elleboog tot aan het onderft van de voet	1.	2.	6.
Lengte van den dye, van den kniefchyf tot aan de waaden .	0.	10.	0.
Omtrek by den buik	0.	8.	0.
Lengte van den pyp, van de waade tot aan den kogel .	0.	7.	0.
Omtrek	0.	2.	10.
Lengte der fpoorgezwellen . . .	0.	1.	0.
Hoogte der hoeven	0.	1.	5.
Lengte, van den voorhoef af tot aan de hiel toe aan de voorfte voeten	0.	2.	3.
Lengte aan de agterfte voeten . . .	0.	2.	1.
Breedte der beide hoeven te zamen genoomen, aan de voorfte voeten	0.	1.	8.
Breedte aan de agterfte voeten . . .	0.	1.	4.
Afftand tuffchen de beide hoeven . . .	0.	0.	3.
Omtrek der beide hoeven te zamen genoomen, aan de voorfte voeten	0.	6.	0.
Omtrek aan de agterfte voeten	0.	5.	4.

De fteenbok gelykt naar de andere herkaauwende dieren, die reeds in dit werk befchreeven zyn geworden, door de plaatfing van het netvlies, door het getal, de gedaante en de plaatfing der vier maagen, der darmen, en van alle de ingewanden; de pens evenwel geleek door zyne uitwendige gedaante meer naar die van den os, van den ram en van den bok, dan naar die van het hert, van het damhert en van den rhebok; want dezelve hadt flegts twee bolrondheden aan zyn agterft gedeelte, en men wierdt geen voetfpoor van eene derde gewaar; maar de tepels die op de inwendige wanden van den pens der herkaauwende dieren zitten, waren niet even talryk en even groot als by de huisdieren; ten dien opzigte hadt de fteenbok meer overeenkoomst met den rhebok dan met den bok; de grootfte tepels hadden twee lynen lengte en eene lyn breedte aan het eind, dat rondagtig was en aan een fteeltje fcheen vaft te zitten, zo fmal was het gedeelte dat uit de wanden van den pens te voorfchyn kwam; de middelfchotten van den muts hadden weinig hoogte; daar zaten flegts tien groote bladen in de derde maag, en by gevolge tien middelmaatige en twintig kleine, het geen in het geheel een getal van veertig bladen uitmaakt.

De lever geleek naar dien der andere herkaauwende dieren; daar was een

zeer groot galblaasje voorhanden, het welk byna geheel buiten de lever uitſtak; de kleur van dit ingewand was inwendig van een meer donker rood dan uitwendig; hetzelve woog tien oncen en eene halve; het gewigt van het vogt dat in het galblaasje bevat was, bedroeg twee oncen en veertig greinen; hetzelve hadt eene roodagtig bruine kleur, en liet eene tint groen overig aan de wanden van het glazen vat waarin hetzelve bevat was.

De milt was ten naaſtenby ovaal, gelyk die van het hert, van het damhert, en van den rhebok, dezelve hadt eene roodagtige kleur, van buiten met grys vermengd; inwendig was zy donker rood; zy woog zeven drachma's.

Het indrukzel der nieren was zeer klein, men onderſcheidde gemakkelyk derzelver inwendige verſchillende zelfſtandigheden, en derzelver tepels waren alle vereenigd.

Het middelrif was zeer dik, vooral aan het vleeſchig gedeelte; het hart lag in het midden van de borſt geplaatſt, met de punt naar de linker zyde gekeerd; de regter long beſtont uit vier kwabben, geplaatſt en geëvenredigd gelyk by de meeſte viervoetige dieren; de linker long hadt twee kwabben, maar zy waren niet tot aan den wortel geſcheiden.

De tong was dun en rond aan het eind, op haar voorſte gedeelte met byna onmerkbaare tepeltjes en met witte puntjes bezaaid, en in het midden in de lengte gegroefd; de tepels van het agterſte gedeelte waren de grootſten, en op dezelve zaten daarenboven een groot getal kelkklieren; het verhemelte was met tien of twaalf groeven doorſneeden, waarvan de agterſten meer breedte hadden dan de voorſten; derzelver randen wierden allen in het midden van hunne lengte afgebrooken door eene kleine groef die zig volgens de lengte over het midden van het verhemelte uitſtrekte; de randen der dwarſche groeven der eene zyde van de groef die in de lengte liep, waren niet vlak tegen over die der anderen zyde geplaatst.

De voorherſſenen woogen drie oncen, zeven drachma's en agttien greinen, de agterherſſenen vyf drachma's en agttien greinen; ook ſcheenen dezelve groot in vergelyking van de herſſenen en van de grootte van het dier.

Dit dier hadt ſlegts twee tepels, een aan elke zyde digt by den balzak die zeer klein was, ſchoon hy de beide zaadballen bevattede.

Het roedehoofdje geleek zeer veel naar dat van den ram en van den bok (*a*), doch daar hadt eenig verſchil plaats in de gedaante van het vleeſchig uitwas dat hetzelve eindigde; de inwendige wanden der voorhuid die aan het roedehoofdje raakten, en die van het roedehoofdje, waren geſpikkeld met zwart en wit, maar op zulk eene wyze dat het zwart de overhand hadt; het wit of de vleeſch kleur was daarentegen veel duidelyker op het uitwaſch des roedehoofdjes, dat met kleine zwarte lyntjes bezet was; de pisbuis kwam buiten het roedehoofdje uit, gelyk by den ram en by den bok, ter lengte van zeven lynen; de zaadballen hadden eene eironde gedaante en eene gryze

(*a*) Zie het V deel van dit werk, bladz. 17. pl. IV.

gryze kleur van buiten, en eene roodagtig geele kleur van binnen; zy waren klein, gelyk ook de zaadblaasjes; de pisblaas geleek naar eene peer die flegts weinig langwerpig was; de roede maakte eene dubbelde kromte, en daar was elf lynen afſtand tuſſchen de twee plooien; eindelyk hadt dezelve ook twee koorden gelyk in den ſtier, den ram, den bok, enz.

Over het algemeen geleek dit dier veel naar den bok door het inwendig maakzel; het grootſte verſchil dat ik daar tuſſchen heb opgemerkt is de gedaante van de milt geweeſt, die, in plaats van langwerpig te zyn gelyk by den bok, ten naaſtenby ovaal was, gelyk die van het hert, van het damhert en van den rhebok.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den pens van voren naar agteren, van den muts af tot aan 't eind der bolrondheid van de linkerzyde .	0.	11.	6.
Breedte	0.	11.	6.
Hoogte	0.	5.	8.
Dwarſche omtrek des lighaams van den pens . .	2.	5.	6.
Omtrek in de lengte, van voren by den flokdarm en van agteren over den top der groote bolrondheid gemeeten .	2.	8.	0.
Omtrek van den hals van den pens . . .	1.	1.	0.
Diepte van de inſnyding die denzelven van het lighaam afſcheidt	0.	4.	0.
Omtrek van de baſis der regter bolrondheid . .	1.	4.	6.
Omtrek van de baſis der linker bolrondheid . .	0.	9.	6.
Diepte van de inſnyding, die de beide bolrondheden van één ſcheidt	0.	2.	6.
Lengte van den muts	0.	5.	3.
Omtrek op de dikſte plaats	0	10.	6.
Groote omtrek van den boekenpens	0.	8.	0.
Kleine omtrek	0.	6.	0.
Omtrek van het lighaam der lebbe in de lengte gemeeten .	1.	9.	0.
Dwarſche omtrek op de dikſte plaats . . .	1.	5.	0.
Omtrek van den flokdarm . . .	0.	2.	9.
Omtrek van den portier . . .	0.	1.	6.
Lengte van de langſte tepels van den pens . .	0.	0.	2.
Breedte	0.	0.	1.
Hoogte der middelſchotten van het netwerk van den muts .	0.	0.	$\frac{2}{5}$.
Middellyn der grootſte ruiten van het netwerk . .	0.	0.	5.
Lengte der goot van den muts . . .	0.	1.	6.
Breedte	0.	0.	5.
Breedte der grootſte bladen van de derde maag . .	0.	0.	11.
Breedte der middelſten	0.	0.	6.
Hoogte van de grootſte plooien der lebbe . .	0.	0.	9.
Lengte der dunne darmen van den portier tot aan den blindendarm	41.	0.	0.
Omtrek van den twaalfvingerigen darm op de dikſte plaatſen	0.	3.	8.
Omtrek op de dunſte plaatſen . . .	0.	1.	9.
Omtrek van den nugteren darm op de dikſte plaatſen .	0.	2.	3.
Omtrek op de dunſte plaats . . .	0.	1.	6.
Omtrek van den omgeboogen darm op de dikſte plaatſen .	0.	2.	9.
Omtrek op de dunſte plaatſen . . .	0.	2.	3.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den blindendarm . . .	0.	10.	0.
Omtrek op de dikste plaats . . .	0.	7.	6.
Omtrek op de dunste plaats . . .	0.	6.	0.
Omtrek van de kronkeldarm op de dikste plaatsen . .	0.	6.	0.
Omtrek op de dunste plaatsen . . .	0.	2.	3.
Omtrek van den regtendarm by den kronkeldarm . .	0.	3.	6.
Omtrek van den regtendarm by den aars . . .	0.	4.	3.
Lengte van den kronkel- en regten-darm te zamen genoomen	15.	0.	0.
Lengte van de geheele darmbuis zonder den blindendarm .	56.	0.	0.
Lengte van de lever	0.	3.	10.
Breedte	0.	6.	4.
Deszelfs grootste dikte	0.	1.	2.
Lengte van het galblaasje	0.	3.	1.
Breedte	0.	2.	2.
Dikte	0.	0.	10.
Lengte van de milt	0.	2.	9.
Breedte	0.	2.	2.
Dikte	0.	0.	5.
Lengte der nieren	0.	1.	10.
Breedte	0.	1.	5.
Dikte	0.	0.	10.
Lengte van het peesagtig middelpunt, van de holle ader tot aan de punt	0.	2.	7.
Breedte	0.	4.	0.
Breedte van het vleeschig gedeelte tusschen het peesagtig middelpunt en het borstbeen . . .	0.	1.	10.
Breedte van elke zyde van het peesagtig middelpunt .	0.	2.	2.
Omtrek van den bodem van het hert . . .	0.	8.	0.
Hoogte, van de punt af tot aan het begin van de longenslagader	0.	3.	7.
Hoogte van de punt af tot aan het longenzakje . .	0.	2.	7.
Middellyn van de groote slagader van buiten naar buiten gemeeten . - . . .	0.	0.	6.
Lengte van de tong	0.	4.	0.
Lengte van het voorste gedeelte van het toompje tot aan het eind	0.	1.	2.
Breedte van de tong	0.	0.	8.
Lengte van de hersenen . . .	0.	2.	10.
Breedte	0.	3.	0.
Dikte	0.	1.	1.
Lengte van de kleine hersenen . . .	0.	1.	4.
Breedte	0.	1.	10.
Dikte	0.	0.	11.
Afstand tusschen den aars en den balzak . .	0.	4.	4.
Hoogte van den balzak . . .	0.	1.	0.
Dikte van den balzak	0.	0.	8.
Breedte	0.	1.	4.
Afstand tusschen den balzak en de opening der voorhuid .	0.	5.	4.
Afstand tusschen de randen der voorhuid en het eind van het roedehoofdje	0.	1.	9.
Lengte van het roedehoofdje . . .	0.	1.	1.

De Seve del. C.F.F. sc.

	voeten,	duimen,	lynen.
Breedte	0.	0.	3.
Dikte	0.	0.	4.
Lengte der roede, van de van éénſplyting des holagtigen ligchaams tot aan de inplanting der voorhuid	0.	7.	0.
Breedte van de roede	0.	0.	3½.
Dikte	0.	0.	4½.
Lengte der zaadballen	0.	0.	11.
Breedte	0.	0.	7.
Dikte	0.	0.	4.
Breedte van den opperbal	0.	0.	1.
Dikte	0.	0.	½.
Lengte der afvoerende vaten	0.	8.	0.
Middellyn, over het grootſte gedeelte van derzelver uitgeſtrektheid	0.	0.	1.
Middellyn by de pisblaas	0.	0.	1½.
Lengte van de koorden der roede	0.	10.	0.
Middellyn	0.	0.	1¼.
Groote omtrek van de pisblaas	0.	11.	6.
Kleine omtrek	0.	8.	6.
Lengte der zaadblaasjes	0.	0.	9.
Breedte	0.	0.	6.
Dikte	0.	0.	3.
Lengte van den pisbuis	0.	3.	6.
Omtrek	0.	1.	0.

De beenderen van den kop van den ſteenbok gelyken ook zeer naauwkeurig naar die van den bok, behalven het voorhoofdsbeen, dat minder verheven is voor de hoornen; de tanden van die twee dieren gelyken ook naar malkanderen in getal, gedaante en plaatſing.

BESCHRYVING VAN DEN GEMSBOK.

In den eerſten opſlag ſchynt de Gemsbok (*Pl. XVIII*) niet dan door zyne hoornen van den bok te verſchillen; maar als men hem met meer oplettenheid beſchouwt, ziet men dat hy den neus minder agterwaards ſtaande heeft dan de bok, en bygevolg den bovenſten lip minder voor de neusgaten uitſteekende, en het voorhoofd min verheven, en hy heeft ook minder hoogte van het onderſt des onderſten kaakbeens af tot aan het neusbeen, het voorhoofdsbeen, en den kruin van den kop toe; ten dezen opzigte gelykt de gems meer naar den ram, dan naar den bok, maar hy heeft het neusbeen niet geboogd gelyk de ram, en over het geheel gelykt hy meer naar den bok; hy heeft den ſtomp van den ſtaart even kort, maar zyne beenen zyn een weinig dikker; hy heeft geene lange hairen onder den kin in de gedaante van een baard, noch eikels voor aan het bovenſt gedeelte van den hals.

De hoornen van den gemsbok zitten boven het agterſt gedeelte der oogputten, naar omhoog gerigt en een weinig buitenwaards geboogen, over het grootſte gedeelte hunner lengte, van de baſis af en zelfs naar voren aan hun onderſt gedeelte; het eind is gelyk een hoek naar agteren en naar omlaag geboogen; het onderſt gedeelte van die hoornen is byna rond, en het overige plat op de zyden, zy hebben eene bruine kleur, kleine in de lengte loopende ſtreepen, en dwarſche ringen die niet zeer duidelyk zyn.

Het hair van den gemsbok is langer en veel dikker dan dat van den bok; het bovenſt van den ſmoel, het neusbeen, de tuſſchenwydte der oogen en der hoornen, en het agterſt van den kop van een gemsbok, welken ik op het eind van ſeptember beſchreeven heb, waren van eene zeer bleek vaale kleur; de bovenſte lip, het onderſt kaakbeen en de keel, hadden diezelfde vaale kleur; daar liep aan wederszyden van den kop eene breede zwartagtige ſtreep; die ſtreep maakte twee punten naar voren toe, waarvan de eene zig tot aan het neusgat uitſtrekte, en de andere boven de hoeken van den mond en den bovenſten lip; die ſtreep omringde de oogen en liep tot aan den hoorn en het oor toe: daar zat ook een vlak van eene vaale kleur onder op het voorhoofd tegen elk oog aan; de buitenkant der ooren was zwartagtig van kleur; de binnenkant hadt tinten vaal en wit; de punt was zwartagtig; een zwarte ſtreep ſtrekte zig van het agterhoofd langs den hals, den rug en het kruis tot aan het eind van den ſtaart toe uit; de zyden en het onderſt van den hals, de zyden van het lighaam en van het kruis, de ſchouder, de buitenkant van den arm, van den dye, van het bovenſt van den voorarm en van het bovenſt des beens hadden eene gemengde kleur uit verſchillende tinten vaal en aſchgraauw te zamen geſteld, omdat elk hair van eene ligte aſchgraauwe kleur was over het grootſte gedeelte zyner lengte van den wor-

De Seve. del. C. F. Fritzsch. sc.

LE CHAMOIS.

tel af, en dat de punt verschillende tinten vaal hadt; de billen hadden eene ligte vaale kleur met wit gemengd, dewyl de hairen eene witagtige kleur aan den wortel, en eene bleek vaale kleur aan de punt hadden; de borst was zwartagtig, met uitzondering van het agterste gedeelte des borstbeens dat vaal was; het midden van het voorste gedeelte van den buik hadt ook eene vaale kleur, het agterste gedeelte was zwartagtig; de binnenkant van den arm en van den dye, de binnenkant in het onderst van den buitenkant des voorarms en des eigenlyk gezegden beens, en al het overige der vier pooten hadden eene zwarte of zwartagtige kleur, met eenige tinten vaal op op den knie, op den hiel en op de voeten.

Ik heb een anderen gemsbok gezien in het begin van february, hy verschilde van de voorgaanden in de kleuren van het hair; de streep der zyden van den kop en den buitenkant der ooren waren bruin; de binnenkant was wit, omboord met ligt vaal, en bruin aan de punt; daar liep geene zwarte streep op het bovenst van den hals, op den rug, en op het kruis; de deelen, de zyden en het onderst van den hals, de schouder, de buitenkant van den arm en van de dye; de voorarm en het been hadden eene zwartagtig bruine kleur; de hairen van het bovenst van den hals en van den rug maakten maanen, en hadden eene vaale punt; daar zaten ook van die hairen met eene vaale punt op de zyden van den hals en op den schouder; de zyden des ligchaams waren slegts bruin met een mengzel vaal, wanneer men dezelve van naby zag, en derzelver hair was minder lang dan dat van den anderen gemsbok; zodra men hetzelve nederstreek zag men de aschgraauw gryze kleur die over het grootst gedeelte van derzelver lengte zat; daar zat bruin boven het aschgraauw, en de punt van de meeste hairen van den schouder en van het kruis waren vaal; de billen waren wit met eenige tinten vaal. De gemsbok gelykt ten dien opzigte naar den rhebok, gelyk ook door de aschgraauw gryze kleur van zyn hair dat evenwel langer en minder hard is; de borst hadt eene zwartagtig bruine kleur; het voorste gedeelte van den buik was vaal, en het agterste met wit en aschgraauw gemengd; de hairen der randen van den voorhuid waren bruin, die welke de voorhuid bedekten hadden vaal aan hun eind, en die van de roede en van den balzak waren bruin; de pypen en de voeten waren zwartagtig met een mengzel van vaal; de zyden van de voeten waren slegts vaal.

De onderkant der hoeven van den gemsbok, die aan den grond raakt, is holrond en wordt geëindigd door een uitsteekenden rand, voornaamelyk op de buitenste zyde; het indrukzel van dien rand in den grond, doet den stap van dit dier onderscheiden.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten, van het eind van den smoel tot aan den aars .	3.	2.	6.
Hoogte van het voorste stel . . .	2.	0.	6.
Hoogte van het agterste stel . . .	2.	1.	6.
Lengte van den kop, van het eind van den smoel tot aan het begin der hoornen . . .	0.	6.	0.
Omtrek van den smoel agter de neusgaten gemeeten .	0.	6.	6.
Omtrek van den bek . . .	0.	5.	0.

	voeten,	duimen,	lynen.
Afſtand tuſſchen de hoeken des onderſten kaakbeens	0.	2.	2.
Afſtand tuſſchen de neusgaten omlaag gemeeten	0.	0.	4.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen	0.	1.	4.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden als dezelve open zyn	0.	0.	10.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en het eind der lippen	0.	5.	2.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor	0.	2.	0.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen	0.	3.	4.
Omtrek van den kop voor de hoornen	1.	1.	0.
Lengte der ooren	0.	4.	3.
Lengte der baſis over de buitenſte kromte gemeeten	0.	3.	6.
Afſtand tuſſchen de ooren en de hoornen	0.	2.	3.
Afſtand tuſſchen de beide ooren omlaag gemeeten	0.	1.	2.
Lengte van den hals	0.	9.	0.
Omtrek in het midden	0.	11.	6.
Omtrek van het lighaam agter de voorpooten gemeeten	2.	3.	0.
Omtrek op de dikſte plaats	2.	5.	0.
Omtrek voor de agterpooten	2.	1.	0.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart	0.	3.	2.
Omtrek aan zyn begin	0.	2.	8.
Lengte van den arm, van den elleboog tot aan de knie	0.	8.	6.
Omtrek op de dikſte plaats	0.	6.	6.
Omtrek van den knie	0.	4.	6.
Lengte van den pyp	0.	6.	0.
Omtrek op de dunſte plaats	0.	3.	0.
Omtrek van den kogel	0.	3.	7.
Lengte van den koot	0.	1.	2.
Omtrek van den koot	0.	3.	9.
Omtrek van de kroon	0.	4.	6.
Hoogte, van het onderſt van den voet tot aan den knie	0.	8.	10.
Afſtand, van den elleboog tot aan den ſchoft	0.	9.	0.
Afſtand, van den elleboog tot aan het onderſt van den voet	1.	4.	6.
Lengte van den dye, van den knieſchyf tot aan de waade	0.	11.	6.
Omtrek by den buik	0.	11.	0.
Lengte van den pyp, van de waade tot aan den kogel	0.	8.	2.
Omtrek	0.	3.	3.
Lengte der ſpoorgezwellen	0.	1.	0.
Hoogte der hoeven	0.	1.	9.
Lengte, van den voorhoef tot aan de hiel der voorſte voeten	0.	2.	1.
Lengte aan de agterſte voeten	0.	2.	1.
Breedte der beide hoeven te zamen genomen aan de voorſte voeten	0.	1.	4.
Breedte aan de agterſte voeten	0.	1.	6.
Afſtand tuſſchen de beide hoeven	0.	0.	8.
Omtrek der beide hoeven te zamen genoomen aan de voorſte voeten	0.	5.	9.
Omtrek aan de agterſte voeten	0.	6.	0.

De lever geleek naar die van den ram en van den bok; het galblaasje hadt de gedaante van eene peer.

De regter nier zat zo veel meer naar voren als zyne geheele lengte bedroeg.

Buvée del. C.F.F. sc.

Het middelrif was zeer dik.

De regter long hadt vier kwabben, drie op eene ry gefchaard en de vierde by den bodem van het hart geplaatft; de middelfte kwab was zeer klein, de vierde hadt ook minder grootte dan by de meefte andere viervoetige dieren; ik heb flegts een kwab aan den linker long befpeurd, dezelve was evenveel uitgeftrekt van voren naar agteren als de regter long, maar derzelver voorfte gedeelte was zeer dun; daar was in het midden des onderften gedeelten eene infnyding die deze kwab in tweën zoude gefcheiden hebben, indien dezelve dieper ware geweeft; in dit geval zouden de longen zes kwabben gehad hebben, het geen nog veel verfchilt van agt, welke de Hr. Perrault optelt (*a*); ik heb geen voetfpoor van eene zevende of van eene agtfte ontdekt.

Het hart geleek naar dat van den bok en van den ram; dat kwam flegts eene tak uit den bogt van de groote flagader te voorfchyn.

Het voorfte en het middelft voorfte gedeelte van den tong waren met zeer kleine tepeltjes bezet, en doorzaaid met klieragtige korreltjes; het overige van den tong hadt groote tepels byna alle naar agteren gerigt, en kleine kliertjes in een groot getal verfpreid over het agterft gedeelte, eenige ftonden op eene ry agter den anderen op de randen van de tong gefchaard.

Het verhemelte was met dertien groeven doorfneeden, waar van de twee of drie van de laatften flegts zeer weinig breedte en diepte hadden; voor het overige geleeken zy naar die van den ram en van den bok.

Daar zaten drie tepels aan de regterzyde, en flegts twee aan de linkerzyde op den buik voor den balzak, zy zaten op twee en eene halve lyn afftands van malkanderen in elke zyde; maar die van de eene zyde zaten twee duimen en een halven van die der andere zyde af.

Het roedehoofdje was geëindigd door een uitwafch of vyggezwel van zes lynen lang, twee breed, en anderhalve dik, en op de pisbuis gelegen die nog vyf lynen voorby dit vyggezwel uitftak; dit gedeelte van den pisbuis hong beweeglyk buiten het roedehoofdje, gelyk by den ram en den bok; de plooi der roede was vyftien lynen lang.

Het geraamte (*Pl. XIX*) van den gemsbok gelykt meer naar dat van den bok en van den ram, dan naar die der gazellen, van het hert, van den rhebok, enz. door de hoogte van den kop, van het benedenft des onderften kaakbeens af tot aan het voorhoofd toe, met betrekking tot de lengte van het uiteinde der kaakbeenderen tot aan het agterhoofd toe, en door de gedaante en de grootte der twee middelfte fnytanden, die minder breed aan hun einde zyn. De gemsbok gelykt naar den bok en verfchilt daarin van den ram, van de gazellen, van het hert, en van den rhebok, dat hy geene indrukzels voor de oogputten heeft; hy verfchilt van den bok door de gedaante van het voorhoofdsbeen dat holrond is voor de hoornen, en door de rigting der verlengingen die in de hoornen infchieten, en die een weinig naar voren geboogen zyn.

(*a*) *Mémoires pour fervir à l'Hiftoire naturelle des Animaux*, *Part. I. p.* 209.

Het doornagtig uitsteekzel des tweeden wervelbeens van den nek verschilt daarin van dat van den bok, dat hetzelve minder hoog is en byna evenveel uitsteekende naar agteren als naar voren, het geen men niet vindt noch by den gazelle, noch by het hert, den rhebok, enz.; de onderste tak van het zydelinsch uitsteekzel des zesden wervelbeens is niet uitgerand gelyk by den bok; het gelykt eerder naar dat van den gazelle, den rhebok, enz.

De gemsbok heeft dertien wervelbeenderen in den rug, dertien ribben aan elke zyde, agt waare en vyf valsche, zes beenderen in het borstbeen, zes wervelbeenderen in de lendenen, gelyk de bok, de rhebok, de gazellen, enz.; daar zaten vyf valsche wervelbeenderen aan het heiligbeen, en tien aan den staart.

	voeten,	duimen.	lynen.
Lengte van den kop, van het eind des bovensten kaakbeens tot aan de tusschenruimte der hoornen	0.	6.	1.
Breedte van den kop, ter plaatse van de oogputten	0.	3.	10.
Lengte van het onderst kaakbeen, van het eind der snytanden af tot aan de kromte van deszelfs takken	0.	5.	8.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen	0.	2.	5.
Breedte	0.	0.	5.
Breedte der oogputten	0.	1.	5½.
Hoogte	0.	1.	4½.
Lengte der hoornen	0.	6.	5.
Omtrek aan de basis	0.	2.	7.
Breedte van het gat des eersten wervelbeens, van boven naar beneden gemeeten	0.	6.	6.
Lengte van de eene zyde naar de andere	0.	0.	9.
Lengte van het lighaam des tweeden wervelbeens	0.	1.	9½.
Hoogte van het doornagtig uitsteekzel	0.	0.	6.
Breedte	0.	1.	8.
Lengte der agtste rib die de langste is	0.	8.	8.
Breedte van de breedste rib	0.	0.	7.
Lengte van het borstbeen	0.	9.	1.
Lengte des lighaams, van op één na het laatste wervelbeen der lendenen	0.	1.	2.
Lengte van het heiligbeen	0.	3.	8.
Breedte van het voorste gedeelte	0.	2.	3.
Breedte van het agterste gedeelte	0.	0.	9.
Lengte van het eerste valsche wervelbeen van den staart dat het langste is	0.	0.	8½.
Hoogte van het heupbeen, van het midden der panswyze holligheid af tot aan het bovenst van het been	0.	4.	1½.
Wydte van het bekken	0.	2.	1½.
Hoogte	0.	3.	6.
Lengte van het schouderblad	0.	5.	9.
Lengte van deszelfs basis	0.	3.	4.
Lengte van het schouderbeen	0.	6.	7.
Omtrek op de dunste plaats	0.	2.	2.
Lengte van de ellepyp	0.	8.	1.

Hoogte

	voeten,	duimen,	lynen.
Hoogte van den elleboogsknokkel	0.	1.	3.
Lengte van het ſtraalbeen	0.	6.	7.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	7.
Lengte van het dyebeen	0.	7.	4.
Omtrek van het midden des beens	0.	2.	0.
Lengte der knieſchyven	0.	1.	1.
Breedte	0.	0.	7.
Dikte	0.	0.	7.
Lengte van het ſcheenbeen	0.	9.	3.
Omtrek van het midden des beens	0.	1.	11.
Hoogte van de voorhand	0.	0.	8½.
Lengte van het hielbeen	0.	2.	4.
Lengte der pypen van de voorſte pooten	0.	5.	2.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	6.
Lengte van de pypen der agterſte pooten	0.	6.	0.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	5½.
Lengte der beenderen uit de eerſte regelen der vingeren	0.	1.	8.
Lengte der beenderen uit de tweede regelen	0.	1.	0.
Lengte der beenderen uit de derde regelen	0.	1.	5.

BESCHRYVING VAN DEN BOK VAN JUDA.

De Bok van Juda (*Pl. XXII*) gelykt veel naar onzen bok, maar hy is kleiner; de volgende beschryving is naar eene geit van Juda (*Pl. XXIII*) opgemaakt, die den kop en den smoel breeder, en het voorhoofd minder verheven hadt, als onze geit; het oog was ook minder groot, de onderste lip stak meer vooruit, de ooren waren korter, enz.

Het eind van den smoel, de bek, de baard, het neusbeen, het bovenst van den kop en het agterhoofd waren zwart; daar liep over den hals eene soort van zeer korte maanen, van dezelfde kleur, en langs den rug eene zwarte streep die zig tot aan het eind van den staart uitstrekte; een gedeelte van het onderst kaakbeen, de keel en de borst hadden ook eene zwarte kleur; eene andere streep van dezelfde kleur daalde langs den hals neder van van den keel af tot aan de borst toe, en klom aan beide zyden wederom op van de borst af over den schouder tot aan den schoft; de voorste zyde van den arm, de knie en het onderst van den linker voorpoot, waren zwart; de andere voorpoot was gedeeltelyk wit en gedeeltelyk zwart; de zyden en het agterst gedeelte van den buik, de liesen, de binnenkant der dyën, derzelver voorste en agterste zyden, de omtrek van den aars, de enkels, en een gedeelte van het overige der agterpooten waren zwart; daar zat eene witte vlak onder het onderst kaakbeen; eene breede streep van dezelfde kleur strekte zig van het midden van den buik tot aan de borst uit; die streep verdeelde zig in twee smaller takken die langs de beide zyden der borst opklommen; de zyden van den kop, van den hals en van het lyf, de ooren en de buitenkant der armen en der dyën hadden eene bleek vaale kleur vermengd met eene tint witagtig; als men de hairen van malkanderen streek, zag men dat elk derzelven tot op omtrent de helft zyner lengte van den wortel af, zwart was; boven dit zwart zat eene heldere vaale kleur, boven deze zat wit, en eindelyk was de punt van de meesten zwartagtig.

De hairen van den baard waren slegts drie duimen lang, en niet zeer veel in getal; zy maakten twee kleine bosjes, een aan elke zyde van het kaakbeen, het langste hair van het geheele lighaam zat op het midden van den buik en hadt dezelfde lengte als dat van den baard; het hair van de maanen was twee duimen en een halven lang, en over het algemeen was het hair van het geheele lighaam anderhalven of twee duimen lang, het was korter, styver en ruwer dan het hair van onze geiten: die van Juda, waarvan wy hier spreeken, hadt eelten aan de knieën, en het voorste van de borst, hadt haar hair verlooren door tegen den grond te wryven; haare hoornen waren afgezaagd geworden, en van dezelven waren slegts twee kleine stompen overig, die op eenen afstand van negen lynen van elkanderen afzaten.

Wy hebben eene andere geit van Juda gezien, die ons is voorgekomen,

De Seve, del. C. F. Fritzsch, sc.

LE BOUC DE JUDA.

De Seve. del. C. F. Fritzsch. sc.

LA CHEVRE DE JUDA.

Burée del. B. de Bakker sc.

LE BOUC D'AFRIQUE.

De Seve. del.
B. de Bakker. sc.

LA CHEVRE NAINE.

flegts daarin van die te verfchillen welke ten onderwerpe voor de voorgaande befchryving gediend heeft, dat zy een weinig kleiner was; haare hoornen waren een weinig agter over geboogen, en dezelve waren flegts eenen duim breed by den kop van het dier, en hadden twee duimen lengte, fchoon zy fcheenen geknot te zyn; zy zaten van onderen tien lynen, en met hunne bovenfte einden twee duimen van elkanderen af; zy waren, gelyk ook de hoeven, zwartagtig grys van kleur, deze geit hadt eene ifabelle kleur byna op alle de deelen van haar lighaam; te weeten het bovenft van den kop, de ooren, den baard, het bovenft en de zyden van den hals, de zyden des lighaams en het kruis; maar de neus, het onderft van den hals, van de borft en van den buik, het onderft van de fchouderen en van de dyën, de vier pooten en de ftaart hadden eene witte kleur met een weinig geel vermengd; daar liep over den hals en over den rug eene zwarte ftreep die zig van het agterft van den kop tot aan den ftaart uitftrekte, en op de zyden van den fmoel zat eene zwarte vlak die van de hoeken van den bek tot aan het oog liep; het hair van den baard was vyf duimen lang.

Men hadt deze geit uit het koningryk Juda overgebragt met een mannetje (*Pl. XXII*), die eene veel fterker bokken-reuk van zig gaf dan het wyfje; zyne hoorns waren regt, drie duimen lang, en anderhalven duim breed aan hunnen wortel; zy ftonden van onderen vyf lynen van elkanderen af, en byna twee duimen aan hun eind, het welk afgenoomen fcheen te zyn; het mannetje hadt den kop minder breed en minder dik dan het wyfje, het eind van den fmoel puntiger, het hair langer, wit, en van eene hoedanigheid die naar die van wol geleek, fchoon evenwel harder en minder fyn; het neusbeen was holrond over zyne lengte; de hoornen hadden eene witagtige kleur, en de hoeven waren geelagtig; daar liepen over den hals, en over den rug maanen die zig van agter den kop tot aan den ftaart toe uitftrekten, en die uit veel harder hairen beftonden dan die van het overige des lighaams; de langfte hairen van die maanen zaten op den hals en waren tot vyf duimen en een halven lang; de hairen van den baard hadden flegts vier duimen en een halven lengte, en die van het lighaam omtrent twee duimen.

Het mannetje en het wyfje hielden de ooren byna altyd naar voren, zomtyds naar buiten, maar nooit naar agteren gerigt; hunne ftaart door lange hairen geëindigd, die byna drie duimen en een halven lang waren.

De afmeetingen die in de volgende tafel worden opgegeeven zyn op den bok van Juda genoomen, die op plaat XXII ftaat afgebeeld.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten van het eind van den fmoel tot aan den aars . .	2.	0.	6.
Hoogte van het voorfte ftel	1.	5.	0.
Hoogte van het agterfte ftel	1.	5.	0.
Lengte van den kop, van het eind van den fmoel tot aan het begin der hoornen	0.	5.	6.
Omtrek van den fmoel agter de neusgaten gemeeten .	0.	5.	2.

	voeten,	duimen,	lynen.
Omtrek van den bek	0.	4.	0.
Afstand tusschen de hoeken des onderften kaakbeens	0.	2.	3.
Afstand tusschen de neusgaten om laag gemeeten	0.	0.	2½.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen	0.	0.	10.
Afstand tusschen de beide oogleden wanneer zy open zyn	0.	0.	5.
Afstand tusschen den voorften hoek en het eind der lippen	0.	3.	5.
Afstand tusschen den agterften hoek en het oor	0.	1.	9.
Afstand tusschen de voorfte hoeken der oogen in eene regte lyn gemeeten	0.	2.	6.
Dezelfde afstand over de kromte van het neusbeen gemeeten	0.	3.	0.
Omtrek van den kop voor de hoornen	1.	1.	8.
Lengte der ooren	0.	3.	4.
Breedte van derzelver basis over de buitenfte kromte gemeeten	0.	2.	6.
Afstand tusschen de ooren en de hoornen	0.	1.	5.
Afstand tusschen de beide ooren om laag gemeeten	0.	2.	3.
Lengte van den hals	0.	5.	4.
Omtrek by den kop	0.	10.	0.
Omtrek by de schouders	1.	0.	0.
Hoogte	0.	3.	9.
Omtrek van het lighaam agter de voorpooten	1.	10.	0.
Omtrek op de dikfte plaats	2.	1.	0.
Omtrek voor de agterpooten	1.	10.	0.
Lengte van den stomp van den staart	0.	3.	6.
Omtrek aan deszelfs begin	0.	2.	0.
Lengte van den arm, van den elleboog tot aan den knie	0.	5.	4.
Omtrek op de dikfte plaats	0.	5.	4.
Omtrek van den knie	0.	3.	0.
Lengte van den pyp	0.	2.	10.
Omtrek op de dunfte plaats	0.	2.	3.
Omtrek van den kogel	0.	3.	6.
Lengte van den koot	0.	1.	0.
Omtrek van den koot	0.	3.	8.
Omtrek van de kroon	0.	4.	5.
Hoogte, van het onderfte van den voet tot aan de knie	0.	5.	0.
Afstand, van den elleboog tot aan den schoft	0.	7.	0.
Afstand, van den elleboog tot aan het onderft van den voet	0.	9.	6.
Lengte van den dye, van den kniefchyf tot aan de waade	0.	6.	3.
Omtrek by den buik	0.	7.	0.
Lengte van den pyp, van de waade tot aan den kogel	0.	4.	2.
Omtrek	0.	2.	8.
Lengte der spoorgezwellen	0.	0.	11.
Hoogte der hoeven	0.	1.	2.
Lengte, van den voorvoet tot aan den hiel aan de voorfte voeten	0.	1.	8.
Lengte aan de agterfte voeten	0.	1.	8.
Breedte der beide hoeven te zamen genoomen, aan de voorfte voeten	0.	1.	7.
Breedte aan de agterfte voeten	0.	1.	6.
Afstand tusschen de twee hoeven	0.	0.	5.

	voeten,	duimen,	lynen.
Omtrek der twee hoeven te zamen genoomen, aan de voorste voeten	0.	4.	8.
Omtrek aan de agterste voeten	0.	4.	4.

De geit van Juda, welker afmeetingen in de voorgaande tafel zyn opgegeeven, woog zes-en-veertig ponden; by de opening van den onderbuik vondt men het netvlies gelyk aan dat van onzen bok, en sterk belaaden met een zeer wit smeer; de vier maagen en de darmen hadden dezelfde ligging en hetzelfde maakzel als by dat dier, zo wel in- als uitwendig; want ik heb een bok geöpend en ontleed te gelyk met de geit waarvan wy hier spreeken; maar de kleur van den wolligen rok der drie eerste maagen was bruin by de geit, terwyl dezelve geelagtig was by den bok; de tepels van den muts en van den boekenpens waren veel dikker, veel korter en minder puntig by de geit; de lengte van derzelver dunne darmen was van veertig voeten van den portier tot aan den blindendarm, en die van den kronkel- en regtendarm te zamen genoomen van dertien voeten, het geen drie-en-vyftig voeten maakte voor de lengte van den darmbuis, behalven de blindendarm. Schoon de bok van eene maatige grootte was, met betrekking tot de gewoone bokken, was hy veel grooter dan de geit, en zyne dunne darmen waren vyftig voeten lang; de kronkel- en regtendarm te zamen hadden twintig voeten lengte; dus bedroeg de volle lengte van den darmbuis zeventig voeten zonder den blindendarm.

De lever van de geit van Juda geleek zeer veel naar die van den bok, maar het galblaasje was niet zo lang als dat van den bok, want het strekte zig niet buiten de randen der lever uit; dit ingewand hadt van buiten en van binnen eene zeer bleeke en byna loodblaauwe kleur; hetzelve woog elf oncen zes drachma's en eene halve; ik heb uit het galblaasje een geel vogt gehaald, gelyk aan dat uit het galblaasje van den bok; dit vogt woog een drachma en vyftig greinen; ik vondt niet eenen worm in de lever van deze geit van Juda noch van dezen bok; deze beide dieren wierden in het midden der maand maart ontleed: de lever van de geit van Juda was naar evenredigheid breeder dan die van den bok en byna vierkant, dezelve hadt eene grysagtige kleur van buiten en bleek roode van binnen; zy woog eene once, vier drachma's en eene halve.

Schoon de regter nier by de geit van Juda wel zo veel meer naar voren zat dan de linker als deszelfs geheele lengte bedroeg, was dit verschil evenwel nog zo groot niet als by den bok; maar de nieren van deze twee dieren geleeken van binnen en van buiten volkoomen naar malkanderen, behalven dat het indrukzel naar evenredigheid minder diep was in de nieren van de geit van Juda.

De longen waren gelyk aan die van den bok zo wel in het getal der kwabben als in de gedaante en plaatsing; daar zaten in de groote kwab der regter zyde twee bakken die zo groot als nooten waren, vol met een wateragtig vogt dat byna geenen smaak hadt; het hart, de tong, het strot klapje, de randen der opening van het strottenhoofd, en de agterherssenen van de

geit van Juda, geleeken naar die zelfde deelen by den bok beſchouwd; maar de ongelykheden der groote herſſenen waren een weinig verſchillend by die twee dieren; deze herſſenen woogen by de geit van Juda eene once en drie drachma's, en de agterherſſenen drie drachma's en agt-en-twintig greinen.

Dat dier hadt ſlegts twee tepels; zy waren elk negen lynen lang, en zaten op vyftien lynen afſtands van malkanderen geplaatſt; zy hadden vier lynen middellyns aan de baſis.

Ik ben geen duidelyk verſchil ontwaar geworden tuſſchen de in- en uitwendige deelen der voortteeling, by de geit van Juda, en by die van ons land, en by de ooij beſchouwd; de binnenſte mond der lyfmoeder van de geit van Juda zat met verſcheiden kleine knobbeltjes bezet; daar zaten op de binnenſte wanden der hoornen van de lyfmoeder eene menigte kleine kelkklieren in de gedaante van bekertjes, van eene of twee lynen middellyns.

De zaadballen ſcheenen gezwollen te zyn, ook was deze geit ritzig toen men haar doodde; men zag eene dikte ter grootte van eene linz op een van de zaadballen; hetzelve openende ſprong daar een zeer helder vogt uit, dat uit de groote watervaten uitliep, welker holligheden binnen in den zaadbal ledig bleeven.

Het geraamte (*Pl. XXIV, fig.* 1), van den bok van Juda, gelykt volkoomen naar dat van onzen bok.

De Seve. del. C. F. F. sc.

BESCHRYVING
VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET
DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURKYKE HISTORIE
VAN DEN STEENBOK, DEN CAPRICORNUS, DEN GEMSBOK, EN DEN BOK VAN JUDA.

No. MCXXXI. *De kop van een Steenbok.*

Deze kop is negen duimen lang van het eind des bovensten kaakbeens af tot aan de knokkelwyze uitsteekzelen des agterhoofdsbeens toe, en vyf duimen breedte ter plaats van de oogpuisten; de hoornen zyn eenen voet en zeven duimen lang, en hebben agt duimen, drie lynen omtreks aan de basis; zy zyn naar agteren en naar omlaag gekromd; derzelver kromte is grooter aan hun eind dan over het overige hunner lengte; derzelver einden zyn op een afstand van eenen voet en vyf duimen van elkanderen, en tusschen beider basis slegts van zeven lynen; daar zitten op yderen hoorn slegts zes of zeven knobbeltjes aan de voorste zyde.

No. MCXXXII. *Andere kop van een steenbok.*

De lengte van den kop van het eind des bovensten kaakbeens tot aan de knokkelwyze uitsteekzelen des agterhoofdsbeen is van tien duimen; de hoornen zyn veel grooter dan die van het voorgaand nommer; men vind derzelver afmeetingen in de beschryving van den steenbok.

No. MCXXXIII. *Het geraamte van een capricornus.*

Dit geraamte (*Pl. XVII*) koomt van een zeer jong dier, want alle de uitsteekzels hebben nog hunne zamenvoegingen; de beenderen gelyken byna volkoomen naar die van den bok in getal, in plaatsing, gedaante, en allernaauwkeurigst in de geëvenredigde grootte der beenderen van de pooten; ik heb slegts opgemerkt dat de kromte der takken van het onderst kaakbeen meer naar dat van den steenbok gelykt; maar de hoornen verschillen van die van 't laatstgemelde dier en van die van den bok, zy hebben vyf duimen lengte en omtrek aan de basis; zy staan schuinsch naar agteren en naar buiten gerigt, naar omlaag, en met hunne punt wederom een weinig naar omhoog, geboogen; daar is eenen duims afstand tusschen derzelver basissen, en van zes duimen en een halven tusschen derzelver einden; zy zyn plat op de zyden; zy hebben eene graat die in de lengte loopt op het voorste van derzelver onderst gedeelte, en eene groef naast die graat op hunnen binnenkant; die hoornen zyn bruin, in de lengte gestreept en omzet met twaalf dwarsche ringen, die meer uitsteeken op den voorsten dan op den

agterften kant der hoornen; zy gelyken naar die van den bok door hunne kleur, door hunne graat, maar zy verfchillen daarvan door hunne groef, door hunne ftreepen en door hunne ringen; maar zy hebben geenen vlakken kant van voren gelyk die van den fteenbok, en het fchynt niet dat deze vlakke kant door den groei met het toeneemen van den ouderdom zoude kunnen gevormd zyn.

De lengte van dit geraamte bedraagt twee voeten en negen duimen, van het eind der kaakbeenderen af tot aan het agterft eind van het heiligbeen toe; de kop is zeven duimen drie lynen lang, heeft drie duimen elf lynen breedte ter plaats van de oogputten, en eenen voet twee duimen omtreks; het voorfte ftel is eenen voet elf duimen en een halven hoog, en het agterfte ftel elf duimen.

No. MCXXXIV. *De hoorns van een jongen gemsbok.*

Deze hoornen zyn flegts zes duimen en een halven lang over hunne kromte gemeeten, en hebben drie duimen omtreks aan de bafis.

No. MCXXXV. *Andere hoorns van een gemsbok.*

Derzelver lengte is van omtrent agt duimen en een halven, zy hebben drie duimen en een halven omtreks aan de bafis; deze hoornen zitten aan een ftuk van het voorhoofdsbeen vaft, daar is een afftand van vyf lynen tuffchen derzelver bafis, en drie duimen tien lynen tuffchen derzelver punten.

No. MCXXXVI. *Andere hoorns van een gemsbok.*

Deze hoornen zitten aan een ftuk van het voorhoofdsbeen vaft gelyk de voorgaanden; maar zy zyn een weinig langer en ftaan veel verder van elkanderen af met hun eind, zy hebben omtrent negen duimen en een halven lengte, en byna drie duimen en een halven omtrek aan de bafis; daar is een afftand van vyf lynen tuffchen derzelver bafiffen, en van vyf duimen en een halven tuffchen derzelver punten.

No. MCXXXVII. *De kop van een gemsbok.*

Deze kop is zeven duimen zeven lynen lang van het eind des bovenften kaakbeens tot aan de knokkelwyze uitfteekzelen van het agterhoofdsbeen, en drie duimen negen lynen breed ter plaats van de oogputten; de hoornen hebben negen duimen lengte, volgens derzelver kromte gemeeten, en drie duimen drie lynen omtreks aan de bafis; derzelver einden zitten op drie duimen afftands van elkanderen, en de bafiffen op dien van vier lynen.

No. MCXXXVIII. *Het geraamte van een gemsbok.*

Dit geraamte heeft ten onderwerpe gediend voor de befchryving der beenderen van den gemsbok, het koomt van een jong individu; het voorfte gedeelte des bovenften kaakbeens, en de verlengingen des voorhoofdbeens die in de hoornen fchieten, zyn afgenoomen geworden, enz.

No. MCXXXIX. *Het geraamte van een bok van Juda.*

De lengte van dit geraamte is van twee voeten negen duimen van het eind der kaakbeenderen tot aan het agterfte eind van het heiligbeen; de kop is zes duimen tien lynen lang, en heeft drie duimen agt lynen in zyne grootfte breedte, en dertien duimen en een halven omtrek; het voorfte ftel heeft anderhalven voet hoogte, en het agterfte eenen voet vyf duimen en een halven.

DE

DE SAIGA.

Men vindt in Hongarye, in Polen, in Tartarye, en in zuidelyk Siberie, eene ſoort van wilde geit, waar aan de Ruſſen den naam van Seigah of Saiga gegeeven hebben, dewelke in de geſtalte des lighaams en in het hair naar de tamme geit gelykt, maar in de gedaante der hoornen en in den baard veel naar de gazelles zweemt, en de ſchaduwing of overgang tuſſchen die twee dieren ſchynt te maaken; want de hoornen van den ſaiga (*Pl. XXIV, fig.* 2) zyn geheel gelyk aan die van de gazelle; zy hebben de zelfde gedaante, de zelfde dwarſche ringen, de overlangſche groeven, enz. en zy verſchillen daar niet van dan in kleur. De hoornen van alle de gazelles zyn zwart en ondoorſchynende, die van den ſaiga daarentegen zyn witagtig en doorſchynende. Dit dier is door GESNER aangeweezen onder den naam van *Colus* (*a*), en door GMELIN, onder dien van *Saiga* (*b*);

(*a*) *Apud Scythas & Sarmatas quadrupes fera eſt, quam* Colon (Κόλος) *appellant; magnitudine inter Cervum & Arietem, abbicante corpore; eximiæ ſupra bos levitatis ad curſum.* STRABO *lib. VII.... Sulac (a quo litteris tranſpoſitis nomen* Colus *factum videtur,) apud Moſcobios vulgo nominatur animal ſimile ovi ſylveſtri candidæ, ſine lana; capitur ad pulſum tympanorum dum ſaltando delaſſatur...... Apud Tartaros, (inquit Matthias a Michow) reperitur* Snak *animal, magnitudine ovis duabus parvis cornibus præditum; curſu velociſſimum; carnes ejus ſuaviſſimæ..... In deſertis campis circa Boryſthenem, inquit (Sigismundus, liber Baro in Herberſtain, in commentariis rerum Moſcoviticarum,) Tanaim & Rha, eſt ovis ſylveſtris, quam Poloni* Solhac, *Moſci* Seigac *appellant. magnitudine capreoli, brevioribus tamen pedibus, cornibus in altum porrectis, quibusdam circulis notatis, ex quibus Moſci manubria cultellorum tranſparentia faciunt, velociſſimi curſus & altiſſimorum ſaltuum.* GESNER *hiſt. quadr. pag.* 361 & 362. *ubi vide figuras.*

(*b*) Men vindt in den omtrek van Sempalat eene menigte van *ſaigi* of *ſaiga*, dit is een dier, 't welk veel naar een rhebok gelykt, behalven dat zyne hoornen. in plaats van haaksgewyze te buigen, regt zyn; men kent dit dier in geheel Siberie niet, behalven in den gemelden omtrek; want het dier, 't welk men in de provintie van Jakutik *ſaiga* noemt, is het *muscusdier*. Deze ſoort van geit wordt veel in dezen omtrek gegeeten...... Men zeide ons, dat de ſmaak van het vleeſch gelyk was aan dien van 't hert. *Voyage de* GMELIN *à Kamſchatka, tom. I pag.* 179. naar het Ruſſiſch overgezet en door den Hr. *de l'Iſle* medegedeeld. *Nota* 1°. Hr. GMELIN heeft naderhand eene breeder beſchryving van den ſaiga gegeeven in het V^e deel der nieuwe Memories van de Akademie te Petersburg, onder den naam van *ibex imberbis*, maar hy geeſt 'er geene figuur by; wy meenen egter hier een uittrekſel te moeten geeven van deze beſchryving, om niets over te ſlaan van 't geen men wegens dit dier weet. — Het heeft den kop van een ram met een verhevener en meer vooruitſteekende neus, het lighaam van een hert, maar veel kleiner, want het krygt nooit de grootte van den rhebok; de ooren, die regt en vry breed zyn, loopen in eene punt uit: de hoornen, geelagtig en doorſchynende, zyn een voet lang, aan de baſis geringd, en boven de oogen geplaatſt: vier ſnytanden, vier hondstanden, en vyf baktanden, waarvan elk twee wortels heeft: in het onderſt kaakebeen, evenveel ſnytanden en hondstanden, maar ſlegts vier baktanden waarvan elk drie wortels heeft, in het bovenſt kaakebeen; de hals wat langer; de agterſte beenen wat langer dan de voorſte, de voet gevorkt; vier tepels aan de mammen, twee aan elke zyde; de ſtaart dun, drie duimen lang; het hair als dat van een hert; van eene geelagtig bruine kleur aan de buitenſte deelen des lighaams, en wit aan den buik en de binnenſte deelen; het wyfje is kleiner dan het mannetje en heeft geene hoornen....... Dit dier krygt wormen onder het vel..... Zy koppelen in den

de hoornen welken wy in des Konings kabinet hebben zyn daar gezonden onder den naam van Hongaarſchen bok; zy zyn van zulk eene doorſchynende en zulk eene zuivere ſtoffe, dat men 'er zig van bedient als van hoorn, en hen tot dezelfde gebruiken vervaardigt. In de natuurlyke gebruiken gelykt de ſaiga meer naar de gazelles, dan naar de ſteenbok, of naar den gems; want hy bepaalt zig niet tot de bergagtige landen; hy leeft, gelyk de gazelle op de heuvelen en in de vlakten; hy houdt, gelyk deze veel van ſpringen, en is vaardig in den loop; zyn vleeſch is ook veel beter om te eeten dan dat van den ſteenbok of de andere wilde of tamme bokken en geiten.

herfſt, en werpen in de lente een of twee jongen; zy leeven niet dan van gras en groente, en zyn zeer vet in den tyd hunner ritzigheid; des zomers onthouden zy zig in de vlakten, langs de oevers van den Irtiſch; des winters begeeven zy zig naar hoogere ſtreeken; men vindt hen niet ſlegts aan den Irtiſch, maar ook in de meeſte landen, die door de Boryſthene bewaterd worden, gelyk ook in die, door welken de Don- en de Wolga, ſtroomen. *Vide Novi Commentarii Academiæ Petropolitanæ, Tom. V. Petropoli* 1760. *pag.* 345 *en* 346. *Nota.* 2°. De Sekretaris van de Akademie van Petersburg voegt by 't geen de Hr. GMELIN hier gezegd heeft, dat de ſaiga altyd te rug gaande weidt ..... dat de Chineezen derzelver hoornen koopen om 'er lantaarns van te maaken ..... dat men hem niet hooger vindt dan op den vier-en-vyftigſten graad breedte, en dat zy ooſtelyk niet veel aan de andere zyde van de Oby vernomen worden. Vide *ibidem*, *pag.* 35, 36.

DE GAZELLES (*).

Wy hebben dertien ſoorten, of ten minſten dertien duidelyke verſcheidenheden, onder de dieren, welken men Gazelles noemt, erkend, en in de onzekerheid, of het ſlegts verſcheidenheden, dan of het inderdaad verſchillende ſoorten zyn, hebben wy geoordeeld dezelve by malkander te moeten voegen, en hen elk een byzonderen naam te geeven, die in 't eerſte geval ſlegts voorbygaande zal zyn, maar in het ander de byzondere en bepaalende benaaming voor ydere ſoort zal kunnen worden. Het eerſte dezer dieren, en het eenigſt, waar voor wy den geſlagtnaam van gazelle behouden zullen, is de gemeene gazelle (*a*), die in Syrie, in Meſopotamie, en in de andere Provintiën van de Levant, zo wel als in Barbarye, en in alle de noordelyke deelen van Afrika, gevonden wordt; de hoornen van deze gazelle hebben omtrent een voet lengte; zy hebben aan de baſis ringen, die rondom loopen, en vervolgens halve ringen tot op een kleinen afſtand van hun einde, welk einde glad en puntig is. Ook zyn deze hoornen niet ſlegts van ringen omvangen, maar ook overlangs gegroefd met kleine groeven; de ringen teekenen de jaaren van den groei; zy zyn gemeenlyk ten getale van twaalf of dertien. De gazelles in 't algemeen, en deze in 't byzonder, gelyken veel naar den rhebok, in de geſtalte des lighaams, in de natuurlyke verrigtingen, in de vaardigheid der beweegingen, in de groote en levendigheid der oogen, enz. En dewyl de rhebok niet gevonden wordt in de landen waarin zig de gazelle onthoudt, zou men in bekoring koomen van te denken, dat hy ſlegts een verbaſterde rhebok is, of dat de rhebok ſlegts een gazelle zy door den invloed van het klimaat en door het uitwerkzel van het verſchillend voedzel verbaſterd; maar de gazelles verſchillen van den rhebok in de natuur der hoornen; die van den rhebok zyn eene ſoort van eene digte ſtoffe als de hertshoornen, en vallen ook even als deze jaarlyks af, om zig te vernieuwen: de hoornen der gazelles integendeel zyn hol, en blyven zitten, gelyk die der bokken; daarenboven heeft de rhebok geen galblaasje; terwyl de gazelles het zelve wel hebben, gelyk de bokken en geiten. De gazelles hebben, gelyk de rhebok, traangooten of diepzels vóór de beide oogen; ook gelyken zy daarna in de hoedanigheid van 't hair,

(*) Gazelle, in 't Arabiſch *Gazal*; de geſlagtnaam, welken men aan verſcheiden dieren van verſchillende ſoorten gegeeven heeſt.

(*a*) Dorcas. *Dorcades Libycæ ventre ſunt albo, qui color eis ad laparas uſque adſcendit; ad ventrem verò utrinque latera nigris vittis diſtinguuntur; reliqui corporis color rufus aut flavus eſt & pedes quidem eis longi ſunt, oculi nigri, cornibus caput ornatur & longiſſimas aures habent.* ÆLIAN. *de nat. animalium, lib. XIV. cap.* 14.

Algazel *ex Africa*, HERNAND, *hiſt. mexic. pag.* 893.

Hircus *cornibus teretibus, arcuatis, ab imo ad ſummum ferè annulatis, apice tantummodò levi..... Gazella Africana. La Gazelle d'Afrique.* BRISSON *Regn. anim. pag.* 69.

in de witheid der billen, en in de borſtelhairen die zy op de beenen hebben; maar die borſtels zitten in de rhebokken op de agterſte beenen, terwyl zy in de gazelles op de voorſte zyn: De gazelles ſchynen derhalven halfſlagtige dieren te zyn tuſſchen de ſoort der rhebokken en bokken; maar als men in aanmerking neemt, dat de rhebok een dier is, dat eveneens in de beide werelden gevonden wierdt, terwyl de geiten of bokken daarentegen, zo wel als de gazelles in de nieuwe wereld niet beſtonden, zal men zig ligtelyk overreeden; dat deze twee ſoorten, de geiten en de gazelles nader by malkander koomen, dan zy tot de ſoort van den rhebok koomen; voor het overige zyn de eenige kenmerken, die aan de gazelles byzonderlyk behooren, de dwarſche ringen met de overlangſche groeven, de hoornen, de borſtelhairen aan de voorſte beenen, een dikke en wel geteekende ſtreep van zwart, bruin, of ros hair van onderen aan de zyden, en eindelyk drie ſtreepen van witachtig hair, die zig overlangs over de binnenzyde van het oor uitſtrekken. *Zie hier agter de beſchryving en de figuur van de gazelle, (Pl. XXV). Zie ook in de noot hier onder (b) de beſchryving van deze ſoort van gazelle door* FABIUS COLUMNA.

De tweede gazelle is een dier, dat gevonden wordt in Senegal, alwaar de Hr. ADANSON ons zegt, dat men het *Kevel* heetede; het is wat kleiner dan de gemeene gazelle, en omtrent van grootte als onze kleinſte rhebok; ook verſchilt het hier in van de gazelle, dat het veel grooter oogen heeft, en dat zyne hoornen, in plaats van rond, aan die kanten plat zyn; die platheid der hoornen is geen verſchil, dat van de verſchillende ſexe af hangt; de mannetjes en wyfjes gazellen hebben de hoornen rond, de mannetjes en wyfjes kevels hebben die plat, of om beter te zeggen, ſaamgedrukt; voor het overige gelykt de kevel volkomen naar de gazelle, en heeft, even als deze het hair kort en vaal, de billen en den buik wit, den ſtaart zwart, de bruinen band onder de zyden, de drie witte ſtreepen in de ooren, de hoornen zwart en van ringen omgeeven, de overlangſche groeven tuſſchen de rin-

(b) Algazel *ex Africa, animal exoticum .... ex Africâ Neapolim miſſum; magnitudine Capreæ,* Capreoli *dicti, cui toto habitu primâ facie ſimile, niſi quod cornibus nulli magis quam hirco ſimilioribus ſit præditum.... Pilo eſt brevi, levi, flavicante at in ventre & lateribus candicante ſicut in internis femorum & brachiorum, illoque capreolo molliori. Altitudo illius in poſterioribus, quæ ſublimiora ſunt anterioribus tibiis, tres ſpithamas æquat. Corpus obeſius, & collum craſſius habet; cruribus & tibiis admodum gracile: ungulis biſulcis admodum diſſectis, illiſque tenuibus, & hircinis oblongioribus; & acutioribus ſimilitudine alces, & nigricantibus. Caudam habet dodrantem ferè piloſam, hircinam & a medio uſquæ ad extremum nigreſcentem..... Hilaris aſpectu facies; oculi magni, nigri, lucidi, læti; aures longæ, magnæ, patulæ, in proſpectu elatæ, illæque intus canaliculatæ, quinquefido ſtrigium ordine nigricante, extumentibus circa illas ſtriis piloſis candicantibus, & linea tenui circumducta .... Cornua pedem romanum longa, retrorſum inclinata, Hircina, ex nigro caſtaneo colore cochleatim ſtriata & interno ſitu ad invicem ſinuata, & poſt dilatationem reflexa, atque deinde in extremo parum acie reſupinata...... Naſus colore magis rufo, ſicuti ex oculis parallelo ordine linea nigricans dependet ad os uſque, reliquis candicantibus. Nares & labia, os & lingua nigreſcunt, quod ſatis dum ruminabat obſervavimus; dentibus, ovium modo, exiguis & vix conſpicuis; vocem edit non abſimilem ſuillæ.* FAB. COLUMNÆ, *Annot. & Addit. in rerum Med. nov. Hiſp. Nardi. Ant. Recchi....* HERNAND, *Hiſt. Mex. pag.* 893, 894.

gen, enz. Maar het is waar, dat het getal van die ringen by den kevel grooter is dan by den gazelle; deze heeft 'er gemeenlyk maar twaalf of dertien; de kevel heeft 'er ten minsten veertien, en dikwils tot agttien en twintig. (*Zie hier agter de beschryving van den kevel in de XXVIIIe Plaat*).

Het derde dier is dat 't welk wy *Korine* zullen noemen, naar den naam *Korin*, welken het in Portugal heeft; het gelykt veel naar den gazelle, en naar den kevel, want de ringen die de hoornen van den korine omvangen, zyn zeer weinig uitspringende en nauwelyks merkbaar. De Hr. ADANSON, die my de beschryving, welken hy van dit dier gemaakt heeft, wel heeft willen mededeelen; zegt, dat het wel wat van den gems schynt te hebben, maar dat het veel kleiner, en maar twee en een half voet lang, en minder dan twee voeten hoog is; dat zyne ooren vier en een halve duim, de staart drie duimen, de hoornen zes duimen lang zyn, en slegts zes lynen dikte hebben: dat zy by hunnen oorsprong twee duimen, en aan het einde vyf of zes duimen afstand van malkanderen hebben; dat zy in plaats van ringen, dwarsche rimpels hebben die ringswyze loopen, en het benedenste gedeelte van den hoorn zeer digt by malkanderen, maar in het bovenste veel verder van malkanderen afstaan; dat deze rimpels, die de plaats van ringen vervullen, ten getale van byna zestig zyn; dat voor het overige de korine korter, glinsterender, en gevulder hair heeft, vaal op den rug en in de zyden; wit onder den buik en onder de dyën met een zwarten staart, en dat 'er in die zelfde soort van de korine individu's zyn, welker lighaam met witagtige vlekken zonder orde bezaaid of getygerd is. (*Zie ook de beschryving van de korine door den Hr.* DAUBENTON, *en de afbeelding Plaat XXIX*).

Die verschillen, welken wy daar tusschen den gazelle, den kevel, en den korine aangeweezen hebben, schoon zeer duidelyk, inzonderheid voor den korine, koomen ons niet wezendlyk voor, of voldoende genoeg om van deze dieren verschillende soorten te maaken; zy gelyken, in alle andere opzigten, zo veel naar malkanderen, dat zy ons voorkomen alle drie van dezelfde soort te zyn, welke soort alleenlyk door den invloed van het klimaat en van het voedzel meer of min veranderingen ondergaan heeft: want de kevel en de gazelle verschillen veel minder onder malkanderen dan de korine, wiens hoornen vooral niet gelyk zyn aan die der twee ânderen; maar alle drie hebben zy dezelfde natuurlyke gebruiken, verzamelen zig by troepen, leeven in maatschappy, en voeden zig op dezelfde wyze; alle drie zyn zy van een zagten inborst, en gewennen zig aan den staat van huislykheid; alle drie hebben zy ook zeer goed vleesch om te eeten. Wy meenen derhalven grond te hebben om te besluiten, dat de gazelle en de kevel zekerlyk van dezelfde soort zyn, en dat het onzeker is of de korine alleenlyk eene verscheidenheid van die zelfde soort, dan of hy van eene verschillende soort zy.

Wy hebben in des Konings kabinet vellen in hun geheel of gedeeltelyk van deze drie verschillende gazelles, en wy hebben daarenboven een hoorn, die veele gelykheid heeft met die van den gazelle en den kevel maar die

veel dikker is. (*Zie hier agter de beſchryving van dien hoorn en van de figuur Pl. XXXIII, fig. 6*). Die hoorn is ook gegraveerd in het werk van ALDROVANDUS, *lib. I. de biſulcis*, *cap.* 21. Deszelfs dikte en lengte ſchynen ook een dier aan te duiden grooter dan de gemeene gazelle, en 't koomt ons voor, dat hy behoort aan eene gazelle, welken de Turken *Tzeiran*, en de Perſiaanen *Ahu* noemen. Dit dier gelykt volgens OLEARIUS (*c*), eenigzins naar ons damhert, behalven dat het eer ros dan vaal is, en de hoornen zonder takken zyn, op den rug liggen, enz. en volgens GMELIN (*d*), die het onder den naam van *Dſheren* aanduidt, gelykt hy naar den rhebok, met uitzondering der hoornen, die, even als die van den ſteenbok hol zyn en nooit afvallen: die Schryver voegt 'er by, dat naarmaate de hoornen groeijen, het kraakbeen van de larynx dikker wordt, in zo verre dat het onder de keel eene aanmerkelyke verhevenheid maakt als het

(*c*) Wy hadden dagelyks in 't gezigt en in grooten getale, eene ſoort van herten, welken de Turken *Tzeiran*, en de Perſiaanen *Abu*, noemen; die eenigzins naar onze damherten gelyken, behalven dat zy meer ros dan vaal zyn, en hunne hoornen geene takken hebben, maar glad zyn en op den rug nederliggen; zy loopen zeer ſnel, en men ziet hen, naar dat men ons gezegd heeft, niet dan in de provintie van Mokau, en by Scamachua, Karraback, en Merragé. *Relation* D'OLEARIUS, *tom. I. pag.* 413.

(*d*) Men bragt my eene ſoort van rhebok *Dſheren*, in de landstaal genaamd; hy gelykt naar eenen gemeenen rhebok, behalven dat hy de hoornen van den ſteenbok heeft, en dat dezelve nooit afvallen. Dit dier heeft deze byzonderheid, dat, naarmaate zyne hoornen groeijen, de larynx of 't ſtrottenhoofd (het hoogduitſch woord, letterlyk overgezet, wil zeggen, *Adams-appel*) in omtrek vermeerdert, zo dat men in een oud dier eene aanmerkelyke zwelling onder den hals ziet. De Doktor MESSERSCHMID wil, dat deze ſteenbok een volſtrekten afkeer van het water heeft, maar ik heb daar niets van te weeten kunnen koomen, en de lieden in Tongus hebben my daarentegen gezegd, dat dit dier gejaagd wordende zig dikwils in 't water wierp om te ontkoomen, en de Brigadier Bucholz, te Selengiſch, heeft my verteld, dat hy 'er een opgevoed, en zo tam gemaakt hadt, dat hy zyn knegt, die dikwils naar een eiland op de Selinga ging zwemmende volgde, het welk hy gewislyk niet gedaan zoude hebben, by aldien hy zulk een natuurlyken afkeer voor 't water hadt gehad; voor het overige zyn deze ſteenbokken zo vaardig in 't loopen als de ſaigas van de oevers van den Irtiſch. *Voyage de M.* GMELIN, *en Siberie*, *tom. II*, *pag.* 103. enz. Deze overzetting uit het hoogduitſch is medegedeeld door den Hr. marquis Montmirail. *Nota.* 1°. De Hr. GMELIN heeft ſedert in de nieuwe Memories van Petersburg eene uitgeſtrekter beſchryving van dit dier gegeeven onder de benaaming van *Caprea campeſtris gutturoſa*, waarvan wy hier het uittrekzel der overzetting oordeelen te moeten geeven. Dit dier gelykt in lighaamsgeſtalte, grootte, kleur en gang naar een rhebok..... Het heeft geene ſnytanden in 't bovenſt kaakebeen; het mannetje verſchilt hier in van het wyfje, dat het eerſt hoornen en eene uitpuiling of dikte aan de keel heeft; zyne hoornen zyn wat ſaamgedrukt aan de baſis, over een groot gedeelte hunner lengte geringd, en glad aan de punt, hunne kleur is zwartagtig, en aan 't einde geheel zwart; zy zyn blyvende, en vallen niet af gelyk die van den rhebok..... Men ziet een groot gezwel van vyf duimen lengte en drie duimen breedte onder de keel van 't mannetje; het is minder in de jonge dieren, en niet merkbaar in die, welke nog geen jaar oud zyn; het groeit naar maate de hoornen groeijen..... Die dikte hangt af van het maakzel van het ſtrottenhoofd, en van den mond van de longepyp, die, in dit dier ten uiterſten groot zyn..... Het wyfje is geheel gelyk aan 't wyfje van den rhebok..... Dit dier verſchilt van den *ibex imberbis* of *ſaiga*, hier in, dat de ſaiga de neus geſpleeten en vry breed heeft gelyk de ram, terwyl deze eene effen en puntige neus heeft gelyk de rhebok.... De Monguls, en zelfs de Ruſſen, kennen dit dier onder den naam *Dſeren*; zy noemen het wyfje *Ona*, enz. *Vide nouv. Comment. Acad. Petropolitanæ*, *tom. V*, *pag.* 347 & *ſeq. Nota.* 2°. De Sekretaris van de Akademie te Petersburg voegt by, het geen de Hr. GMELIN zegt, dat in de ſchriften van MESSERSCHMID dit dier onder de naamen van *Ohna*, *Dſeren*, en *Scharchocſchi*, by de Monguls wordt aangeduid. *Vide idem*, *pag.* 36 & 37.

dier oud is. Volgens KÆMPFER (*e*), verſchilt de *ahu* geheel niet van 't hert in de geſtalte, maar het zweemt naar de geiten in de hoornen, die enkel, zwart, en tot in 't midden hunner lengte geringd zyn, enz. Eenige andere Reisbeſchryvers (*f*), hebben ook van deze ſoort van gazelle gewag gemaakt onder de verbaſterde naamen *geiran*, en van *jairain*, welken men, even als die van *dſheren*, ligtelyk kan brengen tot den oorſpronkelyken naam tzeiran; deze gazelle is gemeen in zuidelyk Tartarye, in Perſië, in Turkye, en ſchynt ook in de Ooſt-Indiën (*g*), gevonden te worden.

By deze vier eerſte ſoorten of raſſen van gazelles moeten wy twee andere dieren voegen, die hen in veele opzigten gelyken; het eerſte heet *Koba*, in Senegal; alwaar de Franſchen het *groote bruine koe* genaamd hebben; het tweede, dat wy *Kob* zullen noemen, is insgelyks een dier van Senegal; 't welk de Franſchen daar *kleine bruine koe* geheeten hebben; de hoornen van den kob hebben veel overeenkomſt met die van den gazelle en den kevel, maar het maakzel van 't hoofd is verſchillende; de ſnuit is langer, en daar zyn dieptzels en traangooten onder de oogen; de koba is veel grooter dan de kob; de laatſte is als een damhert, en de eerſte als een hert. Uit de berigten, welken de Hr. ADANSON ons gegeeven heeft, en welken wy met veel erkentenis mededeelen, blykt het, dat de *koba*, of *groote bruine koe*, vyf voeten lang is van het einde van den ſnuit tot aan 't begin van den ſtaart; dat zyn kop vyftien duim, de ooren negen, en de hoornen agttien of twintig duimen lang zyn; dat die hoornen aan de zyden platagtig, en van elf of twaalf ringen omvangen zyn, terwyl die van den *kob*, of *kleine bruine koe*, ſlegts agt of negen ringen hebben en ſlegts een voet lang zyn. (*Zie hier agter de beſchryvingen en de afbeeldingen*, *Pl. XXXIV*, *fig*, 3).

Het zevende dier van deze ſoort, of van dit geſlagt, is eene gazelle, die in de Levant gevonden wordt, en nog gemeener in Egypte (*h*), en in

(*e*) *Ipſum animal* (Ahu) *a Cervis nihil habet diſſimile præter barbam & cornua non ramoſa quibus ſe caprino generi adſociat; cornua ſunt ſimplicia, atra, rotundis annulis ultra mediam uſque longitudinem diſtincta, levia & quaſi ad modulum tornata; in mari quidem ſurrecta, pedalis longitudinis, in medio levi arcu disjuncta, faſtigiis rectis mutuo utcunque imminentibus; in fæmina verò præparva vel nulla.* KÆMPFER, *Amænitates*, *pag.* 404. *Nota.* De beſchryvingen welke KÆMPFER hier van het dier *Ahu* en van het dier *Paſen*, geeft, koomen met de afbeeldingen niet overeen, en het zou niet onmogelyk zyn, dat zyn *Paſen* (*fig.* 1) inderdaad niet dan de *Ahu* (*fig.* 2) ware. Daar is hier niets bepaald dan de naamen.

(*f*) Op den weg van Tauris na Kom, zagen wy een ſoort van wilde dieren zeer goed om te eeten, welken de Perſiaanen *Geirans* of *Garzelles* noemen.... *Voyage de Gemelli Careri*, *tom. II*, *pag.* 63. — Daar zyn eene oneindige menigte gazelles in de woeſtynen van Meſopotamie; de Turken noemen hen *Jairain*. *Voyage de la* BOULLAYE LE GOUZ, *pag.* 247.

(*g*) Daar is geenerleye wild, dat men niet in de boſſchen van Guzuratte vindt; byzonderlyk damherten, rhebokken, *ahus*, en wilde ezels. *Voyage de* MANDESLO, *tom. II*, *pag.* 195.

(*h*) *Gazella Indica cornibus rectis, longiſſimis, nigris, propè caput tantum annulatis; cornua tres propè modum pedes longa, recta, propè imum ſeu baſin tantùm circulis ſeu annulis eminentibus cincta, reliqua parte tota glabra & nigricantia. Animal ipſum ad cervi platycerotis* Damæ *vulgo dicti, magnitudinem accedit, pilo cinereo, cauda pedem circiter longa, pilis longis innaſcentibus hirta. Hæc* D. Tancred Robinſon, *è pelle animalis ſuffulta in regiæ ſocietatis muſeo ſuſpenſa. Cæterum hujus animalis cornua pluries vidimus in muſeis curioſorum.* RAY *Syn. quadr. pag.* 79. *Nota.* De Natuurbeſchouwers ſchynen den naam

Arabie. Wy zullen het zynen arabischen naam van *Algazel* laaten behouden; dit dier heeft de gestalte van andere gazelles en ten naasten by de grootte van het damhert; maar zyne hoornen zyn zeer lang, vry dun, weinig gekromd tot aan het einde, alwaar zy zig nog meer krommen; zy zyn zwart en byna glad; de ringen zyn zeer ligt, behalven aan de basis, alwaar zy wat meer geteekend zyn. Zy hebben ten naasten by drie voeten lengte, terwyl die van de gazelle gemeenlyk maar een voet, die van den kevel veertien of vyftien duim, en die van den korine, die egter meest naar deze gelyken, slegts zes of zeven duimen lang zyn. (*Zie hier agter de beschryving en het maakzel der hoornen van den Algazel in Pl. XXXV, fig.* 1 *en* 2).

Het agtste dier is dat, 't welk doorgaands de gazelle van den bezoard of *Bezoard-gazelles* geheeten wordt, het welk de Oosterlingen *Pasan* noemen, en waar aan wy dien naam laaten zullen. In de Ephemerides van Duitschland wordt een der hoornen van dit dier zeer wel vertoond (*i*), en de afbeelding van het dier zelven is door KÆMPFER (*k*) gegeeven, maar die afbeelding van KÆMPFER is niet goed, voor zo verre de hoornen niet lang of regt genoeg zyn, en daarenboven koomt zyne beschryving ons niet nauwkeurig voor; want hy zegt, dat dit dier een baard heeft als de bok, en evenwel wordt het in de plaat zonder baard vertoond, welken het ons ook niet waarschynlyk voorkoomt dat het hebbe, want de gazelles in 't algemeen zyn baardeloos; dit is zelfs het voornaam kenmerk waardoor zy van de bokken onderscheiden worden. Deze gazelle heeft de grootte van onzen huisselyken bok, en heeft het hair, het voorkomen en de vaardigheid van 't hert; wy hebben van dit dier een bekkeneel met de hoornen daar op, en een paar andere hoornen van 't hoofd afgescheiden, gezien. (*Zie hier agter de beschryving en de afbeeldingen Pl. XXXV, fig.* 3). De hoornen die by ALDROVANDUS, (*de quadrup. bisulcis, pag.* 765. *cap. XXIV. de Orige*) gegraveerd zyn, gelyken veel naar deze. Voor het overige koomen deze twee soorten, de *algazel* en de *pasan*, ons voor, zeer na aan malkanderen te grenzen; ook zyn zy van het zelfde klimaat, en worden in de Levant, in Egypte,

van *Indiaansch Gazelle* verkeerdelyk aan deze soort gegeeven te hebben; men zal uit de getuigenissen der Reisbeschryveren bemerken, dat zy niet dan in Egypte, in Arabie, en in de Levant, gevonden wordt.

Gazellæ, quibus Ægyptus abundat. PROSPER ALPINUS, *Hist. Ægypt., pag.* 232. *tab. XIV, fig.* 1.

(*i*) *Missum mihi Hamburgo his diebus fuit ab amico.... Schelhamero.... Cornu..... Capri Bezoardici..... Longitudine & facie que hic depingitur, durum ac rigidum, fibris rectis per longitudinem cornu excurrentibus tanquam callis (nescio an ætatis indicibus) ad medium circiter ubi sensim elanguescunt quasi, aut planiores redduntur, exasperatum; intus cavum, pendens uncias octo cum duabus drachmis..... Jacobus Bontius (lib. I, de Med. Indorum, notis ad cap. XLV). Videtur figuræ Bezoardici cornu mei proprius accedere dum ita scribit: „ Capræ istæ non absimiles valde sunt capris Europæis, nisi quod habeant erecta ac longiora cornua,* &c." *De cornu capri Bezoardici. Obs. Jo. Dan. Majoris. Ephemer. ann. VIII,* (1677.)

(*k*) KÆMPFER, *Amœnitates*, *pag.* 398. — Deze soort van dier, waarin de bezoar gevonden wordt, draagt den naam van Bazan, en de steen zelf heet *Bazar* by de Persiaanen, alwaar hy veel voorkoomt. *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande, tom. II, p.* 121.

Egypte, in Perſie, in Arabie, enz. gevonden; maar de algazel onthoudt zig byna niet dan in de vlakten, en de paſan in de gebergten: hun vleeſch is ook zeer goed om te eeten.

De negende gazelle is een dier, dat, volgens den Hr. ADANSON, *Nangueer* of *Nanguer* in Senegal geheeten wordt: het is drie en een half voet lang, en heeft de geſtalte en kleur van den rhebok, vaal op de bovenſte deelen des lighaams, wit onder den buik en op de billen, met een vlek van die zelfde kleur onder den hals; zyne hoornen zyn blyvende, gelyk die der andere gazelles, en hebben maar omtrent zes of zeven duimen lengte; zy zyn zwart en rond, maar 't geen zy zeer byzonders hebben, is, dat zy aan de punt zeer naar voren gekromd zyn, ten naaſten by zo als die van den gems agterwaards zyn gekromd; deze nanguers zyn zeer aartige dieren, die zig ligt laaten tam maaken; alle deze kenmerken, vooral dat der kleine hoornen, naar voren gekromd, hebben my doen denken, dat de nanguer wel de *dama*, of het *damhert der Ouden* zoude kunnen zyn. *Cornua rupicapris in dorſum adunca, damis in adverſum*, zegt PLINIUS (*l*); „ de hoornen „ der rhebokken krommen zig naar den rug over, die der damherten maaken „ eene tegenſtrydige kromming." De eenigſte dieren nu, die de hoornen dus gekromd hebben, zyn de nanguers, daar wy van ſpreeken; men moet derhalven vermoeden, dat de nanguer der Afrikaanen de dama der Ouden is, en des te meer, om dat men uit eene andere plaats van PLINIUS (*m*) ziet, dat de dama niet dan in Afrika gevonden wordt, en eindelyk, omdat men uit de getuigeniſſen van verſcheiden andere oude Schryvers (*n*), ziet, dat het een vreesagtig en zagtaartig dier was, dat zyn eenige toevlugt ſtelde in zyne vaardigheid van loopen. Het dier, waarvan CAJUS de beſchryving en afbeelding gegeeven heeft, onder den naam van *dama Plinii*, naar 't getuigenis van dien Schryver zelven, in 't Noorden van Groot-Brittanje en in Spanje gevonden wordende, kan niet het damhert van PLINIUS zyn, dewyl deze zegt, dat het niet dan in Afrika gevonden wordt (*o*); daarenboven heeft dit dier, door CAJUS aangeweezen, een geiten- of boksbaard, en geen der Ouden heeft gezegd, dat de dama, een baard hadt: ik denk derhalven, dat die gewaande dama, door CAJUS beſchreeven, niet dan een bok is, wiens hoornen aan hun einde wat voorwaards gekromd zynde, gelyk die van de gemeene gazelle, hem hebben doen denken, dat dit de dama der Ouden konde zyn; en daarenboven is dit karakter der voorwaards gekromde hoornen, 't welk inderdaad het zekerſte

(*l*) *Hiſt. nat. lib. XI. cap.* 37.

(*m*) *Sunt & Damæ & Pygargi & Strepſicerotes..... Hæc tranſmarini ſitus mittunt*, *Hiſt. nat. lib. VIII. cap.* 53.

(*n*) HORATIUS, VIRGILIUS, MARTIALIS, &c.

(*o*) *Hæc icon Damæ eſt, quam ex caprarum genere indicat pilus, aruncus, figura corporis atque cornua, niſi quod his in adverſum adunca, cum cæteris in averſum acta ſint. Capræ magnitudine eſt dama & colore Dorcadis..... Eſt amicus quidam meus Anglus, qui mihi certa fide retulit in partibus Brittanniæ ſeptentrionalibus eam reperiri, ſed adventitiam. Vidit is apud nobilem quemdam, cui dono dabatur; accepi a quibuſdam eam in Hiſpania naſci.* CAJUS & GESNER, *Hiſt. quadr. pag.* 306.

kenmerk van den dama der Ouden is, niet wel geteekend in den nanguer van Afrika. (*Zie Pl. XXXIV, fig.* 3, *en XXXVI*). Voor het overige koomt het my uit de berigten van den Hr. ADANSON voor, dat 'er drie ſoorten of verſcheidenheden van deze nanguers zyn, die onder malkanderen niet dan in de kleuren van 't hair verſchillen, maar die allen de hoornen meer of min voorwaards gekromd hebben.

De tiende gazelle is een dier, dat zeer gemeen is in Barbarye en in Mauritanie, het welk de Engelſchen *Antilope* geheeten hebben (*p*), en waaraan wy dien naam zullen laaten behouden. Het heeft de grootte van onze grootſte rhebokken, het gelykt veel naar de gazelle en naar den kevel, en het verſchilt 'er egter van in zo veele karakters, dat men het als een dier van eene andere ſoort moet beſchouwen. De antilope heeft grooter traangooten dan de gazelle; zyne hoornen hebben omtrent veertien duimen lengte, zy raaken malkanderen, om zo te ſpreeken, aan de baſis, en ſtaan aan de punt vyftien of zeſtien duimen van den anderen af: zy zyn omvangen van ringen en halve ringen, minder verheven dan die van de gazelle en den kevel, en 't geen den antilope nog byzonderlyker kenmerkt, is, dat de hoornen eene dubbelde, regelmaatige en zeer opmerkelyke buiging hebben, zo dat de beide hoornen te ſamen genomen vry wel de gedaante van eene oude lier vertoonen. De antilope heeft, gelyk de andere gazelles, vaal hair op den rug, en wit onder den buik; maar die twee kleuren zyn onder in de zyden niet door een bruinen of zwarten band geſcheiden, gelyk in de gazelle, den kevel, den korine, enz. Wy hebben in des Konings kabinet niet dan het geraamte van dit dier. (*Zie Pl. XXXVII, men kan de afbeelding van dit dier zelven zien in de Mémoires pour ſervir à l'hiſtoire des animaux*, *Part. II*, *pag.* 24. *Pl. XLI*).

Het ſchynt ons toe, dat 'er onder de antilopes, gelyk als onder de andere gazelles, raſſen of ſoorten zyn, die van malkanderen verſchillen. 1°. Wy hebben in des Konings kabinet een hoorn, welken men niet kan toeſchryven dan aan eene antilope veel grooter dan die, waar van wy ſtraks geſprooken hebben; wy zullen dezen *Lidmée* heeten met den naam, welken de Afrikaanen, naar 't getuigenis van Dr. SHAW, aan de antilopes geeven (*q*), (*Zie hier agter de beſchryving en de afbeelding*, *Pl. XXXVIII*, *fig.* 2).

(*p*) Antilope, dit is de naam, welken de Engelſchen aan dit dier gegeeven hebben, en welken wy aanneemen.
Strepſiceros. PLINII, *Hiſt. nat. lib. VIII*, *cap.* 53.
Gazelle. *Mémoires pour ſervir à l'hiſtoire des animaux*, *Part. I*, *pag.* 95. *fig. pl. XI.*
Gazella Africana, *the Antilope.* RAY, *Syn. quadr. pag.* 79.
Hircus cornibus teretibus, *dimidiato annulatis bis arcuatis..... Gazella.* La gazelle. BRISSON, *Regn. animal.* pag. 68.

(*q*) In de Ryken van Tunis en Algiers is, behalven de gewoone gazelle, die daar zeer gemeen is, nog eene andere ſoort, die dezelfde kleur en dezelfde geſtalte heeft, met dit verſchil egter, dat hy de grootte heeft van onzen rhebok, en dat zyne hoornen zomtyds twee voeten lang zyn; de Afrikaanen noemen dit dier *Lidmée*, en ik denk, dat het de *Strepſiceros*, of de *Addace* der ouden is. *Voyage du* Dr. SHAW, pag. 314.

2°. Wy hebben in het kabinet van den Hr. marquis de Marigny (*r*), wiens ſmaak zig eveneens tot de voorwerpen der ſchoone kunſten, en tot die der ſchoone Natuur uitſtrekt, eene ſoort van aanvallend wapentuig (*s*) gevonden, beſtaande uit twee puntige hoornen, die omtrent anderhalf voet lang zyn, en door hunne dubbelde buiging ſchynen te behooren aan eene antilope, kleiner dan de andere; deze antilope moet zeer gemeen zyn in de Ooſt-Indiën, want de heidenſche prieſters (*t*) draagen deze ſoort van wapenen als een teeken van waardigheid: wy zullen dit dier Indiaanſche antilope noemen, in het denkbeeld, waar in wy zyn, dat het niet dan eene enkele verſcheidenheid van den Afrikaanſchen antilope is.

Alle de dieren, welken wy hier voorgedraagen hebben, te ſamen neemende, hebben wy dan reeds twaalf onderſcheiden ſoorten of verſcheidenheden onder de gazelles; te weeten: 1°. de gemeene gazelle; 2°. de kevel; 3°. de korine; 4°. de tzeiran; 5°. de koba of groote bruine koe; 6°. de kob of kleine bruine koe; 7°. de algazel of Egyptiſche-gazelle; 8°. de paſan, of de gewaande Bezoard-gazelle; 9°. de nanguer, of dama der Ouden; 10°. de antilope; 11°. de lidmée; en eindelyk 12°. de Indiaanſche antilope. Na dezelve zorgvuldig vergeleeken te hebben, denken wy 1°. dat de gemeene gazelle, de kevel, en de korine, niet dan drie verſcheidenheden van dezelfde ſoort zyn; 2°. dat de tzeiran, de koba, en de kob, alle drie verſcheidenheden van eene andere ſoort zyn; 3°. wy vermoeden dat de algazel en de paſan ook ſlegts verſcheidenheden van dezelfde ſoort zyn; en wy denken, dat de naam van *bezoard-gazelle*, dien men aan den paſan gegeeven heeft, niet een onderſcheidend kenmerk is, want wy meenen in ſtaat te zyn van te bewyzen, dat de ooſterſche bezoard niet ſlegts koomt van den paſan, maar ook alle de gazelles en bokken of geiten, die zig in de gebergten van Aſia onthouden. 4°. Het koomt ons voor, dat de nanguers, welker hoornen voorwaards gekromd zyn, en die te ſamen twee of drie byzondere verſcheidenheden maaken, door de Ouden zyn aangeduid onder den naam van *dama*. 5°. Dat de antilopes, die ten getale van drie of vier zyn, en die van alle de andere verſchillen door de dubbelde buiging hunner hoornen, by de Ouden ook bekend zyn geweeſt en aangeduid onder de naamen van *ſtrepſiceros* (*u*) en *adax;* alle deze dieren worden in Aſia

(*r*) De Hr. marquis de Marigny, Commandeur en algemeen beſtierder der gebouwen van zyne Majeſteit.

(*s*) Zie de beſchryving en de afbeelding, *Pl. XXXVIII*, *fig.* 3.

(*t*) De gazelles in de Indiën zyn niet geheel zo als die der andere landen; zy hebben zelfs veel meer moed, en uitwendig onderſcheidt men hen aan de hoornen: de gemeene gazelles hebben dezelve grauw, en maar half zo lang als die der Indiën, die dezelve zwartagtig en anderhalf voet lang hebben: deze hoornen loopen kronkelende op, gelyk een ſchroef, en de Faquirs en Santons draagen gemeenlyk een paar, te ſaamgevoegd, van dezelve; .... en zy bedienen 'er zig van als van een kleinen ſtok met twee einden. *Relation du voyage de* THEVENOT, *tom. III*, *pag.* 111 *en* 112. — *Nota.* Die van het kabinet van den Hr. marquis de Marigny, hebben geene ringen of groeven als een ſchroef, zy ſchynen uitgeſleeten te zyn, en zyn van het eene einde tot het ander glad.

(*u*) *Erecta autem cornua, rugarumque ambitu contorta, & in leve faſtigium exacuta, (ut*

en Afrika gevonden, dat is te zeggen in de oude wereld, en wy zullen by deze vyf hoofdſoorten, die twaalf duidelyke verſcheidenheden bevatten, niet byvoegen twee of drie andere ſoorten van de nieuwe wereld, waaraan men ook den algemeenen naam gazelle gegeeven heeft, ſchoon zy verſchillen van alle die, welke wy hebben aangeweezen; dit doch zou de verwarring, die reeds niet dan al te groot is, nog grooter maaken. Wy zullen in het volgend artikel de hiſtorie dezer Amerikaanſche dieren geeven, onder hunne waare naamen van *Mazame*, *Temamaçame*, enz. en wy zullen ons vergenoegen met thans te ſpreeken van dieren van dit geſlagt, die in Afrika en Aſia gevonden worden. Wy brengen zelfs, tot meerdere klaarheid, en om de voorwerpen eenvoudiger te maaken, onder het volgende artikel verſcheiden andere dieren van dit zelfde klimaat van Afrika en Aſia, welken men ook heeft aangezien voor gazelles of voor bokken, en die egter noch het een noch ander zyn, maar die tuſſchen die twee ſoorten ſchynen in te ſtaan. Deze dieren zyn de Bubalus of Barbaryſche koe, de Condoma, de Guib, de geit van Grimme, enz. zonder daar onder te rekenen den kleinen rhebok, of het rheetje, dat veel naar de kleinſte bokken of gazelles gelykt, en waarvan wy ook een afzonderlyk artikel geeven zullen.

Men ziet thans, hoe moeijelyk het ware eene goede ſchikking te maaken in alle deze beeſten, die ten getale van meer dan dertig zyn, tien bokken of geiten, twaalf of dertien gazelles, drie of vier bubales, evenveel kleine rheetjes, en mazames, allen onder malkanderen verſchillende, en waarvan verſcheiden volſtrekt onbekend zyn, terwyl de andere van de Natuurbeſchouwers door malkanderen voorgeſteld, en van de Reisbeſchryvers de een voor den anderen genomen worden; ook is het voor de derde reis, dat ik thans hunne hiſtorie beſchryf, en ik erken, dat het nut den arbeid hier niet opweegt: doch ik zal ten minſten gedaan hebben, wat mogelyk was te doen met de gegeeven materiaalen, en met de opgeſpoorde kundigheden, welke ik nog meer moeite gehad heb te verzamelen dan te gebruiken.

De aanwyzingen, welke de Ouden ons nagelaaten hebben, en de berigten, welken men in de hedendaagſche Auteuren vindt, vergelykende met de kundigheden, welke wy verkreegen hebben, zullen wy ten opzigte der gazelles erkennen: 1°. Dat de Δορκὰς van ARISTOTELES geen gazelle is, maar de rhebok, en dat egter dit zelfde woord van Δορκὰς door ÆLIANUS is gebruikt geweeſt, niet ſlegts om de wilde geiten of bokken in 't algemeen, maar byzonderlyk de Lybiſche of gemeene gazelle aan te duiden. 2°. Dat de *ſtrepſiceros* van PLINIUS, of de *addax* der Afrikaanen, de antilope is. 3°. Dat de *dama* van PLINIUS de *nanguer* van Afrika en niet ons damhert, of eenig ander Europiſch dier is. 4°. Dat de Πρὸξ van ARISTOTELES dezelfde is als de Ζόρκες van ÆLIANUS, en dezelfde als de Πλατόκερος der laatere Grieken, en dat de Latynen den naam van *platyceros* hebben aangenomen, om het damhert te beteekenen; *animalium quorumdam cornua*

Lyras diceres) Strepſicceroti, quem Addacem Africa appellat. PLIN. *Hiſt. nat. lib. XI. pag.* 37 ¡

in palmas finxit natura, digitosque emisit ex iis, unde platycerotas vocant, zegt PLINIUS. 5°. Dat de πύγαργος der Grieken waarschynlyk de *Egyptische-* of *Persische-gazelle* is, dat is te zeggen de *algazel* of de *pasan*; het woord *pygargus* wordt door ARISTOTELES niet gebruikt dan om een vogel aan te duiden, en die vogel is de *arend met den witten staart.* Maar ÆLIANUS en PLINIUS, hebben het zelfde woord gebruikt om een viervoetig dier te bepaalen; de etymologie nu van *pygargus* wyst aan: 1°. een dier met witte billen, zo als de rhebokken en geiten, of de gazelles; 2°. een vreesagtig dier, dewyl de Ouden zig verbeeldden, dat de witte billen een kenmerk van vreesagtigheid waren, en de onverschroktheid van Herkules daar aan toeschreeven, dat hy zwarte billen hadt; maar dewyl bykans alle de Schryvers, die van den viervoetigen *pygargus* spreeken, ook gewag maaken van den rhebok, zo is het klaar, dat die naam van *pygargus* niet kan toegepast worden, dan op eenige soort van gazelle verschillende van de *dorcas lybica*, of *gemeene gazelle*, en van den *strepsiceros* of *antilope*, waar van dezelfde Schryvers gewag maaken; wy denken derhalven, dat de *pygargus* den *algazel* of den *Egyptischen gazelle* aanwyst, die by de Grieken bekend moest zyn, gelyk hy by de Hebreeuwen was; want men vindt den naam van *pygargus* in de overzetting der zeventigen (*Deuteron. cap. XIV*) en men ziet dat het dier, onder dezen naam aangeweezen, onder de reine dieren gesteld wordt: de Jooden aten derhalven dikwils van den *pygargus*, dat is te zeggen van die soort van gazelle, die de gemeenste is in Egypte en in de aangrenzende landen.

De Hr. RUSSEL (*v*) zegt, in zyn natuurlyke historie van Aleppo, dat 'er by deze stad twee soorten van gazelles zyn, de eene, welke men *berg-gazelle* noemt, die de fraaiste is, welks hair op den hals en den rug donker bruin is; en de andere, *gazelle van de vlakte* geheeten, die niet zo vaardig noch zo wel gemaakt is als de eerste, en welks hair bleeker is gekleurd: hy voegt 'er by, dat deze dieren zo ras loopen, en het zo lang kunnen uithouden, dat de beste loophonden hen zelden kunnen meester worden, zonder behulp van een valk..... Dat de gazelles des winters maager worden, en dat hun vleesch egter van een goeden smaak is; dat het des zomers beladen is met vet, gelyk aan dat van het damhert; dat de gazelles, welken men op stal voedt, niet zo lekker zyn om te eeten als de wilde, enz. Men ziet uit dit getuigenis van den Hr. RUSSEL, en uit dat van den Hr. HASSELQUIST (*w*), dat die gazelles van Aleppo niet de gemeene gazelles, maar de

(*v*) *The nat. hist. of Alep. by* ALEXAND. RUSSEL, *M. D. London* 1756.

(*w*) *Capra (Gazella Africana).*

Cornua erecta, longiuscula, nigricantia.

Magnitudo Gazella communi major; velocior, & magis fera est communi, ut vix nisi a falcone venatico capi queat.

Locus circa Aleppum.

An speciei, in oriente communis varietas, vel distincta species, quod cornua suadere videntur.

Capra, Gazella Africana. LINN. *Syst. Nat. tabaci fumum amat hoc animal, adeo ut vivum captum venatoris fumantis fistulæ absque metu approximaverit. timidum aliàs præ multis animal, unicum forsan, præter hominem, quod odore herbæ venenatæ & fœtentis delectatur.*

gazelles van Egypte zyn, welker hoornen regt, lang, en zwart zyn, en welker vleesch inderdaad uitmuntend is; ook ziet men uit deze getuigenissen, dat de gazelles half huisselyke dieren zyn, welken de menschen dikwils en al van ouds af tam gemaakt hebben, en waar onder by gevolg zig veele verscheidenheden of verschillende rassen geformeerd hebben, gelyk dit in de andere huisselyke dieren plaats heeft; deze gazelles van Aleppo zyn dan dezelfde als die, welken wy algazels genaamd hebben; zy zyn nog gemeener in Thebaïs, en in geheel opper Egypte, dan omstreeks Aleppo: zy eeten aromatische kruiden en knoppen van heesters, byzonderlyk die van de sial, de ambrosia, de wilde zuuring (*x*), enz. Zy trekken gemeenlyk met troepen, of liever gezinnen, dat is te zeggen vyf of zes te samen (*y*), hun geschreeuw gelykt naar dat der geiten. Men jaagt hen niet slegts met loophonden, van den valk geholpen, maar ook met den kleinen panthera (*z*), welken wy *Onca*

Venationem Gazellæ Africanæ omnium velocissimæ instituunt Arabes cum falcone gentili; vidi egregium hoc spectaculum propè Nazareth de Galilæa. Arabs conscendens equum velocitate insigni falconem supra manum, ut venatorum est, tenebat, gazellam supra monticulum animadvertens, avem relaxabat, qui linea recta, sagittæ instar, advolavit & animal adgrediebatur, ea ratione ut ungues unius pedis in genam, alterius verò in gulam intruderet; oblique supra dorsum animalis alas extendens, quarum una versus auriculam alteram directa erat, altera verò versus ischium oppositum. Infestatum animal saltum edidit humana longitudine duplo altiorem, & illum faciendo ab ave relinquebatur, sed sauciatum animal, vigore & velocitate privatum, ab hoste interim infestatur, qui hoc adgressu gulæ omnes infigebat ungues & firmiter animal tenebat, quod supra equum insequens venator vivum capiebat, mox verò cultro gulam præscidit, cui falcomem apponebat, qui sanguinem ibi coagulatum mercedis instar devoravit, juvenem itidem falconem adhuc tironem gulæ applicabat. Hac nempè ratione instruitur, & gulam animalis currentis apprehendere assuescit, quod omnino necessarium, si enim in coxam vel alium sese conjiciat locum, non præda solum, sed & prædatore privatur venator; animal enim expergefactum, sed non mortali sauciatum vulnere, citato gradu montium cacumina & loca deserta petit, quo abreptus adgressor semper prædæ affixus sequi, & a patrono alienatus tandem perire cogitur. Voyage de FREDERIC HASSELQUIST *en Palestine, depuis l'an* 1749 *jusqu'en* 1752, *publié par Charles de l'Isle & par l'ordre de Sa Majesté la Reine de Suède, traduit du Suédois en Allemand, imprimé à Rostock en* 1762.

(*x*) *Relation du Voyage fait en Egypte, par le Sieur* GRANGER. *Paris* 1745, *pag.* 99, 100.

(*y*) Men vindt in Egypte veel gazelles..... Zy trekken gemeenlyk met troepen door het gebergte; deze dieren hebben het hair en den staart als de hinden; de voorste voeten, die zeer kort zyn gelyken naar die der damherten, hunne kin, die zonder baard is, is lang en zwart; hunne hoornen zyn regt tot aan 't einde, alwaar zy wat gekromd zyn; hun geluid gelykt naar dat der andere geiten. *Voyages de* PAUL LUCAS, *Rouen* 1719. *tom III. p.* 199.

(*z*) *Venantur non minus & gazellas, quibus Ægyptus abundat, quarum carnes bonitate & gustu capreolorum carnibus similes existunt. Bisulcum animal est, silvestre, sed quod facile mansuefit, capræ simile, colore igneo ad pallidum inclinante, duplici cornu longo introverso lunæ modo, & nigro; auribus arrectis, ut in cervis, oculis magnis, oblongis, nigris, pulcherrimis. Unde in adagio apud Ægyptios dicitur de pulchris oculis* ain el Gazel, *id est, oculus Gazellæ; collo longo & gracili, cruribus gracilibus atque pedibus bisulcis constat. Pantheræ in desertis locis Gazellas venantur, quibus aliquandiu cornibus durissimis, acutisque resistunt, sed victæ eorum præda fiunt. Pili, quibus conteguntur, videntur sane similes iis, qui in Moschiferis animalibus spectantur: pulcherrimum est animal, quod facile hominibus redditur cicur mansuetumque.* PROSPERI ALPINI, *Hist. Ægypti naturalis. Pars.* 1. *Lugd. Bat.* 1735, *p.* 232 & 233. *fig. tab. XIV. Nota.* De afbeelding van PROSPER ALPINUS, laat geen twyffel of het de *algazel* of de *gazelle van Egypte* zy, waarvan hy heeft hooren spreeken, en zyne beschryving wyst aan, dat de algazel, gelyk ook de gemeene gazelle en de kevel, dikwils met witte vlakken, zo als de civet geteekend zyn. — Ik meen u elders gezegd te hebben, dat 'er in de Indiën eene menigte gazelles zyn, ten naasten by gemaakt als onze rhekalven; dat deze gazelles gemeenlyk met

genaamd hebben. Op zommige plaatſen vangt men de wilde gazelles door middel van tamme, aan welker hoornen men een ſtrik vaſt maakt (*a*).

De antilopes, inzonderheid de groote, zyn veel gemeener in Afrika dan in de Indiën; zy zyn ſterker en woeſter dan de andere gazelles, van welken men hen ligtelyk kan onderſcheiden door de dubbelde buiging hunner hoornen, en omdat zy geen zwarte of bruine ſtreep onder aan de zyden hebben. De middelbaare antilopes hebben de grootte en kleur van het damhert; zy hebben de hoornen heel zwart (*b*), den buik heel wit, de voorſte beenen korter dan de agterſte, men vindt hen in groote menigte in de ſtreeken van Tremecen, van Duguela, van Tell en van Zaara; zy zyn zinlyk en gaan niet nederleggen dan op drooge en zuivere plaatſen; ook zyn zy zeer vaardig in 't loopen, zeer oplettend op 't gevaar, zeer waakzaam, zo dat zy in open plaatſen langen tyd van alle kanten rond kyken, en zodra zy een menſch,

afzonderlyke benden of gezinnen trekken; dat elke bende uit niet meer dan vyf of zes beſtaat, en van een enkel mannetje, dat zig door de kleur doet kennen, gevolgd wordt. Als men eene bende van deze gazelles ontdekt heeft, poogt men dezelve aan den luipaard te doen bemerken, wien men op een kleine kar vaſt geketend houdt. Dit looze dier zet het 'er niet terſtond op aan, om hen na te loopen, gelyk men zou mogen denken, maar hy draait ter zyde, zig verbergende en krommende om hen digt by te naderen, en dan te overvallen. En gelyk hy vyf of zes ſprongen met eene ongelooflyke ſnelheid kan doen, zo ſtort hy, als zy onder zyn bereik zyn, daar op, verworgt hen, en verzadigt zig met hun bloed, met het hart, en de lever; maar zo hy zyn ſprong miſt, het geen vry dikwils gebeurt, blyft hy ſtaan: ook zoude hy vrugtloos poogen hen in te haalen, dewyl zy beter en langer loopen kunnen dan hy. De meeſter of beſtierder koomt vervolgens vriendelyk by hem, hem vleijende en ſtukken vleeſch toewerpende, en terwyl hy hem dus bezig houdt, zet hy hem de brillen op, die hem de oogen bedekken, ketent hem weder, en zet hem op de kar. Een dezer luipaards gaf ons op zekeren dag op onzen togt dit vermaak 't welk veele lieden bang maakte. Een troep gazelles kwam in 't leger, gelyk dit dagelyks gebeurt, by geval trokken zy digt langs deze twee luipaarden, welken men gemeenlyk tot de gemelde jagt gebruikte. Een derzelver, die geen bril op hadt, deedt zulk eene ſterke pooging, dat hy zyn keten verbrak, en zyn ſprong deedt zonder evenwel iets te bekoomen. Dewyl deze gazelles egter niet wiſten waar te vlugten, dewyl zy van alle kanten nageloopen en gejaagd werden, zo was 'er een, die wederom dig by den luipaard moeſt langs trekken, dit dier in weerwil van de kameelen en paarden, die den weg grootelyks belemmerden, en in weerwil van alles wat men vertelt, dat zy hunnen prooi eens gemiſt hebbende nooit weder daar op aan willen, ſtortte hy zig daar op, en maakte 'er zig meeſter van. *Relation de* THEVENOT, *tom. III, pag.* 112.

(*a*) Wanneer men zig van geen tammen luipaard wil bedienen om gazelles te vangen, leidt men een tam mannetjes gazelle, om wiens hoornen men een touw met verſcheiden bogten en draaijen ſlingert, welks beide einden onder den buik worden vaſt gemaakt. Zodra men een gezelſchap van gazelles gevonden heeft, laat men dit mannetje los, hy gaat voort om zig by hen te voegen; het mannetje van de bende koomt te voorſchyn om het hen te beletten, en dewyl de tegenſtand, dien hy biedt, alleenlyk met de hoornen geſchiedt, zo miſt hy niet zig met dezelve in het touw te verwarren, en aan zyn tegenkanter vaſt te raaken, zo dat de jaager zig behendiglyk van hem meeſter maaken en hem wegleiden kan. Maar het is moeijelyker de wyfjes te vangen. *Idem, ibidem.* — Men gebruikt de tamme gazelle om de wilde te vangen, op deze wyze. Men maakt hem ſtrikken vaſt aan de beide hoornen, vervolgens leidt men hem naar plaatſen daar wilde zyn, en men laat hem met de andere ſpeelen en ſpringen; dus raaken zy met de hoornen aan hem vaſt, en de wilde gazelle voelende, dat hy gevangen is, poogt zig los te rukken, en valt met den tammen ter aarde, waarop de Indiaanen hem ligtelyk onder hun geweld brengen. *Voyage de la* BOULLAYE LE GOUZ, *pag.* 247.

(*b*) *Voyez l'Afrique de* MARMOL, *tom. I. pag.* 53. & *le Voyage de* SHAW, *tom. I, pag.* 315, 316.

een hond, of eenigen anderen vyand bemerken, vlugten zy uit al hunne kragt; met deze natuurlyke vreesagtigheid hebben zy egter ook een ſoort van moed, want als zy overvallen worden, blyven zy eensklaps ſtaan, en zetten zig tegen de geenen, die hen aantaſten.

In 't algemeen hebben de gazelles zwarte, groote, en zeer levendige oogen, welker opſlag tevens zo teder is, dat de Ooſterlingen daar een ſpreekwoord van gemaakt hebben (*c*), met de ſchoone oogen van eene vrouw by die van een gazelle te vergelyken: zy hebben doorgaands dunner en fyner beenen dan de rhebok, het hair even kort, zagter en glanziger; hunne voorſte beenen zyn zo lang niet als de agterſte, het welk hen, gelyk als aan den haas, meer gemak geeft om klimmende dan nederdaalende te loopen; hunne vaardigheid is ten minſten gelyk aan die van den rhebok, maar deze huppelt en ſpringt meer dan hy loopt, terwyl de gazelles eer eenpaarig loopen dan zy ſpringen (*d*); de meeſte zyn vaal op den rug, wit onder den buik met een bruinen band, die deze twee kleuren onder in de zyden ſcheidt; hunne ſtaart is van ongelyke grootte, maar altyd met vry lang en zwartagtig hair bezet; hunne oogen zyn regt, lang, vry open in 't midden, en loopen in een punt uit; allen hebben zy den voet gevorkt en van maakzel ten naaſten by als die der ſchaapen; allen hebben zy, mannetjes en wyfjes, blyvende hoornen gelyk de bokken; de hoornen der wyfjes zyn alleenlyk dunner en korter dan die der mannetjes.

Zie daar alle de kundigheden, welke wy over de verſchillende ſoorten der gazelles hebben kunnen verkrygen, en ten naaſten by ook alle de ſtukken, die betrekking hebben tot hunne natuurlyke geaartheid en gebruiken; laat ons thans zien, of de Natuurbeſchouwers grond hadden, om ſlegts aan een dezer dieren het voortbrengen van den berugten ſteen, welken men de *Ooſterſche-bezoar* noemt, toe te ſchryven, en of dat dier inderdaad de *paſen* of *paſan* zy, aan welken zy bepaaldelyk den naam van *Bezoard-gazelle* gegeeven hebben. De beſchryving en de afbeeldingen van KÆMPFER (*e*), die veel over deze ſtof geſchreeven heeft, onderzoekende, zal men twyffe-

(*c*) Men vindt by Alexandrie een vry groot getal gazelles, het is eene rhebok, welks groot, levendig, en doordringend oog tot een ſpreekwoord geworden is om de oogen der Dames te pryzen. *Deſcription de l'Egypte, par* MAILLET, *la Haye* 1740. *tom. II, pag.* 125.

(*d*) De *Geirans* of *Gazelles* hebben hair als de damherten, en zy loopen eveneens als de honden, zonder te ſpringen. Des nagts koomen zy met troepen in de vlakte weiden; des morgens keeren zy naar de gebergten te rug. *Voyage de* GEMELLI CARERI, *tom. II, p.* 64. *Nota*. De geiran is onze tzeiran of groote gazelle.

(*e*) *Repertus in novenni birco lapillus voti me fecit quodammodo compotem; dico quodammodo, nam in beſtia, quam comes meus findebat, inteſtina a me ipſo diligentiſſimè perquiſita nullum lapidem continebant. Pronior alteri apparebat fortuna, qui a nobis longius remotus feram a ſe transfoſſam, dum me non expectato diſſecaret, lapillum reperit elegantiſſimum tametſi molis perexiguæ... Adeptus lapidem, antequam adeſſem....* KÆMPFER, *Amænit. pag.* 392. — *Bezoard orientalis legitimus. Lapis bezoard orientalis verus & pretioſus Perſicè Paſabr, ex quo nobis vox bezoard enata eſt.... Patria ejus precipua eſt Perſidis provincia Laär.... Ferax præterea Choraſmia eſſe dicitur.... Genitrix eſt fera quædam montana caprini generis, quam incolæ* paſen, *noſtrates capricervam nominant.... Animal pilis brevibus ex cinereo rufis veſtitur, magnitudine capræ domeſticæ ejuſdemque* barbatum *caput obtinens. Cornua fœminæ* nulla *ſunt vel exigua; hircus longiora*

twyffelen, of het de gemeene gazelle, of de pasan, of de algazel zy, welken hy heeft willen aanduiden, als, by uitsluiting der andere, de waare *oostersche bezoar* verschaffende. Zo men de andere Natuurbeschouwers en Reisbeschryvers raadpleegt, zou men geneigd zyn te denken, dat het zonder onderscheid de gazelles, de wilde geiten, de tamme geiten, en zelfs de schaapen zyn, die dezen steen hebben (*f*), waar van de formatie waar-

giora & liberalius extensa gerit, annulisque distincta insignioribus, quorum numeri annos ætatis referunt: annum undecimum vel duodecimum raro exhibere dicuntur, adeoque illum ætatis annum haud excedere. Reliquum corpus a cervina forma, colore & agilitate nil differt. Timidissimum & maxime fugitivum est, inhospita asperrimorum montium tesqua incolens, & ex solitudine montana in campos rarissimè descendens; & quamvis plures regni regiones inhabitet, lapides tamen bezoardicos non gignit. Casbini (*emporium est regionis* Irak) *pro coquina nobis capricervam, vel ut rectius dicam, Hirco-cervum prægrandem vendebat venator, qui a me quæsitus, non audivisse respondebat bestiam illic lapidem unquam fovisse, quod & civium, quotquot percunctatus sum, testimonia confirmabant.... Quæ verò partes, tametsi capricervas alant promiscuè, non omnes tamen herbas ferunt, ex quibus depastis lapides generari, atque ii quidem æque nobiles possint, sed solus ex earum numero est mons Boarsh.... Nulla ibi ex prædictis bestiis datur ætate provecta. quæ lapidem non contineat; cum in cæteris hujus jugi partibus (ductorum verba refero) ex denis in montium distantioribus, ex quinquagenis in cæteris, extra Larensem provinciam ex centenis vix una sit, quæ lapide dotetur, eoque ut plurimum exigui valoris. In hircis lapides majores & frequentius inveniuntur quam in fæminis. Lapidem ferre judicantur annosi, valde macilenti, colla habentes longiora. qui gregem præire gestiunt.... Bestiæ ut primum perfossæ linguam inspiciunt, quæ si solito deprehendatur asperior, de presente lapide nihil amplius dubitant. Locus natalis est pylorus sive productio quarti, quem vocant, ventriculi fundus, cujus ad latus plica quædam sive scrobiculus, mucoso humore oblitus lapillum suggerit: in alia ventriculi classe (prout ruminantibus distinguuntur) quam ultima hac inveniri negabant.... Credunt quos plicarum alveoli non satis amplectuntur illabi pyloro posse & cum excrementis excerni; quin formatos interdum dissolvi rursus, præsertim longiori animalis inedia.* Clar. Jagerus *mihi testatus est se, dum in regno* Golconda *degeret, gazellas vivas, recenter captas, manu sua perquisivisse, & contracto abdomine lapillos palpasse, in una geminos, in altera quinos vel senos. Has ille bestias pro contemplatione sua alere decreverat, camera hospitii sui inclusas; verum quod ab omni pabulo abstinerent, quasi perire quam saginari captivæ mallent, mactari eas jussit inedia aliquot dierum macentes. Tum vero lapillos ubi exempturus erat, eorum ne vestigium amplius invenit, ex quo illos a jejuno viscere vel alio quocumque modo dissolutos credebat.... Dissolutionem nullo posse negotio fieri persuadeor, si quidem certum est lapides, in loco natali viventis bruti dum latent, nondum gaudere petrosa quam nobis exhibent duritie, sed molliores esse, & quodammodo friabiles instar ferè vitelli ovi, ferventi aqua ad duritiem longius excocti. Hoc propter recenter exsectus ne improvide frangatur, vel attractus nitorem perdat, ab inventoribus consuevit ore recipi, & in eo foveri aliquandiu dum induruerit, mox gossypia involvi & asservari. Asservatio ni primis diebus cautè fiat, periculum est, ne adhuc cum infirmior, importuna contrectatione rumpatur aut labem recipiat. Generationem fieri conjiciunt cum resinosa quædam ex herbis depastis concoctisque substantia ventriculorum latera occupat, quæ, egestis cibis, jejunoque viscere in pylorum confluens, circa arreptum calculum, lanam, paleamve consistat. & coaguletur; ex primo circa materiam contentam stamine efformandi lapidis figura pendet,* &c. Idem, *pag.* 398. enz.

(*f*) In Golkonda heeft de Koning een grooten voorraad van treffelyke bezoards; de gebergten, alwaar de geiten, die dezelve draagen, weiden, zyn zeven of agt dagreizen van Bagnagnur: zy worden gemeenlyk voor veertig éeus het pond verkogt, de langste zyn de beste; men vindt 'er in eenige koeijen, die veel grooter zyn dan die der geiten, maar men maakt 'er zo veel werks niet van, en die, welke boven alle andere in achting zyn, worden gehaald uit eene soort van Aapen, die wat zeldzaamer zyn, en deze bezoards zyn klein en lang. *Voyage de* Thevenot, *tom. III. pag.* 293. — Men heeft grooter en keuriger bezoard-steenen in Persie, dan in eenig ander land van de wereld, men haalt die uit de zyde van zekere wilde bokken, aan welker lever zy vast zitten. *Voyage de* Feynes, *pag.* 44—45. — Ik zou op de lyst der medicinaale drogeryen den bezoard moeten stellen, zynde die beroemde steen in de Geneeskun-

ſchynlyk af hangt van de maatiging der lugt, van de hoedanigheden der kruiden, en van den aart en de ſoort van het dier. Zo men RUMPHIUS, SEBA, en eenige andere Schryvers wil gelooven, zou de waare ooſterſche bezoard, die, welke de meeſte voortreffelykheid en kragt heeft, voortkoomen van de aapen en niet van de gazelles, van geiten, of van ſchaapen (g), maar dit gevoelen van RUMPHIUS en SEBA heeft geen grond;

de; het is een tedere ſteen, die zig uit vliesjes formeert, op malkanderen gelegd, zo als de uijens groeijen. Men vindt denzelven in 't lighaam der wilde en tamme bokken en geiten, langs de Perſiſche golf in de provintie van Coraſſon, die de oude Margiane is, onvergelykelyk beter, dan die, welken men heeft in de Indiën, in het koningryk Golkonda; maar omdat de geiten drie dagreizens verre waren aangevoerd, wierdt de bezoard ſlegts in eenige gevonden, en nog waren het kleine ſtukjes; wy hielden van deze geiten vyſtien in 't leven; zy wierden met gemeen gras gevoed, men vondt daar niets in, toen men hen opende, ik hield hen dien tyd om op te neemen, of het waar zy het geen gezegd wordt, dat het een byzonder kruid is, 't welk deze dieren verhittende, dien ſteen in hun lighaam voortbrengt. De Perſiaanſche Natuurbeſchouwers zeggen, dat hoe meer dit dier in dorre ſtreeken weidt, en drooge en heete kruiden eet, hoe heilzaamer en kragtiger de bezoard is; Coraſſon, en de oevers van de Perſiſche golf zyn van die drooge en dorre landen uitteraart, zo veel als 'er eenige in de wereld zyn. Men vindt altyd in 't hart dezer ſteenen een ſtukje van een braamſtruik of eenig ander hout, rondom het welk het vogt, waar uit deze ſteen geformeerd wordt, verdikt. Men moet aanmerken, dat het in de Indiën de geiten zyn, die de bezoard draagen, en dat in Perſië de rammen en de bokken dezelve hebben; het geen te weeg brengt, dat men in Perſië de bezoard van 't land als heeter en beter gekookt, hooger acht dan de vreemde, en dat men zelfs van die laatſte geheel geen werk maakt, zo dat men dezen om die reden viermaal beter koop kan bekoomen, dan de inlandſche; want de Perſiſche bezoard geldt vier-en-vyftig livres de kourag, dat een gewigt van drie groſſen is. *Voyage de* CHARDIN, *tom. II. pag.* 16. — De ooſterſche bezoard koomt uit eene provintie van 't koningryk van Golkonda, naar den Noordelyken kant en wordt in de pens der geiten gevonden..... De boeren, den buik der geiten bevoelende, weeten hoe veele bezoards zy in hebben, en verkoopen haar naar gelang daarvan hooger of laager. Om het te onderzoeken brengen zy de beide handen onder den buik van de geit, en kloppen op de pens langs de beide zyden, zo dat alles in 't midden van de pens koomt, en dat zy de bezoards, die daar in zyn, op 't gevoel nauwkeurig kunnen tellen..... Hoe grooter de bezoard is, hoe duurder men dezelve houdt; want zo vyf of zes bezoards een once weegen, zal het once van vyftien tot agttien livres bedraagen, maar zo het een bezoard van een onze zy, zal dat once wel honderd livres waard zyn; ik heb 'er een van vier en een half once verkogt voor twee duizend livres. Kooplieden, aan welken ik voor zeventig duizend roupies aan bezoards verkogt hadt, bragten my zes geiten, die dezelve draagen, en welken ik op myn gemak onderzogt. Men moet erkennen, dat het fraaije beeſten zyn, zeer hoog, en die een hair hebben zo fyn als zyde..... Zy zeiden my, dat een dezer geiten ſlegts een bezoard in den buik hadt, en dat de anderen 'er twee of drie of vier hadden, het geen zy my op 't oogenblik toonden, door hen op den buik te kloppen op de wyze, zo als ik ſtraks gezegd heb. Die zes geiten hadden zeventien bezoard-ſteenen in, en een halven, van maakzel als een halven noot; het binnenſt was als een weeke geitenkeutel; geen wonder, want deze bezoards groeijen onder de uitwerpzel-ſtoffen in den buik van de geit. Zommigen zeiden my, dat deze bezoards zig formeerden tegen de lever, anderen wilden, dat het tegen het hart ware, en ik heb de waarheid van het een of ander nooit naar myn genoegen kunnen opſpooren..... Wat de bezoard betreft, die van de aapen koomt, die is zo ſterk, dat twee grein daarvan zo veel doen als zes van die der geiten, maar hy is zeer zeldzaamer, en wordt byzonderlyk op het eiland Macaſſar gevonden, deze ſoort van bezoard is rond, terwyl de andere van verſcheiden figuuren is: dewyl die ſteenen, welken men denkt van de aapen te koomen, veel zeldzaamer zyn dan de andere, zo zyn zy ook veel duurder, en worden ſterker gezogt, en wanneer men 'er een vindt van de grootte van een noot, zal men 'er zomtyds meer dan honderd écus voor geeven. *Voyage de* TAVERNIER, *tom. IV. pag.* 78. enz.

(g) De lapidibus bezoard orientales. *Nondum certò innotuit, quibusnam in animalibus hi calculi reperiantur? ſunt qui ſtatuunt, eos in ventriculo certæ caprarum ſpeciei generari* (*Rayus*

wy hebben verſcheiden van deze ſamengroeijingen gezien, waar aan men den naam van *aapen-bezoard* geeft, en die ſamengroeijingen zyn alle verſchillende van den ooſterſchen bezoard, die zekerlyk van een herkauwend dier koomt, en welken men door zyne gedaante en zelfſtandigheid ligtelyk van alle andere bezoards kan onderſcheiden. Deszelfs kleur is gemeenlyk olyfgroen, bruin van buiten en van binnen, en die van den bezoard, welken men weſterſchen noemt, is van een bleek, meer of min vuil, geel. De zelfſtandigheid der eerſte is zagter, mergagtiger, tederer; die van de laatſten is harder, droogcr, en, om zo te ſpreeken, meer verſteend: daarenboven, dewyl de ooſterſche bezoard verbazend getrokken wordt, en men daar in deze laatſte eeuwen eene groote vertiering van gemaakt heeft, dewyl men 'er zig in Europa en in Aſia van bedient heeft in alle gevallen, waarin thans onze Geneesheeren hartſterkende middelen en tegengiften gebruiken, zo moet men uit die groote hoeveelheid, welke men daar van gebezigd heeft en nog bezigt, beſluiten, dat deze ſteen van een zeer gemeen dier moet koomen, of liever dat hy niet koomt van een enkel ſoort van dier, maar van verſcheiden dieren, en eveneens gehaald wordt uit gazelles, uit bokken of geiten, en uit ſchaapen, maar dat deze

ſcilicet, GESNERUS, TAVERNIER, *&c.*).... *Rumphius in* Muſæo Amboin. *refert, Indos in riſum effundi audientes, quod Europæi ſibi imaginentur, lapides bezoardicos in ventriculis caprarum ſylveſtrium generari; at contra ipſos affirmare, quod in* Simiis *creſcant, neſcios interim, quanam in ſpecie ſimiarum, an in Bavianis dictis, an verò in Cercopithecis? Attamen id certum eſſe, quod ex* Succadana *&* Tambas, *ſitus in inſula* Borneo, *adferantur, ibique a monticolis conquiſiti vendantur iis, qui littus accolunt; hos verò poſteriores aſſerere, quod in certa* Simiarum *vel* Cercopithecorum *ſpecie hi lapides naſcantur; addere interim Indos, quod vel ipſi illi monticolæ originem & loca natalia horumce lapidum nondum propè explorata habeant. Sciſcitatus ſum ſæpiſſimè ab illis, qui lapides iſtos ex Indiis orientalibus hoc transferunt, quonam de animali, & quibus è locis hi proveniant; ſed nihil inde certi potui expiſcari, neque iis ipſis conſtabat quidpiam, niſi quod ſaltem ab aliis acceperant.... Novi eſſe, qui longiuſculos inter & ſphericos ſeu oblongorotundos, atque reniformes, dari quid diſcriminis ſtatuunt. At imaginarium hoc eſt. Neque-enim ullâ ratione intrinſecus differunt, quando confringuntur aut in pulverem teruntur; modo fuerint genuini, nec adulterati, ſivè demum ex ſimiis aut capris ſylveſtribus, aliiſve proveniant animalibus..... Gaudent hi lapides nominibus, pro varietate linguarum, variis. Luſitanis*, Pedra *ſeu* Caliga de Buſio; *Sinenſibus*, Gautſio; *Maleitis*, Culiga-Kaka; *Perſis*, Paſan *ſeu* Belſahar; *Arabibus*, Albazar & Berzuaharth; *Luſitanis, Indiæ incolis*, Pedra-Bugia, *ſeu* Lapides Simiarum, *juxta* Kæmpferi *teſtimonium, vocantur.... Credibile eſt naſci eoſdem in ſtomacho, quùm plerumque in centro ſtraminum lignorumve particulæ, nuclei, aut lapilli & alia ſimilia, inveniantur, tanquam prima rudimenta, circum quæ acris, viscoſa materies ſeſe lamellatim applicat, & deinceps, cruſtæ inſtar, magis magiſque aucta in lapidem dureſcit. Pro varietate victus, quo utuntur animalia, ipſæ quoque lamellæ variant, ſucceſſivè ſibi mutuo adpoſitæ, ſenſimque grandeſcentes. Fractu hæ facile ſeparantur & per integrum ſæpe ſtatum ita à ſe mutuò ſuccedunt, ut decorticatum relinquant lapidem, lævi iterum & quaſi expolitâ ſuperficie conſpicuum. Lapides bezoard, illis è locis Indiæ orientalis venientes, quibus cum Brittannis commercium intercedit, pro parte minuti ſunt & rotundi, ſilicumque quandam ſpeciem in centro gerunt. Alii verò tenuiores & oblongi, intus continent ſtraminula, nucleos dactylorum, ſemina peponum, & ejuſmodi, quibus ſimplex ſaltem, aut geminum veri lapidis ſtratum, ſatis tenue, circumpoſitum eſt. Unde in hic ultra dimidiam partem rejiculi datur: & nobis quidem hi videntur veri eſſe ſimiarum lapides, utpote maturiùs ab hiſce animantibus per anum excreti, quam ut majorem in molem potuerint excreſcere.* SEBA, *Vol. II. pag.* 130.

dieren denzelven niet kunnen voortbrengen, dan in zommige klimaaten van de Levant en de Indiën.

In alles, wat men over dat onderwerp geſchreven heeft, hebben wy niet éénе wel gedaane waarneeming, noch éénе enkelde beſliſſende reden gevonden; het blykt alleen uit het geen MONARD, GARCIAS, CLUSIUS, ALDROVANDUS, HERNANDES, enz. gezegd hebben, dat het gewaande dier van den ooſterſchen bezoard niet de gemeene en tamme bok of geit is, maar eene ſoort van wilde geit, waarvan zy de bepaalende karakters niet opgeeven. Insgelyks kan men uit alles, wat KÆMPFER gezegd heeft, beſluiten, dat het bezoard-dier eene ſoort van wilde geit, of liever eene ſoort van gazelle is, ook zeer kwalyk beſchreeven; maar uit de getuigeniſſen van THEVENOT, CHARDIN, en TAVERNIER, blykt het dat deze ſteen minder gehaald wordt uit de gazelles, dan uit de ſchaapen, en uit de wilde en tamme bokken of geiten. En 't geen nog meer gewigt aan 't geen deze Reizigers daarvan zeggen, byzet, is, dat zy ſpreeken als ooggetuigen, en, ſchoon zy de gazelles by het onderwerp van den bezoard niet aanhaalen, is het egter niet waarſchynlyk, dat zy zig vergiſt hebben, en dat zy hen voor geiten hebben genomen, omdat zy hen wél kenden, en omdat zy 'er op andere plaatſen van hunne Reisbeſchryvingen gewag van maaken (*h*). Men moet dan niet verzekeren, gelyk onze hedendaagſche Natuurbeſchouwers gedaan hebben, dat de ooſterſche bezoard byzonderlyk en eeniglyk koomt van eene zekere ſoort van gazelle; en ik beken, dat ik, na niet ſlegts de getuigeniſſen der Schryveren, maar de ſtukken zelve, die de zaak beſliſſen konden, onderzogt te hebben, zeer geneigd ben om te denken, dat deze ſteen eveneens koomt van de meeſte herkauwende dieren, maar gemeener van de bokken of geiten en de gazelles. Hy wordt, gelyk men weet, geformeerd door laagen, die een gemeen middelpunt hebben, en bevat in dat middelpunt dikwils eenige vreemde ſtoffe. Wy hebben nagegaan, van welken aart deze ſtoffen waren, die den ooſterſchen bezoard tot pit of kern verſtrekten? om daar uit, zo 't mogelyk ware, over de ſoort van het dier, die dezelve hadt doorgeſlikt, te oordeelen. Men vindt in 't midden dezer bezoard-ſteenen kleine keitjes, pitten van pruimen, mirabolans, tamarinde, korrels van caſſia, en vooral ſtrootjes, en boomknopjes; dus kan men dit voortbrengzel niet wel toeſchryven dan aan dieren, die kruiden en bladen eeten.

Wy denken dan, dat de ooſterſche bezoard niet koomt van een byzonder dier, maar van verſchillende dieren, en het is niet moeijelyk de getuigeniſſen der meeſte Reizigers met dit gevoelen overeen te brengen; want terwyl zy elk iets ſtrydigs zeggen, zullen zy egter allen ten naaſten by de waarheid gezegd hebben. De ouden, Grieken en Latynen, hebben den bezoard niet gekend; GALENUS is de eerſte die van deszelfs kragt tegen het vergift gewag maakt; de Arabieren hebben veel van die zelfde deugden van den bezoard geſproken, maar noch de Grieken, noch de Latynen, noch de Arabieren, hebben de dieren, die dezelve voortbrengen, nauwkeurig aange-

(*h*) *Voyage de* TAVERNIER, *tom. II. pag.* 26.

weezen. Rabbi Moses, een Egyptenaar, zegt alleenlyk, dat zommigen willen, dat deze ſteen zig in den hoek der oogen formeere, anderen, dat dit in het galblaasje der ſchaapen in het ooſten geſchiede; daar zyn nu bezoards, of ſamengroeijingen, die zig inderdaad in de hoeken der oogen, en in de traangooten van de herten en eenige andere dieren formeeren: maar die ſamengroeijingen zyn zeer verſchillende van den ooſterſchen bezoard, en de ſamengroeijingen van het galblaasje zyn alle van eene ligte, olyagtige en brandbaare ſtof, die niet gelykt naar de zelfſtandigheid van den bezoard. Andreas Lacuna, een Spaanſch Geneesmeeſter, zegt in zyne uitleggingen over *Dioſcorides*, dat de ooſterſche bezoard uit eene ſoort van wilden bok of geit in de gebergten van Perſië gehaald wordt. Amatus Lusitanus herhaalt het geen Lacuna zegt, en voegt 'er by, dat deze bergbokken naar het hert gelyken. Monard, die hen alle drie aanhaalt, verzekert nog ſtelliger, dat deze ſteen gehaald wordt uit de binnenſte deelen van een berg-geit in de Indiën, waaraan ik, zegt hy, geoordeeld heb den naam van *cervi-capra* te hebben moeten geeven, omdat dit dier tuſſchen deze ſoorten in is, en van beide wat heeft; het heeft ten naaſten by de grootte en gedaante van het hert, maar het heeft, gelyk de bokken, de hoornen enkeld en zeer gekromd over den rug (*i*). Garcias ab Horto (*Dujardin*) zegt, dat in Coraſſon en in Perſië eene ſoort van bokken (*k*)

(*i*) *Lapis* Bezaar *varias habet appellationes; nam Arabibus* Hager *dicitur*, *Perſis* Bezaar, *Indis* Bezar..... *Iſte lapis in internis partibus cujuſdam animalis*, Capra montana *appellati*, *generatur..... In Indiæ ſupra gangem certis montibus, Sinarum regioni vicinis, animalia cervis valdè ſimilia reperiuntur, tum magnitudine, tum agilitate & aliis notis, exceptis quibuſdam partibus, quibus cum capris magis conveniunt, ut cornibus, quæ veluti capræ in dorſum reflexa habent, & corporis formâ, unde nomen illis inditum cervicapræ, propter partes, quas cum capris & cervis ſimiles obtinent.... Eſt autem animal (ex eorum relatu, qui ex illa regione redeuntes animal conſpexerunt) in quo reperiuntur iſti lapides, cervi magnitudine, & ejus quaſi formæ; binis dumtaxat cornibus præditum, latis & extremo mucronatis atque in dorſum valdè recurvis, breves pilos habens cineracei coloris, ſeu admixta rufedo: in iiſdem montibus aliorum etiam colorum repcriuntur. Indi vel laqueis vel decipulis illa venantur & mactant. Adeò autem ferocia ſunt, ut interdum Indos etiam occidant, agilia præterea & ad ſaltum prona; in antris vivunt gregatimque eunt: utriuſque ſexus mares ſcilicet & fæminæ inveniuntur, vocemque gemebundam edunt. Lapides autem ex interioribus inteſtinis aliiſque cavis corporis partibus educuntur..... Dum hæc ſcriberem, quoddam animal conſpectum ivi, huic (ni fallor) ſimile, quia omnes notas mihi habere videbatur, quibus modo deſcripta prædita ſunt; eſt autem ex longinquis regionibus per Africam generoſo Archidiacono Nebienſi delatum: magnitudine cervi, capite & ore cervino, agile inſtar cervi, pili & color cervo ſimiles; corporis forma capram refert, nam magno hirco ſimile eſt, hircinos pedes habens & bina cornua in dorſum inflexa extrema parte contorta, ut hircina videantur, reliquis autem partibus cervum æmulatur. Illud autem valdè admirandum, quod ex turre ſe præcipitans in cornua cadat ſine ullâ noxâ: veſcitur herbis, pane, leguminibus omnibuſque cibis, quæ illi præbentur: robuſtum eſt & ferreâ catena vinctum, quia omnes funes, quibus ligabatur, rodebat & rumpebat.* Nicalai Monardi, de Lapide Bezoard, lib. Interprete Carolo Clusio, *Rhaphelengiæ* 1605.

(*k*) *Eſt in Caraſone & Perſiâ hirci quoddam genus, quod* Paſan *linguâ Perſicâ vocant, rufi aut alterius coloris (ego rufum & prægrandem Goæ vidi) mediocri altitudine, in cujus ventriculo ſit hic lapis bezar..... Ceterum non ſolum generatur hic lapis in Perſiâ, ſed etiam nonnulis Malacæ locis, & in inſulâ, quæ à Vaccis nomen ſumpſit, haud procul a promontorio Comorim.* Nam cum in excercitus annonam mactarentur iſtic multi prægrandes hirci, in eorum ventriculis magna ex parte hi lapides reperti ſunt. *Hinc factum eſt, ut quot-*

is, *Paſan* (*l*) genaamd, en dat het in de maag dier bokken is, dat de oosterſche bezoard geformeerd wordt; dat deze ſteen niet ſlegts gevonden wordt in Perſië, maar ook in Malakka en op 't Koeijen-eiland, by kaap Comorin. Dat men onder de groote menigte bokken, welke men ſlagtede om het leger onderhoud te bezorgen, deze ſteenen in de maag dezer dieren zogt, en dat men 'er die vry gemeen in vindt. CHRISTOPH. ACOSTA (*m*), herhaalt ten dezen opzigte 't geen GARCIAS en MONARD zeggen, zonder daar iets nieuws by te voegen. Eindelyk, om niets over te ſlaan van alles, wat betrekking heeft tot het hiſtoriſch verſlag wegens dezen ſteen, zullen wy aanmerken, dat KÆMPFER, meer een geleerde dan een nauwkeurig waarneemer, in de provintie Laar in Perſië zynde, verzekert met de inboorlingen ter jagt gegaan te zyn van den bok *paſan*, die den bezoard voortbrengt, dat hy zegt daar den ſteen, om zo te ſpreeken, te hebben zien uithaalen, en wederom verzekert, dat de waare ooſterſche bezoard van dit dier koomt; dat inderdaad de bok *ahu*, waarvan hy ook de afbeelding geeft, in het zelfde land bezoards voortbrengt, even als de bok paſan, maar dat zy veel minder zyn in hoedanigheid: uit de figuuren, welken hy van deze twee dieren, den paſan en den ahu geeft, zou men geneigd zyn te denken, dat de eerſte figuur eer den gemeenen gazelle, dan den waaren paſan vertoont, en door zyne beſchryving helt men over om zig te verbeelden, dat zyn paſan inderdaad een bok en niet een gazelle is, omdat hy hem een gelyken baard als die der bokken toevoegt; en eindelyk uit den naam *ahu*, welken hy aan zyn anderen bok geeft, zo wel als uit zyne tweede figuur, ſchynt men den ſteenbok eer dan den waaren ahu, die onze tzeiran, of groote gazelle is, te herkennen. Het geen nog zonderlinger moet voorkoomen, is, dat KÆMPFER, die de ſoort van dit dier van den ooſterſchen bezoard ſchynt te willen beſliſſen, en die verzekert, dat het de wilde bok is, *paſan* geheeten, ter zelfder tyd een man aanhaalt, welken hy geloofwaardig noemt, en die evenwel verzekert de ſteenen van dien zelfden bezoard in den buik der gazelles in Golkonda gevoeld te hebben. Dus koomt alles, wat men uit het ſchryven van KÆMPFER, over dit onderwerp ſtelligs kan opmaaken, hier op uit, dat het twee ſoorten van wilde berg-bok-

quot ab eo tempore in hanc inſulam appellunt, hircos obtruncent, lapideſque ex iis tollant. Verum nulli Perſicis bonitate comparari poſſunt. Dextri autem adeò ſunt Mauritani, ut facile quâ in regione nati ſint ſinguli lapides, diſcernere & dijudicare poſſint..... Vocatur autem hic lapis Pazar *a* Pazan, *id eſt, hircorum Arabibus, tum Perſis & Coraſone incolis: nos corrupto nomine* Bezar, *atque Indi magis corrupto* Bazar *appellant, quaſi dicas lapidem forenſem: nam* Bazar *eorum lingua forem eſt.* GARCIAS AB HORTO, *Aromat. Hiſt. Interprete* CAROLO CLUSIO, *Rhaphelengiæ* 1605. *pag.* 216.

(*l*) *Nota.* Het koomt ons voor dat KÆMPFER van MONARD en GARCIAS, de naamen van *Cervi-capra* of *Capri-cerva*, en dien van *paſan*, welken hy aan het dier van den ooſterſchen bezoard geeft, ontleend heeft.

(*m*) *Generatur iſte lapis in ventriculis animalium, hirco ferè ſimilium, arietis prægrandis magnitudine, colore rufo, uti cervi propemodum, agili, & acutiſſimi auditûs, à Perſis* Paſan *appellato, quod variis Indiæ provinciis, uti in promontorio Comorim, & nonnullis Malacæ locis, tum etiam in Perſiâ & Caraſone, inſuliſque, quæ à Vaccâ cognomen adeptæ ſunt, invenitur.* CHRIST. A COSTA, *Aromat. liber, cap.* 36. *interprete* CAROLO CLUSIO, *pag.* 279.

ken zyn, de paſan en de ahu, die de bezoard in Perſië leveren, en dat in de Indiën deze ſteen ook in de gazelles gevonden wordt. CHARDIN zegt ſtellig, dat de ooſterſche bezoard in de wilde en tamme bokken en geiten gevonden wordt, in de Perſiſche golf en in verſcheiden provintien der Indiën, maar dat men denzelven in Perſië ook in de ſchaapen vindt; de Hollandſche Reisbeſchryvers (*n*) zeggen insgelyks, dat hy in de maag der ſchaapen of der geiten voortgebragt wordt; zo ook getuigt TAVERNIER nog ſtelliger, dat het de tamme geiten zyn, waar in de bezoard groeit; hy zegt, dat zy fyn hair hebben als zyde, en dat hy, zes van deze geiten leevende gekogt hebbende, daar zeventien geheele bezoard-ſteenen uitgehaald hadt, en een halven zo groot als de helft van een hazenoot, en hy zegt vervolgens, dat 'er andere bezoards zyn, welken men denkt van aapen te koomen, welker deugden nog grooter zyn, dan die der geiten; dat men die ook haalt uit de koeijen, maar dat derzelver geneeskundige kragt minder is, enz. Wat moet men uit de verſcheidenheid van gevoelens en getuigeniſſen opmaaken? wat kan men 'er uit beſluiten, dan dat de ooſterſche bezoard niet van een enkele ſoort van dier koome, maar dat men hem integendeel in verſcheiden dieren van verſchillende ſoorten vindt, en vooral in de gazelles en geiten of bokken?

Wat de weſterſche bezoards belangt, wy durven verzekeren, dat zy noch van geiten, noch van gazelles koomen, want wy zullen in de volgende artikelen doen zien, dat 'er geen geiten of gazelles, noch zelfs eenig dier, dat naar dat geſlagt zweemt, in de geheele uitgeſtrektheid der nieuwe wereld gevonden wordt; in plaats van gazelles heeft men in de Amerikaanſche boſſchen niet dan rhebokken gevonden, in plaats van geiten en wilde ſchaapen heeft men op de bergen van Peru en Chili geheel verſchillende dieren, lamas en de pacos, daar wy vroeger van geſproken hebben (*o*), gevonden. De oude Peruviaanen hadden geen ander vee, en ter zelfder tyd, dat deze twee ſoorten gedeeltelyk tam gemaakt, en tot den ſtaat van huiſſelykheid gebragt waren, beſtonden zy egter in veel grooteren getale in hunne natuurſtaat en leefden in vryheid op de bergen; de wilde lamas wierden *huanacus* en de pacos *vicunnas* genaamd, waarvan men den naam van *vigogne*, die inderdaad het zelfde dier als den pacos beteekent, heeft afgeleid. Beiden, dat is te zeggen de lamas en de pacos, brengen bezoards voort, maar de tamme zeldzaamer dan de wilde.

De Hr. DAUBENTON (*p*), die nauwkeuriger dan iemand voor hem de na-

(*n*) Men vindt op 't eiland Bosner de berugte bezoard-ſteen, die zeer dierbaar is, en ſterk gezogt wordt uit hoofde van zyne kragtige werking tegen het vergift; hy wordt voortgebragt in de maag der ſchaapen of geiten, rondom een klein knopje of ſpruitje, dat in 't midden van de maag is, en dat in den ſteen zelven gevonden wordt..... Men giſt, dat de bezoard, die uit de maag der ſchaapen koomt, en de galſteen der varkens zig formeeren door de kragt van eenige byzondere kruiden, welken deze dieren eeten, dewyl men dezelve niet vindt in alle landen van Ooſt-Indiën, ſchoon de beeſten overal groente en kruiden eeten. *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande, tom. II. pag.* 121. Zie ook *le Voyage de* MANDELSLO, *ſuite de la rélation d'Oléarius, tom. II. pag.* 364.

(*o*) Zie in het XI deel van dit werk, het artykel van de dieren der Nieuwe wereld.

(*p*) Zie hier agter de beſchryving der verſchillende bezoards, die in 's Konings kabinet zyn.

tuur der bezoards onderzogt heeft, denkt, dat zy beſtaan uit eene ſtoffe van dezelfde natuur, als die, welke zig in de gedaante van een glinſterend en gekleurd wynſteen op de tanden der herkauwende dieren vaſtzet: men zal uit de beſchryving, welke hy gemaakt heeft van de bezoards, waarvan wy eene zeer talryke verzameling in des Konings kabinet hebben, kunnen zien, welk het wezendlyke verſchil zy tuſſchen de ooſterſche en weſterſche bezoards. Dus zyn de bokken of geiten der Ooſt-Indien, of de gazelles van Perſie, niet de eenige dieren, die ſamengroeijingen voortbrengen, waaraan men den naam van *bezoard* gegeeven heeft; de gems (*q*), en miſſchien de ſteenbok der Alpen; de bokken van Guinée (*r*), en verſcheiden dieren van Amerika (*s*), geeven ook bezoards, en zo wy onder dezen naam alle de ſamengroeijingen van dezen aart, welke men in de dieren vindt bevatten, kunnen wy verzekeren, dat de meeſte viervoetige dieren, de vleeſchvreetende uitgezonderd, bezoards voortbrengen, en dat 'er zelfs in de krokodillen, en in de groote ſlangen gevonden worden (*t*).

Om

(*q*) Wy 'onderzogten in Grauwbunderland koomende, twee zaaken, waarvan wy te Poſchiaro reeds eenige kundſchap gekreegen hadden: het eerſte onderzoek betrof die ballen, welke men in de maag der gemſen vindt: zy hebben de grootte van een kaatsbal, en zyn zelfs zomtyds wat grooter; de Duitſchers noemden dezelve *Gemskugel*, en beweeren dat zy dezelve met vrugt gebruiken kunnen gelyk de bezoard, die op dezelfde wyze in de maag van zekere Indiaanſche geiten geſormeerd wordt. *Voyage d'Italie, &c. par* JACOB SPON & GEORGE WHELER, *Lyon* 1718. *tom. II. pag.* 377. — By Munich in een dorp, *Lagrem* genaamd, dat aan den voet van het gebergte ligt, liet onze geleider ons zekere ballen of bruine klompen zien van de dikte van een hoenderey of wat minder; deze ballen zyn eene ſoort van tederen en onvolmaakten bezoard, die in dit land gemeenlyk in de maag der rhebokken gevonden worden, hy verzekerde ons, dat zy groote kragt hadden, en dat hy dezelve dikwils aan vreemdelingen verkogt; hy ſchattede hen op tien *écus* het ſtuk. *Voyages des Miſſionaires, tom. I, pag.* 129.

(*r*) In Congo en Angola, vindt men in den buik der wilde bokken, als zy oud beginnen te worden, zekere ſteenen, die naar den bezoard gelyken, die der mannetjes gaan voor de beſte, en worden door de Negers opgegeeven als een beproefd middel in verſcheiden ziekten, byzonderlyk tegen vergiſt. *Hiſt. génér. des Voyages par Mr. l'Abbé* PREVOST, *tom. V. pag.* 83.

(*s*) *Accepimus a peritis venatoribus reperiri lapides bezoard in ovibus illis peruinis cornuum expertibus, quas* Bicuinas *vocant; (ſunt enim alia cornuta* Tarucæ *vocata, & alia, quas dicunt* Guanacas) *præterea in* Teuthlalmaçame, *quæ caprarum mediocrium paulove majori conſtant magnitudine.... Deinde in quodam damarum genere, quas* Macatlehichiltic *aut* Temamaçame *appellant... Nec non in ibicibus, quorùm hic redundat copia; ut Hiſpanos & apud hanc regionem frequentes cervos taceam in quibus quoque eſt lapidem, de quo preſens eſt inſtitutus ſermo reperire: Capreas etiam cornuum expertes, quas audio paſſim reperiri apud Peruinos, & ut ſummatim dicam, vix eſt cervorum caprearumque genus ullum, in cujus ventriculo alidve internâ parte, ſuâ ſponte, ex ipſis alimoniæ excrementis, lapis his qui etiam in tauris vacciſque ſolet offendi, non paulatim concreſcat & generetur, multis ſenſim additis & cohæreſcentibus membranulis quales ſunt cæparum. Ideò non niſi vetuſtiſſimis & ſenio pene confectis lapides hi reperiuntur; neque ubique ſed certis ſtatisque locis..... Variis hos lapides reperies formis & coloribus; alios nempe candeſcentes, fuſcos alios, alios luteos, quoſdam cinereos nigroſque & vitri aut obſidiani lapidis modo micantes. Hos ovi, illos rotunda figura & alios triangula, &c.* NARD. ANT. RECCHI *apud* HERNAND, *pag.* 325 & 326 — WAFFER vondt in de maag van een wilde geit, die de Spanjaards *Cornera de Terra* genaamd hebben, dertien bezoard ſteenen van verſchillende figuuren, waarvan zommigen naar koraal geleeken, ſchoon zy geheel groen waren toen hy hen ontdekte; vervolgens kreegen zy eene aſchgrauwe kleur. *Hiſt. générale des Voyages par M. l'Abbé* PREVOST, *tom. XII. pag.* 368. *Nota.* Deze *Cornera de terra* is niet een geit of gazelle, het is de *Lama van Peru.*

(*t*) Daar is nog een andere ſteen, welken men den *kap-ſlangen-ſteen* noemt; hy koomt van een

Om dan een juiſt denkbeeld van deze ſamengroeijingen te krygen, moet men daar verſcheiden klaſſen van maaken; men moet in aanmerking neemen de dieren die dezelve voortbrengen, en tevens de klimaaten en het voedzel gadeſlaan, waar door deze ſoort van groeijing, of dit voortbrengzel aan moet toegeſchreeven worden.

1°. Vooreerſt moeten de ſteenen, die in de blaas of in de nieren van den menſch, en van andere dieren gevonden worden, van de klaſſe der bezoards afgeſcheiden, en met den naam van *calculi* of *ſteenen* uitgedrukt worden; men kent hen ligtelyk aan hunne zwaarte, aan hunne piſagtige reuk en aan hunne ſamenſtelling, die niet regelmaatig noch met dunne gelykmiddelpuntige laagen geſchikt is, gelyk die der bezoards.

2°. Ten anderen moeten de ſamengroeijingen, welke men ſomtyds in de galblaas en in de lever van den menſch en van andere dieren vindt, niet als bezoards beſchouwd worden; men kan dezelve ligtelyk onderſcheiden aan hunne kleur, ligtheid, brandbaarheid, en daarenboven zyn zy niet geformeerd by laagen rondom een pit, gelyk de bezoards.

3°. Ten derden zyn de kluwens of hairballen, welke men vry dikwils in de maag der dieren, en byzonderlyk der herkauwende dieren vindt, geene waare bezoards; die kluwens, welken men *egragopiles* noemt, beſtaan van binnen uit hair, 't welk het dier, zig lekkende, heeft doorgeſlikt, of uit harde wortels, welken hy ingeſlaagen, maar niet heeft kunnen verteeren; en uitwendig zyn zy meeſt al belegd met eene lymagtige zelfſtandigheid, vry gelyk aan die der bezoards: dus hebben deze ballen niets van den bezoard dan die uitwendige laag, en het eerſte gezigt is genoeg, om de eene van de andere te onderſcheiden.

4°. Men vindt dikwils egagropiles in de dieren van gemaatigde klimaaten, en nooit bezoards. Onze oſſen en koeijen, de gemſen der Alpen (*u*), de ſtekelvarkens in Italie (*v*), brengen niet dan egagropiles voort; de dieren der heetſte landen daarentegen geeven niet dan bezoards. De olyfant (*w*), de rhinoceros, de bokken, de Aſiatiſche en Afrikaanſche gazelles, de lama van Peru, enz. brengen allen, in plaats van egagropiles, wezendlyke bezoards voort, welker grootte en zelfſtandigheid verſchillen naar het verſchil der dieren en klimaaten.

5°. De bezoards, waaraan men de meeſte goede hoedanigheden en deugden gevonden of onderſteld heeft, zyn de ooſterſche-bezoards, dewelke,

een ſlang, die inderdaad als een kap heeft, die hem agter den kop afhangt, en het is agter die kap, dat de ſteen gevonden wordt. De minſte is van de grootte als een hoenderey..... Deze ſoort van ſlangen wordt niet dan op de kuſten van Melinde gevonden, en men kan dezelve bekoomen door middel der Portugeeſche matroozen en ſoldaaten, die van Mozambique koomen. *Voyage de* TAVERNIER, *tom. IV. pag.* 80. — Zie ook hier agter de beſchryving der verſchillende bezoards, die in des Konings kabinet gevonden worden.

(*u*) Zie de nooten op de voorgaande bladzyden van dit deel.

(*v*) Wy hebben een egagropile gevonden in een ſtekelvarken, ons in 1762 van Rome gezonden.

(*w*) Zie de beſchryving van dat gedeelte van het kabinet, 't welk betrekking heeft tot den olyfant en den rhinoceros, in 't XI deel dezer *Natuurlyke Hiſtorie.*

gelyk wy gezegd hebben, koomen van de geiten, de gazelles, de ſchaapen, die zig op de hooge gebergten van Aſia onthouden; de bezoards van eene mindere hoedanigheid, en welken men weſterlyke noemt, koomen van de lamas en de pacos, die alleenlyk in de gebergten van Zuid-Amerika gevonden worden. Eindelyk de geiten en de gazelles van Afrika geeven ook bezoards, maar die zo goed niet zyn als die van Aſia.

Uit alle deze ſtukken kan men beſluiten, dat in 't algemeen de bezoards niet anders zyn, dan het overſchot van plantvoedzel, 't welk in de vleeſchvreetende dieren niet gevonden wordt, en enkel plaats heeft by hen, die welke zig met planten voeden; dat, gelyk het gras en de kruiden in de gebergten van Zuid-Aſia ſterker en verhevener van ſappen zyn, dan in eenig ander gedeelte van de wereld, de bezoards, die daar de overblyfzels of het overſchot van zyn, ook meer kragt moeten hebben dan alle de andere; dat dus ook in Amerika, alwaar de hitte minder is, het gras en de kruiden der bergen ook minder kragt hebben, en derhalven de bezoards, die daar van voortkoomen, van mindere hoedanigheid moeten zyn dan de eerſte: En dat eindelyk in Europa, alwaar het gras en de kruiden zwak en flauw zyn, en in alle de vlakten der beide werelden, alwaar zy grof zyn, geen bezoards maar ſlegts egagropiles voortgebragt worden, die niets bevatten dan hair of wortels en al te harde draaden, welken het dier niet heeft kunnen verteeren.

Tom. XII. Pl. XXV.

De Seve, del. C.F. Fritzsch sc.

LA GAZELLE.

BESCHRYVING VAN DE GAZELLE.

De Gazelle (*Pl. XXV*) is een herkaauwend dier van de grootte van een rhebok, zy gelykt ook zeer veel naar dat dier door de afmeetingen des lighaams, maar zy verfchilt daar geheel en al van door de hoornen (*Pl. XXXIII*, *fig.* 1); maar in plaats van maffif te zyn, gelyk het gewei van het hert, van het rendier, van den rhebok, enz. hebben zy eene holligheid, gelyk de hoornen van den ftier, van den ram, van den bok, enz.; zy zyn zwartagtig, op een kleinen afftand boven de oogen geplaatft, en naar agteren en naar beneden gekromd, behalven aan hun eind, hetwelk fchuinfch naar voren en naar binnen geboogen is; zy hebben dertien of veertien uitfteekende ringen, de eerften gaan geheel rondom den hoorn en laaten weinig afftand tusfchen den anderen over, de anderen ftaan verder af en trekken zig niet over de agterfte zyde uit; zy ftaan ook fchuinfch, laager zittende op den voorkant dan op de zyden van den hoorn; zommige van die ringen maaken eene krullyn uit, dezelve eindigt met haare beide einden aan regelmaatige ringen, die door die vereeniging gevorkt fchynen; het eind van den hoorn is glad, en daar loopen over het overige van deszelfs uitgeftrektheid kleine ftreepjes in de lengte, die hoorns hebben ten naaften by dezelfde lengte als de kop aan twee geraamtens van deze dieren, die in het kabinet van den Koning zyn, en waarvan het een in Syrie van de weeke deelen ontbloot is.

Het vel van de gazelle, waarvan dit geraamte genoomen is, is ook aan het kabinet gezonden; het bovenft van het neusbeen, en het voorhoofd hebben eene rosfe kleur met eene zwarte vlak in het midden, daar loopt aan elke zyde van het neusbeen eene witte ftreep met eenige tinten rosagtig, die zig van de neusgaten tot aan de oogen uitftrekken; men ziet onder die ftreep eene andere ftreep van eene rosfe kleur, met eenige tinten zwartagtig; daar zit een vlak van een rosagtig wit agter het oog, en drie ftreepen, die in de lengte loopen, op den binnenkant der ooren door witte hairen gemaakt; de buitenkant der ooren en het overige van den kop, met uitzondering van het benedenft des onderften kaakbeens, het agterft en de zyden van den hals, den rug, het kruis, de zyden des lighaams, de fchouders, de dyen, de buitenkant van den voorarm en van het eigenlyk gezegde been, de pypen en de voeten, zyn van eene meer of min donkere vaale kleur, en op verfcheiden plaatfen met ros of bruin getint; daar zit eenig mengzel van die laatfte kleur op het lyf, en eene breede byna geheel bruine ftreep, die zig over de zyden van het lighaam uitftrekt van den fchouder tot op den dye; de buitenkant van den voorarm en de pypen der vier pooten zyn ros, met uitzondering van den binnenkant der pypen van de voorfte pooten, die

van eene zeer heldere vaale kleur zyn; het agterst der kooten en de kroon hebben eene donker bruine kleur, het benedenst des onderften kaakbeens, het voorste van den hals, de borst, de buik, de billen, de binnenkant van den voorarm en van het been, zyn wit; daar zit boven den voorsten kant der pypen van de voorste pooten, een weinig onder den knie, een bosje hairen die naar beneden liggen, die langer, digter en styver zyn dan de anderen; deze borstels zyn bruin, maar als men dezelve van een schuift, ziet men dat de hairen, die bedekt waren, eene vaale of witte kleur hebben: de gazelle heeft voor elk oog een traanput, gelyk het hert.

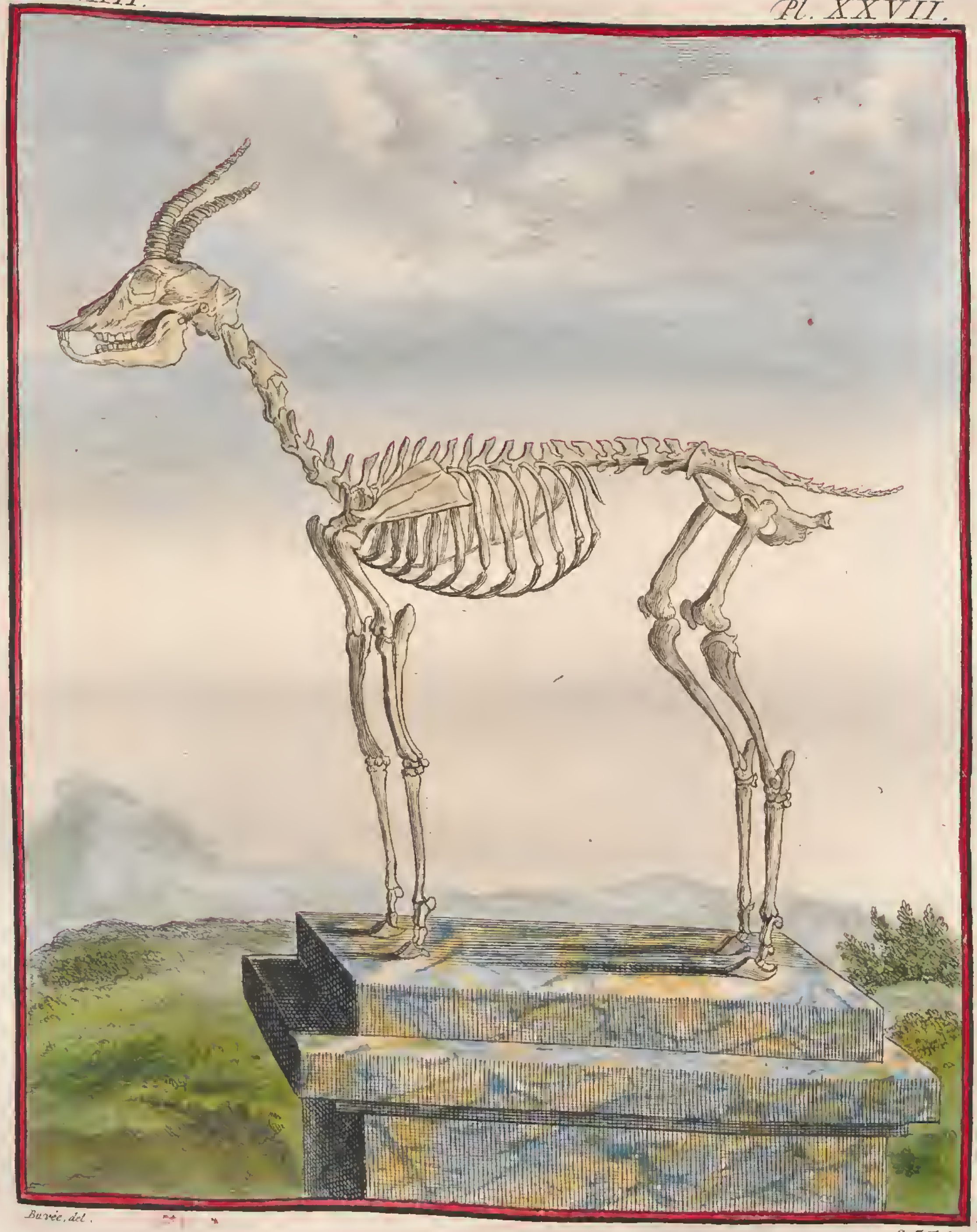
Men heeft ook eene jonge gazelle, die in wyngeest bewaard is, uit Syrie aan het kabinet gezonden; derzelver afmeetingen worden in de volgende tafel opgegeeven; de hoorns zyn nog niet gevormd, maar men voelt op het voorhoofd knobbels, die derzelver oorsprong aanwyzen; daar zit voor elke oogput eene zeer duidelyke traanput, welker mond drie of vier lynen lang is, en in de gedaante van een halve maan tegen den rand van de oogput geplaatst zit. Het hair van den kop heeft tinten vaal, ros- en witagtig; als men die gazelle vergelykt met het vel, dat ik beschreeven heb, ziet men duidelyk aan de kleine gazelle de voetspooren der rosse streep van het midden des neusbeens, van de witte streep, en van de streep van de zyden des neusbeens uit ros en zwartagtig te zamen gesteld, en wordt men het wit onder het oog gewaar; de drie in de lengte loopende streepen, door de hairen gemaakt, zyn reeds zeer duidelyk getekend op den binnenkant van het oor; de randen van die zyde zyn ook met hairen bedekt; de buitenkant van het oor en alle de deelen, die eene vaale kleur hebben by de volwassen gazelle, hebben ten naasten by dezelfde kleur by de jonge gazelle, waarvan wy hier spreeken, maar dezelve heeft slegts eene witagtige of zeer ligte vaale kleur op die deelen, die wit zyn by de andere; daar zit zwartagtig bruin op de zyden van het lighaam, op de kroon, tegen de hoeven en op het bovengemeld bosje hair, dat reeds volkoomen gevormd was.

Ik heb op den buik slegts twee tepels (*AB*, *Pl. XXVI*, *fig.* 1) gezien, die op vier duimen afstands van den aars (*C*) en digt by elkanderen geplaatst waren; maar ik heb den afstand niet duidelyk kunnen opmaaken, die tusschen beiden plaats hadt, omdat de buik op die plaats geöpend was; daar zit in de liezen aan wederszyden van elken tepel een zak (*DE*), die geöpend zynde omtrent tien lynen middellyns aan zyn ingang heeft; dezelve strekt zig agterwaards uit, en heeft zeven lynen diepte (*EF*, *men ziet den bodem F, om dat deze zak doorgesneeden is*); de onderste wanden van elk dezer zakken worden door eene verdubbeling van het vel gemaakt, gelyk de zak van de wyfjes Sarigue; maar die van de gazelles schynen geene betrekking te hebben op de eerstgebooren jongen, gelyk die van de sarigue, schoon de tepels op derzelver randen geplaatst zyn; ik heb op derzelver bodem een weinig vogt gevonden, dat van eene vetagtige zelfstandigheid en witagtig van kleur was.

De tweede regels (*GH*, *Pl. XXVI*, *fig.* 1) der vingeren van de gazelle zitten slegts met hunne agterste zyden aan malkanderen vast, die door het

De Seve, del. C.F.F. sc.

Buvée, del. C.F.F. sc.

vel vereenigd zyn; het onderst gedeelte (*IK*) der eerste regelen zit ook niet vaster; maar ter plaatse (*L*) van de geleeding der tweede met de derde regelen zit 'er een tusschenschot (*L*), dat door het vel gemaakt wordt, dat de beide vingeren aan malkanderen hegt; dit tusschenschot eindigt eene holligheid, die tusschen de tweede regelen der vingeren, en tusschen het onderst gedeelte der eerste bevat is; dat maakzel der voeten van de gazelle is my voorgekoomen weinig verschillend te zyn van den voet van het schaap (*fig.* 2), en van andere dieren met gevingerde pooten; als men de hoeven (*AB*) van een schaap van een scheidt, ziet men het dwarsche tusschenschot (*C*), dat boven de hoeven zit, en de holligheid (*D*), die boven het tusschenschot gevonden wordt.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten, van het eind van den smoel tot aan den aars	1.	8.	0.
Lengte van den kop, van het eind van den smoel tot aan het agterhoofd	0.	4.	10.
Omtrek van den smoel, agter de neusgaten gemeeten	0.	4.	5.
Omtrek van den bek	0.	3.	0.
Afstand tusschen de neusgaten om laag	0.	0.	2.
Lengte van het oog, van den eenen hoek tot den anderen	0.	0.	9.
Afstand tusschen de beide oogleden, wanneer zy open zyn	0.	0.	6.
Afstand tusschen den voorsten hoek en het eind der lippen	0.	2.	3.
Afstand tusschen den agtersten hoek en het oor	0.	1.	3.
Afstand tusschen de voorste hoeken der oogen, in eene regte lyn gemeeten	0.	1.	9.
Dezelfde afstand over de kromte van het neusbeen	0.	2.	2.
Omtrek van den kop voor de hoornen	0.	8.	7.
Lengte der ooren	0.	3.	0.
Breedte van derzelver basis, over de buitenste kromte gemeeten	0.	2.	9.
Afstand tusschen de beide ooren, om laag gemeeten	0.	1.	6.
Lengte van den hals	0.	4.	2.
Omtrek by den kop	0.	5.	9.
Omtrek by de schouders	0.	6.	6.
Hoogte	0.	2.	1.
Omtrek van het lighaam, agter de voorpooten	1.	1.	6.
Lengte van den stomp van den staart	0.	2.	6.
Omtrek aan zyn begin	0.	1.	8.
Lengte van den arm, van den elleboog tot aan den knie	0.	4.	10.
Omtrek op de dikste plaats	0.	3.	0.
Omtrek van den knie	0.	3.	0.
Lengte van den pyp	0.	4.	10.
Omtrek op de dunste plaats	0.	1.	6.
Omtrek van den kogel	0.	2.	9.
Lengte van den koot	0.	1.	4.
Omtrek van den koot	0.	1.	11.
Omtrek van de kroon	0.	2.	4.
Hoogte, van het onderst van den voet tot aan den knie	0.	7.	2.
Afstand, van den elleboog tot onder aan den voet	0.	11.	8.
Lengte van den dye, van den kniesc hyf tot aan de waade	0.	6.	8.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den pyp, van de waade tot aan den kogel . .	0.	6.	5.
Omtrek	0.	1.	8.
Lengte der fpoorgezwellen . . .	0.	0.	6.
Hoogte der hoeven	0.	0.	11.
Lengte, van den voorhoef tot aan den hiel aan de voorfte voeten	0.	1.	3.
Lengte aan de agterfte voeten . . .	0.	1.	3.
Breedte der beide hoeven, te zamen genoomen aan de voorfte voeten	0.	0.	9.
Breedte aan de agterfte voeten . . .	0.	0.	8.
Omtrek der beide hoeven te zamen genoomen aan de voorfte voeten	0.	3.	6.
Omtrek aan de agterfte voeten	0.	3.	4.

Ik heb het geraamte van de gazelle (*Pl. XXVII*) met die van den bok, van den gemsbok, en van den rhebok vergeleeken; de kop (*Pl. XXXIII, fig.* 1) heeft de meefte overeenkomft met dien van den rhebok, voornamelyk daarin, dat 'er diepe indrukzels onder de oogputten zitten; dat het voorhoofdsbeen minder verheven is, en dat de hoek, welken de takken van het onderft kaakbeen maaken, fcherper is; maar de opening der neusgaten is grooter dan by den rhebok, en even groot als by den bok en by den gemsbok.

De gazelle heeft twee-en-dertig tanden, gelyk de rhebok, de bok en de gemsbok, enz. agt fnytanden in het onderft kaakbeen en zes baktanden aan elke zyde der beide kaakbeenderen; de twee laatfte fnytanden zyn, gelyk by den rhebok, naar evenredigheid veel kleiner dan by den bok en by den gemsbok.

Het doornagtig uitfteekzel des tweeden wervelbeens gelykt meer naar dat van den rhebok, dan naar dat van den bok, en wel daarin, dat het zig minder voorwaards uitftrekt en minder verheven is; de doornagtige uitfteekzels der drie volgende wervelbeenderen hebben ook, gelyk die van den rhebok, minder hoogte dan by den kop; zy zyn uitgehold over het midden van hun bovenft gedeelte, en byna in twee takken gefcheiden, het geen noch by den rhebok, noch by den bok, enz. gevonden wordt.

De gazelle heeft dertien wervelbeenderen in den rug en dertien ribben aan elke zyde, agt waare en vyf valfche, en zes ftukken aan het borftbeen, gelyk de bok, de rhebok, enz. van twee geraamten van gazellen, welke ik befchouwd heb, heeft het een zes, en het ander flegts vyf wervelbeenderen in de lendenen; het is my evenwel niet voorgekoomen dat een eenige wervelbeen in het geraamte verlooren was; zy hebben allen hunne natuurlyke banden, behalven het laatfte, dat van het heiligbeen is losgegaan, maar dat daar zo juift op paft, dat het wezendlyk dat van het laatfte wervelbeen der lendenen moet zyn, fchoon het flegts het vyfde zy; want zo hetzelve flegts op op één na het laatfte in het leevend dier geweeft ware, zouden deszelfs geleeden de vlakken zeer verre van die van het heiligbeen afftaan in het geraamte; indien dat het daarentegen, gelyk ik vermoed, alle zyne wervelbeen-

deren voor de lendenen volkomen heeft, verſchilt derzelver getal van vyf tot zes by de gazelle, gelyk by het paard (*a*).

Daar zitten vier valſche wervelbeenderen in den ſtaart.

Het ſchouderbeen heeft, gelyk dat van den rhebok, op het voorſte van deszelfs middelſt bovenſt gedeelte, een uitſteekzel, dat niet op dat van den bok zit.

Voor het overige verſchillen de beenderen van de gazelle weinig van die van den rhebok, van den bok, enz. behalven door de evenredigheden van derzelver vormen; de afmeetingen, die in de volgende tafel worden opgegeeven, zullen een denkbeeld van die verſchillen geeven, indien men ze met de afmeetingen der beenderen van die andere dieren vergelykt.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den kop, van het eind des bovenſten kaakbeens tot aan de tuſſchenwydte der hoornen	0.	4.	9.
Breedte van den ſmoel	0.	0.	7.
Breedte van den kop, ter plaatſe van de oogputten	0.	3.	3.
Lengte van het onderſte kaakbeen, van het eind der ſnytanden af tot aan de kromte van deszelfs takken	0.	7.	0.
Afſtand tuſſchen de oogputten en de opening der neusgaten	0.	1.	8.
Lengte van die opening	0.	2.	2.
Breedte	0.	0.	10½.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen	0.	1.	11.
Breedte	0.	0.	6½.
Breedte der oogputten	0.	1.	4.
Hoogte	0.	1.	3.
Lengte der hoornen	0.	7.	1.
Omtrek aan de baſis	0.	4.	2.
Breedte van het gat des eerſten wervelbeens, van boven naar beneden	0.	0.	5.
Lengte van de eene zyde tot de andere	0.	0.	8.
Lengte van het lighaam des tweeden wervelbeens	0.	1.	11.
Hoogte van het doornagtig uitſteekzel	0.	0.	7.
Breedte	0.	2.	3.
Lengte van de negende rib, die de langſte is	0.	7.	6.
Breedte van de breedſte rib	0.	0.	6.
Lengte van het borſtbeen	0.	8.	0.
Lengte van het zydelingſch uitſteekzel des vyfden wervelbeens van de lendenen, dat het langſte is	0.	1.	4.
Lengte des lighaams, van op één na het laatſte wervelbeen	0.	0.	11.
Lengte van het heiligbeen	0.	2.	4.
Breedte van het voorſte gedeelte	0.	2.	4.
Breedte van het agterſte gedeelte	0.	0.	9.
Lengte van het eerſte valſche wervelbeen van den ſtaart, dat het langſte is	0.	0.	7½.
Hoogte des heupbeens, van het middelſte der panswyze holligheid tot boven het been	0.	3.	6.
Breedte van het bekken	0.	2.	2½.

(*a*) Zie deel IV van dit werk, bladz. 171.

	voeten,	duimen,	lynen.
Hoogte . . .	0.	2.	6.
Lengte van het schouderblad . . .	0.	5.	0.
Lengte van deszelfs basis . . .	0.	2.	6.
Lengte van het schouderbeen . . .	0.	4.	11.
Omtrek op de dunste plaats . . .	0.	1.	8.
Lengte van de ellepyp . . .	0.	6.	9.
Hoogte van den elleboogsknokkel . .	0.	1.	1.
Lengte van het straalbeen . .	0.	5.	6.
Breedte van het midden des beens . .	0.	0.	6½.
Lengte van het dyebeen . . .	0.	6.	2.
Omtrek van het midden des beens . .	0.	1.	9.
Lengte der kniesschyven . . .	0.	0.	11.
Breedte . . .	0.	0.	8.
Dikte . . .	0.	0.	5.
Lengte van het scheenbeen . . .	0.	7.	7.
Omtrek van het midden des beens . . .	0.	1.	8.
Hoogte van de voorhand . .	0.	0.	7.
Lengte van het hielbeen . . .	0	2.	1.
Lengte der pypen van de voorste pooten . .	0.	5.	10.
Breedte van het midden des beens . .	0.	0.	5.
Lengte van de pypen der agterste pooten . .	0.	5.	11.
Breedte van het midden des beens . . .	0.	0.	5.
Lengte van de beenderen uit de eerste regelen uit de vingeren der voorste voeten . . .	0.	2.	6.
Lengte van de beenderen der tweede regelen .	0.	0.	9.
Lengte van de beenderen der derde regelen .	0.	1.	1.

De Seve del. C.F. Fritzsch sc.

LE KEVEL.

BESCHRYVING VAN DEN KEVEL.

De Kevel (*Pl. XXVIII*) is een weinig kleiner dan de gazelle, hy heeft de oogputten grooter, en de hoornen (*Pl. XXXIII*, *fig.* 2) langer en platter op de zyden; van vyf koppen van kevels, welken ik beschouwd heb, hadden 'er twee slegts veertien ringen op elken hoorn, en de drie overigen zeven-tien, agt-tien of twintig: voor het overige gelyken deze hoornen alle naar die van de gazelle. Ik heb de kleuren van het hair niet kunnen beschryven dan naar een vel, dat zedert langen tyd was opgezet geweest; het midden des neusbeens, en het voorhoofd voor de hoornen, hadden eene rosse kleur, daar liep aan elke zyde van het neusbeen eene witte streep, die zig boven het oog uitstrekte; onder die witte streep zat eene andere met ros en zwartagtig vermengd, die van den hoek van den bek tot aan den voorsten hoek van het oog liep, waarvan het onderst met wit geboord was; het agterst gedeelte van het bovenst ooglid hadt eene gemengde kleur, uit ros en zwartagtig te zamen gesteld, gelyk de onderste streep der zyden van het neusbeen; de buitenkant der ooren was van eene ligt vaale kleur, over het grootst gedeelte van deszelfs uitgestrektheid, en van eene witte kleur op den buitenkant van de basis; daar liepen binnen in het oor drie smalle streepen, die de lengte van het oor volgden, en die door kleine witte hairen gevormd wierden, gelyk by de gazelle; het overige van den kop, behalven het benedenst des ondersten kaakbeens, de hals, de rug, het bovenst en de zyden van het kruis, de zyden des lighaams, de schouder, de dye, de buitenkant van den voorarm, van het been, en van de agterste pypen, de voorkant van de voorste pypen en van de vier voeten, hadden eene vaale kleur, die rosagtig was, en in de gedaante van eene streep langs de zyden des lighaams, en zeer helder op de voorste van den hals, en op de pypen en de agterste voeten; de staart was zwart, het benedenst van het onderst kaakbeen, de borst, de buik, de billen, de binnenkant van den voorarm en van het been, het agterst der pypen en der voeten waren wit; daar zat op het bovenst van den voorsten kant der pypen van de agterste pooten, een weinig onder den knie, een bosje hair, gelyk aan dat van de gazelle, de kevel heeft de oogputten (*AA*, *Pl. XXXIII*, *fig.* 2) naar evenredigheid grooter dan de gazelle, de tanden zyn gelyk in getal, maakzel en gedaante in deze beide dieren.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten, van het eind van den smoel tot aan den aars .	2.	5.	0.
Lengte van den kop, van het eind van den smoel tot aan het begin der hoornen . . .	0.	4.	6.
Omtrek van den bek . . .	0.	3.	0.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen .	0.	0.	10.

	voeten,	duimen,	lynen.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden, als dezelve open zyn	0.	0.	$7\frac{1}{2}$.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en het eind der lippen	0.	3.	7.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor	0.	1.	10.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen, in eene regte lyn gemeeten	0.	2.	3.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen	0.	2.	9.
Omtrek van den kop voor de hoornen	0.	11.	2.
Lengte der ooren	0.	4.	5.
Lengte der baſis, over de buitenſte kromte gemeeten	0.	3.	3.
Afſtand tuſſchen de ooren en de hoornen	0.	2.	0.
Afſtand tuſſchen de beide ooren, om laag gemeeten	0.	1.	8.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart	0.	5.	0.
Omtrek van den knie	0.	3.	0.
Lengte van den pyp	0.	6.	2.
Omtrek op de dunſte plaats	0.	1.	10.
Omtrek van den kogel	0.	2.	7.
Lengte van den koot	0.	1.	6.
Omtrek van den koot	0.	1.	11.
Hoogte, van het onderſt van den voet tot aan den knie	0.	8.	5.
Lengte van den pyp, van de waade tot aan den kogel	0.	8.	2.
Omtrek	0.	2.	0.
Hoogte van de hoeven der voorſte voeten	0.	1.	3.
Hoogte van de hoeven der agterſte voeten	0.	0.	11.
Lengte, van den voorhoef af tot aan den hiel toe, aan de voorſte voeten	0.	1.	10.
Lengte aan de agterſte voeten	0.	1.	5.

BESCHRYVING VAN DE KORINE.

De Korine (*Pl. XXIX*) verschilt van de gazelle en van den kevel, door het maakzel der hoornen en door het hair, dat een weinig meer lengte heeft, maar zy gelykt volkomen naar deze twee dieren door haare kleuren; deze gelykenis is zo groot tusschen deze dieren, dat men geneigd zoude zyn om te denken, dat zy van dezelfde soort zyn: schoon ik niet dan opgezette vellen van den kevel en van de korine gezien heb, schynt het my toe, dat, zo 'er eenige verschillen in de evenredigheden des lighaams plaats hebben, deze niet dan zeer gering moeten zyn; deze drie dieren hebben zeer dúnne pooten, lange ooren, een korten staart, witte streepen op den buitenkant der ooren, borstels aan de voorste pooten, drie rosse of zwartagtige, en twee witte streepen op het neusbeen, enz.; maar daar bestaan zeer duidelyke verschillen tusschen de hoornen, voornamelyk, tusschen die van de korine; dezelve zyn naar evenredigheid dunner dan de hoornen van de gazelle en van den kevel, en hunne ringen zyn veel kleiner.

De hoornen (*Pl. XXXIII*, *fig.* 3) van de korine hebben eene kromte naar agteren en naar omlaag; daar zyn 'er die ook een weinig naar binnen geboogen zyn met hun eind (*AA*, *fig.* 4), maar het schynt dat dit slegts by toeval zy; gelyk zy dun zyn, gebeurt het, dat zy in verscheiden rigtingen buigen, of dat zy aan het eind afbreeken, in dit laatste geval is de een korter dan de ander, en door eene soort van eelt geëindigd; ik heb twee koppen van korinen gezien, waarvan de hoornen (*fig.* 3) slegts zeer onduidelyke en ongelyke ringen hadden; dezelve waren smal en zaten digt op een aan het onderst gedeelte van den hoorn, maar breeder, en zaten verder van malkanderen aan het bovenst gedeelte; de ringen der hoornen van een derden kop (*fig.* 4), waren grooter en meestendeels op groote afstanden geplaatst. De Hr. Adanson heeft my eenen hoorn (*fig.* 5) vertoond, welken hy uit Senegal heeft medegebragt, en die aan zyn onderst gedeelte slegts vyf ringen heeft, en eenige oneffenheden over het geheele overig gedeelte zyner lengte; deze kleine verschillen beletten my evenwel niet te gelooven, dat alle deze hoorns van korinen van verschillende kunnen of ouderdommen koomen.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten, van het eind van den smoel tot aan den aars	2.	2.	6.
Lengte van den kop, van het eind van den smoel tot aan het begin der hoornen	0.	4.	3.
Omtrek van den bek	0.	2.	10.
Lengte van het oog, van den eenen hoek tot den anderen	0.	0.	9½.
Afstand tusschen de beide oogleden, wanneer zy open zyn	0.	0.	7.
Afstand tusschen den voorsten hoek en het eind der lippen	0.	3.	2.

	voeten,	duimen,	lynen.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor .	0.	1.	9.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen, in eene regte lyn gemeeten . .	0.	2.	0.
Dezelfde afſtand, over de kromte van het neusbeen gemeeten	0.	2.	3.
Omtrek van den kop voor de hoornen . .	0.	10.	3.
Lengte der ooren . .	0.	4.	3.
Lengte van de baſis, over de buitenſte kromte gemeeten .	0.	2.	10.
Afſtand tuſſchen de ooren en de hoornen . .	0.	1.	4.
Afſtand tuſſchen de beide ooren omlaag gemeeten .	0.	1.	7.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart . .	0.	4.	0.
Omtrek van den knie . . .	0.	2.	9.
Lengte van den pyp . . .	0.	5.	3.
Omtrek op de dunſte plaats . . .	0.	1.	6.
Omtrek van den kogel	0.	2.	5.
Lengte van den koot	0.	1.	8.
Omtrek van den koot . . .	0.	1.	8.
Hoogte, van het onderſt van den voet tot aan de knie .	0.	8.	0.
Lengte van den pyp, van de waade tot aan den kogel .	0.	7.	3.
Omtrek	0.	1.	6.
Hoogte der hoeven van de voorſte voeten . .	0.	1.	4.
Hoogte der hoeven van de agterſte voeten . .	0.	1.	1.
Lengte, van den voorhoef af tot aan den hiel toe, aan de voorſte voeten . . .	0.	1.	8.
Lengte aan de agterſte voeten . . .	0.	1.	4.

De korine, die op (*Pl. XXIX*) ſtaat afgebeeld, heeft eenigen tyd geleefd in het Park van Saint-Cloud; Z. D. H., de Hertog VAN ORLEANS, hadt de goedheid ons toe te ſtaan dezelve uit te tekenen; aldaar geſtorven zynde, wierdt zy ontleed door den Hr. GUETTARD, Geneesheer, Botaniſt van Z. D. H. den Hertog VAN ORLEANS, en Lid van de Koninglyke Akademie der Weetenſchappen, die wel zo goed heeft willen zyn, om my die tekeningen mede te deelen, welke hy van verſcheiden deelen van deze korine hadt laaten maaken, en vryheid te geeven daar eene kopy van te neemen; ik heb 'er twee van doen natekenen, die de maagen der korine van buiten (*Pl. XXX*) en van binnen (*Pl. XXXI*) vertoonen, men onderſcheidt daar de vier maagen van dit dier op; den pens (*ABCD*, *Pl. XXX*), de muts (*E*) den boekenpens (*F*) en de lebbe (*G*); de pens heeft ſlegts twee bolrondheden (*CD*); ten dien opzigte gelykt dezelve meer naar den pens van den os, van den ram en van den bok, dan naar dien van het hert, van het damhert en van den rhebok, die drie bolrondheden heeft; die boekenpens (*F*) is zeer klein in vergelyking van de andere maagen; de kentekenen van elke maag ſtaan op (*Pl. XXXI*) uitgedrukt, men ziet daar de tepels (*AB C*) van den pens, het netwerk (*D*) van den muts, de bladen (*E*) van de derde maag en de plooien (*FG*) van de lebbe, en het ſchynt dat deze plooien en de bladen naar evenredigheid kleiner zyn, dan by de meeſte herkaauwende dieren.

Het geraamte van de korine (*Pl. XXXII*), dat in het kabinet bewaard wordt, heeft ſlegts twaalf ribben, agt waare en vier valſche, en vyf wer-

De Seve . del.

C. F. F. sc.

De Seve. del.   C.F.F. sc.

velbeenderen in de lendenen; maar tusschen het laatste wervelbeen van den rug, en het eerste der lendenen, zitten nog twee wervelbeenderen, aan welke men zeer duidelyk de vakken van derzelver geleedingen gewaarwordt, die in dit geraamte ontbreeken; de wervelbeenderen zyn slegts aan de zamenvoegingen van derzelver uitsteekzelen gescheiden, en het is my niet voorgekoomen, dat men in de ruggestreng wervelbeenderen ingevoegd heeft, die niet tot dit geraamte behooren; daar zitten vier valsche wervelbeenderen aan het heiligbeen, en agt aan den staart, maar de laatste zyn weggeraakt; de beenderen der pypen zyn naar evenredigheid langer, dan die van de gazelle.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den kop, van het eind des bovensten kaakbeens tot aan de tusschenruimte der hoornen . . .	0.	4.	3.
Breedte van den kop, ter plaatse der oogputten .	0.	2.	8.
Lengte des ondersten kaakbeens, van het eind des ondersten kaakbeens af tot aan de kromte van deszelfs takken .	0.	4.	6.
Afstand tusschen de oogputten en de opening der neusgaten	0.	1.	4.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen . . .	0.	0.	5.
Breedte	0.	0.	4½.
Breedte der oogputten	0.	1.	2½.
Hoogte	0.	1.	1½.
Lengte der hoornen	0.	5.	9.
Omtrek aan derzelver basis . . .	0.	2.	1.
Breedte van het gat des eersten wervelbeens van boven naar beneden	0.	0.	5.
Lengte van de eene zyde naar de andere . .	0.	0.	8.
Lengte van het lighaam des tweeden wervelbeens .	0.	1.	5.
Hoogte van het doornagtig uitsteekzel . .	0.	0.	4½.
Breedte	0.	1.	6.
Lengte der negende rib, die de langste is . .	0.	7.	0.
Breedte van de breedste rib . . .	0.	0.	5½.
Lengte van het borstbeen . . .	0.	6.	6.
Lengte van het zydelingsch uitsteekzel des vyfden wervelbeens, dat het langste is	0.	1.	3.
Lengte des lighaams op een na het laatste wervelbeen der lendenen	0.	0.	10½.
Lengte van het heiligbeen . . .	0.	2.	0.
Breedte van deszelfs voorste gedeelte . .	0.	1.	11.
Breedte van het agterst gedeelte . . .	0.	0.	10.
Lengte van het eerste valsche wervelbeen van den staart, dat het langste is	0.	0.	7.
Hoogte van het heupbeen, van het midden der panswyze holligheid tot boven aan het been . . .	0.	2.	10.
Breedte van het bekken . . .	0.	1.	8.
Hoogte	0.	2.	8.
Lengte van het schouderblad	0.	3.	11.
Lengte van deszelfs basis	0.	2.	2.
Lengte van het schouderbeen	0.	4.	0.
Omtrek op de dunste plaats	0.	1.	6.
Lengte van den ellepyp	0.	6.	0.

	voeten,	duimen,	lynen.
Hoogte van den elleboogsknokkel	0.	1.	1.
Lengte van het ſtraalbeen	0.	4.	11.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	5.
Lengte van het dyebeen	0.	5.	2.
Omtrek van het midden des beens	0.	1.	6.
Lengte der knieſchyven	0.	0.	9.
Breedte	0.	0.	7.
Dikte	0.	0.	6.
Lengte van het ſcheenbeen	0.	6.	8.
Omtrek van het midden des beens	0.	1.	5.
Hoogte van de voorhand	0.	0.	5½.
Lengte van het hielbeen	0.	1.	9.
Lengte van de pypen der voorſte pooten	0.	5.	4.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	4.
Lengte van de pypen der agterſte pooten	0.	5.	10.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	4.
Lengte der beenderen van de eerſte regelen	0.	1.	2.
Lengte der beenderen van de tweede regelen	0.	0.	8.
Lengte der beenderen van de derde regelen	0.	0.	9.

Buvée del. C.F.F. f.

De Seve. del. C.F.F. sc.

De Seve, del. C.F.F. sc.

De Seve, del. C. F. F. sc.

De Seve del. C. F. Fritzsch, sc.

LE NANGUER.

BESCHRYVING VAN HET HOOFD VAN DEN KOB, EN VAN DE HOORNEN VAN DEN KOBA.

Het hoofd van den Kop (*Pl. XXXIV*, *fig.* 1) is ons medegedeeld, door den Heer ADANSON, die hetzelve uit Senegal hadt medegebragt, onder den naam van *kleine bruine koe;* hetzelve is van alle weeke deelen ontbloot, en heeft veel overeenkomst met die van de gazelle, van den kevel en van de korine door het maakzel des voorhoofdsbeen, maar het verschilt daarin van de koppen dier dieren, dat zyn snoel langer is, en dat 'er geen indrukzel voor de oogputten ter plaats van de traankuilen zit, het geen moet doen vermoeden, dat de kop geene traankuilen heeft; daar loopen over deszelfs hoornen, gelyk ook over die van de gazelle, en van den kevel, streepen in de lengte en ringen in de dwarsehte, maar de ringen loopen sehuiner, veel laager op het voorst dan op de zyden van den hoorn geplaatst zynde; men bespeurt van agteren slegts voetspooren van eenigen dier ringen; by het uitgaan van het voorhoofdsbeen strekken die hoorns zig schuinsch naar agteren en naar buiten uit; vervolgens krommen zy zig naar binnen, en buigen zig naar om hoog met hun bovenst gedeelte; die van den kob, uit Senegal medegebragt, zyn byna rond, zy hebben byna dertien duimen lengte over derzelver kromte, en hebben vyf duimen en een halven omtreks aan de basis; zy staan aan hunne basis agt lynen van elkanderen af, in het midden byna vyf duimen, en twee duimen vier lynen aan hun eind; het eind des bovensten kaakbeens en het linker gedeelte des ondersten ontbreeken aan dezen kop, maar daar is genoeg van overgebleeven om te doen zien, dat dezelve zeven duimen en een halven lengte hadt, van het voorste gedeelte des ondersten kaakbeens af tot aan het begin der hoornen toe gemeeten, en agt duimen agt lynen tot aan het agterhoofd; de grootste breedte van den kop is van drie duimen agt lynen ter plaatse van de oogputten, die eenen duim zeven lynen middellyns heeft.

Men ziet op de Boekery van St. Victor hoorns van een Koba (*Pl. XXXIV*, *fig.* 2), die langer en meer naar omhoog geboogen zyn, dan die van den kop, welken de Heer ADANSON uit Senegal heeft medegebragt; zy zyn plat op den buitenkant van derzelver onderst gedeelte, zy zyn anderhalven voet lang, volgens hunne kromte gemeeten, en hebben vyf duimen negen lynen omtreks, aan de basis gemeeten; voor het overige gelyken zy naar die van den kob.

DE BOSCHBOK (*).

De Nederlanders van de Kaap de Goede-hoop geven dezen naam van *Boschbok* aan een zeer bevallige gazelle. Ik heb die benaming behouden, omdat het inderdaad in de bosschen is, dat men dit dier vindt, waarvan men de afbeelding in de (*Pl. XXXVI**) zien kan. Zyne hoornen hebben eenige overeenkomst met die van den *Rîtbok;* zy zyn voorwaards gerigt en gekromd, maar zo flauw, dat men het nauwelyks kan bemerken: byaldien 'er egter geen ander dan dit verschil in de kromming der hoornen ware, zoude ik niet in beraad staan, om den boschbok enkel als eene verscheidenheid in de soort van den rîtbok te beschouwen; maar zy verschillen zo veel in andere opzigten, dat 'er niet aan te twyffelen is, of zy tot twee onderscheidene familiën behooren.

De boschbok is kleiner dan de rîtbok; de lengte van deszelfs lighaam is van drie voeten zes duimen, en dus omtrent een voet korter dan dat van den rîtbok: nog meer verschilt hy van denzelven in de kleuren. Het bovenst van zyn lighaam is zeer donker bruin, het welk aan 't hoofd en onder den hals wat naar den rossen trekt; zyn buik is wit, gelyk ook het binnenst van de dyën en beenen: ook heeft hy een witte vlak onder aan den hals; de billen zyn niet wit, gelyk by de meeste andere gazellen, maar het kruis is bezaaid met kleine ronde vlakjes, zo wit, dat men dezelve daar door terstond bemerkt; en deze vlakjes zyn hem byzonder eigen: zyne hoornen zyn zwart, en tot meer dan de helft hunner hoogte als lange spiraalen gedraaid. Op zyn voorhoofd ziet men een zwarte vlak; hy heeft geene traangooten, zyne ooren zyn lang en spitsch: zyn staart kan ten naasten by zes duim haalen, en is met lang wit hair voorzien. Hy heeft vier tepels, en aan derzelver zyde de twee zakken of buizen, die in den ourebi en den rîtbok gevonden worden.

De wyfjes verschillen hierin van de mannetjes, dat zy geene hoornen hebben, en dat zy wat rosser zyn. De Hr. GORDON, my de aftekening van dit dier zendende, heeft daar het vel van een wyfje bygevoegd, waar op ik dezelfde witte vlakken, die het mannetje op het kruis heeft, gevonden heb.

De boschbokken worden niet veel verder dan zestig mylen van de kaap gevonden; zy onthouden zig, gelyk ik gezegd heb, in de bosschen, alwaar zy zig dikwils doen hooren door eene soort van geblaf, vry gelyk aan dat van een hond.

Afmeetingen van den boschbok.

	voeten,	duimen,	lyneu.
Lengte des lighaams, van 't eind van den snuit tot aan 't begin van den staart . . .	3.	6.	0.
Hoogte van het voorstel . .	2.	5.	6.
Hoogte van het agterstel . .	2.	7.	3.
Lengte van het hoofd, van het einde van den snuit tot aan de basis der hoornen . . .	0.	7.	0.
Lengte der hoornen . . .	0.	10.	0.
Lengte der ooren . . .	0.	6.	2.
Lengte van den staart	0.	6.	0.

B E-

(*) Door den Hoogleeraar ALLAMAND, te Leyden.

C. F. Fritzsch. sc.

LE BOSBOK.

BESCHRYVING

VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET,

DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURLYKE HISTORIE

VAN DEN SAIGA, VAN DE GAZELLE, VAN DEN KEVEL, VAN DE KORINE, VAN DEN TZEIRAN, VAN DE ALGAZELLE, VAN DEN PASAN, EN VAN DEN ANTILOPE.

No. MCXL. *De hoorns van den ſaiga.*

Deze hoorns (*waar van de een op Pl. XXXIV, fig.* 2, *ſtaat afgebeeld*) hebben ringen, gelyk die van de Gazelle, en gelyken dezelve zeer veel in gedaante, maar zy zyn half doorſchynend en hebben eene geelagtige kleur; zy zyn ook een weinig langer en een weinig ronder, zy hebben tien of elf duimen lengte en vier duimen omtreks aan de baſis; het been dat in derzelver holligheid inſchiet, heeft op zyne wanden in de lengte loopende ribbetjes, die op de randen der holligheid van den hoorn in groeven inſchieten, die met deze ribbetjes overeenkoomen. De Hr. Tesdorf heeft dezelve toegezonden, onder den naam van hoornen van een *bok van Hongarye.*

No. MCXLI. *Eene jonge gazelle.*

Deze gazelle is van Tripoli uit Syrie aan het kabinet gezonden door den Hr. Gautier, Heelmeeſter van den Koning; derzelver beſchryving maakt een gedeelte van die van de gazelle uit; zy wordt in wyngeeſt bewaard.

No. MCXLII. *Het geraamte van eene gazelle.*

Dit is het geraamte, dat ten onderwerpe voor de beſchryving, en de afmeetingen der beenderen van de gazelle, gediend heeft, het zelve heeft ſlegts vyf wervelbeenderen in de lendenen.

No. MCXLIII. *Ander geraamte van eene gazelle.*

Dit geraamte is van Tripoli uit Syrie door den Hr. Gautier overgezonden, gelyk de gazelle onder No. MCXLI bygebragt; het is van dezelfde grootte als het voorgaande, maar deszelfs hoorns zyn een weinig langer, en het heeft zes wervelbeenderen in de lendenen.

No. MCXLIV. *Een kevel.*

Deze kevel is opgezet; het is dezelfde, die voor de beſchryving, en de afmeetingen van dat dier, gediend heeft.

No. MCXLV. *De kop van een kevel.*

Die kop (*Pl. XXXIII, fig.* 2) is met den kevel beſchreeven, dezelve is van haare weeke deelen ontbloot, het onderſt kaakbeen ontbreekt en het bovenſt is aan het eind afgebrooken.

No. MCXLVI. *Eene korine.*

Dit dier is opgezet; het heeft ten onderwerp gediend voor de beschryving en de afmeetingen van dit dier.

No. MCXLVII. *Het geraamte van eene korine.*

Dit geraamte is beschreeven, en de afmeetingen van deszelfs beenderen zyn bygebragt, in de beschryving van de korine.

No. MCXLVIII. *De hoorns van eene korine.*

Deze hoorns zitten aan het voorhoofdsbeen vast; zy verschillen slegts daarin van die van de korine, onder No. MCXLVI bygebragt, dat de ringen duidelyker zyn.

No. MCXLIX. *Een hoorn van een tzeiran.*

De kromte van dezen hoorn (*Pl. XXXIII, fig. 6*) is grooter, dan die der hoornen van de gazelle en van den kevel; dezelve is gelykvormig, en maakt een boog van een cirkel van negentien duimen middellyns; deze hoorn is aan zyn eind afgebrooken; het geen van denzelven overig is, heeft anderhalven voet lengte, agt duimen omtreks aan de basis, en drie duimen ter plaats van de doorsneede (*A*), die op eenigen afstand van de punt geschied is; men heeft in het midden des vlaks van die doorsneede, eene opening gemaakt, in de gedaante van een mond-gat, dat gemeenschap heeft met de holligheid van den hoorn, en die daar een krom-hoorn van maakt; daar zitten ongeveer zes-en-twintig ringen op dezen hoorn, en eenige in de lengte loopende ribbetjes; de ringen verschillen daarin van die der hoornen van de gazelle en van den kevel, dat zy niet schuinsch staan, noch ook laager op het voorste, dan op de zyden en op het agterst zitten (*a*).

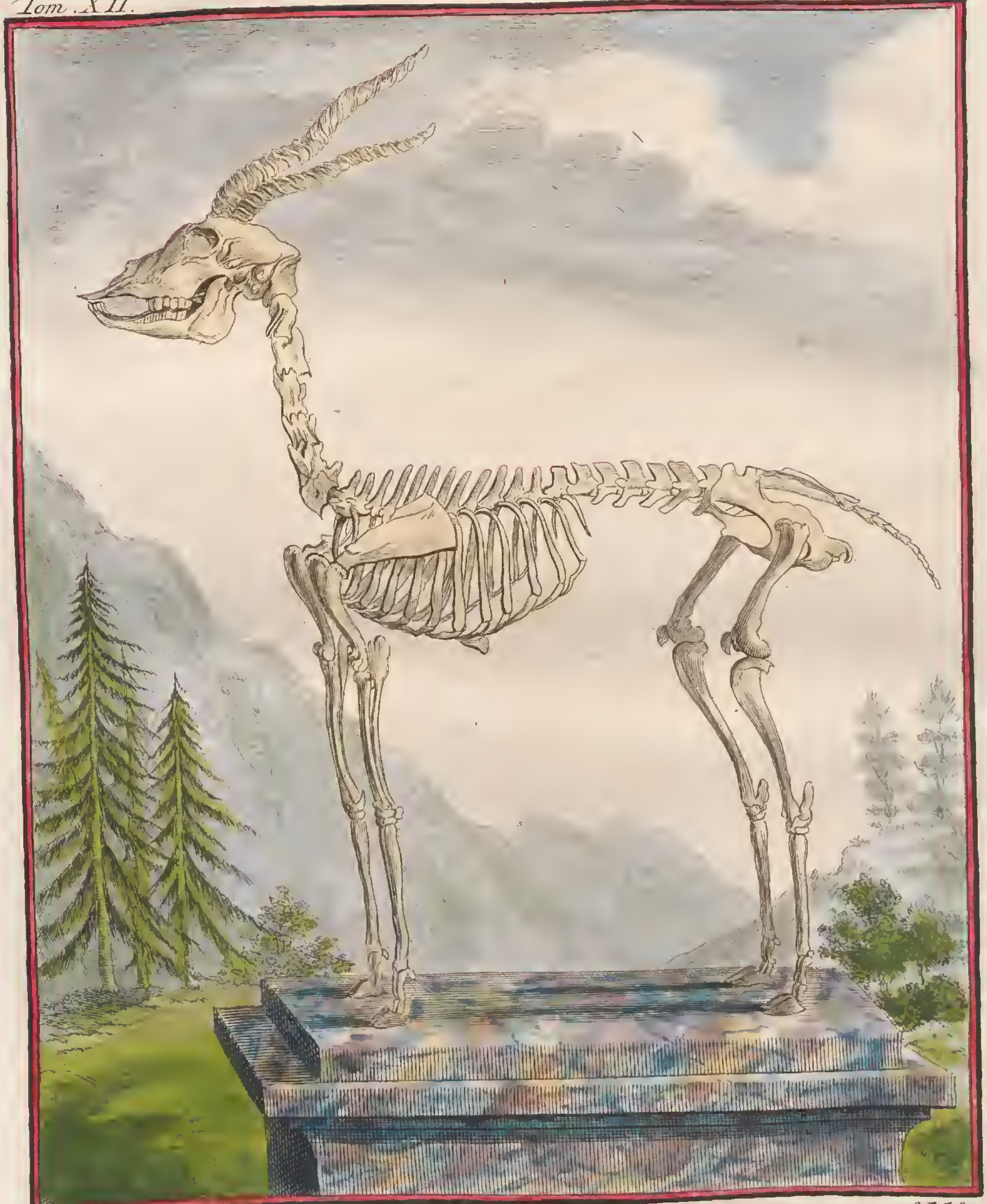
No. MCL. *Een hoorn van een algazelle.*

Deze hoorn (*Pl. XXXV, fig. 1*) is zwart; dezelve is twee voeten, agt duimen en een halven lang, en heeft vier duimen tien lynen omtreks aan de basis (*A*); hy is op zulk eene wyze gekromd, (waarschynelyk agter over) dat hy een boog van een cirkel maakt, die vyf voeten vyf duimen middellyns zoude hebben, indien hy geheel ware; het bovenst gedeelte (*B*) van dien hoorn is glad; het onderst gedeelte is met uitsteekende ringen omgeeven, ten getale van omtrent vyf-en-dertig, daar is weinig afstand tusschen die, welke by de basis zitten, maar de laatsten daarentegen staan het verst van elkanderen af, en steeken het minste uit; alle die ringen hebben op den omtrek van den hoorn schuinsche rigtingen op verscheidenerlye wyzen.

No. MCLI. *Andere hoorn van een algazelle.*

Schoon die hoorn (*Pl. XXXV, fig. 2*) aan zyn onderst gedeelte (*A*) is doorgezaagd, is dezelve evenwel een weinig langer, dan die onder het voorgaand nommer is bygebragt; deszelfs kromte is ook grooter, maar de ringen vertoonen zig geheel niet duidelyk, men ziet daar slegts zeer geringe voetspooren van, misschien omdat de hoorn afgesleeten en glad gemaakt zal zyn.

(*a*) Deze hoorn gelykt zeer veel naar dien, welken men by ALDROVANDUS ziet afgebeeld, *Lib. I. De quadr. bisulc. cap. 21. pag. 757.*

Buvée del. C F F. sc.

De Seve. del. C. F. F. sc.

No. MCLII. *Een hoorn van een pasan.*

Deze hoorn is bruin en byna regt, dezelve is twee voeten en eenen duim lang, en heeft vyf duimen negen lynen omtreks aan de basis; ik heb 'er een in het kabinet van de koninglyke Abdy van Sinte-Genevieva gezien, die byna zeven duimen omtreks heeft; de hoorn, waarvan wy hier spreeken, is glad over de helft der lengte van deszelfs bovenst gedeelte; het andere gedeelte is in de lengte gegroefd, gelyk de hoorns van de gazelle, van den kevel, van den antilope, enz. en met schuinsche ringen omgeeven; zy zyn grooter en staan verder van elkanderen af, naar maate zy op grooter afstand van de basis des hoorns zitten. Men ziet in de Boekery van de koninglyke Abdye van Sint-Victor, benevens eenige andere stukken van de Natuurlyke Historie, de twee hoornen van den pasan, aan het voorhoofdsbeen vast zittende; de Hr. GUILLET, Bibliothekaris van dat huis, ons dezelve hebbende medegedeeld, hebben wy dezelve doen naartekenen (*Pl. XXXV*, *fig.* 3); het schynt door de plaatsing der beide hoornen (*AB*) op het voorhoofdsbeen (*C*), dat het dier dezelve meer agterover geboogen draagt, dan die van de gazelle; dezelve staan aan hunne basissen (*DE*), slegts veertien lynen van elkanderen af, maar daar is een afstand van dertien duimen tusschen derzelver einden (*FG*); deze hoorns hebben een zeer geringe buiging naar agteren toe, en zyn met hun eind naar binnen toe geboogen; ik heb uit deze twee bogten opgemaakt, dat de hoorn, onder het tegenwoordig nommer bygebragt, van de regterzyde koomt.

No. MCLIII. *Het geraamte van een antilope.*

Het geraamte van den antilope (*Pl. XXXVII*) is grooter, dan dat van de gazelle, en dit verschil bedraagt omtrent een zevende gedeelte; de beenderen van deze beide dieren gelyken zeer veel naar elkanderen; ik heb alleenlyk opgemerkt, dat het bovenst kaakbeen meer hoogte heeft by den antilope, van de baktanden af tot aan de neusbeenderen toe; de bultagtigheid, die boven de baktanden zit, strekt zig niet tot aan den oogput uit; daar zit tusschen die bultagtigheid en den oogput een indrukzel, dat men niet by den kevel vindt, dat van de traanputten (*AA*, *Pl. XXXVIII*, *fig.* 1) is by den antilope naar evenredigheid grooter; daar zit geene ledige plaats, gelyk by de gazelle, onder het voorhoofdsbeen tusschen de beenderen van den neus en van het kaakbeen; het voorhoofdsbeen is minder ingedrukt.

De tanden van dit geraamte zyn gedeeltelyk gebrooken, doch het is my voorgekoomen, dat 'er zes baktanden aan elke zyde der beide kaakbeenderen zaten, en agt snytanden in het onderst.

Het grootste verschil, dat men tusschen het geraamte van den antilope, en dat van de gazelle gewaar wordt, bestaat in de hoornen; die van den antilope (*Pl. XXXVIII*, *fig.* 1) zyn langer, en staan schuinsch naar agteren en naar om hoog, naar agteren en naar buiten gerigt; zy hebben twaalf of veertien duimen lengte en vier duimen omtreks by de basis; daar is vyftien en een half duim afstand tusschen derzelver einden, terwyl de basissen slegts een duim van malkanderen af staan; zy zyn gedraaid over hunne geheele lengte, en zy beschryven twee slagen van eene krullyn, van hunne basis af

tot aan hun eind toe; de Ouden hebben waargenoomen, dat deze twee hoornen, aan het voorhoofdsbeen vaſt zittende, eenigermaate naar de takken van eene lier geleeken, omdat zy een zeer open hoek maaken, en in verſchillende rigtingen geboogen zyn; derzelver kleur is zwartagtig bruin; zy zyn inwendig hol gelyk die der gazellen, der rammen, der bokken, enz. zy zyn byna rond in hunnen omtrek, derzelver eind is glad, maar zy hebben kleine in de lengte loopende ribbetjes en dwarſche ringen, kleiner, naar evenredigheid, dan die van de gazelle en van den kevel, en hoe nader by de baſis, hoe kleiner en meer gedrongen; de rigting van die ringen, rondom den hoorn, is zeer onregelmaatig op die van het geraamte, waarvan wy hier ſpreeken, maar die rigting is minder onregelmaatig op een anderen hoorn van een antilope (*Pl. XXXVIII, fig.* 2), die in het kabinet bewaard wordt, en die drie-en twintig duimen lengte, en zes duimen en een halven omtreks by de baſis heeft; de ringen ſtrekken zig niet over den geheelen omtrek van den hoorn uit, zy zyn door eene vry groote ruimte afgebrooken, die in de lengte geribt is en zig als eene ſtreep verlengt, terwyl dezelve de ſlagen van de krullyn tot aan de laatſte ringen toe volgt, by welke die ſtreep verdwynt, zo dat eenige ringen volkoomen zyn en den hoorn geheel omringen; men ziet ſlegts eenige voetſpooren van die ſtreep op de hoornen van het geraamte; ik geloof ook niet dat met den groei welken de ouderdom geeft en de veranderingen, welke dezelve voortbrengt, deze hoorns naar dien zouden geleeken hebben waarvan men koomt melding te maaken.

De wervelbeenderen uit den hals van den antilope zyn my voorgekoomen ſlegts daarin van die van de gazelle te verſchillen, dat het doornagtig uitſteekzel des tweeden wervelbeens minder naar voren toe uitſtak, en naar agteren toe verheven was.

De doornagtige uitſteekzels der wervelbeenderen van den rug zyn naar evenredigheid breeder, en de ribben ſmaller dan by de gazelle.

Daar zitten zes wervelbeenderen in de lendenen, vier valſche wervelbeenderen in het heiligbeen en tien in den ſtaart.

Voor het overige geleek het geraamte van den antilope naar dat van de gazelle, behalven in de grootte der beenderen, gelyk men uit de volgende tafel zien kan.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den kop, van het eind des bovenſten kaakbeens tot aan de tuſſchenruimte der hoornen	0.	6.	6.
Breedte van den ſmoel	0.	0.	9.
Breedte van den kop, ter plaatſe van de oogputten	0.	3.	10.
Lengte des onderſten kaakbeens, van het eind der ſnytanden af tot aan de kromte van deszelfs takken	0.	6.	8.
Dikte van het voorſte gedeelte des beens van het bovenſt kaakbeens	0.	0.	1½.
Afſtand tuſſchen de oogputten en de opening der neusgaten	0.	2.	5.
Lengte van die opening	0.	2.	3.
Breedte	0.	0.	11.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen	0.	2.	4.
Breedte	0.	0.	7.

	voeten,	duimen,	lynen.
Breedte der oogputten	0.	1.	9.
Hoogte	0.	1.	7.
Lengte der hoornen	0.	1.	2.
Omtrek aan derzelver basis	0.	3.	8.
Breedte van het gat des eersten wervelbeens, van boven naar beneden	0.	0.	8.
Lengte van de eene zyde naar de andere	0.	0.	10.
Lengte des lighaams van het tweede wervelbeen	0.	2.	2.
Hoogte van het doornagtig uitsteekzel	0.	0.	9.
Breedte	0.	2.	2.
Hoogte van het doornagtig uitsteekzel des tweeden wervelbeens, dat het langste is	0.	4.	0.
Lengte van de negende rib, die de langste is	0.	9.	3.
Breedte van de breedste rib	0.	0.	8.
Lengte van het borstbeen	0.	9.	4.
Lengte van het zydelingsch uitsteekzel des vierden wervelbeens, dat het langste is	0.	2.	0.
Lengte des lighaams, van op één na het laatste wervelbeen der lendenen	0.	1.	1.
Lengte van het heiligbeen	0.	2.	7.
Breedte van het voorste gedeelte	0.	2.	6.
Lengte van het agterste gedeelte	0.	0.	10.
Lengte des eersten valschen wervelbeens van den staart, dat het langste is	0.	0.	8.
Hoogte van het heupbeen, van het midden der panswyze holligheid tot aan het bovenst des beens	0.	3.	10.
Breedte van het bekken	0.	2.	7.
Hoogte	0.	2.	11.
Lengte van het schouderblad	0.	5.	9.
Lengte van deszelfs basis	0.	3.	4.
Lengte van het schouderbeen	0.	5.	7.
Omtrek op de dunste plaats	0.	2.	1.
Lengte van den ellepyp	0.	7.	10.
Hoogte van den elleboogsknokkel	0.	1.	6.
Lengte van het straalbeen	0.	6.	4.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	8.
Lengte van het dyebeen	0.	7.	2.
Omtrek van het midden des beens	0.	2.	2.
Lengte der kniesschyven	0.	1.	1.
Breedte	0.	0.	11.
Dikte	0.	0.	7.
Lengte van het scheenbeen	0.	8.	6.
Omtrek van het midden des beens	0.	2.	2.
Lengte van het hielbeen	0.	2.	3.
Lengte der pypen van de voorste pooten	0.	7.	3.
Breedte van het midden dier beenderen	0.	0.	5½.
Lengte der pypen van de agterste pooten	0.	6.	11.
Breedte van het midden dier beenderen	0.	0.	6.
Lengte van de beenderen der eerste regelen	0.	1.	3.
Lengte van de beenderen der tweede regelen	0.	0.	11.
Lengte van de beenderen der derde regelen	0.	0.	11.

No. MCLIV. *Een hoorn van een antilope.*

Deze hoorn is by het geraamte van den antilope beschreeven geworden, dat onder het voorgaand nommer is bygebragt.

BESCHRYVING VAN DE OOSTERSCHE- EN WESTERSCHE BEZOARD-STEENEN.

Men geeft den naam van *Bezoard-steenen* aan stoffen van eenen zeer verschillenden aart; om het misbruik te herkennen, dat men van deze benaaming gemaakt heeft, moet men tot derzelver afleiding opklimmen: het zy dezelve van het woord *Pasan* of *Pazar*, dat in het Persiaansch de naam van den bok is, of van het woord *Beluzaar* afkoome, het welk in het Hebreeuwsch, of in het Chaldeeuwsch, een tegengift betekent; het is beweezen dat de naam van *bezoard* in het eerst niet, dan aan eenige zamengroeijingen gegeeven wierdt, die in het lighaam van zommige dieren van Asia bevat waren; men weet juist niet naauwkeurig, welke die dieren zyn, maar daar is reden om te vermoeden, volgens de verhaalen der Reizigers, dat zy naar de bokken en naar de gazellen gelyken; ten minsten is het zeker, dat zy tot het getal der dieren met gespleeten pooten, die hoorns draagen, behooren; de bezoard, welken zy geeven, is gemeenlyk van buiten en van binnen van eene donker bruine olyfkleur en zelfs zwartagtig, deszelfs oppervlakte is blinkend en glad.

Na de ontdekking van Amerika, heeft men den naam van *bezoard-steenen* ook aan zamengroeijingen gegeeven, welke men by dieren van dat werelddeel gevonden heeft, en die van binnen eene witagtige kleur hebben; derzelver uitwendige oppervlakte is niet even blinkende, noch even glad als die der oostersche bezoard-steenen; dezelve heeft eene witagtige kleur, vermengd met wit of zwart, en meestentyds met eenige blinkende tinten, die verguld of gebronsd schynen te zyn; om die zamengroeijingen van de Asiatische te onderscheiden, heeft men dezelve *westersche bezoard-steenen* geheeten, en toen wierden de eigenlyk gezegde, en van ouds bekende, bezoard-steenen *oostersche bezoard-steenen* genaamd.

Alle de bezoard-steenen bestaan uit laagen, die om een middelpunt loopen, en verscheidenen hebben een vreemd lighaam in hun middelpunt, dat als de kern is, waarom zig de eerste laag verbindt; men heeft in de oostersche bezoard-steenen markassieten, talk, keisteentjes, steenzand, strootjes, grasjes, hout, zaaden van planten, die naar die van peulvrugten gelyken, kerssen, mirabolans, kassia, tamarinden, Egyptische akaçia, enz. gevonden (*b*); deze verschillende zelfstandigheden, en voornamelyk de zaaden der planten, welke men in het midden der oostersche bezoard-steenen vindt, geeven reden om te denken, dat dezelve in de maag, of in de darmen van de dieren gevormd worden, want indien zy in het galblaasje, in de nieren, in de pisblaas, of in andere holligheden van het lighaam groeiden, zouden zy niet zo dik-

(*b*) Zie de *Mémoires de l'Académie royale des Sciences*, *année* 1710, *pag.* 235. *en* 1712, *pag.* 202.

wils zodanige zelfstandigheden voor pit hebben, die niet dan door zeer buitengewoone toevallen tot in deze plaatsen kunnen doordringen, daarentegen koomen deze zelfstandigheden gemakkelyk met de spyzen in de maag en in de darmen; ik heb in den pens der ossen, welke ik ontleed heb, een groot getal klontjes steenzand gevonden, die voor de pitten van verscheiden bezoard-steenen zouden hebben kunnen dienen.

Bontius zegt, dat de oostersche bezoarden in den buik zitten van die dieren, die dezelve voortbrengen; daar worden zodanige dieren in verscheiden provintiën van Persië gevonden. Kæmpfer onderzogt hebbende, wat men in die landen dagt wegens dat gedeelte der dieren, waarin de bezoarden gevormd worden, verhaalt dat het de portier of de bodem der vierde maag is; dat, zo de bezoard daar al niet wordt voortgebragt, hy zig daar ten minsten onthoudt en in grootte toeneemt, en dat zo hy niet wel tusschen de plooijen der maag vast zit, hy door den portier heen gaat, de lengte van den darmbuis volgt, en met de uitwerpselen naar buiten wordt gedreeven; maar die facta zyn niet beweezen, niet een Waarneemer heeft een dier geöpend, dat bezoarden voortbrengt, om naauwkeurig te weeten welke deelen dezelve bevatten. Kæmpfer heeft van den bezoard slegts volgens verhaalen gesprooken, waarvan de meesten niet zeer waarschynelyk zyn.

Ik heb eene zaak opgemerkt, die reden geeft om te vermoeden, dat de bezoarden in de maag of in de darmen van de dieren, die dezelve voortbrengen, gevormd worden; ik heb op de baktanden der herkaauwende dieren, gelyk de ossen, de rammen, de bokken, de buffels, de gazellen, de herten, de damherten, de rhebokken, enz. eene laag van eene zwartagtige en glimmende stof gevonden, met eenige schitterende tinten, die verguld of gebronsd scheenen; op die plaatsen, alwaar de stof eenige dikte heeft, bedekt zy eene witte kalkagtigheid; ik heb ook op verscheiden westersche bezoarden eene laag van eene gelyke stof gevonden aan die, welke de baktanden der herkaauwende dieren bekleedt; zy heeft dezelfde kleuren en dezelfde schitterende en vergulde tinten; deze stof kan niet dan van de groentens koomen, waar op deze dieren graazen, en welke zy geeven; terwyl zy herkaauwen hegten de sappen, welke zy daar uitdrukken, zig aan hunne tanden vast en maaken daar eene soort van kalkagtig beslag, overeenkomstig met de verdikte stoffen der raauwe kruiden, waarmede zy zig voeden; men kan ook niet zeer twyfelen of deze zelfde sappen, die op de tanden der herkaauwende dieren dik en hard worden, worden ook dik en hard op den buitenkant van de laagen der bezoarden, die in derzelver maagen of darmen huisvesten, dewyl de westersche bezoarden met eene gelyke stof bekleed zyn als die, welke aan de tanden zit, en dat het zonderling kenteken der vergulde en gebronzeerde weerschynen even schitterend is op de bezoarden als op de tanden; de oostersche bezoarden hebben die weerschynen niet, maar derzelver oppervlakte is even blinkend als die der stof, die de tanden bedekt, zy heeft denzelfden grond van kleur, en derzelver zelfstandigheid schynt eenige overeenkomsten te hebben met de saamgegroeide sappen van kruiden; men zoude kunnen vermoeden, dat zy gedeeltelyk uit die sappen en gedeeltelyk uit eene

kalk- of ſteenagtige ſtof beſtaat, die door die zamengegroeide ſappen gekleurd, en met dezelve vermengd is; ik heb de ſtof, die op de tanden, en die van den ooſterſchen bezoard, met het mikroskoop beſchouwd, en ik heb de deeltjes van deze beiden kalkagtig of ſteenagtig gevonden.

Dezelfde vermenging van die deeltjes met verdikte ſappen, die zig aan de tanden vaſthegt, geſchiedt ook in de maag en in de darmen; ik ben geneigd om te denken, dat zy daar de bezoards vormt door zig om eenige vreemde ſtoffen, die daarin voor handen zyn, als om een kern vaſt te hegten en om te winden; zodra eene eerſte laag een kern omringt, is het alreeds een kleine bezoard; met langs de wanden der maag of van de darmen te rollen wordt hetzelve glad gelyk de ſtof, die de tanden bekleedt, glad wordt door de wryving der lippen, der wangen en der tong; een tweede laag volgt op den eerſten, geduurende de ruſt van het dier, en andere omſtandigheden, die de beweeging van den bezoard verhinderen; deze laag wordt glad, gelyk de eerſte, en de anderen worden na malkanderen op dezelfde wyze gevormd; wanneer men een bezoard opent, ziet men dat die laagen van verſchillende diktens zyn, maar zy hebben allen ten naaſten by dezelfde gladheid op hunnen buitenkant.

De gedaante der bezoarden hangt van die van hunne kernen af, voornamelyk wanneer zy niet dan uit een klein getal laagen beſtaan; de meesten zyn rond of rondagtig, daar zyn 'er ook, die langwerpig, hoekig en van zeer onregelmaatige gedaanten zyn; hoe grooter zy worden, hoe netter rond zy ſlyten, omdat de meeſt uitſteekende plaatſen meeſt aan de wryving zynde blootgeſteld, de laagen daar minder dikte aanneemen, dan op de platte of holronde plaatſen.

Wanneer de bezoard ophoudt nieuwe laagen te verkrygen, wryven en ſlyten de ouden af op de plaatſen, die het meeſt bolrond zyn; als dan ziet men uitwendig hunne dikte en hunne zamenvoegingen, gelyk aan eene onyx-agaat; de bezoards verliezen dus niets van hunne hardheid in het lighaam van het dier, ſchoon zy niet meer groeijen; hoe kan men nu gelooven, gelyk Kæmpfer zegt, dat zy week worden, zig ontbinden en vernietigen, wanneer het dier verſcheiden dagen zonder eeten doorbrengt? dezelfde Schryver voegt 'er by, en met even weinig waarſchynelykheid, dat de bezoard niet vaſt noch hard is in het lighaam van het dier, dat men denzelven daar integendeel week en gruisbaar uithaalt, gelyk het dooier van een ei, in heet water hard geworden; dat om den bezoard in zyn geheel en in allen zynen luiſter te bewaaren, men denzelven in den mond houdt, om hem den tyd te geeven van hard te worden; het is ondertuſſchen zeer zeker, dat dezelve in het lighaam van het dier hard wordt, geduurende al den tyd zyner vorming, dewyl alle deszelfs laagen glad zyn op hunne buitenſte kanten; daarenboven met denzelven in den mond te houden, zoude men hem geene meerdere hardheid of gladheid geeven, dan hy in het lighaam van het dier zoude hebben kunnen verkrygen, dewyl men hem op nieuws op eene plaats zoude brengen, alwaar hy ten naaſten by aan dezelfde hitte, en aan dezelfde vogtigheid, zoude zyn blootgeſteld. Het koomt my voor, dat Kæmpfer beter

beter onderrigt was geworden toen hy zeide, dat de vorming van den bezoard van de hoedanigheid der kruiden afhangt, waarmede het dier zig voedt; de lymagtige, welriekende en harſtagtige kruiden, die op verheven plaatſen in warme landen groeijen, ſchynen in de daad meer geſchikt tot de voortbrenging van den bezoard. Maar daar zyn weinig landen, waarin de kruiden, door den aart van den grond, door de hoedanigheid van de lugt en door de werking van de zon, geſchikte ſappen verkrygen om ooſterſche bezoarden te vormen; het maakzel des lighaams moet ook tot die vorming medewerken; want het ſchynt niet dat alle ſoorten van dieren bezoarden voortbrengen, zelfs niet in heete landen.

Ik heb reden om te vermoeden, dat in alle landen de ſappen der kruiden op de baktanden van verſchillende ſoorten van herkaauwende dieren, welke ik boven reeds opgeteld heb, eene ſtof voortbrengen, die weêrſchynen heeft van eene vergulde of gebronsde kleur, want ik heb dezelve by alle individus van die ſoorten opgemerkt, welke ik ontleed, of waarvan ik ſlegts de geraamte gezien heb, maar die ſtof hegt zig niet aan de bezoards dan in die landen, alwaar de dieren gevonden worden, welken de weſterſche bezoards geeven, die daar mede bekleed zyn, men zegt dat zulks in Amerika is; de blinkende en vergulde ſtof bekleedt derzelver op een volgende laagen, zonder in het binnenſt van die laagen door te dringen, of ten minſten zonder daar haare bruine kleur aan mede te deelen, gelyk by den ooſterſche bezoard; want de inwendige zelfſtandigheid der laagen van den weſterſchen bezoard is wit of geelagtig; daar is reden om te denken dat deze bezoard van een herkaauwend dier koomt, en dat de geen, die niet met eene vergulde ſtof bekleed zyn, van dieren koomen, die niets van die ſtof op de tanden hebben zitten. Ik heb een bezoard gezien, die in den kronkeldarm van een paard gevonden was, dezelve heeft geenen goudagtigen korſt, ook hebben de tanden van het paard 'er geenen; maar waarom vermengen zig de zamengegroeide ſappen, die dien korſt van de weſterſche bezoarden maaken, niet met het kalk- of ſteen-agtig gedeelte, gelyk aan den ooſterſchen bezoard? Waarom heeft de oppervlakte van dezen bezoard geene weêrſchynen van eene vergulde of gebronsde kleur, gelyk de weſterſche bezoarden? Deze verſchillen koomen miſſchien niet dan van die, welke tuſſchen de hoedanigheden van de ſappen der planten en van de ſteenagtige of kalkagtige gedeeltens beſtaan; wanneer de kriſtallyne deeltjes overvloedig en zuiver zyn, geſchiedt derzelver kriſtallizatie miſſchien met te veel geweld, om de vermenging met het zamengegroeid ſap der kruiden toe te laaten.

De kriſtallizatie van den weſterſchen bezoard is zeer regelmaatig en ſchynt zeer zuiver; na een der laagen van dien bezoard te hebben afgebrooken, wordt men, met het bloote oog, in de dikte van den laag, kleine dwarſche en blinkende ribbetjes of vezels gewaar; als men dezelve door een mikroskoop beſchouwt, vindt men dezelve nog blinkender, en ziet men dat het kriſtallyne ſpiesjes zyn, die van binnen naar buiten gerigt ſtaan, van den binnenkant namelyk naar den buitenkant van den laag; de langſte van die ſpiesjes ſtrekken zig van den eenen kant tot den anderen uit, en laaten

tusschen malkanderen tusschenruimtens over, die door kleiner spiesjes gevuld zyn, welken aan de groote vast zitten, gelyk takken aan eenen stam; alle deze spiesjes groot en klein hebben minder dikte aan hun begin, dan over het overige hunner grootte; zy schynen uit een punt gebooren te worden, waar uit verscheiden van één wykende en meer of min schuinsch loopende spiessen voortkoomen, en de groote spiessen schynen een bundel van kleiner spiessen te zyn; zy zyn alle in de dwarschte gestreept door kleine witagtige lyntjes, die zeer digt by malkanderen geplaatst staan, en evenwydig zyn met de vlakke zyde van den laag; deze lynen wyzen misschien de verschillende trappen van den groei van elken spies aan; die, welke door de laagen heen gaan, en die zelve door evenwydige lynen worden gekruist, kunnen, naar het my tot nu toe is voorgekoomen, het onderscheidend kenmerk der westersche bezoarden uitmaaken, die in de maagen of darmen der herkaauwende dieren gevormd worden, gelyk 'er reden is om zulks te vermoeden uit het beschouwen der vergulde en gebronzeerde tinten, die op de meesten van die bezoarden zitten, in welken ik spiessen gezien heb door evenwydige lynen gekruist, van elf zodanige bezoarden, welke ik inwendig beschouwd heb, hebben zeven vergulde en gebronsde tinten, schoon zy aan de anderen ontbreeken; ik ben daarom niet minder geneigd om te denken, dat deze ook in de maagen of in de darmen zyn gevormd geworden, omdat zy hetzelfde kenteken van kristallizatie vertoonen; daar zyn andere bezoards welke men voor westersche zoude kunnen aanzien, omdat zy zeer verschillende zyn van de oostersche bezoarden, en dat zy in de darmen der dieren gevormd worden; zodanig is de bezoard welken ik reeds heb aangehaald, en die in den kronkeldarm van een paard van dit land gevonden is, en zodanig zyn eenige andere bezoarden, waarvan in het vervolg van dit werk zal melding gemaakt worden.

De Grieksche Geneesheeren kenden de bezoarden niet; het schynt dat de Arabieren den oosterschen bezoard van de Persiaanen ontvingen, en denzelven als een tegengift beschouwden; in de daad men heeft herkend dat deze stof een vlug zwavel- en olie-agtig loogzout bevat, dat de doorwaasseming bevordert en dat kragten geeft; maar men heeft nooit regt geweeten of die eigenschappen tot een voornaamen graad bestaan, zelfs in de oostersche bezoarden; ondertusschen heeft men geduurende een langen tyd van dezelve gebruik gemaakt, en men gebruikt ze nog zomtyds; indien de bezoard waarlyk een kragtig middel ware, zoude het zo veel te beter in zwang zyn gebleeven omdat het uit ver afgelegen landen koomt, deszelfs oorsprong niet wel bekend is, en de oostersche bezoard zeer duur verkogt wordt (*b*); zy die deszelfs deugden roemen beweeren, dat dezelve nooit twyfelagtig zyn wanneer men waare bezoarden bezigt; maar hoe meer ik de bezoarden beschouwd heb, en hoe meer het my is voorgekoomen, dat het gemakkelyk valt die geenen te onderkennen, die naargemaakt zyn; schoon

(*b*) Deszelfs prys is van vyf of zes gulden het drachma.

de oosterſche bezoarden inwendig weinige figuuren hebben, zoude het evenwel zeer moeijelyk vallen om de dwarſche ſpieſſen te maaken, die zig duidelyk vertoonen in verſcheiden van hunne laagen, en het is zeer zeker dat men de kriſtallizatie van de weſterſche bezoarden niet zoude naarbootſen; men zoude het zelfs zo verre niet kunnen brengen om de ſteenen uit de nieren, uit de blaas, enz. naar te maaken; daarenboven zyn zy zeer gemeen en verdienen niet naargemaakt te worden, want men heeft geene reden om te hoopen, dat zy ooit goed aan de menſchen zullen doen voor zo veele kwaalen, welke zy hem veroorzaaken; de middellen welke men heeft aangeweezen, om de waare oosterſche bezoarden van de naargemaakte te onderſcheiden, zyn allen gebrekkig; men zoude dezelve op zulk eene wyze kunnen zamenſtellen, dat men een gloeijend yzer door dezelve zoude kunnen ſteeken, zonder derzelver zelfſtandigheid aan het zieden te maaken, en men konde hem gemakkelyk eene kleur geeven, die olyfkleurige of groenagtige tinten zoude laaten dat met kryt, ceruis, of kalk beſmeert was; men zoude het ook zonder eene groote moeijelykheid zo verre kunnen brengen, dat men hen met laagen maakte, die om een middelpunt liepen en glad waren op hunne oppervlakten, en men zoude hun gemakkelyk een kern kunnen geeven en derzelver kleuren kunnen naarbootſen; maar met alle die voorzorgen zoude nog het bedrog by den eerſten opſlag van het oog ontdekt worden, ten minſten met behulp van een vergrootglas, indien men eenig gedeelte van die bereide ſtof wegnam; daarentegen zal men aan de waare bezoarden, voornaamelyk aan de weſterſche, aanſtonds de eigene en onnaarvolgbaare kentekenen van derzelver maakzel erkennen, indien men de waare ſlegts eenigmaalen met aandagt beſchouwd heeft.

No. MCLV. *Een oosterſche bezoard.*

De gedaante van dezen bezoard koomt naby het eirond, dezelve weegt eene once en drie-en-vyftig greinen; dezelve is anderhalven duim lang, veertien lynen breed en dertien lynen dik, deszelfs kleur is olyfagtig-bruin, deszelfs oppervlakte een weinig ongelyk omdat de buitenſte laagen niet geheel zyn, maar de plaatſen der breuken zyn glad het geen toont dat de laagen reeds in het lighaam van het dier, dat dezen bezoard heeft gedraagen, aangeſtooken zyn.

No. MCLVI. *Een andere oosterſche bezoard.*

Deze bezoard is langwerpig, hy heeft omtrent elf lynen middellyns en zeventien lynen lengte, hy weegt vyf groſſen en negen-en-zeſtig greinen; hy heeft dezelfde gladheid en ten naaſten by dezelfde olyfagtige bruine kleur als de voorgaande, maar met lichter en donkerer tinten, die op deszelfs oppervlakte kringswyze aders en ſtreepen maakten, die om den middelpunt liepen, gelyk die van een onyx-ſteen, die aders wyzen de doorſneeden der laagen aan, waaruit deze bezoard is te zamen geſteld, en die door de wryving in het algemeen van het dier aangeſtooken zyn.

No. MCLVII. *Een andere oosterſche bezoard.*

Deze bezoard is langwerpig en van eene zwartagtige kleur, dezelve is een

duim lang, en heeft vyf of zes lynen middellyns; dezelve weegt byna anderhalve drachma.

No. MCLVIII. *Een andere oosterſche bezoard.*

No. MCLIX. *Een andere oosterſche bezoard.*

Het gewigt van elk dezer twee bezoarden is van een drachma en van eenige greinen, de eerſte is zwartagtig, de tweede heeft tinten van eene bleeke olyfkleur.

No. MCLX. *Een andere oosterſche bezoard.*

Deze bezoard weegt een drachma min eenige greinen, dezelve is van eene zwartagtig bruine en olyfagtige kleur.

No. MCLXI. *Een andere oosterſche bezoard.*

Deze bezoard is olyfkleurig, hy weegt dertig greinen, hy heeft eenige knobbeltjes op zyne oppervlakte, en een zeer fyn karrelwerk tuſſchen de knobbeltjes op die plaatſen, die niet aan wryving waren blootgeſteld.

No. MCLXII. *Een andere oosterſche bezoard.*

De kleur van dezen bezoard is bruin, hy heeft eene zeer onregelmaatige gedaante, en is met knobbeltjes bedekt; hy weegt zeven-en-veertig greinen.

No. MCLXIII. *Een andere oosterſche bezoard.*

Deze bezoard gelykt naar den voorgaanden in kleur, in gedaante en in knobbeltjes; deszelfs gewigt is van zes-en-twintig greinen.

No. MCLXIV. *Een andere oosterſche bezoard.*

Schoon deze bezoard grooter zy dan de voorgaande, weegt hy ſlegts veertien of vyftien greinen; hy is van eene onregelmaatige gedaante en van eene olyfagtige kleur.

No. MCLXV. *Een andere oosterſche bezoard.*

Deze bezoard is van dezelfde kleur als die onder het voorgaand nommer is bygebragt, maar hy is kleiner, ſchoon hy even zwaar weegt; deszelfs gedaante gelykt naar dien van een nier.

No. MCLXVI. *Een andere oosterſche bezoard.*

De gedaante van dezen bezoard is rolrond, hy heeft eenen duim lengte, tegen drie en eene halve lyn middellyns, deszelfs kleur is olyfagtig-bruin: hy weegt zes-en-dertig greinen.

No. MCLXVII. *Oosterſche bezoarden.*

Deze bezoarden zyn rolrond; derzelver middellyn bedraagt ſlegts ongeveer twee lynen, zy zyn op zulk eene wyze gebrooken dat men een grasje ziet, dat den as van den cylinder en het kern van den bezoard maakt.

No. MCLXVIII. *Andere oosterſche bezoarden.*

De gedaanten van deze bezoarden is rolrond gelyk de voorgaanden, en zy hebben ook grasjes voor hunne aſſen, maar derzelver middellyn bedraagt ſlegts ongeveer eene lyn.

No. MCLXIX. *Een oosterſche bezoard.*

Deze bezoard is langwerpig en plat, hy is aan een eind afgebrooken geworden op zulk eene wyze, dat men van binnen een ſtuk witten keiſteen ziet, die daar het kern van maakt; dezelve weegt een drachma min eenige greinen.

No. MCLXX. *Stukken van oosterſche bezoarden.*

Men ziet aan die ſtukken de dikte en het maakzel der laagen, waaruit zy zyn te zamengeſteld.

No. MCLXXI. *Andere ſtukken van bezoarden.*

Deze ſtukken zyn daarin opmerkelyk, dat derzelver binnenſte laag uit op één gewonde en digte hairen beſtaat, gelyk aan een vilt, de oosterſche bezoards, waarvan zy een gedeelte uitmaakten, hadden dus voor kern eenen hairbal, dat is te zeggen een kluwen van hairen, die in plaats van met eene ſtof bekleed te zyn, gelyk aan die welke de likballen bedekt, omwonden is met eenige laagen ſtof van een oosterſchen bezoard.

No. MCLXXII. *Kernen van oosterſche bezoarden.*

Deze kernen zyn zaaden van planten en ſtukjes hout.

No. MCLXXIII. *Een weſterſche bezoard.*

Deze bezoard is van eene geelagtige kleur en van eene onregelmaatige eironde gedaante; de uitwendige vlakten van deszelfs laagen zyn glad; zyne groote middellyn is twee duimen vyf lynen, en de kleine van eenen duim agt lynen tot twee duimen lang; dezelve weegt zes oncen; het grootſte gedeelte der uitwendige laagen kan worden opgeligt om de doorſneeden van deszelfs laagen te vertoonen, op welke men de ſchitterende ſpieſſen onderſcheidt, waaruit zy zyn te zamen geſteld.

No. MCLXXIV. *Stukken van een weſterſchen bezoard.*

Als men die ſtukken byeenbrengt ziet men dat de weſterſche bezoard, waarvan zy een gedeelte maakten, ten naaſten by zo groot was als de voorgaande, maar de laagen zyn niet zo gelyk, en derzelver ſpieſſen zyn niet zo ſchitterend of zo onderſcheiden; de zelfſtandigheid van den bezoard is minder zuiver.

No. MCLXXV. *Een weſterſche bezoard.*

Deze bezoard is van eene onregelmaatige eironde gedaante; dezelve heeft vyftien lynen lengte voor zyne grootſte middellyn; zyne oppervlakte is geelagtig en bezet met kleine bruine korreltjes met vergulde weêrſchynen; ik heb denzelven aan den eenen kant tot op den tweeden laag toe aangeſtooken gevonden; ik heb hem in twee ſtukken gebrooken om het binnenſte te zien, en ik heb door die breuk gezien dat de eerſte en tweede laag uit gelyke ſpiesjes zyn te zamen geſteld, als die van den bezoard onder nommer MCLXXIII bygebragt; de buitenſte oppervlakte van den derden laag heeft goudagtige en gebronsde kleuren, gelyk die van de ſtof die de baktanden der herkaauwende dieren bekleedt die hoorns draagen; die zelfde kleuren zitten op de binnenſte oppervlakte van den tweeden laag.

No. MCLXXVI. *Een andere weſterſche bezoard.*

De lengte van dezen bezoard is ten naaſten by dezelfde als die van den voorgaanden, maar zyne gedaante is zeer verſchillend; daar zit in het midden eene ſoort van verenging in de gedaante van eene kringswyze goot; hy is op die plaats doorgebrooken, men ziet in het midden een grasje dat deszelfs kern uitmaakt; zyne geheele zelfſtandigheid is vermengd met eene vreemde ſtof die uit drooge kruiden ſchynt te beſtaan; deszelfs oppervlakte

is gedeeltelyk vuil wit, gedeeltelyk bruin en gedeeltelyk zwartagtig van kleur, met eenige goudagtige tinten.

No. MCLXXVII. *Een andere westersche bezoard.*

Deze bezoard is een weinig kleiner dan de voorgaande, en gelykt naar denzelven in kleuren en in kern; maar hy is van eene zeer onregelmaatige gedaante, en zyne zelfstandigheid is minder vermengd met eenige vreemde stof.

No. MCLXXVIII. *Een andere westersche bezoard.*

De lengte van dezen bezoard bedraagt dertien lynen; zyne laagen zyn aangestooken, hy is geelagtig van kleur met zwartagtige tinten.

No. MCLXXIX. *Een andere westersche bezoard.*

De grootste middellyn van dezen bezoard is van elf lynen, hy is eveneens van kleur als de voorgaande; zyn eerste laag is aangestooken.

No. MCLXXX. *Een andere westersche bezoard.*

De eerste laag van dezen bezoard is gedeeltelyk vernield en misschien weggenoomen; men kan ook een gedeelte van den tweeden opligten; de buitenste oppervlakte van den eersten en van den derden laag is gedeeltelyk van eene bruine of zwartagtige kleur, met goudagtige en gebronsde tinten; daar zitten ook van die tinten op den binnenkant van den tweeden laag; het overige van dien bezoard is van eene witagtige of geelagtige kleur, hy heeft byna dezelfde grootte als de voorgaande.

No. MCLXXXI. *Een andere westersche bezoard.*

Deze bezoard is eirond, zyne groote middellyn is negen, en de kleine zeven of agt lynen lang; men kan een gedeelte van deszelfs bovensten laag afligten; hy heeft dezelfde kleuren als de voorgaande.

No. MCLXXXII. *Een andere westersche bezoard.*

De gedaante van dezen bezoard is zeer onregelmaatig, hy is in twee deelen verdeeld, en daar zit in het middelpunt een groote kern, die uit drooge kruiden schynt te zamengesteld te zyn; deszelfs kleur is witagtig en bruin met eenige gebronsde weerschynen; zyne grootste middellyn is tien lynen lang.

No. MCLXXXIII. *Een stuk van een westersche bezoard.*

Het schynt dat dit stuk de helft uitmaakte van den geheelen bezoard; het heeft ten naasten by de grootte van de voorgaanden bezoard, en men bespeurt daar dezelfde kleuren aan, en een gat waarin waarschynelyker wyze het gras-halmtje, zat dat deszelfs kern uitmaakte; de eerste laag is zeer dik en wel gekristallizeerd, men ziet daar met het bloote oog de kristallyne spiesjes aan, waaruit dezelve is te zamengesteld, en met het mikroskoop de dwarsche lynen van elk spiesje: dit kenteken vertoont zig duidelyk op de agt voorgaande bezoarden op die plaatsen, alwaar de kristallizatie wel gevormd is.

No. MCLXXXIV. *Een andere westersche bezoard.*

De oppervlakte van dezen bezoard is van eene geel- of zwart-agtige kleur, met fraaije goudkleurige en gebronsde tinten; schoon ik denzelven niet heb losgemaakt om de zamenstelling van deszelfs laagen te beschouwen, heeft men reden om te denken dat zy uit kristallen zyn te zamengesteld, gelyk aan die der andere westersche bezoarden, dewyl dezelve goudkleurige en gebronsde tinten heeft, hy is byna rond, zyne grootste middellyn is zeven lynen en eene halve lang.

DE BUBALUS, EN ANDERE DIEREN,

DIE BETREKKING HEBBEN TOT DE BOKKEN EN GEITEN, EN TOT DE GAZELLES.

D E B U B A L U S (*).

Wy hebben in de Natuurlyke Historie van den Buffel aangemerkt, dat de hedendaagsche latynsche Schryvers, den naam van Bubalus ten onregte op denzelven hadden toegepast; die naam behoorde oudtyds aan het dier, dat hier in aanmerking koomt, en dat dier is van een geheel verschillende natuur van die van den buffel; het gelykt in eenige vry duidelyke betrekkingen naar het hert, naar de gazelles, en naar de rundderen. Naar het hert in de grootte en gestalte des lighaams (*a*), en inzonderheid in het maakzel der beenen (*b*), maar het heeft blyvende hoornen, en die ten naasten by gemaakt zyn gelyk die der grootste gazelles, waar naar het in dit kenmerk en in de natuurlyke gebruiken zweemt; het heeft egter een veel langer kop dan de gazelles en zelfs dan het hert; eindelyk het gelykt

(*) *Bubalus*, in 't Grieksch Βούβαλος; in 't Fransch *Bubale*.

Βούβαλος. ARISTOTELIS. *Genus id ferarum.... Cervi, damæ,* Bubali, *& aliorum quorumdam sanguini deest, quo circa eorum sanguis non similiter atque cæterorum concrescit.....* Bubali *sanguis aliquantulo spissatur; quippe qui proximè ovillo aut paulò minus consistat.* ARIST. *Hist. animal, lib. III. cap. 6..... Bubalis etiam, capreisque interdum cornua inutilia sunt, nam etsi contra nonnulla resistunt & cornibus sese defendunt, tamen feroces pugnacesque belluas fugiunt.* IDEM, *de part. anim. lib. III. cap. 2.*

Bubalus. PLINII. *Bubalum gignit Africa, vituli cervive quadam similitudine. Hist. nat. lib. VIII. cap. 15.*

Βουβαλίδες. ÆLIANUS, *lib. III. cap. 1. lib. V. cap. 48. lib. VII. cap. 47. & lib. XIII. cap. 4.*

Βούβαλος. OPPIANI. *Dorcade platycerote corpore inferior, cornua non ramosa sicut Cervis & Capreis, sed rupicaprarum cornibus similia, tum situ, tum in aversam partem retortis mucronibus, ad pugnam ferè inutilia. De Venatione, lib. II.*

Buselaphus Caji, apud GESNERUM, *Hist. quadr. pag. 121.*

Bubalus Capreolus Africanus. HORATIUS FONTANA, *apud* ALDROVANDUM, *de quadr. bisulcis, pag. 364, 365. Ubi vide figuram.*

Vache de Barbarie. *Mémoires pour servir à l'histoire des anim. Part. II. pag. 24. fig. Pl. XXXIX.*

Elan. *Description du Cap de Bonne-esperance, par* KOLBE, *tom. III. chap. 4.*

(*a*) Zie de afbeelding en beschryving van de Barbarysche koe in de *Mémoires pour servir à l'Histoire des Animaux, Part. II. pag. 24.* enz.

(*b*) Zie hier agter de beschryving van 't geraamte van den bubalus.

naar de rundderen, door de lengte van den bek en door de ſchikking van de beenderen des hoofds, waarin, gelyk als in de rundderen, het bekkeneel niet agter het voorhoofdsbeen overſteekt. Het zyn deze verſchillende betrekkingen van maakzel, gevoegd by de vergetelheid van zyn ouden naam, die in deze latere tyden aan de bubalus de zaamgeſtelde benaamingen hebben doen geeven van *buſelaphus*, hert-ſtier, *bucula-cervina*, koe-hinde; Barbaryſche koe, enz. De naam van bubalus zelf koomt van bubulus, en is bygevolg genomen uit de gelykheid, welke dit dier in zommige opzigten met de rundderen heeft.

De bubalus heeft een ſmallen en gerekten kop, de oogen zeer hoog geplaatſt, het voorhoofd kort en ſmal, de hoornen blyvende, zwart, dik, met ringen omvangen, die ook zeer groot zyn; de hoornen neemen hunnen aanvang zeer digt by malkander, maar verwyderen zig veel aan hun einde, zy zyn agterwaards gekromd, en gedraaid gelyk een ſchroef, welker ſlagen van voren en van onderen verſleeten waren (*c*). Hy heeft de ſchouders verheven, zo dat zy een ſoort van bult op den ſchoft maaken, de ſtaart is omtrent een voet lang, en aan zyn einde met een kwaſt grof hair voorzien; de ooren zyn gelyk aan die van den antilope. KOLBE (*d*) heeft aan dit dier den naam van *Eland* gegeeven, ſchoon het denzelven niet dan in een zeer oppervlakkig kenmerk gelykt. Het hair van den bubalus is, gelyk dat van den eland, dunner aan den wortel dan in 't midden en aan 't einde; dat is aan deze twee dieren byzonder, want by byna alle viervoetige dieren is het hair aan den wortel dikker dan in 't midden en aan de punt; dit hair van den bubalus is ten naaſten by van dezelfde kleur als dat van den eland, ſchoon veel korter, minder gevuld, en zagter; dit zyn de eenigſte gelykheden van den bubalus met den eland; in al het overige verſchillen deze twee dieren volſtrekt van malkanderen. De eland heeft een breeder en zwaarer ſtel van hoornen gelyk dat van 't hert, en die hoornen vallen zelfs jaarlyks af en vernieuwen zig. De bubalus daarentegen heeft hoornen, die niet afvallen, die geduurende het geheele leven groeijen, en die in fatſoen en weefzel gelyk zyn aan die der gazelles. Hy gelykt daar ook naar in de geſtalte des lighaams, in de ligtheid van den kop, de verlenging van den hals, en de plaatſing der oogen, der ooren, en der hoornen, en in het maakzel en de lengte van den ſtaart. De Heeren van de Akademie der Weetenſchappen, aan welken dit dier was vertoond, onder den naam van *Barba-*

(*c*) Zie de afbeelding van het geheele dier in de *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire des Animaux, Part. II pag.* 24. *Pl. XXXIX.* — Zie ook de afbeeldingen van het geraamte en de koppen van den bubalus in dit deel *Pl. XXXIX* en *XL*.

(*d*) De Afrikaanſche Eland..... Zyn kop, die zeer fraai is, gelykt naar dien van 't hert, maar is kleiner naar evenredigheid van 't lighaam; hy heeft hoornen van omtrent een voet lengte; by den kop zyn zy oneffen, maar aan de einden zyn zy regt, glad, en puntig. Zyn hals is los en fraai; het bovenſt kaakebeen is iets grooter dan het onderſt; zyne beenen zyn dun en lang, en zyn ſtaart heeft omtrent een voet lengte; het hair, waarmede zyn lighaam is bedekt, is zagt, glad, en van een aſchgrauwe kleur..... Een Afrikaanſche eland weegt omtrent vierhonderd pond. *Deſcription du Cap de Bonne-eſperance, par* KOLBE, *tom. III. cap.* 4.

Barbaryſche koe, en die deze benaaming hebben aangenoomen, hebben het egter voor den bubalus der Ouden herkend; wy hebben geoordeeld de benaaming van Barbaryſche koe, als dubbelzinnig en ſaamgeſteld, te moeten verwerpen, maar wy kunnen voor het overige niet beter doen dan de nauwkeurige beſchryving te plaatſen (*e*), welke zy van dit dier gegeeven hebben, en waaruit men ziet, dat het noch een gazelle, noch een bok, noch een koe, noch een eland, noch een hert is (*f*), maar eene byzondere ſoort uitmaakt, van alle andere ſoorten verſchillende; voor 't overige is dit dier het zelfde als 't geen CAJUS (*g*), onder den naam van *buſelaphus*

(*e*) Het maakzel des lighaams, der beenen, van den hals en der ſchouders van dit dier, deeden het meer gelyken naar een hert, dan naar eene koe, waarvan het niets hadt dan de hoornen, welken nog in verſcheiden opzigten van die der koeijen verſchilden; zy namen hunnen oorſprong digt by malkander, omdat de kop te dezer plaatſe ongemeen ſmal was, ganſch ſtrydig met die der koeijen, die een breed voorhoofd hebben, gelyk HOMERUS reeds aangemerkt heeft; zy waren een voet lang, zeer dik, agterwaards gekromd, zwart, gedraaid, als eene ſchroef en van boven en van voren verſleeten, zo dat de verheven zyden, die de ſchroef formeerden, geheellyk uitgewiſcht waren; de ſtaart was ſlegts dertien duimen lang, daar onder begreepen een kwaſt dik hair, drie duimen lang, die aan het einde was: de ooren waren gelyk aan die van den gazelle, zynde op zommige plaatſen van binnen met wit hair bezet; het overige was kaal, en vertoonde een volmaakt zwart en glad leder; de oogen waren zo hoog en zo digt by de hoornen, dat 'er geen voorhoofd aan den kop ſcheen te zyn: de prammen van de ſpeen waren zeer klein, zeer kort, en ſlegts ten getale van twee, het welk dezelve zeer verſchillend maakte van die onzer koeijen; de ſchouders waren zeer verheven, maakende tuſſchen het einde van den hals en het begin van den rug een bult..... Het koomt ons voor, dat dit dier eerder voor den bubalus der ouden, dan voor het kleine runddier, dat BELON beſchryſt, moet genomen worden; want SOLINUS vergelykt den bubalus by 't hert; OPPIANUS ſchryſt hem agterwaards loopende hoornen toe, en PLINIUS zegt, dat hy wat van de koe en van 't hert heeft. *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire des Animaux, Part. II. pag.* 25, 26.

(*f*) *Nota.* Twee wezendlyke karakters zonderen den bubalus af van 't geſlagt der herten. Het eerſte zyn de hoornen, die niet afvallen. Het tweede is het galblaasje, dat in den bubalus gevonden wordt, en dat, gelyk men weet, in de herten, de damherten, de rhebokken, enz. ontbreekt. „ Het galblaasje (zeggen de Heeren van de Akademie) was in het holle ge-„ deelte aan de regter zyde, het was met de geheele binnenhelft vaſt aan de lever, en het „ vlies, het welk de buitenhelſt maakte, was dun, teder, en geheel gerimpeld, zynde ganſch „ ledig van gal." *Deſcription anatomique de la vache de Barbarie. Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire de animaux, Part. II. pag.* 29.

(g) *Ex Mauritaniæ deſertis locis* (*inquit* JOH. CAJUS ANGLUS), *ad nos adventum eſt animal biſulco veſtigio, magnitudine cervæ, formâ & aſpectu inter cervam & juvencam; undè ex argumento voco* Buſelaphum, *ſeu* Bovi-cervum Moſchelaphum, *ſeu* Buculam-cervinam: *capite & aure longâ atque tenui, tibia & ungula gracili ut cervæ, ita ut ad celeritatem videatur factum animal. Cauda pedali longitudine & paulo amplius, forma caudæ vaccinæ quam ſimillima, ſed brevitate accedens propius ad cervinam: natura quaſi ambigente cervæne eſſet an vaccæ, per ſuperiora rufa & lenis, per ima nigra & hirta. Colore corporis fulvo ſeu rufo, undique pilo, ſeſſile cuteque æquato, in fronte ſtellatim poſito at ſub cornibus per ambitum erecto: cornibus nigris, in ſummum levibus, cætera rugoſis, rugis ex adverſa parte ſibi vicinioribus, ex averſa ad duplam aut triplam latitudinem a ſe diductis. Ea cornua primo ſuo ortu digitali tantum latitudine diſtantia, paulatim ſe dilatant ad mediam uſque ſui longitudinem & paulo ultra, qua parte diſtant palmos tres cum ſemiſſe, tum ſe reducunt leviter & recedunt rurſum in averſum, ita ut extrema cornua non diſtent niſi palmorum duorum, digitorum trium & ſemiſſis intervallo: longa quidem ſunt pedem unum & palmum unum, craſſa verò in ambitu ad radices palmos tres. Caput a vertice, qua parte linea nigra inter cornua dividitur, ad extremas nares, longum eſt pedem unum palmos duos & digitum unum; latum qua eſt latiſſimum, in fronte videlicet paulo ſupra oculorum regionem, digitos*

heeft beſchreeven, en ik ben verwonderd, dat de Heeren van de Akademie deze aanmerking niet al vóór my gemaakt hebben, dewyl de karakters, die Cajus van zynen *buſelaphus* geeft, met hunne *Barbaryſche koe* overeenkomen.

Wy hebben in des Konings kabinet 1°. een geraamte van een bubalus; (zie *Pl. XXXIX*), bekomen van het dier, 't welk de Heeren van de Akademie der weetenſchappen beſchreeven en ontleed hebben, onder den naam van *Barbaryſche koe*. 2°. Een kop, (zie *Pl. XL*, *fig.* 2) veel grooter dan die van het geraamte, en waarvan de hoornen ook veel dikker en langer zyn. 3°. Een andere gedeelte van een kop, (zie *Pl. XL*, *fig.* 1) met de hoornen, die al zo dik zyn als de vorige, maar welker maakzel en rigting verſchillen; daar zyn dan onder de bubales, even als onder de gazelles, onder de antilopes, enz. verſcheidenheden in de grootte des lighaams, en in de figuur der hoornen, maar die verſchillen koomen ons niet aanmerkelyk genoeg voor, om 'er onderſcheidene en afgezonderde ſoorten van te maaken.

De bubalus is vry gemeen in Barbarye, en in alle de noordelyke deelen van Afrika; hy is ten naaſten by van dezelfde geaartheid als de antilopes; hy heeft, even als deze, kort zwart hair, en zyn vleeſch is goed om te eeten: men kan de beſchryving der inwendige deelen van dit dier zien in de *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire des animaux*, waarin de Heeren van de Akademie der weetenſchappen eene ontleedkundige aanwyzing gegeeven hebben, met hunne gewoone nauwkeurigheid.

ſeptem: craſſum in ambitu qua maximum eſt pedem unum & palmos tres. Dentes habet octonos, ordine caret ſuperiori & ruminat; ubera ſunt duo, corpori æquata, quo conſtat juvencam eſſe necdum fœtam. Cajus de Buſelapho. Gesner, *Hiſt. quadr. pag.* 121.

Buvée, del. C.F.F. sc.

De Seve del. C.F.F. sc.

Fig. 2.

Fig. 1.

De Seve, del.　　　　C. F. F. sc.

DE CONDOMA.

De Hr. marquis de Marigny, die niet de geringste gelegenheid verzuimt om de kunsten en weetenschappen te begunstigen, heeft my in zyn kabinet vertoond het hoofd van een dier, 't welk ik in den eersten opslag nam voor dat van den grooten bubalus; het is gelyk aan dat van onze grootste herten; maar in plaats van volle of *solide* hoornen, heeft het alleenlyk twee groote hoornen, die van binnen hol zyn, gevierkant gelyk die der bokken, en dubbeld geboogen, gelyk die der antilopes, (zie *Pl. XLI, fig.* 1). In des Konings kabinet de stukken zoekende, die tot dit dier betrekking konden hebben, hebben wy twee hoornen gevonden, die tot hetzelve behooren: de eerste zonder eenige aangehangen of opgeschreeven beduiding, of briefje, kwam uit de meubelkamer van zyne majesteit; de tweede (*Pl. XLI, fig.* 2) is my in 1760, door den Hr. BAURHIS, Commis van de Marine, vereerd onder den naam van *Condoma*, van de Kaap de Goede-hoop; wy hebben geoordeeld dezen naam te moeten aanneemen, dewyl het dier, dat door denzelven wordt aangeduid, nooit benoemd of beschreeven is.

In de lengte, de dikte, en vooral de dubbelde buiging der hoornen, schynt de condoma ons toe heel naby te koomen aan het dier, 't welk CAJUS heeft gegeeven onder den naam van *strepsiceros* (*a*). Niet slegts zyn de figuur en de omtrekken der hoornen volstrekt dezelfde, maar alle de afmeetingen slaan ook byna nauwkeurig op malkanderen; en de beschryving welke de Hr. DAUBENTON (*b*) van den condoma gegeeven heeft, vergelykende met die van den *strepsiceros* van CAJUS, is't my voorgekoomen, dat men het vermoedelyk voor het zelfde dier mogt houden, inzonderheid zo men vooraf de volgende aanmerkingen maakte. 1º. CAJUS heeft zig vergist met dit dier voor den *strepsiceros* der Ouden te geeven; dat koomt my blykbaar voor, want de strepsiceros der Ouden is zekerlyk de *antilope*,

(*a*) *Strepsicerotis cornua tam graphicè descripsit* PLINIUS, *atque lyris tam appositè comparavit, ut longiore verborum ambitu opus non sit. Ergo hoc tantum addam, ea esse intus cava, sed longa pedes Romanos duos palmos tres, si recto ductu metiaris: si flexo pro natura cornuum, pedes tres integros. Crassa sunt ubi capiti committuntur, digitos Romanos tres cum semisse. Describuntur in ambitu palmis Romanis duabus & dimidio, eo ipso in loco. In summo, livore quodam nigrescunt, cum in imo fusca magis & rugosa sint. Jam inde a primo ortu sensim gracilescunt, & tandem in acutum exeunt. Pendent unà cum facie sicca, per longitudinem dimidiata, libras septem uncias tres & semissem. Facies, quæ adhuc superest juncta cornibus, & frontis cervicisque pilus, loquuntur* Strepsicerotem *animal esse magnitudine ferè cervina, & pilo rufo ad instar cervini. Sed an nare & figura corporis cervina sit, ex facie nihil habeo certi dicerè, cum nares diuturni temporis usu detritæ sint; & facies eadem de causa hinc inde glabra sit, conjiceres tamen ex eo, quod superest, eum propius accedere ad cervum aut platycerotem.* CAJUS *apud* GESNERUM, *de quadr. pag.* 295.

(*b*) Zie hier agter de beschryving van den Condoma.

waarvan de kop zeer verſchillende is van dien van 't hert; CAJUS nu ſtaat toe, en verzekert zelfs, dat zyn ſtrepſiceros een gelyken kop heeft als die van 't hert, derhalven is deze ſtrepſiceros niet die der Ouden. 2°. Het dier van CAJUS heeft, gelyk de condoma, dikke hoornen, die drie voet lang, en die met rimpels of kreuken, niet met ringen of knobbeltjes, bezet zyn, terwyl de ſtrepſiceros der Ouden, of de antilope niet ſlegts veel minder dikte en korter hoornen heeft, maar die ook met zeer zigtbaare ringen of knobbeltjes bezet zyn. 3°. Schoon de hoornen van den kop van den condoma, die in 't kabinet van den marquis de Marigny zyn, geſleeten en glad zyn geworden, en de hoorn, die uit des Konings meubelkamer koomt, zelfs aan de oppervlakte bewerkt is geweeſt, ziet men egter, dat zy geene ringen gehad hebben, en dat is ons nader gebleeken door die, welke de Hr. BAURHIS ons vereerd heeft, die niet aangeraakt is geweeſt, en die inderdaad niet dan kreuken of rimpelagtigheden heeft, gelyk de hoornen van den bok, en geene ringen gelyk die van den antilope: CAJUS nu zegt zelf, dat de hoornen van zynen ſtrepſiceros niet dan rimpelagtigheden hebben, derhalven is deze ſtrepſiceros niet die der Ouden, maar het dier, daar wy hier van ſpreeken, 't welk inderdaad alle de kenmerken heeft, die CAJUS aan het zyne toeſchryft.

In de Reisbeſchryvers de berigten of aanduidingen opzoekende, die betrekking mogten hebben tot dit dier, zo opmerkelyk door zyne geſtalte, en inzonderheid door de grootte zyner hoornen, hebben wy niets gevonden, dat 'er nader bykoomt, dan het dier door KOLBE aangeweezen, onder den naam van *wilde geit* van de Kaap de Goede-hoop; „ die geit, zegt hy, die „ by de Hottentotten geen naam heeft, en welke ik *wilde geit* noem, is „ zeer opmerkelyk in verſcheiden opzigten; zy is van geſtalte als een groot „ hert; zyn kop is zeer ſchoon, en verſierd met twee hoornen, glad, gekromd, en puntig, drie voet lang, welker einden twee voet van malkanderen afſtaan." Deze karakters koomen ons voor volmaakt te ſtrooken met het dier, dat hier in aanmerking koomt; dog het is waar, dat wy daar niet dan den kop van gezien hebbende, niet kunnen verzekeren, dat het overige der beſchryving van KOLBE (*c*) daar eveneens mede overeenkoomt; wy vermoeden het alleenlyk als eene waarſchynelyke zaak, die door verdere waarneemingen moet opgehelderd worden.

(*c*) Van zyn voorhoofd af over de geheele lengte van zyn rug ziet men eene witte ſtreep, die boven den ſtaart eindigt; een andere ſtreep van dezelfde kleur ſnydt deze eerſte beneden den hals, daar zy rondom gaat; daar zyn twee andere van dezelfde natuur, de eene agter de voorſte beenen, de andere voor de agterſte beenen; zy loopen beiden het lighaam rond. Het hair, waarmede het overige van zyn lighaam bedekt is, trekt naar den grauwen, met eenige kleine roode vlekken, behalven die onder den buik, als die wit is; zyn baard is grys en zeer lang; zyne beenen, ſchoon lang, zyn wel geëvenredigd. *Deſcription du Cap de Bonne-eſpérance par* KOLBE, *tom. III. pag.* 42.

DE GUIB.

De Guib is een dier, dat door geenen Natuurbeſchouwer, en zelfs door geenen Reisbeſchryver is aangeduid: het is egter vry gemeen in Senegal, van waar de Hr. ADANSON het vel, enz. heeft medegebragt, het welk hy de goedheid heeft gehad, van ons voor des Konings kabinet te geeven. Het gelykt naar de gazelles, inzonderheid naar den nanguer, in de grootte en het maakzel des lighaams, in de vlugheid der beenen, in het fatſoen van den kop en den ſnuit, in de oogen, in de ooren, in de lengte van den ſtaart, en het gebrek van baard; maar alle de gazellen, en byzonderlyk de nanguers, hebben den buik helder wit, terwyl de guib de borſt en den buik van eene vry donkere kaſtanje bruine kleur heeft. Ook verſchilt hy van de gazelles in de hoornen, die glad zyn zonder dwarſche ringen, en die twee randen of draaden overlangs hebben, den eenen van boven, den anderen van onderen, die van de baſis tot aan de punt een ſlag van een krullyn maaken; ook zyn zy wat gedrukt, en in deze deelen nadert de guib meer naar den bok dan naar den gazelle. Hy is evenwel noch het een noch het ander, hy is van eene byzondere ſoort, die ons voorkoomt tuſſchen deze twee in te zyn. Dit dier is opmerkelyk door witte banden of ſtreepen op een grond van kaſtanje bruin hair; die banden zyn in 't lang en dwarſch over het lighaam geſchikt als of het een harnas ware (*a*). Het leeft in maatſchappy, en wordt met groote troepen gevonden in de vlakten en boſſchen van 't land van Podor. Dewyl de Hr. ADANSON de eerſte is, die den guib heeft waargenomen, oordeelen wy de beſchryving, welke hy daarvan gegeeven, en welke hy ons medegedeeld heeft, hier woordelyk te moeten plaatſen (*b*).

(*a*) Zie hier agter de beſchryving van den Guib en de afbeelding *Pl. XLII.*

(*b*) *Guib* by de Oualoſe- of Jaloſe-negers. *Gazella cornibus rectis ſpiralibus; caput, roſtrum, naſus, oculi uti* Nanguer. *Cornua recta ſpiralia, ſpira prima nigra, nitida, ſubcompreſſa, angulis duobus lateralibus, anticè convexa, ponè plana, apice conico teretia.... Aures uti* Nanguer, *intus ſubundæ, quinque pollices longæ..... Cauda decem pollices longa, pilis longis hirta. Dentes duo & triginta. Pedes uti* Nanguer. *Corpus totum ferè fulvum. Albæ faſciæ ſex utrinque in dorſo tranſverſæ, & faſciæ albæ duæ longitudinales ventri laterales. Maculæ albæ utrinque octo ad decem ſupra femora, orbiculatæ. Collum ſubtùs album & genæ albæ; latera pedum interiora alba, macula alba paulo infra oculos. Frons media nigra, linea ſupra dorſum longitudinalis nigra, venter ſubtùs niger, pars antica pedum anteriorum, ungulæ & cornua nigra; longitudo ab apice roſtri ad anum quatuor pedes cum dimidio; altitudo a pedibus poſticis ad dorſum duos pedes octo pollices. pili omnes breviſſimi, lucidi, vix unum pollicem longi corpori adpreſſi. Pulchrum animal a* D. ANDRIOT *miſſum;* geſchreeven berigt door den Hr. ADANSON, lid van de koninglyke Akademie der weetenſchappen, medegedeeld.

DE GRIMME.

Dit dier is by de Natuurbeſchouwers niet bekend dan onder den naam van de *geit van Grimm* (*a*), en dewyl wy niet weeten, welken naam het in zyn geboorte-land voere, kunnen wy niet beter doen dan deze willekeurige benaaming te behouden. Men vindt eene afbeelding van dit dier in de Ephemerides van Duitſchland (*b*), die in de *Collection Académique* is overgenomen (*c*). De Doctor HERMAN GRIMM is de eenigſte, die vóór ons daarvan geſprooken heeft, en het geen hy 'er van zegt, is nageſchreeven door RAY, en vervolgens door allen, die naamlyſten gemaakt hebben (*d*). Schoon zyne beſchryving onvolkomen is, wyſt zy egter twee zulke duidelyke karakters aan, dat wy niet vreezen ons te zullen vergiſſen met hier voor de geit van GRIMM te vertoonen, den kop van een Senegalſch dier, die ons door den Hr. ADANSON gegeeven is. Het eerſt dezer karakters is eene byſter groote holligheid onder yder oog, dewelke aan weerskanten van de neus zulk een groot diepzel in het bovenſt kaakenbeen maakte, dat 'er ſlegts een zeer dun blaadje been tegen de ſchutting van de neus blyft: het tweede karakter is een bos hair, wel gevuld, en opwaards gerigt op den kruin des hoofds: deze karakters zyn genoeg om de grimme van alle andere ſoorten van geiten en gazellen te onderſcheiden. Hy gelykt egter naar de eene en andere, niet ſlegts in de lighaamsgeſtalte, maar ook in de hoornen, die by de baſis geringd en overlangs geſtreept zyn, gelyk die der andere gazellen, en tevens horizontaal agterwaards gerigt en zeer kort zyn,

(*a*) *Capra ſylveſtris Africana Grimmii.* RAY, *Syn. anim.* pag. 80.
Tragulus in medio capite faſciculum piloſum erectum gerens..... Tragulus Africanus. Le Chevrotain d'Afrique. BRISSON, *Regn. anim.* pag. 97.
Grimmia capra capite faſciculo tophoſo, cavitate infra oculos. LINN. *Syſt. nat.* edit. X. pag. 70.

(*b*) Ephem. *Nat. Cur.* an. 14. obſerv. 57.

(*c*) Collect. Académ. *tom. III. Pl. XXVI.*

(*d*) Over eene ſoort van wilde geit van Afrika, door Doctor HERMAN-NICOLAAS GRIMM. Ik heb in Afrika op een kaſteel by de Kaap de Goede Hoop, eene ſoort van wilde geit gezien, die zeer zonderling is. De kleur is aſchgrauw, wat donker. Hy heeft op den kruin des hoofds een boſch regtopſtaand hair, en tuſſchen yder neusgat en het oog eene holte, waarin eene verzameling is van geelagtig, vet en lymig vogt, dat met 'er tyd hard en zwart wordt, en waarvan de reuk naar dien van levergeil en muskus gelykt. Als men deze ſtof wegneemt wordt 'er weder andere voortgebragt, die insgelyks in de lugt hard wordt, en ik ben wel verzekerd, dat deze holtens geene gemeenſchap met de oogen hebben, en dat het verdikte vogt, 't welk zy bevatteden, verſchillend was van dat, 't welk in den grooten ooghoek der herten en van eenige andere dieren vergadert. Deze ſtof heeft ongetwyffeld haare eigenſchappen en deugden, die zeer verſchillend moeten zyn van de traanen van 't hert. *Ephém. des Curieux de la Nature, decad. II. ann.* 4, 1686. *Obſ.* 57. *Collection Académique. Partie Etrangere, Dijon* 1755. *tom. III. pag.* 656. *fig. Pl. XXVI. Nota.* De verheven bos, of liever de lange ſchoof hair, die men in deze afbeelding boven op den kop van dit dier ziet, ſchynt door den teekenaar verzwaard te zyn.

gelyk die van de kleine geit van Afrika, daar wy van gesprooken hebben. Dewyl voor het overige dit dier veel kleiner is dan de geiten, de gazellen, enz. en slegts zeer korte hoornen heeft, schynt het ons toe de overgang, of de schaduwing tusschen de geiten of bokken, en de kleine rhebokken, of rheetjes te maaken.

Het is eenigzins waarschynlyk, dat in de soort van die grimme het mannetje alleen hoornen heeft; want het individu, waarvan Dr. GRIMM de beschryving en de afbeelding gegeeven heeft, hadt geene hoornen; en de kop, welken de Hr. ADANSON ons gegeeven heeft, heeft integendeel twee hoornen, zeer kort inderdaad en in het hair verborgen, maar evenwel duidelyk genoeg om aan den teekenaar, en nog minder aan den waarneemer, te kunnen ontsnappen. Daarenboven zal men in de historie der kleine rhebokjes zien, dat onder de Guineesche de mannetjes alleen hoornen hebben, en het is hier uit dat wy vermoeden, dat het eveneens is by de soort van de grimme, die in allen opzigte meer naar den kleinen rhebok, dan naar eenig ander dier gelykt.

DE INDISCHE RHEBOK (*).

Men heeft reeds uit verſcheiden artikels van dit werk gezien, dat Afrika een groot getal dieren bevat, die nooit bekend en beſchreven geweeſt zyn; dat laat zig gereedelyk begrypen: dewyl het binnenſte van dit groot gedeelte der Wereld ons byna nog geheel onbekend is. Maar meer reden heeft men van zig te verwonderen, dat Aſia, in het algemeen door beſchaafder volkeren bewoond, en door de Europeaanen zo ſterk bezogt, nog dikwils dieren oplevert, waarvan nooit een Reisbeſchryver geſproken heeft; een voorbeeld verſchaft ons het bevallig dier, 't welk op (*Pl. XLIV**) wordt afgebeeld.

Het is in 1778, uit Bengale gezonden aan wylen den Hr. VAN DER STEL, Kommiſſaris van de ſtad Amſterdam: het is in goeden ſtaat tot hem gekomen, en heeft eenigen tyd by hem geleefd. Onbekend met den naam, welken hy draagt in 't land, daar hy oorſpronkelyk t'huis hoort, heb ik hem dien van *Chevreuil* of rhebok van Indiën gegeeven, omdat hy door zyne hoornen, en geheele figuur, daar naar gelykt, ſchoon hy veel kleiner is. De naam van *Chevrotain*, of rheetje, zou aan zyne geſtalte beter beantwoord hebben; maar dezulken onder de rheetjes, die hoornen dragen, hebben die hoornen hol en niet vol, of van een geheel ſtuk, gelyk die van het diertje zyn, daar wy van ſpreken, het welk, by gevolg, hier door in een wezendlyk karakter van dezelve verſchilt. Het heeft meer trekken van overeenkomſt met het hert, maar het verſchilt 'er al te veel van in grootte, om dien naam aan het zelve te geven. Zyne geheele lengte kan nauwelyks twee voeten, zeven duim haalen, en zyne grootſte hoogte bereikt ſlegts anderhalf voet.

Het kort hair, dat zyn lighaam bedekt, is van den wortel af tot de helft der lengte wit, en het einde is bruin, het welk eene grauwe kleur maakt, waarin evenwel het bruin de overhand heeft; inzonderheid op den rug, en minder onder den buik. Het binnenſt der dyen en het onderſt van den hals zyn witagtig. De hoeven zyn zwart, en met eene kleine witte vlek bezet; de ſpooren zyn nauwelyks zigtbaar.

Zyn hoofd, gelyk dat der meeſte mannetjes-dieren met gevorkte voeten, is bezet met twee hoornen, die zeer opmerkelyke byzonderheden vertoonen. Zy hebben een gemeenen oorſprong op den afſtand van twee duim van het einde van den ſnuit, daar beginnen zy zig van malkanderen te verwyderen, maakende een hoek van omtrent veertig graaden beneden het vel, het welk zy op eene zeer merkelyke wyze opligten; vervolgens lopen zy in eene regte lyn langs de randen van het hoofd, ſteeds bedekt met

(*) Door den Hoogleeraar ALLAMAND, te Leyden.

met het vel, maar op eene wyze, dat het oog hen zo gemaklyk kan volgen als het gevoel hen kan ontdekken, want zy maaken op de beenderen, daar zy aan gehegt zyn, een rand van een vinger breed hoogte. Boven aan den kop gekomen neemen zy eene andere rigting; zy verheffen zig loodregt boven het voorhoofdsbeen ter hoogte van drie duimen, zonder dat het vel, 't welk hen van alle kanten omringt, hen verlate. Op die hoogte krygen zy het geen men schyven of knobbels in de herten noemt. Deze kroonen het vel, 't welk van onderen overblyft. Uit het midden dier schyven vervolgen de hoornen op te klimmen, maar ongelyk. De linker hoorn verheft zig tot de hoogte van drie duimen en is gekromd aan zyn einde, dat in een punt uitloopt; zy brengt, bykans onmiddelyk boven de schyf, een scheutje voort, dat voorwaards gerigt en een half duim lang is. De regter hoorn heeft slegts twee en een half duim lengte, en daar komt een scheutje uit voort, dat nog kleiner is dan dat van de linker, dat eene agterwaardsche rigting heeft. De afbeelding, die naar het leevend dier gemaakt is, vertoont alles zo als ik het beschryf. Deze hoornen zyn zonder bast, glad, en van eene witte kleur, die een weinig naar het geele trekt. Zy hebben die kleine knobbeltjes of pareltjes niet gelyk de hertshoornen, en zyn dus ook zonder gooten.

Dit dier heeft niet zeer lang in dit land geleefd, en daar is geen blyk van zyn ouderdom gevonden; dus weet ik niet of hy zyne hoornen zou hebben laten vallen, gelyk onze rhebokken? en of die, welken hy hadt, nog maar in de beginzelen waren, en grooter, en meer getakt zouden geworden zyn.

Zo men dat gedeelte, 't welk zyn oorsprong heeft by den snuit, dat zig onder het vel van het aangezigt uitstrekt, en dat 'er tot aan de schyf toe mede bedekt blyft, als een gedeelte der hoornen beschouwt, kan men niet twyffelen of die hoornen zullen bestendig zyn, en in dit geval zal dit dier, even als de giraffe een zeer aanmerkelyke uitzondering verschaffen, in de klasse dier dieren, die volle hoornen hebben.

Maar men weet dat de hoornen der herten, der damherten, en der rhebokken, rusten of dragen, op twee verhevenheden van het voorhoofdsbeen. In onzen Indiaanschen rhebok zyn die uitsteekzels veel verhevener knobbels, welker verlengingen zig tusschen de oogen tot aan den snuit uitstrekken, en zig sterk op de neusbeenderen voegen, zo zy zig daar zelfs niet mede vereenigen, en één lighaam mede maaken; want welke pooging ik gedaan hebbe, om dwarsch door het vel een fyne punt tusschen beiden te brengen, is het my onmogelyk geweest dit uit te werken. Dewyl de overblyfzels van dit dier my niet toebehooren, speet het my geene vergunning te kunnen krygen, om het vel, dat deze beenderen bedekt, weg te nemen, en nauwkeurig te onderzoeken wat'er van de voorgestelde gedagte wezen mogt. Hoe het zy, dit dier kan de hoornen zo gemaklyk afleggen als het hert, dewyl zy boven op deze verhevenheden geplaatst zyn, en de schyven niet

ſterker aan dit ſteunpunt vaſt zitten dan in de andere dieren, die jaarlyks hunne hoornen verliezen. Dus ben ik zeer geneigd te denken, dat ons dier dezelve ook verlieſt. Maar het geen wy met zekerheid kunnen aanmerken is, dat dit zonderling maakzel eene byzondere ſoort formeert in de klaſſe der herkaauwende dieren, en niet eene enkele verſcheidenheid, gelyk de *cucuacu-apara* van Braziliё (*a*), die ten naaſten by van dezelfde grootte is.

In het midden van het voorhoofd, tuſſchen de twee verlengingen der knobbels of verhevenheden, daar ik ſtraks van geſproken heb, is een zagt, gerimpeld, en veerkragtig vel, in welks vouwen men eene klieragtige zelfſtandigheid bemerkt, waaruit eene ſtoffe vloeit, die reuk heeft.

Daar zyn agt ſnytanden in het onderſte kaakebeen, en zes baktanden aan weerszyde der kaakebeenen. Daar zyn daar te boven twee haaken in het bovenſte kaakebeen, gelyk by 't hert, die in den rhebok van Europa niet gevonden worden. Deze haaken werpen zig min of meer naar buiten en maaken een ligten indruk op de onderſte lip.

Hy heeft ſchoone, wel geſpleeten, oogen; beneden dezelve zyn twee traangooten, die zeer opmerkelyk zyn, door haare grootte en diepte, gelyk die van 't hert. Deze traangooten, die in den rhebok ontbreeken, met zyne twee haakswyze tanden, deeden my vroeger zeggen, dat ons dier meer trekken van gelykheid met het hert, dan met den rhebok vertoonde.

Hy heeft eene zeer lange tong; hy bediende zig daar niet ſlegts van om zyne traanputten te zuiveren, maar ook zyne oogen ſchoon te maaken, en zomtyds bragt hy zyne tong nog verder.

Zyne ooren hebben drie duimen lengte, zy zyn geplaatſt op een half duim afſtands van het onderſte gedeelte der verhevenheden, daar de hoornen op draagen. Zyn ſtaart is zeer kort, maar vry breed, hy is wit van onderen.

Het geheele maakzel van dit dier hadt dezelfde bevalligheid en dezelfde fraaiheid, als dat van onzen gewoonen rhebok; hy ſcheen evenwel rykelyker uitgedoſcht en levendiger te zyn. Hy hieldt 'er niet van, dat zy, welken hy niet kende, hem aanraakten; hy nam egter wat zy hem aanboden; hy at brood, geele wortelen, en alle ſoorten van gras. Hy was in een park, alwaar hy in de maanden maart en april togtig wierdt. Daar was een wyfje van een axis by hem, 't welk hy veel plaagde om het te dekken, maar hy was te klein om zyn oogmerk te kunnen bereiken. Hy ſtierf geduurende den winter van 1779.

Zie hier deszelfs afmeetingen:

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte des lighaams, van het einde van den ſnuit tot den oorſprong van den ſtaart . . .	2.	7.	0.
Hoogte van het voorſtel . .	1.	4.	0.

(*a*) Zie bladz. 216. van dit deel.

	voeten,	duimen,	lynen.
Hoogte van het agterſtel . . .	1.	6.	0.
Lengte van den kop, van het einde van den ſnuit af tot aan de ooren toe	0.	7.	0.
Afſtand tuſſchen het einde van den ſnuit, en het einde van de verlengingen der verhevenheden van het voorhoofdsbeen, die de hoornen onderſteunen . .	0.	2.	0.
Lengte van die verlengingen tot aan de plaats, waar zy zig boven den kop verheffen . . .	0.	5.	0.
Lengte der verhevenheden van het voorhoofdsbeen, die met het vel bedekt zyn, en in de ſchyven uitloopen .	0.	3.	0.
Lengte van den linker hoorn van de ſchyf af tot aan 't einde, in een regte lyn . . .	0.	3.	0.
Lengte van zyn ſcheutje . .	0.	0.	6.
Lengte van den regter hoorn, van zyn ſchyf af tot aan 't einde	0.	2.	6.
Lengte van zyn ſcheutje . . .	0.	0.	4.
Afſtand tuſſchen de hoornen op 't voorhoofdsbeen gemeeten	0.	2.	1.
Omtrek der hoornen beneden de ſchyf . .	0.	2.	0.
Lengte der ooren . . .	0.	3.	0.
Breedte der ooren	0.	2.	0.
Lengte der oogen van den eenen hoek tot den anderen	0.	1.	0.
Opening der oogen . . .	0.	0.	9.
Lengte van den ſtaart . . .	0.	3.	0.
Omtrek van den ſnuit agter de neusgaten . .	0.	4.	0.
Omtrek van den kop tuſſchen de hoornen en de ooren	0.	11.	0.
Omtrek van 't midden van den hals . .	1.	0.	0.
Omtrek des lighaams agter de voorſte beenen .	1.	9.	0.
Omtrek van 't midden des lighaams . . .	1.	10.	0.
Omtrek des lighaams voor de agterſte beenen . .	1.	9.	0.

DE KLEINE RHEBOKJES (*).

Men heeft, ſints eenigen tyd, den naam van kleine Rhebokjes of Rheetjes, (*Tragulus*) gegeeven aan kleine dieren van de heetſte landen van Afrika en Aſia, welken de Reisbeſchryvers bykans allen aangeduid hebben, onder den naam van klein hert, of kleine hinde; inderdaad gelyken de rhebokjes in 't klein naar 't hert, door de gedaante van den ſnuit, door de lugtigheid van 't lighaam, den korten ſtaart en het maakzel der beenen, maar zy verſchillen daar grootelyks van in geſtalte, dewyl de grootſte rhebokjes op zyn meeſt ſlegts de grootte van een haas kunnen haalen. Daarenboven hebben zy geene getakte hoornen op het hoofd; zommige zyn volſtrekt zonder hoornen, en zy die dezelve hebben, hebben die hol, geringd, en vry gelyk aan die der gazelles. Hunne kleine gevorkte voet, gelykt ook veel meer naar dien van den gazelle, dan naar dien van 't hert; en zy verwyderen zig eveneens van de herten en de gazelles, voor zo verre zy geene traangooten of diepzels onder de oogen hebben; hier door naderen zy tot de geiten, maar inderdaad zyn zy noch herten, noch gazelles, noch geiten, en maaken eene of meer afzonderlyke ſoorten. SEBA (*a*) geeft de

(*) Het kleine rhebokje. *Tragulus* in 't hedendaagſch latyn, in 't franſch *Chévrotains*. In Senegal *Guevei*, volgens de geſchreeven aanteekeningen ons door den Hr. ADANSON medegedeeld; het kleinſte rhebokje wordt *Guevei-kajor* genaamd, om dat het koomt uit de provintie van *Kajor*, in welker uitgeſtrektheid Kaap Verd en de aangrenzende landen gelegen zyn.

(*a*) Tabula quadrageſima & tertia. Num. 1. *Cerva parvula, Africana, ex Guinea, rubida, ſine cornibus. Licet admodum puſilla hæc ſit, tamen ſua in ſpecie maxima eſt; quum congeneres ejus plerumque aliquantum minores deprehendantur. Caput, magni cervi æmulum, cornibus tamen caret. Curſu ſaltuque velociſſime ſunt, longis, gracilibusque pedibus, in binas ungulas, uti in magnis cervis, concinnè fiſſis, innixæ: neque vero calcaneum in parvam ungulam elongatur, uti in proceris, ſed talus craſſus & rotundus eſt. Pilus dorſi ex fuſco rubet; ad ventrem & ſub collo albicat: Cauda minus longa, & longis diſperſiſque pilis veſtita ex fuſco, rubro, & albo variegatis. Suffraginis poſtica facies in hac dilutiſſimè ſpadicea eſt. Fæmellam hic repreſentamus. Pabulum horumce animalculorum cymæ ſunt graminum, aliarumque herbarum. Altiſſimos autem montes conſcendunt, difficillimè nec niſi ope tendicularum captandæ. Summas inter delicias ciborum, & pro ferina optima habentur; quo etiam nomine digniſſimorum munerum adminiſtratoribus, illis in locis, dono dantur.*

Num. 2. *Hinnulus, ſeu Cervus juvencus, pergracilis, Africanus. Salientis hic in geſtu conſtitutus, tenui gracilique eſt corpore, atque articulis, inſtar canis venatici, priori congener, & concolor. Auriculæ mediocriter prolixæ ſunt. Cauda, ſurſum recurvata, quaſi criſpata eſt. Maxilla inferior inſignes dentes á primo ortu gerit. Pedes tanquam res pretioſa, aurum circumcluſi, loco piſtillorum, ad Nicotianam in fiſtulas adigendam, uſurpantur. Sub* lit. A. *ejusmodi repreſentatur.*

Num. 3. *Cervus juvencus, perpuſillus, Guineënſis. Minima hæc ſpecies eſt inter omnes, quas hactenus hiſce in oris videre licuit: quamquam in noſtro muſæo pedes minoris adhuc aſſervemus, prout* lit. B. *demonſtrat. Dantur & aliæ ſpecies, quæ bina, nigricantia & acuminata cornicula gerunt; cujusmodi ſub* lit. C. *exhibuimus. Quotannis novo annulo notantur cornicula, quorum è numero ætas animalculi ſupputatur: id quod in bobus quoque obtinere, notiſſimum eſt. Summus Ruſſorum Imperator, quando muſæi mei perluſtrandi gratia ad me*

beſchryving en de afbeeldingen van vyf rhebokjes; het eerſte onder de benaaming van *kleine Afrikaanſche hinde van Guinée, roodagtig, zonder hoornen.* Het tweede onder den naam van *Fan*, of *het jong Afrikaanſch hert, zeer dun.* Het derde onder dien van *het jong zeer klein hert van Guinée.* Het vierde onder dien van *de kleine Surinaamſche hinde, roodagtig en met witte vlekken geteekend;* en het vyfde onder den naam van *Afrikaanſch hert met rood hair;* van deze vyf rhebokjes door Seba gegeeven, zyn het eerſte, het tweede, en het derde, blykbaar het zelfde dier; het vyfde dat grooter is dan de drie eerſte, dat veel langer en donkerer vaal hair heeft, koomt ons voor niet dan eene verſcheidenheid van die zelfde eerſte ſoort te zyn; het vierde, 't welk de Auteur voor een Surinaamſch dier opgeeft, is, naar onze gedagten, wederom niet anders dan eene tweede verſcheidenheid van die ſoort, die niet dan in Afrika en in de zuidelyke deelen van Aſia gevonden wordt, en wy zyn zeer geneigd te denken, dat Seba kwalyk onderrigt geweeſt is, als hy zegt dat dit dier van Suriname kwam. Alle de Reisbeſchryvers maaken gewag van deze kleine herten of rhebokjes in Senegal, in Guinée, en in de Ooſt-Indiën; geen zegt dezelve in Amerika gezien te hebben; en zo het rhebokje met gevlakt vel, daar Seba van ſpreekt, inderdaad van Suriname kwam, moet men vermoeden, dat het van Guinée of van eenige ander zuidelyk land van de Oude wereld daar gebragt is geweeſt; maar daar ſchynt eene tweede ſoort van rhebokjes te zyn, wezendlyk verſchillende van alle die, welken wy ſtraks hebben aangeweezen, die ons alleenlyk verſcheidenheden van de eerſte ſchynen te zyn. Dit tweede rhebokje heeft kleine hoornen, die ſlegts een duim lang zyn, en een duim omtreks hebben; die hoorntjes zyn hol, zwartagtig, wat gekromd, zeer puntig, en aan de baſis met drie of vier dwarſche ringen bezet, wy hebben in des Konings kabinet de voeten van dit dier (*b*) met een zyner hoornen gezien, en deze deelen alleen zyn genoeg om te toonen, dat het of een rhebokje, of een gazelle is, veel kleiner dan andere gazelles. Kolbe (*c*), van deze diertjes gewag maakende, heeft by geval gezegd, dat hunne hoor-

inviſere dignabatur, centum mihi aureos offerebat, ſi tam puſillum ipſi cervum procurare poſſem: ſed votis excidi, quidquid impenderim operæ.

Tabula quadrageſima & quarta. Num. 2, *Cervula Surinamenſis; ſubrubra, albis maculis notata. Caput, pectus, abdomen, & pedes exceperis, quæ unicoloria ſunt; reliquum, ex rufo luteum, maculis albis undique, tygridis in modum, variegatur; auriculæ grandes, longæ; cauda brevis obtuſa. Curſus rapiditate incredibili vel magnum cervum ſuperat. Memorabile eſt cervos Americanos adeò puſillos eſſe: quum dentur, leporem qui magnitudine haud excedunt, & omnium maxima ſpecies altero tanto circiter major ſit, quam quæ hac tabula repræſentatur. Cornua vero nunquam gerunt, & pro ſapidiſſima ferina habentur.*

Tabula quadrageſima & quinta. Num. 2. *Cervus Africanus, pilo rubro. Parvus quidem eſt, at iſta tamen in ſpecie cervorum maximus, quem hic repreſentamus, ex oris Guineæ oriundus. Egimus de his animalculis jam prægreſſis in tabellis. Interim ut, quantum licet, ſpecierum exhiberetur varietas, hunc quoque æri curavimus incidi: ſiquidem & ſpecie & pilo diſcrepet ab aliis. Pilus ei longior eſt, coloris ex fuſco longè obſcurioris, quam in præcedentibus. Pedes etiam & crura longiora ſunt, & concinnè admodum fabrefacta. Cæterum cum prioribus convenit.* Seba, *Vol. I. pag.* 70 *en* 73.

(*b*) Zie hier agter de beſchryving van het rhebokje. Zie ook in de vorige noot No. 3.

nen gelyk waren aan die van 't hert, en dat dezelve takken hebben naar evenredigheid van den ouderdom der dieren. Dit is blykbaar eene dwaaling, die door de enkele beschouwing dezer hoornen duidelyk wedersprooken wordt.

Deze dieren zyn van een bevallig maakzel, en zeer wel geëvenredigd in hunne kleine gestalte: zy doen verbaasde sprongen, maar kunnen waarschynlyk niet lang agter een loopen, dewyl de Indiaanen hen in den loop vangen (*d*). De Negers maaken 'er insgelyks jagt op, en dooden hen met stokken, of kleine zagaijen; men zoekt hen veel, om dat hun vleesch uitmuntend lekker is.

De getuigenissen der Reisbeschryveren vergelykende, schynt het ons toe: 1°. dat het rhebokje, waarvan wy de afbeelding geeven (*Pl. XLIV*) en dat geene hoornen heeft, het rhebokje der Oost-Indiën is: 2°. dat het rhebokje, 't welk hoornen heeft, dat van Senegal is door de inboorlingen *guevei* genaamd. 3°. Dat niet dan het mannetje alleen van den guevei hoornen heeft (*e*), en dat het wyfje, even als dat van den *grimme*, 'er geene heeft. 4°. Dat het rhebokje met witte vlakken geteekend, 't welk SEBA zegt dat in Suriname gevonden wordt, integendeel in de Oost-Indiën, en byzonderlyk op Ceylon (*f*), alwaar het *memina* heet, wordt gevonden. Derhalven moet men besluiten, dat 'er (ten minsten tot heden toe) maar twee soorten

(*c*) In Congo, Viga, Guinée, en andere plaatsen by de Kaap de Goede-hoop, vindt men eene soort van geit, waaraan ik den naam geef van *geit van Congo*. Deze diertjes worden nooit grooter dan eene haas, maar zy zyn verwonderlyk schoon en wel geëvenredigd; hunne hoornen zyn gelyk aan die van het hert, en hebben ook takken naar evenredigheid des ouderdoms: zy hebben zulke aartige en kleine pootjes, dat men dikwils het onderste gedeelte gebruikt, om de tabak in de pyp aan te dringen, men beslaat dezelve in goud of zilver. *Description du Cap de Bonne-Espérance*, *par* KOLBE, *tom. III. pag.* 39.

(*d*) De inwooners van een klein eiland by Java bragten ons hinden, die de grootte hebben van een haas en welken deze Indiaanen in den loop vangen. *Voyage de* LE GENTIL, *Paris* 1725. *tom. III. pag.* 73..... *idem*, *pag.* 93.— Zie hier nog eene soort; het zyn kleine en wonderlyk bevallige dieren met zeer kleine zwarte hoornen, en zeer dunne pooten, die, naar evenredigheid van hun lighaam, vry lang, maar zo dun zyn, dat sommige nauwelyks de dikte van een tabakspyp hebben; ik zend 'er u een in goud gevat, enz.... deze kleine dieren zyn ten uitersten vaardig in 't loopen en doen verbazende sprongen, althans naar de grootte van hun lighaam afgemeeten; ik heb 'er onder die, welken wy gevangen hebben, gezien, die over een muur van tien of twaalf voeten hoogte sprongen. De Negers noemen hen *herten koningen*. *Voyage de Guinée par* BOSMAN, *pag.* 252.

(*e*) In 't koningryk Acara, op de goudkust in Guinée, vindt men zulke kleine hinden; dat zy niet meer dan agt of negen duimen in de hoogte haalen kunnen; hunne pootjes zyn niet langer en dikker dan een tandpen; de mannetjes hebben twee hoornen, over den hals gekromd, van twee of drie duimen lengte; zy zyn zonder takken, gedraaid, zwart en schitterende als git. Men kan niets aartiger, tammer, en liefkozender begrypen dan deze kleine dieren; maar zy zyn zo zwak en teder, dat zy niet verdraagen kunnen over Zee gevoerd te worden, en hoe veele moeite en zorg de Europeërs genomen hebben om hen naar Europa te brengen, is het hen onmogelyk geweest daar in te slaagen... *Voyage de* DESMARCHAIS, *tom. I. pag.* 31.— Zie ook *l'Histoire générale des Voyages*, *par M. l'Abbé* PREVOST, *tom. IV. pag.* 75.

(*f*) Daar is op 't eiland Ceylon een dier, dat niet grooter is dan een haas, 't welk men *Memina* noemt, maar dat volmaakt naar een damhert gelykt; het is grys met wit gevlekt, en deszelfs vleesch is uitmuntend om te eeten. *Relation de Ceylan*, *par* ROBERT KNOX, *Lijon* 1693. *tom. I. pag.* 90. — Zie ook *l'Histoire générale des Voyages*, *par M. l'Abbé* PREVOST, *tom. VIII. pag.* 545.

van rhebokjes zyn, de memina of het Indiaanſch rheetje zonder hoornen, de *guevei* of het Guineeſch rheetje met hoornen ; dat de vyf rheetjes van Seba ſlegts verſcheidenheden van den memina zyn, en dat het kleinſte rheetje, 't welk men in Senegal *guevei-kajor* heet, ſlegts eene verſcheidenheid van den guevei is. Voor het overige kunnen alle deze dieren niet leeven, dan in overmaatig heete klimaaten; zy zyn zo teder, dat men veel moeite heeft om hen leevende naar Europa over te brengen, alwaar zy niet kunnen beſtaan, maar in korten tyd ſterven. Zy zyn zagtaartig, gemeenzaam, liefkoozende, en van de bevalligſte geſtalte; zy zyn buiten alle vergelyking de kleinſte dieren met gevorkte voeten; volgens dien regel van gevorkte voeten moeten zy ſlegts in kleine getale voortbrengen; maar wegens hunne kleinheid moeten zy in tegendeel by yder dragt veele jongen werpen. Wy verzoeken hen, die gelegenheid hebben om ze waar te neemen, ons wegens het geene van deze twee gevolgen waar moge zyn, te willen onderrigten. Wy denken, dat zy maar een of twee jongen tevens voortbrengen, gelyk de gazelles, de rhegeiten, enz. maar miſſchien is de dragt der wyfjes korter, en werpen zy meermaalen, want zy zyn in grooten getale in de Indiën, op Java, op Ceylon, in Senegal, in Congo, en in alle de andere zeer heete landen, en daar worden geene in Amerika, of in eenige der gematigde landen van de Oude wereld gevonden.

DE MAZAMES.

Mazame was in de Mexikaanſche taal de naam van 't *hert*, of liever de naam van 't geheele geſlagt der *herten*, der *damherten*, en der *rhebokken*. HERNANDES, RECCHI, en FERNANDES, die ons dezen naam hebben overgebragt, onderſcheiden twee ſoorten van mazames, beide gemeen in Mexiko en in nieuw Spanje; de eerſte en de grootſte, waaraan zy enkel den naam van mazame geeven (*a*), heeft een hoorngeſtel, gelyk aan dat van den Europiſchen rhebok, dat is te zeggen, hoornen, die zes of zeven duimen lang zyn, welker einde verdeeld is in twee punten, en die ſlegts eenen ſcheut in het middelſte gedeelte van den grooten tak hebben. De tweede, welken zy *Temamaçame* noemen, is kleiner dan de mazame, en heeft enkelde hoornen zonder ſcheuten, gelyk die van een jong hert. Het koomt ons voor, dat deze twee dieren waarſchynlyk rhebokken zyn, waarvan de eerſte volſtrekt van de zelfde ſoort is als de Europiſche rhebok, en de andere ſlegts eene verſcheidenheid uitmaakt; ook ſchynt het ons toe, dat deze rhebokken, of *mazames* en *temamaçames* van Mexiko dezelfde zyn, als de *Cuguacu-apara* (*b*) en de *Cuguacu-été* van Braſilie; en dat de eerſte in Cayenne *Cariacou*, of *Woud-hinde*, en de andere *kleine Cariacou* of *Biche des Paletuviers* (*c*) *Poel-hinde* genaamd wordt. Schoon niemand vóór ons deze

(*a*) De Mazame ſeu Cervis, cap. 14..... *Hos* (Telethlalmaçame *ſcilicet &* Temamaçame) *ego potiùs computaverim inter* Capreos (*quam inter Cervos*).... *Mazames caprarum mediocrium, paulòve majori conſtant in magnitudine; pilo teguntur cano & qui facilè avellatur, fulvoque; ſed lateribus & ventre candentibus..... Cornua geſtant juxta exortum lata, ac in paucos parvoſque teretes ac præacutos ramos diviſa, & ſub eis oculos, quarum imaginem exhibemus* (fig. pag. 324); *deinde in quodam damarum genere, quas* Mecatichichiltic *aut* Temamaçame *appellant, breviſſimis cornibus acutiſſimiſque, coloris fulvi, fuſci & infernè albi, quarum quoque præſtita eſt imago* (fig. pag. 325). Nard. Ant. Recchus apud Hernandeſium, lib. IX. cap. 14. pag, 324 & 325.

(*b*) *Nota.* De afbeelding, welke men in Piſon, pag. 98. onder den naam van *Cuguacu-été* vindt, gelykt volmaakt naar onzen rhebok, en men behoeft dezelve ſlegts met die van den mazame van RECCHI te vergelyken, om te bemerken dat dit het zelfde dier is. Deze cuguacu-été van Piſon heeft tak-hoornen, ondertuſſchen zegt Marcgrave, die de afbeelding niet geeſt, dat hy geene tak-hoornen heeft, en dat het de *Cuguacu-apara* is, die hoornen met drie ſcheutjes heeft. Het is waarſchynlyk, dat, dewyl, in die ſoort van de rhebokken, het wyfje geen hoornen heeft, een dezer dieren, door Marcgrave aangeduid, het wyfje van het andere was. De beſchryving, welke deze Auteurs van deze dieren geeven, laat geen twyfel over, of het zyn rhebokken volſtrekt gelyk aan de Europiſche.

(*c*) *Cervus major corniculis breviſſimis. Biche des bois*, Woud-hinde. *Cervus minor paluſtris corniculis breviſſimis. Biche des Paletuviers*, Poel-hinde. Dus genaamd, omdat zy zig gemeenlyk in de moeraſſen en in poelen onthoudt. Men geeft in dit land (*Cayenne*) den naam van hinde onverſchillig aan het wyfje van het hert, en aan het hert zelven, ſchoon het tak-hoornen op den kop heeft. BARRERE, *Eſſay d'hiſtoire naturelle de la France équinoxiale, Paris 1741. pag. 171 & 172.*

deze dieren by malkander gebragt heeft, vermoeden wy echter, dat daar omtrent noch zwaarigheden, noch twyffelingen zyn zouden, zo SEBA (*d*) niet in 't hoofd hadt gekreegen, om onder de naamen van *mazame* of *temamaçame* twee geheel verſchillende dieren te geeven. Het zyn niet meer rhebokken met digte en getakte hoornen, het zyn gazelles met holle en gedraaide hoornen; het zyn geene dieren van nieuw Spanje, ſchoon de Schryver hen daarvoor opgeeft, het zyn integendeel Afrikaanſche dieren; deze dwaalingen van SEBA zyn aangenomen door de meeſte Auteuren, die naderhand geſchreeven hebben; zy hebben niet getwyfeld of deze dieren, door SEBA aangeweezen onder de naamen van *mazame* en *temamaçame*, waren Amerikaanſche dieren, en dezelfde als die, waarvan HERNANDES, RECCHI en FERNANDES, gewag gemaakt hadden; de verwarring van naam is gevolgd geworden van eene misvatting in de zaaken; in gevolge daarvan heeft de een deze dieren aangeduid onder den naam van *kleine rhebokjes*, (*e*), en de ander onder dien van *gazelles* (*f*) of van *geiten*; de Hr. LINNÆUS ſchynt hier egter de dwaaling vermoed te hebben, want hy heeft die niet aangenomen, hy heeft den mazame op de lyſt der herten geſteld, en even als wy gedagt, dat die Mazame van Mexiko (*g*) hetzelfde dier is als de cuguacu van Braſilië.

(*d*) Tabula quadrageſima ſecunda. Num. 3. *Mazame ſeu Cervus cornutus, ex novâ Hiſpaniâ. Hæc ſpecies omnino differt ab illâ quam Guinea profert. Capite & collo, craſſis curtiſque eſt, & bina gerit tornata quaſi cornicula, in acutum recurvumque apicem convergentia, retrorſum reclinata. Auriculæ grandes, flaccidæ: at oculi venuſti. Cauda craſſa, obtuſa. Pilus totius corporis ſubrufus eſt, paulò tamen dilutior, qui caput & ventrem tegit. Femora cum pedibus admodum habilia.*

Num. 4. *Cervus.* Macatlchichiltic, *ſive* Temamaçame *dictus. Horum ingens numerus per alta montium & rupum novæ Hiſpaniæ divagatur, qui gramine, foliis herbiſque victitantes, curſu ſaltuque velociſſimi ſunt. Europæos cervos habitu referunt, ſed inſtar hinnulorum, valde parvi. Cornua tornata, recurvatum in acumen convergunt, quæ ſingulis annis novâ ſpirâ aucta, ætatem animalis produnt. Cornuum color coracinus. Oculi aureſque magni & agiles. Dentes prægrandes & lati. Cauda pilis longis obſita: brevioribus & dilute ſpadiceis univerſum corpus veſtitur.* FR. HERNANDESIUS, *aliam prorſùs horum ideam exhibet, putans veram hanc eſſe ſpeciem capricervarum, è quibus lapis bezoar acquiritur: quâ tamen de re diverſa penitùs percepimus. Notiſſimum eſt lapidem bezoar fortuitâ quâdam concretione, in ventriculo animalium naſci, haud ſecus ac in renibus & veſicâ hominum calculi generautur. Neque una dumtaxat animantium ſpecies lapides hoſce profert; ſed varia cervorum, caprarum, hædulorum & aliorum, quorum in ventriculo plerumque iſti concreſcunt, nucleum ſeu baſin, dante fruſtulo quodam ligni, ſtraminis culmo aut lapillo; quæ, ſi non comminuta nec comeſa diglutiuntur, in ventriculum delata, diſſolvi nequeunt: his tunc ibi detentis circum accreſcit calcaria quædam cruſta, ſenſim aucta; donec à tunicâ ventriculi ſecedens lapis, ita conflatus, cum excrementis per alvum exoneretur.* SEBA.

(*e*) Tragulus, Temamaçame..... Tragulus, Mazame. KLEIN, *de quadr. pag.* 21.

(*f*) *Hircus cornibus teretibus, erectis, ab imo ad ſummum ſpiraliter intortis..... Capra novæ Hiſpaniæ.* La chèvre de la Nouvelle-Eſpagne. BRISSON, *Regn. animal. pag.* 72. (Le Mazame de SEBA).... *Hircus cornibus teretibus circa medium inflexis; ab origine ad flexuram ſpiraliter canaliculatis, à flexurâ ad apicem levibus..... Gazella novæ Hiſpaniæ.* La gazelle de la Nouvelle-Eſpagne. BRISSON, *Regn. animal. pag.* 70. (Le Temamaçame de SEBA.)

(*g*) *Bezoardicus. Cervus cornibus ramoſis, teretibus, erectis: ramis tribus. Mazama.* HERNAND. *Mex. pag.* 324. *Cuguacu, &c.* Marcgrav. *Braſil. pag.* 235. PISO, *Braſil. pag.* 98. RAY, *Quadrup. pag.* 90. *Habitat in America auſtrali.* LINN. *Syſt. nat.* edit. X. pag. 67.

Om te bewyzen 't geen wy hier ter nederſtellen, bouwen wy op dit *factum*, dat 'er noch gazelles, noch kleine rheetjes in nieuw Spanje zyn, even weinig als in eenig ander gedeelte van Amerika; dat 'er vóór de ontdekking van die nieuwe wereld even min geiten, als gazelles waren, en dat alle, die 'er tegenwoordig zyn, uit de Oude wereld derwaards gebragt zyn, dat de waare mazame van Mexiko het zelfde dier is, als de cuguacu-apara van Brafilië; dat de naam *cuguacu* wordt uitgeſprooken *couguacou*, en dat dit dier by verbaſtering *cariacou* wordt genaamd in Cayenne, van waar het ons leevende onder dien zelfden naam van cariacou is toegezonden, en wy zullen 'er hier de beſchryving van geeven; vervolgens zullen wy onderzoeken, welke de ſoorten der twee dieren, door Seba onder de valſche naamen van *mazame* en *temamaçame* gegeeven, wezen mogen; want om eene dwaaling te verdelgen is het niet genoeg, dezelve niet aan te neemen, men moet 'er ook de oorzaak van opſpooren, en de uitwerkzels van aanwyzen.

De gazelles en de rheetjes zyn dieren, die zig niet dan in de heetſte landen van de Oude wereld onthouden; zy kunnen niet in gemaatigde, en nog minder in koude ſtreeken leeven, zy hebben derhalven noch de Noordſche landen kunnen bezoeken, noch door die landen van de oude naar de nieuwe wereld overgaan. Ook heeft geen Reisbeſchryver, geen Hiſtorieſchryver van de nieuwe wereld gezegd, dat aldaar ergens gazelles of rheetjes gevonden wierden; de herten en rhebokken daarentegen zyn dieren van koude en gemaatigde klimaaten; zy hebben derhalven door de Noordſche landen kunnen doortrekken, en men vindt hen inderdaad in de beide werelden. Men heeft in onze hiſtorie van 't hert gezien (*h*), dat het Kanadaſch hert hetzelfde is als het Europeïſch; dat het alleenlyk kleiner valt, en dat 'er ſlegts eenige ligte verſcheidenheden zyn in de gedaante der hoornen en de kleur van 't hair. Wy kunnen zelfs by het geen wy gezegd hebben nog byvoegen, dat 'er in Amerika zo veele verſcheidenheden onder de herten zyn als in Europa, en dat zy allen egter tot dezelfde ſoort behooren: Eene dezer verſcheidenheden, waarvan wy de afbeelding gegeeven hebben (*i*), is het hert van Korſika kleiner en bruiner dan het gemeen hert; wy hebben ook geſprooken van witte herten en hinden, en wy hebben gezegd, dat die kleur door hunnen ſtaat van huiſſelykheid veroorzaakt wordt; men vindt hen in Amerika (*k*) zo wel als onze gemeene herten, en onze kleine bruine herten; de Mexikaanen, die deze witte herten in hunne parken onderhielden, noemden hen de *koningen der herten*; maar eene derde verſcheiden-

(*h*) Zie in het VI deel van dit werk, het artikel van het damhert, bladz. 65.

(*i*) Zie het VI deel van dit werk, bladz. 26. *Pl. III.*

(*k*) *Inter cervorum genera, quæ apud novam hanc Hiſpaniam adhuc mihi videre licuit (præter* candidos *totos, quos* reges Cervorum *eſſe Indi ſibi perſuaſère, nuncupantque a colore* Yztac-mazame, *& vocatos* Tlamacaz quemacatl), *primi ſunt quos vocant* Aculliame, *Hiſpanicis omninò ſimiles formâ, magnitudine ac reliquâ naturâ; minores his apparent* Quauht maçame, *ſed uſque adeo a cæterorum timiditate alieni, ut vulnerati homines ipſos adoriantur ac ſæpe numerò interimant: hos ſequuntur magnitudine* Tlalhuicamaçame, *qui formâ & moribus eſſent eis omninò ſimiles, ni timidiores viderentur; Minimi omnium* Temamaçame *ſunt.* Nard. Ant. Recchus, *apud* Hernand. *pag.* 324 *&* 325.

heid, daar wy geen gewag van gemaakt hebben, is die van het hert van Duitſchland, gemeenlyk het *hert van het Ardenner-woud*, of *Brandhirſch*, door de Duitſchers geheeten; het is ten minſten zo groot als onze grootſte herten van Frankryk, en het verſchilt 'er van door even duidelyke kenmerken; het is donkerer van hair, minder zwartagtig op den buik, het heeft op den hals en de keel langer hairen als de bok, ter welker oorzaake de ouden (*l*), en de hedendaagſchen (*m*), den naam van *Tragelaphus* of *Bokhert* aan hetzelve gegeeven hebben. De rhebokken zyn ook in Amerika, en zelfs in grooten getale, gevonden; wy kennen 'er geene in Europa dan twee verſcheidenheden, de roſſe en de bruine (*n*), de laatſte zyn kleiner dan de eerſte, maar zy gelyken malkanderen in alle andere opzigten, en zy hebben beiden getakte hoornen; de mazame van Mexiko, de cuguacuapara van Brazilië, en de cariacou of boſch-hinde van Cayenne, gelyken volkomen naar onze roſſe geiten: het is genoeg de beſchryvingen te vergelyken om overtuigd te zyn, dat alle die naamen ſlegts het zelfde dier beteekenen; maar de temamaçame, welke wy gelooven van de cuguaeu-été van Brazilië te zyn, de kleine cariacou of *biche des Paletuviers*, poel-hinde van Cayenne, zou wel alleenlyk eene verſcheidenheid kunnen zyn, van de Europiſche verſchillende, de temamaçame is kleiner, en heeft ook witter buik dan de mazame, gelyk onze bruine geit witter buik, en kleiner geſtalte heeft dan de roſſe geit, zy ſchynen daar egter van te verſchillen in de hoornen, die enkel en zonder ſcheuten zyn in de figuur, welke RECCHI daarvan gegeeven heeft, maar zo men acht geeft, dat in onze rhebokken en herten de hoornen geene ſcheuten hebben in het eerſte, en zomtyds zelfs in het tweede jaar van hunnen ouderdom, zal men geneigd zyn te denken, dat de temamaçame van RECCHI van dien ouderdom was, en dat hy om deze reden niet dan enkele hoornen zonder ſcheuten hadt. Deze twee dieren koomen ons derhalven voor als loutere verſcheidenheden in de ſoort van de rhebok; men zal daar omtrent gemaklyk overtuigd worden, zo men de afbeeldingen en de plaatſen der Schryveren, die wy aangehaald hebben, ver-

(*l*) *Eâdem eſt ſpecie* (Cervi ſcilicet) *barbâ tantum & armorum villo diſtans, quem* Tragelaphon *vocant; non alibi quam juxta Phaſin amnem naſcens.* PLIN. *Hiſt. Nat. lib. VIII. cap.* 33. *Nota.* Dit ras van herten wordt thans in de boſſchen van Duitſchland gevonden, gelyk men hen ten tyde van PLINIUS vondt in de landen, die door de Phaſis beſproeid worden.

(*m*) Agricola, *Tragelaphum interpretatur, germanicè dictam feram* ein Brandhirſch. *Tragelaphus, inquit, & cervus in ſylvis cubant..... Tragelaphus ex hirco & cervo nomen invenit, nam hirci quidem inſtar videtur eſſe barbatus, quòd ei villi nigri ſint in gutture & in armis longi; cervi verò gerit ſpeciem; eo tamen multo eſt craſſior & robuſtior. Cervinus etiam ipſi color inſidet, ſeu nonnihil nigreſcens, unde nomen Germanicum traxit. Veruntamen ſuprema dorſi pars cinerea eſt, ventris ſubnigra, non ut cervis candida, atque illius villi circa genitalia nigerrimi ſunt. Cæteris non differunt uterque in noſtris ſylvis, quamquam plures tragelaphi in his, quæ finitimæ ſunt Boëmicis, quam in aliis reperiuntur.* AGRICOLA *apud* GESNERUM, *Hiſt. quadr. pag.* 296 & 297. — *Alterum cervi genus ignotius quod Græco nomine* Tragelaphus *dicitur. Priore* (*Cervi ſcilicet vulgaris*) *majus, pinguius, tum pilo denſius & colore nigrius; unde Germanis, a ſemiuſti ligni colore,* Brandhirſch *nominatur; hoc in Miſenæ ſaltibus, Boëmiæ vicinis, capitur.* FABRICIUS *apud* GESNERUM, *pag.* 297, *cum icone pag.* 296.

(*n*) Zië in het VI deel dezer Nat. Hiſt. het artikel van den Rhe, pag. 84.

gelykt met de afbeelding en de befchryving, welke wy hier geeven van den cariacou, die ons uit Cayenne is toegekoomen, en welken wy eenige jaaren in Bourgonje onderhouden hebben; men zal, wél op dat verfchil acht geevende, zien, dat het niet groot genoeg is om den cariacou van de foort van rhebok af te fcheiden.

Nu blyft ons nog over te onderzoeken, wat inderdaad die twee dieren zyn, door SEBA onder de valfche naamen van *mazame* en van *temamaçame* gegeeven. De enkele befchouwing der afbeeldingen, buiten zyne befchryving, welke wy vroeger in de nooten aangetrokken hebben, bewyft dat het dieren van het geflagt der geiten of gazelles, en niet van dat der herten of rhebokken, zyn. Het gebrek van baard en het maakzel der hoornen toonen dat het geene bokken, maar gazelles zyn, en die afbeeldingen van SEBA vergelykende met de gazelles, die wy befchreeven hebben, heb ik herkend, dat zyn gewaande *temamaçame van nieuw Spanje*, de *kob* of *kleine bruine koe van Senegal* is: Het maakzel, de kleur, en de grootte der hoornen zyn dezelfde, de kleur van 't hair is ook dezelfde, en verfchilt alleenlyk van die der andere gazelles, voor zo verre zy niet wit, maar vaal is onder den buik, gelyk in de zyden; en wat den gewaanden *mazame* betreft, fchoon hy in 't algemeen naar de gazelles gelykt, verfchilt hy egter in 't byzonder van alle die, waarvan wy hier voor de optelling gemaakt hebben; maar wy hebben in het kabinet van den Hr. ADANSON, waarin hy de zeldzaamfte voortbrengzels van Senegal verzameld heeft, een opgezet dier gevonden, 't welk wy *Nagor* genaamd hebben ter oorzaake van de gelykheid van deszelfs hoornen met die van den nanguer (*o*). Dit dier wordt gevonden in de nabuurige landen van 't eiland Gorée, van waar het door den Hr. ANDRIOT aan den Hr. ADANSON gezonden is, en het heeft kenmerken, welken SEBA aan zyn gewaanden *mazame* geeft: het heeft eene bleek roffe kleur over het geheele lighaam, en heeft den buik niet wit gelyk de andere gazelles; het heeft de grootte van den rhebok; zyne hoornen zyn geen zes duimen lang, zy zyn byna glad, ligt gekromd, en voorwaards gerigt; maar minder dan die van den nanguer; wy geeven 'er hier de afbeelding van op (*Pl. XLVIII*). Dit dier, door SEBA gegeeven onder den naam van mazame of Amerikaanfch hert, behoort dan integendeel tot de Afrikaanfche geiten of gazelles, welke wy hier onder de benaaming van nagor voegen by de twaalf andere gazelles, waarvan wy hier voor de hiftorie en afbeelding gegeeven hebben.

(*o*) *Capra à D. Andriot miffa. Differt à nanguer. Longitudo ab apice roftri ad anum quatuor ferè pedum; ab ano ad pectus duo pedes cum dimidio. Altitudo a pedibus anticis ad dorfum duo pedes & tres pollices; a pedibus pofticis duo pedes cum dimidio. Ventris longitudo inter pedes pedem unum & tres pollices; ventris craffities decem pollices. Caput longum novem pollices. altum fex, latum quatuor cum dimidio. Cornua longa quinque pollices cum dimidio; lata unum pollicem cum dimidio. Apices cornuum diftant fex pollicibus; aures longæ quinque pollicum, cornua bafi 1 ad 2 annulis levibus cincta; color totus rufus. Pili mediocres, rigidi, lucidi, unum pollicem longi, corpori non adpreffi.* Gefchreeven noot, die gevoegd was by het opgezette dier, 't welk de Hr. ADANSON ons geleend heeft, om het te laaten afteekenen.

De Seve del. C. F. Fritzsch sc.

LE GUIB.

BESCHRYVING VAN DEN GUIB.

De Guib (*Pl. XLII*) is ten naaſten by van de grootte van een damhert, hy heeft eene geſpleeten hoef en holle hoornen, die eenige overeenkomſt hebben met die van den bok en den ram; de ooren zyn groot en de ſtaart is kort; de lange en dunne pooten toonen aan, dat dit dier zeer gezwind ter loop is; de hoorns (*Pl. XLIII. fig.* 1, *die den regter hoorn vertoont*), zyn agt en een halve duim lang, en hebben vier duimen en een halven omtreks aan de baſis, en zyn naar agteren gerigt en een weinig naar-om hoog geboogen; derzelver kleur is bruin of zwartagtig, zy hebben twee in de lengte loopende ribbetjes (*AB*) die elk eene ſlag van eene krullyn maaken, van het eene eind van den hoorn tot aan het ander.

Het hair van den guib (*Pl. XLII*) is van eene vaale kleur op den kop, op den hals, op den rug, op het kruis, de zyden des lighaams, den ſchouder, den arm, den dye, den buitenkant van den voorarm van het been en van de pypen, en over het grootſte gedeelte van den ſtaart met een mengzel van wit en donker kaſtanje bruin; beneden aan het voorhoofd en langs het agterſt gedeelte van het neusbeen, en eene zeer ſmalle ſtreep van dezelfde kleur, die my is voorgekoomen zig van het onderſt van het voorhoofd op het bovenſt en het agterſt van den kop, langs den hals, den rug, het kruis tot aan het eind van den ſtaart toe uit te ſtrekken, wiens laatſte hairen ook kaſtanje bruin van kleur zyn; deze ſtreep was met witte hairen op den rug vermengd by den guib, die ten onderwerp voor deze beſchryving gediend heeft; zyn vel was op zommige plaatſen van hair ontbloot, zo dat 'er eenige afgebrooken plekken waren in de ſtreep van donker kaſtanje bruin, die van het neusbeen over het geheele lighaam tot aan den ſtaart toe loopt; de buitenkant van den voorarm, en van den pyp van den voorſten poot, is vermengd met vaal en donker kaſtanje bruin; het benedenſt van het onderſt kaakbeen is wit, daar zit eene kleine vlak van dezelfde kleur onder het oog, eene groote boven aan de voorſte zyde van den hals, en een andere onder aan; daar zitten ook een of twee witte vlakken op den ſchouder, en veertien of zelfs zeſtien op het onderſt der zyden van het kruis, op de buikzyde en op het bovenſt van den dye; het agterſt gedeelte van den rug en van de zyden des lighaams, en het kruis worden door vyf of zes witte banden gekruiſt en doorſneeden; twee andere ſtreepen, van dezelfde kleur ſtrekken zig in de lengte uit van den ſchouder over de zyden des lighaams, tot by het kruis en den dye; de bovenſte in de lengte loopende ſtreep is naar den ſchoft toe naar om hoog gekeerd, kruiſt een of twee der dwarſche ſtreepen van den rug, en eindigt aan de tweede of derde; de onderſte in de lengte loopende ſtreep is ook met zyn voorſte gedeelte boven den ſchouder gekromd, en loopt

onder een of twee der eerſte dwarſche banden van den rug door; men ziet door de onzekerheid van het getal der vlakken of der ſtreepen, waarvan wy ſpreeken, dat het niet juiſt eveneens is op de beide zyden des lighaams, maar, in weêrwil van die onregelmaatigheid, gelyken de ſtreepen door hunne rigting veel naar de riemen van een tuig of zadel, dat het dier op zyn lighaam zoude hebben; de borſt en de buik zyn van eene donker kastanje bruine kleur met eenige tinten vaal; het bovenſt gedeelte van den binnenkant van den arm is wit, het onderſte heeft een mengzel van zwartagtig bruin en vaal; de binnenkant van het been is gedeeltelyk wit en gedeeltelyk vaal; de binnenkant der pypen is geheel wit; de kogels, het agterſt van den koot en de kroon zyn zwartagtig bruin, met eenig mengzel van vaal; het voorſte van den koot is wit.

De Sève, del. C.F.F. sc.

BESCHRYVING VAN DE GRIMME.

Ik heb van de Grimme ſlegts de beenderen van den kop gezien, (*Pl. XLIII, fig.* 2 *en* 3) benevens een ſtuk van het onderſt kaakbeen, de hoorns (*AA*), de ooren (*BB*, *fig.* 2), eenige lappen van het vel van den kop (*fig.* 2), en de pypen en voeten der vier pooten; de Hr. ADANSON heeft alle die ſtukken uit Senegal medegebragt, en ons gezegd, dat zy van de kleinſte ſoort van gazellen in dat land waren; dit bewyſt dat men den naam van *gazelle* aan dieren geeft, die zeer verſchillende van elkanderen zyn; want die, waarvan wy hier ſpreeken, verſchilt veel van de gazelle, van den kevel, van de korine en van de antilope, door het maakzel van den kop; daar zit aan de zyden des bovenſten kaakbeens, tuſſchen de eerſte baktanden en de neusbeenderen, de oogputten (*C*, *fig.* 3) en de opening (*D*) der neusgaten (*E*), een zo groot en zo diep indrukzel, dat de twee zyden des kaakbeens ſlegts eene zeer dunne en zeer doorſchynende plaat maaken, die tegen het middelſchot van den neus zit aangeplaatſt; die indrukzels maaken de agterneusgaten naauwer, en verkleinen dezelve tot eene zeer geringe holte: ik ken niet een ander dier, dat zodanig van maakzel zy; het voorhoofdsbeen is ook zeer verſchillend van dat van de gazellen, het heeft eene bolrondheid in het midden (*F*), de hoornen zitten op een vry grooten afſtand voorby de oogputten geplaatſt, en ſtaan naar agteren gerigt, zy hebben ſlegts omtrent twee en een halven duim lengte, en twee duimen agt lynen omtreks aan de baſis; zy zyn een weinig ſchuinſch naar om hoog, en met hun eind naar binnen geboogen; zy hebben kleine ribbetjes, die zig byna van het eene eind tot het ander uitſtrekken, eenige ringen naar de baſis toe, en ſlegts voetſpooren van ringen op het midden hunner lengte; zy zyn zwartagtig van kleur.

Daar zitten zes baktanden aan elke zyde van de beide kaakbeenderen; het eind van het onderſte kaakbeen was afgebrooken, en daar was niet een der ſnytanden overig.

Het hair van het midden des neusbeens, van het voorhoofd en van den kruin van den kop, hadt eene bruine aſchgraauwe kleur, dat van de zyden van het neusbeen was ros; al dat hair was ſtyf, dat van het bovenſt van den kop maakten eenen toupet (*G*, *Pl. XLIII*, *fig.* 2), die anderhalven duim lengte hadt; de hairen van het voorſte gedeelte van dien toupet ſtonden ſchuinſch naar agteren gerigt, die van het agterſt daarentegen ſtonden ſchuinſch naar voren, en die van het midden ſtrekten zig regt naar om hoog uit, de pypen en de voeten der vier pooten hadden eene bruine aſchgraauwe kleur; daar zaten geene borſtels op het bovenſt gedeelte van den voorſten kant der voorpooten, en ik heb op den binnenkant der ooren

geen voetſpoor van witte vlakken gezien, gelyk by de gazelle, den kevel en de korine.

De grimme verſchilt van deze drie dieren, door de groote uitgeſtrektheid der indrukzelen van de zyden des bovenſten kaakbeens, door het maakzel des voorhoofds, door de plaatſing en de rigting der hoornen, door den toupet van het bovenſt van den kop, door de kleuren van het hair van het neusbeen, van het voorhoofd, van het bovenſt van den kop, van de pypen en van de voeten der vier pooten; ik heb het vel niet gezien, dat de indrukzelen des bovenſten kaakbeens bedekte, dus weet ik niet of hetzelve traanputten maakte, gelyk 'er reden is om zulks te vermoeden uit het maakzel der beenderen.

Het is my voorgekoomen, dat de grimme een weinig kleiner is dan de rhebok en de gazelle.

BESCHRYVING
VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET,
DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURLYKE HISTORIE
VAN DEN BUBALUS, DEN CONDOMA EN DEN GUIB.

No. MCLXXXV. *Het geraamte van een bubalus.*

De ſmoel van het geraamte van den Bubalus (*Pl. XXXIX*) is zeer lang, en heeft weinig breedte, dezelve is langwerpiger dan die van het paard, van den ſtier, van het hert, enz. Het bekkeneel van het hert, van het damhert, en van den rhebok, is vooruitſteekende naar agteren toe voorby het voorhoofdsbeen; by den ſtier ſtrekt het agterhoofdsbeen zig niet veel meer dan het voorhoofdsbeen naar agteren uit; ten dien opzigte heeft de bubalus meer overeenkomſt met den ſtier, dan met het hert; want zyn voorhoofdsbeen ſteekt meer naar agteren uit, dan het overige des bekkeneels, onderſtellende dat de ſmoel naar voren gerigt zy; die vooruitſteeking des voorhoofdsbeens ter plaats van de uitſteekzelen, die de hoornen draagen, geeft lengte aan het voorhoofdsbeen, en maakt den afſtand, die tuſſchen de hoornen en de oogen is, grooter dan by het hert, de gazellen, enz.; deze afſtand, die ook zeer groot is by den ſtier koomt daarvan daan, dat het bekkeneel geheel onder het voorhoofdsbeen van den bubalus zit, ten naaſtenby, gelyk dat van den ſtier; het voorhoofdsbeen is een weinig bolrond onder de hoornen, en holrond tuſſchen de oogputten; daar zit eene nog dieper holligheid voor elken oogput.

De hoorns (*Pl. XXXIX en XL, fig.* 1) van het geraamte, dat ten onderwerp voor deze beſchryving dient, ſtaan aan hunne baſis ſlegts tien lynen van elkanderen af; derzelver onderſt gedeelte ſtaat ſchuinſch naar buiten, en naar om hoog gerigt, vervolgens krommen zy zig naar om hoog, en eindelyk wederom naar agteren; die hoorns zyn bruin, zy hebben meer of min groote vooruitſteekende en dwarſche ringen, en kleine in de lengte loopende groefjes, behalven aan de punt, die byna glad is, men wordt daar ſlegts eenige voetſpooren van in de lengte loopende groefjes aan gewaar.

De ſnytanden zyn ten getale van agt in het bovenſt kaakbeen, zy zyn allen afgebrooken, daar zitten zes baktanden aan elke zyde van de beide kaakbeenderen; de eerſte van boven is my toegeſcheenen kleiner te zyn, dan by het hert en den ſtier.

De wervelbeenderen van den nek zyn, naar evenredigheid, minder lang

dan die van het hert, en ten naaſtenby van dezelfde lengte als die van den ſtier; het derde, het vierde en het vyfde wervelbeen, hebben het doornagtig uitſteekzel langer dan by het hert.

De wervelbeenderen van den rug, de ribben, het borſtbeen en de valſche wervelbeenderen van het heiligbeen, zyn in hetzelfde getal voorhanden, als by den ſtier en het hert; de ribben zyn minder breed als die van den ſtier, en zy gelyken meer naar die van het hert.

De valſche wervelbeenderen van den ſtaart ontbreeken in het geraamte, waarvan wy hier ſpreeken; de beenderen van de pooten gelyken veel meer naar die van het hert, dan naar die van den ſtier, vooral door hunne afmeetingen, gelyk men zulks uit de volgende tafel zien kan.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den kop, van het eind des bovenſten kaakbeens tot aan de tuſſchenruimte der hoornen	1.	3.	8.
Breedte van den ſmoel	0.	1.	11.
Breedte van den kop, ter plaatſe der oogputten	0.	4.	10.
Lengte des onderſten kaakbeens, van het eind der ſnytanden af tot aan de kromte van deszelfs takken	0.	10.	7.
Lengte van het onderſt kaakbeen, voorby de ſnytanden	0.	1.	5.
Breedte, ter plaats van de ſtangruimtens	0.	0.	11.
Hoogte der takken, van het onderſt kaakbeen tot aan het knokkelwyze uitſteekzel toe	0.	3.	11.
Hoogte tot aan het kroonswyze uitſteekzel	0.	5.	7.
Breedte ter plaats van de kromte der takken	0.	2.	7.
Breedte der takken, onder de groote uitranding	0.	1.	9.
Dikte van het voorſte gedeelte des beens van het bovenſt kaakbeen	0.	0.	1.
Breedte van dat kaakbeen, ter plaats van de ſtangruimtens	0.	1.	10.
Afſtand tuſſchen de oogputten en de opening der neusgaten	0.	6.	11.
Lengte van die opening	0.	3.	3.
Breedte	0.	1.	6.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen	0.	7.	2.
Breedte	0.	0.	6.
Breedte der oogputten	0.	2.	0.
Hoogte	0.	1.	7.
Lengte der hoornen	1.	0.	0.
Omtrek aan de baſis	0.	7.	6.
Afſtand tuſſchen de ſny- en baktanden	0.	3.	8.
Lengte van het voorſte gedeelte des bovenſten kaakbeens, dat voor de baktanden zit	0.	4.	6.
Lengte van de grootſten dier tanden buiten het been	0.	0.	7.
Breedte	0.	1.	1.
Dikte	0.	0.	5.
Lengte van het gat des eerſten wervelbeens, van boven naar beneden	0.	0.	7.
Lengte van de eene zyde naar de andere	0.	1.	1½.
Lengte der zydelingſche uitſteekzelen, van voren naar agteren	0.	2.	10.
Lengte van het lighaam des tweeden wervelbeens	0.	2.	8.
Hoogte van het doornagtig uitſteekzel	0.	1.	1.

	voeten,	duimen,	lynen.
Breedte	0.	2.	5.
Hoogte van het langſte doornagtig uitſteekzel, het welk dat van het zevende wervelbeen is	0.	1.	8.
Lengte van dat gedeelte der ruggegraat, hetwelk uit de wervelbeenderen van den rug beſtaat	1.	7.	0.
Hoogte van het doornagtig uitſteekzel des vierden wervelbeens, dat het langſte is	0.	6.	3.
Breedte van dat van het laatſte, dat het breedſte is	0.	1.	1.
Lengte van het lighaam des laatſten wervelbeens, dat het langſte is	0.	1.	3.
Lengte van het lighaam, van het eerſte, dat het kortſte is	0.	1.	0.
Lengte der eerſte ribben	0.	6.	4.
Hoogte van den driehoek, welken zy maaken	0.	3.	9.
Breedte, ter breedſte plaats	0.	2.	2.
Lengte van de agtſte rib, die de langſte is	1.	2.	0.
Lengte van de laatſte der valſche ribben, die de kortſte is	0.	9.	6.
Breedte van de breedſte rib	0.	1.	1.
Breedte van de ſmalſte	0.	0.	3.
Lengte van het borſtbeen	0.	11.	4.
Breedte van het zesde been, dat het breedſte is	0.	2.	2.
Breedte van het eerſte been dat het ſmalſte is	0.	0.	9.
Breedte van het doornagtig uitſteekzel des vyfden wervelbeens van de lendenen, dat het breedſte is	0.	1.	5.
Breedte van dat van het laatſte, dat het ſmalſte is	0.	0.	9.
Lengte van het zydelingſch uitſteekzel des vierden wervelbeens van de lendenen, dat het langſte is	0.	2.	2.
Lengte des lighaams van op één na het laatſte lendenen-wervelbeen	0.	1.	5.
Lengte van het heiligbeen	0.	4.	3.
Breedte van deszelfs voorſte gedeelte	0.	4.	7.
Breedte van deszelfs agterſte gedeelte	0.	1.	3.
Lengte van den bovenkant des heupenbeens	0.	3.	11.
Hoogte des beens, van het midden der panswyze holligheid af tot aan het bovenſt van het been	0.	6.	0.
Breedte boven de panswyze holligheid	0.	0.	10.
Middellyn van die holligheid	0.	1.	4.
Lengte van de goot, van de eironde gaten af tot aan deszelfs agterſte eind toe	0.	1.	5.
Breedte in het midden	0.	3.	6.
Diepte van de goot	0.	1.	1.
Lengte der eironde gaten	0.	2.	2½.
Breedte	0.	1.	7.
Breedte van het bekken	0.	3.	9.
Hoogte	0.	5.	0.
Lengte van het ſchouderblad	0.	9.	3.
Lengte van deszelfs baſis	0.	4.	10.
Lengte der agterſte zyde	0.	8.	11.
Lengte der voorſte zyde	0.	8.	9.
Breedte van het ſchouderblad op de ſmalſte plaats	0.	1.	2.
Hoogte van den doorn op de verhevenſte plaats	0.	1.	0.
Middellyn van de panswyze holligheid	0.	1.	2.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het fchouderbeen	0.	7.	6.
Omtrek op de dunfte plaats	0.	2.	9.
Lengte van den ellepyp	0.	11.	6.
Dikte op de dikfte plaats	0.	0.	10.
Hoogte van den elleboogs-knokkel	0.	2.	5.
Lengte van het ftraalbeen	0.	9.	6.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	11.
Lengte van het dyebeen	0.	9.	1.
Middellyn van deszelfs kop	0.	1.	1.
Omtrek van het midden des beens	0.	2.	10.
Lengte der kniefchyven	0.	1.	4.
Breedte	0.	1.	5.
Dikte	0.	0.	10.
Lengte van het fcheenbeen	0.	10.	9.
Omtrek van het midden des beens	0.	2.	9.
Hoogte van de voorhand	0.	1.	1.
Lengte van het hielbeen	0.	3.	5.
Hoogte van het wigge en fchipbeentje, te zamen genoomen	0.	0.	8.
Lengte der pypen van de voorfte pooten	0.	7.	9.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	8.
Lengte der pypen van de agterfte pooten	0.	7.	6.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	7.
Lengte van de beenderen der eerfte regelen	0.	2.	1.
Lengte van de beenderen der tweede regelen	0.	1.	0.
Lengte van de beenderen der derde regelen	0.	1.	8.

N°. MCLXXXVI. *Een kop van een bubalus.*

Deze kop (*Pl. XL, fig.* 2) is dikker, dan die (*fig.* 1) van het geraamte, onder het voorgaand nommer bygebragt, en de hoorns van den kop, waarvan wy hier fpreeken, zyn naar evenredigheid nog grooter dan die van dat geraamte; daar is een afftand van flegts vier lynen tuffchen derzelver onderfte einden; zy verfchillen flegts daarin van de hoornen van het geraamte, dat zy eene zwarte kleur hebben, en dat hunne ringen naar evenredigheid veel grooter zyn op het voorfte, dan op het agterfte gedeelte; de neusbeenderen ftrekken zig niet even hoog uit als aan den kop van het geraamte; deze verfchillen fchynen evenwel niet voldoende te zyn, om deze twee koppen aan dieren van verfchillende foorten toe te fchryven; die van het tegenwoordig nommer koomt miffchien van een mannetje, en de ander van een wyfje van dezelfde foort; daar is geene reden om te denken, dat het verfchil in ouderdom dat der grootte van de hoornen heeft kunnen veroorzaaken, want het geraamte, dat de kleinfte hoorns heeft, is volwaffchen, dewyl men 'er de zamenvoegingen der uitfteekzelen niet meer aan gewaar wordt.

	voeten,	duimen,	lynen.
Breedte van den kop, ter plaats van de oogputten	0.	5.	5.
Afftand tuffchen de oogputten en de opening der neusgaten	0.	7.	4.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen	0.	9.	0.
Breedte	0.	0.	9.

	voeten,	duimen,	lynen.
Breedte der oogputten . . .	0.	2.	3.
Hoogte	0.	1.	8.
Lengte der hoornen	1.	7.	3.
Omtrek aan derzelver basis . . .	0.	10.	7.

No. MCLXXXVII. *Hoorns van een bubalus.*

Deze hoorns zitten aan een stuk van het voorhoofdsbeen vast, zy zyn byna even groot als de voorgaanden, en verschillen slegts door hunne rigting van dezelve; hun eind is niet naar agteren geboogen.

No. MCLXXXVIII. *Een hoorn van een condoma.*

Deze hoorn (*Pl. XLI, fig.* 2) is gedraaid; dezelve beschryft door zyne kromte omtrent anderhalven slag van eene zeer langwerpige krullyn; hy is twee voeten en een halven lang in een regte lyn gemeeten, drie voeten en agt duimen, indien men zyne kromtens volgt; hy heeft negen duimen en een halven omtreks aan de basis; hy heeft een ribbetje, dat zig over zyne geheele lengte uitstrekt; het overige van zynen omtrek is rondagtig, behalven op eenigen afstand onder de punt, alwaar twee ribbetjes loopen en eene vlakke kant tusschen beiden; de kleur van dien hoorn is grys, men ziet op deszelfs oppervlakte dwarsche en golvende rimpels, die aan elke zyde der in de lengte loopende rib beginnen, en die op de tegenovergestelde zyde aan die van het ribbetje eenen hoek maaken, waarvan de top naar om laag gerigt is; die hoorn is hol en van dezelfde zelfstandigheid als die van den stier, van den bok, van den ram, enz.; door zyne gedaante gelykt hy meer naar de hoornen van den bok, dan van eenig ander dier; daar is in het kabinet een geraamte van eene geit van Angora, welker hoorns slegts daarin van den hoorn van den condoma, waarvan wy hier spreeken, verschillen, dat zy minder dik en zeer veel kleiner zyn; zy hebben kromten en ribben, gelyk aan de krullynige kromten en aan de ribbetjes van dezen hoorn.

Daar wordt in de fraaije verzameling van uitgezogte stukken, welke myn Hr. de marquis DE MARIGNY vergadert, om de studie der Natuur by de kennis der fraaije Konsten te voegen, een geheele kop van een condoma (*Pl. XLI, fig.* 1) bewaard, met gelyke hoornen aan dien, waarvan wy hier spreeken, men zegt dat dezelve uit Thibet is overgebragt; de smoel is breeder dan die van den bok, en de opening der neusgaten veel korter; daar zitten indrukzelen in het voorhoofdsbeen, en het voorste eind der eigenlyke neusbeenderen is anders uitgerand als by den bok; de kop van den condoma verschilt niet minder van die der rammen, der gazellen, der buffels en der ossen; het is my voorgekoomen, dat de smoel en het voorhoofdsbeen van dien kop meer overeenkomst hebben met den smoel en het voorhoofd der herten, der damherten en der rhebokken, schoon de opening der neusgaten naar evenredigheid nog korter zy; maar daar zit geen indrukzel voor de oogputten, gelyk by die dieren, noch ook eenige voetspooren van haaktanden in het bovenst kaakbeen, gelyk by het hert; de baktanden van den kop van den condoma, waarvan wy hier spreeken, zyn in stukken gebroo-

ken; de hoorns hebben tot twee voeten en tien of elf duimen lengte in eene regte lyn gemeeten, drie voeten elf duimen volgens de kromtens, en agt duimen en een halven omtrek aan de basis; deze hoorns zyn geheel en puntig aan het eind, maar zy zyn gepolyst; hunne kleur is vermengd met zwartagtige, loodkleurige en witagtige tinten; daar zyn dwarsche golven, die zwartagtig zyn, en die met de holle golven overeenkwamen, voor dat die hoorns gepolyst waren; de grootste in de lengte loopende rib strekt zig van de basis van den hoorn, tot over het grootste gedeelte van derzelver lengte uit, en verdwynt vyf duimen onder hun eind; de tweede rib is vier of vyf duimen lang, en eindigt op dezelfde hoogte als de groote.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den kop, van het eind des bovensten kaakbeens tot aan de tusschenwydte der hoornen . .	1.	0.	0.
Breedte van den smoel	0.	2.	8.
Breedte van den kop ter plaats van de oogputten .	0.	6.	4.
Breedte van het bovenst kaakbeen ter plaats van de stangruimtens	0.	3.	2.
Afstand tusschen de oogputten en de opening der neusgaten	0.	5.	3.
Lengte van die opening	0.	2.	10.
Breedte	0.	1.	11.
Breedte der oogputten	0.	2.	6.
Hoogte	0.	2.	0.

No. MCLXXXIX. *Een andere hoorn van een condoma.*

Deze hoorn is gepolyst, hy heeft eene geelagtig bruine kleur, en is twee voeten en eenen duim lang in eene regte lyn gemeeten, en twee voeten tien duimen volgens deszelfs kromtens, hy is aan de beide einden afgebrooken, het dikke eind heeft agt duimen en een halven omtrek, en het kleine slegts drie duimen; de hoorn is van binnen over zyne geheele lengte hol, om dat hy onder het digte stuk is afgezaagd, dat hetzelve eindigde; men heeft de holte aan het dunne eind van den hoorn ook nog geöpend, om daar een kromhoorn van te maaken.

No. MCXC. *De hoorns van een guib.*

Deze hoorns zitten aan het voorhoofdsbeen en aan het vel, dat gedeeltelyk vergaan is, van het dier vast; derzelver beschryving is in die van den guib opgegeeven.

B. ad vivum del. C. F. Fritzsch. sc.

LE CHEVREUIL DES INDES.

De Seve del. C. F. Fritzsch sc.

LE CHEVROTAIN.

BESCHRYVING VAN DEN KLEINEN RHEBOK.

De zogenaamde kleine Rhebok is het kleinste van alle dieren met gespleeten hoeven, ten minsten van allen, welken wy kennen; hy is niet veel meer dan een voet lang, van het eind van den neus af tot aan het begin van den staart toe; de vaale kleur van zyn hair, zyne lange en ranke pootjes, zyne korte staart, en een voorkoomen van gezwindheid in zyne evenredigheden, hebben hem met het hert doen vergelyken, en in het fransch den naam van *Chévrotain* doen geeven; het groot verschil, dat tusschen de kloekte van deze twee dieren plaats heeft, heeft dat rheetje opmerkelyker doen worden dan het zoude geweest zyn, indien het grooter ware geweest; men staat verbaasd van in hetzelve een groot hert in het klein te zien, een volwasschen hert, dat zo klein is als de vrugt van ons hert; maar indien men dit rheetje slegts met eenige oplettenheid gade slaat, erkent men ligtelyk, dat het van eene zeer verschillende soort is van die van het gewoone hert.

De smoel is niet zeer breed; de neus staat zo veel voor uit als de bovenste lip, gelyk by het hert, het damhert, en den rhebok, en niet naar agteren, gelyk de neus van de bokken, van de rammen en van de gazellen; de smoel heeft weinig breedte, de oogen zyn groot, de agterste pooten hebben meer lengte dan de voorste, omdat zy de pypen veel langer hebben; dat rheetje heeft geene traanputten, gelyk de herten, de gazellen, enz.; maar daar zit tusschen de tweede regels der vingeren, en voornamelyk van de agterste voeten, een klein ondiep kuiltje; ook gelykt het maakzel van den voet eenigermaate naar dien van den voet der gazellen; ik heb geene bosjes hair aan de voorpooten, noch ook op de agterpooten, gevonden by een jong rheetje, dat in wyngeest bewaard was, gelyk ook niet aan het opgezette vel van twee volwassenen, de eenigsten, welke ik gezien heb.

Het eind van den smoel van het jonge rheetje (*Pl. XLIV*), het bovenst en de zyden van den kop, van den hals, van de borst en van het lyf, het kruis, de agterste zyde van den staart, de buitenkant der ooren, de schouder, de arm, de buitenkant van den voorarm, van het been en van den dye, een gedeelte van den binnenkant van het been, de voorste pypen en voeten, hadden verschillende tinten vaal of ros; het bovenst van het neusbeen, van den kop, van den hals en van het lighaam, hadden eene donker rosse kleur met bruin vermengd; het ros van de beenen, van de zyden van den kop, van den hals en van het lyf was helder en byna vaal; het benedenst des ondersten kaakbeens, de keel, het onderst van de borst, de buik, een gedeelte van den binnenkant van het been en van den voorarm, het voorste gedeelte der pypen en der agterste voeten, en de voor-

ſte zyde van den ſtaart hadden eene witagtige kleur; het onderſt van den hals hadt gedeeltelyk die zelfde, en gedeeltelyk eene vaale kleur; dit jonge rheetje hadt welgemaakte ſnytanden, en de baktanden begonden ook reeds door te koomen; de afmeetingen van dit diertje worden in de volgende tafel opgegeeven.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten, van het eind van den ſmoel tot aan den aars	0.	8.	0.
Lengte van den kop, van het eind van den ſmoel tot aan het agterhoofd	0.	2.	3.
Omtrek van den ſmoel, agter de neusgaten	0.	1.	8.
Omtrek van den bek	0.	1.	8.
Afſtand tuſſchen de neusgaten, om laag gemeeten	0.	0.	2.
Lengte van het oog, van den eenen hoek tot den anderen	0.	0.	5.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden, wanneer zy geöpend zyn	0.	0.	3.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek, en het eind der lippen	0.	1.	0.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor	0.	0.	8.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen, in eene regte lyn gemeeten	0.	0.	9.
Dezelfde afſtand, over de kromte van het neusbeen	0.	1.	1.
Omtrek tuſſchen de oogen en de ooren	0.	4.	0.
Lengte der ooren	0.	1.	1.
Breedte van derzelver baſis, over de buitenſte kromte gemeeten	0.	1.	0.
Afſtand tuſſchen de beide ooren, om laag gemeeten	0.	0.	9.
Lengte van den hals	0.	1.	2.
Omtrek digt by den kop	0.	2.	4.
Omtrek by de ſchouders	0.	3.	9.
Hoogte	0.	1.	1.
Omtrek des lighaams, agter de voorpooten	0.	4.	2.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart	0.	1.	0.
Omtrek aan zyn begin	0.	0.	6.
Lengte van den arm, van den elleboog tot aan den knie	0.	1.	7.
Omtrek op de dikſte plaats	0.	1.	6.
Omtrek van de knie	0.	1.	0.
Lengte van den pyp	0.	1.	4.
Omtrek op de dunſte plaats	0.	0.	8.
Omtrek van den kogel	0.	1.	0.
Lengte van den koot	0.	0.	4.
Omtrek van den koot	0.	1.	0.
Omtrek van de kroon	0.	0.	11.
Hoogte, van het onderſt van den voet tot aan den knie	0.	2.	2.
Afſtand van den elleboog tot aan den ſchoft	0.	1.	4.
Afſtand van den elleboog tot aan het onderſt van den voet	0.	3.	8.
Lengte van den dye, van den kniefchyf tot aan de waade	0.	2.	3.
Omtrek by den buik	0.	2.	3.
Lengte van den pyp, van de waade tot aan den kogel	0.	2.	4.
Omtrek	0.	0.	9.
Hoogte der hoeven	0.	0.	4.
Lengte van den voorhoef af tot aan de hiel toe, aan de voorſte voeten	0.	0.	4.
Lengte aan de agterſte voeten	0.	0.	4½.

Breedte

De Seve, del. C.F.F. sc.

	voeten,	duimen,	lynen.
Breedte der beide hoeven, te zamen genoomen aan de voorste voeten	0.	0.	3.
Breedte aan de agterste voeten . . .	0.	0.	2.
Afstand tusschen de beide hoeven . . .	0.	0.	1.
Omtrek van de beide hoeven, te zamen genoomen aan de voorste voeten	0.	0.	10.
Omtrek aan de agterste voeten . . .	0.	0.	11.

De volwasschen rheetjes, waarvan ik melding gemaakt heb, hadden veel minder vaal en ros dan het jong, dat ik zo even beschreeven heb; het bruin vertoonde zig duidelyker op het bovenst van den kop van den hals en van het lyf; daar liepen twee streepen van eene rosse kleur, met bruin vermengd, op het onderst van den hals, tusschen de witte streepen, eene dwarsche streep van dezelfde kleur voor op de borst, en eene vaale streep die zig langs de borst en den buik uitstrekte; voor het overige hadden alle de deelen, die witagtig van kleur waren, by het jonge rheetje, eene fraaije witte kleur by de volwassenen, behalven de pooten daar byna geen hair meer op zat; de opgezette vellen van deze rheetjes waren hard geworden, en door de uitdrooging mismaakt; men kan evenwel een denkbeeld geeven van de grootte van dat dier en van de evenredigheden van deszelfs voornaame deelen, ik zal daarom eenige afmeetingen opgeeven op die vellen genoomen, waaraan de beenderen van den kop en de pooten nog vast zitten.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten, van het eind van den smoel tot aan den staart . .	1.	0.	6.
Lengte van den kop, van het eind van den smoel tot aan het agterhoofd	0.	3.	6.
Omtrek van den bek	0.	2.	8.
Afstand tusschen den voorsten hoek en het eind der lippen	0.	1.	8.
Afstand tusschen den agtersten hoek en het oor .	0.	0.	9.
Afstand tusschen de voorste hoeken der oogen, in eene regte lyn gemeeten	0.	1.	0.
Dezelfde afstand over de kromte van het neusbeen .	0.	1.	4.
Omtrek tusschen de oogen en de ooren gemeeten .	0.	5.	2.
Lengte van den stomp van den staart . .	0.	1.	8.
Lengte van den arm, van den elleboog tot aan den knie	0.	2.	6.
Omtrek van den knie	0.	1.	1.
Lengte van de pypen der voorste pooten . .	0.	1.	7.
Omtrek op de dunste plaats . . .	0.	0.	8.
Lengte van de pypen der agterste pooten . .	0.	3.	0.
Omtrek	0.	0.	9.

Het rheetje heeft in het onderst kaakbeen agt snytanden (*AB*, *Pl. XLV*, *fig.* 1), die daarin naar die van het hert, van het damhert, van den rhebok en van de gazellen gelyken, dat de middelste tanden (*A*) veel meer breedte aan hun eind hebben, dan de andere (*B*); de tweede en de derde tand zyn zeer smal, de laatste (*B*) is niet veel breeder; het bovenst kaak-

been heeft geene ſnytanden, maar het heeft twee zeer lange hondstanden (*CD*), die plat zyn op de zyden, ſchuinſch naar om laag en naar buiten gerigt, en naar agteren geboogen zyn; zy zyn tot zes lynen lang buiten het been, ſchoon hunne einden afgebrooken zyn, eene en een derde lyn breedte, en twee derde lyn dikte; zy ſteeken buiten den bek uit; deze tanden koomen door hunne plaatſing met de haaktanden van het hert overeen, maar zy verſchillen daar van door hunne gedaante; daar zitten ſlegts vier baktanden in elke zyde van de beide kaakbeenderen, dat getal is minder dan dat der baktanden van de dieren met een geſpleeten hoef, die van het rheetje verſchillen daar ook veel van door hunne gedaante; de eerſte van boven. en de twee eerſten (*EF*) van onderen, gelyken meer naar die van een vleeſch-eetend dier, gelyk de hond, de kat, de leeuw, de tyger, enz. dan naar die van de dieren met een geſpleeten hoef; op een na de laatſte tand van het onderſt kaakbeen heeft drie reijen punten, en meer lengte van voren naar agteren gemeeten, dan de laatſte, zynde het tegendeel van het geen men byna in alle dieren met geſpleeten hoeven aantreft; ondertuſſchen heeft het rheetje, gelyk die dieren, de baktanden bekleed met een zwartagtigen kalk met glimmende tinten van vergulde bronskleur, of van zekere markaſſiet-ſteenen.

De Seve del. C. F. Fritzsch. sc.

LE CARIACOU.

BESCHRYVING VAN DEN CARIACOU.

De Cariacou (*Pl. XLVI*) heeft veel overeenkomſt met het hert, met het damhert en met den rhebok; maar het is my voorgekoomen, dat hy nog meer naar het damhert, dan naar de twee andere genoemde dieren geleek, voor zo veel het mogelyk geweeſt is daar over te oordeelen door het individu, dat ten onderwerp voor deze beſchryving gediend heeft, en dat een wyfje was. Het gewei van het mannetje, met dat van het hert, van het damhert en van den rhebok vergeleeken zynde, zoude gewiſſelyk zekerer kentekenen hebben opgeleverd; deze wyfjes cariacou was gelyk de deine, van eene gemiddelde grootte tuſſchen die van de hinde en van de zeeg; zy hadt een ſpitſer ſmoel dan die van de hinde, en langer dan die van de zeeg, en ten naaſtenby van dezelfde gedaante als die van de zeeg; de pooten waren minder lang en een weinig dunner, dan die van de hinde, en ten naaſtenby van dezelfde lengte, maar minder dun, dan de pooten van de zeeg; de hals was minder verheven dan die van de hinde, en byna even lang als die van de deine en van de zeeg; de ſtaart was langer dan die van de hinde, en byna even lang als die van de deine; het lyf was meer gevuld dan dat van de zeeg, enz. Deze wyfjes cariacou hadt geene diepe traanputten, gelyk die van de hinde en van de deine; maar zy waren getekend door eene kleine holligheid, die van hair ontbloot was, en welke men by de zeeg niet aantreft.

De omtrek van den neus, het voorſte gedeelte van elke zyde van de bovenſte lip, waren zwart, en daar zat een vlak van die zelfde kleur op het midden van de beide zyden der onderſte lip; het neusbeen, de kruin van den kop, het agterhoofd, de buitenkant der ooren, het bovenſt van den hals, de ſchoft, de rug en het kruis, waren van eene zwartagtig bruine kleur, wanneer men dezelve ſlegts van verre beſchouwde; maar deze deelen van digt by beziende, onderſcheidde men daar evenveel vaal als zwartagtigs aan; het eind van elk hair was zwartagtig; daar zat vaal onder dit zwart, en laager een bruin aſchgraauw, dat helderer en zelfs licht wierdt by den wortel van de hairen; de zyden van den kop, de zyden en het onderſt van den hals, de ſchouders, de buitenkant van den arm, de zyden des lighaams, de buitenkant van den dye en van het eigenlyk gezegde been, en de pypen van de agterſte pooten waren van eene vaale kleur, het binnenſt van het oor, het benedenſt des onderſten kaakbeen, de oxel, de binnenkant van den arm, de pyp der voorſte pooten, de binnenkant van het eigenlyk gezegde been en de vier voeten, hadden eene gemengde kleur uit wit en vaal te zamen geſteld. Het agterſt gedeelte van de borſt, de buik, de liezen, de binnenkant van den dye, de billen en het onderſt van den

ſtaart, waren wit, het bovenſt van den ſtaart hadt eene vaale kleur, vermengd met bruin over het grootſte gedeelte zyner lengte; de punt was wit, en daar zat zwart tuſſchen het wit en het vaal, dat met bruin vermengd was. Het langſte hair van het dier zat op den ſtaart, en was vier duimen lang, terwyl dat van den rug ſlegts omtrent twee duimen hadt.

Daar zat aan den binnenkant van de enkels een bosje hair, dat uit witte hairen was te zamengeſteld, en daar zat op het middelſt onderſt gedeelte van den buitenkant van den pyp van den agterſten poot een zwartagtige wrat, die negen lynen lang, zeer ſmal, en met lange en witte hairen omzet was, die ook eenen ſoort van borſtel of kwaſt ſcheenen te maaken.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten, van het eind van den ſmoel tot aan den aars	3.	11.	0.
Hoogte van het voorſte ſtel	2.	3.	6.
Hoogte van het agterſte ſtel	2.	5.	0.
Lengte van den kop, van het eind van den ſmoel tot aan het agterhoofd	0.	9.	6.
Omtrek van den ſmoel agter de neusgaten	0.	6.	0.
Omtrek van den bek	0.	6.	4.
Afſtand tuſſchen de hoeken des onderſten kaakbeens	0.	3.	0.
Afſtand tuſſchen de neusgaten, om laag gemeeten	0.	0.	9.
Lengte van het oog, van den eenen hoek tot den anderen	0.	1.	1.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden, wanneer zy open zyn	0.	0.	9.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en het eind der lippen	0.	5.	4.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor	0.	2.	9.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen, in eene regte lyn gemeeten	0.	2.	2.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen	0.	3.	4.
Omtrek van den kop voor de hoornen	1.	3.	0.
Lengte der ooren	0.	4.	9.
Breedte van derzelver baſis, over de buitenſte kromte gemeeten	0.	4.	5.
Afſtand tuſſchen de beide ooren, om laag gemeeten	0.	2.	4.
Lengte van den hals	0.	1.	0.
Omtrek by den kop	0.	11.	3.
Omtrek by de ſchouders	1.	4.	4.
Hoogte	0.	6.	0.
Omtrek agter de voorpooten gemeeten	2.	3.	6.
Omtrek op de dikſte plaats	2.	9.	0.
Omtrek voor de agterpooten	2.	0.	8.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart	0.	6.	4.
Omtrek aan zyn begin	0.	3.	6.
Lengte van den arm, van den elleboog tot aan de knie	0.	9.	0.
Omtrek op de dikſte plaats	0.	7.	6.
Omtrek van den knie	0.	4.	6.
Lengte van den pyp	0.	7.	0.
Omtrek op de dunſte plaats	0.	2.	8.
Omtrek van den kogel	0.	4.	0.
Lengte van den koot	0.	1.	8.

	voeten,	duimen,	lynen.
Omtrek van den koot . . .	o.	3.	8.
Omtrek van de kroon . . .	o.	4.	o.
Hoogte, van het onderſt van den voet af tot aan den knie .	o.	10.	6.
Afſtand van den elleboog tot aan den ſchoft . .	o.	9.	6.
Afſtand van den elleboog tot aan het onderſt van den voet	1.	6.	9.
Lengte van den dye, van den knieſchyf tot aan de waade	o.	11.	6.
Omtrek by den buik . . .	o.	10.	6.
Lengte van den pyp, van de waade tot aan den kogel .	o.	10.	4.
Omtrek . . .	o.	3.	o.
Lengte van de ſpoorgezwellen . .	o.	o.	10.
Hoogte der hoeven . . .	o.	1.	8.
Lengte, van den voorvoet af tot aan den hiel toe, in de voorſte voeten	o.	1.	10.
Lengte van de agterſte voeten . .	o.	1.	8.
Breedte der beide hoeven, te zamen genoomen aan de voorſte voeten . . .	o.	1.	5.
Breedte aan de agterſte voeten . .	o.	1.	4.
Afſtand tuſſchen de beide hoeven . .	o.	o.	4.
Omtrek der beide hoeven, te zamen genoomen aan de voorſte voeten . . .	o.	4.	o.
Omtrek aan de agterſte voeten . .	o.	3.	8.

Dit dier woog zes-en-zeventig ponden; by de opening van den onderbuik, vondt men de vier maagen en de darmen, gelyk by andere herkaauwende dieren, geplaatſt; de blindedarm ſtrekte zig dwarſch van de regternaar de linkerzyde uit, in het agterſt gedeelte van de navelſtreek, tuſſchen den regten darm en de dunne darmen.

De vier maagen en de darmen geleeken naar die van den os, door hunne gedaante en door hunne plaatſing; daar zaten ſlegts twee bolrondheden op het agterſt gedeelte van den pens; deszelfs binnenſte wanden waren wit en geheel bedekt met laage, en zeer digt by elkanderen ſtaande tepeltjes; de vakken van het netwerk van den muts hadden weinig middellyn, en derzelver middelſchotten hadden weinig hoogte; de bladen van de derde maag waren ten getale van vyf-en-zeventig groote, vyftien middelmaatige en dertig kleine.

De lever lag geplaatſt en was gemaakt, gelyk die van het hert en van den os; dezelve hadt van buiten en van binnen eene blaauwe kleur, hy woog vyftien oncen; daar zat geen galblaasje aan.

De milt geleek naar die van het hert door zyne ovaale gedaante, en door zyne plaatſing; zy hadt van buiten eene bleeke kleur, gelyk de lever, maar van binnen was zy roodagtig bruin van kleur, zy woog vier oncen, vier drachmen en eene halve.

De nieren waren zeer verſchillend van die van den os, en geleeken naar de nieren van den ram, van het hert, enz.

Daar wierdt een beentje in het hert gevonden; de longen geleeken naar die van het hert, want de kwabben waren niet tot den wortel toe van elkanderen geſcheiden.

De tong verfchilde daarin van die van het hert, dat zig geene kelkklieren op het agterfté gedeelte van dezelve vertoonden; daar liepen negentien groeven op het verhemelte, dat van eene vermengde kleur was, uit wit en afchgraauw te zamen gefteld. Het ftrotklapje was in het midden zyner randen een weinig uitgefneeden; voor het algemeen geleeken de tong, het verhemelte, het ftrotklapje, de opening van het ftrottenhoofd, de groote en de kleine herffenen naar die zelfde deelen, by het hert befchouwd; de groote herffenen woogen drie oncen en zeven drachmen, en de kleine zeven drachmen.

Deze wyfjes cariacou hadt vier tepels, gelyk die van de hinde, geplaatft; de kittelaar was niet dan door het indrukzel van de voorhuid getekend; daar liepen plooijen in de lengte door de fcheede, en dwarfche uitfteekende plooijen in den hals der lyfmoeder; de pisblaas hadt de gedaante van eene peer; de hoorns van de lyfmoeder zaten ter lengte van drie duimen aan elkanderen vaft, en waren van het eene eind tot het ander naar buiten en naar agteren geboogen; de trompetten waren dik en lang, en de zaadballen, fchoon klein, bevattende zeer duidelyke knobbeltjes.

	voeten,	duimen,	lynen.
Breedte van den pens, van voren naar agteren gemeeten van den muts af, tot aan het eind van de bolrondheid der linker zyde . . .	1.	3.	0.
Breedte . . .	1.	0.	0.
Hoogte . . .	0.	6.	0.
Dwarfche omtrek van het lighaam der pens .	2.	6.	0.
Omtrek van denzelven in de lengte gemeeten, van voren by den flokdarm en van agteren op den kruin der groote bolrondheid . . .	2.	9.	0.
Omtrek van den hals van den pens . .	1.	4.	0.
Diepte van de infnyding, die dezelven van het lighaam affcheidt . . .	0.	3.	6.
Omtrek van het onderft der regter bolrondheid .	1.	1.	6.
Omtrek van het onderft der linker bolrondheid .	0.	10.	0.
Diepte der infnyding, die de beide bolrondheden fcheidt	0.	2.	6.
Lengte van den muts . . .	0.	7.	0.
Omtrek op de dikfte plaats . .	1.	1.	0.
Groote omtrek van den boekenpens . .	0.	11.	0.
Kleine omtrek . . .	0.	7.	6.
Omtrek van het lighaam der lebbe, in de lengte gemeeten	1.	8.	6.
Dwarfche omtrek op de dikfte plaats . .	0.	10.	0.
Omtrek van den flokdarm . . .	0.	3.	0.
Omtrek van den portier . . .	0.	2.	6.
Lengte der grootfte tepels van den pens . .	0.	0.	1½.
Breedte . . .	0.	0.	0½.
Hoogte der tuffchenfchotten des netwerks van den muts	0.	0.	0⅓.
Middellyn der grootfte vakken van het netwerk .	0.	0.	5.
Lengte der goot van den muts . .	0.	2.	0.
Breedte . . .	0.	0.	8.
Breedte der grootfte bladen van de derde maag . .	0	1.	2.
Breedte der middelfoortigen . .	0.	0.	8.

	voeten,	duimen,	lynen.
Hoogte der grootste plooijen van de lebbe	0.	0.	6.
Lengte der dunne darmen, van den portier tot aan den blindendarm	33.	0.	0.
Omtrek van den twaalfvingerigen darm, op de dikste plaatsen	0.	2.	3.
Omtrek op de dunste plaatsen	0.	1.	3.
Omtrek van den nugteren darm op de dikste plaatsen	0.	2.	0.
Omtrek op de dunste plaatsen	0.	1.	6.
Omtrek van de omgeboogen darm, op de dikste plaatsen	0.	2.	6.
Omtrek op de dunste plaatsen	0.	1.	6.
Lengte van den blindendarm	0	7.	0.
Omtrek op de dikste plaats	0.	6.	0.
Omtrek op de dunste plaats	0.	4.	0.
Omtrek van den kronkeldarm, op de dikste plaatsen	0.	5.	3.
Omtrek op de dunste plaatsen	0.	1.	9.
Omtrek van den regtendarm, by de kronkeldarm	0.	2.	6.
Omtrek van den regtendarm by den aars	0.	4.	6.
Lengte van den kronkel- en regtendarm, te zamen gemeeten	15.	0.	0.
Lengte van de geheele darmbuis, zonder den blindendarm	48.	0.	0.
Lengte van de lever	0.	4.	6.
Breedte	0.	8.	6.
Deszelfs grootste dikte	0.	1.	3.
Lengte van de milt	0.	5.	10.
Breedte	0.	4.	2.
Dikte	0.	0.	9.
Dikte van het alvleesch	0.	0.	2.
Lengte der nieren	0.	2.	6.
Breedte	0.	1.	5.
Dikte	0.	0.	10.
Lengte van het peesagtig middelpunt; van de holle ader tot aan de punt	0.	3.	0.
Breedte	0.	5.	0.
Breedte van het vliesagtig gedeelte, tusschen het peesagtig middelpunt en het borstbeen	0.	2.	0.
Breedte van elke zyde van het peesagtig middelpunt	0.	3.	6.
Omtrek van den bodem van het hart	0.	8.	6.
Hoogte van de punt af tot aan het begin der longenslagader	0.	4.	5.
Hoogte, van de punt tot aan het longenzakje	0.	3.	3.
Middellyn van de groote slagader van buiten naar buiten	0.	0.	6.
Lengte van de tong	0.	6.	0.
Lengte van het voorste gedeelte, van het toompje tot aan het eind	0.	2.	3.
Breedte van de tong	0.	1.	0.
Lengte van de groote hersfenen	0.	3.	0.
Breedte	0.	2.	8.
Dikte	0.	1.	5.
Lengte van de kleine hersfenen	0.	1.	2.
Breedte	0.	2.	0.
Dikte	0.	1.	3.
Afstand tusschen den aars en de klink	0.	1.	4.
Lengte van de klink	0.	0.	6.
Lengte van de scheede	0.	5.	9.
Omtrek van de scheede	0.	2.	6.

	voeten,	duimen,	lynen.
Groote omtrek van de pisblaas	1.	6.	0.
Kleine omtrek	0.	8.	6.
Lengte van den pisbuis	0.	1.	4.
Omtrek	0.	1.	0.
Lengte van den hals en het lighaam der lyfmoeder	0.	2.	0.
Omtrek van derzelver lighaam	0.	1.	9.
Lengte van de hoornen der lyfmoeder	0.	6.	6.
Omtrek op de dikfte plaatfen	0.	1.	6.
Omtrek aan het eind van elken hoorn	0.	0.	4.
Lengte der kromme lyn, welke elke trompet doorloopt	0.	3.	0.
Lengte der zaadballen	0.	0.	6.
Middellyn	0.	0.	3.

De kop van het geraamte (*Pl. XLVII*) van de wyfjes cariacou, waarvan wy hier fpreeken, is my voorgekoomen flegts daarin van dien van de hinde te verfchillen, dat de in de lengte loopende rand des agterften gedeelte van het voorhoofd verhevener is by de cariacou, dan by de hinde; de kroonswyze uitfteekzels zyn langer, en de hoeken der takken van het kaakbeen veel fcherper; het onderft gedeelte des doornagtig uitfteekzels van het fchouderblad fteekt meer benedenwaards uit, dan by het hert.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den kop, van het eind des bovenften kaakbeens tot aan het agterhoofd	0.	8.	10.
Breedte van den kop, ter plaats van de oogputten	0.	3.	7½.
Lengte van het fchouderbeen	0.	6.	4.
Omtrek op de dunfte plaats	0.	2.	0½.
Lengte van de ellepyp	0.	8.	4.
Lengte van het ftraalbeen	0.	6.	7.
Breedte van het midden des beens	0.	0.	8.
Lengte van het dyebeen	0.	7.	7½.
Omtrek van het midden des beens	0.	2.	3.
Lengte van het fcheenbeen	0.	8.	9.
Omtrek van het midden des beens	0.	2.	0½.
Lengte van de pypen der voorfte pooten	0.	6.	9.
Breedte van het midden dier beenderen	0.	0.	6⅔.
Lengte van de pypen der agterfte pooten	0.	8.	0.
Breedte van het midden dier beenderen	0.	0.	6.

Buvée, del. C. F. F. sc.

De Seve. del. C.F. Fritzsch. sc.

LE NAGOR.

DE COUDOUS.

De klasse der herkauwende dieren is de talrykste, en daarin hebben de meeste verscheidenheden plaats; zy bevat, gelyk men uit de voorgaande voorbeelden gezien heeft, eene menigte soorten, en misschien een nog grooter getal onderscheiden rassen, dat is te zeggen, standvastige verscheidenheden. Niettegenstaande onze naspooringen en de veelvuldige byzonderheden, waarin wy genoodzaakt zyn geweest te treeden, willen wy egter gaarne erkennen, dat wy dezelve niet hebben uitgeput, en dat 'er nog verscheiden, zelfs zeer opmerkelyke dieren, overblyven, die wy, om zo te spreeken, niet kennen dan by staalen, die zomtyds zeer moeijelyk te vergelyken, en zeer moeijelyk saam te brengen zyn by het geheel, daar zy toe behooren. By voorbeeld, in de groote en zeer groote menigte hoornen, in des Konings kabinet verzameld, of in de kabinetten van byzondere liefhebberen verspreid, welken wy, na veele vergelykingen gebragt hebben tot de dieren, daar elk derzelver toe behoort, is 'er ons een overgebleeven, zonder briefje, zonder naam, zonder aanduiding, geheel onbekend, en waaromtrent wy geene andere opheldering konden krygen of geeven dan die, welke men uit de zaak zelve konde haalen. Deze hoorn (*Pl. XLIX*, *fig.* 1) is zeer dik, byna regt, en van eene dikke en zwarte zelfstandigheid; het is niet eene vaste en digte stof, gelyk de hertshoornen, maar een holle hoorn, gevuld, gelyk die der runddcren, met een been, die denzelven als voor pit dient. Hy heeft van de basis af over het grootste gedeelte zyner lengte een dikke rand, die omtrent een duim verheven is; en schoon de hoorn regt is, maakt die uitsteekende draad of rand anderhalven schroefslag in het benedenste gedeelte, en loopt geheel door in het bovenste, dat in een punt eindigt. Over het geheel scheen deeze hoorn, van alle de andere verschillende, ons alleenlyk toe meer betrekking te hebben tot den buffel, dan tot eenig ander dier, maar wy weeten den naam van het dier niet, en 't is niet dan onlangs, dat wy, verscheiden kabinetten doorzoekende, in dat van den Hr. Dupleix een kop, met twee diergelyke hoornen voorzien, gevonden hebben, (zie *Pl. XLIX*, *fig.* 2) en dit gedeelte van den kop hadt een briefje van dezen inhoud; *hoornen van een dier ten naasten by als een paard, van eene grysagtige kleur, met maanen als een paard voor op den kop; men noemt het hier* (te Pondichery) Coesdoes, *'t welk men moet uitspreeken* Coudous. Deze kleine ontdekking gaf ons veel vermaak; maar wy konden onderwyl dien naam van *Coesdoes*, of *Coudous*, in niet eenen Reisbeschryver vinden; het gemelde briefje berigtede ons alleenlyk, dat dit dier van eene zeer groote gestalte was, en dat het in de heetste landen van Asie gevonden wierdt. De buffel hoort in dat zelfde klimaat t'huis, en hy heeft daarenboven een maanhair boven op den kop; het is waar, dat zyne hoornen krom en ingeplat

zyn, terwyl deze rond en regt zyn, en 't is hier door zowel als door de kleur, dat deze twee dieren onderfcheiden worden, want de buffel heeft zwart vel en hair, en volgens het briefje heeft de coudous grysagtig hair. Deze betrekkingen hebben ons tot andere geleid; de Reisbefchryvers in Afia fpreeken van roffe buffels, van gryze rundderen van den Mogol (*a*), welken men *Nyl-gauts* noemt; de coudous is miffchien het een of ander dezer dieren, en de Reisbefchryvers in Afrika, alwaar de buffels zo gemeen zyn als in Afia, maaken eene nauwkeuriger melding van eene foort van buffels, in *Congo Pacaffe* geheeten, die volgens hunne aanduidingen coudous fchynen te zyn. „ Op den weg van Loanda in 't koningryk Congo bemerkten wy, zeggen die „ Reisbefchryvers (*b*), twee pacaffes, 't welk dieren zyn vry gelyk aan „ buffels, en die brullen als leeuwen, het mannetje en het wyfje gaan altyd „ te famen; zy zyn wit met zwarte en roffe vlakken, en hebben ooren van „ een half el lengte en *geheel regte hoornen*; als zy iemand zien vlugten zy „ niet, noch doen eenig kwaad, maar kyken de voorbygangers aan." Wy hebben vroeger gezegd (*c*), dat het dier, in Congo (*d*) *empacaffa* of *pacaffa* genaamd, ons voorkwam de buffel te zyn; het is inderdaad eene foort van buffel, maar die daar van verfchilt in de gedaante der hoornen, en de kleur van 't hair; het is, in één woord, een coudous, die miffchien eene afzonderlyke foort maakt van die van den buffel; maar die mogelyk ook niet dan eene verfcheidenheid in de foort is.

(*a*) De jagt op de Nyl-gauts, of gryze rundderen, die naar myne gedagten eene foort van Elanden zyn, heeft niet veel byzonders; enz. *Voyage de* BERNIER, *Amft.* 1710. *tom. II. pag.* 245.

(*b*) *Relation de Congo par les* P. MICHEL-ANGE DE GALLINE & DENYS DE CHARLY *de Plaifance*, *Capucins*, *Lyon* 1680. *pag.* 77.

(*c*) Zie het XI deel van dit werk, bladz. 195.

(*d*) Het zelfde land van Congo brengt een ander dier voort, 't welk de ingezetenen *empacaffa* noemen; zommigen neemen het voor den buffel, anderen vinden daarin alleenlyk veele overeenkomften met denzelven; de uitgeever van het verhaal van LOPES zegt, dat het wat minder dik is dan het runddier, maar dat het naar hetzelve gelykt in den kop en den hals...... DAPPER verzekert, dat de buffel in het Ryk van Congo den naam van *empacaffa* draagt, dat hy rood hair en zwarte hoornen heeft. *Hiftoire générale des Voyages*, *tom. V. pag.* 81.

HET MUSKUS-DIER (*).

Om de historie der bokken en geiten, der gazelles, der kleine rhebokjes, en der andere dieren van dit geslagt, die alle in de oude Wereld gevonden worden, volkomen af te doen, ontbreekt ons niet dan die van het dier, dat zo vermaard als weinig bekend is, waarvan men de waare muskus bekoomt. Alle de hedendaagsche Natuurbeschouwers en de meeste Asiatische Reisbeschryvers hebben 'er gewag van gemaakt, zommigen onder den naam van *hert*, van *rhebok*, of van *muskus-rhe*; anderen hebben het beschouwd als een kleinen rhebok, maar wat grooter dan die soort van dieren anders is; en inderdaad het muskus-dier schynt van eene twyffelagtige natuur te zyn, en iets van alle de gemelde dieren te hebben, schoon men tevens kan verzekeren, dat zyne soort enkel is en van alle de andere verschilt; hy heeft de grootte van een rhebok, die wat klein is, of van eene gazelle, maar zyn kop is zonder hoornen en takken, en in dit opzigt gelykt hy naar den memina of het Indiaansch rheetje. Hy heeft twee groote hondstanden of haaken in het bovenst kaakebeen, en hierdoor nadert hy weder tot het rheetje, dat ook twee groote hondstanden in het zelfde kaakebeen heeft; maar 't geen dit dier van alle andere onderscheidt is eene soort van beurs, die omtrent twee of drie duimen middellyns heeft, welke het by den navel draagt, en waarin het vogt of liever de vette stof van de muskus, die, in reuk en dikte van die der civette verschilt, wordt afgescheiden. De Grieken, noch de Romeinen, hebben geen gewag van dit muskus-dier gemaakt, de eersten die het aangeduid hebben zyn de Arabieren geweest (*a*). GESNER,

(*) *Moschi Capreolus* GESNER, *Hist. quadr. pag.* 695. *fig. pag.* 696.
Capra Moschi ALDROV. *de Quadrup. bisulcis*, *pag.* 743. *fig. pag.* 744.
The Musc Deer. Le Cerf du Musc. GREWS, *Mus. Reg. Societ. London* 1681. *pag.* 21. enz.
Hiam. Animal Musci. MICHAEL BOYM, *Flora Sinensis*, 1656. *fig. pag.* 2.
Moscus. SCHROKII, *Historia Moschi*, *Viennæ* 1682.
Animal Moschiferum. RAY, *Synops. quadr. pag.* 127.
Tragus Moschiferus, Moschus. KLEIN, *de quadrup. pag.* 18.
Tragulus ad umbilicum folliculum Moschiferum gerens..... Moschus, le musc. BRISSON, *Regn. animal. pag.* 97.
Moschiferus, Moschus. Syst. nat. 13. LINN. *Syst. nat. ed. X. pag.* 66.

(*a*) *Nota.* Abusseid Serafi zegt, dat het Muskus-dier vry veel naar den rhebok gelykt, dat het vel en de kleur gelyk zyn, dat hy dunne beenen en gekliefden voet, regte en een weinig omgeboogen tak-hoornen heeft, en met twee witte tanden ter zyden van yder wang gewapend is. Deze Schryver is de eenigste, die verzekert heeft dat het muskus-dier tak-hoornen hadt, en 't is waarschynlyk niet dan by gevolgtrekking, dat hy gemeend heeft, dat dit dier, voor het overige naar een rhebok gelykende, tak-hoornen op den kop moest hebben. Dewyl ALDROVANDUS deze dwaaling heeft nageschreeven, hebben wy geoordeeld dezelve te moeten aanmerken. AVICENNA, van de muskus spreekende, zegt, dat het de beurs of het blaasje is van een dier, vry gelyk aan den rhebok, maar dat het twee groote gekromde hondstanden heeft.

ALDROVANDUS, KIRCHER (*b*), en BOYM, hebben 'er breeder berigten van gegeeven, maar GREW (*c*) is de eenigste, die 'er eene nauw-

Men vindt ook eene afbeelding van het dier in het fragment van Cosmas, in het eerste deel der reizen van TAVERNIER gedrukt.

(*b*) Ik zeg dan voor eerst, dat 'er een zeker hert in de provintiën van Xensi en van Chiamsi gevonden wordt, 't welk zeer lekker riekt, en waaraan de Chineezen den naam gegeeven hebben van *Xerchiam*, dat is te zeggen het muskus-dier; de Chineesche Atlas spreekt 'er van in deze bewoordingen: „ Om u niet langer in onzekerheid te houden wegens de beteekenis van dien „ naam, of van dat woord *Muschus*, zal ik 'er u van zeggen het geen ik meer dan eens gezien „ heb. Dit dier heeft eene zekere bult aan den navel, die naar eene kleine beurs gelykt, „ omdat zy van een zeer teder vel omvangen, en met zeer zagt en dun hair bezet is; de Chi- „ neezen noemen dit dier *Xe*, dat is te zeggen reuk, waar uit zy het woord Xehiang te samen „ stellen, 't welk de *reuk van het dier Xe* of *Se*, dat is te zeggen *muskus* uitdrukt." Het is vier voeten lang, en zo vaardig als een hert; het geheele verschil bestaat hierin, dat zyn hair wat zwarter is en dat het geene hoornen heeft gelyk 't hert. De Chineezen eeten het vleesch van dit dier omdat het zeer lekker is. De provintiën van Suchuen en Sunnare hebben grooten overvloed van deze soort van dieren, en men kan zeggen, dat van alle de landen van China geen streek is, waarin 'er zo veele gevonden worden als de landen, die meest aan 't westen grenzen. *La Chine illustrée de* KIRCHER, *traduit par d'Alquié*, *Amsterd.* 1680. *pag.* 256.

(*c*) Het muskus-hert wordt in China en in de Oost-Indien gevonden; het is niet kwalyk afgebeeld in het *museum* van *Calceolarius*. De afbeelding, welke KIRCHER in zyn *China illustrata* daarvan gegeeven heeft, is gebrekkig in den snuit en in de voeten; die van JONSTON is ongerymd; bykans overal is dit dier kwalyk beschreeven. „ Alle de Schryvers weeten, „ zegt ALDROVANDUS, *dat het twee hoornen heeft*." SIMEON SETHI zegt, *dat het* „ *maar eenen hoorn heeft*." Noch het een noch het ander is waar; het is eveneens met de beschryving door SCALIGER, en vervolgens door CHIOCCO in het *Calceolarii museum* gegeeven; dezelve is gebrekkig; de beste is die, welken in de Ephemerides van Duitschland gevonden wordt; dezelve egter vergelykende met die, welke ik zelf gemaakt heb, en die ik hier gaa geeven, heb ik daar eenige verschillen in gevonden.

Dit dier is van het einde van de neus tot aan den staart omtrent drie voeten lang; de kop heeft vyf of zes duimen, de hals zeven of agt duimen lengte; het voorhoofd heeft drie duimen breedte, het einde van de neus is geen duim breed, het is spits en gelykt naar dat van den haas; de ooren gelyken naar die van het konyn, zy zyn regt en hebben omtrent drie duimen hoogte, de staart is ook regt en heeft slegts twee duimen lengte; de voorste beenen hebben omtrent dertien of veertien duimen hoogte; dit dier behoort onder die, welke gevorkte voeten hebben; de voet is diep gekliefd, van voren met twee hoornen of hoeven van meer dan een duim lengte, en van agteren met twee andere, bykans even groot, gewapend; de agterste voeten ontbraken in het onderwerp, dat ik hier beschryf: het hair van den kop en de pooten was slegts een half duim lang en vry fyn; onder den buik was het wat dikker en anderhalf duim lang, op den rug en de billen hadt het drie duim lengte, en het was drie of viermaal dikker dan varkensborstels, dat is te zeggen, dikker dan van eenig dier. Dit hair was van den wortel tot aan het einde beurtelings met bruin en wit gekleurd; het was bruin op den kop en de beenen, witagtig op den buik en onder den staart, golvende dat is te zeggen wat gekroesd op het kruis en den buik, zagter in het aanraaken dan by de meeste dieren. Ook is dit hair ten uitersten ligt, en van een los weefzel, want het zelve splytende en met een vergrootglas beschouwende scheen het my toe te bestaan uit kleine blaasjes gelyk aan die, welke men in de schaft der pennen ziet, zo dat het, om zo te spreeken van eene middel-zelfstandigheid is tusschen die van hair en van pennen. Aan ydere zyde van het onderst kaakebeen en wat beneden de hoeken van den mond was een klein vlokje hair van omtrent drie vierde duim lengte, hard, styf, van gelyke grootte en vry veel zweemende naar varkensborstels.

De blaas of beurs, die den muskus bevat, heeft omtrent drie duimen lengte tegen twee breedte; zy steekt boven het vel van den buik omtrent anderhalf duim uit..... Het dier heeft zesen twintig tanden, zes in het bovenst kaakebeen, waarvan agt snytanden van voren en vier baktanden agter, en aan ydere zyde zo veel baktanden in het bovenst kaakebeen, en op anderhalf duim afstands van het einde van de neus is 'er aan weêrzyde van dat zelfde kaakebeen een slagtand of hondstand van omtrent twee en een half duim lang agterwaards en naar beneden ge-

keurige beſchryving van gemaakt heeft naar een vel van het dier, dat ten zynen tyde in het kabinet van de koninglyke maatſchappy van Londen bewaard wierdt; die beſchryving is in 't Engelſch, en ik heb geoordeeld hier de overzetting daarvan te moeten geeven. Een jaar na het uitgeeven van dat werk van GREW in 1681, gaf LUCAS SCHROKIUS (*d*) te Weenen de hiſtorie van dit dier in druk uit, waarin men niets nauwkeurigs of geheel nieuws vindt; wy zullen alleenlyk de byzonderheden, die wy daaruit trekken kunnen, ſamenvoegen met die, welke in de andere Schryveren, en vooral in de laatſte Reisbeſchryveren, verſpreid zyn, en niets meer kunnende doen, zullen wy ten minſten alles doen wat wy kunnen, dat is te zeggen verzamelen; niet alles wat men van dit dier gezegd heeft, maar het weinige, dat men daar van weet: dit is, zeg ik, al wat wy kunnen, dewyl wy het dier zelf niet hebben kunnen magtig worden, en zelfs niet te zien kunnen krygen. Uit de beſchryving van GREW, die het eenigſt egtſtuk is, en waarop wy kunnen ſtaat maaken, ſchynt dit dier een ruw en lang hair, een ſpitſen ſnuit en ſlagtanden, ten naaſten by zo als het varken, te hebben; en in deze eerſte betrekkingen nadert het naar het wild zwyn, en miſſchien nog meer naar het dier *Babirouſſa* genaamd, 't welk de Natuurbeſchryvers *Indiaanſch wild zwyn* genaamd hebben, het welk met verſcheiden kenmerken van het varken, evenwel zo als het muskus-dier, eene minder dikke geſtalte, hooge en ligtvaardige pooten, gelyk van een hert of rhebok, heeft. Van eene anderen kant heeft het Amerikaanſch varken, 't welk wy *pecari* genaamd hebben, op den rug eene holligheid of zak, die een overvloedig en ſterk riekend vogt bevat, en het muskus-dier heeft dien zelfden zak niet op den rug, maar op den buik. In het algemeen is geen der dieren, die riekende vogten geeven, gelyk de das, de béver, de pecari, de ondatra, de desman, de civetkat, de zibet, van het geſlagt der herten of bokken; dus zouden wy geneigd zyn te denken, dat het muskus-dier meer naar de varkens (*e*), waarvan het de ſlagtanden heeft, overſloeg, zo het tevens de ſnytanden in het bovenſt kaakebeen hadt, maar het miſt die ſnytanden,

kromd, en in een punt uitloopende; die ſlagtanden zyn niet rond maar platagtig, zy zyn een halven duim breed, weinig dik en agter ſnydende, zo dat zy vry wel naar een klein ſikkeltje gelyken; daar zyn geene hoornen op den kop, enz. Zie *Muſeum Reg. Societatis*, *by* NEHEMIAD GREW, M. D. *London* 1681. pag. 22, 23.

(*d*) *Nota.* SCHROCKIUS geeft de afbeelding van het dier, maar zonder beſchryving, hy zegt alleenlyk, dat het naar een rhebok gelykt, behalven dat het in het bovenſt kaakebeen twee tanden als ſlagtanden heeft, die buitenwaards gerigt en omtrent drie duimen lang zyn, dat dit het voornaam kenmerk van dit dier is, dat het in de kleur van 't hair verſchillende is, dat de kop ook verſchilt van dien van den rhebok, en meer zweemt naar dien van den wolf, dat het hair gemeenlyk met verſcheiden vlakken is geteekend, en dat de uitpuiling, die den muskus bevat onder den buik een weinig beneden den navel is; hy voegt 'er by, dat dit dier gevonden wordt in Tartarye, in Tibet, in China; byzonderlyk in de provintie van Xinſi, in Tunquin, in Pegu, in 't koningryk Aracan, en in dat van Boutan. (*pag.* 32. *tot aan pag.* 57).

(*e*) *Animal moſchiferum neque e cervino, neque e caprino genere eſſe videtur, cornua enim non habet, & an ruminet incertum eſt; dentibus tamen inciſoribus in ſuperiore mandibula caret, ruminantium in modum, & dentes ibidem exertos habet.* (Tusk *anglice*, défenſes *gallice*) *velut Porcus.* RAY, *Synopſ. quadrup. pag.* 127.

en in die betrekking nadert het tot de herkauwende dieren, en vooral naar den kleinen rhebok, die ook herkauwt, ſchoon hy geene hoornen heeft; maar alle deze uitwendige kenmerken zyn niet genoeg, zy kunnen ons niet dan giſſingen verſchaffen; de beſchouwing alleen der inwendige deelen kan de natuur van dit dier beſliſſen, 't welk tot heden toe niet bekend is. Ik erken zelfs, dat het alleenlyk is uit inzigt om de vooroordeelen van de meesten onzer leezeren niet te kwetſen, dat wy het zelve agter de bokken en geiten, de gazelles, en de kleine rheetjes geſteld hebben, ſchoon het ons voorkoomt daar zo verre af te zyn, als van eenig ander geſlagt.

Marc Paul, Barbosa, Thevenot, Vader Philippe de Marini, hebben zig allen meer of min vergiſt in de aanduidingen, welke zy van dit dier gegeeven hebben (*f*). Het eenige, dat daar waar in is, en waaromtrent zy overeenkoomen, is, dat de muskus geformeerd wordt in een zak of gezwel by den navel van het dier, en het ſchynt uit hunne getuigeniſſen, en uit die van eenige andere Reisbeſchryveren, dat het mannetje alleen de goede muskus voortbrengt; dat het wyfje ook wel denzelfden zak by den navel heeft,

(*f*) Paolo beſchryſt het op deze wyze: Het heeft hair zo dik als dat van 't hert; het heeft de voeten en den ſtaart als van de gazelle, en heeft, *even als deze*, geene hoornen. Het heeft vier tanden van boven drie vingers lang, fyn en wit als yvoor; twee die opwaards loopen en twee naar beneden gekeerd, en dit dier is ſchoon om te zien. *By volle maan* krygt het een gezwel aan den buik by den navel, en dan vangen de Jaagers het en openen dit gezwel. Barbosa zegt, dat het meer gelykt naar de gazelle, maar hier in koomt hy niet overeen met de andere Schryvers, dat hy het zelve wit hair toeſchryſt, zie hier zyne eigen woorden: „ De muskus wordt gevonden in kleine witte dieren, die naar gazelles gelyken, en „ die tanden hebben als de olyfanten, maar kleiner. Deze dieren krygen eene ſoort van gezwel onder den buik en onder de borſt, en als de ſtof ryp is krygen zy zulk eene jeukte, „ dat zy zig tegen de boomen wryven, en 't geen 'er als dan met kleine korrels uitvalt is de „ beſte en volmaaktſte muskus." De beſchryving, welke de Hr. Thevenot geeft, ſtrookt nog minder met de andere, hy ſpreekt 'er van in deze bewoordingen: „ Daar is in deze landen een dier, dat in den ſnuit naar een vos gelykt, en niet grooter is als een haas: het heeft „ hair van kleur als de herten, en tanden als van een houd; het brengt zeer voortreffelyke „ muskus voort; het heeft aan den buik een blaasje, dat vol bedorven bloed is, en 't is dat „ bloed, waaruit de muskus beſtaat, of dat de muskus zelve is; men ontneemt het hem, en „ men overdekt ſtraks met leder de blaas, die afgeſneeden is, om te voorkoomen, dat de „ reuk niet vervliege; maar het dier overleeft de bewerking niet lang." De beſchryving van A. Pigafetta, die zegt, dat het muskus-dier van de geſtalte van eene kat is, ſtrookt niet met die der andere Schryveren. De beſchryving van Vader Philippe de Marini koomt nog minder overeen; want hy zegt, dat dit dier een kop heeft als een wolf, en Vader Kircher vertoont het in de afbeelding, welke hy daarvan geeft, met een varkenſnuit, 't geen misſchien de fout is van den graveerder, die het ook nagels in plaats van gekliefde hoeven geeft. Simeon Sethi verwydert zig nog meer van de waarheid met dit dier van de grootte van een eenhoorn, en zelfs als die ſoort zynde, te vertoonen. Zie hier zyne woorden: „ de muskus „ van mindere waarde is die, welke men uit de Indiën brengt, die naar den zwarten trekt, en „ de minſte van allen is die van China, al die muskus formeert zig onder den navel van een „ zeer groot dier, dat maar eenen hoorn heeft, en dat naar een rhebok gelykt. In den bronstyd krygt het by den navel een ophooping van dik bloed, dat een gezwel maakt, en de ſmart „ belet hem te drinken en te eeten, hy rolt zig op de aarde, en werpt dat vuil bloed uit, 't „ welk geſtold zynde na een aanmerkelyken tyd dien ſterken reuk verkrygt." Alle deze Schryvers koomen overeen wegens de wyze, waar op de muskus zig formeert in de blaas of in het gezwel, 't welk zig aan den navel van het dier vertoont als 't in den bronstyd is. *Anciennes Relations des Indes & de la Chine*, *pag.* 216. enz.

maar dat het vogt, 't welk daarin wordt afgeklensd, niet dezelfde reuk heeft; het ſchynt daarenboven dat dit gezwel van het mannetje niet met muskus wordt vervuld, dan in den bronstyd, en dat in andere tyden de hoeveelheid van dit vogt minder en de reuk zwakker is.

Wat de ſtof zelve van den muskus belangt, haar wezen, dat is te zeggen, haare zuivere zelfſtandigheid, is miſſchien zo weinig bekend als de natuur van het dier, die dezelve voortbrengt; alle de Reisbeſchryvers koomen daarin overeen, dat deze *drogue* altyd verbaſterd en met bloed of andere drogues vermengd wordt door hen, die dezelve verkoopen; de Chineezen vermeerderen niet ſlegts de hoop door die vermenging, maar zy zoeken daarenboven het gewigt nog ſterker te vermeerderen, door daar wel fyn gewreeven loot mede te verbinden; de zuiverſte muskus, en die door de Chineezen zelve meeſt gezogt wordt, is die, welke het dier laat vloeijen op ſteenen of ſtammen van boomen, tegen welken het zig wryft als deze ſtof prikkelende of al te overvloedig wordt in de beurs, waarin zy geformeerd wordt; de muskus in den zak zelven is zelden zo goed, omdat zy nog niet ryp is, of wel, omdat het niet dan in den bronstyd is, dat zy al haare kragt en al haaren reuk verkrygt, en omdat het dier in dien zelfden tyd zig poogt te ontlaſten van deze al te ſcherpe ſtoffe, die aan 't zelve prikkelingen en jeukte veroorzaakt. CHARDIN (*g*) en TAVERNIER, hebben beiden de middelen be-

(*g*) Meeſt alle menſchen, denk ik, weeten, dat de muskus het uitwerpzel en de etterſtof is van een dier, dat naar de wilde geit gelykt, behalven dat het dunner is van lighaam en beenen; het wordt gevonden in opper Tartarye, in noordelyk China, dat daaraan grenſt, en in groot Tibet, dat een koningryk is tuſſchen de Indiën en China leggende. Ik heb deze dieren nooit leevende gezien, maar ik heb 'er op verſcheiden plaatſen vellen van gezien; men vindt 'er afbeeldingen van in het gezantſchap der Hollanderen naar China; en in het *China illuſtrata* van Vader KIRCHER; men zegt gemeenlyk dat de muskus een zweet van dit dier is, dat naar eene dunne blaas by den navel vloeit en zig daar ophoopt. De Ooſterlingen zeggen netter, dat 'er een gezwel in het lighaam van dit dier geformeerd wordt by den navel, welks vogt prikkelt en jeukte verwekt, inzonderheid als het dier togtig is: dat het zig als dan tegen de boomen en rotſen wryft, waardoor het gezwel barſt, en de ſtoffe ter zelfder plaats tuſſchen de ſpieren en het vel vloeit, zig daar vergadert en eene ſoort van blaas maakt; dat de inwendige warmte dat bedorven bloed verhit; dat het door deze verhitting dien ſterken reuk krygt, welken de muskus geeft. De Ooſterlingen noemen dit blaasje *den navel van de muskus*, en ook den *reukgeevenden navel*; de goede muskus koomt van Tibet; de Ooſterlingen achten dezelve boven die van China, 't zy dezelve inderdaad eene ſterker en duurzaamer reuk hebbe, 't zy omdat dit alleenlyk zo ſchynt, dewyl zy dezelve verſcher krygen, omdat Tibet digter by is dan de provintie van Xinſi, 't welk die ſtreek in China is, alwaar de meeſte muskus valt. De groote handel in muskus geſchiedt te Boutan, een vermaarde ſtad in 't koningryk Tibet; de Patans, die derwaards trekken om hunnen inkoop te doen, verſpreiden dezelve door geheel Indië, van waar men haar vervolgens over de geheele aarde vervoert. De Patans zyn nabuurig aan Perſie en opper Tartarye, onderdaanen van, of alleenlyk ſchatting geevende aan den grooten Mogol. De Indiaanen maaken veel werk van deze ſpeceryagtige drogue zo wel voor eigen gebruik, als omdat dezelve door buitenlanders ſterk by hen gezogt wordt. Zy gebruiken dezelve in hunne reuk- en ſaamgeſtelde genees-middelen, en in alles, wat zy bereiden om de wellustigheid op te wekken en de kragten te herſtellen; de vrouwen bedienen 'er zig van om de dampen te verdryven, die uit de lyfmoeder naar 't hoofd ſtygen, en draagen ten dien einde een blaasje op den navel; en als de vapeurs geweldig en aanhoudend zyn, neemen zy muskus uit het blaasje, beſluiten het in een ſtukje linnen als een klein zakje gemaakt, en leggen het op de deelen, die de ſchaamte niet toelaat te

ſchreeven, waarvan de Ooſterlingen zig bedienen om de muskus te vervalſchen. Het kan niet anders wezen, of de kooplieden moeten de hoeveelheid muskus boven alle verbeelding vermeerderen, dewyl TAVERNIER (*h*) in

noemen..... Men denkt gemeenlyk, dat als men het klein zakje, daar de muskus in is, doorſnydt, daar zulk een ſterken reuk uitkomt, dat de jaager den mond en de neus met een ſtuk linnen, verſcheidemaalen toegevouwen, wel digt moet toeſtoppen, en dat, in weêrwil van deze voorzorg, de kragt van den reuk hem egter dikwils met zulk een geweldigheid doet bloeden, dat hy 'er van ſterve. Ik heb hieromtrent een nauwkeurig onderzoek gedaan, en dewyl ik inderdaad iets diergelyks heb hooren verhaalen door Armeniers, die te Boutan geweeſt waren, denk ik, dat het waar is; myne reden is, omdat deze nog geene ſterkte verkrygt door den tyd, maar in tegendeel haaren reuk ten langen leſte verlieſt; deze reuk nu is zo ſterk in de Indiën, dat ik dezelve nooit heb kunnen verdraagen. Terwyl ik in muskus handelde hield ik my altyd in de open lugt, met een neusdoek voor 't aangezigt, verre van hen af, die deze blaasjes behandelden, en my voor het overige op myn makelaar verlaatende; omdat ik toen reeds ondervonden had, dat de muskus ſterke hoofdpyn maakt en geheel onverdraagelyk is, als dezelve maar onlangs van het dier gehaald is. Ik zal hier by voegen, dat 'er geene drogery in de wereld gemaklyker te vervalſchen is, en inderdaad meer vervalſcht wordt dan deze; daar zyn verſcheiden beurzen, die enkel het vel van dit dier zyn met bloed van het zelve gevuld, daar een weinig muskus wordt by gedaan, om 'er den reuk aan te geeven, maar die geenſins die zakjes of blaasjes zyn, welken de wyze Natuur by den navel formeert om dit verwonderlyk en ſterkriekend vogt te ontvangen. Wat de waare blaasjes zelve betreft, als de Jaager dezelve niet genoegzaam vol vindt, drukt hy den buik van het dier om 'er bloed uit te krygen, waar mede hy dezelve vult; want men houdt het daar voor, dat ook het bloed van het muskus-dier, en zelfs zyn vleeſch lekker riekt; de kooplieden mengen 'er vervolgens loot, oſſenbloed, en andere ſtoffen mede, geſchikt om den omtrek en 't gewigt dezer dierbaare drogery te vermeerderen. De konſt, waarvan de Ooſterlingen zig bedienen, om die vervalſching te ontdekken zonder het blaasje te openen, is vooreerſt het gewigt, dewyl de ondervinding hen geleerd heeft, hoe veel een onvervalſcht blaasje weegen moet. De ſmaak is hunne tweede proef, dus misſen de Indiaanen nooit om kleine korreltjes te neemen uit de blaasjes als zy die koopen, en dezelve in den mond te ſteeken; de derde proef is van een draad met knoflook-ſap doortrokken door middel van een naald, door het blaasje heen te trekken, want zo de knoflook-reuk weg gaat is de muskus goed, zo de draad dien behoudt is zy vervalſcht. *Voyages de* CHARDIN, *Amſterd.* 1711. *tom. II. pag.* 16 en 17.

(*h*) De beſte ſoort en de grootſte menigte van muskus koomt uit het koningryk Boutan, van waar men dezelve naar Patna, voornaame ſtad van Bengale voert, om met de lieden van dat land te verhandelen; al de muskus, die in Perſië verhandeld wordt, koomt van daar..... Ik heb de liefhebbery gehad om het vel, enz. van dit dier mede te neemen en te Parys te brengen, waarvan hier nevens de afbeelding.

Nadat men dit dier gedood heeft, ſnyt men het blaasje weg, dat zig onder den buik, ter grootte van een ey vertoont, en dat nader is by de teeldeelen dan by den navel; vervolgens haalt men de muskus, die in het blaasje is, en die zig dan als geſtold bloed vertoont, daaruit. Als de landslieden dezelve willen vervalſchen, doen zy lever en bloed van het dier onder malkander gehakt, in de plaats van de muskus, die zy daar uit gehaald hebben; dat mengzel brengt in de blaasjes, in twee of drie jaaren tyds, zekere kleine diertjes voort, die op de goede muskus azen, zodat als men dezelve opent, veel verlies beſpeurt; andere landlieden, nadat zy het blaasje afgeſneeden en daar zo veel muskus uitgehaald hebben, als zy durven waagen, om de ſchelmery niet te vertoonen, doen kleine greintjes loot in de plaats, om de blaasjes zo veel zwaarer te maaken; de kooplieden, die dezelve koopen en naar andere landen vervoeren, getrooſten zig deze laatſte bedriegery nog gemaklyker dan de eerſte, omdat hier die kleine diertjes de ſchade niet verdubbelen. Maar het bedrog is nog moeijelyker te ontdekken, als zy van het vel van den buik van het dier kleine beurzen maaken, welke zy zeer netjes ſamen naaijen met draaden van het zelfde vel, en die naar wezendlyke blaasjes gelyken. Zy vullen deze beurzen met het geen zy uit de goede blaasjes genoomen hebben, en met het bedrie-

in een enkel jaar zeftien honderd drie-en-zeventig blaasjes kogt, het welk een gelyk getal van dieren, aan welken deze blaasjes ontnomen waren, onderftelt: maar dewyl dit dier nergens huiffelyk is, en deszelfs foort zig tot eenige diftrikten van het Ooften bepaalt, kan men onmogelyk onderftellen, dat het talryk genoeg is om zulk eene groote hoeveelheid van deze ftoffe voort te brengen, en daar is niet aan te twyffelen, of de meefte dier gewaande beursjes of blaasjes zyn kleine konft-zakjes, van het vel van andere deelen des diers gemaakt, en gevuld met deszelfs bloed met eene kleine hoeveelheid waare muskus vermengd. Inderdaad is deze reuk miffchien de fterkfte van alle bekende reuken; daar is maar een zeer kleine gift noodig, om eene groote hoeveelheid ftoffe te doortrekken, en terwyl de reuk zig op eenen grooten afftand verfpreidt, is het minfte deeltje genoeg om zig in eene aanmerkelyke ruimte te doen bemerken. Ook is de reukftof zelve zo duurzaam en zo vaft, dat zy, na verloop van verfcheiden jaaren, niet veel van haare werkzaamheid fchynt verloren te hebben.

bedriegelyk mengzel, dat zy daar willen byvoegen, daar de kooplieden zeer bezwaarlyk iets van bemerken kunnen. Het is waar, dat, zo zy het blaasje toebonden, zodra zy het afgefneeden hebben, zonder hetzelve lugt te geeven, of de reuk, terwyl zy daar een gedeelte van de ftoffe uithaalen, te laaten vervliegen, die blaasjes als dan zo veel reuk van zig zouden geeven, dat als men 'er iemand een onder de neus hieldt, dezelve aanftonds ontfpringen en bloeden zoude, en 't is zeker, dat de geweldige kragt van dezen reuk noodzaaklyk moet getemperd worden om aangenaam te zyn, zonder aan de herfenen te benadeelen. De reuk van dat dier, 't welk ik te Parys heb gebragt, was zo fterk, dat ik het onmogelyk in myn kamer houden konde, elk die in huis was kreeg 'er hoofdpyn van, en men moeft het op zolder brengen, alwaar eindelyk myn volk het zyn blaasje ontnam, 't welk evenwel niet heeft kunnen beletten, dat het vel niet altyd wat van den reuk behouden hebbe. Men begint dit dier niet te vinden dan omtrent van den zes-en-vyftigften tot op de hoogte van den zeftigften graad; zy zyn 'er in groote menigte, dewyl het land met boffchen bedekt is; het is waar, dat zy in de maanden february en maart, nadat zy honger geleeden hebben in de landen van hun verblyf, wegens de zwaare fneeuw, die daar dikwils ter hoogte van tien of twaalf voeten valt, naar den kant van 't Zuiden koomen tot aan den vier-en-veertigften of vyf-en-veertigften graad, om koorn of nieuwe ryft te eeten, en 't is te dezer tyd dat de landlieden hen in hunnen doortogt met ftrikken, die zy hen fpreiden, opwagten en hen met pylen en ftokken dooden. Zommigen dier landlieden hebben my verzekerd, dat veelen dezer dieren, als die zo mager en kwynende zyn wegens den honger, dien zy geleeden hebben, zig in den loop laaten vangen. Daar moet eene verbaazende hoeveelheid van deze dieren zyn, naardien elk maar een blaasje heeft, en het grootfte, dat gemeenlyk niet grooter is dan eene hoenderey, flegts eene halve once muskus kan uitleveren, terwyl men zomtyds wel drie of vier van deze blaasjes noodig heeft om een once muskus te bekoomen.

De Koning van Dantam, van wien ik in het volgend deel zal fpreeken, als ik de befchryving van dat koningryk zal geeven, vreezende dat de bedriegery, die met de muskus gepleegd wordt, den handel in de drogery zou doen ophouden, en wel te meer, omdat men dezelve ook uit Tunquin en Cochinchina bekoomt, die duurer valt, omdat 'er zulk eene groote hoeveelheid niet van is; die Koning, zeg ik, vreezende dat de vervalfching dezer dierbaare koopwaare den handel in dezelve uit zyn Ryk mogt verbannen, beval voor eenigen tyd, dat alle de blaasjes niet toegenaaid, maar open te Boutan, de plaats van zyn verblyf, gebragt moeften worden, om daar onderzogt en met zyn zegel beftempeld te worden. Alle die, welke ik gekogt heb, waren van deze foort, maar niettegenftaande alle voorzorgen des Konings, openen de boeren hen behendiglyk en fteeken daar, gelyk ik gezegd heb, kleine ftukjes loot in, 't welk de kooplieden dulden omdat het loot, zo als ik ftraks aanmerkte, de muskus niet bederft, en alleen het gewigt bezwaart. In eene myner reizen naar Patna, kogt ik zeftien honderd drie-en-zeventig blaasjes, die twee duizend vyf honderd zeven-en-vyftig en eene halve once, en vier honderd twee-en-vyftig oncen, buiten het blaasje, woogen. *Les fix Voyages de* JEAN BAPTISTE TAVERNIER *en Turquie, en Perfe & aux Indes*, Rouen 1713. *tom. IV. pag.* 75 tot 78.

BESCHRYVING

VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET,

DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURLYKE HISTORIE

DER KLEINE RHEBOKJES, VAN DEN CARIACOU, VAN DEN COUDOUS, EN VAN HET MUSKUS-DIER.

No. MCXCI. *Een jong van een klein rheetje.*

De ſmoel van dit diertje is korter en zyne ooren zyn grooter, dan by het volwaſſene; deszelfs beſchryving en afmeetingen maaken een gedeelte uit van de beſchryving van het kleine rheetje.

No. MCXCII. *Een klein rheetje.*

Men heeft aan het vel van het dier ſlegts de beenderen van den kop en van de pooten gelaaten; hetzelve is uit de Indiën medegebragt door myn Heer den Kommandant GODEHEU; de bek is in diervoege geöpend, dat men daar de ſnytanden, de twee hondstanden en verſcheiden baktanden in ziet. Ik heb reeds melding gemaakt van de kleuren van het hair van dit dier, en zyne voornaame afmeetingen zyn in de beſchryving van het kleine rheetje opgegeeven.

No. MCXCIII. *Een ander klein rheetje.*

Dit rheetje is van Mergui uit de Indiën medegebragt; het is even groot en in denzelfden ſtaat als het voorgaande, maar zyn hair heeft minder van eene bruine en meer van eene vaale keur, het ſchynt jonger, want zyne hondstanden zyn zeer kort.

No. MCXCIV. *De pyp en de voet van een voorpoot* (Pl. XLV, *fig.* 3), *die levensgrootte is, gelyk de andere figuuren van die plaat*), *en van een agterpoot* (*fig.* 4) *van een klein rheetje.*

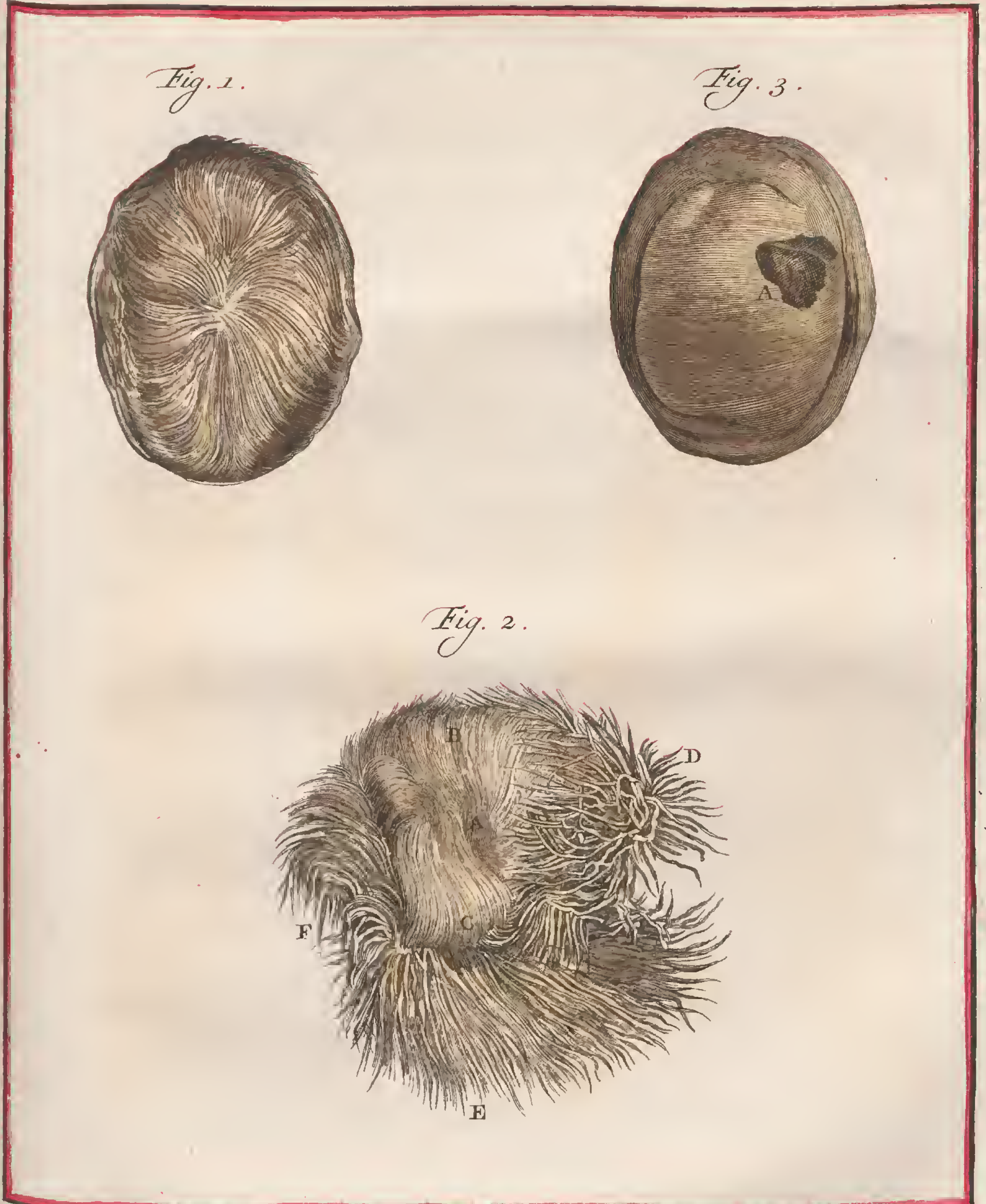
Deze deelen zyn een weinig langer en dikker dan die, welke met dezelve overeenkoomen by het kleine rheetje, onder No. MCXCII bygebragt.

No. MCXCV. *De pyp en de voet van den voorpoot* (*fig.* 5) *en van den agterpoot* (*fig.* 6) *van een ander klein rheetje.*

Het ſchynt uit de afmeetingen van die deelen, dat zy van een klein rheetje koomen van dezelfde grootte als dat, het welk onder No. MCXCII

De Seve. del. B. de B. sc.

De Seve, del. B. de B. sc.

is bygebragt; zy zyn met een klein goud plaatje (*AA*, *fig.* 5 *en* 6) aan het bovenſt eind der pypen bekleed; de Negers bedienen zig daarvan voor een pypen-ſtoppertje.

No. MCXCVI. *De pyp en de voet van een voorpoot (fig. 7) en van een agterpoot (fig. 8).*

Deze deelen zyn van een nog kleiner rheetje dan dat, het welk onder No. MCXCI is bygebragt; de omtrek van de pypen is ſlegts van vyf of zes lynen.

No. MCXCVII. *Een zeer klein hoorntje, dat in het kabinet in een glas gevonden is, by de rhe-pootjes, onder de drie vorige nommers bygebragt.*

Men heeft alle reden om te denken, dat dit hoorntje, (*Pl. XLV fig.* 2) van de ſoort van kleine rhebokjes koomt, *Guevei* (*a*) geheeten, hetzelve heeft ſlegts eenen duim lengte, en elf duimen omtreks aan de baſis, het is hol, een weinig krom, zeer puntig en van eene zwartagtige kleur; hetzelve heeft by zyne baſis drie of vier uitſteekende en dwarſche voeten, die onregelmaatig zyn in hunne rigting, en zig zeer onduidelyk vertoonen op een der zyden van den hoorn; het is my voorgekoomen meer overeenkomſten te hebben met die van de gazellen, dan met de hoornen van eenig ander dier.

No. MCXCVIII. *Het geraamte van een cariacou.*

De beſchryving en de voornaame afmeetingen van dit geraamte maaken een gedeelte uit van de beſchryving van den cariacou.

No. MCXCIX. *Een hoorn van een coudous.*

Deze hoorn (*Pl. XLIX*, *fig.* 1, *alwaar de hoorn van voren vertoond wordt*, *en fig.* 2, *alwaar die zelfde hoorn met de agterſte zyde voor is afgebeeld*), koomt van de regterzyde van het dier; hetzelve is omtrent twee voeten en een halven lang over zyne grootſte lengte (*AB*), en heeft byna eenen voet omtreks aan de baſis; dezelve is een weinig krom en heeft eene zwaare rib (*ACDE*), die twee ſlagen van eene krullyn om den hoorn maakt, tot op twee derde deelen van deszelfs lengte, het koomt my voor, dat die rib begint, gelyk die der hoornen van den buffel, op de voorſte zyde van de baſis. Daar zitten eenige dwarſche rimpels by de baſis van den hoorn, waarvan wy hier ſpreeken, het overige is glad, dezelven is geheel van eene bruine kleur.

No. MCC. *De twee hoornen van den coudous.*

Deze hoornen (*Pl. XLIX*, *fig.* 3 *en* 4) zyn minder groot dan de voorgaande, want zy hebben ſlegts twee voeten lengte, voor het overige gely-

(*a*) Zie hier voor de Natuurlyke Hiſtorie van het kleine rheetje, door den Hr. DE BUFFON, bladz. 212. van dit deel.

ken zy naar denzelven, zy zitten beiden aan het vel en aan het voorhoofdsbeen vast, dat afgebrooken is.

No. MCCI. *De zakken van het muskus-dier.*

De zakken van een muskus-dier (*Pl. L, fig.* 1, 2 *en* 3), zyn gedroogd en mismaakt, het is my evenwel voorgekoomen, dat zy in den natuurlyken staat platagtig waren, zy hebben omtrent twee duimen middellyns, en een en een vierde duim dikte; een van derzelver kanten (*fig.* 1 *en* 2) is met hair bekleed, en in het midden doorboord met eene opening (*A, fig.* 2), die met een fyn en geelagtig vel (*B C*) omringd zit; de randen (*D E F*) van den zak zyn met een dikker hair bekleed, maar dat van dezelfde kleur is. Daar zit op den kant van die zakken, die aan het lighaam van het dier geraakt hadt, een vliesje, dat de muskus-stof bedekt, waarmede de zak vervuld is; als men het vliesje wegneemt, ziet men die stof (*A, fig.* 3) bloot liggen.

DE BABIROUSSA (*).

Schoon wy in des Konings kabinet niet dan den kop van dit dier hebben, is het egter al te opmerkelyk om het met ſtilzwygen voorby te gaan. Alle Natuurbeſchouwers hebben het voor een ſoort van varken genomen, en egter heeft het noch den kop, noch de geſtalte, noch de borſtels, noch den ſtaart van 't varken; het is hooger op de pooten, en heeft een minder langen ſnuit, het is bedekt met een kort en zagt hair, gelyk als wol, en zyn ſtaart eindigt met een bosje van die wol; ook is zyn lighaam minder log en dik dan dat van 't varken; zyn hair is grys met ros en wat zwart vermengd, zyne ooren zyn kort en puntig, maar het opmerkelykſt karakter, en 't geen den babirouſſa van alle dieren onderſcheidt, beſtaat in vier zeer groote ſlagtanden of hondstanden, waarvan twee minder lang, even als die der wilde zwynen uit het onderſt kaakebeen uitſteeken, en de twee andere, die veel grooter zyn, koomen uit het bovenſt kaakebeen, gaan door de wangen, of liever de bovenlippen, en ſtrekken zig krommende tot onder de oogen uit; en die ſlagtanden zyn van een zeer ſchoon yvoor, zuiverer en fyner, maar minder hard dan dat van den olyfant.

De plaatſing en rigting dier twee bovenſte ſlagtanden, die den ſnuit van den babirouſſa doorgaan, en die eerſt regt om hoog loopen, en zig vervolgens als een hoepel krommen, hebben zommige Natuurkundigen, zelfs bekwaame mannen, gelyk als GREW (*a*), doen denken, dat deze ſlagtanden niet beſchouwd moeſten worden als tanden, maar als hoornen. Zy gronden hun gevoelen hier op, dat alle de kaſtjes der tanden van het bovenſt kaakebeen in alle dieren die opening hebben naar onderen gekeerd, dat by den

(*) *Babirouſſa* of *Babiroeſa*, naam van dit dier in de Ooſt-Indiën, door ons overgenomen.

Babirouſſa ſeu porcus Indicus. Iconem animalis in inſula Java. novæ Bataviæ Janu 1650. depictam & cranii, quòd Hafniæ vidi, naturæ ſtudioſorum in gratiam addendam exiſtimavi. TH. BARTHOLINI, *Hiſt. anat. cent. II. Hiſt. 96. fig. ibid.*

Babirouſſa. PISON, *Comment. & append. in Bonti, pag. 61. fig. ibid.*

The horned hog. Babirouſſa. GREW'S, *Muſæum Reg. Societ. pag. 27.*

Porcus Indicus, Babirouſſa dictus. RAY, *Syn. animal. quadr. pag. 96.*

Babiroeſa. FRANC. VALENTYN, beſchryving der Ooſt-Indiën, Amſterd. 1726. *Vol. III. pag. 268.*

Aper Indicus orientalis, Babiroeſa dictus. SEBA, *Vol. I pag 80. Tab. 50. fig, 2.*

Sus caudatus, dentibus caninis ſuperioribus ab origine ſurſum verſis, arcuatis, cauda floccoſa.... Aper orientalis. Le Sanglier des Indes. BRISSON, *Regn, anim. pag. 110.*

Babiruſſa, ſus dentibus duobus caninis fronti innatis. LINNÆUS, *Syſt. nat. Edit. X. pag. 70.*

(*a*) *On his upper jaw he has two horns...* BARTHOLINUS *calls them teeth; yet they are not teeth, but horns, becauſe they are not, as all teeth, even as the task of an* elephant, *fixed in the jaw, with their roots upward, but downward: and ſo their* alveoli *are not open downward within the mouth, but upward upon the top of the ſnout, &c.* GREW'S, *Muſ. Reg. Societ, pag. 28.*

babirouſſa, gelyk in de andere dieren, in het bovenſt kaakebeen alle de kaſtjes insgelyks naar onderen open zyn, zo wel ten opzigte van de baktanden als van de ſnytanden, terwyl alleen de kaſtjes dier twee groote ſlagtanden, daarentegen opwaards gekeerd zyn, (zie de *figuur Pl. LI*) en zy beſloten daaruit, dat, dewyl het wezendlyk kenmerk van alle de tanden van het bovenſt kaakebeen was naar beneden te loopen, deze ſlagtanden, die zig naar boven rigten, niet onder het getal der tanden geſteld konden worden, en dat men dezelve als hoornen moeſt beſchouwen. Maar die Natuurkundigen hebben zig vergiſt; de plaatſing of rigting zyn ſlegts omſtandigheden van de zaak, en maaken het wezen niet uit. Deze ſlagtanden, ſchoon geplaatſt op eene wyze ſtrydig met die der andere tanden, zyn egter niet minder tanden; het is alleenlyk eene byzonderheid in de rigting, die de natuur der zaak niet veranderen, noch van een waaren hondstand een valſchen hoorn van yvoor maaken kan.

Deze groote en vierdubbele tanden geeven aan deze dieren een vreeslyk voorkoomen; zy zyn egter miſſchien minder gevaarlyk dan onze wilde zwynen; zy gaan zelfs by troepen, en hebben een ſterken reuk, die hen ontdekt, en maakt dat de honden daar met goeden uitſlag op jaagen. Zy knorren (*b*) verſchriklyk, verweeren zig en kwetſen met de onderſte tanden, want de bovenſte zyn hen meer hinderlyk dan voordeelig. Schoon ruw en woeſt, gelyk de wilde zwynen, laaten zy zig ligtelyk temmen, en hun vleeſch, dat zeer goed te eeten is, bederft in korten tyd; gelyk zy ook een fyn hair en dun vel hebben, zyn zy niet beſtand tegen de tanden der honden, die daar liever op jaagen, dan op de wilde zwynen, en hen ligtelyk afmaaken; zy hegten zig aan takken met de bovenſte ſlagtanden (*c*), om hun hoofd te laaten ruſten of om overeind te ſlaapen: dat gebruik hebben zy gemeen met den olyfant, die, om te ſlaapen zonder te gaan liggen, zyn hoofd onderſteunt door het einde zyner ſlagtanden te ſteeken in gaten, welken hy ten dien einde in den muur van zyn verblyf uitholt (*d*).

De babirouſſa verſchilt nog van het wild zwyn in zyne natuurlyke neigingen; hy voedt zig met groenten en boombladeren, en zoekt niet in de tuinen te dringen om peulvrugten te bekoomen; terwyl in dat zelfde land het wild zwyn leeft van wilde vrugten, van wortelen, en dikwils de tuinen verwoeſt. Daarenboven vermengen deze dieren, die eveneens by troepen loopen, zig nooit onder malkanderen; de wilde zwynen gaan aan den eenen kant, de babirouſſa's aan den anderen; deze laatſte gaan vaardiger en ligter, zy hebben een fyner reuk, en zetten zig dikwils tegen de boomen overeind, om de honden en jaagers van verre te ontdekken; als zy lang en zonder tuſſchenpoozing vervolgd worden, gaan zy zig in zee werpen, alwaar zy, met zo veel gemak zwemmende als de endvogels, en eveneens onderduikende, zeer dikwils aan de jaagers ontkoomen, want zy zwemmen heel lang, en gaan dikwils van het een eiland tot het ander over.

(*b*) *Muſæum* WORMIAN, *pag.* 340. — PISON, *Append. in Bont. pag.* 61.
(*c*) *Deſcription des Ind. Orient. par* FRANC. VALENTIN, *Vol. III. pag.* 268.
(*d*) Zie deze byzonderheid in de hiſtorie van den Olyfant, in 't XI deel van dit Werk.

Buvée del. C.F.F. sc.

Voor het overige wordt de babirouſſa niet ſlegts op het eiland Bouro of Borneo by Amboina, maar ook op verſcheiden andere plaatſen (*e*) van zuidelyk Aſia en Afrika gevonden, gelyk als op Celebes, op de kuſt van Eſtrila (*f*), in Senegal (*g*), op Madagaskar, want het ſchynt, dat de wilde zwynen van dit eiland, waarvan FLACCOURT (*h*) ſpreekt, en waarvan hy zegt, dat de mannetjes inzonderheid twee hoornen ter zyden van de neus hebben, babirouſſa's zyn. Wy hebben geene gelegenheid gehad om met zekerheid te kunnen bepaalen, of aan het wyfje die twee groote ſlagtanden, zo opmerkelyk in het mannetje, ontbreeken. De meeſte Schryvers, die van deze dieren geſprooken hebben, ſchynen hier omtrent overeen te koomen, en wy kunnen het ſtuk niet beveſtigen of tegenſpreeken.

(*e*) Men vindt de Babirouſſa's in groote menigte op 't eiland Borneo, gelyk ook in Cajely op de Xoelaſche eilanden, inzonderheid in Xoela Mangoli, gelyk ook op 't eiland Bangay, op de weſtkuſt der Celebes, en in Manado. *Beſchryv. der Ooſt-Ind. door* FR. VALENTYN, *tom. III. pag.* 369. *Nota.* De meeſte byzonderheden, welke wy hier boven, ten opzigte der natuurlyke gebruiken van den babirouſſa hebben bygebragt, zyn uit dit zelfde werk van VALENTYN genoomen.

(*f*) Onder verſcheiden koopwaaren, die de Hollanders van de kuſt van Eſtrila trekken, brengen zy ook tanden over van wilde zwynen, die ſchooner zyn dan die der olyfanten. *Voyage de* ROBERT LADE, *Traduit de l'Anglois, Paris* 1744. *tom. I. pag.* 121.

(*g*) Ik vernam eindelyk een dier groote wilde zwynen in Afrika..... Het was zwart gelyk de wilde zwynen van Europa, maar van eene veel hooger geſtalte. Het hadt vier groote ſlagtanden, waarvan de twee bovenſte als een halve cirkel gekromd waren naar het voorhoofd, alwaar zy de gedaante maakten van hoornen, welken andere dieren hebben. *Voyage au Senegal par Mr.* ADANSON, *pag.* 76.

(*h*) *Voyage à Madagascar par* FLACCOURT, *pag.* 152.

DE CABIAI (*).

Dit Amerikaanſch dier was nooit in Europa gezien, en 't is aan de goedheden van den Hr. Hertog VAN BOUILLON, dat wy de kennis van het zelve te danken hebben. Dewyl die Prins werks maakt van vreemde dieren, heeft hy my zomtyds de eere gedaan van my te verzoeken, om dezelve te koomen zien, en hy heeft 'er ons ten nutte van 't algemeen verſcheiden vereerd. Dit dier was hem jong toegezonden, en het was nog niet geheel volgroeid toen de koude het deedt ſterven; wy hebben dus gelegenheid gehad om het te leeren kennen, en zo wel inwendig als uitwendig te beſchryven. Het is geen varken, gelyk de Natuurbeſchouwers en de Reisbeſchryvers beweerd hebben; het gelykt daar zelfs niet naar dan in kleine betrekkingen, en verſchilt 'er van in groote karakters; het wordt nooit zo groot; de grootſte cabiai is nauwelyks gelyk aan een varken van agttien maanden, hy heeft een korten kop, veel minder gekloofden ſmoel, geheel verſchillende tanden en voeten, vliezen tuſſchen de vingers, geen ſtaart, noch ſlagtanden; de oogen grooter, de ooren korter; en het verſchilt 'er ook zo veel van in geaartheid en gebruiken als in maakzel; het onthoudt zig dikwils in 't water, waarin het zwemt als een otter, en eveneens zyn prooy zoekt, koomende vervolgens de viſch, die hy vangt, en met den ſmoel en de nagels aangrypt, op den oever opeeten. Hy eet ook graanen, vrugten, en ſuikerriet; dewyl zyne voeten lang en plat zyn, houdt hy zig dikwils zittende op de agterſte voeten. Zyn ſchreeuw is meer het gebalk van een ezel dan een geknor, gelyk dat van 't varken; hy loopt gemeenlyk niet dan des nagts en bykans altyd in gezelſchap, zonder zig veel van den oever der wateren te verwyderen, want dewyl hy ter oorzaake van zyne lange voeten en korte pooten ſlegt loopt, zou hy zyn heil in de vlugt niet kunnen vinden, en om aan hen, die jagt op hem maaken, te ontſnappen, werpt hy zig te water, dompelt 'er zig in, en koomt verre van die

(*) *Cabiai*, een woord afgeleid van *Cabionara*, de naam van dat zelfde dier in Guiana, en welken wy hebben aangenoomen.
Capybara Braſilienſibus. MARCGRAVE, *Hiſt. nat. Braſil. pag.* 230. *fig. ibidem.*
Capybara. PISON, *Hiſt. Braſil. pag.* 99. *Nota.* De afbeelding is dezelfde als die van Marcgrave.
Capybara Braſilienſibus, porcus fluviatilis Marcgravii. RAY, *Syn. quadr. pag.* 126, 127.
Cochon d'eau, Voyage de DESMARCHAIS *par le* P. LABAT, *tom. III. pag.* 315. enz.
Capivard, Voyage de FROGER, Amſterd. 1715. *pag.* 127. *fig. ibid.*
Sus maximus paluſtris. Porcus fluviatilis Braſilienſis JONSTON. *Capybara Braſilienſibus* MARCGRAVE. De cabiai, welken men ook cabionara noemt. BARRIERE, *Hiſt. nat. de la France Equin. pag.* 160, 161.
Hydrochærus. Le cabiai. BRISSON, *Regn. anim. pag.* 117.

die plaats af weêr boven, om 'er uit te gaan en zig op 't land te begeeven, of hy blyft zo lang onder, dat men de hoop verlieſt van hem weder te zien. Zyn vleeſch is vet en kort, maar het heeft, even als dat van den otter meer den ſmaak van kwaade viſch dan van goed vleeſch; men heeft egter opgemerkt, dat de kop en de nek niet kwaad waren, en dit koomt wel overeen met het geen men weet van den bêver, wiens voorſte deelen den ſmaak van vleeſch hebben, terwyl de agterſte naar viſch ſmaaken. De cabiai is van eene ſtille en zagte geaartheid; hy maakt geene moeijelykheid, noch doet eenig kwaad aan andere dieren; men maakt hem gemaklyk tam, hy koomt op de ſtem en volgt gereedelyk de perſoon, welke hy kent en die hem wel behandeld heeft. Men voedde hem te Parys niet dan met garſt, ſalade, en vrugten, en hy was welvaarende zo lang het warm bleef. Uit het groot getal prammen ſchynt het, dat het wyfje veele jongen tevens werpt. Wy kunnen niets zeggen wegens den tyd van de dragt, dien van den groey, en by gevolg de levensduuring van dit dier. Onze ingezetenen van Cayenne zullen ons hieromtrent opheldering kunnen geeven, want zy zyn vry gemeen in Guiana, zo wel als in Braziliën, langs de rivier der Amazoonen, en in alle de laage landen van Zuid-Amerika.

BESCHRYVING VAN DEN CABIAI.

De Cabiai (*Pl. LII*) heeft eenige overeenkomſten met het varken, in de hoedanigheid van zyn hair, en door het maakzel van zyn lighaam, van het kruis en van de pooten; deze kentekenen hebben hem den naam van *varken* doen geeven; en omdat hy veel houdt van het water, omdat hy nog te gemakkelyker zwemt, dewyl hy zwem-vliezen tuſſchen de vingers heeft, heeft men hem *water-varken* genoemd, om hem van het waaré varken te onderſcheiden; maar de onderſcheidende kenmerken zyn in grooten getale tuſſchen die beide dieren; men vindt 'er in het maakzel van den kop, van den ſmoel, van de oogen, van de ooren, en van den hals; daar hebben ook groote verſchillen plaats in de tanden en in de voeten; het grootſte beſtaat ten opzigt van den ſtaart, want de cabiai heeft 'er geen; dit gedeelte ontbreekt ook by den pecari, den agouti, het Indiaanſch varkentje, enz. dit laatſte ſchynt my toe voor als nog meer overeenkomſt te hebben met den cabiai, dan eenig ander dier.

De kop van den cabiai is lang, deszelfs zyden zyn plat, de ſmoel heeft veel meer dikte dan breedte; de onderſte lip zit minder naar voren dan de neus; de bovenſte heeft eene uitranding onder de neus, en vertoont de bovenſte ſnytanden bloot, ſchoon de bek geſlooten zy; de opening van den bek is zeer klein. Dit dier heeft een ronde neus en van eene zwartagtige aſchgraauwe kleur, de opening der neusgaten verre van elkanderen af byna rond, de oogen zwart, en veel grooter dan die van het varken, de kaakbeenen der oogleden zwart, de ooren kort, regt, kaal, aan het eind uitgerand en van dezelfde kleur als de neus, den hals dik en zeer kort, het lyf gevuld, het kruis ſchielyk afneemend, de pooten kort, voornamelyk ter plaats van de nahand; de agterſte voet droeg meeſtentyds op den grond tot aan de waade, dat is te zeggen, tot aan den hiel toe. De geleeding der hand en de voeten waren byna geheel van hair ontbloot, en van eene zwartagtige graauwe kleur; daar zaten vier vingers aan de voorſte voeten, de tweede vinger was de dikſte en ſtak het meeſte naar voren uit, de eerſte en de derde waren minder groot, een weinig naar agteren geplaatſt, de vierde was de kleinſte en zat het meeſt agterwaards; de agterſte voeten hadden ſlegts drie vingers, zy waren naar evenredigheid grooter dan die der voorſte voeten, de middelſte vinger was de grootſte van allen, die van de zyden ſtonden minder naar voren, en de nagels waren plat en zwartagtig. Daar zit tuſſchen de vingers een klein zwemvliesje, dat door eene verlenging van het vel gemaakt wordt, gelyk aan dat, hetwelk tuſſchen de vingers der haanen, der hennen, enz. zit; daar zat ſlegts een klein knobbeltje ter plaatſe van den ſtaart.

Het hair was yl en van dezelfde hoedanigheid als de borſtels van het varken, maar fyner; dat van het bovenſt van den kop en van het lyf en van

De Seve. del. C. F. Fritzsch. sc.

LE CABIAI.

den buitenkant der pooten was zwart over het grootfte gedeelte zyner lengte van den beginne af; daar zat boven het zwart eene vaale kleur, en het was zwart aan de punt; het hair van den omtrek der oogen, van het onderft van den kop, en dat van het lighaam en van den binnenkant der pooten, hadt flegts eene vaale kleur, de langfte borftels zaten op den rug, en hadden omtrent twee duimen en eèn halven lengte; de hairen van de baarden waren zwart en gedeeltelyk uitgevallen.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten, van het eind van den fmoel tot aan den aars . .	2.	8.	0.
Lengte van den kop, van het eind van den fmoel tot aan het agterhoofd	0.	8.	0.
Omtrek van het eind van den fmoel . . .	0.	9.	0.
Omtrek van den fmoel, onder de oogen gemeeten .	1.	1.	0.
Omtrek van de opening van den bek . . .	0.	3.	8.
Afftand tuffehen de beide neusgaten . . .	0.	1.	1.
Afftand tuffchen het eind van den fmoel en den voorften hoek van het oog	0.	4.	6.
Afftand tuffchen den agterften hoek en het oor . .	0.	1.	7.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen	0.	0.	10.
Opening van het oog . . .	0.	0.	5.
Afftand tuffehen de voorfte hoeken der oogen .	0.	2.	10.
Omtrek van den kop tuffchen de oogen en de ooren .	1.	2.	8.
Lengte der ooren	0.	1.	7.
Breedte van derzelver bafis, over de buitenfte kromte gemeeten	0.	2.	1.
Afftand tuffehen de beide ooren, om laag gemeeten .	0.	1.	9.
Lengte van den hals . . .	0.	1.	9.
Omtrek van den hals	1.	2.	3.
Omtrek van het lighaam agter de voorpooten .	1.	10.	0.
Dezelfde op de dikfte plaats . . .	2.	5.	0.
Dezelfde omtrek voor de agterpooten . .	1.	11.	0.
Lengte van den voorarm, van den elleboog tot aan de geleeding der hand	0.	5.	6.
Omtrek van die geleeding . . .	0.	3.	11.
Lengte van die geleeding af tot aan het eind der nagelen	0.	3.	9.
Lengte van het been, van de knie tot aan den hiel .	0.	7.	8.
Lengte van den hiel tot aan het eind der nagelen .	0.	6.	11.
Breedte der voeten	0.	2.	2.
Lengte der langfte nagelen . . .	0.	0.	11.
Breedte aan de bafis	0.	0.	8.

Deze cabiai woog zes-en-veertig ponden en een half; by de opening van den onderbuik vondt men veel vet; het netvlies was zeer kort en lag met de maag op de dunne darmen geplaatft, de lever ftrekte zig evenveel ter linker- als ter regter-zyde uit; de maag lag geheel in de linker-zyde met den twaalf-vingerigen darm.

De nugtere darm maakte zyne omwentelingen in de regter onderib-ftreek en in een gedeelte van de bovenbuik-ftreek; de omwentelingen van den om-

geboogen darm lagen ook in de bovenbuik-ſtreek en in de linker bovenbuik-zyde; deze darm eindigde aan den blinden-darm in de linkerzyde; de blinde-darm was ſchuinſch van de linker- naar de regter-zyde gerigt, en zo groot, dat hy het middelſte en agterſte gedeelte van den onderbuik byna geheel beſloeg; de kronkeldarm maakte eenige eigen middelpuntige omwentelingen en een grooten boog, die zig onder de maag van de linker- naar de regter-zyde uitſtrekte, en zig langs de regter-zyde tot in de darmſtreek verlengde, voor dat hy zig aan den regten darm voegde, die zeer kort was.

De maag was langwerpig, hy hadt omtrent evenveel dikte aan het regter gedeelte als aan het linker; de groote blindezak was zeer wyd; daar was geen hoek tuſſchen den ſlokdarm en den portier bevat; daar zat noch een aanhangzel aan den bodem van den grooten blinden-zak, gelyk by het varken; de binnenſte wanden van den ſlokdarm waren met een vlies bekleed, dat in de lengte geplooid was, en dat, gelyk by het Indiaanſch varkentje, eindigde op den rand van den bovenſten mond der maag; daar zat by dien mond, onder de kleine kromte, eene ſoort van netwerk, dat door de plooijen van den wolligen rok gemaakt wierdt. De vliezen van de maag waren zeer dun en zeer zwak, ter plaats van den grooten blinden-zak, en van de zyde van de maag; zy hadden meer dikte op andere plaatſen, en voornamelyk by den portier, alwaar zy ſlegts een zeer ſterke plooi maakten.

De dunne darmen hadden allen ten naaſtenby dezelfde dikte, de blinde-darm was zeer groot in vergelyking van de kloekte van het dier; dezelve hadt drie peesagtige reepen, hy was van eene kegelagtige gedaante, geboogen in de gedaante van een kolf en rondagtig aan het eind, gelyk de blinde-darm van het Indiaanſch varkentje; aan denzelven zaten ook groote opblaazingen; de kronkeldarm geleek aan zyn begin naar den blinden-darm, ter lengte van drie of vier duimen; op dien afſtand van den blindendarm hielden de peesagtige reepen op, en wierdt de kronkeldarm zo veel naauwer, dat dezelve maar omtrent drie duimen middellyns hadt; in plaats van opblaazingen maakte hy eenen zak, in de gedaante van een blindendarm, die twee duimen lang, van eene kegelagtige gedaante, en aan het eind rondagtig was; vervolgens verminderde de kronkeldarm langzaamerhand in dikte, en hadt maar anderhalven duim middellyn op een voet afſtands van den zak, en hy was nog dunner op eenige plaatſen van het overige zyner lengte; de regte darm hadt minder middellyn by den aars dan over zyne andere deelen.

De lever was zeer groot, dezelve hadt vier kwabben, eene in het midden, eene aan de regter zyde, en twee kleine aan de linker: de middelſte kwab hadt twee inſnydingen, die dezelve in drie deelen verdeelde, de middelſte was de kleinſte; het galblaasje zat boven de inſnyding, en de ſchoorband boven de linker. De linker kwab was ten naaſtenby zo groot als de middelſte; de lever hadt eene donker roode kleur van buiten en zwartagtig van binnen, dezelve woog een pond en vyf oncen.

Het galblaasje was zeer groot en hadt de gedaante van een ei, dat niet zeer langwerpig is.

De milt was kort, zeer breed aan zyn onderſte eind, en zeer ſmal aan zyn bovenſte eind, dat in de gedaante van een haak geboogen was; daar zat tegen dat eind eene ſoort van kleine milt van de dikte en fatſoen als eene lens; de voorſte zyde van de groote was kort en holrond de agterſte zyde hadt veel meer lengte, dezelve was bolrond en uitgeſchulpt; dit ingewand was van buiten van eene loodkleurige verw, en van binnen zwartagtig rood, hetzelve woog ééne once, drie drachmen en eene halve.

De regter nier zat een weinig meer naar voren dan de linker; zy hadden eene verſchillende gedaante van die der nieren van de meeſte andere dieren, want zy waren zeer langwerpig, byna even breed aan de beide einden als in het midden, en zeer dun op den buitenkant, zy hadden geen indrukzel, het bekkentje was zeer ſmal en byna onzigtbaar, men wierdt ook aan deze nieren geene tepels gewaar.

De boven-nieren waren groot en aan den binnenkant van het voorſte gedeelte van den nier geplaatſt; zy waren anderhalven duim lang, negen lynen breed en drie lynen dik, en van eene geelagtige kleur.

Het middelrif was dik en het peesagtig middelpunt hadt veel uitgeſtrektheid.

Daar zat ſlegts eene kwab aan de linker long, de regter was uit twee kwabben te zamengeſteld, eene groote en eene kleine, die digt by de baſis van het hart geplaatſt zat, gelyk de vierde kwab van de meeſte andere dieren. De groote kwab van de regter long van den cabiai geleek naar de linker long, zy hadden elk van hun twee groote uitrandingen op den onderſten rand van derzelver voorſte gedeelte; het hart lag in het midden van de borſt geplaatſt, het zat met de punt naar agteren gerigt, het was kort, de plaats van het middelſt tuſſchenſchot was van buiten tot aan de punt toe zeer duidelyk; ik heb geen voetſpoor van een eirond gat gezien, ſchoon de cabiai zig dikwyls in het water onthoudt; daar kwam ſlegts eene tak uit den bogt van de groote ſlagader te voorſchyn.

De long was zeer ſmal aan haar voorſte gedeelte, en in het voorſte van haar middelſt gedeelte; het overige hadt veel meer breedte en dikte, zo dat het ſcheen, dat de tong daar dubbeld was, en dat 'er eene kleine tong op de andere geplakt zat; het midden van dat kleine tongetje was glad, en men zag daar geene tepels op, zelfs niet met een vergrootglas, maar men wierdt 'er zeer kleine op haare randen gewaar, en daar zaten by den wortel twee zeer onregelmatige kelkklieren, eene aan elke zyde, zy vertoonden zig niet dan door twee ſpleeten, die op elke klier ſchuinſch van voren naar agteren en van buiten naar binnen gerigt waren; het ſmalle gedeelte van de tong was bedekt met zeer kleine agter overleggende tepeltjes, behalven die welke aan den voorſten rand van de kleine tong geplaatſt zaten, en die naar voren gerigt waren, het ſcheen, dat deze rand dezelven die rigting hadt doen neemen.

Het ſtrot lapje was klein en op eene zeer onregelmaatige wyze uitgeſneeden, want de hoek, welke de uitranding aan de regter zyde maakte, was

meer onuitſteekende dan die, welke ter linker zyde zat, daar liepen geene groeven over het verhemelte.

De voor-herſſenen hadden boezemagtigheden, en de agter-herſſenen groeven, gelyk die van de meeſte dieren; de eerſte woogen eene once, zes drachmen en eene halve, en de laatſten drie drachmen.

De cabiai, die het onderwerp maakt van deze beſchryving, was een wyfje, zy hadt twaalf tepels, zes aan elke zyde, vier op den buik en twee op de borſt.

Men zag van buiten ſlegts eene opening voor de klink en voor den aars; maar van binnen in die opening waren 'er vier anderen, die allen even groot ſcheenen, die van de klink zat naar voren, en die van den aars naar agteren, en daar zat er eene aan elke zyde, deze twee zydelingſche openingen drongen in zakken door, die naaſt den aars zaten, zy waren negen lynen lang en hadden vyf lynen middellyns; derzelver opening was eene ſpleet, die een halven duim was; zy hadden ook een halven duim diepte, en bevatteden eene geelagtige ſtof, die een zeer kwaade en zeer ſlegte reuk verſpreidde, wanneer men dezelve digt aan gloeijende koolen bragt, deze zakken waren van binnen bekleed door eene verlenging van den aars, dat aan een klieragtig lighaam vaſt zat.

De ſcheede was dikker aan haare beide einden, dan in het midden; het hoofdje van den kittelaar zat by den rand van de klink geplaatſt, hetzelve was dik en hadt de gedaante van een klaverblad van zes lynen breedte, van drie lynen lengte, en van twee lynen dikte; de opening van de pisbuis zat agter het hoofdje van den kittelaar, daar zaten rondom de binnenſte wanden van de ſcheede rimpels, die in de lengte liepen, en die zig tot op het midden der lengte van de ſcheede uitſtrekte, het overige was glad tot aan de opening der lyfmoeder toe, die met een dikken wrong omringd zat; het lighaam van de lyfmoeder ontbrak byna geheel, of liever deze lyfmoeder ſcheen geen eigenlyk lighaam te hebben, want de hoornen zaten met hunne baſis aan den wrong van den opening vaſt, met uitzondering van hunnen binnenkant, die ſlegts op vyf lynen afſtand van de opening af begon, dus hadt de lyfmoeder ſlegts vyf lynen diepte; de hoornen zaten aan elkanderen vaſt ter lengte van eenen duim en negen lynen; dezelve waren zeer lang en byna rolrond; de trompetten eindigden aan een zeer wyd pavillioen; zy hadden tot eene en een derde lyn middellyns op het midden van hunne lengten; zy waren minder dik aan hun begin, en de opening, door welke zy gemeenſchap hadden met de hoornen der lyfmoeder, was zeer naauw, en aan het eind der trompetten geplaatſt; de zaadballen hadden de gedaante van een eirond dat op zyne kanten plat is.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte der dunne darmen, van den portier af tot aan den blindendarm . . .	27.	6.	0.
Omtrek van den twaalfvingerigen darm, op de dikſte plaatſen	0.	3.	9.
Omtrek op de dunſte plaatſen . . .	0.	2.	3.
Omtrek van den nugteren darm, op de dikſte plaatſen .	0.	3.	9.

	voeten,	duimen,	lynen.
Omtrek op de dunfte plaatfen	0.	2.	6.
Omtrek van den omgeboogen darm, op de dikfte plaatfen	0.	3.	0.
Omtrek op de dunfte plaatfen	0.	2.	6.
Lengte van den blindendarm	1.	5.	0.
Omtrek op de dikfte plaats	1.	9.	0.
Omtrek op de dunfte plaats	1.	0.	0.
Omtrek van den kronkeldarm op de dikfte plaatfen	1.	9.	0.
Omtrek op de dunfte plaatfen	0.	2.	0.
Omtrek van den regten darm by den kronkeldarm	0.	5.	0.
Omtrek van den regten darm by den aars	0.	3.	9.
Lengte van den kronkel- en regten-darm te zamen genoomen	8.	0.	0.
Lengte van de geheele darmbuis zonder den dlindendarm	35.	6.	0.
Groote omtrek van de maag	1.	11.	0.
Kleine omtrek	1.	2.	6.
Lengte van den lever	0.	7.	0.
Breedte	0.	9.	0.
Derzelver grootfte dikte	0.	0.	11.
Lengte van het galblaasje	0.	2.	4.
Deszelfs grootfte middellyn	0.	1.	10.
Lengte van de milt	0.	4.	0.
Breedte van het bovenft eind	0.	0.	8.
Breedte van het onderft eind	0.	1.	11.
Dikte van het onderft eind	0.	0.	6.
Lengte der nieren	0.	3.	7.
Breedte	0.	1.	5.
Dikte	0.	0.	10½.
Lengte van het peesagtig middelpunt des middelrifs, van de holle ader tot aan de punt	0.	1.	0.
Breedte	0.	3.	0.
Omtrek van den bodem van het hart	0.	6.	9.
Hoogte van de punt af tot aan het begin van de longenflagader	0.	2.	9.
Hoogte, van de punt af tot aan het longenzakje	0.	2.	1.
Middellyn van de groote flagader, van buiten naar buiten gemeeten	0.	0.	4½.
Lengte van de tong	0.	4.	4.
Lengte van de herffenen	0.	2.	5.
Breedte	0.	2.	2.
Dikte	0.	1.	0.
Lengte van de kleine herffenen	0.	0.	11.
Breedte	0.	1.	3.
Dikte	0.	0.	9.
Afftand tuffchen den aars en de klink	0.	0.	3.
Middellyn van de klink	0.	0.	6.
Lengte van de fcheede	0.	8.	0.
Omtrek op de dikfte plaats	0.	3.	3.
Omtrek op de dunfte plaats	0.	2.	9.
Groote omtrek van de pisblaas	1.	5.	0.
Kleine omtrek	1.	0.	0.
Lengte van de pisbuis	0.	2.	0.
Omtrek	0.	1.	3.
Lengte der hoornen van de lyfmoeder	0.	10.	0.
Omtrek op de dikfte plaatfen	0.	1.	0.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van de kromme lyn, welke de trompet doorloopt	0.	3.	6.
Lengte der zaadballen . . .	0.	0.	10.
Breedte	0.	0.	4½.
Dikte	0.	0.	3.

De cabiai heeft zo veel overeenkomſt met het Indiaanſch varkentje, door het getal en de gedaante der beenderen en der tanden, als door de andere gedeeltens des lighaams; als men evenwel de beenderen van deze twee dieren naauwkeurig met malkanderen vergelykt, vindt men dat de eigenlyke neusbeenderen minder vooruitſteekende zyn aan het geraamte (*Pl. LIII*) van den cabiai; het uitſteekzel van de kromte der takken van het onderſt kaakbeen heeft minder lengte. Voor het overige is het my voorgekoomen, dat de beenderen van den kop van den cabiai weinig van die van den kop van het Indiaanſch-varkentje verſchillen (*a*).

Deze beide dieren hebben elk twintig tanden, daar zitten in elk kaakbeen twee lange ſnytanden en agt baktanden; de ſnytanden hebben elk een gootje op hunnen voorſten kant, de baktanden hebben meer gootjes by den cabiai dan by het Indiaanſch varkentje. Deze tanden zyn ook verſchillend door hunne grootte, want die van het Indiaanſch varkentje zyn allen ten naaſtenby van denzelfden omtrek; by den cabiai daarentegen is de laatſte tand van het bovenſt kaakbeen grooter, dan de drie eerſten te zamen genoomen. MARCGRAVE heeft verhaald, dat elk der baktanden van den cabiai uit drie aan malkanderen vaſt zittende tanden ſcheen te zyn zamen geſteld, zo dat 'er in elk kaakbeen het voorkoomen was van vier-en-twintig baktanden; volgens die waarneeming van MARCGRAVE verwagtte ik de tanden van den cabiai, op eene zeer byzondere wyze gemaakt, te vinden; maar ik heb daar niets ongewoons aan bevonden, dan den laatſten baktand van het bovenſt kaakbeen, die verbaazend groot is in vergelyking van de andere tanden, gelyk ik zulks reeds heb doen opmerken; daar zitten zeer diepe groefjes op de zyden van die tanden, maar veele andere dieren hebben diepe gooten aan hunne tanden, zonder dat men zig omtrent het getal van hunne tanden vergiſt heeft; wilden evenwel deze gootjes eenige vergisſing omtrent het getal der tanden van den cabiai veroorzaaken, moet men dezelve voor zamenvoegingen hebben aangezien, die de tanden ſcheiden; maar volgens die onderſtelling zouden 'er nog maar de eerſte tand van onderen zyn, die het voorkomen van drie tanden hadt, omdat deze de eenigſte is, die ſlegts twee gootjes op den buitenkant heeft, en daar zitten 'er vyf op den binnenkant; de andere tanden hebben een grooter getal groefjes, de laatſte van boven heeft 'er twaalf op elke zyde, volgens MARCGRAVE, deze alleen zoude dus volgens die onderſtelling het voorkomen van dertien vereenigde tanden vertoonen; maar zy zouden zeer dun zyn, want de ribbetjes, die de groefjes van een ſcheiden, zyn zeer ſmal, dezelve hebben veel

(*a*) Zie deel VIII van dit Werk, bladz. 8. Plaat IV, fig. 7 en 8, en Plaat V.

De Seve del. C.F.F. sc.

vel meer breedte op den buitenkant van den eersten tand van onderen; het is dus gewisselyk die eerste tand, welken MARCGRAVE gelyk gevonden heeft aan drie vereenigde tanden. De tanden van den cabiai staan gelyk die van het Indiaansch varkentje gerigt (*b*).

Ik heb aan het tongbeen van den cabiai, die ten onderwerpe voor deze beschryving gediend heeft, slegts eene basis en twee hoornen gezien, gelyk aan dat van het Indiaansch varken, maar het tongbeen van den cabiai was niet geheel beenig geworden.

Het doornagtig uitsteekzel des tweeden wervelbeens van den nek is langwerpiger naar agteren toe, dan dat van het Indiaansch varkentje; want hetzelve strekt zig tot over het doornagtig uitsteekzel des vierden wervelbeens uit.

Daar zitten dertien wervelbeenderen in den rug en dertien ribben aan elke zyde, zeven waare en zes valsche; alle de doornagtige uitsteekzels der wervelbeenderen van den rug waren naar agteren geboogen, met uitzondering van de twee laatsten, die regt en breeder dan de andere waren. Daar zaten zes stukken in het borstbeen; de eerste ribben, eene aan elke zyde, geleedden zig met het middelste gedeelte van het eerste been des borstbeens, de tweede ribben geleedden zig tusschen het eerste en het tweede been, de derde tusschen het tweede en het derde been, en dus vervolgens tot aan de zesde en zevende ribben, die zig tusschen het vyfde en zesde stuk van het borstbeen geleedden.

De lendenen-wervelbeenderen zyn ten getale van zes; daar zitten vier valsche wervelbeenderen aan het heiligbeen, en zeven daar beneden, waarvan slegts de twee laatsten buiten het lighaam uitkwamen, alwaar zy onder het vel een klein knobbeltje maakten, ter plaatse van den staart. De drie wervelbeenderen, die zig tusschen de zitbeenderen uitstrekken, geleeken naar die van een staart, de vier laatsten hadden meer overeenkomst door hunne gedaante met die van een stuitbeen, zy helden over de linker-zyde, het dier hadt dezelve gewisselyk die rigting doen aanneemen, door op het agterste gedeelte van zyn lighaam te gaan zitten of liggen.

Het heupbeen, het schouderblad, de beenderen van den bovenarm, van den voorarm, van den dye en van het been, verschilden weinig van die zelfde deelen, by het Indiaansch varkentje beschouwd; het kuitbeen van den cabiai zat evenwel met zyn onderste gedeelte niet aan het scheenbeen vast, gelyk het kuitbeen van het Indiaansch varkentje.

Ik heb slegts drie beentjes in den eersten regel van de voorhand gezien, en daar was 'er geen, die overeenkwam met het eerste beentje van den eersten regel der voorhand van het Indiaansch varkentje; de tweede regel bestont uit zes beenderen, de drie eerste zaten gelyk by het Indiaansch varkentje geplaatst, het vierde zat gedeeltelyk boven het derde, en gedeeltelyk

(*b*) Zie deel VIII van dit Werk, bladz. 13.

boven het vyfde, dat gedeeltelyk boven het eerſte been van de voorhand zat, en voor een nog grooter gedeelte boven het tweede; het zesde beentje van den tweeden regel der voorhand zat, gelyk dat van het Indiaanſch varkentje, geplaatſt.

De nahand beſtont uit vier beentjes, het vierde was veel korter dan de andere, het tweede was het langſte.

Iedere vinger wordt door een hoef geëindigd, die den laatſten regel omringt.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den kop, van het eind der kaakbeenderen tot aan het agterhoofd	0.	7.	0.
De grootſte breedte van den kop	0.	3.	7.
Lengte van het onderſt kaakbeen, van deszelfs eind af tot aan den agterſten rand des knokkelwyze uitſteekzels	0.	4.	7.
Breedte van het onderſt kaakbeen, ter plaats der ſnytanden	0.	0.	10½.
Breedte van het bovenſt kaakbeen, ter plaats der ſnytanden	0.	0.	11½.
Afſtand tuſſchen de oogputten en de opening der neusgaten	0.	2.	9.
Lengte van die opening	0.	1.	1.
Breedte	0.	1.	0.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen	0.	2.	5.
Breedte der oogputten	0.	1.	4.
Hoogte	0.	1.	6.
Lengte der ſnytanden	0.	1.	2.
Hoogte van het doornagtig uitſteekzel des tweeden wervelbeens van den hals	0.	0.	6.
Breedte	0.	1.	5.
Lengte van de zevende rib, die de langſte is	0.	5.	4.
Lengte van het borſtbeen	0.	5.	2.
Lengte van het lighaam der langſte lendenen-wervelbeenderen	0.	1.	0.
Lengte der langſte valſche wervelbeenderen van het ſtuitbeen	0.	0.	9.
Breedte van het bovenſt gedeelte des heupenbeens	0.	1.	4.
Hoogte des beens, van het midden der panswyze holligheid af tot aan het midden der bovenſte zyde	0.	4.	0.
Breedte van het bekken	0.	1.	11.
Hoogte	0.	2.	6.
Lengte van het ſchouderblad	0.	5.	11.
Lengte van het ſchouderbeen	0.	4.	11.
Lengte van de ellepyp	0.	4.	9.
Hoogte van den elleboogsknokkel	0.	1.	1.
Lengte van het ſtraalbeen	0.	3.	6.
Lengte van het dyebeen	0.	5.	6.
Lengte van het ſcheenbeen	0.	5.	6.
Hoogte van de voorhand	0.	0.	8.
Lengte van het hielbeen	0.	2.	1.
Hoogte van het eerſte wigge- en ſchip-beentje, te zamen genoomen	0.	0.	4.
Lengte van het tweede been der voorhand, dat het langſte is	0.	1.	9.
Lengte van het vierde, dat het kortſte is	0.	0.	11.
Lengte van het tweede beentje van den agtervoet, dat het langſte is	0.	1.	10.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het derde, dat het kortste is	0.	1.	8.
Lengte van den eersten regel des tweeden vingers van de voorste voeten	0.	0.	8.
Lengte van den tweeden	0.	0.	4.
Lengte van den derden	0.	0.	6.
Lengte van den eersten regel des tweeden vingers van de agterste voeten	0.	0.	11.
Lengte van den tweeden	0.	0.	6.
Lengte van den derden	0.	0.	9.

HET STEKEL-VARKEN (*).

De naam van Stekel-varken, of *doornagtig*-varken, welken men in de meeste taalen van Europa aan dit dier gegeeven heeft, moet ons niet in dwaaling brengen, en doen denken, dat het stekel-varken inderdaad met doornen beladen of een varken zy; want het gelykt naar het varken niet dan in 't geknor, in al het overige verschilt het 'er zo veel van als eenig ander dier, zo wel in de uiterlyke gestalte als in het inwendig maakzel; in plaats van een verlengden kop, met lange ooren bezet, met slagtanden gewapend en in een snuit uitloopende; in plaats van een gevorkten voet met hoeven bekleed, gelyk het varken, heeft het stekel-varken, even als de béver een korten kop, twee groote snytanden van voren in yder kaakebeen, geene slagtanden of hondstanden, den muil gespleeten, gelyk de haas, de ooren rond en plat, en de voeten met nagels gewapend; in plaats van eene groote maag met een aanhangzel in de gedaante van een kaproen, die in het varken den overgang tusschen de herkauwende en de andere dieren schynt te maaken, heeft het stekel-varken slegts eene maag en een grooten blindendarm; de teeldeelen zyn uitwendig niet zigtbaar gelyk in het mannetjes varken; de zaadballen van het stekel-varken zyn van binnen onder de liezen bedekt; de roede is niet zigtbaar, en men kan zeggen, dat in alle deze betrekkingen, zo wel als in den korten staart, den langen knevel, de verdeelde lip, het dier veel meer nadert aan den haas of den béver, dan aan het varken. De egel, die, gelyk het stekel-varken, met stekels gewapend is, zou meer naar het varken gelyken, want hy heeft een langen snuit, die als een varkensnuit met eene soort van veegmes eindigt: maar

(*) Stekel-varken, in 't Grieksch en Latyn *Hystrix*; in 't Arabisch *Tzur-ban*, volgens Dr. SHAW; in 't Engelsch *Porcupine*; in 't Fransch *Porc-epic*; in 't Hoogduitsch *Stachel-schwein*; in 't Italiaansch *Porco-spinoso*; in 't Spaansch *Puerco-espino*.

Hystrix. GESNER, *Hist. quadr. fig. pag.* 563. *Nota.* Schoon GESNER zegt, dat de afbeelding, welke hy van 't stekel-varken geeft, naar een levendig dier geteekend is, is zy in verscheiden opzigten gebrekkig, en byzonderlyk in de tanden. Het stekel-varken heeft maar twee snytanden in yder kaakebeen en geene hondstanden, in de afbeelding van GESNER, heeft het agt snytanden of hondstanden.

Porc-epic. Mémoires pour servir à l'Hist. des animaux, Part. II. pag. 33. *fig. Pl. XLI.*

Hystrix. The Porcupine. RAY, *Syn. quadr. pag.* 206.

Hystrix orientalis cristata. SEBA, *Vol.* 1. *pag.* 79. *fig.* 1. *Tab.* 1. *Nota.* 1°. Het byvoegzel *orientalis*, of oostersch, wordt hier kwalyk geplaatst, want het stekel-varken wordt in Afrika en in alle de heete landen van Europa en Asia gevonden. *Nota.* 2°. De afbeelding en beschryving van SEBA zyn gebrekkig, voor verre zy slegts drie nagels aan de agterste voeten aanwyzen, terwyl het dier 'er vyf heeft. LINNÆUS, die deze dwaaling in zyne eerste uitgaven heeft overgenoomen, heeft dezelve in de laatste verbeterd.

Hystrix capite cristato.... Hystrix, le Porc epic. BRISSON, *Regn. anim. pag.* 125.

Cristata. Hystrix palmis tetradactylis, plantis pentadactylis, capite cristato, cauda abbreviata. LINN. *Syst. Nat. Ed. X. pag.* 56.

dewyl alle deze overeenkomſten ſlegts verre verwyderd, en alle de verſchillen wezendlyk en tegenwoordig zyn, zo is het niet twyffelagtig, of het ſtekel-varken van eene byzondere ſoort zy, verſchillende van die van den egel, van den bêver, van den haas, en van elk ander dier, daar men hem by zoude willen vergelyken.

Ook moet men geen geloof ſlaan aan 't geen, bykans eenpaarig, verzekerd wordt door de Reisbeſchryvers en Natuurbeſchouwers, die aan dit dier het vermoogen geeven van zyne ſtekels op een vry grooter afſtand uit te flitſen, en wel met zo veel kragt, dat dezelve diep wonden en doorbooren, noch minder zig met hen verbeelden, dat die ſtekels, geheellyk van het lighaam des diers afgeſcheiden, de zeer ongewoone en ganſch byzondere eigenſchap hebben, van uit zig zelven en door haar eigen kragten nog dieper in het vleeſch te dringen, zodra de punt daar eens in gebragt is. Dit laatſte ſtuk is geheel harſenſchimmig en van allen grond ontbloot, ja met alle reden ſtrydig; het eerſte is zo valſch als het tweede, maar heeft evenwel dezen ſchynbaaren grond, dat het dier, getergd wordende, of ſlegts in ſterke aandoening zynde, zyne ſtekels opzet en beweegt en dewyl 'er onder die ſtekels zyn, die alleenlyk met een draadje of dun vliesje aan het vel vaſt zitten, zo vallen zy ligtelyk uit. Wy hebben ſtekel-varkens leevende gezien, maar hebben nooit waargenoomen, dat zy, ſchoon in geweldige beweeging gebragt, hunne ſtekels uitflitſten: men kan zig derhalven niet genoeg verwonderen, dat de deftigſte Schryvers zo wel oude (*a*) als laatere (*b*), dat de verſtandigſte Reisbeſchryvers (*c*), allen overeenſtemmen in een ſtuk, dat zo volſtrekt onwaar is; zommigen zeggen, dat zy zelve door die ſoort van uitflitſing zyn gekwetſt geworden; anderen verzekeren, dat dezelve met zo veel geweld geſchiedt, dat de ſtekels een plank doorbooren kunnen op een merkelyken afſtand (*d*). Het verwonderlyke, dat niet anders is dan het

(*a*) ARISTOT. *Hiſt. animal. lib. IX. cap.* 39. — PLINIUS, *Hiſt. Nat. lib. VIII. cap.* 53. — OPPIANUS, *de Venatione.*

(*b*) De Heeren Ontleedkundigen van de Akademie der Weetenſchappen. „ Die ſtekels, zeggen zy, die de ſtevigſte en de kortſte waren, wierden ligtelyk uit het vel gehaald, zynde daar „ in niet vaſtgehegt gelyk de andere, ook zyn het deze, welke de dieren (de ſtekel-varkens) „ tegen de Jaagers uitflitſen door hunne huid te ſchudden, gelyk de honden doen, als zy uit „ het water koomen.” CLAUDIANUS, zegt op eene fraaije wyze, dat het ſtekel-varken zelfs de boog, de pylkoker en de pyl is, waar van het zig tegen de Jaagers bedient. *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire des animaux, tom. III. pag.* 114. *Nota.* De ſabel is het grondgebied der Digteren, dus moet men hieromtrent aan CLAUDIANUS niets verwyten; maar de Ontleedkundigen van de Akademie hebben ongelyk gehad van die fabel aan te neemen, waarſchynlyk om CLAUDIANUS aan te haaien, want men ziet uit hunne eigen opgave, dat het ſtekel-varken zyne ſtekels niet uitflitſt, en dat dezelve ſlegts vallen als het dier zig ſchudt. — WORMIUS, *Muſ. Wormian. pag.* 235. — WOTTON, *pag.* 56. — ALDROV. *de quadr. digit. pag.* 473. en verſcheiden andere vermaarde Schryvers hebben deze dwaaling overgenomen.

(*c*) TAVERNIER, *tom II pag.* 20, 21. — KOLBE, *tom. III. pag.* 46. — BARBOT, *Hiſtoire génerale des Voyages, tom. IV. pag.* 237.

(*d*) Als het ſtekel-varken regt boos wordt, werpt hy zyne ſtekels, die zomtyds twee ſpannen lang zyn, opgezet hebbende, met eene alleruiterſte ſnelheid op de menſchen en beesten, en hy flitſt die ſtekels met zo veel kragt uit, dat zy een plank doorbooren zouden. *Voyage en Guinée par* BOSMAN, Utrecht 1705. *pag.* 253.

valſche, 't welk vermaak geeft in het te gelooven, vermeerdert en groeit naarmaate het door meer hoofden gaat: de waarheid daarentegen verlieſt op dien zelfden togt, en niettegenſtaande de ſtellige ontkenning, welke ik onder deze twee vertellingen-graveer, houde ik my egter verzekerd, dat men nog duizendmaal na my zal ſchryven, gelyk men duizendmaal voor my geſchreeven heeft, dat het ſtekel-varken zyne ſtekels uitſlitſt, en dat die ſtekels van 't lighaam afgeſcheiden, van zelf dieper in 't vleeſch dringen (*e*).

Het ſtekel-varken, ſchoon oorſpronkelyk uit de heetſte klimaaten van Afrika en de Indiën, kan in minder heete landen, gelyk als Perſie, Spanje en Italie, leeven en voortteelen. AGRICOLA zegt, dat de ſoort niet dan in deze laatſte eeuwen naar Europa is overgebragt; men vindt dezelve in Spanje, en nog gemeener in Italie, byzonderlyk in de Apennynſche gebergten, in den omtrek van Rome; het is van daar, dat de Hr. MAUDUIT, die uit zugt voor de Natuurlyke hiſtorie zig wel met eenige van onze *commiſſies* heeft willen belaſten, ons dien toegezonden heeft, die aan den Hr. DAUBENTON heeft gediend voor zyne beſchryving. Wy hebben geoordeeld de afbeelding van dit Italiaanſch ſtekel-varken te moeten geeven (*Pl. LIV*), gelyk ook die van het Indiaanſch (*Pl. LV*), de kleine verſchillen, die men tuſſchen dezelve zal opmerken, zyn ligte verſcheidenheden van het klimaat afhangende, of bepaalen zig miſſchien enkel tot deze afzonderlyke dieren.

PLINIUS en alle de Natuurbeſchouwers hebben ARISTOTELES na gezegd, dat het ſtekel-varken, gelyk de beer, zig des winters ging verbergen, en dat het na verloop van dertig dagen wierp. Wy hebben deze byzonderheden niet kunnen onderzoeken, en het is te verwonderen, dat in Italie, alwaar dit dier gemeen is, en alwaar ten allen tyde zeer goede Natuuronderzoekers en uitmuntende Waarneemers geweeſt zyn, niemand is opgekoomen, die deszelfs hiſtorie gegeeven heeft. ALDROVANDUS heeft omtrent dit artikel, gelyk omtrent veele anderen, niets gedaan dan GESNER naſchryven; en de Heeren van de Akademie der Weetenſchappen, die agt van deze dieren ontleed en beſchreeven hebben, ſpreeken byna niet van 't

(*e*) *Nota.* 1°. Men moet evenwel Dr. SHAW, van de ligtvaardige Schryveren uitzonderen. „ Onder alle de ſtekel-varkens, zegt hy, welken ik in grooten getale in Afrika gezien heb, heb ik 'er niet één aangetroffen, dat, wat men ook doen mogt om het te tergen, eenige zyner ſtekels uitſchoot; hunne gewoone manier van zig te verweeren is van op ééne zyde te gaan liggen, en als de vyand digt genoeg is gekomen, zig zeer ſchielyk op te heffen, en hem met de andere zyde te kwetſen." *Voyage de* SHAW *trad. de l'Anglois, tom. I. pag.* 323. *Nota.* 2°. De Vader VINCENT MARIE zegt in 't geheel niet, dat dit dier zyne ſtekels uitſchiet; hy verzekert alleenlyk, dat het, ſlangen aantreffende, waarmede het ſteeds in oorlog is, zig tot een bal maakt en, zyn hoofd en voeten wel verbergende, zig op dezelve zo lang met zyne ſtekels rolt, dat hy hen het leven beneemt, zonder gevaar te loopen van gekwetſt te worden. Hy voegt 'er eene byzonderheid by, welke wy gelooven zeer waar te zyn, te weeten, dat 'er in de maag der ſtekel-varkens bezoards gevonden worden, de eene zyn niet dan eene ophooping van wortels van eene korſt omvangen; andere, die kleiner zyn, ſchynen uit ſtrooitjes en ſteengruis te ſamengeſteld, en de kleinſte van allen, die niet grooter zyn dan een noot, ſchynen geheel verſteend: de laatſte worden meeſt geächt. Wy twyffelen aan deze berigten niet, dewyl wy zelve een bezoard van de eerſte ſoort, dat is te zeggen een egragopilus, gevonden hebben in de maag van 't ſtekel-varken, dat ons uit Italie gezonden was.

geen derzelver natuurlyke gebruiken betreft. Wy weeten alleenlyk uit het getuigenis der Reisbeſchryveren en van lieden, die deze dieren in de diergaarden hebben opgepaſt, dat in den ſtaat van huiſſelykheid het ſtekel-varken noch wreed, noch woeſt is; dat het alleenlyk naaryverig is over zyne vryheid, en met behulp zyner voortanden, die ſterk en ſcherp zyn, gelyk die van den béver, het hout doorkauwt en de deur van zyn verblyf ligtelyk opent (*f*). Men weet ook, dat men hem gemaklyk kan voeden met kruim van brood, met kaas en vrugten; dat hy in den ſtaat van vryheid van wortels en wilde graanen leeft; dat hy in een tuin kunnende koomen, daarin eene groote vernieling aanrigt, en de peulvrugten greetig inſlaat; dat hy, even als de meeſte andere dieren, tegen het einde van den zomer vet wordt, en dat zyn vleeſch, ſchoon wat laf, niet kwaad te eeten is.

De gedaante, de zelfſtandigheid en de geleding der ſtekels van het ſtekel-varken betragtende, ontdekte men ligtelyk, dat het ſchagten van pennen zyn, waaraan niets dan de baard of veer ontbreekt, om waare pennen te zyn; ten dezen opzigte maakt het de ſchaduwing tuſſchen de viervoetige dieren en de vogelen; die ſtekels, vooral die, welke naby den ſtaart zyn, maaken geluid door tegen malkanderen te ſlaan, terwyl het dier gaat; het kan dezelve beweegen door de ſamentrekking van de vel-ſpieren opregten, ten naaſtenby gelyk de pauw of de kalkoen de veders van hunnen ſtaart opzetten. De ſpier van het vel heeft dan dezelfde kragt, en is omtrent eveneens gemaakt in het ſtekel-varken en in zommige vogelen. Wy vatten deze betrekkingen en overeenkomſten, ſchoon vry vlugtig, gaarne aan; het is altyd een ſteunpunt veſtigen in de Natuur, die onze kennis ontwykt, en die door de vreemde ſamenvoeging haarer voortbrengzelen hen, die haar zoeken te doorgronden, ſchynt te willen beſpotten.

(*f*) Wy hebben ſtekel-varkens in Guinée, zy groeijen tot de hoogte van twee, of twee en een half voet, en zy hebben zulke ſterke en ſcherpe tanden, dat geen hout daar tegen beſtand is; ik zettede eens één in een ton, my verbeeldende, dat hy daar wel bewaard zoude zyn, maar in den tyd van eenen nagt wiſt hy denzelven door te knabbelen, en daar uit te raaken. Hy maakte het gat zelfs in 't midden, alwaar de duigen nog meer buitenwaards gekromd zyn. *Voyage de* BOSMAN, *pag.* 253.

BESCHRYVING VAN HET STEKEL-VARKEN.

Het Stekel-varken (*Pl. LIV*) heeft veele overeenkomſt met den Egel, omdat deze beide dieren met ſtekels bedekt zyn; maar zy verſchillen zeer veel van malkanderen door de gedaante van verſcheiden deelen des lighaams, en zelfs door de ſtekels.

De kop van het ſtekel-varken is lang en plat op de zyden; de ſmoel is dik, dezelve heeft veel meer dikte dan breedte, en gelykt veel naar den ſmoel van den haas (*a*), daarin de bovenſte lip byna tot aan de neusgaten geſpleeten is, welker openingen langwerpig zyn en gelyklynig met de opening van den bek ſtaan; de oogen zyn klein en de ooren breed en kort, zy gelyken eeniger maate naar die der aapen door hunnen omtrek, omdat zy tegen den kop aanzitten, en dat zy holligheden en verhevenheden hebben. De ſnytanden gelyken naar die van de rotten, van de eekhoornen, van den béver, enz. de onderſten gaan door de onderſte lip heen, die dezelve als eene ſcheede omringt; de hals is dik, het lighaam opgezet en de ſtaart kort en van eene kegelagtige gedaante; daar zitten vyf wel gevormde vingers aan de agterſte voeten, en ſlegts vier aan de voorſte, met een knobbeltje, dat met een nagel voorzien en ter plaatſe van den duim gezeeten is, de nagels zyn byna rolrond en een weinig krom.

De grootſte ſtekels van het ſtekel-varken zitten op het agterſt gedeelte van den rug, zy hadden tot negen duimen lengte op het individu, dat ten onderwerp van deze beſchryving gediend heeft, maar miſſchien hadt het 'er verlooren, die grooter waren, want het zelve was in den omtrek van Rome in het midden van den zomer gedood geworden, en miſſchien ook hadt men het zelve de grootſte ſtekels uitgetrokken; die, welke op het agterſte gedeelte van den rug overig waren, hadden niet allen dezelfde grootte of dikte, de kleinſten hadden ſlegts vier duimen lengte, en de middellyn verſchilde van twee tot drie lynen. Alle die ſtekels waren puntig aan de beide einden, en met zwartagtig en geelagtig wit aan groote ringen gekleurd, die malkanderen tot vyf maalen verwiſſelden van het eene eind der ſtekels tot het ander; die, welke op het kruis, op de zyden en op de buikzyden zaten, verſchilden ſlegts daarin van die van den rug, dat zy kleiner waren; daar zaten 'er, die wit waren aan elke zyde van het begin van den ſtaart; onder de groote ſtekels van den rug waren 'er zommigen, die minder dik en veel langer waren; maar de ſtaart was met kookers bezet, welke men geene ſtekels noemen kan, want zy ſchynen dwarſch aan hun eind afgeſneeden te zyn; zy zyn hol, zy zyn open aan hun eind, zy hebben ſlegts ongeveer twee lynen middellyns, en byna anderhalven duim lengte; zy zitten aan een zeer fyn

(*a*) Zie het VI deel van dit Werk, bladz. 115.

De Seve, del. C.F. Fritzsch, sc.

LE PORC-EPIC.

De Seve del. *C. F. Fritzsch sc.*

AUTRE PORC-EPIC.

fyn ſteeltje vaſt, dat drie vierde van een duim lang is, en zig in het vel inplant; die kookers zitten langs den ſtaart op zekere afſtanden van malkanderen geplaatſt, zy zyn gekleurd met bruin en met geelagtig wit, derzelver wanden zyn zeer dun en zeer ſchel van geluid, want zy maaken een geluid, gelyk aan een gerinkel, wanneer zy tegen elkanderen ſtooten, terwyl het dier zynen ſtaart ſchudt.

Het agterſt van den kop, de hals, het voorſte gedeelte van den rug, de ſchouders, de borſt, de buik en de vier pooten, waren bedekt met kleine ſtekels van eene zwartagtig bruine kleur, van verſchillende lengtens, puntig of door een zeer buigzaam draadje geëindigd; daar zaten zeer dunne ſtekels op den kruin van den kop, dezelve hadden meer dan een voet lengte, en waren gedeeltelyk bruin en gedeeltelyk wit van kleur; het eind van den ſmoel en de voeten waren met kleine bruine en ſtyve borſtels bezet; de baarden beſtonden uit zwaare en blinkende borſtels, die meer dan een halven voet lengte hadden. Tuſſchen de ſtekels zaten lange bruine of geelagtige borſtels; het dier zette de lange borſtels van zynen kop in de gedaante van een vederbos op, en ligtte naar zyn welgevallen de ſtekels van zyn lighaam op, of liet ze vallen; en wanneer het getergd was, ſloeg het met zyne agterſte voeten tegen den grond, en, zynen ſtaart beweegende, deedt hy de ſtekels geluid geeven, waarmede dezelve bezet was.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het geheele lighaam, in eene regte lyn gemeeten, van het eind van den ſmoel tot aan den aars .	1.	11.	6.
Lengte van den kop, van het eind van den ſmoel tot aan het agterhoofd	0.	5.	6.
Omtrek van het eind van den ſmoel . .	0.	6.	9.
Omtrek van den ſmoel onder de oogen gemeeten .	0.	9.	10.
Omtrek van de opening van den bek . .	0.	2.	6.
Afſtand tuſſchen de beide neusgaten . .	0.	0.	5.
Afſtand tuſſchen het eind van den ſmoel en den voorſten hoek van het oog	0.	3.	1.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor .	0.	1.	5.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen	0.	0.	6.
Opening van het oog . . .	0.	0.	3.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen, over de kromte van het neusbeen gemeeten . . .	0.	3.	3.
Dezelfde afſtand in eene regte lyn gemeeten .	0.	2.	3.
Omtrek van den kop tuſſchen de oogen en de ooren .	0.	10.	6.
Lengte der ooren	0.	0.	7.
Breedte van de baſis over de buitenſte kromte gemeeten .	0.	2.	4.
Afſtand tuſſchen de beide ooren om laag gemeeten .	0.	1.	9.
Lengte van den hals	0.	1.	6.
Omtrek van den hals	0.	8.	6.
Omtrek van het lighaam agter de voorpooten gemeeten .	1.	5.	0.
Omtrek op de dikſte plaats . . .	1.	9.	0.
Dezelfde omtrek voor de agterpooten gemeeten .	1.	6.	0.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart . .	0.	3.	0.

	voeten,	duimen,	lynen,
Omtrek van den ſtaart van het begin van den ſtomp .	0.	6.	9.
Lengte van den voorarm, van den elleboog tot aan de geleeding der hand	0.	4.	0.
Omtrek dier geleeding . . .	0.	3.	6.
Lengte, van de geleeding af tot aan het eind der nagelen .	0.	2.	6.
Lengte, van den agterpoot van den knie af tot aan den hiel	0.	5.	4.
Lengte, van den hiel tot aan het eind der nagelen .	0.	3.	10.
Breedte van den voorſten voet . .	0.	1.	6.
Breedte van den agterſten voet . . .	0.	1.	4.
Lengte der langſte nagelen . . .	0.	0.	8.
Breedte aan de baſis	0.	0.	2½.

Dit ſtekel-varken (*Pl. LIV*) is ons van Rome af in wyngeeſt toegezonden; maar dit vogt door de reeten van het vaatje, geduurende de overvoering, zynde doorgeſippeld, was dit dier zodanig bedorven, dat het onmogelyk was eene agtervolgende ontleeding van hetzelve te maaken.

De twaalfvingerige darm ſtrekte zig tot in het midden der regterzyde uit, alwaar hy zig omboog voor dat hy zig met den nugteren darm vereenigde, welks omwentelingen in de navelſtreek en in de regterzyde lagen; die van den omgeboogen darm lagen in de linkerzyde, in de navelſtreek, in de linker darmſtreek, in de onderbuikſtreek, en eindelyk in de regter darmſtreek, in welke de omgeboogen darm zig met den blinden darm vereenigde, die dwarſch in de onderbuikſtreek en in de linker darmſtreek geplaatſt lag; de kronkeldarm ſtrekte zig in de navelſtreek uit, en daar na in de linker darmſtreek, en hy keerde in de navelſtreng te rug voor dat hy zig aan den regten darm voegde.

De dunne darmen hadden zeventien voeten lengte, van den portier af tot aan den blinden darm toe, die tien duimen lang en zeer dik aan zyn begin was; de kronkel- en regten-darm te zamen genoomen hadden vyf voeten agt duimen lengte; dus was de lengte van de geheele darmbuis, zonder den blindendarm mede te rekenen, van twee-en-twintig voeten agt duimen; de regter nier zat een vierde gedeelte zyner lengte meer naar voren, dan de linker.

De maag was doorgeknaagd, ik heb aan dezelve geene blyk van de vernaauwingen, noch van de zakken, gevonden, waarvan de Hr. Perrault in zyne beſchryving van de ſtekel-varkens (*a*) melding maakt; ik heb in de maag van het onze eenen kleinen hairbal, zonder ſchorſch, gevonden; dezelve is te zamen geſteld uit zeer fyne en zeer buigzaame hairen, en die gelyk vilt op malkanderen gekluwend zyn.

Daar zaten op het voorſte gedeelte van de tong korte breede, en aan de randen uitgeſneeden tepeltjes; de grootſten hadden eene lyn breedte; het is my voorgekoomen, dat deze tepeltjes overeenkwamen met de harde tandsgewyze lighaamen, die op de tong van het ſtekel-varken zaten, dat

(*a*) *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire naturelle des Animaux, Partie II*, pag. 40.

De Seve. del. C.F.F. sc.

door den Hr. PERRAULT beſchreeven is (*b*); maar de tepels van ons ſtekel-varken waren niet hard, zy waren op het voorſte gedeelte van de tong yl gezaaid, en niet aan ryen op de zyden geſchaard, gelyk op de afbeelding, die door de Hr. PERRAULT gegeeven is.

De opening van den voorhuid zat op eenen duim vier lynen afſtands van den aars; de roede en het roedehoofdje zaten naar agteren toe gerigt, het roedehoofdje hadt anderhalven duim lengte, het was rolrond en door eene ſoort van vleeſch uitwas geëindigd; hetzelve bevatte een beentje.

De kop van het geraamte (*Pl. LVI*) van het ſtekel-varken is lang en ſmal, doch de eigenlyke neusbeenderen zyn zeer breed, de oogputten hebben weinig uitgeſtrektheid, het agterhoofd heeft eene ſterk uitſteekende rib; het kroonswyze uitſteekzel der takken van het onderſt kaakbeen is zeer klein; daar zit een ander uitſteekzel, dat grooter is, op de kromte van elken tak, onder het knokkelswyze uitſteekzel.

De tanden zyn ſlegts ten getale van twintig, elk kaakbeen heeft twee lange ſnytanden, gelyk aan die van den béver, en aan elke zyde vier baktanden, die byna rolrond zyn, de meeſten hebben eene in de lengte loopende groef op hunnen buitenkant; het verglaaſtzel buigt zig op die plaats naar het binnenſt van die tand toe; men ziet op de tafel der tanden dien plooi van het verglaaſtzel en verſcheiden anderen, zo dat men daar de beenagtige zelfſtandigheid en het verglaaſtzel aan onderſcheidt, die verſchillende boezemagtigheden maaken.

Het doornagtig uitſteekzel des tweeden wervelbeens van den nek is zeer lang, en een weinig agter over geboogen.

Daar zitten veertien wervelbeenderen in den rug, en veertien ribben aan elke zyde, agt waare en zes valſche. Het borſtbeen is zamengeſteld uit zes beenderen; de eerſte ribben, eene aan elke zyde, geleeden zig met het voorſte en middelſt gedeelte des eerſten beens van het borſtbeen, de geleeding der tweede ribben geſchiedt tuſſchen het eerſte en het tweede been, die der derde ribben tuſſchen het tweede en het derde been, en dus vervolgens tot aan de zesde, zevende en agtſte ribben, die zig tuſſchen het vyfde en zesde been van het borſtbeen geleeden.

De lendenen-wervelbeenderen zyn ten getale van vyf, het zydelingſch uitſteekzel der linker zyde van het eerſte dier wervelbeenderen is veel langer dan het regte, en puntig, het gelykt eenigermaate naar eene valſche rib.

Daar zitten vier valſche wervelbeenderen in het heiligbeen en tien in den ſtaart; deze hebben lange uitſteekzels naar om hoog, naar om laag en naar de zyde gerigt.

Het voorſte gedeelte van het heupbeen is breed, en van onderen geëindigd door eene punt, die agterwaards geboogen is, de eironde gaten zyn zeer groot.

De voorſte zyde van het ſchouderblad is zeer bolrond naar buiten toe, en maakt eenen vierden hoek, die aan het middelſt en bovenſt gedeelte van

(*b*) *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire naturelle des Animaux*, *Partie II*, pag. 37.

het ſchouderblad eene gedaante geeft, welke naar een langwerpig vierkant geleek, de doorn is zeer verheeven, en wordt door een lang en breed uitſteekzel geëindigd.

Het armbeen heeft vooraan zyn middelſt gedeelte eene ſcherpe en uitſteekende graat; ter plaats van die graat, of rib, en daar boven, heeft dit been veel meer dikte dan breedte.

Ik heb ſlegts drie beenderen in den eerſten regel van de voorhand gevonden, daar zitten 'er vier in den tweeden regel; het eerſte been van den eerſten regel zat onder den ellepyp, en boven de drie eerſte beendertjes van den tweeden regel.

De voorvoet beſtaat uit agt beentjes, waarvan zeven eveneens als by de meeſte andere dieren geplaatſt zyn, het agtſte zit aan den binnenkant van den voorvoet, op de zamenvoeging, die het aſtragal en ſchipbeentje van een ſcheidt, het tweede wiggebeentje is zeer klein.

Het eerſte beentje van de nahand is zeer kort, in vergelyking van de vier andere, de twee regels van den duim zyn ook veel korter, dan de regels der vingeren.

Het eerſte beentje van den navoet, en de regels van den duim der agterſte voeten, zyn ook veel kleiner en korter, dan de andere beentjes van den navoet, en dan de regels der andere vingeren.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van den kop, van het eind der neusbeenderen tot aan het agterhoofd . . .	0.	4.	9½.
De grootſte breedte van den kop . .	0.	2.	5½.
Lengte van het onderſt kaakbeen tot aan den agterſten rand van het knokkelwyze uitſteekzel . .	0.	3.	0.
Breedte van het onderſt kaakbeen, ter plaats van de ſnytanden	0.	0.	8.
Breedte van het bovenſt kaakbeen, ter plaats van de ſnytanden	0.	0.	9.
Afſtand tuſſchen de oogputten en de opening der neusgaten	0.	1.	11.
Lengte van die opening . . .	0.	1.	0.
Breedte . . .	0.	0.	10.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen . .	0.	2.	5.
Breedte . . .	0.	0.	8.
Lengte der langſte ſnytanden buiten het been .	0.	1.	3.
Hoogte van het doornagtig uitſteekzel des tweeden wervelbeens van den hals	0.	0.	9½.
Breedte	0.	0.	5½.
Lengte van de agtſte rib, die de langſte is .	0.	4.	4.
Lengte van het borſtbeen . . .	0.	5.	2.
Lengte van het lighaam des vyfden wervelbeens uit de lendenen, dat het langſte is . . .	0.	0.	8½.
Lengte van het heiligbeen . . .	0.	2.	11.
Breedte van het voorſte gedeelte . .	0.	1.	10.
Breedte van het agterſt gedeelte . .	0.	1.	3.
Lengte van het eerſte valſche wervelbeen van den ſtaart, dat het langſte is	0.	0.	6½.

De Seve del. C.F. Fritzsch sc.

LE COENDOU.

	voeten,	duimen,	lynen.
Breedte van het voorfte gedeelte des heupbeens	0.	1.	7.
Hoogte des beens van het midden der panswyze holligheid tot aan het voorfte eind	0.	2.	10.
Lengte der eironde gaten	0.	1.	4.
Breedte	0.	0.	10.
Breedte van het bekken	0.	1.	10.
Hoogte	0.	2.	3.
Lengte van het fchouderblad	0.	3.	6.
Breedte op de breedfte plaats	0.	1.	6½.
Lengte der fleutelbeenderen	0.	1.	2.
Lengte van het fchouderbeen	0.	3.	2.
Lengte van de ellepyp	0.	3.	3.
Hoogte van den elleboogsknokkel	0.	0.	9½.
Lengte van het ftraalbeen	0.	2.	4.
Lengte van het dyebeen	0.	3.	9½.
Lengte van het fcheenbeen	0.	3.	3.
Lengte van het kuitbeen	0.	0.	3.
Hoogte van de voorhand	0.	0.	4.
Lengte van het hielbeen	0.	0.	11½.
Hoogte van het derde wigge- en fchip-beentje, te zamen genoomen	0.	0.	4½.
Lengte van het eerfte beentje der nahand, dat het kortfte is	0.	0.	3.
Lengte van het derde beentje, dat het langfte is	0.	0.	10½.
Lengte van het eerfte beentje van den navoet, dat het kortfte is	0.	0.	3.
Lengte van het vierde beentje, dat het langfte is	0.	0.	11.
Lengte van den eerften regel des middelften vingers van de voorfte voeten	0.	0.	4½.
Lengte van den tweeden regel	0.	0.	3.
Lengte van den derden regel	0.	0.	5.
Lengte van den eerften regel van den duim	0.	0.	3½.
Lengte van den tweeden	0.	0.	1½.
Lengte van den eerften regel van den vierden vinger der agterfte voeten	0.	0.	4½.
Lengte van den tweeden regel	0.	0.	2½.
Lengte van den derden	0.	0.	3½.
Lengte van den eerften regel van den duim	0.	0.	5.
Lengte van den tweeden regel	0.	0.	3.

DE COENDOU (*).

In yder artikel, dat wy te verhandelen hebben, vertoonen zig meer dwaalingen te weêrleggen, dan waarheden voor te draagen. De oorzaak daarvan is, dat de Natuurlyke historie in deze laatere tyden niet behandeld is, dan door menschen met vooroordeelen bezet, die zig alleen met hunne byzondere bewyzen bezig houden, en die de lyst hunner kleine samenstelzels voor de registers der Natuur opgéeven Daar bestaat in Amerika geen der dieren van de heete gewesten der oude wereld, en wederkeerig wordt 'er in den verzengden gordel van Afrika en Asia geen der dieren van Zuid-Amerika gevonden. Het stekel-varken is, gelyk wy gezegd hebben, uit de heete landen der oude wereld oorspronkelyk; en hetzelve in de nieuwe wereld niet vindende, heeft men egter niet nagelaaten deszelfs naam te geeven aan dieren, die het scheenen te gelyken, en byzonderlyk aan het dier, 't welk hier in aanmerking koomt; van den anderen kant heeft men den coendou van Amerika naar de Oost-Indiën verplaatst, en Piso, die waarschynlyk het stekel-varken niet kende, heeft in Bontius (*a*), die niet dan van de dieren van 't zuiden van Asia spreekt, den coendou van Amerika doen graveeren, onder den naam en de beschryving van het waare stekel-varken, zo dat men op 't eerste gezigt geneigd zou zyn te denken, dat dit dier eveneens in Amerika en in Asia bestaat; het is egter met een weinig opmerking ligtelyk te bemerken, dat Piso, die hier, gelyk bykans overal elders, niet is dan de naschryver van Marcgrave, niet slegts zyne afbeelding van den coendou heeft overgenoomen, om die in zyne historie van Brasilië te plaatsen, maar dat hy ook gemeend heeft dezelve nog eens te moeten overneemen, om haar te plaatsen in 't werk van Bontius, 't welk hy geschikt en uitgegeeven heeft; dus moet men, die afbeelding

(*) *Coendou*, naam van dit dier in Guiana, welken wy hebben aangenoomen. *Cuandu* ('t welk moet uitgesprooken worden *Couandou*) in Brasiliën en in eenige andere deelen van Zuid-Amerika; *Hoitzlacuatzin* of *Hoitzlaquatzin* by de Indiaanen van Mexiko en van nieuw Spanje; *Ourico-cacheiro* by de Portugeezen, die in Amerika woonen.

Coendou. Mission du P. d'Abbeville au Maragnon, Paris 1614. *feuille* 249. *verso.*

Hoitzlacuatzin, seu Tlacuatzin spinoso Hystrice novæ Hispaniæ. Hernand. *Hist. Mex. fig. pag.* 322.

Hoitzlaquatzin. Nieremberg, *fig. pag.* 154. *Nota.* De afbeelding by Nieremberg is dezelfde als by Hernandes, en de beschryving is overgenoomen, gelyk de afbeelding.

Cuandu Brasiliensibus. Marcgrav. *Hist. nat. Bras. fig. pag.* 233.

Cuandu. Pison, *Hist. Brasil. fig. pag.* 99. *Nota.* De afbeelding van dit dier by Piso is dezelfde als by Marcgrave.

Hystrix Americanus. Cuandu Brasiliensibus. Marcgrav. *Tlaquatzin spinosum, Hernandes.* Ray, *Synops. quadr. pag.* 208.

Chat-épineux. Voyage de Desmarchais, *tom. III. pag.* 303.

(*a*) Jac. Bontii, *Hist. Indiæ Orient. pag.* 54.

De Seve. del. C.F. Fritzsch. sc.

LA CORINE.

van den coendou in Bontius vindende, daar niet uit besluiten, dat dit dier op Java of in eenige andere deelen van 't zuidelyk Asia bestaat, noch deze afbeelding neemen voor die van het stekel-varken, waaraan de coendou inderdaad niet gelykt, dan omdat hy, even als dat, stekels heeft.

Het is aan Ximenes, en vervolgens aan Hernandes, dat wy de eerste kennis aan dit dier te danken hebben; zy hebben het voorgedraagen onder den naam van *Hoitzlacuatzin*, dien de Mexikaanen daaraan gaven; de *Tlacuatzin* is de *Sarigue*, en *Hoitzlacuatzin*, moet overgezet worden door *doornagtige Sarigue*. Deze naam is kwalyk toegepast, want de twee dieren gelyken vry weinig naar malkanderen; ook heeft Marcgrave die Mexikaansche benaaming niet aangenoomen, en hy heeft dit dier gegeeven onder deszelfs Brasiliaanschen naam *Cuandu*, 't welk moet uitgesprooken worden *Couandou*. Het eenigst, dat men aan Marcgrave kan verwyten, is van niet bemerkt te hebben, dat zyn cuandu van Brasilië het zelfde dier, was als de hoitzlacuatzin van Mexiko, en des te meer, omdat zyne beschryving en afbeelding vry wel overeenkoomen met die van Hernandes, en omdat de Laet, die de uitgeever en de uitlegger van 't werk van Marcgrave geweest is, uitdrukkelyk zegt (*b*), dat de doornige Tlacuatzin van Ximenes, en de cuandu waarschynlyk niet dan een en het zelfde dier zyn. De weinige berigten, welken de Reisbeschryvers ons wegens deze dieren gegeeven hebben, te samenvoegende, koomt het ons voor, dat 'er twee verscheidenheden zyn, welke de Natuurbeschouwers naar Piso (*c*), in hunne lysten geplaatst, als twee verschillende soorten, den grooten (*d*) en den kleinen cuandu; maar 't geen terstond de verzinning of het verzuim van Piso aantoont, is, dat schoon hy deze coendous geeft in twee afzonderlyke artykels, en die vry verre van malkanderen afstaan, en schoon hy dezelve schynt te beschouwen als twee verschillende soorten zynde, hy dezelve beiden egter onder dezelfde afbeelding vertoont, en dus meenen wy wel grond te hebben van te zeggen, dat deze twee maar één maaken. Daar zyn ook Natuurbeschouwers, die niet slegts twee soorten van den grooten en kleinen coendou gemaakt hebben, maar die daar ook den hoitzlacuatzin van hebben afgezonderd, en deze alle drie voor verschillende dieren opgegeeven; en ik erken, dat, schoon het my zeer waarschynlyk voorkoomt, dat de coendou en de hoitzlacuatzin het zelfde dier zyn, die zelfheid egter zo zeker niet is als die van den grooten en kleinen coendou.

Hoe het zy, de coendou is geen stekel-varken, hy is veel kleiner; hy

(*b*) *Videtur esse idem animal, aut saltem simile, quod Fr. Ximenes describit sub nomine Tlaquatzin spinosi.* De Laet, *Annotatio in lib. VI.cap.* 9. Marcgrave, *pag.* 233.

(*c*) *Cuandu major.* Pison, *Hist. Bras. pag.* 324. *fig. pag.* 325.— *Cuandu, seu Cuandu minor.* Pison, *id. pag.* 99. *fig. ibid.*

(*d*) *Hystrix longius caudatus, brevioribus aculeis.* Barrere, *Hist. nat. de la France équin. Porc-epic, pag.* 153..... *Hystrix minor.* Leucopheus. *Couandou, id. ibid.*

Hystrix cauda longissima tenui medietate, extrema aculeorum experte. Hystrix Americanus major. Le grand Porc-épic d'Amérique. Brisson, *Regn. Anim, pag.* 130. *Hystrix caudâ longissimâ tenui medietate extrema aculeorum experte. Hystrix Americanus. Le Porc-épic d'Amérique.* Id. *pag.* 129..... *Hystrix aculeis apparentibus, cauda brevi & crassa. Hystrix novæ Hispaniæ. Le Porc-épic de la nouvelle Espagne. Id. pag.* 127.

heeft den kop naar evenredigheid minder lang, en een korter ſnuit; zyn hoofd is niet verſierd met die bos hair, die men op het ſtekel-varken ziet; hy heeft geen kloof in de bovenſte lip; zyne ſtekels zyn drie- of viermaal korter en veel dunner; hy heeft een langen ſtaart, en die van het ſtekel-varken is zeer kort; hy is méer vleeſch- dan vrugt-eetende, en zoekt de vogelen, de kleine dieren, het tam gevogeltje (*e*), te veraſſen en te overvallen, terwyl het ſtekel-varken niet dan peulvrugten, wortels en fruiten eet. Hy ſlaapt over dag gelyk de egel, en loopt des nagts; hy klimpt op de boomen (*f*), en houdt zig met zyn ſtaart aan de takken, het geen het ſtekel-varken niet doet en niet zou kunnen doen. Zyn vleeſch (*g*), zeggen alle Reisbeſchryvers, is zeer goed te eeten. Men kan hem tam maaken: hy onthoudt zig gemeenlyk op verheven plaatſen, en men vindt hem in de geheele uitgeſtrektheid van Amerika, van Braſilië en Guiana, tot in Louiſiana en in de zuidelyke deelen van Kanada, terwyl het ſtekel-varken niet dan in de heete landen van de oude wereld wordt gevonden.

Door den naam van ſtekel-varken op den coendou over te brengen, heeft men aan dezelve vermogens toegeſchreeven, inzonderheid die van zyne ſtekels uit te ſchieten, en het is te verwonderen, dat de Natuurbeſchouwers en de Reisbeſchryvers in dit ſtuk overeenſtemmen, en dat PISO, die minder bygeloovig moeſt zyn dan een ander, dewyl hy Geneesheer was, deftiglyk zegt, dat de ſtekels van den coendou van zelve en uit eigen kragt in het vleeſch indringen, en het lighaam tot de binnenſte ingewanden doorbooren. RAY is de eenigſte, die deze *facta* ontkend heeft, ſchoon zy blykbaar ongerymd ſchynen; maar hoe veele ongerymde dingen zyn ontkend door verſtandige lieden, die egter dagelyks beveſtigd worden door andere lieden, die zig nog verſtandiger gelooven.

(*e*) Deze byzonderheid door MARCGRAVE en PISO opgegeeven is niet zeker, want HERNANDES zegt integendeel, dat de Hoitzlacuatzin zig met vrugten voedt.

(*f*) *Scandit arbores, ſed tardo greſſu, quia pollice caret; deſcendens autem caudam circum volvit, ne labatur, admodum enim metuit lapſum, nec ſalire poteſt.* MARCGR. *Hiſt. nat. Braſil. pag.* 233. — Wy zagen een ſtekel-varken op een kleinen boom, dien wy nederhakten, om het vermaak te hebben van dit dier te zien vallen. Het was zeer vet, en men eet deszelfs vleeſch. *Voyage de la* HONTAN, *tom. I. pag.* 82.

(*g*) *Carnem habet bonam & pergratam, nam aſſatam ſæpe comedi, & ab incolis valde æſtimatur.* MARCGR. *pag.* 233. — Het dier is goed te eeten, men zet het op 't vuur om het te doen rooſten als een varken; maar vooraf haalen de wilde vrouwen al het hair op den rug uit, (dat is te zeggen al de ſtekels) en zy maaken daar fraaije werkjes van..... Gebrand, wel geroosd, gewaſſchen, en aan 't ſpit geſtoken, is het zo goed als een ſpeenvarken; hy is zeer goed gekookt, maar niet zo goed als gebraden. *Deſcription de l'Amérique par* DENIS, *Paris* 1672. *tom. II. pag.* 324.

BE-

BESCHRYVING VAN DEN COENDOU.

De Coendou (*Pl. LVII*) verfchilt daarin van het ftekel-varken, dat hy den fmoel korter heeft, dat zyne bovenfte lip niet gefpleeten is, dat zyne neusgaten rond zyn, en voornaamlyk daarin, dat hy een langen ftaart heeft, die met ftekels bedekt is. De coendou, die ten onderwerp voor deze befchryving gediend heeft, was kleiner dan het ftekel-varken, want hy was flegts zeftien of zeventien duimen lang, van het eind van den fmoel tot aan het begin van den ftaart, wiens lengte van negen duimen was; het eind van den fmoel, de pooten en de voeten, waren bezet met eene foort van hair, dat zo hard als paarden-hair was, deze hairen waren bruin, behalven eenige van die, welke op de pooten zaten, en welke eene geelagtige kleur hadden, het vel van den buik en van de borft was gefcheurd geworden; al het overige des lighaams was bezet met ftekels, doormengd met lange hairen; de langfte ftekels waren flegts twee duimen en een halven lang, de dikfte zaten op het agterft gedeelte van den rug, op het kruis en op het bovenft van den ftaart; zy hadden omtrent eene lyn middellyns, zy waren puntig aan hunne beide einden en van eene witagtige kleur over het grootfte gedeelte hunner lengte; de punt hadt eene zwartagtige kleur, die zig met het geelagtig vermengde door tinten bruin en rosagtig; de andere ftekels verfchilden flegts daarin van dezen, dat zy kleiner waren en digter tegen elkanderen aanzaten, zo dat men flegts hunne zwartagtige punt zag, behalven op den kop en op het bovenft van den hals, alwaar het geelagtige van de ftekels zig zeer fterk vertoonde; dit dier was niet alleen met ftekels bekleed, maar nog daarenboven met lange borftels, die tusfchen de ftekels uitkwamen, en die in genoegzaamen getale waren, om dezelve op den rug, op de zyden des lighaams, op de zyden en op het onderft van den hals te verbergen; zy zaten yler op den hals en op den kop, de langfte van die borftels hadden vier of vyf duimen lengte, dezelven waren gedeeltelyk bruin of zwartagtig, en gedeeltelyk geelagtig; die van de zyden van den ftaart waren geheel van die kleur; de baarden hadden minder lengte dan die van het ftekel-varken, en hunne hairen waren dunner en zwart; daar zaten vyf vingers aan de agterfte voeten, en flegts vier aan de voorften, met een knobbeltje ter plaats van den duim; de nagels waren groot, krom, zeer puntig en van eene zwarte en geelagtige kleur; die van de agterfte voeten waren langer dan die van de voorften.

DE URSON (*).

Dit dier is nooit benoemd geweeſt; door de Natuur in de woeſtynen van Noord-Amerika geplaatſt, beſtondt het onafhankelyk, van den menſch verwyderd, en behoorde hem zelfs niet door den naam, die het eerſte teken van zyne heerſchappy is. Dewyl Hudson het land ontdekt heeft, daar dit dier gevonden wordt, zullen wy het zelve een naam geeven, welk dien van zyn eerſten meeſter herinnert, en die tevens zyn ruig en ſteekend maakzel aanwyſt. Het was daarenboven noodig om het een naam te geeven, om het niet te verwarren met het ſtekel-varken of den coendou, waar naar het in eenige karakters gelykt, maar waarvan het egter in allen opzigte genoeg verſchilt, om het te moeten beſchouwen als eene byzondere ſoort, die alleenlyk aan de Noordſche lugtſtreek behoort, gelyk de andere aan het Zuidelyk klimaat bepaald zyn.

De Heeren Edwards, Ellis en Catesby, hebben alle drie van dit dier geſproken; de afbeeldingen, door die twee eerſte Schryveren gegeeven, koomen met de onze (*Pl. LVIII*) overeen, en wy twyffelen niet of het is het zelfde dier; wy zyn zelfs zeer geneigd te denken, dat het dier, dat, waarvan Seba de afbeelding (*a*) en beſchryving geeft, onder den naam van *zonderling ſtekel-varken der Ooſt-Indiën*, en vervolgens de Heeren Klein (*b*), Brisson (*c*), en Linnæus (*d*), elk in 't byzonder in hunne lyſten hebben voorgedraagen met karakters uit Seba gehaald, het zelfde zou kunnen zyn, daar wy hier van ſpreeken. Het zoude, gelyk men gezien heeft, niet de eerſte of eenigſte reis zyn, dat Seba dieren van Amerika voor ooſterſche dieren heeft opgegeeven; wy kunnen het egter omtrent dit niet verzekeren, gelyk wy omtrent verſcheiden anderen gedaan hebben; alles wat wy kunnen zeggen, is, dat de overeenkomſten ons toeſchynen groot en de verſchillen vry ligt te zyn, en dat, dewyl men weinigen

(*) *The Porcupine from Hudſon's Bay.* Edwards, *Hiſt. of Birds, fig. pag.* 52.
Le Porc-épic de la baye de Hudſon. Voyage à la baye de Hudſon par Ellis, *Paris* 1749. *tom. I. pag.* 56. *fig. pag.* 58.
Hyſtrix aculeis ſub pilis occultis: cauda brevi & craſſa..... Hyſtrix Hudſonis. Le Porc-épic de la baye de Hudſon. Brisson, *Regn. anim. pag.* 128.
Dorſata. Hyſtrix palmis tetradactylis, plantis pentadactylis, caudâ elongatâ, dorſo ſolo ſpinoſo. Linnæus, *Syſtema nat. Ed. X. pag.* 57.
(*a*) *Porcus aculeatus Sylveſtris, ſive Hyſtrix orientalis ſingularis.* Seba, *Vol. I. pag.* 84. *Tab.* 52. *fig.* 1.
(*b*) *Acanthion caudâ prolongâ, acutis pilis horrida, in exitu quaſi panniculata.* Klein, *de quadr. pag.* 67.
(*c*) *Hyſtrix cauda longiſſima, aculeis undique obſita in extremo panniculata. Hyſtrix orientalis. Le Porc-épic des Indes.* Brisson, *Regn. animal. pag.* 131.
(*d*) *Macroura. Hyſtrix pedibus pentadactylis, caudâ elongatâ, aculeis elevatis.* Linn. *Syſt. nat. Ed. X. pag.* 57.

van deze dieren gezien heeft, die zelfde verſchillen wel niet dan verſcheidenheden van het een *individu* tot het ander, en zelfs van het mannetje tot het wyfje zouden kunnen zyn.

De urſon hadt den naam kunnen draagen van doornagtigen béver; hy is van 't zelfde land, van dezelfde grootte, en ten naaſten by van dezelfde lighaamsgeſtalte; hy heeft, even als de béver, twee lange, ſterke en ſcherpe ſnytanden; behalven de ſtekels, die kort en byna onder 't hair verborgen zyn, heeft de urſon, gelyk de béver, eene dubbelde vagt; de eerſte van lang en zagt hair, en de tweede van een nog zagter en molliger dons of vilt. In de jonge dieren zyn de ſtekels naar evenredigheid grooter, zigtbaarer, en het hair korter en yler dan in de volwaſſen of oude.

Dit dier ſchuwt het water, en is bang om zig nat te maaken. Hy gaat zig onder de wortels der holle boomen verbergen, en maakt daar zyn leger (*e*); hy ſlaapt veel en voedt zig voornaamlyk met de baſt van de jeneverboom; in den winter verſtrekt de ſneeuw hem voor drank, des zomers drinkt hy water en ſlabt als een hond. De wilden eeten zyn vleeſch en maaken gebruik van zyn vagt, na daar de ſtekels uitgehaald te hebben, die zy voor ſpelden en naalden bezigen.

(*e*) Zie den brief van den Hr. ALEXANDER LIGHT, aan den Hr. EDWARDS, *Hiſt. of Birds*, *pag.* 52.

BESCHRYVING VAN DEN URSON.

De Urson (*Pl. LVIII*) verſchilt voornaamelyk daarin van het ſtekelvarken, dat hy de ſtekels kleiner, en voor een groot gedeelte onder lange hairen verborgen heeft; hy heeft ook den ſmoel minder dik en korter; de ooren zyn zeer klein, en geheel door het hair bedekt.

De grootſte ſtekels van dit dier hebben twee duimen en een halven lengte, en eene lyn middellyns, zy zyn gedeeltelyk wit of geelagtig, en gedeeltelyk bruin of zwartagtig, dezelve zitten op het kruis en op den ſtaart, en zyn daar zeer duidelyk, terwyl die van het overige des lighaams met lange, ſtyve en zwarte hairen bedekt zyn, dewelke op de lendenen tot zes duimen lengte hebben; derzelver punt is van eene geelagtige witte kleur, daar zit tuſſchen deze lange hairen en de ſtekels eene ſoort van dons van eene bruine aſchgraauwe kleur, dat vier of vyf duimen lengte heeft, op de lendenen; hetzelve is zeer dik en byna regt, en het zit op alle deelen des lighaams, behalven op de voeten, op de pooten, op den buik en op den ſtaart; deze deelen hebben ſlegts digt geſlooten hairen, gelyk borſtels, en van eene zwartagtig bruine of zwarte kleur; daar zitten eenige tinten baai-kleur onder den ſtaart.

	voeten,	duimen,	lynen.
Lengte van het eind van den ſmoel tot aan den ſtaart .	2.	1.	0.
Omtrek van het eind van den ſmoel	0.	6.	6.
Omtrek van de opening van den bek	0.	3.	0.
Afſtand tuſſchen het eind van den ſmoel en den voorſten hoek van het oog	0.	1.	6.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor .	0.	1.	8.
Lengte van het oog	0.	0.	6.
Afſtand tuſſchen de oogen, over de kromte van het neusbeen	0.	2.	1.
Dezelfde afſtand, in eene regte lyn gemeeten . .	0.	1.	8.
Omtrek van den kop, ter plaats van de ooren . .	0.	10.	6.
Lengte der ooren	0.	0.	5.
Omtrek van den hals	1.	3.	0.
Omtrek van het lighaam, agter de voorpooten .	2.	0.	0.
Dezelfde omtrek op het midden des lighaams . .	2.	2.	6.
Dezelfde omtrek voor de agterpooten . . .	2.	3.	0.
Lengte van den ſtaart	0.	8.	0.
Omtrek van den ſtomp van den ſtaart aan zyn begin .	0.	8.	6.
Lengte van de langſte nagelen . . .	0.	1.	3.
Breedte aan de baſis	0.	0.	2.

De Sève del. C. F. Fritzsch sc.

L' URSON.

DE TANREC (*), EN DE TENDRAC (**).

De Tanrecs of Tendracs (*Pl. LIX en LX*) zyn kleine Ooſt-Indiſche dieren, die wel een weinig naar onzen egel gelyken, maar die 'er egter genoeg van verſchillen, om onderſcheidene ſoorten uit te maaken, 't geen dit, buiten de beſchouwing en de vergelyking dezer dieren, bewyſt, is, dat zy zig niet tot een bal te ſamen rollen, gelyk de egel, en dat men in dezelfde plaatſen, alwaar de tanrecs gevonden worden, gelyk op Madagaskar, ook egels vindt van dezelfde ſoort als de onze, die niet den naam van tanrec hebben, maar die ſora (*a*) geheeten worden.

Daar ſchynen tanrecs van twee ſoorten, of miſſchien van twee verſchillende raſſen, te zyn; de eerſte, die ten naaſten by zo groot is als onze egel, heeft den ſnuit naar evenredigheid langer dan de tweede; ook heeft hy de ooren ſterker vertoonende, en veel minder ſtekels dan de tweede, waaraan wy den naam van tendrac gegeeven hebben, om hem van den eerſten te onderſcheiden: deze tendrac heeft ſlegts de grootte van een grooten rot, hy heeft de ſnuit en de ooren korter dan de tanrec; deze is met kleiner ſtekels bedekt, maar die ſtekels zyn ook menigvuldiger dan die van den egel; de tendrac daarentegen heeft dezelve alleen op den kop, den hals, en de ſchoft, het overige van zyn lighaam is bedekt met een ruw hair, vry gelyk aan varkens-borſtels.

Deze kleine dieren, die zeer korte beenen hebben, kunnen niet dan zeer langzaam gaan: zy knorren (*b*), gelyk de varkens, zy wentelen zig, gelyk deze in het ſlik; zy beminnen het water en onthouden zig daar meer in dan op 't land; men vangt hen in kleine kanaalen van zout water (*c*), en in drabbige kreeken van de zee; zy zyn zeer

(*) *Tanrec* en *Tendrac*, naamen dezer dieren door ons overgenoomen.

(**) *Erinaceus Americanus albus.* SEBA, *Vol. I. pag.* 78. *Tab.* 49. *fig.* 3. *Nota.* Deze egel, welken SEBA zegt, dat hem van Suriname was toegezonden, gelykt zo zeer naar den Tendrac, dat men niet kan twyffelen of het is het zelfde dier; en zo het van Madagaskar oorſpronkelyk is, moet het niet in Amerika gevonden worden. Deze Schryver heeft het in allen opzigte kwalyk voorgedraagen, want het is noch Amerikaanſch noch wit, het is alleenlyk wat minder bruin dan onze Europiſche egel.

(*a*) *Voyage à Madagaſcar par* FLACCOURT, 4°. *pag.* 152.

(*b*) *Recueil des Voyages, qui ont ſervi à l'établiſſement de la Compagnies des Indes de Hollande, tom. I. pag.* 412.

(*c*) *Relation de* FR. CAUCHE, *Paris* 1651. *pag.* 127. — *Voyages de la Compagnie des Indes de Hollande, pag.* 412.

driftig in den tyd hunner ritzigheid, en teelen ſterk voort (*d*); zy graaven zig onderaardſche holen, en neemen daar de wyk, om verſcheiden maanden in een ſtaat van verdooving te blyven; in deze ſtaat van ſlaap of verdooving valt hun hair uit, en het groeit na hunne ontwaaking weder aan: zy zyn gemeenlyk zeer vet, en ſchoon hun vleeſch laf, langdraadig, en voos is, ſmaakt het den Indiaanen egter wel, en zy maaken daar zelfs veel werk van.

(*d*) *Voyage à Madagaſcar par* FLACCOURT, *Paris* 1661. in 4to. *pag.* 152.

De Seve. del. C. F. Fritzsch. sc.

LE TANREC.

De Seve del. C.F. Fritzsch sc.

LE TENDRAC.

BESCHRYVING VAN DEN TENDRAC, EN VAN DEN TANREC.

De Tendrac (*Pl. LX*) gelykt naar den egel, maar hy is veel kleiner, indien die, welke ten onderwerp voor deze beſchryving gediend heeft, zynen volkoomen groei bekoomen hadt, want hy was niet veel grooter dan een mol; de neus geleek naar dien van een egel, zo veel ik daar over, volgens een uitgedroogd individu, heb kunnen oordeelen; de oogen zyn my voorgekoomen kleiner te zyn dan die van den egel, maar de tendrac geleek naar dat dier door den dunnen en ſpigſigen ſmoel, door de korte en rondagtige ooren, de korte pooten, enz. Hy was bedekt met gelyke ſteekels als die van den egel; de langſte hadden zeven lynen lengte; zy hadden allen eene witagtige kleur by den wortel en by de punt, het overige hadt eene donkere roſſe kleur; de ſmoel, het voorhoofd, de zyden van den kop, de keel, het onderſt van den hals, de borſt, de oxels, de billen en de vier pooten, waren met een witagtig, yl, fyn en hard hair bedekt. Daar zaten op den ſmoel eenige geelagtige hairen, die tot twee duimen twee lynen lengte hadden; daar zaten vyf vingers aan iederen voet, de ſtaart was zeer kort en met ſtekels bedekt; de lengte van dezen tendrac bedroeg vyf duimen, tien lynen, van het eind van den ſmoel tot aan het begin van den ſtaart; daar was elf lynen afſtand tuſſchen het eind van den ſmoel en het oog, en drie lynen tuſſchen het oog en het oor.

De tanrec (*Pl. LIX*) was grooter dan de tendrac; hy hadt den ſmoel naar evenredigheid langer, de ooren minder kort; ik heb geenen ſtaart aan dit dier gevonden; hetzelve was gedroogd en opgezet; hy hadt geene waare ſtekels dan op het voorhoofd, op de tempels, op den kruin en op het agterſt van den kop, op het bovenſt en de zyden van den hals, op de ſchouders en op den ſchoft; zy waren geelagtig naar den wortel en naar de punt toe, het overige was zwart; de langſte waren meer dan een duim lang, en maakten eene ſoort van kuif boven op den kop; de rug, het kruis en de zyden van het lighaam waren bedekt met borſtels; die dezelfde kleuren hadden als de ſtekels; de langſte zaten op den rug, en hadden meer dan een duim lengte; daar zaten tuſſchen die borſtels geelagtige hairen, en anderen, die dikker en zwarter waren, waarvan eenigen ten minſten twee duimen lengte hadden. De ſmoel, de keel, het onderſt van den hals, de borſt, de buik en de pooten, waren met ſtyve, fyne en geelagtige, en op de voeten zelfs roſagtige, hairen bedekt; daar zaten op den ſmoel eenige lange hairen van die kleur. De lengte van dezen tanrec bedroeg zeven duimen, negen lynen, van het eind van den ſmoel tot aan het agterſt gedeelte des lighaams; daar was anderhalven duim afſtand tuſſchen het eind van den ſmoel en het oog, en van een halven duim tusſchen het oog en het oor.

BESCHRYVING
VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET,
DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURLYKE HISTORIE
VAN DEN BABIROUSSA, DEN CABIAI, HET STEKEL-VARKEN, DEN COENDOU, DEN URSON, DEN TANREC, DEN TENDRAC, EN DEN CARACAL.

No. MCCII. *De beenige kop van een babiroussa.*

Het grootste verschil, dat tusschen den ontvleeschden kop (*Pl. LI*) van den babiroussa en die van het wild zwyn, en de varkens, welke ik aandagtig beschouwd heb, plaats heeft, bestaat in de rigting der bovenste slagtanden (*ABCD*); maar daar zyn ook andere verschillen, die in de gedaante der beenderen en het getal der sny- en bak-tanden gevonden worden. De snoel (*EF*) van den babiroussa is naar evenredigheid minder langwerpig, dan die der varkens; de opening (*GF*) der neusgaten korter en de neus breeder; het voorhoofd (*H*) en de kruin van den kop verschillen niet van die zelfde deelen, by het Siamsch varken beschouwd (*a*), dan alleenlyk daarin, dat het voorhoofd meer bolrond is; de beenige randen (*E*) der oogputten van den babiroussa zyn slegts in een agtste gedeelte (*I*) van hunnen omtrek afgebrooken, omdat het bovenst uitsteekzel (*K*) van het jukbeen, dat tot de oogpunt behoort, langer is dan by het wild zwyn en de varkens.

Daar zyn slegts vier-en-dertig tanden, te weeten vier snytanden in het bovenst, en zes in het onderst kaakbeen, twee hondstanden, en tien baktanden in elk kaakbeen; de snytanden en de baktanden zyn my voorgekoomen veel overeenkomst te hebben met die van het wild zwyn en van de varkens; de slagtanden van den babiroussa hebben ook overeenkomsten met die van de varkens, en van de wilde zwynen, zelfs door hunne rigting. Om die overeenkomsten te erkennen, moet men in aanmerking neemen, dat de tandkassen des bovensten kaakbeens van meest alle dieren loodlynig op den rand van het kaakbeen staan, en dat dus derzelver bodem naar om hoog en opening naar omlaag gerigt is; by de varkens en by de wilde zwynen staan de

(*a*) Zie het V deel van dit Werk, bladz. 90.

de tandkaſſen der ſlagtanden van dat kaakbeen in zulker voege ſchuinſch gerigt, dat hunne bodem naar agteren en hunne opening naar voren gerigt zy, en dat de bodem een weinig hooger geplaatſt zy dan de opening; by gevolg ſchiet de wortel van den ſlagtand ſchuinſch van vooren naar agteren, en van om laag naar om hoog in, terwyl de wortels der hondstanden, die by de meeſte andere dieren met deze ſlagtanden overeenkoomen, ten naaſten by in eene loodlynige lyn gerigt ſtaan; dit verſchil is nog grooter by den babirouſſa, want niet alleen ſtaat de bodem van de tandkas naar agteren, en de opening naar voren gelyk by de varkens en by de wilde zwynen, maar de opening is hooger dan de bodem geplaatſt, en bygevolge ſchiet de wortel van den ſlagtand ſchuinſch van voren naar agteren, en van boven naar beneden in; het verſchil van rigting hetwelk tuſſchen de ſlagtanden van den babirouſſa en die der varkens en wilde zwynen plaats heeft, koomt daarvan, dat de ſlagtanden van den babirouſſa naar om hoog, en tegen het kaakbeen aan gerigt ſtaan, zo dra dezelve uit de tandkas te voorſchyn koomen, en dat de ſlagtanden van de wilde zwynen en van de varkens zig buitenwaards uit met hunne einden van malkanderen verwyderen, op zulk eene wyze dat de opening van de tandkas laager geplaatſt blyve, dan by den babirouſſa; maar het bovenſt gedeelte van de ſlagtanden der varkens en wilde zwynen, verlengt zig naar om hoog en een weinig naar agteren; en zo de ſmoel van deze dieren niet langer ware dan die van den babirouſſa; en zo hunne ſlagtanden evenveel lengte hadden als de zynen, zouden zy even naby de oogen koomen; de bovenſte ſlagtanden van den kop van den babirouſſa, die ten onderwerpe voor deze beſchryving dient, ſtrekken zig naar om hoog uit en krommen zig naar agteren; hun eind is naar om laag en zelfs naar voren en een weinig naar buiten gekromd. Zy naderen aan de oogen tot op een afſtand van anderhalven duim; de ſlagtanden (*CD*) van het onderſt kaakbeen zyn agterwaards gekromd, en ſtrekken zich ſchuinſch naar om hoog en een weinig naar buiten uit, zodat zy niet aan de bovenſten raaken; alle die ſlagtanden zyn zeer lang, de bovenſte zyn de langſte, zy ſteeken zeven duimen en een vierde buiten de tandkas uit, en zy hebben eenen duim agt lynen omtreks aan de baſis; de onderſte zyn de dikſte, hunne baſis heeft twee duimen omtreks, maar hunne lengte bedraagt ſlegts drie duimen en negen lynen; die vier ſlagtanden zyn een weinig platagtig op de zyden, hunne zelfſtandigheid beſtaat in eene ſoort van yvoor, dat zig zeer fraai laat polyſten.

No. MCCIII. *Een opgezet vel van een cabiai.*

No. MCCIV. *Het geraamte van een cabiai.*

No. MCCV. *Het tongbeen van een cabiai.*

De ſtukken, onder de twee voorgaande en het tegenwoordig nommer bygebragt, zyn uit den cabiai genoomen, die ten onderwerpe voor de beſchryving van dit dier gediend heeft. Hetzelve is door Z. D. H. den Heere Prinſe DE BOUILLON vereerd, die ons wel hadt willen toeſtaan

dezen cadal te tekenen, terwyl hy in zyne Diergaarde nog in leven was.

No. MCCVI. *Een opgezet vel van een ſtekel-varken.*

Dit ſtekel-varken was van dezelfde ſoort, en ten naaſten by van de eigen grootte als dat, hetwelk ons van Rome was toegezonden, en hetwelk ten onderwerp voor de beſchryving van dit dier gediend heeft; daar is nog maar een klein getal ſtekels op den rug overig, alwaar de grootſte zitten; deze vallen ligtelyker af dan de anderen, want ik heb een leevend ſtekel-varken gezien, dat deze ſtekels, in het midden van den zomer, byna alle verlooren hadt, terwyl de overige nog aan het vel vaſt zaten; zy zitten ook aan dit vel vaſt; men ziet daar borſtels en ſtekels van verſchillende grootten en gedaanten aan, de aanmerkelykſte zyn die van den ſtaart (*b*), men kan dezelve doen rinkelen als of het dier leevend was; de beenderen van den kop en de tanden zyn met het vel bewaard.

No. MCCVII. *Verſcheiden borſtels uit de baarden van een ſtekel-varken.*

De langſte hebben niet veel meer dan een halven voet lengte, zy zyn puntig aan den wortel, die wit is, het gedeelte, dat by het vel zat, is van dezelfde kleur, en heeft eene halve lyn middellyns, hetzelve is hard en van denzelfden aart als de ſtekels; maar naar maate de borſtels langer worden, worden zy buigzaamer en gelyken zy meer naar borſtels dan naar ſtekels.

No. MCCVIII. *Borſtels en ſtekels van het ſtekel-varken, dat ons van Rome is toegezonden.*

Deze borſtels en deze ſtekels zyn genoegzaam in getal, om aan dezelve de kentekenen te kunnen zien, waarvan wy, met betrekking tot die deelen, in de beſchryving van het ſtekel-varken melding gemaakt hebben.

No. MCCIX. *Stekels van een ſtekel-varken.*

Deze ſtekels zyn langer, en naar evenredigheid dunner dan die van het ſtekel-varken, dat ten onderwerp voor de beſchryving van dit dier gediend heeft; want zy zyn meer dan een voet lang, op de dikte van omtrent anderhalve lyn middellyns; het koomt my voor, dat zy van een even gelyk ſtekel-varken koomen als het geen de Hr. Perrault beſchreeven heeft (*c*), en als wy op Pl. LV van dit deel hebben afgebeeld.

No. MCCX. *Een hairbal van een ſtekel-varken.*

Ik heb dezen hairbal in de maag van het ſtekel-varken gevonden, dat ons van Rome is toegezonden; hetzelve heeft geenen ſchorſch, is ten naaſten by rond, heeft twaalf of veertien lynen middellyns, en van buiten en bin-

(*b*) Zie de beſchryving van die ſtekels, bladz. 272, enz. van dit deel.
(*c*) *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire des Animaux*, Partie II. pag. 40.

nen eene gryze kleur; dezelve is uit zeer fyne en digt op een gepakte hairen te zamengesteld, en weegt eene drachme en twintig greinen.

No. MCCXI. *Het geraamte van een stekel-varken.*

Dit is het geraamte, dat ten onderwerp voor de beschryving en de afmeetingen der beenderen, van het stekel-varken gediend heeft; daar ontbreeken drie baktanden aan hetzelve, namelyk de eerste aan de beide kanten van het bovenst kaakbeen, en de derde der linker zyde van dat zelfde kaakbeen. Het schynt uit den staat van dit geraamte, dat het dier, waarvan hetzelve genoomen is, volwassen was, dus is 'er reden om te denken, dat de tanden die ontbreeken, uitgevallen zyn, en men kan ten dien opzigte zelfs geen oogenblik in twyfel staan ten opzigte van den derden tand, want het kaakbeen heeft de tandkas gevuld, maar de tandkassen der eerste tanden zyn ledig gebleeven, en slegts bedekt en gesloten door een zeer dun en bolrond beenig plaatje, na dat plaatje te hebben weggenoomen, heb ik de tandkas geheel ledig gevonden, misschien zyn de spruiten van deze twee tanden verdelgd geworden, zonder dat zy hunne tandkassen doorgeboord hebben.

No. MCCXII. *De kop van een stekel-varken.*

Alle de tanden zyn gaaf gebleeven in dezen kop, die de beschryving van dien, welke onder het voorgaand nommer is bygebragt, kan vervullen, ten opzigte van de tanden, die in den voorgaanden kop ontbreeken.

No. MCCXIII. *Het tongbeen van een stekel-varken.*

Dit been bestaat uit zeven stukken, daar zitten 'er slegts twee aan elke zyde, de tweeden zyn zeer klein, en de eersten zyn de langste van allen; de takken van de vork zyn zeer breed, en langer dan het middelste stuk.

No. MCCXIV. *Het beentje uit de roede van een stekel-varken.*

Dit beentje heeft eenen duim lengte en vier lynen breedte aan het dikste eind.

No. MCCXV. *Een uitgedroogde coendou.*

Deze coendou heeft ten onderwerp voor de beschryving van dat dier gediend; schoon zy door de uitdrooging hard geworden is, herkent men gemakkelyk deszelfs voornaamste kentekenen, byzonderlyk dat, het welk in het maakzel van de bovenste lip bestaat; dezelve is geheel, zonder eenig voorkomen van een haazen-bek te toonen, gelyk die van een stekel-varken; de borstels en de stekels van dezen coendou zyn wel genoeg bewaard, om over derzelver verschil en de vreemde gedaante van dit dier te kunnen oordeelen.

No. MCCXVI. *De tanrec.*

No. MCCXVII. *De tendrac.*

De tendrac en de tanrec, onder het voorgaand en het tegenwoordige nommer bygebragt, zyn beide de individus, die ten onderwerpe voor de beschryving van deze twee ſoorten van dieren gediend hebben; ſchoon deze individus gedroogd zyn, ziet men daar de gedaante van elk dier aan, omdat men de beenderen van den kop, van de pooten en voeten onder het vel heeft laaten zitten. Men ziet ook het grootſte gedeelte der tanden, maar ik heb dezelve niet nauwkeurig genoeg kunnen zien, om ze te beſchryven; daarenboven weet ik niet, of deze twee individus den ouderdom reeds bereikt hadden, waarin alle de tanden gevormd zyn; ik zal daarom ſlegts aanmerken, dat zy my in zommige opzigten verſchillend zyn voorgekomen van onze egelen. Deze tanrec en tendrac zyn door den Hr. POIVRE, koopman te Lyon, van Madagaskar medegebragt.

No. MCCXVIII. *Het geraamte van een Caracal, waar van de hiſtorie en de beſchryving in het IX deel, pag. 150 tot 157, te vinden is.*

Dit is het geraamte, het welk ten onderwerp gediend heeft voor de beſchryving en de afmeetingen der beenderen van den caracal; de agterſte hoek van de linker zyde der goot, die door de vereeniging der ſchaam- en zitbeenderen gemaakt wordt, is een weinig naar om laag geboogen; die mismaaktheid ſchynt door een breuk van het zitbeen veroorzaakt te zyn. Daar zit een groot been-uitwaſch dat het middelſte bovenſte gedeelte van het regter dyebeen bekleedt; men ziet ook tekenen van beenbederving aan de regter zyde van het onderſt kaakbeen voor den oogput, en aan het eind van het onderſt kaakbeen, ter plaats van de twee middelſte ſnytanden en van den tweeden tand der regter zyde, die in dit geraamte ontbreeken. De beenuitwaſſen en de beenbedervingen koomen dikwils den dieren over, welken men in Diergaarden opſluit; de berooving van de vrye lugt en het gebrek van beweeging, veroorzaaken hun nog verſcheiden andere ziektens, en daar zyn veelen die hier van ſterven.

No. MCCXIX. *Het tongbeen van een caracal.*

No. MCCXX. *Het beentje uit de roede van een caracal.*

Het tongben en het been uit de roede van den caracal gelyken naar die van de kat, het beentje uit de roede van een caracal is drie en eene halve lyn lang.

Einde van het twaalfde Deel.

In dit twaalfde Deel zyn LXVIII Plaaten, die op de volgende wyze moeten ingezet worden, zo dat de aangeweezene Plaaten tegens malkander overkoomen, om by de eersten opslag van het oog, te gelyk konnen worden gezien.

NB. *Het hier aangedrukt verbetert blad, moet in het XI Deel geplaatst worden.*